Digitized by Google

3.
760.
E.2.
...SBIBLIOTHEEK GENT
...00000042265
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ATHENARVM LVBECENSIVM
PARS III
CVIVS
SECTIO I
IVRISCONSVLTOS;
SECTIO II
MEDICOS;
SECTIO III
PHILOLOGOS
ET
PHILOSOPHOS
EXHIBET.

INSERTVM EST SECT. II. PAG. CCLXVII SQQ.
NOTARVM INEDITARVM IAC. HOLSTII
IN CELSVM, MEDICVM,
SPECIMEN
ACCESSIT
CONSVLTATIO DE NOVA
HELMOLDI ET CONTINVATORVM
EDITIONE ADORNANDA.

AVCTORE
IO. HENR. VON SEELEN
RECT. LVBEC.

LVBECAE
APVD PETRVM BOECKMANNVM
A. MDCCXXI.

BIBLIOTH. ... UNIVERS ... ONTO

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO
S. P. D.
IO. HENR. VON SEELEN.

ACcipe Athenarum Lubecenſium Partem tertiam, cuius potiora contenta ipſa docet inſcriptio. Produxi primum ICtos. Licet enim in Parte prima aeque ac ſecunda multi viri iuris conſultisſimi iam laudati, reſtabant tamen, qui in Parte tertia ſingularem poſſent Sectionem conſtituere. Hos inter nonnulli ſunt ad Partis ſecundae Sectionem primam referendi. Medici Lubecenſes fuerunt, & ſunt, plures, quam hic recenſentur: ſed, pro inſtituti ratione, nemini in his Athenis locum dare potui, de quo non certo conſtaret, quod fuerit olim Athenaei noſtri alumnus. Daniel Georgius Morhofius potuiſſet inter ICtos; Ioachimus Iungius autem inter Medicos locum obtinere. Quia vero illius nomen ex Philologia: huius ex Philoſophia clarius eſt, vtrumque Sectioni tertiae malui inferre. Haec tertia Sectio vti nonnulla habet ad Hiſtoriam Athenaei ſpectantia, ita ex eadem integra poterit in poſterum ſuppleri. Primum autem locum in Parte IV *Hi-*

ſtoria

Digitized by Google

ſtoria Athenaei occupabit. *Supplementa* ad omnes Partes antecedentes ſequentur. In his non ſolum plura commemorabuntur de multis, quorum mentio iam iniecta, verum ii etiam, qui Athenis Lubecenſibus nondum adſcripti, ad eas tamen pertinent, iisdem inſerentur. Si qui ergo ſunt, qui vberiora de ſe, aut de ſuis dici cupiunt, quam adhuc dicta, poterunt ea mecum communicare, vt in Supplementis commodum locum inueniant. Illis, qui nonnihil ſuppeditarunt, quod mihi fuit vſui, gratias nunc debitas ago: ſicuti iis, quorum humanitas me iubet in poſterum nonnulla ſperare, easdem polliceor. Quae partim inedita, partim rariora paſſim legenda dedi, non omnibus forſan diſplicebunt; quemadmodum grati erunt fortaſſis etiam *Indices*, quos adiicere animus eſt. Tu, Lector optime, pro aequitate ac prudentia Tua, neque mihi voluptatem, quam ex iucundo hoc (forte etiam non omnino inutili) παρέργῳ cepi, neque Parti huic beneuolentiam, qua antecedentes ornaſti, inuidebis. Pro *natura* pag. 87. l. 28 leges *natiuitate*: reliquis etiam operarum erroribus veniam benigne largieris. Vale.

ATHE-

ATHENAEI LVBECENSIS HISTORIA.

CAPVT I.

DE *ATHENAEI LVBECENSIS DIGNITATE.*

§. 1.

EA eſt Athenaei noſtri dignitas, ea fama, vt inter praeſtantisſimas, quas Germania habet, ſcholas locum aliquem ſibi posſit iure vindicare. Quare etiam honorificis & nominibus & elogiis nullo non tempore fuit condecoratum. Egregium eſt SCHOLAE (1) nomen, & neutiquam repu-

(1) Antiquis temporibus SCHOLAE nomen de locis, vbi non ſolum iuuenes & pueri, verum etiam viri, ac non infimae ſemper ſortis, conuenire ſolebant, fuit vſurpatum

Digitized by Google

diandum, praeſertim ſi antiqua tempora reſpexeris. Hodie quidem multi aliter ſentiunt, & offici-

tum. *Scholae*, inquit eleganter Hadrianus Valeſius in doctisſimis ad Ammianum Marcellinum Notis p. m. 33. edit. Pariſ. 1681. fol. *generaliter dicuntur aedificia, vbi conuenire ſolent homines plurimi, aut ſtudendi, aut praeſtolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratia.* Hoc ſenſu *Scholae Quaeſtorum*, *Scholae Protectorum* & aliae a veteribus commemorantur. Huc ſpectant *Scholae Palatinae* ap. Ammian Marcellin. L. XIV. c. 7, quae a cohortibus ad palatium ſummi Principis excubantibus ſic appellatae. Atque eiusmodi Scholis ornandis veteres deeſſe non ſolebant. Docet hoc, praeter alia, vetus inſcriptio: SCHOLA. CVM. STATVIS. ET. IMAGINIBVS. ORNAMENTISQVE. Conf. quae pereruditе de Scholis Veterum diſſeruit Valeſius l. c. p. 33. ſq. Add. Nicol. Alemanni Nott Hiſtoric. ad Procopii Arcan. Hiſtor. pag 103. De ſapientiae officinis antiquioribus ſigillatim Scholae nomen fuiſſe adhibitum, permulta ſcriptorum loca, in quibus *Scholae Platonis*, *Scholae Ariſtotelis* &c. mentio occurrit, demonſtrant. Recentiori aetate ipſae Academiae a viris ſummis Scholae ſunt appellatae. Sic Philippus Melanchthon Orationes in Academia Wittenbergenſi habitas *Declamationes in Schola Wittenbergenſi recitatas* ipſe vocat, & ſaepisſime alias illuſtrem hanc Academiam Scholam nuncupat. Taceo innumera fere loca, in quibus *Schola Roſtochienſis*, *Schola Ienenſis*, *Schola Iulia* &c. pro *Academia* legitur. Ioannes quoque Launoius in elegantisſimo *de Scholis a Carolo M. & poſt Carolum M. in Occidente inſtauratis* libro, an. 1717 cum Praefatione Io. Alb. Fabricii recuſo, Academias Pariſienſem, Cantabrigienſem & plures, communi Scholarum nomine inſigniuit. Quid? quod noſtra etiam aetate haud deſunt Academici doctores, quos nominis *Scholae*, de Academiis licet loquentes,

Digitized by Google

officinas litterarias, in quibus non ſola tractantur triuialia, malunt aliis nominibus inſignire, atque appellare LYCEA, ATHENAEA, EPHEBEA, PHRONTISTERIA, quae nomina omnia noſter etiam ludus litterarius ſaepiſſime ſubiit. Illuſtre in primis habetur nomen GYMNASII, quod ſupremae claſſi, ob Gymnaſtica, quae in eadem inſtituuntur, exercitia, non huius vel illius doctoris (2) priuata, ſed publica ſummorum Patronorum auctoritate impoſitum. Nam non ſolum in *Notationibus neceſſariis ad Scholae Reformationem an.* 1607 *conſcriptis* T. II. Act. Miniſt. Lub. f. 268. a. Rector bis appellatus eſt *Gymnaſiarcha*, verum etiam ipſe Magnificus Senatus in Receſſ. an. 1662 inter *Gymnaſium* atque *Scholam* diſtinxit: *Wir Bürgermeiſter und Rath der Kayſerlichen Freyen und des Heil. Reichs Stadt Lübeck*

A 2 *ubr-*

quentes, non pudet. Solum iuuat adducere Theologum & Cancellarium Tubingenſem famam dudum conſecutum, Chriſtoph. Matthaeum Pfaffium, qui in nuper euulgata Oratione Inaugurali de Vniuerſitatibus Scholaſticis emendandis Academiam Tubingenſem. p. 22. 28 *Scholam* dicere non dubitauit.

(2) Hinckelmannus Gymnaſii voce perpetuo vſus eſt, ſeque ſemper *Gymnaſii Rectorem* ſcripſit; imo vero pro titulo Gymnaſii ſtrenue pugnauit. Vid. Act. Miniſt. Lubec. T. VII f. 17. b. f. 151. b. f. 179. a. Dudum ante Hinckelmannum Gualtperius in Orat. de Inſidiis & Artibus aduerſus militantem in his terris Eccleſiam eique adhaerentes Scholas, pro conſecratione Athenaei noſtri peregregie renouati publica auctoritate habita & edita an. 1593 *Gymnaſium illuſtre* illud appellauit. Gymnaſii quoque voce nonnunquam vſus eſt Bangertus; vſi ſunt alii.

Digitized by Google

uhrkunden und bezeugen hiemit und in Krafft dieſes. Ob zwar von jeher müglichſte Sorgfalt, Fleiß und Embſigkeit angewendet, daß hieſiges GYMNASIVM und die geſambte SCHVLE bey St. Catharinen in gutem Flor, Auffnehmen und Wohlſtand gebracht und erhalten, und hingegen bey ſelben nach und nach eingeriſſenen Mängeln und Gebrechen beſter maſſen abgeholffen werden mögen: So bezeuget jedoch die tägliche Erfahrung nun leyder mehr dann zu viel, daß ſelber wohlgemeinter Zweck biß hiezu ſo gar nicht erreichet worden, daß vielmehr anberegtes GYMNASIVM und SCHVL je mehr und mehr in Abgang gerahten. Confirmatus eſt Magnifici Senatus auctoritate tempore Hinckelmanni titulus Gymnaſii, quod ex Act. Miniſt. Lubec. T. VII. f. 151. b. 179. a. cognoui. Quid? quod Dauid Gloxinius, Syndicus, cum Henricum Bangertum Rectorem crearet, Athenaeum noſtrum *illuſtre Gymnaſium* vocare non dubitauit. Verba eius iam exhibui Athen. P. I. pag. 68. Teſtatur quoque Hinckelmannus, quod ab Henrico Michaelis, Syndico, *Rector illuſtris Gymnaſii* ſit introductus; ſicut Nottelmannus in ipſa Vocatione Gymnaſii Rector deſignatus. Vid. Act. Miniſt. Lub. T. VII. f. 179. a. Hac Magnifici Senatus auctoritate haud dubie niſi ſunt, qui inter *Gymnaſium* atque *Scholam* diſtinxerunt. Adducendus ex his eſt B. Aug. Pfeifferus, immortalis memoriae Praeſul Lubecenſis, qui elegantiſſimos ſuos Sermones Scholaſticos, Memoriae ipſius an. 1700 editae a I. E. Pfeiffero, filio, laudatiſſimo conſilio annexos, his bonorum omnium calculo dignis verbis obſignauit: *Quod ſuper-*

eſt

eſt, ſummum Numen ſupplex veneror, vt Reipublicae noſtrae pacata diſpenſet tempora, & fata ex votis fluentia, Patriae Patres, Proceres, literarum Patronos, Scholae ſtatores & Eccleſiae nutritios ſeruet, labores Scholaſticos fortunet, & omnibus GYMNASII atque SCHOLAE noſtrae alumnis continuam aduerſus barbariem & vitia concedat victoriam, atque ex victoria gloriam perpetuam & nunquam intermorituram. Sub eiusdem ſermonis initium optauerat: *Votorum meorum ſumma eſt, quando oculos in pubem Phoebeam defigo, vt ſcilicet D. O. M. continuam & perpetuam omnibus GYMNASII et SCHOLAE alumnis concedat victoriam.* Simili ratione B. Suantenius, Athenaei noſtri in Prrogrammatibus mentionem iniiciens, ſaepisſime *Gymnaſium* ac *Scholam* diſtincte nominauit. Lectiones Theologicae, quae a Superintendente nonnunquam, a Rectore quauis hebdomade habentur: Philoſophica, quae horis tam publicis, quam praeſertim priuatis tractantur: Diſputationes & publicae (tam a Praeſulibus, quam Rectoribus inſtitutae) & priuatae, Exercitia Oratoria, & plura, quibus vltra triuialia, vt vocant, Athenaeum noſtrum exſurgit, facile ſuppeditarent argumenta, quibus Gymnaſii nomen poſſet aſſeri, ſi quis data opera id agere aut vellet, aut, ſaeculi noſtri genio coactus, deberet. Faxit modo ſupremus omnis rei ſcholaſticae ſtator, vt Athenaei noſtri gloria magis in re ipſa, quam in titulo, conſiſtat, atque ſemper in eodem pia eruditio ac erudita pietas floreat, & multi porro ipſius ope formen-

Digitized by Google

tur, qui reipublicae ſacrae, ciuili, litterariae poſſint eſſe ornamento!

§. II.

Quam honorifica ſunt nomina Cathariniano noſtro Muſarum domicilio impoſita, tam eximia ſunt etiam praeconia a viris praeſtantiſſimis eidem delata. E multis pauca ſiſtam. Primum eſto laudati Pfeifferi l. c. pag H: *Habemus nos bene conſtituta Lycea & Gymnaſia, quae inter noſtrum (praefiſcine dixerim, procul atm recedant) a multis iam annis tantum caput effert, quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.* Alterum magni quondam Polyhiſtoris, Conr. Sam. Schurzfleiſchii, in epiſtola ad Patricium Lubecenſem an. 1686 ſcripta; Epiſtol. Arcan. pag. 455 ſq: *Meae commendationis aliquam fuiſſe rationem gaudeo, & vehementer opto, vt ſuffragia bene cadant, & homo vtilis atque idoneus regendae illi tam illuſtri Scholae imponatur. Faueo autem tanto magis honori veſtratis Scholae, quod ſuperiori tempore quidam ciuis meus,* Henricus Bangertus, *in illa cum laude verſatus eſt, cui cum patre meo vſus & neceſſitudo interceſſit. Nihil dixerim de* Kirchmanno *veſtro, cuius laudibus nec addi aliquid, nec demi poteſt* Tertium Auctoris der Nachricht von der Stadt Lübeck c. 6. §. 8. pag. 94: *Das Schul-Weſen ſchlieslich betreffend, ſo ſind auſſer 12. Teutſchen Schreib- und Rechen-, wie auch viel mehren Leſ-Schulen in der Stadt Lübeck noch zwey. Die eine und vornehmſte iſt ein anſehnliches mit 8 Praeceptoribus wolbeſtelltes Gymnaſium: die andere iſt die Thum-*

Schu-

Schule, ſo nicht von ſo groſſer importantz. Quartum Michaelis Henckelmanni, in Orat. de Lubeca (3) p. D 4. b: *Felicem, felicem, inquam & beatam Lubecenſium rempub. praedicabo, quae nulli ſumptui parcit, dum modo viros graueis, cordatos atq; erudiendae iuuentuti adpoſitos habere poſſit. Felicem, quae eadem, qua ante hac cura & ſolicitudine viros ſolerteis & induſtrios pueris praeficiendos deligit, vocat, ſuſtentat. Felicem, quae intelligit, quod ſtatim fingenda ſit literis & moribus aetas rudis, priusquam durior facta non admittat fingentis manum. Sed longe feliciorem, quod haec non ſolum intelligit, verum etiam rudem ingenii foetum diutina cura artificioſe expoliendum curat. Neque vero parum hac paterna & tempeſtiua cura iuuentuti commodatum fuiſſe, ipſe euentus comprobauit. Vix ſine inuidia & offenſione dicturus eſſem, quam multi clariſſimi viri, qui immortalem nominis gloriam, maximis in remp. meritis, praeſtantiſſimisque rebus geſtis conſecuti ſunt, ex hac Schola euaſerint! quantus numerus eorum, qui doctrina atque optimarum artium ſtudio pereruditi ex hac Schola prodierint! quot millia hominum, prudentiae, probitatis & pietatis laude ſpectatiſſimorum, ex hac Schola*

(3) Oppido rara haec Oratio hanc habet inſcriptionem: *De Origine, Incendiis, Inſtauratione, variis calamitatibus, incrementis, ſitu, munitionibus, amplitudine, rebus praeclare domi bellique geſtis & laudibus &c. Imperialis, liberae atque inclitae Lubecenſium Reipublicae, inferioris Germaniae coronae & Vandalicarum vrbium capitis, Oratio, quae Chronici vicem lectori exhibere poteſt. Scripta & publice Roſtochii in Auditorio magno pronunciata.* Roſtoch. 1602. 4.

Digitized by Google

noſtra respublic. & aliae acceperint! Quodſi vero agricola maxima laetitia exultat, quum generoſos foetus ex arbore legit, quam ſuis quondam manibus conſeuerat, ac diu multa cura produxerat; quid, quaeſo, euenire credendum noſtrae reipubl. amplisſimo SENATVI, cum fructus, i. e. induſtriam, eruditionem, amplitudinem, ſapientiam & ſanctitatem videt eorum, quorum ingenia atque mores ſuis ſumtibus feliciter formari curauit. Quintum Conradi ab Höveln in der Stadt Lûbek Herrligkeit. Lûb. 1666. 8. pag. 38: *Die Schule (iz mehr ein Gymnaſium) iſt annoch im guten Stande*; pag. 96: *Nach Annämung der Evangeliſchen Religion iſt die Lübſche groſſe Schule mit herrlichen Leuten allwäge und bis nochher bedienet worden*; pag. 98: *Die Lateiniſche Schule, ſo mehr ein Gymnaſium geſtalt, darin die junge Burſche und liebe Jugend von den anſâhelichen H. Schulhaltern zum herrligſten geläret wird.* Sextum M. Henrici Santmanni in Orat. Panegyric. de Inclutae Vrbis Lubecae Fundatione & Incrementis, an. 1607. 28 Iul. publico in Auditorio Lubecae recitata (4) pag. F 4 ſq: *Quoniam*

Eccle-

(4) Medium occupat locum haec Oratio in ipſius *Triga Orationum Panegyricarum, quarum I. διδασκαλικὴ, de Salutifera Salvatoris noſtri IEſu Chriſti Incarnatione, in Acroaterio Philoſophorum maiori ferriis praecidaneis Natiuitatis Chriſti, recitata. II. ἐπιδεικτικὴ, de Fundatione & Incrementis inclutae Lubecae. III. συμβουλευτικὴ, vtrum eruditio, an vero morum integritas in officiis mandandis potius ſpectanda veniat, pro ſummo in Philoſophia gradu.* Francof. Marchion. 1609. 4. Auctor, cujus Memoria hac occaſione renovanda, quia

Eccleſiae & Scholae merito coniunctae ſunt & eſſe debent, vt venae in corpore humano cum arteriis, quippe ſine quibus nec conſeruatur Eccleſia, nec ſocietas vitae communis conſiſtit, Gymnaſium, patriae ornamentum non poſtremum, argumentum bonitatis diuinae ingens, breviter, ſed paupertino ſermone attingere, idque veſtra pace libet. Non agam ergo in praeſenti, quam pia, quam grata res Deo ſit, quam Reip. ſalutare ac vtile, locum quendam publicum conſtituere, perſonasque deligere, a quibus iuuentus rudimenta artium diſcat, linguarum cognitionem hauriat, in vera fide ac pietate informetur, quum his pleni ſint omnes libri, plenae ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas. Probe hoc nouerunt Patres patriae dilecti, quando poſt introductam repurgati Euangelii doctrinam in teſtimonium grati erga Deum animi pro tanto beneficio duo Coenobia exſtruxere, alterum die Burg/ pauperibus vt praeberet hoſpitium, alterum vt eſſet Spiritus Sancti officina informandae iuuentutis ergo, eique nomen ex ſuperſtitione Papiſtica CATHARINAE indidere, Philoſophiae patrona falſo quae fuit habita, vnde in Scholae veſtibulo cum rota & gladio depingi ſolet, tanquam iuuentutis informatrix, & ſapientiae inſtillatrix, quam potius a Deo dante omnibus ſimpliciter, nec exprobrante, poſtulandam monet D. Iacobus. Quia vero eiusdem difficultatis eſt, adipiſci, & cum adeptus fueris, conſeruare; ea propter

quia valde gratus fuit Athenaei noſtri diſcipulus, in patria civitate Lubecenſi an. 1612. 22 Octobr. electus eſt Eccleſiaſtes Aegidianus, an. autem 1639. 23 Iul. e vita migrauit. Vid. Mellii Gründl. Nach. von Lübeck p. 135.

Digitized by Google

non fundatum modo, ſed & praeclare conſeruatum patriae Gymnaſium exultim hodie praedicamus, & quandam velut προθήκην diuini fauoris eſſe agnoſcimus, quod Senatum ampliſſimum, reuerendos Eccleſiarum huius vrbis inſpectores, doctiſſimosque viros nutritios illi & patronos ſerie perpetua excitauit, qui in hunc vsque diem Gymnaſium conſeruarint, ſtipendia Praeceptoribus liberaliter attribuerint, Scholaeque alumnos hoſpitio liberali exceperint. Gymnaſium certe Lubecenſe celebre & honoratum merito manet, tum quod ex ludo hoc, velut ex equo Troiano, iuuenes in linguis & artibus bene fundati ad Academias, tanquam ad mercatum doctrinarum & ſcientiarum vberiorem, exierint plurimi:

Templa quibus parent nunc plurima, plurimaque aula
Aſſurgit, patriique foci ſeſe & ſua credunt:

Tum quod adhuc Scholae magiſtris humaniorum artium & linguarum cognitione praeſtantiſſimis, a pietate & grauitate, a labore ſcholaſtico omnium difficillimo commendatiſſimis, praeceptoribus meis obſervantia & gratitudine perpetua mihi colendis, ſit ornatum, qui cum iuuentutis ad ſtudia liberalia acceſſione & fructu Latine, Graece & Hebraice docent, artes methodice ac perſpicue tradunt, bonos auctores fideliter reſoluunt & explicant, exercitia Orationum & Diſputationum proponunt & corrigunt, pietatis & artium rudimenta, ea, qua par eſt, ſedulitate & dexteritate pueris inculcant. Hic mores puerorum, adoleſcentum & iuuenum informantur, via ad virtutem monſtratur, naturale pabulum ingeniis ſuppeditatur, vt & ea, quibus hominum animus defeſſus reficitur & conquieſcit, demulcens hominum aures & animos

Digitized by Google

animos, moerorem leniens, iram mitigans, luctusque leuans hic deambulat Melpomene, Muſica, inquam, diuina ſcientia, cuius inſcitia apud Arcades, teſte Polybio, turpiſſimum quid habebatur. Hic Clio & Calliope inter Poëtarum vmbras & Hiſtoricorum odores ſeſe oblectant. Hic Polymnia ſedem gaudet habere ſuam. Haec licet queant ſufficere, non poſſum tamen non elegantia addere verba, quae Herm. Nottelmannus in Programmate an. 1666 ſcripto, quo Lubecam Caroli IV Imperatoris praeſentia fruitam, felicem praedicauit, de iuuentutis in publica litterarum officina educatione & inſtitutione ſcripſit: *Ad educationem potiſſimum Lubecenſis iuuentutis oculos animumque conuertit excelſus Heros; hoc uno quam maxime delectatus, & ſibi totique Imperio publica voce gratulatus, quod tam benignam ingeniorum nutriculam haberet Lubecam ſuam, quae, Delphis ſilentibus, ſat dignos conſiliis rebusque gerundis idoneos viros larga manu ſuppeditaret. Egregiam ſane laudem! quam ab omni aeuo meruit illuſtris Respublica, poſt ciuium ſalutem, (ſi quid tamen ſalute ciuium poſterius) nulla re magis oblectata, quam recta iuuentutis educatione. Hinc inter prima ciuitatis ornamenta numerat florentiſſimum Lyceum ſuum, atque illud eſſe diſcupit eruditionis virtutisque pulcherrimum ſeminarium, in quo optima ingenia bonarum literarum atque artium ſucco fideliter imbuta in laetam frugem feliciter ſurgant, & maturitatem, quantam licet, aſſequantur. Neque enim aliena fuit vnquam a Platonis ſententia, qua tum demum beatas fore respublicas iudicabat, cum illi, qui clavum tenerent, literis ante diſciplinisque operam dediſſent; neque ignorat, quam*

proſpere

proſpere ceſſerit Troianis Palladium ſeruatum. Itaque ſummam iuuentutis educandae curam gerens nihil intermittit eorum, quae ad ornandam augendamque rem literariam vllo modo facere videntur. Nam & idoneos iuuentuti magiſtros (ecquis enim inſignes pietate viros, Hermannum Bonnum, Eraſmum Sarcerium, Guilielmum Rutenium, Petrum Vincentium, Iobum Magdeburgum, Ottonem Gualtperium, *SS. Theol. Doctorem & Profeſſorio munere in Academia Marpurgenſi antea functum,* Iohannem Kirchmannum, *ante in Academia Roſtochienſi Profeſſorem,* Seb. Meierum, Henricum Bangertum, *hoc loco facile ignoret?) ab omni aetate praeficere, & iuuentutem ipſam praemiis poenisque, quo gemino fulcro ſocietas omnis ſuſtinetur, in officio continere laborat; praemiis quidem afficiens morigeros & probos, legibus autem poenisque laſciuos & indociles peccatum amore virtutis odiſſe coërcens. Quid, quod ipſe Amplisſimus Senatus, ipſum venerabile Miniſterium, ipſa nobilisſima Doctorum vtriusque ordinis corona, & quicunque praeterea dignitate atque doctrina in hac inclata Rep. florent, non priuatim duntaxat ſtudioſam iuuentutem, quisque ſuam, monent, incitant, hortantur; ſed & publice, quoties in arenam illa prodit, illuſtri praeſentia ſua Oratorios iſtos conatus ornant, attentione autem, veluti remis, propellunt, & beneuolentia ſua calcar quaſi currentibus addunt.* Plura Athenaei noſtri elogia hac vice non cumulo.

Adducta

Adducta enim ſatis ſuperque docent, quod ſit dignum, in cuius Hiſtoriam diligenter inquiratur.

CAPVT II.
DE
ATHENAEI LVBECENSIS
INITIIS.

§. I.

PRima Athenaei noſtri initia ad ea tempora eſſe referenda, quibus IOANNES BVGENHAGIVS (1), Lubecenſium Apoſtolus,

(1) De Bugenhagio, eiusque meritis ac ſcriptis tam multi iam egerunt, vt non opus ſit, hic prolixam ſiſtere narrationem. Legantur citati ab excellentiſſ. Gœtzio in Nott. ad Orat. de Io. Bugenhagii Meritis in Eccleſiam & Scholam Lubecenſem pag. 6 ſqq. celeberr. Fabricio Memor. Hamburgenſſ. Vol. II. p. 847 ſqq. Ibidem pag. 849-856. extat Catalogus ſcriptorum Bugenhagianorum auctior & iuxta ſeriem annorum deſcriptus a Chriſtoph. Frid. Laemmelio Bugenhagii Epiſtolae Apologeticae ad Chriſtianum III. Daniae Regem, Hamb. 1709. 4. recuſae, adiectus. Conferri quoque de Bugenhagio eiusque meritis merentur Herm. Hamelmanni Opp. paſſim. Vid. Ind. De Bugenhagii effigie, laudes ipſius ſimul continente, vid. Relatt. Innox. 1718. p. 176. ſq. Aliquam etiam rerum Bugenhagianarum notitiam ſuppeditant Crenius de Singular. Scriptor. p. 60. Io. Fabricius Hiſtor. Bibliothec. Fabrician. P. I. p. 28. ſq. 426. 467.

ſtolus, Lubecam an. 1630. d. 28 Octobr. ingreſſus, ſacra Lutherana inſtaurauit, adeo verum eſt, vt omnes fere, qui Reformationem Lubecenſem commemorant, Scholae ſimul mentionem iniiciant, & Bugenhagium ob operam, eidem inſtituendae nauatam, collaudent. Vid. Herm. Bonnus in Chron. Lubec. col. 136. Dan. Cramerus in Chron. Eccleſ. Pomeran. maior. L. III. c. 52. p. 146. Iac. a Melle in Gründl. Nachr. von Lübeck p. 224. Caſp. Henr. Starckius in Vit. Bonni pag. 29. Io. Hilmerus in der von GOtt gewürdigten Lob-Eck p. 119 ſq. Conf. Adami Vitt. Theol. Germ. p. 315. In primis eum praedicauit Goetzius in Orat. infra cit. p. 19 ſq his verbis: *Cum Scholae pariter noſtrae diligentem haberet curam, perpendite, quaeſo, mecum, num ſaluo pietatis ſenſu merita haec tam illuſtria praetermitti posſint, nec illaudari. Scholam hanc inſtaurauit Is, non qui rei ſcholaſticae expers erat ac rudis, ſed vir doctisſimus & incomparabilis, quique ad ſcholam natus erat aptusve, atque infinitas in puluere circumuolutus ſcholaſtico, deuorauerat moleſtias. Scholam aperuit non otioſis monachis, aut ignorantiae fratribus, ſed diſcendi ardore flagrantibus, literarumque cupidis. Fontes ſuſcitavit non turbulentos & impuros, ſed liquidos defaecatosque, & aquam ex ipſis fontibus bibendam deguſtandamque eſſe luculentisſime monſtrauit. Hinc autor fuit Noſtris ac ſuaſor, vt doctores eligerent, non eos, quibus Graece*

467. P. II. p. 232 Io. Erdm. Bieckius de Triplici Interim p. 144 ſq. Io. Hoornbeckius in Miſc Sacr. L. II. p. 588.

Graece & Hebraice noſſe ſuſpectum eſſet ac ignotum, ſed qui literarum notitia eſſent inſtructi, aliosque erudire poſſent, ——— p. 21: *O! aurea nunc ſaecula, quae tibi, ſancte Bugenhagi, poſt Deum vnice debemus. Sit anima tua ligata in faſciculo viuentium apud Deum tuum, qui animas noſtras tam pie, tamque ſalutariter, pauiſti. Oſſa tua quieſcant molliter, qui ad molle faſtigium nos duxiſti. Cineres tuos veneramur, donec in fumum vertamur & cinerem. En urnas noſtras, pietatis vrgentes officium. Sed ſeruet nobis Deus Bugenhagii tempora!* Cui autem ſpeciatim anno & menſi Athenaei noſtri inſtitutio ſit adſcribenda, non adeo certum eſſe videtur. Tres enim ſcriptorum de rebus Lubecenſibus commentatorum diuerſas ſententias reperio. Prima eſt eorum, qui ad annum 1530 non Reformationis ſolum, ſed Scholae etiam initia referunt. Hoc faciunt Bonnus l. c. Regkmannus loc. citand. Hövelius l. c. p 38. Bangertus in Catal. Rector & Collegar. f. c 2. Cramerus l. c. Secunda, quae anni 1531 menſi Ianuario initium Athenaei tribuit, in Godeſcalci Kerckringii & Godeſcalci Mülleri Compend. Chron. Lubec. p. 172, nec non Io. Molleri Iſagog. ad Hiſt. Cherſoneſ. Cimbr. pag. 489 offenditur. Tertia eundem habet annum 1531, ſed Scholae inaugurationem (quam praeſentibus ex Magnifico Senatu Dn. ANTONIO a STITEN ac Dn. HENRICO CASTORP, nuper electis Paroeciarum Praefectis, & cunctis Sacerdotibus Euangelicis factam eſſe, memini olim in Mellii Lubeca Religioſa MS. legiſſe) Dominicae Laetare (Mit=Faſten) aſſignat. Vid. laudati Mellii

lii Grûndl. Nachr. von Lûbeck pag. 224. Ex his ſententiam primam vix ac ne vix quidem auſim deſerere propter ſummam Bonni, ſcriptoris συγχρόνου, auctoritatem. Nec obſtat temporis breuitas, ſiquidem per integros duos menſes Bugenhagius aliquod ſaltem tempus, licet res eccleſiaſticae plurimum requirerent, rebus etiam ſcholaſticis potuit impendere; etſi forſan arduum hoc negotium anno demum 1531 ad finem perduxerit. Atque ſic initium ad annum 1530, conſummatio ad annum 1531 pertineret. Cum reliquis ſententiis aegre conciliabuntur relationes de Hermanno Buscoducenſi & Hermanno Bonno iam an. 1530 Rectoribus (2): nec non de Herm. Bonno an. 1531 Superintendente conſtituto (3), *cum*, Bangerto teſte l. c., *annum laudabiliter Rectoratum gesſiſſet.* Sed vnicuique hic ſentiendi libertatem facile concedo.

§. II.

Quae fuerit Athenaei noſtri ſub ipſum initium conditio, ex nullo melius probatur documento, quam ex Ordinatione Eccleſiaſtica Lubecenſi, quae hoc titulo in lucem emiſſa: *Der Keyſerliken Stadt Lübeck Chriſtlike Ordninge, tho denſte dem hilgen Euangelio, Chriſtliker leue, tucht, frede vnde enicheyt, vor de yöget yn eyner guden Scholen tho lerende. Vnde de Kercken denere vnd rechten armen Chriſtlick tho verſorgende. Dorch Jo-*

(2) Vid. Mellius l. c. Bangertus l. c. Hilmerus l. c. p. 36. Ludouicus in Hiſtor. Gymnaſ. & Scholar. P. V. p. 338.

(3) Starck. l. c. p. 34.

Jo. Bugen. Pom. beſchreuen. 1531. 8. In ea ſumma Scholae publicae neceſſitas atque vtilitas, ſcholarumque clancularĭarum iniquitas: locus Scholae, eiusque magiſtris in coenobio Cathariniano aſſignatus: Lectorii, ſiue, vt hodie vocatur, Auditorii, nec non Bibliothecae vſus: quinque Scholae publicae loca, ſ. claſſes & vniuscuiusque lectiones: horarum priuatarum ratio: Muſicae exercitium in Schola: Praeceptorum numerus atque appellatio: Viſitatio Scholae deſcribuntur, de quibus omnibus, vt memoria ſaltem harum rerum, quae dudum in deſuetudinem abierunt, maneat, ipſa Bugenhagii verba potiora excerpam, & hic ſiſtam, quoniam libellus ad rariſſimos hodie pertinet. Sic autem pro iſtius ſaeculi ſimplicitate, lingua ſibi vernacula, praecepit Bugenhagius:

„For de ioget möte wy hebben eine gude „Schole, dar der borger kindere beter ynne ge„leret werden, wen bet to hehr, welck nu, Gade „gedancket, mit Gades hûlpe un gnade wol ſche„hen kan, dat de gelerden ampte geyſtlike vñ „wertlike erholden mögen werden, wen ſulcke „gelerede ioget vpkûmpt, vn to mannen dyet. „Sülcke ampte ſint, Scholen to regerende, vñ „Gades wort to predickende, mit vnderwiſinge „der conſcientien. Item me bedarf to hebbende „Syndicos, Phyſicos, Secretarios. ——— Eyn „yewelick vader vn moder ys ſchûldich ere kin„dere ym huſe to lerende. Ouerſt ſsûlck eyn „Schole denet noch vele mer to der ſake, alſe „am dage ys, ſo ſe anders recht verordent wert,

„vñ dar bauen ane dat, ſo kônen de gelerden „ampte tom wertliken regimente, vñ tom worde „Gades, edder thor ſelen ſalicheit, ane ſsülcke „ordentlike Scholen nycht erholden werden. „Wy meynen, dat vele leerde lûde vorhanden „ſynd, öuerſt wen wy eynen notlick bedaruen, „ſo ys ydt moye. Darûmme ſchôle wy to diſſer „frucht bruken dat myddel, dat vns Got hefft „vohr geſlagen, dat ys, vorſchaffen, dat vnſe „kynder dörch tüchtmeyſtere vñ leermeiſtere „Gotlick, Chriſtlick vñ kunſtlick werden vnder„richtet, Gade ton eren, vnſen kindern vñ vns „tor ſalicheyt, vnd deſſer guden Stadt tom be„ſten. *f. A. ij.*

„Alle ſsünderge Scholen, dar me wol twin„tich yar in löpt, vnde leret nycht vele, ock alle „*Winckel-Scholen* môten affgedahn werden, dath „wy vprychten eyne gude Schole myth geleer„den Scholearbeyderen, Gade tho den ehren, „vnſer yoget vnd deſſer guden Stadt vnd an„dern landen vnde lüden tho nütte vnde fra„men. *f. B iij.*

De Stede der Scholen.

„De wyle eyn Erbar Radt myth den borgern „yn den artikelen vor gudt angeſehn hefft, dat „me legge yn Sünte *Catharinen Clöſter* (4) eyne gude

(4) Cœnobium Catharinianum, in quo Franciſcani olim, ſiue Minoritae habitarunt, an. 1225 eſſe exſtructum, Detmarus in Chron. Lubec. MS. ad h. a. memoriae prodidit. Verba ipſius dedi Selector. Liter. Specim IV. pag. 7. In eo iam ante Reformationem fuiſſe Scholam Pontificiam, ex iis non obſcure colligitur, quae §. 3 huius Capitis afferen-

Digitized by Google

„gude Schole, ſo ys van nöden, dat me wol tho „ſehe, welck part des Clöſters me nehmen mach „tho der Scholen, to den woningen der Schole „perſonen, vñ tho deme hoffrume. Wente „dath gantze Clöſter ys nicht nûtte dar tho, vnd „were ſere beſwerlick ſo vnnûtlich tho holden„de. Darûmme wath bauen ſûlck Schôlruhm „ym Cloſter ouerich ys, dat mach me verorde„nen to andern gebruke. De Schole yn ſick „moth hebben *vyff vnderſchedene Loca*, dorch dor„ven etlicke nicht wyth van ander ſyn, vnder„ſcheydelick de kyndere to lerende, eynen yewe„liken na ſinem verſtande vn gedyende. *ſ. B iij.*

„ *Dath Lectorium.*

„Dar ſsûlueſt moth me ock eyn Lectorium „beholden, darynne *latiniſche lectien vth der billi*„*gen Scrifft* mögen werden geleſen, dorch den „*Superattendentem* vnde ſinen *Adiutor* (5), vnde wen

afferentur. Praeclara multa de hoc Cœnobio collegit & in Lubeca Religioſa MS. exhibuit Mellius, qui inter antiquitatum Lubecenſium ſcrutatores principatum iure obtinet.

(5) Is hodie dicitur *Senior*, qui, quando Superintendens non adeſt, ipſius vice fungitur. Huc pertinent, quae in Conſtitut. Bugenhag infra f. G ij leguntur: *De Superattendente bauen ſine predikyngen ſchal ym Lectorio veer edder thom ringeſten dre latiniſche lectien alle weken, ſo he nycht vorhyndert werdt, leſen vohr de gelerden.——In des Superattendenten gewalt ſchal ydt ſtan, dath he myth der intimatie afſſegge, wenn he nicht leſen kan, edder ſsûs vth redeliker orſake nicht wyl. Dem Superattendenten wille wy einen Adiutor, dath ys eynen hûlper erwelen van den Paſtoribus, dar tho dûchtich, de ock alle weken ſchal veer edder thom ringeſten dre*

„wen ſüss de *Rector*, edder *vnder-Rector*, edder *Can-*
„*tor*, ſſûnderge latiniſche lectien wolde willich-
„lick leſen, edder ock wol tho tyden eyn *Paſtor*,
„ſo eyn dartho geſchicket were, vñ wolde wil-
„lichlick wat mehr dohn ouer ſinen vpgelechten
„arbeyt, den andern tom beſten. Dar mochte
„ock wol leſen ſſünderge willige lectien eyn *ge-*
„*leert Pedagogus*, vorgeues edder vor gelt, doch
„ſinem vpgelechten arbeyde, vnde den ande-
„ren lectien vnuerhinderlick.

„Wen *Paſtores* edder andere vnſe *predicanten*,
„ſo geleret vnde geſchicket weren, dat ſe wol-
„den und könden vp etlicke tyde edder Feſte
„eyne *latiniſche Oratie* dhon, mith vohrgander In-
„timatien, dath ſchal ock apenbar ym Lectorio
„geſchehn.

„Ock vnſe Studenten, de wy holden ym ſtu-
„dio, ſchölen, wenn ſe heym kamen, edder tho
„hûs geuordert werden, ſick apenbar ym Le-
„ctorio myth eyner latiniſchen Oratien, yn by-
„weſende der Paſtoren vñ Schole perſonen vn-
„de gelerden börgeren, vnd anderen bewiſen
„dath wy mögen weten, wat wy vort an ſe ſchö-
„len wenden, edder wohr tho me ſe mögē
„brûken.

De Librye.

„Ein Librye moth me dar ock beholden, myt
„den böken de dar findt, dar me ock hen ſam-
„mele alle böke gude vnde böſe, vnd dat m-
ſchick

dre latiniſche Lectien ym Lectorio vohr de gelerden le-
ſen, dath by vns alſo myth der hilligen ſchrifft etlike da-
gelkes geöuet werden.

„ſchicklick legge, beſsündergen de guden vnde „nütten böke eyn yewelick na ſiner art. Veer „ſlötele ſchölen dar tho ſyn. Eynen ſchal heb-„ben de Superattendente, den anderen ſyn Ad-„iutor, den drûdden de Rector, den veerden „de Subrector. De vth ſsülcken böken ſtuderen „könen vnde wyllen, den ſchal dath vngeweyert „weſen. Wente tho ſûlckem vordele ſchal de „Librye geholden werden. Doch ſchal de Re-„ctor vn Subrector, welcke vpſluten, edder van „welcken de ſlötele werden geuordert, dar vp „ſehn, dat ûnder ſsülckem guden ſchyne der „Librye neyn ſchade geſchehe, dat ſe alſo dar „vhor könen antwerden.

„Alle deſſe ſteden, der Scholen, der Scholear-„beidern, des Lectorii Theologie vnde Librye „hebben wy ehrlick vthgerichtet yn einem örde „ſsûnte Catharinen Cloſters, alſe me ſehn mach, „Gade to den ehren, vns thom beſten.

„Ordeninge der vyff ſteden vnde ar-beydes yn der Scholen.

„Vyff diſtincta loca, edder vyff vndergeſche-„dene ſteden möten in der Scholen ſyn, dar hen „ynn me myth der tydt vordehlen mach de yun-„gen de dar leren dath ſe ſtedes höher ſtygen, „eyn yewelick na ſinem gedyende, na dem or-„dele vñ richte des Rectoris, dat alſo alle borger „kindere, eyn yewelick na ſinem verſtande vñ „begripelicheyt beſorget werden myth geſchic-„keden Schole arbeydern, dat myt ſsülcker

„wyſe eyn geſchicket yunge, de eyn gudt Inge-
„nium hefft, yn dren yaren lere, dat wy tho
„voren yn velen iaren nycht leren könden. Doch
„môtenn etlicke Loca nycht ſo wyt van ander
„geſcheyden ſyn, dath me nicht vp etlicke ſtun-
„den twe edder dre Loca myt eyner lection to
„ſamende bryngen konde, na verſtande vnd
„wyllen des Rectoris.

„I. In dem erſten vnde geringeſten Loco, vp
„eyner ſiden ſchölen ſitten de *Fibeliſten*. An der
„andern ſiden de iungen, de den *Donatum* leren
„leſen, vnd den *Catonem* exponeren. Sûlken
„kyndern moth me ock des auendes *latyn* geuen,
„etlicken etlicke *vocabula*, etliken etlicke *verſche*
„edder *ſpröke*, darynne gude leren ſindt.

„De ſcholſtunden ſchôlen alſo verordenet
„werden, dat de iungen by dage yn de Schole
„gaen, vñ ock by dage to huſs. Darûmme van
„Sünte Symon Juden an bet vp Purificationis
„Marie ſchôlen ſe erſten yn de Schole gan vmme
„ſeuenen, vnde des auendes na dren tho Chore
„gaen. Ouerſt wo wol denn de morgentydt
„vnd auentydt verkortet wert, ſo ſchal doch al-
„le Scholordeninge, mith allen lectien vñ ôue-
„ningen alleyns blyuen, wynter vñ ſamer, wel-
„cke Scholordeninge wy anſtellen ſchyr na an-
„wiſinge Magiſtri *Philippi Melanchthonis*, alſe he
„hefft beſcreuen yn der Viſitatie der Paſtoren
„tho Saſſen.

Sanckſtunde.

„Tho tweluen alle werckeldage ſchal de Can-
„tor allen iungen groten vnd kleynen ſingen le-
ren,

„ren, nicht alleine vth waenheit, ſsúnder ock „myt der tidt kûnſtlick nicht alleine den langen „ſanck, ſsúnder ock yn Figuratiuis. Dem ſchô-„len de veer pedagogi, de yn den kerken ſingen „möten, vmmeſchicht, na gelegenheit yn der „Scholen helpen. Ock ſchólen eme helpen al-„le Scholegeſellen ane den Rectorem, wen he „wor myt ſiner Cantorye wyl eyn feſt maken yn „den kercken, dat alſo de kyndere yn der *Muſica* „lûſtich vnde wol geöuet werden, dar vth ſe „ock wackere vñ geſchyckede kyndere werden, „andere kùnſte tho lerende. Wente de Muſica „is eine Kunſt van den freyen Kùnſten, de me „den kyndern van iôget vp fyn vnde vaſte wol „leren kan, vnde de me thom beſten ock wol „brüken kan, ſo wol alſe andere Kúnſte. Wenn „ſe ôuerſt alleyne leret werdt, vnd nycht ande-„re kunſt dar by, ſo maket ſe löſsgengere vñ wyl-„de lùde. Vnſen kynderen wille wy ſsúlcken „miſsbruck verhindern, vñ laten ſe andere kûn-„ſte ock leren, Gade tho den ehren.

„II. Im andern Loco, dar ynne de kyndere „ſitten, de negeſt den eerſten edder ringeſten „ſindt, ſchal me de *Grammatica*, na eynes ye-„welicken verſtahnde wol ôuen, vnd ſe holdenn „dar tho, dath ſe yo wol vnde rechte ſcriuen le-„ren, dath ſe ſick wol wennen tho der *Ortho-„graphia.*

„Den ſsüluigen ſchal me Hora prima expo-„neren *fabulas Eſopi*, beth halue wege tho dren. „Dar na eyn weynich ſe alleyne laten ſitten, ve-„lichte to drinckende. Vnde balde dar na ſchal

„me en leeren *Pedalogiam* (6) *Moſellani*, beth tho „veren, ane, dat me van Sünte Simon Juden beth „vp Purificationis ſsúlcke tyde vñ ſtunden na „gelegentheyt verkorten moth, alſe tho voren „geſecht ys. Wen ſe genoch yn der Pedalogia „geöuet ſindt, ſo nehme me myt en vohr vp deſ- „ſer auentſtûnde etlicke nùtlicke ſtûcken ex *Col-* „*loquiis Eraſmi*. Sûlcke Pedalogia edder Collo- „quia kan me wol myth en des anderen dages „vp deſſe auentſtunde repeteren. Wen ſe öuerſt „vthgaen des auendes, tho der Veſper tho ſin- „gende, ſo ſchal me en mytgeuen eynen *Sen-* „*tentiam poeticam*, edder eynen andern guden „ſpröke, dar vth ſe vernufftig vñ verſtendich „werden, edder höueſche eruarenheyt leren.

„Des morgens van ſeſſen beth halue wege „achten edder van Simonis & Jude beth vp Pu- „rificationis van ſeuenen beth tho achten, ſchô- „len deſſe kynder ym andern loco ſûlueſt wed- „der exponeren fabulas Eſopi, etlicke nomina „vnd verba dar vth declineren, vnde orſake ge- „ven, worûmme ſe ſo declineren.

„Item wen ſe hebben geleret *regulas Conſtructio-* „*num*, ſo ſchal me ock vp deſſe ſtûnde van en „vorderen tho Conſtruerende.

„Dar na late me ſe eyn weynich alleyne ſitten, velich-

(6) Rectius ſcribitur *Paedologia* in Vita Petri Moſellani ap. Melch. Adamum in Vitt. Philoſophor. p. m. 60. Conſtat haec Paedalogia Dialogis, in puerorum vſum conſcriptis. Cum Chriſtoph. Hegendorphini Dialogis edita eſt Tigur. 1540. 8.

Digitized by Google

„velichte tho etende. Balde darna ſchal eyne „andere lectie werden.

„III. Im drùdden Loco ſchölen ſyn de kyndere, de to voren ym andern Loco wol geöuet „ſind. Den legge me vohr *Terentium* Hora prima, vnde late en ock dar van buten leren, wente ſe, alſe de geöueden, kônen nu wol mehr „verdragen, den de vorigen kyndere, doch „ſchal me ſe nicht beſwaren mehr, wen ſe dragen kónen. Ouerſt wen ſe dar ynne wol geövet ſind, ſo mach me en ock vohrleggen etlicke „van den ehrlickeſten fabulen *Plauti*. Deſſen „ſchal ock de Rector ſsùlueſt eyne nùtlicke lectie bedencken vp de auentſtùnde.

„Des morgens ſcholen ſe Terentium, edder „Plautum exponeren ſsùlueſt, edder wat ſe tho „vohren gehòret hebben, vnde dar vth yo flytich bauen alle dinck de *Grammatica*, vnde *dath* „*latin redent* wol òuen, ock alſo dat de kyndere „nycht alleyne latyn leren reden, ſsùnder ock „vernufftlick vn verſtentlyck, welck en ock namals denet, wen ſe vor andern lùden dùdeſch „ſchòlen reden, vnde wen ſe vp den breff latiniſch edder dùdeſch ſchòlen ſcriuen.

„IV. Im veerden Loco ſchòlen ſyn de kyndere, de ym drùdden wol geòuet ſindt. Den „ſchal me exponeren *Virgilium* Hora prima. „Wenn ſe dar ynne geòuet ſind, ock *Metamorphoſin Ouidii*. In der auentſtunde *Officia Ciceronis*, „edder *familiares Epiſtolas Ciceronis*.

„Des morgens ſchal me Virgilium repeteren. „Vnd dat yo de *Grammatica* ym Swange bliue, ſo

ſchal

„ſchal me van en ock ſo wol alſe van den andern „vörderen Conſtructiones vnde Declinationes, „vnde wyſen en de Figuras orationis yn dem „Autore. Wen ſe wol geöuet ſind in der Gram- „matica, ſchal me deſſe yn der ſtunden vor myd- „dage ock holdenn dar tho, dat ſe *Metra* leren „maken.

„V. Im vefften Loco ſchôlen ſyn de iungen, „de yn den vorigen Locis wol geöuet ſind, de „ſchal me ôven to der *Dialectica* vnd *Rhetorica*, „ock en vohrgeuen etlicke *rudimenta Mathema-* „*tum*. Deſſen ſchal me ock leren *rudimenta gre-* „*carum literarum*, ſo me ſe nicht fürder bryngen „kan. Ock *Hebreiſche böckſtaue* kennen leren.

Sünderge öueſtunde.

„In der ſtunde edder tydt vor myddage beth „tho negenen, edder van Symonis & Jude beth „vp Purificationis na negenen (wente denn ys „yd noch tidt genoch na negenen tho ſingende) „den ſchal me ouer de gantze Schole, vor allen „kynderen vnd Schôleren, ane de Fibuliſten, „nycht anders dohn, wen dat me ſe wol vnd ſte- „des öuet, na ehrer gelegenheit, yn der *Gram-* „*matica*, alſe erſt yn der Etymologia, dar na yn „der Proſodia. Vnd dat me wedder anheue wen „ſsülcks vth is, dat ſe ock de Regulen butene „leren.

„De dar tho düchtich ſind, ſchôlen alle weke „*Epiſtolen* edder *Carmina* yn bringen, na erem „vorſtande, vnd ſchôlen yo alle dar to flitich ge- „holden werden, dat ſe *latyn reden*, vñ de pre- „ceptores myt en, ſo vele alſe môgelick ys.

Item

„Item ydt ys ock eyn gude ôuinge, dat me ſe
„*Comedien* ſpelen let, edder etlike nütte *Collo-*
„*quia Eraſmi.*

„Wo ôuerſt de Scholeperſonen yn de Loca
„vnde ſtunden vordehlet môgen werden, dat
„ſchal dem ôuerſten Magiſtro beualen ſyn, de
„werdt gelegenheyt wol anſehn.

„ *Middewekens ôuent und fryſt.*

„Des middewekens vp alle benômede ſtun-
„den von middage ſchal geſchehn ein gemeine
„*repetitio* yn allen Locis van eren gehôrden le-
„ctien. Des namiddages ſchôlen de Schôlere
„vorlôff hebben, alſo dat ſe ock nicht daruen
„Veſper ſingen, ſo kônen de Scholegeſellen eyn
„mael rowe hebben wat ſunderges to ſtuderen-
„de, edder to badende. Sülck ys ock den kyn-
„dern gudt, dat ſe nycht ouerdratich to der le-
„re werden, vñ deſte friſcher des andern dages
„wedder hen an kamen. Doch dat ſülke tydt
„noch mehr nütte ſy, ſchal me den iungen ma-
„terie vp geuen to makende *Epiſtolen* edder *Car-*
„*mina*, vnd de yn der andern weken dar na yn-
„bringende. Ock bauen alle dinck ſe dar tho
„holden, dat ſe yo *latin reden*, vnde ſick nycht
„gewennen tho kôkenlatine, ſo fro alſe môge-
„lik ys.

„ *Sonnauendes lere vnde fryſt.*

„Des Sonnauendes den gantzen dach ouer,
„vp de benômeden Scholeſtunden, beth tho
„der Veſper, ſchal me en flitich leren ver-
„ſtahn den *Catechiſmum*, dat ys, Chriſtlicke
vnder-

„vnderrichtinge der tyn gebot, des louens, „des Vader vnſes, der Sacramenten. Den vor„ſtendigen yungen öuerſt wath vth dem *latini„ſchen Nyen Teſtamente*, edder etlicken lichten *Pſal„men*, edder *Prouerbiis Salomonis*, doch nicht „ſwares na ehrem vorſtande. *Matheum* den „Euangeliſtam grammatice, twe Epiſtolas thom „*Timotheo*, eyne thom *Tito*, de eerſte *Joannis*.

„ Seuen Scholegeſellen.

„Darümme ys ock gedacht vp de Scholegeſel„len, edder Scholeperſonen, de ſûlcken arbeyt „ſchölen vthrichten. Vnde wo wol mehr per„ſonen van nöden weren, alſo dat me wol twe „ſengers yn yewelicker parkercke bedröffte, „doch ys yd vohr gudt angeſehn, men ſeuene „tho hebbende, dath wy ſe deſte beth yn der „Scholen tho arbeyde mögen bringen, vnde „deſte beth vor ehren arbeydt vnde kunſtbru„kinge beſolden.

„De ſeuen (7) perſonen ſyndt
„De Rector.
„De Subrector.
„De Cantor.
„ Sünte Iacob.
„De Pedagogus tho Sünte Peter.
„ Sünte Egidies.
„ Der Domparre (8).

De

(7) Quo tempore octauus doctor publicus, ſiue Conrector, acceſſerit, non certo quidem conſtat; videtur tamen non multo poſt additus.

(8) Huius vice in Templo Cathedrali hodie fungitur ſuperior Scholae Cathedralis Praeceptor.

Digitized by Google

„De Ouerſte Magiſter edder Rector, wo wol „geleret, moht ſick doch nycht verdreten laten „myt den kyndern ringe dinck tho ôvende, dath „he nycht gedencke, alſe etlicke vnwyslick „dohn, ſine kunſt tho bewyſende, ſsùnder ve- „le leuer den vngelerden kyndern tho helpen- „de. Wente vpt erſte werdt me myth deſſen „vngeleerden kyndern alle Claſſes edder Loca „nycht kònen anrichten, ydt moth òuerſt doch „mit geleerden lùden werden angeuangen, dath „me ynn einen haluen iare ſsùlck eine kòſtlike „frucht der Scholen dath meyſte parth vhor oge- „ne ſehe, tho beteringe vnd ehren deſſer guden „Stadt. Na deſſer wyſe mòten ock geſinnet „ſyn, vnd ſick ſchicken tho den iungen de an- „deren Scholegeſellen, edder Scholeperſonen, „eyn yewelick na ſinem ſlaghe, dath ſe ſick „nycht myth ſùnderger kunſt bewyſen, ſsùn- „der arbeydenn flytich, vnd trachten wat den „kynderen nùtte ſy, na dem willen des Re- „ctoris.

„ *Dath de Schole beſtendig moge* „ *blyuen.*

„De Superattendente myt den Paſtoren vnde „ver Rades perſonen dar to geſchicket, neuen „den vorweſern der Scholen, vn den tein kerck- „vedern, ſchòlen *alle halue yare de Schole viſiteren,* „to beſehnde efft ydt ock ynn allen dingen, na „der ordeninge erſten angeuangen, recht tho „ga. Ock ſchòlen neyne andere Scholen, edder

„ock

„ock *winckel Scholen* geſtadet werden, dar dörch „der rechten guden Scholen mochte af bröke edder verhinderniſſe ſchehn.

„De Rector kan wol eyn mael yn der weken „eyne latiniſche lectie dohn vor de geleerden „ym lectorio, vth der hilgen ſcrifft, edder ſsùs „eyne latiniſche oratie, edder vermaninge. „Dat kan ock wol des geliken don de Subrector. „Doch ſchal me ſsùlken ſündergen arbeyt en „nicht vpleggen, noch dem Rectori, noch dem „Subrectori, ſsùnder me late ydt ſtaen tho ehrem „wyllenn, dath nycht de Scholearbeyt vohr de „de kindere beſtellet, dorch ſsùnderger arbeydt „verſûmet werde.

Praeter allata docentur in hac Ordinatione plura de Scholarchis (9): de eligendis & vocandis Praeceptoribus: de eorum Salario: de Didactro: de Muſica ac ſacrarum Lectionum ritu a diſcipulis in Templis, diebus tum aliis, tum feſtis praecipue ac dominicis, obſeruando, &c. quae omnia longe aliter hodie ſe habent; imo vero tota haec Conſtitutio Bugenhagiana a Magnifico Senatu an. 1662 eſt reuiſa, ac valde immutata. Vid. Chronic. Lubecenſ. Compend. Kerckringio-Mûllerian. pag. 331.

§. III.

Schola autem haec non poterat ſine ſumtibus instrui. Hos iam ante Reformationem Scholae

(9) Hi ſunt hodie ipſi duo Magnifici Conſules primarii.

lae, quae fuit in Coenobio Cathariniano, Pontificiae ſuppeditauit diues illud Sacellum, ab *Henrico Caſtorp*, Conſule, *Ioanne Hertze*, Senatore, nec non *Woltero Leyde*, *Henrico Greverade*, *Henrico Blome* & *Ioanne Caſtorp*, Ciuibus Lubecenſibus, an. 1462. fundatum (10), quod eſt in Templo Mariano, pone ſummum altare, & illo tempore ob laudes Mariae in eodem ſolemniter decantatas (11) *die Sânger-Capelle* audiit, hodie vero confeſſionibus poenitentium audiendis inſerviens *die Beicht-Capelle* nuncupatur. Nam in Codice MS. membranaceo Confraternitas B. V. Mariae, quae olim celebrata fuit in dicto Sacello, fol. 25. b. legitur: *Anno XXVIII* (1528) *gaff vns tho Marien Capellen Her* Hinrick Warmboke (Senator & Camerarius Lubecenſis, an. 1532 mortuus) *welck ſyn Sone* Hinrik *vns entrichtet hefft, to Behoeff der Schole tho ſunte Katherinen, XX Mark.* Et ad annum 1530: *Anno XXX gaff vnſs* Hinrick Bockholt, *von wegen der Greveradesken Teſtamente, thor Schole Behoeff tho ſunte Katherinen, XX Marck.* Ad ann. quoque XXXVIII. XL. XLIII in eodem Codice pecuniarum Scholae datarum mentio iniicitur, per quam Scholam haud dubie etiam Cathariniana, κατ' ἐξοχὴν ſic dicta, eſt intelligenda, licet generalis tantum Scho-

(10) Litteras fundationis Mellius in Lubec. Relig. conſeruauit.

(11) Miſſa in honorem Mariae cantata *unſer leuen Vrouwen Getyde* fuit dicta,

Scholae appellatio occurrat. Huc ſpectant verba, quae ad an. 1530 habet Bonnus in Chron. Lubec. f. Jvj: *In S. Catharinen Kloſter iſt eine gemeine Schule angerichtet, und die Rente, ſo zuvor bey der Senger Capellen war, iſt zu Unterhaltung der Schulgeſellen gelegt.* Conf. Regkmannus in Chron. Lubec. ad eund. an. 1530. pag. 136 ſcribens: *In Sanct Catharinen Cloſter iſt ein gemeine Schule angerichtet, und die Renten, ſo zuvor zu der Sing Capell verordnet geweſen, iſt zu Underhaltung der Schüler gelegt.*

§. IV.

Habemus itaque Scholam inſtitutam & bene inſtructam. Reſtat circa ipſius initia, vt de primo eius moderatore diſpiciamus. Primus autem Athenaei Lubecenſis Rector a Dav. Chytraeo, Mich. Henckelmanno, Seckendorfio (vid. Athen. Lubec. P. I. p. 8. 39. 40), Bangerto, Mollero, Abrah. Sculteto in Annalib. Euangel. Dec. II. p. 320, & aliis, HERMANNVS BVSCODVCENSIS appellatur. Quibus praeſtantisſimis viris aegre quidem contradico, non poſſum tamen non dubia, circa hanc ſententiam mihi nata, proponere. Nolo tenaciter vrgere, incertam eam reddere, quod hic HERMANNVS a nonnullis (12) NICOLAVS vocetur. Reſpicio tantum rationem temporis, quae vix patitur, vt ante Bonnum fuiſſe Lutheranum Rectorem ſtatuamus, niſi forte per aliquot hebdomadas Hermannum Buscoducenſem ante Bonnum Rectoris

(12) Vid. Starckii Vit. Bonni p. 136. Molleri Iſagog. pag. 490. Ludouici Hiſt. Gymn. & Schol. P. I. p. 160. P. V. pag. 307.

ctoris munia obiiſſe, quis velit credere. Bonnus an. 1531 Superintendens conſtitutus, annuo ſpatio fuit Rector. Bugenhagius autem anno 1530. fere exeunte demum venit Lubecam. Aut igitur falſa eſt relatio, Bonnum per anni ſpatium fuiſſe Rectorem: aut, ſi haec vera, ante Bonnum, Rectorem fuiſſe vix credi poteſt. Accedit, quod ab Henrico Gerdouio, Lubecenſi (13) Bonnus diſerte *primus Rector* vocetur. Ipſa Gerdouii verba, Bugenhagii Annotationibus in Epiſtolas Pauli, ex Bibliotheca Bonni Gerhardo Huberto a Gerdouio donatis, praeſcripta exhibuit Starckius in Vit. Bonni p. 136. Quis ergo Hermannus Buscoducenſis? Forſan ſuperſtes in Schola Cathariniana Pontificia Rector. Afferam aliam, quae mihi venit in mentem, coniecturam, a qua diſſentiendi libertatem vnicuiq; facile relinquo. Scilicet Hermannus Buscoducenſis videtur eſſe *Hermannus Buſchius*, ſiue *de Buſch*, Nobilis Gueſtphalus, magnus litterarum humaniorum ante Reformationem inſtaurator, qui cum variis in locis, inuidentibus licet rudibus monachis, & non raro eum expellentibus, humaniora eſſet profeſſus, accesſit etiam Lubecam, vbi, teſte Hermanno Hamelmanno in Narrat. de Vita Herm. Buſchii, Opp. Genealogico-

C Hiſt.

(13) Huius docti viri commercium, quod cum Suffrido Petro, ICto & Friſiae Hiſtorico celeberrimo, atque aliis eruditae ciuitatis ornamentis, habuit, litterarium cognoſci poteſt ex Epiſtolis Claror. Viror. a Simone Abbes Gabbema collectis ac editis Harlingae Friſior. 1664. 8. pag. 465-483.

Hiſt. p. 292, *hymnum ex Prudentio explicuit.* Vnde V. C. Reinh. Henr. Rollius in Diſſert. ſub celeberr. Aepini praeſidio habita de Meritis Weſtphalor. in Acad. Roſtoch. p. 41. ſcribit, *extare merita Buſchii in Gymnaſia Hammon., Monaſter, Osnabrügenſe, Bremenſe, Hamburgenſe,* Lubecenſe &c. Conf. Cl. Iac. Burckhardi Commentar. de Vita Buſchii, ipſius Vallo Humanitatis Francof. ad Moen. 1719 recuſo praemiſſus, pag. 183. Hoc cum ſit factum ſub initium ſaeculi ſexti atque decimi (adeoque quo longius a tempore Reformationis Lubecenſis remotum, eo facilius errandi occaſionem potuerit ſuppeditare), & eodem tempore, quo res ſacrae pariter ac ſcholaſticae apud Lubecenſes emendatae, vixerit celebris ludorum litterariorum, Antuerpienſis primum, deinde Weſalienſis moderator, M. NICOLAVS BVSCODVCENSIS (14), non leuis naſcitur con-

(14) Quantus fuerit hic Nicolaus Buſcoducenſis vir, ſiue litteras ſpectes, ſiue religionem, & quantum ideo ſit perpeſſus, variis documentis poteſt probari. Melchior Adamus in Vitis Medicor., & quidem in Vita Jacobi Bordingi, Med. Prof. Roſtochienſis & Hafnienſ., nec non Archiatri Danici, p. m. 101 haec de eo refert: *Annum agens nonum* (natus autem erat 1511) *in diſciplinam traditus eſt Scholae Antwerpienſis moderatori M. NICOLAO BVSCODVCENSI, homini non doctrina modo, verum etiam pietate ſingulari praedito. Nam ob purae religionis doctrinam & confeſſionem Bruxellae in carcerem non ita multo poſt coniectus eſt: e quo tamen, DEI beneficio, liberatus dicitur.* Ipſe Bordingus in Vita ſau Nicolai

coniectura, ex his duumuiris, *Hermanno Buſchio* nempe, & *Nicolao Buſcoducenſi*, per quandam

Nicolai Buſcoducenſis, tanquam praeceptoris ſui, meminit, ap. Mellium in Notit. Maior. p. 48. Non minus egregia ſunt, quae de eo ſcripſit Hamelmannus in Opp. p. 1016: *Delegit Senatus* (Weſalienſis) *M. Nicolaum Buscoducenſem, et hominum doctum & multarum linguarum peritum in Superintendenten. --- Fuit omnium primo M. Nicolaus, Rector Scholae. --- Alii inuidebant M. Nicolao honorem.* p. 1717: *Alii boni uiri & concionatores turbati* (tempore Interim) *ex urbe* (Weſalienſi) *per diuerſos locos diſperſi ſunt. -- M. Nicolaus Buſchoducenſis Bremae gratiam impetrat apud Comitem Chriſtophorum Oldenburgicum, qui eum permouet ad conditionem in Blanckenborg.* p. 783: *Nec hoc ſubticendum erit de pio & glorioſo Comite Chriſtophoro, quod eiectum tempore Interimiſtico ex urbe Weſalia aluerit liberaliter & ſuae ſemper menſae adiunxerit M. Nicolaum Buſchoducenſem, uirum in linguis uerſatum & hominem eruditum.* Suo in primis amore & cura dignisſimum eum indicauit Philippus Melanchthon, quod luculenter probant tres ad illum an. 1646 ſcriptae Epiſtolae quae extant apud Gabbemam l. c. pag. 78. 91. 92. Vltimam iuuat ſubiicere.

„ *Viro optimo & eximia eruditione praedito*

„ D. NICOLAO BVSCODVCENSI,

„ *Gubernanti ſtudia litterarum Weſaliae,*

„ *amico ſuo cariſſimo*

„ S. D.

„Saepe hoc belli tempore de te & ego & amici multi in „noſtra Academia locuti ſumus, teque optauimus vel „apud nos, vel alibi tranquillam ſedem in hac tua ſenecta „habere. Poſtquam igitur Bonnam veni ad Bucerum, „ac intellexi, deliberationes eſſe de quaerendis Eccleſiarum

dam confuſionem, iſto tempore in hiſtoria litteraria non adeo raram, factum eſſe *Hermannum* (alias *Nicolaum*) *Buſcoducenſem.* Hac ratione, coniicio, effictum eſſe Hermannum Buscoducenſem, Rectorem Lubecenſem forſan imaginarium. Certiora ſunt, quae de Hermanno Bonno commemorabuntur.

CAPVT III.

De *Rectoratu* *M. HERMANNI BONNI.* A. 1530 & 1531.

§. I.

HERMANNVS BONNVS, Quakenburgenſis Weſtphalus, anno 1504 lucem aſpexit. *Prodiit*, teſte Hamelmanno Opp.

„ſiarum gubernatoribus, mentionem tui fecimus. Et „adfuerunt alii, qui honorifico teſtimonio te ornabant. „Iuſſus ſum igitur a D. Bucero ad te ſcribere, vt vel literis „tuam voluntatem ſignifices, vel ipſe huc venias, vt „coram de munere Eccleſiaſtico mandando tecum agi „poſſit, & tu hic rerum omnium ſtatum explores. Prin„cipis Colonienſis voluntatem in emendatione Eccleſia„rum piam & firmam eſſe animaduerto. Venies igitur „Bonnam ad Bucerum, aut certe ſignificabis tuam vo„luntatem. Deum aeternum patrem Domini noſtri Ieſu „Chriſti oro, vt te ſeruet, & in locum tranquillum tra„ducat. Bene vale. Bonnae d. XVIII Maii.

PHILIPPVS MELANTHON.

Digitized by Google

Opp. Genealogico-Hiſtoric. p. 333, *ex ſchola Timanni ſub Murmelio*, adeoque in Monaſterienſi Schola, cuius Rector erat *Timannus Camenerus*, Conrector autem *Ioannes Murmelius*, fuit inſtitutus. Intrauit deinceps Cenobium Belbuchanum in Pomerania, quod tamen non multo poſt, agnita votorum monaſticorum vanitate, & ſalutaris doctrinae veritate, reliquit. Hanc puriorem doctrinam cum Straleſundenſibus communicare ſtuduit (1), ſicut deinceps Academiae Gryphiswaldenſi eruditione ſua prodeſſe, inque hac ciuitate ſacra emendare contendit. Sed quum ſucceſſu non adeo magno Euangelii cauſa in Pomerania laboraret, in Daniam ſe contulit, vbi regii adoleſcentis, IOANNIS, Holſatiae Ducis, ſtudia gubernauit, gratum Principis animum expertus. Docet hoc Arnoldus Bonnus in Dedicatione, qua patris *Enarrat ſuccinctas e Paulinis & aliorum Apoſtolor. Epiſtolis* laudato Principi conſecrauit, his verbis: *Auctor Commentationis huius, pater meus, Excelſitatem Tuam primis annis tum optimarum artium, tum religioſae pietatis doctrina imbuit, & extitere viciſſim in ipſum Excelſitatis Tuae gratiſſimi erga praeceptorem animi argumenta, beneficiaque non vulgaria.* E Dania vocatus eſt Lubecam, vt Rectoris munia obiret, quam ſpartam eum non ſine laude (licet aetate non adeo grandis, imo vix viginti & ſex annos natus, eam nactus ſit) ornaſſe, ſubſequens paragra-

 phus.

(1) **Io. Fr. Meyeri Syndolog. Pomeran. in Vit. Io. Knipſtrouii.**

phus declarabit. Tandem, raro valde exemplo, ex Rectore Superintendens Lubecenſis factus eſt, in qua dignitate an. 1548. d. 12 Febr. ex militanti ad triumphantem eccleſiam feliciter tranſiuit, ob inſignem operam rei & ſcholaſticae & eccleſiaſticae, tam docendo, quam vtiliſſimos libros exarando, nauatam, poſt fata etiam immortalis. Plura de eius vita, eruditione, ſcriptis ac meritis dabunt Conr. Geſnerus in Biblioth. Vniuerſ. f. 223. 314. 399. 474. Append. Bibl. Geſn. f. 50. Ioſ. Simlerus in Biblioth. Geſner. p. 284 ſq. Io. Iac. Friſius in Bibl. Geſn. p. 337. G. M. Koenigius in Biblioth. V. & N. p. 123. Chriſtoph. Hendreichius in Pandect. Brandenb. Herm. Hamelmannus l. c. p. 158. 165. 166. 333. 573. 590. 783. 791 977. 1134. 1135. 1136. 1137. 1170. 1171. G. H. Goetzius in Orat. de Hymn. & Hymnop. Lubecenſ. p. 8 ſqq. Io Fabricius in Hiſt. Biblioth. Fabric. P. II. p. 19. Io. Caſp Wetzelius in Hymnopoeograph. P. I. pag. 124 ſqq. Io. Anton. Strubbergius in Delineat. Hiſtor. Osnabr. p. 76 (2), &, qui inſtar omnium eſſe poteſt, Caſp. Henr. Starckius in Vita Bonni Lubec. 1710. 8. euulgata. Idem eruditiſſimus vir fuſius & certius de Bonno commentabitur in P. I. Lubecae Lutherano-Euangelicae, quo laudatiſſimo

(2) Tres ibi *Agendorum Eccleſiaſticorum Osnabrugenſium* citat editiones, quae ob ſummam raritatem ſcriptis Bonni ἀνεκδότοις facile potuerunt annumerari (vid. Starck. Vit. Bonn. p. 129), pro quo monito decentes viro doctiſſimo gratias perſoluo, &, vt egregium Hiſtoriae Osnabrugenſis opus feliciter abſoluat, ex animo voueo.

mo & luce dignisſimo opere merita ſua in rem ſacram & litterariam cummaxime amplificabit. Quae Henricus Bangertus in Catal. Rector. de de Bonno collegit, infra occurrent. Add., ſi placet, quae ſcripſi P. I. Athen. Lubec. p. 8. 40. 41. Tria quoque Bonni ſcripta adducuntur a Thom. Hydeo in Catal. Biblioth. Bodleian. Oxon. 1674. fol. p. 99. Eius *Propoſitiones de Coena Domini* in Vrbani Regii Opp. Noriberg. 1562. fol. P. III. p. 8 leguntur. Elogiis Bonni, a Starckio p. 94 ſqq copioſe collectis, praeter ea, quae ex Hamelmanni, laudibus eius minime parcentis, Operibus poterunt deſumi, duo adiicio. Lucas Bacmeiſterus in Hiſtor. Eccleſ. & Miniſt. Roſtoch. MS. eum vocat *Theologum doctisſimum & celeberrimum.* Henricus autem Santmannus in Orat. de Lubecae Fundat. & Increment. p. E. 2 ſcribit: *M. Hermannus Bonnus, cuius de encomio plene dicere amantium nullus poteſt, demere vero ne livor quidem aliquid.*

§. II.

Gratulari igitur Schola ſibi potuit tantum Rectorem, quem & pietas, & eruditio, & candor, & diligentia commendauit. Vtinam ſupereſſet memoria diſcipulorum Bonni, quorum nullum adhuc potui reperire. Innotuerunt mihi tamen ſcripta, in gratiam iuuentutis a Bonno (qui ad Superintendentis dignitatem iam euectus, vtilisſimos labores Scholaſticos non neglexit, ſed fideliter continuauit) litteris conſignata. Ad *pietatem* tenellis animis inſtillandam ſpectant *Hymni & Sequentiae*, de qui-

bus infra ad an. 1559, quo in vſum iuuentutis ſcholaſticae ex officina Georgii Richolffii prodierunt, fuſius agam. *Studii Grammatici* maxime neceſſarii ergo elaborauit *Elementa & Grammaticam Latinam*, cuius libri licet duae commemorentur editiones, Lubec. 1596 & 1603. 8 (3), hodie tamen ſcriptis fere deperditis accenſetur, quod eo magis mirandum, quo crebrior olim fuit eius vſus, quem doctorum virorum teſtimonia euincunt. Sic Hamelmannus l. c. p. 120: *Poſtea* (poſt Buſchium) *illam Scholam* (Gryphiswaldenſem) *ornauit clariſſimus vir Hermannus Bonnus, Weſtphalus, cuius laus eſt in omnibus adhuc Scholis propter elementarium libellum*. Geſnerus l. c. edit. Friſ. p. 337: *Eiusdem extat Elementale, in vſum puerorum ſcriptum, quod per Saxoniam in omnibus Scholis loco Donati retinetur*. Hendreichius l. c: *Eiusdem extat Elementale, in vſum puerorum ſcriptum, quod per Saxoniam in omnibus Scholis loco Donati ſuperiore ſaeculo vſurpabatur*. Vtiliſſimi quoque *Studii Hiſtorici* rationem habuit, & in gratiam iuuenum *Chronicon Ioannis Carionis* ex Germanica in Latinam linguam tranſtulit. Legi hic merentur, quae de hoc labore an. 1558 in Epiſtola Dedicatoria (4) ad Sigismundum, Archi-

(3) Vid. Cl. Starckii Vit. Bonni p. 111. His duabus antiquiorem oportet eſſe editionem. Nam edidit etiam *Bonni Elementa* Nicolaus Vorſtius, Conrector. Vid. infra Cap. X, §. 3. Forſan plures ſunt editiones, de quibus ſine αὐτοψία nil dicere audeo.

(4) Extat in Chron. Carion. edit. Witteb. 1572. fol. In nonnullis editionibus fruſtra eam quaeſiui.

Digitized by Google

Archiepiſcopum Meideburgenſem, diſſeruit Philippus Melanchthon. *Excelluit*, ſic auſpicatur Dedicationem, *ingenio, eruditione, conſilio & virtute Hermannus Bonnus, qui in inclyta vrbe Lubeca & doctrinae ſtudia rexit, & Euangelium docuit. Is ante annos viginti Germanicum libellum, cui titulus eſt Chronicon Carionis, vt adoleſcentia inuitaretur ad hiſtoriarum lectionem, & illo compendio nonnihil adiuuaretur, in quo Monarchiarum ſeriem, & temporum collationem in praecipuis Eccleſiae, veteris Graeciae, & Romae negotiis probauit, Latine interpretatus eſt. Eam interpretationem cum poſtea viderem non ſolum in manibus eſſe adoleſcentum, ſed etiam vagari per exteras nationes, retexendam eſſe iudicaui, non tam vt augerem (etſi enim quaedam addidi, tamen compendii modus ſeruandus eſt) quam vt phraſin Germanicam, quam interpres ſuo quodam conſilio ſtudioſius retinuerat, cum quidem facundus & diſertus eſſet, propter adoleſcentes & exteros mutarem.* In eandem fere ſententiam ſcripſit B. Georgius Haccius in Nov. Praefat. Deliciis Marianis an 1672 praefixa, qua easdem contra varias obiectiones vindicavit, pag. b: *Daß am 318 Bl. aus des Joh. Carionis Chronico des Francisci und Dominici Heiligkeit anziehe, will einigen darum nicht gefallen, weil dieſer Carion dazumahl, als er dieſes ſchrieb, Päbſtiſch noch geweſen, und alſo, als ein verdächtiger, in eigener Sache, und von ſeinen Glaubens-Genoſſen, nicht zeugen konne. Aber wie ſtimmet das mit dem überein, was Henricus Pantaleon (in Proſopog. Part. 3. p. 180) und Conrad Geſnerus (in Biblioth. f. 93. 3) von dieſem Hiſtorico un Mathematico ſchreiben: daß er nemlich in ſeiner Jugend*

„gend zu Wittenberg ſtudiret? Phil. Melanchthon habe ihn, in Verfertigung ſeiner Chronick geholffen? Seine Chronick ſey anno 1538, als D. Lutherus noch lebte, zu Wittenberg zum erſten mahl, und zwar deutſch, ausgangen? Hermannus Bonnus, Lutheranus, und Henricus Pantaleon, Caluinianus, und alſo beyde auſſer dem Pabſtthum ſtehende hochgelahrte Männer, haben dieſelbe theils in Latein überſetzet, theils über 20 Jahr vollenführet? Gewißlich, wenn die relation von Francisco und Dominico nicht nach der Wahrheit, ſondern nach denen Päbſtiſchen Liegen von Carione angeführet worden wäre, hätte ſonderlich dem Bonno, weil er ſeine Uberſetzung der Jugend, deren Rector (5) und Lehrer er damahls zu Lübeck war, zum Beſten vorgenommen, gebühret, ſolchen Fehler entweder auszulaſſen, oder zu verbeſſern. Als auch 20 Jahr hernach, an. 1558, Philippus Melanchthon des Bonni verſion in etwas vermehrt heraus zu geben anfieng (welches hernach ſein Schwieger-Sohn, Caſp. Peucerus, zu Ende gebracht) hat er die Urſach deſſen in der Dedication angezeigt, nicht, weil Bonnus ſich irgend worinn verſtoſſen, ſondern nur, damit er einige Germanismos, die derſelbe gleich mit Fleiß behalten, der Jugend und den Ausländern zum Beſten veränderte

Tandem mentio etiam facienda *Lectionum Theologicarum* a Bonno habitarum. Harum ipſe

(5) An. 1538 Bonnus non amplius fuit Rector, ſed Superintendens. Cogitaui aliquando, an forſan poſt abitum Rutenii (qui Magdeburgum abiit, deinceps autem rediit. vid Cap. IV) Bonnus Rectoris vice functus ſit. Sed cum de rebus in interregno iſto ſcholaſtico geſtis altum ſit ſilentium, aliis aliter cogitandi libertatem facile concedo.

Digitized by Google

ipſe meminit in Scripto ad Senat. Lubecenſem, quod ex Act. Miniſt. Lubec. T. III. f. 171—176 Starckius ad calcem Vitae Bonni p. 137 ſqq edidit. Verba Bonni ita ſe habent: *J. E. W. iſt nicht vnbewuſt, dat ick mi hebbe öuerreden laten, dat ick (wowoll dartho ungeſchicket) mi neuenſt der Latinſchen Lexen in der billigen Schrifft tho St. Katrinen dartho wolde gebrucken laten, dat ick de Düdeſchen Sermones, ſo den Superintendenten tho geordnet, verwaren ſchulde.* Superſunt eiusmodi *Praelectiones in Acta Apoſtolorum*, de quibus in Cap. ſeq. ad an. 1538, quo inſtitutae, plura afferentur.

§. III.

Bonni collega fuit ERASMVS SARCERIVS, Annaemontanus, qui vulgo primus Conrector Lubecenſis appellatur. Sed cum ſub initium Athenaei noſtri non fuerit Conrector, verum Rectorem ſtatim exceperit Subrector (6), haud video, quomodo Bonni tempore Sarcerius dici queat Conrector, quamuis negare nolim, eum, ſecunda vice ſcholaſticum munus Lubecae aggreſſum, Conrectoris munia adeptum eſſe, & octauum Collegam acceſſiſſe. Quicquid autem huius rei ſit, hoc eſt certiſſimum, quod Sarcerio inter praecipua, quae noſtrum habuit Athenaeum, ornamenta locus haud infimus ſit aſſignandus. Ea enim ſunt illius in optimas quasque litteras merita, vt Muſae in noſtris quoque Athenis eum mori vetent. Naſcebatur an. 1501 in ciuitate Annaemontana, quae pro-

(6) Vid. quae ex Ordinat. Eccleſ. Bugenhag. attuli Cap. II. §. 2.

Digitized by Google

profecto hocciue poteſt ſuperbire. Patris nomen ignotum quidem eſt, conſtat tamen, quod rei metallicae operam nauauerit. Humanioribus litteris in Schola primum patria, deinde Freibergenſi fuit ita imbutus, vt deinceps magna cum laude easdem docere potuerit. Philoſophiam ac Theologiam Lipſiae, Wittenbergae & Roſtochii non minori imbibit felicitate, adeo, vt ſummis, qui ſub Reformationis intium fuerunt, viris iure meritoque accenſeatur. Quare ſaluberrimum fuit conſilium, quo Patres Conſcripti Lubecenſes exeunte anno 1530 eum ex Roſtochienſi Academia vocarunt, vt nouae Scholae ſecundo loco praeeſſet (7). Aggrediebatur munus hoc eleganti *Oratione in Laudem Lubecae*, quae ad calcem ipſius Rhetoricae Marpurg. 1537. Francoſ. 1551 editae reperitur. Vid. Molleri Iſag. p. 442. Add. Bangerti Nott. in Helmoldum p. 138. *Quamuis autem*, ſunt verba Io. Dieterici in lectu digna Diſſertat. de Annaeberga & claris Viris inde oriundis Lipſ. 1702. 4. pag. 23 ſq, *libenter Lubecae diutius manſiſſet, attamen amplius propter religionem tuto ibi viuere non potuit, quoniam Imperator Carolus V Lubecenſes quoque Romanae iterum eccleſiae placita ſequi iuſſerat. Quapropter ſeceſſit Roſtochium, & in ludo litterario iuuentutem erudiuit ac inſtituit. Exinde venit Viennam in Auſtria & Graecium in Styria, vbi res ſuas iterum egregie geſſit, ac non minori, quam antea ſolitus erat, dexteritate docuit. Dum autem in his quoque regionibus periculum vitae & religionis ab hoſtibus*

(7) Seckendorf. Hiſt. Lutheran. p. 219. ed. in fol.

bus veritatis Euangelicae ipſi imminebat, Lubecenſes in tuto iam degentes e Styria eum reuocarunt, vt ipſorum Scholam nunc regeret, & , qua fieri poterat, cura atque diligentia amoeniores litteras iterum traderet. Nec male profecto hanc ſpartam ornauit, ſiquidem in pellenda barbarie omnem operam adhibuit, & nihil omiſit, quod ad promouendas ſcholarum vtilitates facere poterat. Quae vltima verba videntur indicare, quod Lubecam reuerſo ipſum Rectoris ſit delatum. Sed antiquius & clarius teſtimonium requiro. Fuit adhuc Lubecae an. 1533, quod docet hoc anno euulgatus, atque Hieronymo Northoff & Hermanno Brünings, Lubecenſibus, inſcriptus *Libellus in vſum puerorum, qui primum exponere diſcunt.* Redditus Lubecenſibus, ad annum vsque 1536 hic videtur permanſiſſe. (8) *Ipſe* quidem finem ſtationis ſcholaſticae ad annum 1338 retulit, dum Epiſtolam Nuncupatoriam, Scholiis in Marcum Baſil. 1541. 8 editis praemiſſam, Sigenae Tengroram Comitatus Naſſouienſis 26. Aug. 1538 ſcriptum, his inchoauit verbis: *Efficit tandem apud me languor ille, ſeu morbus potius, quo iam diu nunc laboro, quod vel non lubens etiam coactus ſim, inſtituendi pueros laborioſam prouinciam peni-*

(8) Aliquod tamen huius anni ſpatium Lubecae exegit. Sic enim ſcribit Hamelmannus l. c. p. 977: *Bugenhagius ordinauit Superintendentem M. Hermannum Bonnum, Quakenburgenſem, amatum Luthero, & publicis encomiis a Philippo celebratum, Theologum abſolutum, qui in tota Biblia ſcripſit iuſta & integra commentaria, ſicut hoc de ipſo teſtatur Eraſmus Sarcerius in editis ſuper Matthaeum Scholiis, qui ibi ſub Bonno anno Domini 1536. Conrectorem Scholae egit.*

Digitized by Google

penitus deſerere, & commodiore ad ſanitatem conditione quaerere victum. Sed cum, Hamelmanno teſte l. c. p,333, Dillenbergae Rector primo, deinde Concionator, fuerit, aliquod etiam tempus muneri ſcholaſtico Dillenbergae adminiſtrato eſt tribuendum. Quid? quod Dedicationem *Dialecticae* praemiſſam Sigenae Tengrorum 5 Novembr. 1536 ſcripſit. Vnde luculenter apparet, quod hoc ſaltem anno Lubecam reliquerit. Quam editionem Francof. 1560. 8. euulgatam Lubecenſis videtur anteceſſiſſe, ſiquidem, referente B. Fechtio in Appar. ad Epiſtol. Marbach. p. 69, *Lubecae Dialecticam & Rhetoricam edidit.* Hanc vero editionem me nunquam vidiſſe fateor. Quomodo ſit accurate corrigendus typographi in numeris exprimendis admiſſus error, quo apud Bangertum in Catal. Rector. p. C 2 b anno 1528 Sarcerii auſpiciis *Paradigma, in quo Sententia vera de verbis Coenae defenditur, Lubecae in Schola declamatum* dicitur, αὐτοψία docebit. Cum autem Lubecae eſſet Sarcerius, non ſolum optimis artibus iuuenes imbuere laborauit, verum ipſe etiam prudenter vſus eſt occaſione, per Hermannum Bonnum, virum iſta aetate ſummum, proficiendi. *Quando Eraſmus Sarcerius*, inquit Hamelmannus l. c. p. 333, *iſtius* (Bonni) *eſſet Conrector Lubecae, dicitur ab eo hauſiſſe & excerpſiſſe, quicquid poſtea per Methodum in re Dialectica & Rhetorica edidit iſte Sarcerius, dum ageret Rectorem primo, deinde Concionatorem Dillenbergae, vel Sigenae in Comitatu Naſſouienſi.* Rationem interpretandi ſacrum codicem ſe a Bonno dediciſſe, ipſe fatetur

ſatetur in Epiſt. Nuncupat. Scholiis in Matthaeum praefixa, p. 5 his verbis: *Habui in hac ratione explicandi praeceptorem longe doctiſſimum, dominum Hermannum Bonnum, Eccleſiarum Lubecenſium Superintendentem, qui quam feliciter verſatus ſit in hoc campo, monſtrabunt aliquando ipſius prodituræ lucubrationes, quas etiam nunc, vt latentes, aliquoties conſului.* Huc ſpectant verba Hamelmanni p. 1135: *Erat Bonnus magnus & ſolertiſſimus interpres ſcripturarum, de quo ſcribit Eraſm. Sarcerius, diſcipulus Bonni, in Praefat. ſui Commentarii in Matthaeum, quod doctiſſimos iſtius clariſſimi & eruditiſſimi viri D. Bonni commentarios latentes ſaepe conſuluerit & iſtis vſus ſit ad ſua pertexenda.* Hoc decus ſuum Lubecenſes, qui iſtud ſine dubio in magno habuerunt pretio, & aegre dimiſerunt, oportuit Naſſovicae Scholae primum, deinde Eccleſiae concedere, quam magna cum laude gubernauit vsque ad annum 1548, quo maluit exilii calamitatem perpeti, quam famoſum libellum Interimiſticum approbare. *Guilielmus, Comes Naſſovius, Eraſmum Sarcerium idcirco* (propter librum Interim) *diſcedere patiebatur*, inquit Sleidanus de Stat. Religion. Lib. XX. p. m. 339. Interiecto aliquo tempore, quod in patria ciuitate vtiliſſime triuit, Lipſienſes an. 1549 Paſtoris Thomani munia ei detulerunt. Vid. Io. Iac. Vogelii Annal. Lipſienſ. p. 187 ſq. Errat igitur Iac. Verheidenus, quando in Elogg. Theologg. p. 47 Sarcerium fuiſſe primum Lipſiae Paſtorem, deinde Naſſouium Antiſtitem, arbitratur. Lipſia an. 1552 vna cum Philippo Melanchthone

chthone proficiſci voluit ad Tridentinum Concilium; ſed cum ſaluum, quem vocant, conductum impetrare non potuerint, Norimberga d. 18 Mai. domum, re infecta, ſunt reuerſi. Leg. Vogelius l. c. p. 192. An. 1554 vocatus eſt Islebiam Eccleſiarum Mansfeldicarum Antiſtes. Quae Eccleſiae multa ipſi debent ob cuſtoditam ſinceram doctrinam, ob reprobratum in Synodo Islebienſi an. 1554 habita Maiorismum, ob alia merita, a Mich. Emmerlingio de Stat. Eccleſ. Euang. Mansfeldenſ. Sect. II. §. 16 ſq. Io. Godofr. Nicandro in Eccleſ. Mansfeldic. & aliis iure celebrata. Auxit merita in puriorem religionem rebus in Wormatienſi Colloquio an. 1557 habito peregregie geſtis. Tandem an. 1559 Magdeburgenſes Sarcerium ſuae praefecerunt Eccleſiae, cui haud dubie etiam fuiſſet & praeſidio & ornamento, niſi poſt habitos quatuor tantum ſacros ſermones, acerrimis calculi doloribus correptus animam an. 1559. d. 28 Nov. efflaſſet. Reddiderunt autem ipſum in Lutherana eccleſia eruditio maxima, diligentia indefeſſa, religionis ardor calidiſſimus, prudentia maxima, pietas minime fucata immortalem Vnde ſummi viri praeconia, quae maiora nonnunquam eſſe haud potuerunt, ei detulere. Largam eorundem copiam ſcriptores infra citandi ſuppeditabunt. Simili ratione ipſius Scripta (quibus totus fere ſacer codex illuſtratur, & multae aliae magni momenti doctrinae, praeſertim ſacrae, expenduntur) a Crenio Exerc. II de Libr. Scriptor. optim. p. 42. Bieckio de Tripl.

Tripl. Interim pag. 174 ſq & aliis ſunt praedicata. Pleraque horum cum ex αὐτοψία mihi innotuerint, eorum memoriam in his quoque Athenis conſeruare operae duco pretium. Conciliarunt autem Sarcerio famam

Dialectica multis ac variis exemplis illuſtrata, vna cum facillima Syllogismorum expoſitoriorum, enthymematum, exemplorum, inductionum & ſoritum diſpoſitione. Marp. 1537. Francof. 1560. 8. In Dedicatione an. 1536 ſcripta Sarcerius inter alia: Coactus ſum in haec vsque tempora, „idque fortuna ſic currente, publicis ſcholis „praeeſſe, quam prouinciam ſi non cum ma„gno meo fructu, tamen aſsidua ſedulitate „ſemper ſtudui adminiſtrare diligenter. Et „quia D. Philippus, venerandus ipſius vſus, „tam Dialectices, quam Rhetorices, pater, „non vno in loco praeceptores iuuentutis „monet, vt ſuperſtitioſam quandam in trahen„dis liberalioribus illis artibus curam adhi„beant, multisque exemplis reddant eas ſua„viores. Volui itaque tanti hominis admo„nitionibus acquieſcere, & rigida alias Dia„lectices praecepta exemplorum multitudi„ne mitiora efficere. Non quod alii idem „longe doctius ac melius non praeſtiterint; „ſed quia crediderim, hanc artem non poſſe „ſatis illuſtrari exemplis. Et vtinam plures „in inſtituendi officio occupati idem ſtude„rent, quo adoleſcentes obruti exemplis „cogerentur tandem fateri, Dialecticam non „eſſe ita ſpinoſam; ſicut quidam monſtroſe

Digitized by Google

„de tanta arte imaginantur. Ea igitur exem-
„pla, quae ſubinde inter docendum meis
„pueris proponere ſoleo, in libellum conieci.
„Primum vt iuuentuti inſeruirem, ne exſcri-
„bendo ac diſcendo ſimul nimium grauare-
„tur. Deinde vt me leuarem a dictandi
„onere.

Rhetorica plena exemplis, quae ſuccinctarum Declamationum loco eſſe poſſint. Marpurg. 1537. 8. In Praefatione auctor inter alia: Placuit ad meo-
„rum puerorum preces, iuxta praeſcriptum
„Rhetorices, ſyluam quandam exemplorum
„conſcribere, non aliam ob cauſam, niſi vt
„diſcipulorum adfectibus ſatisfacerem, ſi-
„mulque docerem, id verum eſſe, quod de
„quibusdam artibus dicitur, eas ſcilicet vſu
„& exemplorum demonſtratione potius,
„quam nudis praeceptis addiſci poſſe.

Dictionarium Scholaſticae Doctrinae. Baſil. 1546. 8.

In Matthaeum Euangeliſtam iuſta & docta Scholia, per omnes Rhetoricae artis circumſtantias methodice conſcripta & locupletata. Baſil. 1544. 8.

In Marcum Euangeliſtam iuſta Scholia, iuxta perpetuam Orationis ſeriem & cohaerentiam conſcripta & locupletata. Baſil. 1539. 1541. 8.

Scholia in Lucam. ibid. 1539. 8.

In Ioannem Euangeliſtam iuſta Scholia, ſumma diligentia ad perpetuae textus cohaerentiae filum conſcripta. Baſil. 1541. 8. In Praefatione de Ioanne egregia obſeruantur.

In D. Pauli Epiſtolas ad Corinthios eruditae ac piae Meditationes. Argentorat. 1544. 8.

Dial-

Dialogus mutuis interrogationibus & reſponſionibus reddens rationem veterum Synodorum, cum generalium, tum prouincialium: item Viſitationum, & nuper habitae Synodi & Viſitationis, pro Paſtoribus Comitatus Naſſouienſis, ſub illuſtri & generoſo Domino Guilielmo Comite: ſimulque explicans eiusdem Synodi & Viſitationis acta, quae lecta & cognita, & aliis regionibus multum vtilitatis afferre poſſunt. 1539. 4. In Io. Fabricii Hiſt. Biblioth. Fabric. P. IV. p. 240 ſq habetur huius libri recenſio, ſequenti iudicio obſignata: *Eſt liber vtilis Superintendentibus, quorum officium eſt Synodos celebrare & viſitationes eccleſiarum obire: imo & ſuo modo Paſtoribus ipſis, vt inde cognoſcant, quo inſtructi debeant eſſe modo, ſi ad examina forte ipſos accedere oporteat.* Contenta libri annotauit Geſnerus in Biblioth. f. 223.

Corpus Iuris Matrimonialis. Vom Urſprung, Anfang und Herkhomen des heyligen Eheſtandts, was der ſeye, wie er fürzunemen, anzufahen, und Chriſtlich zu volnfüren, auch von allerley zweifelichen, verhinderlichen und diſputirlichen Fällen, ſo ſich vor und in demſelben auf mancherley Wege zutragen, genannt Eheſachen, ein gründtlicher Bericht auß den Göttlichen, Natürlichen, Keyſerlichen und Bäpſtiſchen Rechten, auch etlicher nammhafften gelehrten Theologen Büchern vor viel Jahren zuſammen gezogen durch Eraſmum Sarcerium, und jetzt mit mehr Schrifften, ſo newlicher Zeit von dieſem Handel außgangen, erweitert und gemehret, wie ſolches aus nachfolgender Verzeichnuß zu ſehen, und

D 2 *nemlich:*

nemlich: Fürſt Georg von Anhalt, D. Martinus Luther, H. Philippus Melanchthon, D. Joann Pommer, H. Jo. Brentz, D. Georg Maior, H. Martinus Bucer, H. Henrich Bullinger, D Melchior Kling, M. Ottho Körber, M. Joann Ireneus, M. Antonius Corvinus, etlicher hohen Schulen, ſampt der Zürcher Ehegerichts Ordnung. Alles jetzt aufs newe, ſampt einem fleißigen newen Regiſter, und allerley nutzbarlichen Zuſetzen zugericht, und an Tag gegeben. Franckf. am Mayn. 1569. fol. Prodiit primum hic liber 1552: deinde Isleb. 1556, f., quae editio ſecunda recenſetur a Fabricio l. c. P. II. p. 359. ſq; defenditur autem contra Melchiorem Klingium, ICtum, a Brücknero in Deciſ. Iur. Matrimon. P. II. p. 8. 16. 21.

Liber de Diſciplina Eccleſiaſtica. Isleb. 1556. fol. Recenſetur l. c. P. II. p. 357 ſq & a Fabricio p. 357 hoc ornatur elogio: *Eſt hic liber vnus e bonis, nec adeo notis, quem ideo cum additamentis ſuis recuſum dare volebat I. G. Dorſcheus, prout videre eſt ex eius Praefat. in Admiranda Ieſu Chriſti)(7.* Dorſcheus l. c. *prudentisſimum*, ait, *inter ceteros ſuperioris ſaeculi Theologum, Eraſmum Sarcerium, iuſto commentario expoſuiſſe media, quibus promoueri & conſeruari queat vera religio.* Perplacuiſſe quoque Mauritio Rachelio, Paſtori Lundenſi in Dithmarſia, inſtitutum Sarcerii, docent haec verba: *O diſciplina, diſciplina! wo biſtu jetzund? Der Ehrwürdige H. Er. Sarcerius hätte dich gerne wieder in das Land beruffen, dir Beſtallung und Unterhaltung gemacht, aber ſeiner Feinde waren zu viele, wie auch noch.* Leguntur

tur iſthaec in ipſius Schola Arndiana Roſtoch. 1627. 8. p. 127.

Noua Methodus in praecipuos Scripturae diuinae Locos, antea ea fide & illo ordine nec edita, nec viſa: quare is tandem credat, ſe integrum habere Methodi Sarcerianae exemplar, qui poſtremam hanc editionem ſibi comparauerit. Baſil. 1555. 8. Locos hos iuſſu Henrici VIII, Angliae Regis, in Anglicam Linguam eſſe translatos, ipſe Sarcerius in Dedicatione Poſtillae, de qua mox, annotauit. Idem obſeruauit Dietericus l. c. p. 27. Conſiſtit autem Methodus Sarceriana in accurata Locorum expoſitione ſecundum Dialecticae & Rhetoricae praecepta. Vnde in praemiſſa Epiſtola Nuncupatoria vſum Dialecticae ac Rhetoricae in ſacris contra contemtores ſtrenue defendit. Aliam Locorum Theologicorum editionem Francof. 1538. 8. breuiter recenſet Fabricius l. c. P. IV. p. 85.

In Euangelia Dominicalia, Poſtilla, qua facili diſpoſitione omnium Euangeliorum textus ad locos communes diſpoſitus eſt, qui & ſinguli ad Methodi fere formam explicati ſunt, quo textus & facilius ſeruari poſſit, & pulchriori ordine explicari. Marpurg. 1541. 8.

Auslegung der Evangelien auff die Feſte, durch das gantze Jar. 1552. 8.

Paſtorale, oder Hirten-Buch. Isleb. 1562. fol. Eſt haec ſecunda editio, a *Guil. Sarcerio*, fil. aucta. Conf. Fabric. l. c. P. II. p. 358 ſq.

Mansfeldiſches Bekentniß. 1559. Valde laudat hunc librum, & prolixa ex eo excerpta dat Bieckius

 l. c.

l. c. p. 175. ſqq. Mihi in primis placent egregia illa & Theologici candoris plena verba, quibus pag. 292 errorem, quem olim imbibe-rat: *Bona opera conſeruare & augere fidem*, laudabiliter retractauit. *Daß die guten Wercke*, inquit, *den Glauben erhalten ſolten, der Meynung bin ich, Erasmus Sarcerius, etwa auch geweſen, wie in meinen Büchern zu ſehen; denn mir über alle maſſen dieſes Gleichniß wolgefiel, und meynte, ich hätte die Sache recht köſtlich getroffen, wenn ich ſagte, daß die guten Wercke den Glauben erhalten ſollten, nemlich wie das Feuer in der Aſche erhalten wird, alſo würde auch der Glaube und die Gnade GOttes, ja das ewige Leben in uns durch gute Wercke erhalten. Aber endlich, da ich der Sache fleisſiger nachdachte, da fand ich, daß ſolche Meynung dem Spruche 1. Pet. 1. zu wider war, daher ich ſie auch künfftig nicht mehr gebrauchen will.* Conf. B. Neumanni Theolog. Aphoriſt. p. 601 ſq. B. Feuſtkingii Palinod. Sacr. pag. 74 ſq, vbi Sarcerii candor merito praedicatur.

Reliqua Sarcerii noſtri, polygraphi, ſcripta, & alia ad eundem ſpectantia cogniturum ablego, praeter ſcriptores iam citatos, ad *Conr. Gesneri* Bibliothec. f. 222 ſq. Append. Bibl. Gesn. f. 32. *Ioſ. Simleri* Epit. Bibl. Gesn. p. 184 ſq. *Henr. Pantaleonis* Proſopogr. P. III. p. 270. *Matth. Dreſſeri* Iſagog. Hiſtor. P. III. pag. 218. *Melch. Adami* Vit. Theol. p. 325 ſq. *Herm. Hamelmanni* Opp. paſſim. *Paul. Ieniſii* Hiſt. Annaeberg. f. 71 ſq. *Io. Fechtii* Appar. ad Epiſtol. Marbach. p. 69 ſq., vbi commemo-

memorabile eſt elogium Io. Lauterbachii, dignum, quod hic etiam legatur:

Qui geris a ſancto, Sarceri, nomen amore,
Non equidem fruſtra nomen Eraſmus habes,
Relligionis honos, artes, vitaeque decorum,
Radices vt agant ſpe meliore ſuas,
Das operam ſancto mentem perculſus amore,
Dum calamo, viua dum ſacra voce colis.
Ingenii calamo quae non monumenta relinquis,
Vt ſarta, vt maneat gloria tecta Dei?
Quae non ſuggeſto facundus ab ore Pericles
Quae decet, vt faciat, munia quisque doces?
Relligionis honos, artes, vitaeq; decorum,
Vt Chriſto, fructu diuite, regna parent.

G. H. Goetzii Orat. de Merit. Io. Bugenhagii in Eccleſ. & Schol. Lubecenſ. in Nott. *Georg. Serpilii* Vit. Scriptor. Biblicor. P. IV. pag. 339 ſqq, vbi honorificentisſima elogia, quibus Sarcerius ornatus, ſunt collecta. *Relatt. Innox.* 1718. p. 769 ſq. *B. G. Struuii* Act. Lit. ex Mſc. Faſc. IV. p. 61. *Adr. Regenvolſcii* Hiſt. Eccl. Slavon. L. III. p. 351. *Io. Iac. Boiſſardi* Icon. P. III. n. 16, vbi notatu dignum eſt elegans hoc Diſtichon:

Dum ſarcis ſciſſas in religione cohortes,
Sarta tibi merito coelica tecta facis.

Io. Fabricii Hiſt. Bibl. Fabr. P. II. p. 359, vbi in laudem Sarcerii leguntur ſequentia: *Vir erat grauis & conſtans, vitam caſte & integre agens, oſor luxus, tempeſtiue de conuiuiis domum rediens, amans ſimplicitatis, execrator ſophiſtices & laborum tolerantisſimus: orator item diſertus, copioſus, grauis, & acu-*

leos in animis auditorum relinquens. Conſ. quae attuli P. I. Athen. Lub. pag. 15. 84 ſqq. Vtinam tantum virum ſemper potuiſſet retinere alma Lubeca!

CAPVT IV.

De *Rectoratu* *M. GVILIELMI RVTENII* A. 1531 —— 1543.

§. I.

POſt Bonnum in ſerie Rectorum M. GVILIELMVM RVTENIVM commemorat Bangertus in Catal. Rect. pag. C 4, annotatque, quod Scholam hanc per aliquot annos moderatus, ad ciuitatem Magdeburgenſem (patriam fortasſis) ſe contulerit, ibidemq; (quo vitae genere, publico, an priuato? neſcio) tempus conſumſerit vsque ad finitam Magdeburgenſem obſidionem. Poſt hanc enim repetiit Lubecam, ibidemque priuatam haud dubie egit vitam, cum an. 1543 Matthiae Braſſano relictum munus Rectoris iam delatum, vsque dum an. 1555. d. 7 Octobr. diem ſuum obiret. Vid. inſcriptio ſepulchralis Athen. P. I. p. 41 exhibita. Pleniorem vitae Rutenii deſcriptionem ob documentorum defectum piis hiſtoriae litterariae deſideriis adſcribere cogor. Pauca iſta, quae de Rutenio memoriae prodidit Bangertus, ſtudio celeberr. Ludouici Hiſt. Schol. P. V, p. 309 ſunt renouata.

§. II.

§. II.

Collegam, ni fallor, habuit Rutenius ERASMVM SARCERIVM, Lubecam reuerſum. Reliqui ipſius collegae ignorantur.

§. III.

Quod ſi vero vna cum Rutenio docuit Sarcerius, non eſt dubium, quin omnes artes ingenuae ſint excultae. Rutenius tamen maximam videtur habuiſſe rationem ſtudii Grammatici, quod concludo ex verbis Bangerti, Rutenium *bonum in primis Grammaticum* vocantis.

§. IV.

Neque ſanctiores litterae Rutenii tempore a Praeſule Lubecenſi ſunt neglectae. Anno enim 1538 exegeticas *in Acta Apoſtolorum Praelectiones* (haud dubie in Lectorio, ſiue Auditorio Cathariniano) habuit HERMANNVS BONNVS, Superintendens. Aſſeruantur eae, manu *Hermanni Grevii* ſcriptae, hodieque inter κειμήλια Bibliothecae Catharinianae, in quam ex Iacobaea Bibliotheca, cui dederat *Adrianus Vnfers*, peruenerunt. Sic enim codici praeſcriptum legitur: *Anno Dni* 1592 *Bibliothecae Jacobianae hunc librum, ſcriptum manu Rdi viri D. Hermanni Grevii, Eccleſiae Lubec. olim miniſtri, dedit Adrianus Vnfers* 27 *Novembr.* Titulus eſt: *In Acta Apoſtolorum M. Hermanni Bonni Annotationes, quas Anno* 1538 *die* 9 *Maii dictare incepit.* In fine leguntur ſequentia: *Finiuit ipſo die Iouis poſt ferias Aſſumptionis Mariae, Anno* 1540. Multa autem in hisce Annotationibus, a Cl. Starckio & aliis editione dignis iudicatis,

Digitized by Google

catis, reperiuntur minime ſpernenda, quamuis de hoc commentario pro ratione temporis, quo adornatus eſt, ſit omnino iudicandum. Operae erit pretium, ſpeciminis loco ea afferre, quibus caput primum illuſtrauit. Sic autem praefatus & commentatus eſt Bonnus:

Primum omnium obſeruandum eſt, eodem conſilio eademque occaſione vſum eſſe Lucam Euangeliſtam in hoc libro Actorum ſcribendo, quo vſus eſt in conſcribenda hiſtoria Euangelii. Ideoque praefatio illa ad Theophilum ſcripta, quam praemiſit Hiſtoriae Euangelii, huc quoque debet referri, vt recte intelligere poſſis conſilium Lucae, cur hunc librum Actorum ſcribere voluerit. Vidit enim haud dubie, in tanta licentia & varietate ſcribentium futurum eſſe olim, vt incerta pro certis non ſolum de Chriſto & eius doctrina atque miraculis, ſed etiam de Apoſtolis & Vita Sanctorum conſcriberentur in publicam Eccleſiae pernitiem. Hoc enim ſemper agit Satan, vt vel deprauet verum & Euangelium, vel confictas commendationes ſanctorum mundo proponat per prauos doctores, vt neglecto Chriſto magnitudinem ſanctorum admirari & adorare incipiant homines. Proinde voluit Lucas hoc ſuo ſcripto conſultum Chriſtianis, vt habere poſſent omnibus temporibus certiſſimum quoddam argumentum, & iuſtam quandam formam recte iudicandi de vera Eccleſia & de veris operibus ſanctorum. Ideoque diſerte vocarunt veteres hanc alteram partem Euangelii Lucae *Praxes* ſeu *Acta*, & non Vitam Apo-

Digitized by Google

Apoſtolorum. Significat autem Praxes, ſeu Acta proprie expeditionem non tam priuatorum, quam publicorum negotiorum in magiſtratu, ſeu officio. In priori enim commentario ſuo depinxit Lucas Chriſtum doctorem, & Apoſtolos diſcipulos dependentes ab inſtitutione ſui praeceptoris, Chriſti. In hoc libro Actorum oſtendit ipſam praxin & acta Apoſtolorum. Hoc eſt: Quomodo iam inſtituti a Chriſto & illuminati per Spiritum ſanctum Apoſtoli praedicarint & tractarint hoc verbum, quod didicerant, & de quo iam certi erant per Spiritum ſanctum. Deinde quanto periculo vitae tutati ſint hanc doctrinam Chriſti, incognitam & inauditam antea mundo. Duo itaque potisſimum tractat Lucas in hoc libro. Primum Apoſtolos inſtitutos a Chriſto, & illuminatos per Spiritum ſanctum praedicaſſe Euangelium. Alterum, quod propter hanc ipſam doctrinam Euangelii crucem & perſecutiones pasſi ſunt. Atque haec ſunt acta & vera bona opera, quae de Apoſtolis & ſanctis omnibus praedicari debent, vt cognitionem Chriſti ſincere retineamus, & non admiremur vitam & priuatam ſanctimoniam in aliis operibus ſanctorum. Porro quamquam non deſcribit Lucas, quomodo docuerint, & quid pasſi ſint omnes Apoſtoli, tamen titulus libri eſt non Acta Petri & Pauli &c. ſed *Acta Apoſtolorum*, vt ex his paucis exemplis, Petri, Ioannis, Iacobi, Pauli &c. diſcamus iudicare & intelligere omnium reliquorum Apoſtolorum & ſanctorum acta, vt ſentiamus, eos ſimiliter Chriſtum

ſtum praedicaſſe, & hoc nomine paſſos eſſe, tametſi interim res geſtas illorum nullius hiſtoriae veritate cognitas habere queamus, hoc vno libro Actorum excepto, quem formae & exemplaris vice in vſum Eccleſiae conſcripſit Lucas, vt ad illius praeſcriptum diſcamus reliquos Apoſtolos & ſanctos omnes aeſtimare. Eſt igitur hic liber Actorum conſolatorius omnibus piis, vt ſciant, veram eccleſiam aeſtimandam eſſe non ex ſplendore & authoritate magnorum hominum, ſed ex pura praedicatione Euangelii de Chriſto, quod per illum ſine noſtris operibus iuſtificamur. Deinde vt non offendantur cruce & perſecutionibus & vtilitate verae eccleſiae coram mundo. Teſtantur enim haec exempla Apoſtolorum, credentes reiectamentum eſſe coram mundo, & niti illos nullo humano praeſidio, ſed praeſidio fidei & orationis, & expectatione futurae liberationis per Chriſtum in nouiſſimo die, & mirabiliter interim ac praeter omnem ſpem ſeruari a Deo infirmam eccleſiam in hac vita, ne prorſus conculcetur ab impiis & a Satana. Omnino enim ſentiendum eſt ex ipſis primordiis naſcentis eccleſiae, ſimilem & eundem eius ſucceſſum ſemper eſſe & manere vſque in finem mundi. Ideoque ad haec exempla Apoſtolorum ſemper oportet nos praeſentem eccleſiae ſtatum ac faciem accommodare. Referri autem debet totus hic liber, tanquam ad ſuum locum, ad articulos illos fidei noſtrae: Credo in Spiritum Sanctum, ſanctam Eccleſiam catholicam, remisſionem peccatorum. Deſcribit

ſcribit enim Lucas ordine, primum miſsione Spiritus ſancti confirmatam eſſe doctrinam Euangelii in animis Apoſtolorum. Deinde hanc ipſam doctrinam operante Spiritu ſancto feliciter propagatam eſſe per praedicationem Apoſtolorum in augmentum eccleſiae. Tertio ſcopum hunc omnium concionum Apoſtolicarum eſſe oſtendit, quod per fidem in Chriſtum conſequimur ſalutem & remisſionem peccatorum ſine noſtris meritis.

Superiore quidem volumine.

Exordium narrationis ductum eſt a rhetorica tranſitione, qua connectit Lucas hunc librum Actorum Euangelio ſuo. Repetit autem breuiter ſummam Euangelii ſui, quod miracula & doctrinam Chriſti deſcripſit, ideoque reliquum nunc eſſe, vt ascenſionem Chriſti & misſionem Spiritus ſancti, & quid eam ſequutum ſit, ſimiliter deſcribat. Porro dum haec omnia de Chriſto tam ſedulo inculcat Lucas, ſignificare haud dubie vult, in eccleſia nihil docendum eſſe, quam de Chriſto, & omnia ad articulos fidei de Chriſto referenda eſſe. Id quod vbique magno ſtudio oſtendere conatur, vt vel ex hoc ordine tractandi, quo ipſum vti videmus, iudicare valeamus de omnibus contrariis doctrinis.

tum facere, tum docere

Id eſt, miracula & doctrinam Chriſti, non priuatam quandam ſanctimoniam Chriſti, ſicut ſomniauerunt veteres.

ad eum vſque diem

Id eſt, vſque ad aſcenſionem.

quos elegerat

Inſerit hanc clauſulam obiter, vt oſtendat, Apoſtolos ſine ſuo merito a Chriſto electos eſſe pro ſua voluntate. Electio enim eſt in eligentis beneplacito, & non in merito illius, qui eligitur.

quibus etiam ſe ipſum exhibuit

Argumenta reſurrectionis obiter repetit per amplificationem, vt occaſionem & cauſam ſimul oſtendat miſſi Spiritus ſancti. Duobus autem argumentis confirmat certitudinem reſurrectionis Chriſti, quod palam exhibuit ſe Chriſtus viuentem Apoſtolis, & quod illis locutus ſit de regno Dei propagando per praedicationem Euangelii in toto orbe.

& congregans illos

Verba Chriſti de regno Dei ſpirituali non intelligunt Apoſtoli, ideo praecipit Chriſtus, vt Hieroſolymae maneant, & expectent Spiritum ſanctum. Circumſtantia loci, Hieroſolymis, ſuam emphaſin habet. Nam vt commendaretur doctrina Euangelii, oportuit eam in certo aliquo & ſolemni loco palam de coelo reuelari, ſicut antea lex lata erat in monte Sina. Ideoque ad refellendam veterem legem, neceſſe erat, nouam doctrinam Euangelii palam in certo loco comprobari. Iuxta illud Eſa. 2: De Syon exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.

nc

ne diſcederent Hiero.

Ideſt, ne alio in loco, quam Hieroſolymae, expectarent confirmationem illius doctrinæ per Spiritum ſanctum, & nullo alio in loco. Hic iam iacent omnes aliae doctrinae, quae non ſunt confirmatae Hieroſolymae per Spiritum S.

audiſtis ex me

Jam antea cum viuerem, & docerem Euangelium. Inculcat Chriſtus auditum iam antea verbum, vt ſciamus, poſt praedicatum Euangelium aliud verbum non eſſe expectandum, ne a Chriſto quidem ipſo, tantum abeſt, ne vel ab Angelis, vel ab alio quouis ſpiritu. Vocat autem Chriſtus Spiritum ſanctum promiſſum Patris, vt ſciamus, donum Dei eſſe, quod contingit Apoſtolis & Eccleſiae ſine vllis meritis.

Ille igitur vbi conueniſſent

Emphaſis eſt in verbo: conueniſſent.

Nihil minus intelligunt Apoſtoli, quam exſpectandum e coelo Spiritum ſanctum, ſed ſentiunt carnaliter, ideo ſe conuocari in certum locum, vt externo aliquo modo reparatio collapſi regni Iſraelitici inſtituatur a Chriſto. Teſtatur igitur hoc exemplum inſcitiam Apoſtolorum. Atque adeo etiam oſtendit ipſam neceſſitatis cauſam, propter quam oportuit venire Spiritum ſanctum, & illuminare animos Apoſtolorum. Etenim ſine illuminatione Spiritus non poteſt humanus animus niſi carnaliter de pieta-

te

te & Chriſti regno ſentire, etiamſi interim Chriſtum ipſum multa concionantem audiat.

percontabantur illum

Nam ignorabant, qua de cauſa nunc tam ſerio praeciperet Chriſtus, vt ſimul conuenirent.

non eſt veſtrum noſſe

Refellit Chriſtus ſimpliciter opinionem Apoſtolorum de certitudine temporis in reparando regno Iſraelitico. Hoc eſt, in conuertendis hominibus ad Euangelium. Q. d. Spirituale DEI regnum eſſe cogitabitis, non externum. Ideoq; opus eſt, confirmari vos per Spiritum ſanctum, vt teſtes ſitis & doctores Euangelii in toto orbe: non vt aliquod externum & mundanum imperium adminiſtrent Apoſtoli, ideoque praeter verbi miniſterium nihil vel cogitare, vel praeſumere de ſe praecepit Chriſtus in his, quae ad ipſius regnum pertinent.

Atque haec locutus

Confirmatio a re praeſenti, ſeu praeſenti ſigno. Confirmat Chriſtus praeſenti facto acenſionis ſuae, non eſſe exſpectandum Apoſtolis externum aliquod regnum, ſed verbo contentos eſſe debere, vt illud praedicent & doceant, atque adeo non dubitent, Chriſtum potenter nunc regnare in coelis, quamquam non videatur hoc coram mundo, & hoc ipſum comprobat teſtimonium Angelorum, qui monent, non eſſe carnaliter exſpectandum Chriſtum e coelis, ſed reuerſurum eſſe in nouiſſimo die.

viden-

Digitized by Google

videntibus iisdem

Vt hoc ſuum verbum de ſpirituali regno Dei confirmaret praeſenti facto, aſcendit Chriſtus palam & in certo loco, ſcilicet videntibus tantum Apoſtolis. Reliquis interim hominibus abſcondita ſunt haec myſteria.

& nubes ſubduxit

Id eſt, amplius non videbatur.

Cumque eſſent defixis

Quod defixis oculis intuentur Apoſtoli in coelum, argumento eſt, naturam humanam non eſſe contentam ſimplici verbo, ſed praeter verbum reuelationes alias & apparitiones Chriſti e coelo expectare, id quod prohibet hic Angelus, dum obiurgat Apoſtolos, quod defixos oculos in coelum habent.

Viri Galilaei, quid ſtatis

Id eſt, fruſtra aliquid expectatis e coelo. Wat yſſet vorſlach, dath ghy hyr ſtaen vnnd gapen yn den Hemmel.

Sic veniet, quemadmodum

Ergo cogitate vos, vobis praedicandum interea verbum Euangelii.

Tunc reuerſi ſunt

Audito verbo Angeli, acquieſcunt Apoſtoli. Non poſſunt enim carnales animi opiniones & iudicia humanae rationis alio modo de regno Chriſti vinci & pelli ex animis, quam vt aperto verbo auſcultemus, eoque iudicium noſtrum corrigi patiamur. Deinde vt exemplo Apoſto-

lorum non ſimus ſecuri, ſed vt in orando vigilemus pro ſucceſſu Euangelii, & vt eius cognitionem confirmet in animis noſtris Spiritus ſanctus.

Iter Sabbati

Emphaſin habet. Q.D. Wo wol dath ydt ſo na by der Stadt, vnnd ſchyr harde vor deme Dore ys geweſen, ſo hefft dar doch nemant noch hoch, edder ſyth, ſyck an dyth hoghe dreffly-ke Werck gekerth, vnd dar na uth gegaen, ane alleine de cleyne Hupe der Jungeren.

Et cum introiſſent

Recenſet Apoſtolorum nomina, vt oſtendat in perſonarum deſcriptione, contemta & humilia eſſe initia regni Dei propagandi, & abiectiſſimam faciem ſanctae eccleſiae catholicae. Eſt autem conſolatorium hoc exemplum, ne offendamur vilitate credentium, & admiremur ſplendorem & magnificentiam mundi, ſed vt ſciamus, eos demum eſſe veram & ſanctam eccleſiam, qui habent verum Euangelium, quamquam coram mundo ſint homines viles & contemti.

in deprecatione.

In deprecatione & obſecratione, ait, vt ſignificet Lucas, eos non ſegniter, ſed magno feruore oraſſe.

Et in diebus his exurgens

Obiter deſcribit Lucas vocationem Matthiae Apoſtoli ad Apoſtolatum, vt certum & perpetuum

tuum quoddam exemplum habeat eccleſia vocandi idoneos miniſtros Euangelii. Primum enim cauſa per publicam orationem Deo committitur, iuxta illud: Rogate dominum meſsis, vt extrudat operarios in meſſem ſuam. Deinde perſonae dignae conſtituuntur, & electio per ſortem Deo commendatur, vt nihil hic agant Apoſtoli priuato quodam humano affectu.

Viri fratres, oportuit

Oratio Petri generis deliberatiui eſt. Hortatur enim ad electionem Apoſtoli in locum Judae. Atque hic per occaſionem praefatur multis verbis de caſu & interitu Iudae proditoris. Primum vt probet ex verbo Dei, electionem neceſſariam eſſe. Ideoque citat teſtimonium Pſal. 08: Et epiſcopatum eius accipiat alter. Deinde vt in Iudae caſu perpetuum quoddam timoris exemplum proponat & praedicatoribus & auditoribus Euangelii, vt in hoc negotio & cauſa quisque timeat ſibi, & non quaerat vel gloriam priuatam, vel commoda ſua. Teſtatur enim caſus Iudae, illos omnes grauiſsime puniendos a Deo, etiamſi aliquandiu floreant, & inique facto quaeſtu fruantur.

Oportet igitur

Exponit Petrus, cuiusmodi oporteat virum eligi in Apoſtolum, talem ſcilicet, qui non nuper aut hodie venit ad cognitionem Euangelii, ſed qui aliquandiu verſatus ſit cum Chriſto, eumque docentem audierit. Hoc eſt, qui iam antea

probatus ſit in doctrina Euangelii. Atque hoc eſt, quod praecipit Timotheo Paulus, hominem neophitum non eſſe eligendum in Epiſcopum, ſed qui ad docendum aptus ſit.

toto tempore

Non qui nuper primum venerit ad cognitionem Euangelii, vel his diebus tantum nobiſcum verſatus ſit.

qui ſit vna nobiſcum

Non ſolum perſonam deſcribit, ſed etiam officium, quo fungi debet, nimirum vt teſtis reſurrectionis Chriſti ſit vna cum aliis Apoſtolis, hoc eſt, quod praedicere debeat Chriſtum reſuſcitatum dominum mortis & autorem vitae, per quem & in quo oportet omnes credentes ſaluos fieri. Hunc ſcopum perpetuo vrgere & inculcare debet Apoſtolus & verus praedicator Euangelii.

& ſtatuerunt duos

Quod ad factum electionis attinet, duo notat Lucas. Primum, quod orant Deum. Alterum, quod ſortem dant, vt in hac cauſa, quae ad Deum pertinet, omnia Deo committant, & nihil ex carnali quodam affectu agant. Porro cum ait, ſortem ſuper Matthiam cecidiſſe, ſignificat Matthiam ſine ſuo merito & expectatione factum Apoſtolum. Nam iudicio Apoſtolorum non ſolum Matthias, ſed & Ioſeph apoſtolatu dignus eſt, & Ioſeph forte dignior Matthia reputatur iuxta ſententiam Apoſtolorum. Proinde obſeruandum eſt, falli plerumque iudicia huma-

na

na in eligendis miniſtris eccleſiae, niſi oremus Deum, vt ille ad eccleſiae ſuae vtilitatem dignos miniſtros diſpiciat.

Haec ad primum caput commentatus eſt Bonnus, e quibus apparet, quod auditores eum Acta Apoſtolorum interpretantem non ſine fructu potuerint auſcultare. Has vero & alias Bonni Praelectiones Biblicas reſpiciens Ioannes Buſmannus, in rarisſimo Carmin. Eleg. de Laud. praeſtantiſſ. Ciuit. Lubec. (Hanover 1547. 4), poſt factam virorum ſacri ordinis mentionem, pag. 6 cecinit:

Inter quos Bonnus cenſebitur ordine primus,
Namque ſatis durum ſuſtinet officium.
Praedicat haud tantum crucifixi dogmata Chriſti,
Perficiens munus cum grauitate ſuum;
Quin etiam reliquis exponit Biblia doctis,
Vt fiant aliquo lucidiora modo.
Obſcuris addit lucem, loca tecta reuelat,
Lectorique pio peruia quaeque facit.

CAPVT V.
De *Rectoratu* *MATTHIAE BRASSANI.* A. 1543—1552.

§. I.

Cum Lubeca abiiſſet Rutenius, an. 1543 ex ciuitate Sundenſi arcesſiuit Herm. Bonnus, Antiſtes, MATTHIAM BRAAS,

 ſiue,

ſiue, vt vulgo vocant, BRASSANVM, qui Rutenio ſuccederet, & Athenaeum moderaretur. Nec dubium eſt, quin res ſuas praeclare egerit, quum eſſet peritus earum artium, quibus iuuentus ad humanitatem ſolet informari. Elegantisſimus enim poëta, Ioannes Bocerus, de eius cognitione Philoſophiae ac linguarum, Hebraicae, Graecae, Latinae, cognitione, perhonorifice cecinit. Vid. Bangertus l. c. Si licuiſſet mihi, vti Bangerto, inſpicere Boceri Elegias, plura forſan in laudem Braſſani potuiſſem afferre. Sed fruſtra easdem tum alibi, tum in ipſa Roſtochienſi Academia, vbi poëſin docuit Bocerus, quaeſiui. Non minus doleo, periiſſe Epitaphium, cuius itidem Bangertus mentionem iniicit, ipſi an. 1552. 16 Kal. Febr. defuncto, a Petro Vincentio, ſucceſſore, ſcriptum. Gaudeo tamen, innotuiſſe mihi, fauore vener. Mellii, Teſtamentum, quod an. 1547 fecit. In eo ſemet ipſum vocat *Matthiam Braaſß*, *Rectorem der Schole der jungen Jugenth der Keyſerlichen Stadt Lübeck*, vxoris quoque *Gertrudis*, & filiae *Eliſabethae* meminit. Teſtamentarios, vt vulgo dicimus, conſtituit *H. Meſter Hermannum Bunnies*, *Superattendenten*, *Meſter Peter Frymersheim*, *Paſtor to ſancte Jacob*, *Meſter Herman Wypperman*, *u. Meſter Peter Papperth*. Hunc Braſſanum haud dubie intelligit Ioannes Buſmannus, in Carmin. Elegiac. de Laud. Praeſtantiſſ. Ciuitat. Lubecenſ. (edit. Hanover.

1574.

1574. 4) p. 7 ſq canens, & ſtatum, qui illo fuit tempore, ſcholaſticum deſcribens:

Haec vrbs eſt etiam celebrari laude perenni,
Ad coelum pariter tollere digna caput,
Quod vigili cura, ſtudio, magnàque moneta
Fundauit celebrem conſtituitque Scholam,
Artes ingenuas in qua moresque pudicos
Ingenti diſcat commoditate puer,
Quam regit omnigena praepollens arte magiſter,
Vir pius & prudens, candidus atque bonus,
Qui pueris Latiae tradit primordia linguae,
Vt recte posſint verba Latina loqui,
Quae niſi primaevis aliquis bene diſcat ab annis,
Ad reliquas artes non bene ſternit iter:
Et vigili Logices ſtudio fundamina tradit,
Quae fida verum diſcutit arte latens,
Et tenebras abigit, perplexa ſophismata ſoluit,
Vt verum & falſum cernere quisque queat;
Rhetoricenque docet, dicendi tradit & artem,
In medio regnat quae generoſa foro;
Nec non & varia veteres cum fruge Poëtas
Exponit pueris, Hiſtoricosque legit.
Vnde Latinarum fluit ingens copia vocum,
Multarum rerum cognitioque venit.

§. II.

Socium laboris ſcholaſtici Braſſanum nactum eſſe M HERMANNVM WIPPERMANNVM, ex ipſius Teſtamento apparet. Hic vero quanta cum laude per ſpatium ſatis longum docuerit in Schola noſtra, & Conrectoris munere non ſolum Braſſani, ſed & *M. Petri Vincentii*, *Laurentii*

 Molleri,

Digitized by Google

Molleri, M. *Iacobi Heſſi*, Rectorum tempore functus ſit, demonſtrat Hamelmannus in Opp. p. 245 his verbis: *Mag. Hermannus Wippermannus, Lemgouienſis, vir doctus, nepos magni illius Tulichii ex ſorore, per multos annos Conrectoratum in Schola inclytae Imperialis vrbis Lubecae adminiſtrauit non ſine laude & gloria.* Obiiſſe illum an. 1570 d. 15 Octobr. ex Epitaphii in templo Cathariniano inſcriptione, quae legi hodie non amplius poteſt, refert Bangertus l.c. pag. D. Vixiſſe quoque an. 1545 DIETERICVM WATERMANNVM, Cantorem, Mellius in Gründl. Nachr. von Lübeck p. 228 annotauit. Qui cum Wippermanno in citato Teſtamento coniungitur, M. PETRVS PAPPERTHVS, ad Braſſani etiam Collegas videtur pertinere.

CAPVT VI.

De *Rectoratu.*

M. PETRI VINCENTII.

A. 1552 - 1557.

§. I.

Braſſanum excepit M. PETRVS VINCENTIVS, in Epitaphio, quod ornat Bibliothecae Eliſabethanae Vratislauienſis atrium, *trium celebrium Gymnaſiorum*, Lubecenſis, *Gorlicenſis, & Vratislauienſis Inſtaurator* appellatus. Protulit eum Vratislauienſis ciuitas, cum annus mille-

milleſimus quingenteſimus vigeſimus & primus ageretur. Poſt abſoluta ſtudia Scholaſtica & Academica, Schola Norimbergenſis Laurentiana eum, valde licet iuuenem, an. 1541 moderatorem accepit Biennio interiecto alma Gryphica ipſum nacta eſt publicum Profeſſorem. Gryphiswaldiam an. 1552 permutauit cum Lubeca noſtra, huiusq; ludo litterario d. 4 Nov. ſe praefici paſſus eſt. Muneris initium fecit die eiusdem menſis octauo (1), quo recitauit ſolemni ritu *Elegiam de Origine, Incrementis & Laudibus inclytae Vrbis Lubecae, ad S. P. Q. Lubecenſem*, quae Elegia ita ſe probauit Dauidi Chytraeo, viro ſummo, vt eodem anno illam publici iuris faceret, & Academicis praelectionibus illuſtraret. Neque diſplicuit Nicolao Reusnero, in Libro de Vrbib. German. Imperialib. eadem non ſine fructu & laude vſo. Conf. Cl. Molleri Iſagog. pag. 443. Subſtitit Lubecae per quinquennium fere, &, praeter exantlatos labores ſcholaſticos alios, elaborauit *Enchiridion obſeruatae Latinitatis elegantioris in Philippica I Ciceronis*, quod *Hermanno von Dorne*, H. F., ac reliquis diſcipulis dedicauit. Ob res praeclare Lubecae geſtas a Ioanne Bocero nitida elegia eſt praedicatus. Documentum fauoris, quo *Hermannus Falco*, I. V. D. & Conſul Lubecenſis, eum proſecutus eſt, capere licebit ex itinere laudati Conſulis, Reipublicae Lubecenſis Legati, Anglicano, cuius ſocium Vincentium eſſe voluit. Legatur Boceri Elegia

(1) Bangert, Catal. Rect. p. C 4 b.

Digitized by Google

VII, qua memoratum iter egregie deſcripſit. Collectis in hac peregrinatione multis eruditionis theſauris ditatus, anno 1557 fere medio inter publicos doctores Wittenbergenſes fuit receptus, & ſtatim ad dicendi artem eloquentiae ſtudioſis viam monſtrauit. Vid. Script. Publ. Wittebergenſ. T. III. p. 100 ſq. Sub initium an. 1558 publicam praelectionem ſecundi libri Iliados Homeri auſpicatus eſt. Vid. l. c. pag. 149 ſqq. Secuta eſt Rhetoricorum libellorum Philippi Melanchthonis explicatio, quam Calendis Martii his verſibus, l. c. p. 153 ſq. obuiis, indixit:

Rhetoricen multi ſcripſerunt ante Philippum,
At ſcripſit nemo ſimpliciore via.
Illius hoc duplici contenta volumine ſcripta
Praelegere incipiam cras ego dante Deo.
Audiet haec, aderitque frequens quicunque ſtudebit
Vtiliter ſtudiis conſuluiſſe ſuis.

Ceſſarunt autem hoc ipſo anno Vincentii praelectiones ob ſuſceptum iter Auſtriacum, quod in *Significatione Praelectionum publicarum poſt Auſtriacam profectionem* l. c. p. 177 ſqq ipſe deſcripſit. Vt peritiae poëſeos, qua inſtructus fuit Vincentius, aliquod hic extet documentum, citatam Significationem iuuat repetere:

Lectio tam longo quod tempore noſtra quieuit,
Et vox officio non fuit vſa ſuo,
Fer placide, ſacris o pubes dedita Muſis,
Et cauſam longae diſce benigna morae.
Non me Lothophagi, non Solis filia Circe,
Nec Lapithum tellus, Sic aniumue mare,

Sed

Sed patriae pietas, deſideriumque meorum
Optato lentum detinuere ſolo.
Dulces Elyſiae campos, patriaeque fluenta,
Et gelidos fontes, aruaque laeta, meae,
Non niſi poſt quintam vidi trieterida tandem
Hoſpes, an iſta morae non ratio aequa fuit?
Illum Caucaſea genitum de rupe fatebor,
Quem patriae leuiter tangit & vrit amor.
Caeſaris at porro nuper me fama creati
In fines traxit Auſtria terra tuos.
Pampineos montes vbi Bacchus veſtit, & Iſtro
Iuncta, ſtat indomitis, vrbs, metuenda Getis
Pollet ab antiquo quae doctae Palladis armis,
At nunc & ſaeuo eſt Marte Vienna potens.
Producta in longos ſtant propugnacula tractus
Ardua, quae circum cuncta ſtupore replent
Haec videas, ludumque putes, quae plurima fallax
Graecia munita de Babylone refert.
Inuictam ſenſit nuper, Solimannus vt vrbem
Vndique Treïcio cinxerat hoſte minax.
Rebus & infectis atque obſidione relicta,
Turpiter abducto milite terga dedit.
Imperii tantam, laetor, quod vidimus, arcem,
Nec minor vtilitas inde ſecuta fuit.
Namque hic de ſtudiis & relligione locuti,
Foedera cum doctis fecimus arcta viris.
Quid? quod & alloquio vultuque fauente fruentes,
Contigimus dextram, Maxmiliane, tuam?
Maxmiliane decus patriae indelebile terrae,
In quo ſpem certam patrius orbis habet,

Verae

Verae aſſerturum te relligionis honorem,
Ante tuos Turco nempe iacente pedes.
Orbe quod in toto veris Eccleſia votis
Optat, & ad coelum fundit anhela preces,
Pro Patris atque tua longa, fratrumque tuorum,
Totius Auſtriacae proque ſalute domus.
Interque innumeras tua Vratislauia gentes
Hanc gemit, hanc optat, pectore, voce, manu.
Pro te vota facit pia ſic Reſpublica, cuius
Me ciuem dixi, Rex generoſe, tuum,
Cum me reſponſo dixti dignatus amico,
Officium tibi non diſplicuiſſe meum.
Caetera praetereo, quae non hoc carmine dici
Attinet, atque ſuum ſunt habitura locum.
Hic igitur fructus, quem lenta profectio laetum
Attulit, eſt lentae cauſa probanda morae.
Vnde domum ſalui tandem, incolumesque reuerſi,
Nunc agimus grates, maxime Chriſte, tibi.
Et cras decliuo cum ſol properabit olympo
Quartaque labentem traxerit hora diem,
Dante DEo, ad Muſas iuſſosque redibo labores,
Poſt ero & totus, docta iuuenta, tuus.

Neque ſolum hoc anno, ſed & ſequentibus Academiam Wittenbergenſem, (cuius an. 1561 fuit Rector Magnificus) ornauit Homerum, aliaque praelegendo, nec non edendo Programmata & alia ſcripta, quae in Scriptis publice propoſitis a gubernatoribus ſtudiorum in Aademia Wittebergenſi, a Michaële Maio collectis & editis, numero haud exiguo offenduntur. Anno 1565 venit Gorlicium, vbi Athenaeum publicum inſtaurauit, & quidem ex mente Philippi Melanchthonis,

Digitized by Google

chthonis, a quo etiam Schola Gorlicenſis Vincentii tempore *Gymnaſium Philippicum* fuit appellatum. Vtinam vero Vincentius a Crypto-Caluiniſmo ſibi cauiſſet, neque ex Melanchthone, quo familiariter Wittenbergae vſus erat, labis quid contraxiſſet, vnde in Gorlicenſem pariter ac Vratislauienſem Scholam Crypto-Caluiniſmum emanaſſe, his verbis docet celeberr. Loeſcherus in Ausführl. Hiſtor. Motuum zwiſchen den Evangeliſch-Lutheriſchen und Reformirten P. II, p. 186: *Der berühmte Schulmann, Petrus Vincentius, ſo ehemahls zu Wittenberg Melanchthonis collega geweſen, hat dergleichen auch zu Görlitz und Breſslau von ſich mercken laſſen, daher das Görlitzer Gymnaſium ſo er gegründet, lange Zeit angeſteckt geweſen, wie es denn auch den auch den Nahmen Philippici Gymnaſii geführet.* Aliam fouit de Papismo ſententiam, quem omnino eſt deteſtatus. Docet hoc ipſius *Pro Concilio Tridentino Pueritiae Chriſtianae Precatio*, heroico carmine elaborata, & Script. public. Wittenbergenſſ. T. IV. an. 1561. pag. k. 6 ſqq inſerta. Tandem eum patria ſibi an. 1589 vindicauit, eo conſilio, vt Muſas Eliſabethanas moderaretur. Quo munere ita eſt defunctus, vt Magiſtratus patrius, habita meritorum ipſius ratione, eum an. 1678 d. 29 Mai. rude donaret. Placide igitur, quod reliquum fuit vitae, transegit, vsque dum an. 1681. d. 1 Octobr. e coetu viuentium exiret. Legi merentur, quae in Cl. Ludouici Hiſtor Gymnaſior. & Scholar. paſſim de noſtro ſunt annotata. Loca iam citaui Athen. Lub. P. I. p. 42 ſq, vbi & ipſe nonnulla de Vincentio

attuli.

Digitized by Google

attuli. Conf. p. 9 ſq. Praeter ſcripta, iam adducta, clarum reddiderunt Vincentium

Oratio de Vita reuerendi viri Domini Iohannis Bugenhagii, Pomerani, qui fuit Paſtor Eccleſiae Dei in oppido Saxoniae Witeberga, & Lector in Academia annos ſex & triginta. Witeberg. 1558. 8. Integra haec Oratio, vna cum Dedicatione, recuſa eſt in *Hiſtoria Bugenhagiana, Vitam ſinceri Theologi ac purioris doctrinae aſſertoris, B. D. Iohannis Bugenhagii, Pomerani, eiusque merita in Eccleſiam atque litteras complectente, ad Petri Vincentii Autographon rarisſimum; vna cum Cl. aliquot Autorum Iudiciis & Relatione Hiſtorico-Harmonica, ob iucunditatem & vtilitatem luci denuo reddita, ſtudio & opera M. Chriſtophori Frid. Laemmelii.* Hafn. 1706. 4. pag. 1 ſqq. Quae editio ab hac prima, Elegias etiam Latinas Phil. Melanchthonis ac Georg. Cracouii, & Graecam Ioan. Cheſſelii in Bugenhagium complexa, non differt. Laudauit ob hanc Orationem Vincentium ſumme reu. Lintrupius in erudita de Merit. Bugenhag. in Eccleſ. Danic. Epiſtola ap. Laemmel. c. p. 108 ſq his verbis: *Pie litterati orbis deſideria haud parum profecto ſolabitur noua haec Bugenhagii Hiſtoria, ex rarisſimo Petri Vincentii, viri itidem clarisſimi, & Bugenhagii (cuius aliquandiu Collega) ſuis in Academias Gryphiswaldenſem & Wittebergenſem, Scholas vero Noribergenſem Laurentianam, Lubecenſem, Gorlicenſem, & patriam denique Vratislauienſem Eliſabethanam meritis, feliciter aemuli, autographo renouata.* &c. Philippi Melanchthonis hanc dicit

dicit Orationem Hamelmannus Opp. p. 291, *quam recitauit Petrus Vincentinus, Vratislauienſis.* Conf. p. 1419, vbi in eandem ſententiam de Vincentio ſcribit Hamelmannus, ſine dubio ideo, quoniam inter Declamationes Melanchthonis Vincentiana Oratio reperitur T. III. pag. 772 ſqq.

Orationes duae & Epigrammata quaedam de Initiis nouae Scholae Gorlicenſis. 1565. 8.

Diſciplina & Doctrina Gymnaſii Gorlicenſis. 1566. 4. Inſerta eſt Tomo III rariſſimi operis, quod Inſtitutio Literata inſcribitur. Vid. Morhof. Polyh. T. I. L. II. c. 2. §. 26. p. m. 365.

Conſtitutiones Scholaſticae Vratislauienſes. 1570.

§. II.

Ex collegis Vincentii Lubecenſibus mihi tantum innotuerunt M. HERMANNVS WIPPERMANNVS (2) ac IOANNES PRVNEMANNVS, de quo refert Bangertus (3), quod an. 1553 ſit vita defunctus. Prouocat ille ad Epitaphium, quod ad D. Catharinae affixum columnae ipſius tempore ſuperfuit, hodie vero non amplius conſpicitur.

CAPVT

(2) Hamelmann. Opp. p. 978: *Petro Vincentio, Vratislauienſi, erat Prorector M. Hermannus Wippermannus, Lemgouienſis.*

(3) l. c.

Digitized by Google

CAPVT VII.

De *Rectoratu* *LAVRENTII MOLLERI.* A. 1557 ſqq.

§. I.

Succeſſit Vincentio LAVRENTIVS MOLLERVS, qui male vocatur *Henricus*, & cum *Laurentio Mollero*, filio, Conſule Lubecenſi (1), confunditur a Martin. Zeillero in Topograph. Saxon. Inferior. Francof. 1653. f. p. 156 ſcribente: *Das Cloſter zu St. Catharinen iſt zum Conſiſtorio Eccleſiaſtico und Gymnaſio verordnet, deſſen Rectores etwann geweſt ſeyn D. Henricus Mollerus, hernach Bürgermeiſter alhier.* &c. Introductum eum eſſe an. 1557. d. 3. Mai. praeſentibus Magnificis Coſſ. Antonio a Stiten & Ambroſio Meiero, atque a Syndico ſolemni Oratione inauguratum, Bangertus l. c. pag. D. memoriae prodidit. Idem refert, ſed ſine anni mentione, quod Mollerus Rectoris munia ſponte reliquerit, moleſtiarum cum ſcholaſticis muneribus coniunctarum haud dubie pertaeſus. Vtrum Lubecae manſerit, an vero ad alium locum ſe contulerit, a nemine

(1) Vid. ipſius Epitaphium, in templo Mariano conſpicuum, cuius inſcriptionem exhibui Athen. P. I. pag. 122. Fuiſſe autem eum *Laurentii Molleri*, Rectoris Lubecenſis, filium, & temporis ratio docet (natus enim eſt Lubecae 1560) & Io. Kirchmanni teſtimonium confirmat. Vid. Athen. Lub. P. III. p. 419.

Digitized by Google

nemine reperi annotatum. Neque conſtat, quo anno e vita migrarit. De rei ſcholaſticae, quae iſto fuit tempore, ſtatu ſimili ratione altum eſt ſilentium.

§. II.

Latent quoque nomina Collegarum Molleri, ſi ſolus HERMANNVS WIPPERMANNVS, (2), plus vice ſimplici iam laudatus, excipiatur.

§. III.

Hoc Mollero Rectore, forſan etiam editore, an. 1559, in gratiam coetus ſcholaſtici, prodierunt *Hymni & Sequentiae*, quibus emendandis HERMANNVS BONNVS vtilisſimam operam nauauit. Quoniam libellus hodie pertinet ad rarisſimos, & perpaucis viſos, accuratius recenſeri meretur. Inſcriptio eius eſt: *Hymni & Sequentiae, tam de Tempore, quam de Sanctis, cum ſuis Melodiis, ſicut olim ſunt cantata in Eccleſia Dei, & iam pasſim correcta per ſanctae memoriae Reuerendum virum M.* Hermannum Bonnum, *Superintendentem quondam Eccleſiae Lubecenſis, in vſum Chriſtianae iuuentutis ſcholaſticae, fideliter congeſta & euulgata.* 1559. 4. pl. 16. In fine legitur: *Edita Lubecae in officina Georgii Richolffi.* Typographus dedicauit *iuuentuti ſcholaſticae* his verbis:

GREGI PVSILLO
SCHOLÆ LVBECENSIS TYPOGRAPHVS
SALVTEM.

F Ne

(2) Bangert, l. c.

Ne puer in ſacrae ſtares penetralibus aedis
Vaniloquus, linguax, deſidioſus, iners:
Succurri vitiis has excudendo pagellas,
Cantica natiuis ſed perarata notis.
Illa vſurpato diuinos ſemper in vſus,
Diſce & in aetatis noſcere flore Deum.
Noſcendus Deus eſt, Deus eſt celebrandus in Hymnis,
Carmine, voce, ſono, relligione, fide.
Haec capias primum, puer, vt munuſcula parua,
Vberiora alio tempore prela dabunt.

Hymni & Sequentiae ſunt

1. In Aduentum Domini Hymnus Diui Ambroſii, Carmen Iambicum Archilochicum: *Conditor alme ſyderum.*
2. Alius Hymnus Diui Ambroſii, Iambicum dimetrum: *Veni redemptor gentium.*
3. Sequentia canitur per totum Aduentum: *Mittit ad Virginem.*
4. In Feſto Natiuitatis filii Ieſu Chriſti Seruatoris noſtri, Hymnus Sedulii, Carmen Iambicum Archilochicum: *A ſolis ortus cardine.*
5. Alius Hymnus Prudentii, Trochaicum Alcmanicum & Euripidio alternatim currens: *Corde natus ex parentis,*
6. Sequentia Diui Gregorii: *Grates nunc omnes reddamus.*
7. Alia Sequentia: *Eia recolamus laudibus piis.*
8. Alia, Diui Gregorii: *Natus ante ſecula Dei filius.*

9. Bene-

9. Benedicamus in die Natiuitatis Chriſti: *Puer natus in Bethlehem.* Legitur etiam in Luc Loſſii Pſalmod. p. 28.

10. In Feſto Epiphaniae Domini Hymnus Sedulii Iambicus Archilochicus: *Hoſtis Herodes impie.*

11. Sequentia: *Feſta Chriſti, omnis Chriſtianitas celebret.*

12. Sequentia: *Dixit Dominus, ex Baſan conuertam.*

13. Sequentia, correcta a M. Hermanno Bonno: *Concentu parili hic te Rex Chriſte veneratur populus.* Loſſ. p. 213.

14. Sabbatis diebus in veſpertinis precibus Hymnus: *Deus creator omnium.*

15. De opere, vel creatione primae diei, quae nunc eſt Dominica. Iambicum Dimetrum: *Lucis creator optime.*

16. De opere ſecundae diei Iambicum Dimetrum: *Immenſe coeli conditor.*

17. De opere tertiae diei, Iambicum Dimetrum: *Telluris ingens conditor.*

18. De opere quartae diei Iambicum Dimetrum: *Coeli Deus ſanctiſſime.*

19. De opere quintae diei. Iambicum Dimetrum: *Magnae Deus potentiae.*

20. De opere ſextae diei. Iambicum Dimetrum: *Plasmator hominis Deus.*

21. Hymnus, qui canitur poſt Omnium Sanctorum vsque ad Aduentum, & poſt Purificationis Mariae feſtum vsque Inuocauit. Iambicum Dimetrum, *Ieſu redemptor ſeculi.*

22. Hymnus, qui canitur in diebus poenitentialibus. Iambicum Dimetrum: *Dicamus omnes.*

23. Reſponſorium: *Afflicti pro peccatis noſtris.*

24. In Feſto Baptismatis Chriſti Introitus Miſſae Matth. III: *Baptiſatus IEſus.*

25. Hymnus, qui canitur per totum Quadrageſimale tempus, vsque ad Dominicam Iuda. Iambicum Dimetrum: *Chriſte, qui lux es & dies.*

26. Tractus, qui loco Sequentiae ſingulis Dominicis diebus in Quadrageſima canitur. Pſalm. 102: *Domine non ſecundum peccata noſtra facias nobis.*

27. Sequentia in Feſto Annunciationis Mariae: *Grates nunc omnes.*

28. Dominica Iudica, vel in Paſſione Domini Hymnus, qui canitur vsque ad Paſcha. Iambicum Dimetrum: *Rex Chriſte factor omnium.*

29. In Die Palmarum Hymnus, qui canitur ſub ſacra Communione. Elegiacum: *Gloria, laus & honor.*

30. Graduale, quod canitur loco Sequentiae in die Coenae Domini & in Vigilia Paſchae. Phil. 2: *Chriſtus factus eſt pro nobis obediens.*

31. Hymnus, qui canitur in die Paraſceues, ſtatim poſt Benedictus Trochaicum, Acatalectico & Catalectico alternatim incedens. Auctor Fortunatus Epiſcopus: *Crux fidelis.*

32. Canticum, quod intercinitur Hymno: Rex Chriſte factor omnium, in die Paraſceues: *Laus Tibi Chriſte.*

33. In

Digitized by Google

33. In Feſto Paſchae, ſeu Reſurrectionis a morte Domini noſtri IEſu Chriſti, victoris peccati, mortis & inferni. Matth. 28. Marc. 16. Luc. 24. Io. 20 Hymnus. Sapphicum: *Vita ſanctorum.*

34. Alius Hymnus. Iambicum Ametron: *Ad coenam agni.*

35. Introitus in die Paſchae. Luc. 24: *Reſurrexit.*

36. Sequentia: *Laudes Saluatori.*

37. Alia Sequentia: *Victimae Paſchali.*

38. Simbolum Nicaenum.

39. Aliud, minus ſummum: *Credo in vnum Deum.*

40. Hymnus ſumptus ex Elegiaco Lactantii de Reſurrectione Domini, qui canitur ſub Communione: *Salue feſta dies.*

41. Alius Hymnus ſub Communione: *Exultandi & laetandi tempus.*

42. Regina Coeli, correctum per M. Her Bonnum: *Rex Chriſte omnes in te laetamur.* Loſſ. p. 120.

43. Benedicamus de Morte & Reſurrectione Chriſti. M. Herman. Bonnus: *Chriſtus pro nobis paſſus eſt.* Loſſ. p. 121.

44. In Feſto Aſcenſionis Domini Hymnus. Choriambicum: *Feſtum nunc celebre.*

45. Alius Hymnus. Dimetrum. Species Iambici: *Ieſu noſtra redemptio.*

46. Sequentia: *Summi triumphum Regis.*

47. In Feſto Pentecoſtes Hymnus. Iambicum Dimetrum: *Veni creator ſpiritus.*

Digitized by Google

48. Sequentia de Sancto Spiritu: *Sancti Spiritus adſit nobis gratia.*
49. Alia Sequentia: *Veni ſancte ſpiritus.*
50. Tertia Sequentia: *Veni ſancte ſpiritus.*
51. Benedicamus. M. Her. Bonnus: *Quando Chriſtus aſcenderat* Loſſ. p. 144.
52. Dominica Trinitatis Hymnus. Iambicum Dimetrum: *O lux beata.*
53. Alius: *Te lucis ante terminum.*
54. Sequentia: *Benedicta ſemper ſancta ſit Trinitas.*
55 Sequentia de Sacramento Altaris a M. Herm. Bonno correcta: *Lauda Sion Saluatorem.*
56. Reſponſorium, quod ſub Sacra Communione canitur. Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11: *Diſcubuit Ieſus.*
57. In Feſto Viſitationis Mariae Hymnus. M. H. B: *O Chriſte ſalus vnica.*
58. Introitus Luc. I: *Repleta eſt Elizabeth.*
59. Sequentia, quam M. Hermannus Bonnus correxit: *Aue praeclarum mundi lumen.* Loſſ. p. 277.
60. Sequentia: *Coeli enarrant.*
61. Mariae Magdalenae Hymnus: *IEſu Chriſte author vitae.*
62. Introitus Luc. VII: *Ecce mulier.*
63. Sequentia Luc. 7. Ioh. 11. & 12: *Laus tibi Chriſte.*
64. Sequentia: *Iocundare plebs fidelis.*
65. Michaelis Archangeli Hymnus, quem correxit M. Hermannus Bonnus: *Chriſte ſanctorum decus Angelorum.* Loſſ. p. 249.

66. Alius

Digitized by Google

66. Alius Hymnus de Angelis. M. H. W: *Deum precemur ſupplices.*
67. Sequentia de Angelis correcta a M. Herm. Bonno: *Summe Rex Chriſte.* Loſſ. p. 253.
68. De Apoſtolis Hymnus, a M. Herm. Bonno correctus: *Exultat vera Eccleſia.* Loſſ. p. 270.
69. Sequentia de Apoſtolis correcta a M. Herm. Bonno: *Chriſte ſanctorum Praeceptor Apoſtolorum.* Loſſ. p. 269.
70. De Martyribus Hymnus, correctus a M. Herm. Bonno: *Rex glorioſe martyrum.* Loſſ. p. 272.
71. Sequentia de Martyribus, a M. Herm. Bonno correcta: *O beata beatorum martyrum ſolennia.*
72. De Confeſſoribus Hymnus a M. Herm. Bonno correctus: *Iſte confeſſor Domini ſacratus.*
73. Sequentia de Confeſſoribus a M. Herm. Bonno correcta: *Ad laudes Saluatoris.*
74. De Virginibus Hymnus, correctus a M. Herm. Bonno: *IEſu corona virginum.*
75. Spiritualis cantilena, canenda & oranda aduerſus infeſtisſimos hoſtes IEſu Chriſti & ſacroſanctae eius Eccleſiae: *Serua Deus verbum tuum.*

Ob egregiam operam hymnis corrigendis nauatam conuitiis quidem Bonnum proſcindere auſus eſt Cornel. Schultingius in Bibliotheca Eccleſiaſtica (ex qua excerpta dedit Starckius in Vit. Bonni pag. 119 ſqq.); nos vero non poſſumus non ob laborem adeo pium & vtilem debitis eum laudibus ornare.

CAPVT VIII.

De *Rectoratu* *M. IACOBI HESSI.*

§. I.

INſerendus hic eſt, a Bangerto non memoratus, M. IACOBVS HESSVS, quamuis anni, quibus Rectoris munia obiuit, accurate non poſſint determinari. Videtur tamen illud explere ſpatium, quod inter *Laurentium Mollerum* atque *Hiobum Magdeburgum* intercedit. Coniicio hoc ex verbis, quae in Vita ſua ipſe habet M. Ioachimus Weſtphalus, Superintendens Roſtochienſis. *Diuina*, inquit, *adiutus gratia, ſub M. Iacobo Heſſo, Scholae Lubecenſis, & poſt Lonicero, Scholae Luneburgenſis Rectore, & ſene Luca Loſſio tantum didici, vt anno 1573 cum fructu in Academia viuere poſſe, ab illis, quorum ſubiectus eram imperio, iudicarer.* Vid. Goetzii Elog. Germanor. Theologor. pag. 81. Plura de hoc Heſſo, Rectore Lubecenſi, inuenire mihi non licuit.

§. II.

Collegam haud dubie habuit HERMANNVM WIPPERMANNVM, quippe qui anno demum 1570, paulo ante Magdeburgi aduentum, e vita migrauit.

§. III.

§. III.

Ex diſcipulis Heſsi nemo mihi innotuit, praeter citatum M. *Ioachimum Weſtphalum*, qui de ſe ipſo refert, quod ruri an. 1551 natus, a ſutrina ad Scholam perductus, finitis ſtudiis Academicis Roſtochii Cantor Ioanneus, ex Cantore Subconrector, ex Subconrectore Diaconus Iacobaeus, ex Diacono Paſtor, ex Paſtore Superintendens factus ſit. Conf. Goetzius l. c. p. 79 ſqq, qui p. 84 editam quoque ab ipſo *Concionem in Rom. XIV.* 7. 8. 9 commemorat.

CAPVT IX.

De *Rectoratu* *M. HIOBI MAGDEBVRGI.* A. 1570—1574.

§. I.

ORtum HIOBI MAGDEBVRGI, ſiue, vt nonnunquam ipſe etiam expreſſit, MADEBVRGI, Rectoris Lubecenſis bene meriti, ſibi vindicat Annaeberga, quae eum anno 1518 vidit prognatum. Gauiſus ille eſt ea felicitate, vt *Ioannem Rivium*, peritisſimum formandae iuuentutis artificem, praeceptorem nanciſceretur. Ab hoc ita eſt inſtitutus, vt ipſe non ſolum, vna cum aliis, humaniores litte-

ras in Miſnia potuerit inſtaurare (1), verum etiam in Scholis magno cum fructu humanitatis ſtudia profiteri. Docuit autem Freybergae primum, deinde Miſenae, ex cuius Schola Lubecam eſt vocatus, vt Athenaeo publico principe loco praeficeretur. Quod graue munus an. 1570. d. 23 Octobr. in ſe ſuſcepit, & per quadriennium fere laudabiliter adminiſtrauit, doctisſimorum virorum praeconia promeritus. Sic enim *ad D. Hiobum Magdeburgum, Rectorem Scholae Lubecenſis, Praeceptorem ſuum*, ſcripſit Laurentius Finckelthuſius, Syndicus deinceps Lubecenſis ex iuris pariter ac elegantiorum litterarum ſcientia immortale nomen conſecutus, & meliore fato dignus, quam duro iſto, quo a ſeruo fuit interfectus:

Vade ſalutatum mea littera, vade Lobecam
Ad Iobi cultos, officioſa, lares.
Quaeris iter? dicam. Madburgi moenia primum,
Moenia virginibus nomen adepta, pete.
Quae poſt intrabis celebratam mercibus vrbem,
Hama cui clarum nomen habere dedit.
Hinc deflecte vias ad Lunae moenia Burgi,
Elbenaus gelida quae rigat amnis aqua.
Ad dextram locus eſt, Arctois proximus vndis,
Multa claſſe ſimul diuitiisque potens,
Qui tantum reliquas longe ſupereminet vrbes,
Inclyta Saxonici quas habet ora ſoli:

Quan-

(1) Laudatus idcirco noſter a celeberr. I. B. Menckenio in pereleganti Diſp. de Graec. & Lat. Lit. in Miſnia Inſtauratorib. §. 31.

Quantum ſtellato cum lumina ſpargit Olympo
Sidereas ſuperat candida Luna faces,
Hunc tu laeta ſubi: nec centum ex aere columnas,
Nec vereare alti limina celſa fori.
Inuenies illic geſtantem ſceptra Lycei,
Conſpicuum titulis & pietate virum.
Sed caue, ne doctos pulſes male ſobria poſtes,
Tempora neve aditus non ſatis apta legas:
Totos namque dies cum det Graiae ille Mineruae,
Moeonii verſans nobile vatis opus,
Ac promat longo vigilata labore ſub auras,
Eruat implicitos ingenioque locos:
Haud tua ſuſcipiet pacato carmina vultu:
Nulla importunis gratia rebus ineſt.
Sed vacuus forſan, donabit verſibus horam,
Nec mora, quid portes, quidue, requiret, agam.
Tu modo ne longis onera ſermonibus aures,
Sed breuis, haec dicta verba ſalute refer:
Culte vir, ille tuus quid agat ſcitaris alumnus?
Aut quo Caſtalidum diluat amne ſitim.
Scilicet hic animum ſolita conformat ab arte,
Quae lucem obſcuris addere rebus, amat.
Et quae Pierios cupienti inuadere colles,
Per dubias praebet fila ſequenda vias.
Nunc & in Eloquii Campos deſcendit amoenos,
Arpini flagrans fluminis ipſe ſiti.
Sidera nunc varios hominum mutantia caſus
Scrutatur, cupidus mente ſubire polum.
Et ſcire, vt rapida inuerſum vertigine coelum
Impellat motu cuncta trahatque ſuo,
Vtque ſimul reliqui variatis curſibus orbes
Quisque ſuum obliquo tramite flectat iter

Vnde dies nocti ſuccedant, vnde recurrens
Exactis toties menſibus annus eat.
Adde, quod bis iungit priſcorum dogmata vatum,
Inde petens largas cognitionis opes.
Quod canit Andini, quod Flacci Muſa poëtae,
Librorumque tuos, culte Tibulle, ſales.
Nunc etiam tenui deducens carmina verſu
Imparibus iungit verba ligata modis.
Haec illi, vt conſtet ſtudiorum meta meorum,
Eia refer noſtro nomine dicta memor.
Vtque boni faciat verſus vtcunque dolatos,
Scriptaque non puribus auribus apta, roga.
Namque olim Phoebo, Muſisque acceptior ipſis,
Raſa magis tenui pumice verba dabo.
Longior attentam ne laſſet epiſtola mentem,
Protinus inde abiens dic mea charta, vale.

Legitur hoc nitidum carmen (quod integrum dare volui, quoniam ſimul oſtendit, quantum humanitatis ſtudiorum cultorem in Finckelthuſio acceperit Lubeca) in Poematib. Finckelthuſ. Roſtoch. 1598. 4. editis pag. K 4 ſq. Non minus honorificam ad Magdeburgum an. 1571 exarauit epiſtolam Dauid Chytraeus, M. Lucae Randovii, V. D. M. Roſtochienſis, filium, futurum Scholae Lubecenſis alumnum, ipſi commendans, quae epiſtola inter Chytraeanas legitur p. 465 ſqq. Inter alia ſcripſit Chytraeus p. 466: *Tu quidem multos iam annos in oppido Miſena, & nunc in corona vrbium Saxonicarum, hortum, ſeu paradiſum coeleſtem plantas, in quo puriſſimae & optimae partis generis humani, tenerae videlicet aetatis, ſurculos Chriſto inſeris, & in coelos ducis: ſeminaria Eccleſiae Dei*

ac

te Reipubl. feliciter excolis, terramque fundas, h. e. doctores & gubernatores hominum in terris viuentium paulo poſt futuros inſtituis, & ad omnia vitae officia rectius gubernanda praeparas & expolis, ac vere θυσίαν δεκτὴν καὶ ὀσμὴν εὐωδίας Deo offers, qui viciſſim omnibus ſtudiis & actionibus tuis benedicit, & iuventutis Saxonicae a te eruditae ſtudia reget & prouehet, vt late fragrantem tuae pietatis, doctrinae & fidei odorem in Eccleſiis & Rebuspublicis vniuerſae Saxoniae paulo poſt ſpargant, & Deum in hac vita & omni aeternitate celebrent. Huc pertinent verba Ioannis Caſelii (2): *Praeerat ludo litterario Lubecae Iobus Magdeburgus, bonus ſenex, non minus Graecis, quam Latinis litteris eruditus.* Cum nondum annum Lubecae conſumſiſſet, in gratiam iuuentutis Lubecae diſcentis vtilisſimum libellum euulgavit. Sub initium enim anni 1571 edidit Lubecae in forma octaua *Epitomen* Iohannis Rivii *Atthendorienſis, in Verborum & Rerum copiam. Pro Claſſe prima Scholae Lubecenſis.* Dedicauit libellum diſcipulis ſuis, quos ſub finem Dedicationis, poſtridie Calend. Febr. ſcriptae, his verbis eſt allocutus: *Hunc libellum, euulgatum iam antea ab auctore ipſo, vobis, Adoleſcentes, Scholae huius diſcipuli nobis commendatisſimi, quum explicare vtile viſum eſſet, nec ad manum eſſent exemplaria vetera, placuit typographo* (Io. Balhornio), *vt is veſtri commodi gratia publicaretur denuo: cum quo ipſe quoque affari vos paucis & hortari volui, vt quod propter vos ſuſcipitur,*

(2 Vid. Nov Lit Mar Balth. 1704. p. 13 ſq. vbi legitur Caſelii Elogium, quo Magdeburgum ornauit.

pitur, agnoſcatis, & quod vtilitatem non exiguam ſecum affert, id quam maximo ſtudio amplectamini. Mea quidem apud vos commendatione libellus non eget, quem ſatis commendabit fructus, qui inde ad diligentes omnes vberrimus perventurus eſt. Quam vero ſit aliis iampridem commendatus, vel hinc notum ſatis eſt, quod tranſcribere multa ex eo in ſua ne doctisſimi quidem viri dubitauerint. Vos igitur quod veſtri officii eſt facite, vt in diſcendis his praeceptis & hoc ſtudii genere exercendo ſitis ſeduli. Ita enim fiet, vt pietatis, virtutis & ſcientiae, in quae maxime vos nunc incumbere oportet, proferre aliquando in medium fructus, & communicare eos etiam posſitis cum aliis. &c. Elaborauit etiam & auditoribus ſuis Lubecae dictauit *de Tropis & Schematibus* luculentum commentarium, quem manu Nicolai Ionae, Huſenſis, Magdeburgi diſcipuli, ſcriptum posſideo, & humanitati doctisſimi Krafftii debeo. Bangertus (3) laudat etiam *Graecae Linguae Praecepta*, concinno admodum ordine in vſum Scholae digeſta, & iuuentuti cum fructu propoſita. Cum bene de re ſcholaſtica merendi ſtudio creſcebant moleſtiae, quae facile efficiebant, vt abitum Magdeburgus meditaretur. Docent hoc querelae, quibus Epiſtolam an. 1573. Kal. Febr. ad Gregorium Bersmannum ſcriptam (4) auſpicatus eſt; *Gaudere te ex animo ſcribis, mi Bersmanne, quod viuam & valeam: equidem valeo & viuo, ſed vitam, vt nunc res ferunt, laborioſam & difficilem.*

(3) Catal. Rect. p. D.

(4) Conſeruauit eam ſumme reu. Goetzius in Meletem. Annaeberg. pag 1045 ſq.

lem. Officii onus graue mihi incumbit. &c. Conf. Cl. Ludouici loc. citand. p. 59. Forſan etiam Magdeburgi abitum maturauit Manichaeismi ſuſpicio, in quam eum hic incidiſſe, ex iis apparebit, quae in Cap. ſeq. ad an. 1576 afferentur. Abiit autem an. 1574 circa diem Ioanni ſacrum Suerinum, vbi Illuſtrisſimae iuuentuti doctrinae ac morum magiſter fuit praepoſitus. *Illuſtrisſimos Principes Megalburgenſes ad pietatem & literas informauit*, inquit Paulus Ieniſius in Hiſt. Annaeberg. c. 24. p. 73. Laudatur quoque idcirco a Dav. Chytraeo in Epiſtola, ad ipſum ſcripta, & Epiſtolis Chytr. p. 1064 ſq inſerta, cuius hoc eſt initium: *Meminiſti grauiter & vere a Plutarcho dici: Virum bonum, Principis praeceptorem, commune multis hominibus Bonum, ac velut fontem auguſtum & perennem eſſe, ex cuius ſapientia & virtute publica populorum Principi ſubiectorum ſalus emanet. Cum igitur te ἀληθῶς χρηστὸν ἄνδρα Illuſtriſſ. Principi Iohanni magiſtrum & βουληφόρον familiarem adiunctum eſſe.* &c. Conf. Chytraei Orat. in obitum Ioannis, Duc. Mecklenburg., in qua non ſolum refert, quod Magdeburgus fuerit a ſtudiis Ioanni, Duci Mecklenburgico, filio Io. Alberti, Ducis, circa an. 1576 ſqq in Academia Lipſienſi, vna cum Ioachimo a Baſſevitz, morum & aulae magiſtro, verum eundem etiam nominat *politi ingenii & doctrinae virum, & ſingulari morum integritate & grauitate venerandum.* In primis vero ipſius fidem, diligentiam, pietatem in aula oſtenſam praedicat Caſelius l. c. Mortuo autem Principe, in patriam remigrauit. Hinc *Freibergam,*

Digitized by Google

gam, repeto verba celeberrimi Ludouici, viri vt de omni re litteraria. ita in primis de hiſtoria ſcholaſtica optime meriti (quem Deus ſeruet!) Hiſt. Gymnaſ. & Schol. P. I. p. 57, *vocatus Scholam ornauit mirifice, iuuentutemque in vtraque lingua erudiuit ſtudioſisſime.* Ibidem an. 1597 repentina morte fuit abreptus, cum ſeptuageſimum ac ſeptimum aetatis annum ageret. Commemorabilis eſt verſus, qui Freibergae in eius Epitaphio legitur:

Mane parum languens, veſpere mortis erat.

Reliquit egregiam famam, quod ſcriptores de eo commentati demonſtrant. Henrico Pantaleone teſte, in Proſopogr. P III. p. 556 *ſcribendo & docendo atque multarum rerum cognitione omnibus bonis gratus extitit.* Iac. Burckhardus in Comment. de Lat. Ling. in German. Fat. P. I. p. 376 eum *virum perdoctum, elegantisſimis ſcriptis clarum maxime & a pluribus collaudatum* dicit. Legantur, praeter Goetzium Meletem Annaeberg. pag. 1044 ſq. alii ipſius praecones Athen. Lub P. I. p. 43 ſqq iam adducti. Conf. quae dixi l. c. p. 10 ſq. Addantur omnino Henr. Aug. Schumacherus in Vita Adam. Siberi p. 283 ſq. Io. Dav. Schreberus in Vit. Georg. Fabricii pag. 77 ſqq, quorum ille ob eruditionem, hic in primis ob pietatem Magdeburgum commendat. Scripta Magdeburgi, praeter memorata, ſunt

ΕΝ ΤΟΙΣ ΓΕΝΕΘΛΙΟΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΥΜΝΟΣ ΓΛΥΚΥΠΙΚΡΟΣ. Lipſ. 1578. 4.

Elegiae

Elegiae Graecae Euangelicae Angelorum de Natiuitate Chriſti.

——————— *Mulierum ad Apoſtolos de eiusdem Reſurrectione.*

——————— *Angelorum ad Adſtantes de Aſcenſione.*

Oratio Demoſthenis de Pace Graece & Latine cum annotationibus, cum praelectione Hiobi Magdeburgi. De Eloquentiae ſtudio Principe digno adiunctae ſunt Epiſtolae duae ad Alexandrum Macedonem, Philippi Regis filium, vna Ariſtotelis, altera Iſocratis, eodem interprete. Witteberg. 1588. 8. Praefationem, Fribergi pridie. Kal. Iunii A. 1588 ſcriptam, praemiſit M. *Abelus Madeburgus*, qui noſtrum vocat patruum ſuum.

Catecheſis D. Martini Lutheri, ſ. Capita Doctrinae ſacrae cum breui explicatione, Graecè & Latine. Additae ſunt Sententiae ſacrae accommodatae ad Capita Catecheſeos. Lipſ. 1580. 8. Prodiit primum hoc titulo: *Sententiae Sacrae & Apoſtolicae Sanctorum Pauli, Petri, Ioannis &c. Graece & Latine in Locos communes collectae: vna cum Catecheſi, D. Martini Lutheri; per Hiobum Madeburgum.* Baſil. 1562. 8. Conf. Ludouici l. c. P. I. p. 59 ſq. Pantaleon l. c: *Sententias praeclaras ex Nov. Teſt. collegit, & in vſum ſtudioſorum euulgauit.*

Tabulae in Officia Ciceronis. Baſil. 1564. Pantaleon l. c: *Pari diligentia Ciceronis Officia in Tabulas redegit, atque virtutum fontes inſpiciendos praebuit.*

Liber de Inueſtigatione Thematum ex poſtremis Nominum Verborumque Syllabis apud Graecos manu tantum exaratus citatur a Ieniſio l. c. & aliis.

Digitized by Google

Sacrae Imperiorum Anchorae, ſeu Operis Sacri Politici ex Lutheri ſcriptis mentio iam eſt facta Athen. Lub. P. I. p. 43 ſqq.

§. II.

Ex Collegis, quos Magdeburgus Lubecae habuit, vnus tantum nominatur a Bangerto l. c., ſcilicet NICOLAVS BOLDEWIN; aliquos vero laboris etiam ſocios accepit forſan eorum, qui in Cap. ſeq. recenſebuntur.

§. III.

Ad Collegas Magdeburgi non quidem videtur pertinere, hic tamen non eſt plane omittendus STEPHANVS VENATORIVS, Lubecenſis. Is enim ſcholaſticae iuuentuti Lubecenſi an. 1574. m. Ian. *Orationem Ciceronis Philippicam nonam* praelegit. Docet hoc Programma, Lubecae d. 23 Ian. 1574 exaratum, quod hodieque in Bibliotheca noſtra publica (5) ſupereſt, hanc prae ſe ferens inſcriptionem: *In Praelectionem Philippicae nonae Ciceronis, ad adoleſcentem egregia & praeclara indole praeditum, Antonium Ludinghauſen, viri Conſularis filium.* In hoc Programmate inter alia ſcribit: *Ne vero vlla impedimenta incidant, quae mentem ab inſtituto alienent, his proximis diebus Philippicam nonam Ciceronis, orationem neruoſam, & nonnulla Legum iuriſque capita attingentem, monſtrato ſimul Dialectices & Rhetorices vſu, (ſiquidem Scholaſticae iuuentuti, ad cuius captum docentem ſeſe accommodare decet, gratificari cupio) interpretabor.* ——— *Tibi* Oſten-

(5) Miſcell. Vol. Eo.

autem, mellitiſſime adoleſcentule, quicquid laboris, ſeu operae huius orationis explicationi impendetur, quam in coenobio D. Catharinae poſt horam 9 proximo die Iouis, Ianuarii 28, ordiar, tibi id omne deſeruiet, tuoque nomini & honori conſecrabitur.

CAPVT X.

De *Rectoratu* *M. IOACHIMI HANFII.*

A. 1574 —— 1580.

§. I.

POſt Hiobum Magdeburgum Rectoris munia delata ſunt M. IOACHIMO HANFIO, Francofurtenſi Marchico, Rectori antea Stendalienſi, viro & doctrina & ingenuitate conſpicuo. In deliciis habebat Rameam Philoſophiam, quam primus Athenaeo Lubecenſi intulit, & per *Praelectiones in P. Rami Logicam* cum diſcipulis ſuis communicauit. Didicit tempore Hanfii Lubecae *Samuel Gerveſius*, Conrector Soltquellenſis, & deinde Rector Wismarienſis, qui, vna cum commilitionibus ſuis, easdem calamo excepit (1). Commemorantur etiam (2) ipſius *Obſeruationes in Dialecticam Philippi Melanchthonis*, quas itidem diſcipulis dictauit. Oſtendit porro, quam peritus fuerit Philoſophiae & omnis humanitatis *Annotationibus in Cice-*

(1) Refert hoc ex Gerveſii Epiſtola MS. ad Io. Schraderum Bangertus l. c. p. D.

(2) Bangert. l. c.

ronis Tuſculanas Quaeſtiones ſcriptis. Nobiliſſimum quoque & vtiliſſimum diſputandi exercitium inſtaurauit, ſiquidem, Bangerto teſte (3), *interdum Theſes diſputandas propoſuit.* Quamuis itaque & docendo & ſcribendo & diſputando egregie de Lyceo Lubecenſi mereri pro virili contenderit, & praeſtantiſſimi etiam viri (quos inter eſt magni nominis Theologus, *Paulus Tarnovius* vid. Athen. Lub. P. II. p. 357) ex eius diſciplina prodierint, multa tamen fuerunt impedimento, quo minus in omnibus ſe cunctis probauerit, & querelis, quibus nullae vulgariores, de defectibus in re ſcholaſtica anſam praecluſerit. Patebit hoc luculenter ex Viſitatione Scholaſtica, an. 1579 inſtituta, cuius Acta ad an. 1579 idonea fide exhibebuntur.

§. II.

Tempore Hanſii an. 1575 Superintendens eligebatur M. ANDREAS POVCHENIVS, qui eodem ſtatim anno d. 30 Mai. publicam in Lectorio habuit Orationem, die ſequenti *Praelectiones in Auguſtanam Confeſſionem* auſpicatus. Αὐτόγραφον harum Praelectionum, quod Amicus mecum communicauit, inſpexi, & mutilatum iſtud eſſe, tanto magis dolui, quanto praeſtantiores ſunt hae Praelectiones. Inſcriptio eſt: *Enarratio Auguſtanae Confeſſionis, autore M. Andrea Pouchenio, Seniore, qui anno Domini 1575, poſtridie Trinitatis, ſiue trigeſimo die Maii, poſtquam Superintendens in Eccleſiam Lubecenſem introductus eſſet, declamauit in publico Lectorio, & altero die*

(3) l. c.

die ſubſequente 31 *Maii ſiue prid. Calend. Iunii ipſam praelectionem huius libri feliciter auſpicatus eſt.* Ratio tractandi apparet ex praemiſſa *Methodo generali praecipua capita breuiter oſtendente, ad quae doctrina in ſingulis Locis hisce dogmaticis commode referri poteſt & debet*, quam methodum, a Pouchenio obſervatam, ob praeſtantiam hic exhibebo:

„Primum diligenter obſeruanda eſt Gramma„tica enarratio vocabulorum, quibus Eccleſia „in rebus ipſis declarandis vtitur, & ſimul conſi„derentur vocabulorum diſcrimina, & vnde il„la in Eccleſiam translata ſint. Triplex enim „eorum differentia eſt. Alia ſunt Scripturae „propria, quorum vox & ſignificatio ex ſola „Scriptura petenda eſt. Diſſimilis enim ea pror„ſus eſt, & abhorret a conſuetudine aliarum „linguarum, vt Iuſtificare, Iuſtitia, Gratia, „Peccatum, Crux, &c. Alia ex communi lo„quendi conſuetudine deſumta & in Eccleſiam „translata ſunt. Horum proprietas inquirenda „eſt ex iis linguis, vnde nata ſunt, vt Scanda„lum, Euangelium, Λύτρον, Ἀπολύτρωσις, &c. „Alia nec ex phraſi ſcripturae, nec communi „vſu ſermonis nata ſunt, ſed ad retegendas hae„reticorum fraudes & inſidias, & verae ſententiae „illuſtrationem ab orthodoxis Patribus inuen„ta ſunt, quae vocantur vocabula noua. Cum „enim haeretici in loquendo imitarentur phra„ſin ſcripturae & orthodoxorum, nihilominus „autem ſententiam falſam retinerent, Eccleſia „hisce & peculiaribus ſuis vocabulis dolos eo„rum nudauit, & veritate illuſtrata ſe ab ipſis ſe-

 iunxit.

„iunxit. Eiusmodi ſunt Eſſentia, Subſiſtentia, „Perſona, ὁμοούσιος, Peccatum Originis, Peccatum Veniale, Mortale, Poenitentia, Sacramentum, Bona Opera.

„Et huc pertinet commonefactio de discrimine formularum loquendi obſeruando, vt propria ab impropriis & minus commodis discernantur. Summa totius doctrinae, ſeu ſtatus in quolibet loco recte & perſpicue inquirendus & conſtituendus eſt. Inde & doctrina cuiusque loci extruitur, & ad eius confirmationem & teſtimonia accommodantur, ſine hac obſeruatione in incertum vagatur tractatio. Conducit haec obſeruatio ad id quoque, vt perſpiciatur, quando & quomodo ſtatus vel ab aduerſariis inſidioſa tranſpoſitione deprauetur, vel quae diuerſis temporibus aliter diſputandi in eodem loco dogmatico cauſa fuerit, quod non idem ſemper omnibus temporibus ſtatus diſputationis fuerit. Et ſimul illud hinc perſpicitur, cur veteres in earundem rerum explicatione diſſimiliter ſunt locuti.

„Saepe ſumma totius alicuius loci vel Definitione, vel Diuiſione, vel breui Regula, tanquam theoremate, comprehenditur. Horum itaque theorematum vera ſententia inquirenda eſt, & vſus eorum conſiderandus, & obſeruandum eſt, quo conſilio ſingulae voces in iis ſint poſitae, & quid moneant.

„Quia tota doctrina coeleſtis e Scriptura depromitur, vtile eſt obſeruare, in quibus Scripturae ſententiis ſeu locis propria cuiusque doctrinae

„doctrinae ſedes ſit, vbi eam Spiritus S. ex pro-
„feſſo tractet & explicet. Haec diligentia ad id
„conducit, vt vera ſententia perſpicue cogno-
„ſcatur & teſtimonia accommodentur non im-
„pertinentia & peregrina, ſed congruentia &
„appoſita & vrgentia, & propria ab impropriis
„& minus congruentibus diſcernantur.

„Quinto vtile eſt & neceſſarium, teſtimonia
„verae ſententiae in vno quolibet loco ex ſcriptis
„patrum & hiſtoria antiquitatis primitiuae Ec-
„cleſiae conſenſum ſubiicere. Hoc prodeſt ad
„vetuſtatem doctrinae confirmandam contra in-
„cuſationem vel ſuſpicionem nouitatis. Eccle-
„ſia Dei omnibus temporibus eandem vocem
„doctrinae amplexa & profeſſa eſt, etſi alias plus,
„alias minus lucis habuerit. Et hinc conſpici
„poteſt, qui fuerint teſtes verae ſententiae, &
„qui commodius, qui vero incommodius locu-
„ti ſint.

„Sexto. Poſt verae ſententiae explicationem
„& confirmationem prodeſt per Antitheſin an-
„notare hiſtoriam certaminum veterum & re-
„centium, cuius exemplum in ſingulis locis
„Confesſionis huius oſtenditur. Et id com-
„modisſime ita fieri poteſt, ſi oſtendatur, quo
„loco & tempore, quibus autoribus & qua oc-
„ſione haereſes enatae ſint, quae Scripturae te-
„ſtimonia ad earum confirmationem detorta
„ſint, & per quos & e quibus Scripturae funda-
„mentis veritas e contrario defenſa ſit.

„Poſtremo quia Theologia non conſiſtit in ſo-
„la cognitione & θεωρίᾳ, ſed in quotidiano vſu.

„Matth. 7. Luc. 12: ſeruus, qui ſcit voluntatem „Domini. Io. 15: Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, quaecunque praecipio vobis. Rom. 2: „factores legis iuſtificabuntur. Iac. 1. ad „πρᾶξιν cuiusque loci doctrina transferenda eſt, „in veris exercitiis poenitentiae, fidei & nouae „obedientiae, patientiae, ſpei, conſolationis, „inuocationis &c. Haec commonefactio & ad „inſtitutionem & ad pietatem pariter conducit. „Haec capita in explicatione ſingulorum obſeruata totam doctrinam illuſtrabunt.

Ex his apparebit, quod labor Pouchenianus Auguſtanae Confesſioni impenſus non ſolum quantitate molis, ſed etiam virtutis ſeſe commendet. Lucem, ſi quid ego iudico, omnino meretur.

§. III.

Ex Collegis Hanſi nominandus primum eſt M. NICOLAVS VORSTIVS, Conrector, qui, natione Brabantus, ex patria, in qua ſcholaſticum etiam munus adminiſtrauit, expulſus a Lubecenſibus receptus, & publico ludo litterario fuit ſecundo loco praefectus. Quo anno hoc factum, non quidem conſtat: certum tamen eſt, quod iam an 1575 Conrectoris officio ſit functus. Hoc enim anno d. 20 Maii ad eum dedit David Chytraeus epiſtolam, in cuius inſcriptione *Prorector Scholae Lubecenſis* appellatur. Imo vero iam iſto anno abitum a Lubecenſibus meditatum eum eſſe, ex citata epiſtola, quae integra legi poteſt in Chytr. Epiſt. p. 172 ſq, haud obſcure apparet. Sic enim p. 173 ſcribit Chytraeus

traeus: *Ceterum ad tuam deliberationem quod attinet, omnino tibi ſuaſor ſum, ne ad Batauos tuos in hoc rerum ſtatu redire nimium properes, ſi, quod reliquum eſt vitae, conſumere in ſcholis aperiendis & regendis voles: neque iſtbic ſtipendium, quo te & familiam in tanta rerum omnium caritate honeſte alas, conſequi potes, vt plerumque Principes & Reſpubl. in rebus inutilibus ſumptuoſiſſimi, in fouendis ſtudiis & doctoribus parciſſimi ſunt: mihi curae erit, vt honeſtum locum & te dignum prima occaſione nanciſcaris. Velim autem, te quam primum ad nos expatiari, vt coram colloqui de rebus omnibus aperte poſſimus.* Confirmat iſthaec alia eiusdem Chytraei ad Vorſtium epiſtola, quae extat p. 302 ſq, & inter alia habet ſequentia: *Tua etiam conſilia de migratione Emanuel ad DEI gloriam & tuam ſalutem dirigat. De Guſtrouienſi ſchola cum Superintendente proximis diebus locutus ſum, qui ſuum & Rectoris Omichii animum tibi addictum eſſe oſtendit.* &c. Subſtitit tamen Lubecae ad annum ſaltem 1584, quod docet epiſtola Chytraei hoc anno ad ipſum ſcripta. Vid. Epiſt. Chytr. p. 569. Imo ad an. 1586 quod apparet ex eius Grammatica. Ni fallor, Lubecae etiam mortuus eſt. Coniicio hoc ex verbis Pouchenii mox adducendis. Bene autem de Schola meritus eſt Vorſtius, dum duos libellos ſcholaſticos edidit. Scilicet

1. *Elementa Hermanni Bonni ad maiorem Grammaticam concinnata.*
2. *Grammaticae Latinae Philippi Melanchthonis Compendium, ſed de verbo fere ad verbum ex maiori deſcriptum, ne pro vna Grammatica geminam iu-*

 ventus

ventus ediſcere cum temporis & profectus iactura cogatur, iuſſu & mandato ampliſſimi Senatus & R. Miniſterii Lubecenſis a Nicolao Vorſtio, Brabanto, in Schola publica Prorectore, concinnatum. 1576. 8. *Cum priuilegio ad ſex Annos.* Priuilegium ideo adiicio, quoniam certum praebet argumentum, Vorſtium Bonni Elementa edidiſſe. Ita vero ſe habet: *Ampliſſimae Reipub. Lubecenſis Senatus auctoritate cautum eſt, ne quis hoc Compendium ex Grammatica maiore Philippi Melanchthonis deſcriptum, aut etiam Elementa Bonni ad Maiorem illam Grammaticam concinnata a Nicolao Vorſtiò, Brabanto, in toto hoc territorio Lubecenſi imprimat, aut alibi impreſſum in eodem diuendat, aut diuendi curet, ſine conſenſu & permiſſu Asſveri Kroeger, ciuis & typographi Lubecenſis, intra annos ſex, ſub poena confiſcationis omnium librorum & multa in diplomate expreſſa. Datum Lubecae Vandalorum menſe Maio.* 1576. Dedicauit Vorſtius librum Senatui ac Miniſterio Lubecenſi, &, poſt nonnulla de Grammatices vtilitate dicta, litteris mandauit ſequentia, digna, quae ex libro hodie fere deperdito hic repetantur: *Cum primum flammae ciuilis incendium & vorago Belgicam noſtram olim florentisſimam calamitoſe depaſcens, me, cum coniuge & paruis liberis, ſcholaſtica functione & fortunis exutum, ad ignotas ſedes quaerendas adegiſſet, atque lubentisſima Lubeca veluti patria extorrem in ſcholam recepiſſet, puerilibus ſtudiis, noſtro quidem iudicio, damnoſam praeceptionum Grammaticarum inuenimus diuerſitatem, dum aliud atque aliud ex maiori*

ri

ri D. Phi. Grammatica deſcriptum Compendium, ſeu verius diſpendium, pro claſſium & profectuum diverſitate proponeretur. Quae res quantum iuuenilia ingenia turbet, profectumque remoretur, dum res eadem aliis atque aliis verbis, ordine haud raro mutato, diſcendumque quid proponitur, quod poſtea dediſcendum eſt, lector aequus facile diiudicaverit. Hic omni dubio procul vel ſtentoria voce impetuoſius occinent quam plurimi illud Horatianum: Quicquid praecipias, eſto breuis. Illa poſtrema totius Grammaticae editio, quamuis etiam ex emendatione Micylli, artem auſpicantes, vel ipſo Philippo teſte, quum in locupletandis praeceptis modum adhiberi velit, deterrebit. Precium graue, dum tenuioris fortunae puerorum manibus aſſiduo corrumpuntur vſu ipſi codices maiores, ſaepius non ſine parentum grauamine numerandum, ſilentio praeterimus. Eſto ſane. Compendia rudibus puerorum ingeniis proponenda non negamus, imo hic ipſi proponimus. Sed τὰ ἀυ]ὰ περὶ τῶν ἀυτῶν, hoc eſt, ita ex maiori deductum Grammatica, vt a calce ad caput cum ea conueniat ac reſpondeat, adeo vt quidquid in inferioribus claſſibus memoriae mandauerint, in ſuperioribus minime mutanda, ſed ex maiori quaedam ante omiſſa, ſint adiicienda. De hac ipſa praeceptionum diuerſitate paulo poſt aduentus noſtri initium cum Reuerendis Dominis Paſtoribus eruditiſſimis, atque etiam cum M. Ioachimo Hanſio, domino noſtro Archididaſcalo, viro doctiſſimo, quando contuliſſemus, liquido hoc reſponſi tulimus: Grammaticae praecepta non eodem tantum ordine, & verbis,

verbis, verum etiam iisdem ſyllabis, rudibus puerorum ingeniis inculcanda eſſe. Hoc igitur meum Compendium eo, quo prodit, modo concinno, & concinnatum porro trado clariſſimo viro M. Andreae Pochenio, *Eccleſiae Lubecenſis ſupremo inſpectori, in re literaria iudicii tam exacti atque dextri, vt optimo iure Ariſtarchi virgulam quis eum appellet. Is quum rationes noſtras audiuiſſet, & iuvenilia ſtudia penitius introſpexiſſet, conſilio cum ampliſſimis dominis Conſulibus & Senatoribus prudentiſſimis, ac R. viris dominis Paſtoribus incorruptiſſimis communicato, nomine ampliſſimi Senatus & R. Miniſterii praecepit, vti quod ſupereſſet, eodem curſu ac tenore abſoluerem: rationem poſt inueniendam, qua prelo ſubiici ac edi poſſet. Quidquid autem huius opellae eſt, veſtrae Celſitudini, ampliſſimi & ornatiſſimi domini Conſules ac Senatores multis de cauſis omni obſeruantia ſemper mihi colendiſſimi, atque Sacroſancto Miniſterio Reuerendiſſimo dedicare conſultum mihi viſum fuit, vt quemadmodum V. ampli. & Reuerentiae mandato deſcriptum eſt, eiusdem auſpiciis inuulgatum maiori cum gratia & auiditate ab ingenua pube, filiolis veſtris, atque totius reipub. pueritia expetatur & ediſcatur. &c.* Alia, ni fallor, eſt huius Compendii Vorſtiani editio, diu quidem a Pancratio Crugerio (de quo in Cap. ſq.) impedita, tandem tamen, vt videtur, luci reddita. Haec enim habet Pouchenius, Superintendens, in Scripto ad Commiſſarios d. 2. Aug. 1587. T. II. Act. Min. Lub. f. 550. a: *Ja hat, auch mit groſſer*

groſſer Ungeſtümigkeit ziemliche lange Zeit verhindert, daß das Epitome Latinae Grammaticae Phil. Melanchthonis, ſo der Conrector (ſeel. Gedächtniß) geſtellet, nicht hat müſſen anderweit in den Druck gegeben werden, keiner andern Urſach halben, denn daß die alte rechtſchaffene praecepta Grammatices aus der Schulen proſcribirt, und ſein unbekanntes und unerweiſetes, unapprobirtes Ding nur darinn herrſchen ſollte.

Singularia nonnulla de Vorſtio in Actis ann. 1579 & 1580 infra occurrent.

§. IV.

An. 1576 Manichaeismi labe Schola legitur purgata in Act. Miniſt. T. III. f. 89, vbi iſthaec extant: *Manichaeiſmus per Hiobum Rectorem, & eius affinem Adamum* (4) *in Scholam noſtram introductus, per Dnum Superintendentem rurſus exploſus eſt, addito ſeueriſſimo mandato, ne praeceptores Catecheſeos & Confesſionis formulas antea a Hiobo praeſcriptas in poſterum pueris traderent, ſed tantum Lutheri Catechismum minorem Germanicum & Latinum iuuentuti proponerent.* Haec iisdem verbis ſcripta reperiuntur l. c. Ceterum non memini de Magdeburgi Manichaeismo vnquam aliquid vel legiſſe, vel audiuiſſe.

§. V.

Circa eundem annum commemorabile eſt ſeverae diſciplinae ſcholaſticae exemplum, in cit. Act. f. 90 his verbis deſcriptum: *Scholaſticus Osnabru-*

(4) Quodnam ſit huius ADAMI, Scholae ſine dubio Collegae, cognomen, me ignorare fateor.

nabrugenſis cum in Schola impingendo alapam paruo puero labefactaſſet, imo ex ore eieciſſet, dentem, voluit Dn. Rector petulantiae iſtius ſumere ab eo poenas. Hoc cum ille ferre nollet, miſit Rector vocatum publicos miniſtros die Bödell. *Quos cum ſcholaſticus praeſentes animaduerteret, viam vi facit, & effracta feneſtra conſulit ſibi fuga, Ea res delata eſt ad Senatum, cuius mandato poſtea ſcholaſtico interdictum eſt ciuitate. Hic cum intelligeret, ſibi non licere tuto verſari in vrbe, proficiſcitur Roſtochium, inde Hamburgum, tandem in patriam ſuam. Vbi cum impetraſſet litteras, quibus Paſtores & docti viri pro illo intercederent apud dn. Superintendentem & Paſtores, ſiſtit ſe bodie (d. 26 Ian.) in publico conuentu, ſubmiſſe rogans, vt ſibi ignoſcatur, & vt rurſus in Scholam recipiatur. Vbi cum ſinguli ſententiam dixiſſent, concluſum eſt, ipſum rurſus recipiendum in gratiam, ita tamen, vt fiat hoc de voluntate Dnn. Conſulum. Ea impetrata debere ipſum prius Dn. Rectorem, & poſtea ordine reliquos praeceptores omnes accedere, ab illis veniam petere, & cum illis in gratiam redire, tandem in prima claſſe ſubiicere ſe poenae praeſentibus diſcipulis.*

§. VI.

Collegae porro, quos an. 1577 habuiſſe Hanſium, auctor eſt Bangertus (5), ſunt M. IOANNES MEINECKE, Subrector, an. 1578 ob ingrauescentem aetatem ad Cantoris munia obeunda retractus: IACOBVS ab HOEGE, Cantor, propter eandem cauſam ad quartam claſſem transla-

(5) l. c. pag. D 1.

tranſlatus: IOACHIMVS PASCHASIVS, Soltwedelenſis, de quo in Cap. ſq. plura annotabimus: M. NICOLAVS STINTIVS, ex Schola vocatus an. 1579. d. 9 April. ad Eccleſiam Iacobaeam, in qua Symmyſtae munus egregie obiit, vsque dum an. 1609. d. 17 Mart. ad Eccleſiam triumphantem tranſiret (6): NICOLAVS BALHORNIVS atque CASPAR MEINART, de quibus omnibus mox in Act. ann. 1579 & 1580 iudicia occurrent.

§. VII.

An. 1579 d. 23 Mart. habita eſt *Viſitatio Scholae*, in qua quid actum, declarant ſequentia, quae leguntur T. III Act. Miniſt. f. 127: In praeſen-„tia Viſitatorum iuſſit Dn. Superintendens „Scholae Rectorem M. *Ioachimum Hanſium* ad „conſcientiam dicere, quid in ſuis Collegis de-„ſideraret. Ille exorſus a ſummo vsque ad imum „accuſauit (excepto Stintio & Caſparo) pariter „omnes negligentiae. Praeſertim in Dn. Con-„rectore requirebat maiorem diligentiam & fi-„delitatem, querebatur autem, quod praeter „vnam Proſodiam nihil fideliter traderet, cuius „cauſam dicebat eſſe hanc, quod in iuuentute „non ipſe recte inſtitutus eſſet. Vnde rurſus: „Quodque parum nouit, nemo docere poteſt. „Querebatur praeterea de moribus, quod mi-„nime tales eſſent, quales iſtiusmodi perſonam „decet.

In

(6) Act. Miniſt. T. III. f. 136 ſq. Mellii Gründl. Nachr. von Lübeck pag. 122.

„In Subconrectore querebatur ſomnolentiam, „& requirebat maiorem alacritatem. Und da „er darûber geſtrafft vnd zum Vleiſs vermahnet „were, hette er geantwortet: es were die Be-„ſoldung zu klein, wen ihm die verbeſſert wer-„de, wolte er mehr Vleis anwenden, iuxta il-„lud: Kupffern Geltt, kupffern Seelmeſſen. „Ad haec reſpondebat Apollonius: Stipendium „dari diligentibus, non negligentibus. Debe-„re ipſum prius edere ſpecimen ſuae diligentiae, „ita vt illud in profectu diſcipulorum deprehen-„di poſſit, tum Senatum compenſaturum au-„gmento ſtipendii ipſius diligentiam, alias mi-„nus.

„In Cantore laudabat Rector voluntatem & „conatum, ſed dicebat, deeſſe vires & erudi-„tionem.

„Ioachimum dicebat anniti pro virili, & ſe „optima ſpe teneri, ipſum, quod hactenus „neglectum erat, in poſtremum recompenſa-„turum.

„Balhornium eſſe quidem negligentiorem, „ſed hoc illi condonandum propter aduerſam va-„letudinem.

„Caſparum eſſe diligentem & aſſiduum.

„Cum ad iſtum modum Dn. Rector de ſingu-„lis Collegis ſuum iudicium dixiſſet, vocati ſunt „omnes. Ibi Dn. Superintendens cum prius „quid Dn. Rector in ſingulis deſideraret, breui-„ter narraſſet, iuſſit vnumquemque pro ſe dice-„re. Sed tantum abeſt, vt illi ſe peccaſſe fate-„rentur, vt etiam aperte dicerent, ſe longe plus

feciſſe

Digitized by Google

„feciſſe, quam ex pacto deberent. Dn. Superin„tendens reſpondet: tum demum ſe velle hoc „credere, ſi deprehenſum fuiſſet in examine an„te octiduum habito. Sed in ipſo, ſicuti ipſi „fateri cogerentur, deprehenſam fuiſſe & ma„gnam & ſtupendam diſcipulorum inſcitiam, „cuius nullam aliam cauſam ſe putare dicebat, „quam praeceptorum negligentiam. Quare „cum grauiter inuectus in ipſos fuiſſet, minaba„tur nomine Praefectorum, niſi in poſterum ſe „emendarent, certo futurum, vt vel cum de„decore ad inferiores claſſes remitterentur, „vel cum iactura rei familiaris dimitterentur. „His verbis dimisſi, abierunt vnusquisque in „ſuas aedes.

„Darnach hat der Herr Superintendens mit „den Paſtoribus einen Abtrit gethan, und den „Politicis tempus deliberandi gegunnet. Ha„bita deliberatione haben die Politici geandt„wortet, daſs ſie gantz trewlich, was Allerſeitz „gehöret, und befunden, an den Erbaren Rhat „bringen wolten, und was den vor Beſcheidt „darauff, ſolt dem Ehrwûrdigen Miniſterio „wiederumb zu gelegener Zeit vermeldet wer„den.

„Viſitatores Politici fuerunt tres Conſules „Dnn. HENRICVS PLONGES, IOANNES „BROEKS, HERMANNVS a DOREN, & „duo Senatores Dnn HERMANNVS a STI„TEN & IOANNES LVDINGHVSEN.

Qua ratione haec Viſitatio ſit repetita & abſoluta, his verbis docetur l. c. f. 131 ſqq: Auff heut

H dato

„dato den 6 Aprilis kommen wiederumb zu-
„ſamen der Schulen halben die drey Burgermei-
„ſter Er HEINRICH PLONGES, Er JOHANN
„BROCKSEN und Er HERMANN von
„DORN, und zwen Rhatmanns, nemlich Er
„CHORT WOLTERSEN, und Er JOHANN
„LVDINGHVSEN, neben dem Hn. Superin-
„tendenten und den Paſtoribus. Und fingk
„der Herr Burgermeiſter Er Heinrich Plonges
„ahn, daſs Sie, was am jüngſten in dem Exa-
„mine in der Schule an den Knaben, und in
„der Viſitation an den Paedagogis vor Mangel
„und Gebrech befunden, trewlich einem Erba-
„ren Rhade vermeldet hetten. Und were dis
„daruff Jhr Bedencken, Andtwordt und ſchlies-
„liche Wille.

„Erſtlich, das uff Erforderung des erwirdi-
„gen Miniſterii zu mehrern Anſehen und Nutz
„die beide Doctores Syndici bey den Examini-
„bus ſein ſollten, der eine uff dem Herbſt, als
„Doctor CALIXTVS. Der ander, nemlich D.
„WARNEBOECK uff dem Faſtelabent.

„Zum andern, das ein Erbar Rhat uff itzund
„etliche vom Miniſterio übergebene Articel und
„Punct, auch auff die vorige übergebene Sup-
„plication uffs forderlichſt antworten wolte.

„Zum dritten zeigt der Burgermeiſter durch
„den Superintendenten von wegen des Erbarn
„Rhats erſtlich dem Rectori inſonderheit, dar-
„nach den andern Collegis insgemein, und ei-
„nem ieden inſonderheit an.

„Erſtlich ſagt der Superintendent zu dem
Recto-

„Rectori. Jhr wiſſet, Dne Rector, wie euch „anfencklich der Rectoratus und die Inſpection „Scholae bevolen, das Jhr nicht allein vor ewere „Perſon thun ſolt, was ſich gepueret, ſondern „neben den Knaben auch uff ewre Collegas ſe-„hen, und helffet verſchaffen, das es allenthal-„ben recht zu gehe, die Collegae neben Euch „vleisſig ſein im Leſen, züchtig im Leben und „moribus, und do Jhr Mangel ſpüret, mit Ern-„ſte einredet und beſchaffet, das ein Jeder das „ſeine thue. Und do euch über Zuverſicht je-„mand nicht gehorchen, oder ſich euch wider-„ſetzig machen wolte, und Jhr ihme zu „ſchwach, daſs ihr ſolchs an mich gelangen „lieſſet, ich wolte bey den Scholarchis erlan-„gen, das Jhr ſoltet in ewerem Ampte geſchût-„zet, und ewere authoritas erhalten werden. „Wie ſolches zuvorhin Euch übergeben und „befolen, alſo übergeben und befelen wir nun „noch euch ſolchs uffs newe abermals. Und „im falle do hernachmals über jemants Unfleis „oder Unbeſcheidenheit Klage keme, wolten „wir ſolchs nicht mit Jenen, ſondern mit euch „zu thuen haben.

„Nun befindet ſich dennoch über Zuverſicht „viel unrichtiges. Als zum erſten, nachdem „Euch ein Ordo Lectionum, auch die Autho-„res, ſo ſollen vorgeleſen werden, praeſcribi-„ret iſt, Jhr auch angenommen habet, befindet „ſich, das ihr nicht die praeſcriptos, ſondern „andere Authores, und ſolche, die den Knaben „viel zu hoch ſein, vorleſet, dadurch die tenera

„ingenia, quae a Quintiliano vaſis anguſti ori-
„ficii conferiret, mehr obruiret, als gebeſſert
„werden, und euch alſo nicht ad captum diſcen-
„tium accommodiret.

„Zum andern, das wol genug, wo nicht
„alzuviel geleſen, aber wenig, oder gar nichts
„gerepetiret werde.

„Zum dritten, das die diſciplina viele laxior
„ſey, als es ſich gepuere.

„Zum vierten, das Jhr poenam pecuniariam
„in prima claſſe, und inſonderheit von den groſ-
„ſen Geſellen nemet, dadurch manchem zu
„groſſem Unrath kunt Urſach geben werden.

„Zum fünfften iſt beuolen in ſingulis Claſſi-
„bus Catalogos, da die nomina puerorum, und
„die ſero venientes und abſentes ingezeichnet
„werden, zu haben. Und über dieſelben ein
„generalis Catalogus, do aller Knaben nomina
„inne verzeichnet ſein, mit welchem Jhr alle
„Wochen zweymal, als Mittwochens und Samb-
„ſtages durch alle Claſſes herdurch gehen ſollet,
„und erkundigen, ob die Knaben auch alle ver-
„handen, und ſo etliche mangeln, oder ſo ſie
„im Studiren, oder Schulgehen unfleisſig, ſtrax
„in die Heuſer geſendet, und die Eltern oder
„Hern fragen laſſet, wo ihr Knaben ſein, und
„was Urſach dieſelben nickt zur Schulen kom-
„men. Do finden wir aber auch mangel und
„feil.

„Zum ſechſten iſt zum offtermals angezeigt,
„das von den Knaben uber den vorigen geſetz-
„ten tax nicht mehr als ſechs ſchilling zu Schul-
gelde

„gelde ein viertell Jar ſoll gefodert werden. „Nun befindet ſich aber, daſs ſolchs auch ubergangen werde.

„Zum ſiebenden klaget man auch, das die „Paedagogi auff die hohen Feſt, als Oſtern und „Weinachten, mit ſonderm Vleis die Knaben „dahin halten, ſie ſollen ſie mit Fladen und andern Geſchencken bedencken, daher denn „offt kumpt, das die Kinder von den Eltern „mit Weinen extorquiren, und ſagen, ſie dorffen nicht wiederumb in die Schule kummen, „es ſey den, das ſie ihren Praeceptoribus ein „Geſchencke bringen.

„Zum achten iſt auch zuvor verordnet und „geſtattet, was man von den Funeribus nemen „ſoll. Nemlich von den Reichen 12 Sch. von „den mittelmesſigen 8 Sch. und von den Armen „6 Sch. Aber hie kumpt groſſe Klage, das mans „hie nicht bey bleiben leſſet.

„Zum neunden, do man zuvor hat den Kindern in funerum deductione das Gelt in der „Kirchen ausgetheilet, nemens itzundt die Paedagogi zu ihnen, und geben darnach davon „in der Schule den Knaben ſo viel, als ſie wollen. Daraus ſuſpicion erwechſt, deſſen ſich „zu entſchlahen, laſſe man es bey dem alten „Gebrauch pleiben.

„Zum zehenden wen die Knaben in der proceſs zur Leiche gehen, ſo ſingen ſie gar unordentlich, der eine hoch, der ander niedrig, „der eine langſam, der ander haſtigen. Und „die groſſen, ſo hinten an gehen, ſingen gar

„nichts, ja meinen, es were ihren Ehren zu „nah und eine groſſe Schande, wenn ſie mit „den Kleinen in der proceſs ſingen ſolten.

„Dieſes iſt, Dne Rector, das wir auf diſs „mal mit ewer Perſon wegen ewers und unſers „Amptes aus Befehl eines Erbaren Wolweiſen „Rhats haben reden wollen und ſollen, guter „Zuverſicht, Jhr werdet ſolches im beſten von „uns auffnehmen, allen mûglichen Vleis an„kehren, das die Mângele eingezogen, auffge„hoben, gebeſſert werden, und alles hinfûrter „richtig môge zugehen, und wir von der Bûr„gerſchafft keine Klagen deſſen mehr hôren „dûrffen.

„Der Rector repetiret und antwortet auff al„le dieſe capita. Zu etlichen und den meiſten „theilen ſagt er; das ſie entweder nicht geſche„hen weren, oder er nach fleisſigen erforſchen „doch nicht hette erfahren konnen.

„Etliche, ſagt er, weren dermaſſen geſchaf„fen, vorab die diſclplinam belangen, das ſie „bishero keines weges hetten in eine Ordnung „konnen gebracht werden. Und ob es wol un„mûglich, das alles kōnne richtig werden, ſo „wollte er doch mit göttlicher Hûlffe, auch mit „zu thuen ſeiner Collegarum, ſich uffs fleisſi„geſt dahin bearbeiten, das alles, was menſch„lich und mûglich were, geſchehen ſolte.

„Den Ordinem Lectionum, ſagt er, wolte „er auch uffgezeichnet dem Superintendenten „zuſtellen, und was ihm praeſcribiret wûrde, „dem wolte er gerne mit allem Vleiſſe nachſe-

tzen,

„tzen, auch an den Repetitionibus, ſo viel ſeine
„Perſon belangen thet, nichts erwinden laſſen,
„in Hoffnung, es wûrden ſeine Collegae glei-
„ches falles ſolchs auch thun, da er denn mit al-
„lem Vleiſſen uber ſein wolte.

„Nach dieſem wurden die andern Paedagogi
„ſemptlichen eingefodert. In ihrer Gegen-
„wertigkeit repetiret der Superintendens die
„meiſten punct und ſtuck, ſo er zuvor mit dem
„Rector geredet hatte, und ſaget, das die Herrn
„Viſitatores und vorab ein Erbar Rhat, ſolches
„hinfurter keines weges von ihnen gewertig
„ſein wolten. Und das ſie in dem allen ſich
„der gepuer verhalten, und ihrem Rectori de-
„bitam obedientiam & reuerentiam praeſtirn
„ſollten. Ihm falle dar uber Zuuerſicht von ie-
„mand anders befunden, mit dem wolt ein
„Erb. Rhat dermaſſen verfahren, das es ihn ge-
„reuen wurde.

„Darnach wendet ſich der Superintendens zu
„dem Conrectori, ſagende: Dne Conrector,
„ſintemal man zum offtermal ewren Vnfleis in
„praelectionibus geſpûret, auch in den moribus
„Mangel und Feil, uber das die Knaben ewerer
„propter imperitiam linguae Germanicae nicht
„groſs können gebeſſert werden, und man teg-
„lich ewer emendationem nu lange Zeit gehoffet
„hat, aber wenig in dem Werck befunden; So
„weren die Herrn Viſitatores nicht ungeneigt,
„dringender nott halben itzunder mit euch auff
„andere Wege zu dencken, doch von wegen
„ewers Alters, auch etlicher angezeigter Urſa-

„chen in ewer ubergegebenen Supplication will
„man ewrer verſchonen, und noch dis halbe Jar
„bis uff ſchirſt künfftige Michaelis uff Beſſerung
„hoffen und warten. Befindet die ſich, wol und
„gut. Wo anders, wirdt man thun müſſen
„nach Gelegenheit der Schule und Notturfft der
„Jugent, & magis curandum erit publicum,
„quam vnius hominis priuatum commodum.

„In den andern Claſſibus dieweil ſichs befin-
„det, quod nonnulli non ſint pares oneribus fe-
„rendis, ſed lectiones & onera ſuperare ipſorum
„vires, iſt man entſchloſſen, aus dringender
„Nott eine permutation zu machen, und die la-
„bores zu beuelen denen, die ſie etwas beſſer mit
„Nutz der Jugent tragen können. So fragen wir
„nun, ob Ihr auch geſinnet, der Permutation
„euch zu unterwerffen, im falle do iemants an-
„ders geſinnet, der ſage es frey heraus, dem-
„ſelben kan Beſſerung an andern Orten wol zu
„gunnen ſtehen.

„Der Subconrector untergab ſich willig deme,
„was die Herrn Viſitatores ordnen würden.

„Der Cantor begeret, das er mochte in ſeiner
„Station gelaſſen werden. Und do ſolchs nicht
„ſein wolte, begeret er, man mochte ihm ſeine
„Beſoldung laſſen. Daruff wird geantwortet, das
„man in genere von einer permutation geſagt
„hette, aber nicht in ſpecie, das es ihn treffen
„ſollte. So müſte nun das Senatus Conſultum
„für ſich gehen, und müſte der, den die permu-
„tation treffen würde, beyde mit dem Loco und
„Stipendio, welches er in dem Loco pro ſuo la-
bore

„bore finden würde, zu frieden ſeyn. Do nun „ſolchs iemants untreglich, oder ſich zu verbeſſern wüſte, dem ſtünde es frey. Der Cantor ſchwieg hiezu ſtille. Die andern ſemptlich unterwerffen ſich voluntati Scholarcharum.

„Hie iſt auch beſchloſſen, das die vorige Vocation an M. *Nicolaum Stintium* geſchehen, ſolle ratificiret, und derſelbe auff dieſe Oſtern aus der Schulen nach S. Jacob, an Ern Henrici Mennen ſeine ſtadt, wiederumb vor einen Caplan verordnet werden.

§. VIII.

Annum 1580 commemorabilem reddit *Subſcriptio Formulae Concordiae* etiam a Collegio Scholaſtico Lubecenſi facta. Extant T. I Act. Miniſt. Lubec. f. 681 ſqq *Subſcriptiones der bewilligten und approbirten Formulae Concordiae Communis, auf gnedigſt Begehr Churf. G. tzw Sachſſen, unſers gnedigſten Hern, übergeben von den Theologis auch Praeceptorn in Kirchen und Schulen der dreyen Anſehe Stette, Lübeck, Hamburgk und Lüneburgk.* In his ſunt f. 683 b. ſq

Collegae Scholae Lubecenſis

1. M. Ioachimus Hanſius, Scholae Rector.
2. M. Nicolaus Vorſtius, Brabantus, Conrector.
3. M. Iohannes Meineke, Subconrector.
4. Iacobus Hoege, Cantor.
5. M. Nicolaus Stintius.
6. Ioachimus Paſchaſius, Soltquellenſis.
7. Nicolaus Balhornius, Lubecenſis.
8. Caſpar Meinhardt, Pirnenſis.

Confer edit, Form. Concord. German. Magdeb. 1581. 4, & pro *Sitneius* lege *Stintius*: pro *Paſtbaſius* l. *Paſchaſius*. In edit. Pipping. Lipſ. 1703. 4 reperitur *Stnicius*. Cetera nomina recte expreſſa.

§. IX.

Anno eodem 1580 M. Ioanni Meineke, Subrectori, ſuffectus eſt M. ANDREAS POVCHENIVS, M. Andreae Pouchenii, Antiſtitis Lubecenſis, filius, cuius memoria (quae in nullo, quod ſciam, biographo extat) eo ſanctius hic conſeruanda, quo melius res ſuas in Gymnaſio noſtro egit. Inſeram hic eo fine rarisſimum Programma Regimontanum, (quod pro humanitate ſua mecum communicauit ſumme reu. D. Quandtius, Academiae Regiomontanae, imo totius orbis eruditi hodie decus plane ſingulare) nonnulla vel emendaturus, vel adiecturus:

Rector & Senatus Academiae Regiomontanae.

Haud ita pridem respublica noſtra litteraria grandem fecit iacturam, orbata Iureconſulto primi nominis *Levino Buchio*: nunc eodem premitur fato, recrudescente, qui nondum cicatricem obduxit, dolore, quem concipit ex obitu viri reuerendi, clarisſimi & doctisſimi Dn. ANDREAE POVCHENII, SS. Theologiae Doctoris, eiusdemque Profeſſoris primarii, Eccleſiae Cathedralis in Cniphovio Paſtoris & in Con-

Conſiſtorio Eccleſiaſtico Adſeſſoris dignisſimi, Collegae & Amici noſtri plurimum honorandi. Non dubium, quin ex obitu tantorum virorum certisſima captari posſint omnia futurae mutationis, quae vt plerumque periculoſa eſt, ita Deus Opt. max. exorandus eſt, vt paterna ſua protectione Academiae noſtrae praeſto ſit, & ab ea, quae nocumento eſſe poſſunt, arceat quam longisſime, omnia. Quanquam autem mirum non eſt, ſi provectioris praeſertim aetatis homines morte ſubducantur, tamen ſi ad excellentem eruditionem accedit plurimarum rerum experientia, & inde prudentia conſiliorumque maturitas, eo inquiori animo obitus eorum ferendus eſt, quo plus vtilitatis e vita diuturniore respublica ſibi pollicitari potuit. Ceterum vt hi aliquando ſucceſſerunt ſenioribus, ita iunioribus vicisſim cedant, oportet. Quod cum nemini queat eſſe ignotum, non attinet plus verborum facere: praeſertim cum animus nobis ſit, in honorem & memoriam pie defuncti Dni Doctoris paucula cum lectoribus communicare, quae curriculum vitae ab ipſo actae in ſe contineant. Ac vt a natiuitate eius faciamus initium, editus eſt in lucem Dn. D. Pouchenius Brunsuigae anno poſt natum Chriſtum 1552, menſe Iunio (7), patre ſibi cognomine *M. Andrea Pouchenio*

(7) Rectius: 1553. d. II Sept. Sic enim ipſe Pater inſcripſit Calendario Eberi, quod inter Bibliothecae Goetzianae κειμήλια aſſeruatur, ad d. XI Sept: *In lucem mihi editus*

nio, viro reuerendo & eruditionis ſolidae laude commendatisſimo, tum temporis Eccleſiae Brunsvicenſis Coadiutore, poſt Eccleſiae Lubecenſis Paſtore (8) & Superintendente dignisſimo: matre *Iuditha*, matrona lectisſima & honeſtisſima, quae ex antiqua & nobili Cragiorum familia originem duxerat. Hi parentes per ſalutare illud λουτρὸν τ̃ παλιγγενεσίας, ϗ ἀνακαίνωσιν πνεύματ☉ ἁγίε Chriſto inſertum mature ſtudiis conſecrarunt, cum haud dubiam ex egregia ingenii idole futurae eruditionis facerent coniecturam. Tantum igitur abfuit, vt ſpe de filio concepta fruſtrarentur, vt maiora etiam opinione perſentiſcerent. Nam vbi in ſcholis (9), quas triuales, credo a tribus dicendi artibus, vocant, fundamenta pietatis, artium & linguarum fideliter iecisſet (10), & deinceps in Academia Roſtochiana ingenium ſtudiis Philoſophicis grauiter excoluiſſet, annno aetatis vigeſimo quinto (11) ſummos in Philoſophia honores ab amplisſimo

editus primogenitus meus Andreas, poſtridieque ſuſceptoribus Gerhardo Paulino & Andrea Schmide baptiſmate ablutus anno 1553. *Natus hora* 2 *poſt meridiem. Brunſuigae.*

(8) Errat auctor Programmatis. Superintendentes enim Lubecenſes non ſunt ſimul Paſtores.

(9) Brunsuicenſibus.

(10) Priuatim etiam audiuit M. Pancrat. Crugerium. Vid. cap. XI. §. IV.

(11) Rectius: vigeſimo tertio. Nam an. 1576. d. 10 April., Decano M. Io. Poſſelio, Magiſter creatus eſt.

ſimo Senatu Collegii Philoſophici in dicta Academia impetrauit. Magiſterii titulo inſignitus cum Parentum inuiſendorum ergo Lubecam (12) rediiſſet, ab inclyto & prudentisſimo Reipublicae illius Senatu ad munus Prorectoris (13) in Gymnaſio, interuentu legitimae vocationis inauguratus eſt. Quo in munere cum per triennium fidem, eruditionem, dexteritatem & asſiduitatem mirum in modum probaſſet, vti teſtimonium Miniſterii Lubecenſis luculentisſimo eſt indicio, eoque nomine optimo cuique eſſet commendatisſimus, Senatus Reipubl. Lubecenſis amplisſimus a pulueribus ſcholaſticis euocatum & honeſto ſtipendio inſtructum in Academiam Tubingenſem celeberrimam eum ablegauit, ſpe minime dubia fretus, ipſum olim ex vberrimo praeſtantisſimi ingenii ſui penu depromturum plurima, quae in rebus maioris momenti Eccleſiae posſint eſſe emolumento. Poſtquam igitur totum ſeſe ſtudio Theologico addixiſſet, & tam publicis, quam priuatis diſputationibus (14) ſtrenue ſe exercuiſſet, vt non modo

(12) Hic an 1579. d. 11 Mai. ſub praeſidio Parentis in Auditorio Cathariniano *Diſputationem de DEO* (pl. 1½. in 8) habuit.

(13) Non Prorector, ſed Subrector fuit.

(14) Egregiam promeritus eſt laudem *Diſputatione de Baptiſmo*, quam an. 1584 Tubingae, D. *Theodorico Snepffio* praeſide, defendit. Docet hoc Epiſtola a Snepffio ad Pouchenium ſen. an. 1584. Prid. Nonar. April. ſcripta, quae autographa inſerta eſt Act. Min. Lubec. T. III.

Digitized by Google

modo ſanioris doctrinae eſſet peritisſimus, ſed etiam iis inſtructus armis, quibus aduerſarios ἐπιστομίζειν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν poſſet. Exacto quinquennio ſupremos in facultate Theologica honores cum ſingulari eruditionis laude

---

III. f. 222. Cum cl. Starckius in Lubeca Lutherano-Euangelica integram eam ſit exhibiturus, hic ea tantum dabo, quae ad Pouchenium noſtrum & eius Diſputationem pertinent. Sic autem ſcribit Snepffius:
Salutem in Seruatore Domino. Clariſſ. vir & amice ſingularis. Cum occaſionem ad te ſcribendi haberem, volui pagellas has de Baptismo his ſuperioribus diebus publice propoſitas, & reſpondente filio tuo defenſas, mittere. Certe is reſpondendo egregium ſpecimen dedit, quo ſum maiorem in modum recreatus & delectatus. Volui autem hoc ad te perſcribere, vt intelligeres, filium egregios progreſſus facere in Theologia, & inde voluptatem caperes eam, quae parenti optimo & doctiſſ. & in educatione liberorum diligentisſimo debetur.—— Narrauit etiam mihi filius tuus, Dei beneficio Lubecae florere ſynceriorem Euangelii doctrinam, nec ferri quemquam, qui veneno Cingliano infectus ſit: mihi etiam ſuaſit, vt Proceribus vrbis veſtrae Diſputationem illam dedicarem: exiſtimauit enim, eam rem confirmaturam conſenſionem illam doctrinae, quae inter nos eſt. Etſi autem ipſe intelligo, hoc munusculum nimis eſſe leuidenſe, nec dignum, quod tantis viris inſcribatur: tamen quia intelligebam, Illos eſſe egregie doctos, non dubitaui, eos etiam humanisſimos fore aeſtimatores illius munusculi. Rogo autem D. V. maiorem in modum, vt ne grauetur quatuor exemplaria compacta ipſis exhibere, & excuſare meam temeritatem, ſi qua hac in parte eſſe videbitur. Feci hoc etiam eo conſilio, vt illi Conſules intelligerent, filium tuum in Theologia ad eximiam laudem elaboraſſe; quod meum conſilium credo te probaturum. &c.

Digitized by Google

laude in Academia paulo ante dicta conſecutus eſt 13 Mart. an. 1586, cum ante biennium, Deo ita diſponente, matrimonio ſibi iunxiſſet honeſtiſsimam & omni virtutum genere ornatiſsimam feminam, Mariam, viri conſultisſimi & doctiſſ. Dn. Thomae Ketneri, I. V. L. & illuſtrium Comitum ab Eberſtein Conſiliarii intimi viduam, Stephani vero Chombergeri, viri ſtrenui & praeſtantisſimi, Praefecti Tubingenſis, filiam, nunc iterum viduam. Eodem anno, cum in hac noſtra Academia alter e Theologiae Profeſſoribus vita excesſiſſet, Illuſtr. Princeps ac Dn. Dn. Georgius Fridericus, Marchio Brandenburg. &c. Dux Prusſiae &c. Dominus ac Nutricius noſter quondam clementisſimus, ſecundariae ipſum profesſioni praefecit: ad quam obeundam de conſilio amicorum poſtquam cum vxore & familia huc appuliſſet, triennio poſt, cum reuerendus & doctisſimus vir Dn. M. Iuſtus Hedio, Paſtor Eccleſiae Lebenicenſium, fatis concesſiſſet, ſucceſſor ipſi a ſummo Magiſtratu deſignatus, & ab amplisſimo Senatu Reip. Lebenicenſis ad ſuſtinendam Paſtoris ordinarii prouinciam vocatus eſt. Huic prouinciae per annos 14 magna cum fidei, pietatis, conſtantiae & dexteritatis laude praefuit. Quamuis autem a Senatu populoque reipubl. Hildeshemianae ad munus Superintendentis honeſtis admodum & lautis conditionibus interea temporis vocatus eſt, certis tamen de cauſis in Borusſia ſubſiſtere, quam ingrauescente aetate itineri tam longinquo ſe committere maluit. Tandem vbi

vir

Digitized by Google

vir & poeta optimus, M. Sebaſtianus Artomedes, venenata peſtilitatis lue infectus diem obiiſſet, eius in locum vocatus & Paſtor Eccleſiae Cathedralis in Cniphovio conſtitutus eſt anno 1603. Sic igitur ad finem vsque vitae, quantum per valetudinem licuit, ſpartam ſuam tam in Academia quam in templis docendo diſputandoque (15) ornauit. Iam ad mores eius quod attinet, ſatis ſuperque liquet, ipſum integritati, temperantiae, concordiae, aliisque virtutibus, quas in fideli myſteriorum diuinorum diſpenſatore requirit Apoſtolus, 1. Tim. III, ſummopere ſtuduiſſe, & vt auditoribus ſuis bono praeluceret exemplo, vnice operam dediſſe. Matrimonium eius & ſecundum & foecundum fuit quinque liberis, filiis tribus (16), filiabus duabus. Ante biennium cum morbo non lethali quidem, ſed diuturno moleſtoque admodum conflictari coepit, intolerabilibus pene in femore excruciatus doloribus, incaſſum adhibitis medicamentorum plurimis. Tametſi autem nonnunquam pedem lectulo extulit, integram tamen ab eo tempore valetudinem recuperare non potuit: donec viribus ſenſim deficientibus, accedenti-

(15) *Diſputationes Theologicas* ac *Conciones* eum reliquiſſe, docet Wittenius Diar. Biogr. T. II. p. 184. Hae vero meum conſpectum adhuc non ſubierunt.

(16) In his celebris praeſertim eſt *Leſinus Pouchenius*, D. & Prof. Theol. Regiomontanus, in quem ſcriptum Programma funebre ſupereſt. Extat quoque eius Memoria in Wittenii Memoriis Theologorum. Conf. Lex. Erud. Germ. p. 1761, & qui ibi citantur.

Digitized by Google

dentibusque per interualla paroxyſmis (vt videbatur) hemiplecticis, animam pie & placide exhalaret 14 die Octobr. (17), inter horam tertiam & quartam pomeridianam, cum vixiſſet annos 61, & triduo ante ad beatam ex hac vita emigrationem ſeſe praeparaſſet ſalutari vſu corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Huic viro clarisſimo deque Repub. noſtra literaria per annos octo & viginti optime merito moeſtisſima vidua hodierno die hora prima iuſta funebria faciet: ad quorum ſolennitatem vt ciues Reipublicae noſtrae litterariae frequentes conueniant, & pietatem ſuam erga Praeceptorem demortuum, obſequium vero erga Magiſtratum legitimum hoc officii genere teſtatum faciant, etiam atque etiam hortamur. P.P. Regiomonti 16 Cal. Novembr. Anno 1613.

§. X.

Merita in Athenaeum noſtrum Poucheniana hoc eodem anno per editionem elegantis libelli ſunt amplificata. Prodiit enim *Figurata Syntaxis iuxta vetuſtisſimos Grammaticos: ſuccincta breuitate ex Thoma Linacro, vtili conſilio ad vſum puerorum ſecundae claſſis Scholae Lubecenſis excerpta per ANDREAM POVCHENIVM, Seniorem.* 8. Lubec. 1580. m. Iul. pl. 6. Praemiſit libello lectu dignisſimam Praefationem, qua non ſolum ſtudii Grammatici vindicat necesſitatem & dignitatem, verum docet etiam, quod elegantisſimi

I *Lina-*

(17) Hartknochius in Hiſtor. Eccleſ. Boruſſ. p. 538 habet diem 4 Octobr.

Linacri de emendata Structura Latini Sermonis libri (18) in noſtro Athenaeo olim ſint vſurpati. Dignam iudicaui hanc Praefationem, quae ſimul eſt Dedicatio, quam ex libello, hodie rarisſime obuio, huc transferrem & conſeruarem. Sic autem habet:

„ Praeclarae indolis & bene
„ nato puero
„ IOHANNI APOLONIO,
„ Amplisſimi & prudentisſimi viri
„ D. HENRICI APOLONII
„ Conſulis Lubecenſis
„ filio
„ M. Andreas Pouchenius
„ S. D.

„De artis Grammaticae necesſitate & vtilitate in „omnibus facultatibus & ſcientiis toties a pluri„mis eruditisſime & prudentisſime diſſertum „eſt, vt nihil attineat prolixe hoc loco de eodem „argumento diſputare. In confeſſo enim eſt „omnibus, ſine eius adminiculo infeliciter ad „aliquam eruditionem exquiſitiorem aſpirari, „nec in vlla arte praeclare absque illa quidquam, „quod laudem vel tant illam mereatur, praeſta„ri poſſe. Clamat adhuc & teſtatur ſuperiorum tem-

(18) Quanto in pretio olim hi libri fuerint, teſtimoniis Philippi Melanchthonis ac Mich. Neandri euici. Vid. mea Cogitata de conſeruando maxime neceſſario Stili Latini puri & emendati Studio pag. 17. Add. Celeb. Burckhardi Medic. Humanit. Studior. Vind. p. 14 ſqq, vbi de his libris eorumque auctore erudite diſſeritur.

„temporum vix dum profligata barbaries, quan-
„tum damnum eius ignorantia, non tantum in
„Eccleſiam Chriſti, verum etiam in Medicinam,
„Iurisprudentiam, & vniuerſam Philoſophiam
„ſecum traxerit. E diuerſo vero, res ipſa pa-
„lam, & manifeſte comprobauit, quantum
„lucis in Eccleſia doctrinae coeleſti diuinitus
„redditum ſit, veris praeceptis, & ſolida Gram-
„matices cognitione ab interitu nonnihil vin-
„dicatis & reſtitutis. Quantum nebularum in-
„uectum fuit in articulum Iuſtificationis, dum
„amiſſa vera Grammatica, ignoratum fuit, quid
„per iuſtitiam Dei Paulus intelligeret? Non
„enim clam eſt, quantum caliginis ſecutum ſit,
„quam multos in ſtudio Theologico remorata
„ſit ſub Papatu ea formula, ob Grammaticae ne-
„glectum ignorata. Quam crebro hallucinan-
„tur nonnulli non obſeruata vera Syntaxi in ex-
„plicanda Phraſi; iuſtificamur fide propter Chri-
„ſtum. Quia enim ablatiuum (*fide*) nonnun-
„quam interpretantur *propter fidem*, explicatio
„haec incommoda vel meriti vel dignitatis cu-
„iusdam opinionem ſtabilit, & doctrinam iu-
„ſtificationis non ſolum obſcurat, verum etiam
„deprauat. Nam Ablatiuus (*fide*) in hac locu-
„tione non ſignificat cauſam, propter quam iu-
„ſtitia, ſeu remisſio peccatorum credentibus con-
„tingit: ſed tantum inſtrumentum, ſeu orga-
„num, quo fit appraehenſio ſeu receptio gratui-
„tae remisſionis peccatorum & iuſticiae propter
„Chriſtum: Ideoque rectius explicatur ſic, *per*
„*fidem* vel *organo fidei*. Et ita propriae & incom-

I 2 modae

Digitized by Google

„modae Phraſes ſeu locutiones commonefactio-
„ne Grammatices diſcerni poſſunt. Auguſti-
„nus adminiculo Grammatices, de rite ordi-
„nandis vocabulis periodorum in Syntaxi gra-
„viter & ſolide eos refutauit, qui praetextu dicti
„Chriſti (Haec eſt vita aeterna, vt cognoſcant
„te ſolum verum Deum, & quem miſiſti JEſum
„Chriſtum) diuinam naturam filio Dei detrahe-
„bant, & verum Deum eſſe negabant. Ita enim
„particulam excluſiuam Ariani conſtruebant,
„vt ſolum Patrem verum Deum eſſe inde extor-
„querent. Verum Auguſtinus monſtrata legi-
„tima, & vera dictionum Syntaxi, & ſerie, di-
„verſum oſtendit, & filii diuinitatem hoc eodem
„dicto aſſeruit. Monſtrauit enim iuxta vniuer-
„ſalem de filio Dei ſcripturae conſenſum, Synta-
„xin huius dicti hanc eſſe, videlicet, vt cogno-
„ſcant te, &, quem miſiſti, JEſum Chriſtum ſo-
„lum verum Deum eſſe. Sic toto coelo erratum
„fuit per Syntaxeos inſcitiam, cum, ad convel-
„lendam politici Magiſtratus dignitatem, di-
„ctum Pſalmi 19: Si mei non fuerunt domina-
„ti, tunc immaculatus ero, &c: vocem *mei* lo-
„co nominatiui caſus ad hunc modum Romani-
„ſtae conſtruxerunt: Si mei, ſcilicet cognati, vel
„liberi non fuerint dominati, hoc eſt facti Re-
„ges, Principes, vel politici Gubernatores, tunc
„ego ero immaculatus &c: Cui quaeſo non vere
„Pontificia, & Cathedra Petri digna Syntaxis
„haec videatur? Quis in illa quidquam deſide-
„ret, cum nata ſit, & exhalauerit ex ſacratisſimo
„Pontificii pectoris ſcrinio, in quod nulla cadere
poteſt

„poteſt ruditas , omnibus theſauris inexhau-
„ſtae & rarisſimae ſcientiae & eruditionis in illo,
„non ſecus ac in Trophonii ſpecu, latitantibus.
„Vt autem vnius Grammaticae adminiculo plu-
„rima abſtruſisſima ſacrae ſcripturae myſteria,
„Dei beneficio, hactenus rurſus euoluta & illu-
„ſtrata ſunt; Ita frigeſcente & collabente eius ar-
„tis, principis omnium, ſtudio fieri non poteſt,
„quin horribiles tenebrae in doctrina coeleſti
„rurſus ſequantur, & barbaries, priore longe
„tetrior & peſtilentior, pasſim inualeſcat, niſi
„mature hiſce malis imminentibus vel publica
„autoritate obuiam itum fuerit. Hactenus lite-
„rarum temporibus felicioribus, praeceptorum
„noſtrorum eruditisſimorum commune & con-
„ſentiens iudicium fuit, adoleſcentes diu in hoc
„ſtudio detinendos eſſe, & diligentisſime
„aſſuefaciendos, vt exacte regulas Syntaxios
„reddere posſint, & in prompte habeant exem-
„pla autorum, ſi quid extra Analogiam, ſeu
„rectam rationem Grammatices alicubi di-
„catur. Pesſime vero de diſcentium ſtudiis
„mereri illos praeceptores, qui aut regulas ar-
„tis nullas tradant, aut ſtatim eas abiiciant,
„intereaq; magnificis promisſis incautae iuuen-
„tuti imponant, fore, vt vſu loquendi nihilo
„minus conſtructiones recte diſcantur. Et
„poenas publice in eos praeceptores ſtatuendos
„eſſe, qui praecepta faſtidiant, & non tam-
„diu in hac arte diſcentes detineant, do-
„nec perfecti Grammatici & abſoluti artifi-
„ces ſermonis euadant. Iam vero, qui

Digitized by Google

„praeclare de diſcentium ſtudiis ſeſe mere-
„ri, prudentisſimeque, & agere, & ſuade-
„re, & intelligere ſibi perſuaſum habent, o-
„mnia, quae ad rectam & ſolidam tradendae
„artis Grammatices rationem faciunt, neſcio
„quo ſiniſtro ſuo & praepoſtero iudicio ducti,
„in contrariam prorſus praeceptorum iudiciis
„repugnantem conceſſerint ſententiam, dum
„dictitant, operae pretium non eſſe diutiuscule
„Grammatices ſtudio diſcentes occupari, ſuffice-
„re deſultorium quaſi eius guſtum, vſu felicius,
„quam Regulis ad eius perueniri poſſe cogni-
„tionem. Hinc nonnulli in Grammatica arte
„iuuentutis inſtitutionem ſic frigide alicubi ca-
„peſſunt, ſic ſocorditer in repetitionibus auto-
„rum eam exercent, vt ne quidem conentur, vel
„valeant, veram vim & ſententiam regularum
„diſcentibus oſtendere, nedum monſtrare, qui-
„bus legibus Syntaxeos & qua ratione exempla
„autorum congruant. Horum operam & labo-
„rem ſperet quispiam diſcentibus profuturam?
„imo nonnunquam experientia ipſa comprobat,
„multos, qui prodigioſa quadam incomparabi-
„lis ſuae eruditionis perſuaſione falſisſima tur-
„gent & ſemet ipſos pasſim admirantur &
„oblectant, ne quidem extremis labris Gram-
„matices vera fundamenta deguſtaſſe. Quo-
„rundam praeterea per temporum ſuorum iniu-
„riam, vel praeceptorum in curiam, tam ſupina
„& deploranda eſt nonnullibi ſegnities & impe-
„ritia, vt Grammaticos illuſtres vel ſolo nomine
„non norint, nedum legerint. Vni enim alicui
ſoli

„ſoli adeo adſtricti videri volunt, vt huic ipſi,
„licet parum recte intellecto, toti adhaereſcant,
„caeteris omnibus, qui momenta artis plenius
„explicarunt, & euoluerunt, vel e ſublimi, ma-
„gno ſuo cum detrimento, deſpectis vel faſtidi-
„tis. Cum igitur aduerſus talia mala, & hiſce
„de cauſis ad excitandum, adiuuandum & con-
„ſeruandum huius artis cum primis & vtile &
„neceſſarium ſtudium in noſtra Schola, commu-
„ni conſilio & conatu ferremur, & incitaremur,
„praeceptoresque id e re diſcipulorum eſſe non
„obſcure intelligerent, ab omnibus iudicatum
„eſt, noſtris Tyronibus plurimum conductu-
„rum, ſi praeceptorum noſtrorum celeberrimo-
„rum, & rectisſime de vera inſtituendae pubis
„ſcholaſticae ratione iudicantium, conſilium
„vtilisſimum ſecuti, curaremus poſt vulgares
„Regulas ex D. praeceptoris *Philippi Melanthonis*
„vtiliſſ. libello Grammatico, opera Micylli &
„Camerarii locupletato, cognitas, adoleſcenti-
„bus noſtris Linacrum publice proponi, vt, dum
„conciſius & breuius praecepta huius artis e D.
„Philippi Grammatica cognoſcunt, ſimul ple-
„nior quaſi exaedificatio doctrinae Syntaxeos
„ex eruditisſimis *Thomae Linacri* libris *de emendata*
„*Structura* accedat. Semper enim doctisſimi
„quique, quos eruditio vera & conſtans com-
„mendauit, hoc noſtro ſaeculo iudicauerunt &
„qui artem Grammaticam recte cognouerunt,
„velint, nolint idem pronunciare neceſſe habent,
„prae Grammaticis omnibus in Syntaxi Latina
„Thomam Linacrum operam vtilisſimam na-

 vaſſe

„vaſſe, & vbique exempla prudenter ab autori-
„bus electa recitare, ideoque diligentisſime hor-
„tati ſunt, vt qui ludis literariis praeſunt, ope-
„ram dent, ne hic Linacri liber de conſtructio-
„ne a ſtudioſis ignoretur, ſed familiariter notus
„fiat. Quod autem delicati & ſcioli quidam di-
„ctitent, ſibi plus aequo curioſum Linacrum
„in rebus minutis videri, horum iudicia non
„magni facienda eſſe, praeceptores noſtri pro-
„nunciauerunt. Talem enim ſubtilitatem, cu-
„rioſitatem & ſuperſtitioſam diligentiam pru-
„denter & in hoc loco adhibitam in Grammati-
„co requiri, & magnam potius laudem, quam
„vituperationem mereri, quod partim exer-
„ceat, partim acuat etiam adoleſcentum iudicia.
„Nec abs re noſtri praeceptores, & eruditisſimi
„quique ſic iudicauerunt. Res enim ipſa id
„ipſum comprobat, in noſtris etiam diſcipulis,
„qui aliquantulum iam in Linacro cognoſcendo
„proceſſerunt. Vere igitur ridiculi fuerint, iu-
„diciique ſui vanitatem omnibus eruditis exi-
„bilandam propinarint, ſi qui ſine exquiſitiore
„Grammatices cognitione, praeclarum aliquod
„& rarum eruditionis faſtigium ſe attigiſſe va-
„nius quam verius gloriarentur, vt ſic quan-
„tum posſint, a vera & conſtanti eruditione iu-
„ventutem abſterreant, & ſui tantum ſimiles
„eſſe velint. Vt igitur meo loco diſcentium ſtu-
„dia (quae ab annis plurimis colui ſummopere,
„& meo loco in celeberrima Republica Brunsui-
„genſi annos plusculos non ſine diſcipulorum
„tunc emolumento conſpicuo, & eruditorum
com-

„comprobatione honorificentisſima, qui vel ho-
„die eam ob cauſam locupletisſima mihi fideli-
„tatis teſtimonia vltro perhibent, in primaria
„Schola ad D. Martinum Rectoratum gerens,
„recte formare niſus ſum) in noſtro litterario
„ludo non tantum incitarem, ſed & promoue-
„rem, puerorum amore ad nuces quaſi repueras-
„cendo raptus, paucas has paginas, in quas,
„ſuccincta, & perſpicua breuitate, praecipuas
„de figurata duntaxat Syntaxi Regulas e Thoma
„Linacro ante annos duodeuiginti pro primis
„tyronibus contraxeram, Scholaſticam no-
„ſtram pubem non nihil meo loco demeriturus,
„retexui, & amicis rogantibus typographo ex-
„cudendas dedi. Crediderunt enim, hoc pa-
„cto ex prolixitate libri ſexti Linacri, tali prae-
„bita cortice & filoo quaſi Ariadnaeo, facilius
„primos huius ſtudii tyrones enataturos, &
„euaſuros, maioreque ſtudiorum fructu poſtea
„in Linacri praeceptis percipiendis verſaturos
„eſſe. Et haec cauſa eſt, cur regulas haſce,
„quantum eius fieri potuit, propemodum iis-
„dem, vel admodum affinibus verbis reddide-
„rimus, quibus in publice & pasſim noto libel-
„lo Grammatico D. Philippi Melanthonis illae
„traditae ſunt. Ex re enim diſcentium eſt, ope-
„ram dare, vt Linacri etiam praecepta ad D.
„Philippi regulas quam proxime a praeceptori-
„bus effingantur & conformentur, ne varietate
„aut diſcrepantia multiplici, maiore & immo-
„dica pueri turbentur. Non enim noua ſunt,
„quae Linacrus tradit, ſed vſitata Syntaxeos

"praecepta tractat, niſi quod plenius nonnulla
"illuſtrat, quaedam etiam, in quibus poſterio-
"res ſuo quodam ducti iudicio a vetuſtisſimo-
"rum & praeſtatisſimorum Grammaticorum
"praeceptis non nihil deſciuerunt, ſuae veritati
"reſtituit, & nouitates veteribus ignotas rurſus
"monſtrat & excludit, vt ad veterem eamque
"veram Syntaxeos rationem poſtliminio re-
"deant. Nec ſic poſteriorum labores improbat,
"aut ſugillat: ſed quid inter vetuſtisſimos &
"neotericos interſit, oculis ſubiicit, vt vtraque
"ratio in Scholis nota ſit, & in veterum lectione
"tanto vtilius iuuentus verſari posſit. Et quae
"in his paginis noſtris e Linacro traduntur, ma-
"ximam partem in Syntaxi D. Philippi ſparſim
"extant, paucisſimis duntaxat exceptis, in qui-
"bus quid a Syntaxi vetuſtiſſima neoterici diſceſ-
"ſerint, monſtratur, vt diſcentes veteres Gram-
"maticos & autores, vt Ciceronem, Quintilia-
"num & alios vtiliter legere & intelligere posſint.
"Quia itaque optimo conſilio hoc laboris iuuen-
"tutis gratia capesſiui, in certisſimam ſpem eri-
"gor, hanc meam, licet exiguam opellam,
"Scholae noſtrae praeſtitam, bonis & recte iudi-
"cantibus fideliterque artem Grammaticam edo-
"ctis non displicituram eſſe. Quin & illud ad-
"do, me vltro paratum eſſe ad harum rerum ra-
"tionem cuilibet erudito & cordato, Gramma-
"ticamque recte erudito, reddendam, quoties
"res ita tulerit. Nec animus mihi eſt, aliis quo-
"que, quae in hoc genere, praeter haec, domi
"adhuc aſſeruo, quondam in hos eosdem vſus,
dum

„dum informandae iuuentuti praeeram, a me
„elaborata, diſcipulos noſtros defraudare, ſi haec
„recte excipi intellexero. Peto igitur, vt can-
„dide de hoc vtili labore & conatu adiuuandi
„puerilia ſtudia, homines literati iudicent, &
„intemperantiae ſuae moderentur, & memine-
„rint, nihil ab officio vocationis alienum me fe-
„ciſſe. Ante me enim noſtra Eccleſia idem
„conſpexit a clariſſ. & celeberrimo viro D. *Her-*
„*manno Bonno* cum laude factitatum eſſe. Quid?
„quod idem teſtantur de patribus, orthodoxisq;
„Eccleſiae doctoribus vetuſtisſimis monumenta
„eorum: ſicuti in Auguſtino, Damaſceno &
„aliis videre eſt. Tibi vero, *chariſſime Johannes*,
„haſce noſtras lucubratiunculas, ex interuallo
„quodam ad Scholae noſtrae vtilitatem repeti-
„tas, inſcribere non alias ob cauſas volui, niſi
„quod iam feliciter & multa cum ſpe profectus
„vberioris hanc ipſam partem ſtudii ingreſſus
„es, & ideo tuo exemplo caeteros tuos condiſci-
„pulos excitari poſſe ſperem: tum vt ſic erga
„Scholaſtica exercitia artiumque ſtudia, quae
„plurimi facio, amorem meum publice teſter,
„& praeterea luculentum teſtimonium extet,
„quo erga clariſſ. & praeſtantiſſ. virum, paren-
„tem tuum, qui dignitatem, necesſitatem &
„vtilitatem horum praeceptorum & artium di-
„cendi intelligit & eorum exercitiis veris dele-
„ctatur, ſim animo & obſeruantia. Macte igi-
„tur ingenio & praeclara ſpe puer, quae cum
„laude literarum ſtudia recte ingreſſus es, ſic co-
„lere, vrgere & perſequi per Dei gratiam pergi-
to,

„to, vt decus, gloriam & ſplendorem honeſtis-
„ſimae & celeberrimae familiae tuae conſerues,
„& ornes, & ſerio paternarum virtutum aemu-
„latione accenſus, in virum genere tuo dignum,
„euadas, honeſtisſimamque nominis & virtu-
„tutum tuarum memoriam poſt te relinquas.
„Lubecae. Menſe Julio. Anno nati IEſu Chriſti
„Redemptoris 1580.

§. XI.

Mortuus hoc anno 1580, tempore paſchatis, eſt Hanſius, poſt cuius obitum d. 21. Sept. inſtitutus eſt Conuentus Miniſterii, in quo de rebus ſcholaſticis hic habitus ſermo, qui extat Act.
„T.III. f. 139: Ad interrogationem Dn. Superin-
„tendentis, quia ſexto & ſeptimo diebus Sep-
„tembris Examen ſcholaſticum habitum eſſet,
„reſponderunt omnes & ſinguli quaſi vno ore,
„probari ſibi Praeceptorum diligentiam, quam
„ſumma cum laetitia ex diſcipulorum dextris re-
„ſponſionibus facile deprehendere potuiſſent.
„Et quanquam hoc ſemeſtri defuerit nobis Re-
„ctor (mortuus eſt enim praeclarus vir M. *Ioa-*
„*chimus Hanſius*, Rector noſtrae Scholae, circa
„Paſchatis feſtum) tamen Dn. Conrectorem vna
„cum Subconrectore probaſſe illis ſuam diligen-
„tiam, ita vt nihil in ipſis deſiderari poſſit. Et
„petebant, vt de Dnn. Scholarcharum, & quo-
„rum intereſt, iudicio & auctoritate rurſus vo-
„cetur vir doctus in Rectorem. Tum breui fu-
„turum, vt auxilio Dei Schola noſtra efflorescat.
Secuta ſtatim eſt die ſeq. 22. Septembr. Viſitatio Scho-

Scholae quam citata Acta f. 139 ſq ſic deſcribunt: Praeſentibus quatuor Conſulibus, aliquot Senatoribus, Superintendente & quinque Paſtoribus, interrogauit Dn. Conſul, cum proximis diebus habitum ſit Examen, de diligentia Praeceptorum & diſcipulorum profectu. Reſpondet Dn. Superintendens (Andr. Pouchenius): Examini interfuimus non tantum, qui praeſentes ſunt, Paſtores, ſed ſingulicum ſuis Collegis, & de eo collocuti ſumus heſterno die inter nos, & deprehendimus mediocrem & non omnino contemnendam diligentiam & profectum in vtrisque.

„Et primum qupd ad Coorectorem Vorſtium attinet, deprehendimus quidem nunc maiorem paulo, quam hactenus, diligentiam in eo, & quanquam conatur imitari illum alterum (ſubintellige filium Superintendentis), tamen quia in iuuentute non eſt aſſuefactus ad methodicam illam artium & praeceptorum tractationem, minime nunc praeſtare poteſt, quod debet & vult. Saltem Proſodiae praecepta & Carminum rationem diligenter tractat. De filio meo meum non eſt dicere. Dicat clariſimus D. Doctor Calixtus cum Paſtoribus, ſi quid in ipſo deſiderent. Ibi dictum: Tantum abeſſe, vt aliquid in eo deſideretur, vt ſummam laudem eius diligentia mereatur. Reliquos Praeceptores, dixit Dn. Superintendens, facere ſuum officium. Saltem hoc deſiderari in Iacobo & Balhornio, quod hic nimium praecipitando confundit teneros puerum animos, & magis abſterret, quam allicit.

"allicit ad ſtudia iuuentutem. Ille ſuggerendo
"pueris, facit vt ipſis pueris nihil de profectu ſuo
"conſtare poſſit.

"Ad hoc reſpondet Dns Conſul: Pergratum
"eſt nobis talia de Praeceptoribus audire, prae-
"ſertim eorum, quorum diligentia vobis pro-
"batur, animi vt ita pergant, incitandi ſunt.
"Aliorum naeui quia non vsque adeo magni,
"ſunt ferendi, ita tamen, vt emendentur.

"Reuerendi Viri. Conqueſti ſumus antea
"ſaepenumero, quod nimis in Schola noſtra
"diſciplina eſſet laxa, imo fere nulla, iam con-
"trarium deprehendimus, non tamen in omni-
"bus, ſed in nonnullis. Adferuntur enim ad
"nos a ciuibus fide dignis querelae, quod liberi
"ipſorum non paterne, ſed tyrannice prorſus
"tractentur, nec virgis caſtigentur, ſed baculis,
"fuſtibus, clauibus in faciem & caput verbe-
"rentur, ita vt oculi inde laedantur, facies de-
"formetur, memoria hebetetur, & pueri di-
"cant, ſe quiduis potius acturos, quam eiusmo-
"praeceptorum tyrannidem ferre. Et ne pute-
"tis, me falſum dicere, ego ipſe, dicebat Con-
"ſul, in vno meorum filiorum expertus ſum.
"Idem conqueſtus eſt quoque honeſtus ciuis
"Henricus ab Sendem. Quare rogamus, vt
"modus ſeruetur in diſciplina, & cogitent Prae-
"ceptores, ſe diſcipulis loco parentum, non
"carnificum conſtitutos eſſe.

"Poſtremo quia hactenus in locum defuncti
"Rectoris alium inuenire non potuimus, nec ad-
huc

"huc inuenire poſſumus, vt tamen omnia recte "adminiſtrentur, operae pretium putamus, vt "Dn. Conrectori & Subconrectori Scholae inſpe-"ctio Rectoris loco commendetur, quibus & "caeteri Praeceptores pareant.

"Haec de conſilio & voluntate Scholarcharum "per Superintendentem Praeceptoribus ſignifi-"cata & impoſita ſunt oratione non tam prolixa, "quam graui. Quae & ſuſceperunt, & ſic di-"miſſi ſunt.

Ex his patebit, quaenam fuerit tempore Hanſii Athenaei conditio. Haec licet non ita fuerit comparata, vt nihil plane in ea ſit deſideratum, multo tamen peior fuit tempore Crugerii, vti Caput ſequens docebit.

§. XII.

Vnicum iſtud addo, ad laudem Hanſio valens, quod ex Ludouici Hiſtor. Gymnaſ. & Schol. P. V. p. 320 percepi, ſcilicet Hanſium in Virgilium pariter ac Homerum eſſe commentatum, ipſiusque *Praelectiones in Homeri Libros IV priores Iliados, nec non Fabularum aliquot Mythologias* Dantiſci 1618. 8. lucem aſpexiſſe. Ad quas in Virgilium & Homerum notas alludens Cunradus Proſopogr. Millen. I. p. 74 canit:

Hanſius Andino lucem addit, lumen Homero.
Victurus doctis longum in vtrumque notis.

CAPVT

CAPVT XI.

De
Rectoratu
M. PANCRATII CRVGERII.
A. 1580—1588.

§. I.

SI quis vnquam miſer fuit Scholae noſtrae & turbulentus ſtatus, ſane fuit ſub hoc Rectore. Quamuis enim Crugerio neque ingenium, neque eruditio deeſſet, nouarum tamen rerum ſtudium, & alia, non permiſerunt, vt ipſo Rectore Lyceum potuerit florere. Ego, qui meritis Crugerii, quae variis in locis ſibi acquiſiuit, nihil plane cupio detractum (1), ex fide dignis, quae superſunt, documentis, non poſſum non veritatis ſtudio ea proferre, e quibus Lector queat de Athenaei noſtri conditione, quae fuit tempore Crugerii, iudicare.

§. II.

PANCRATIVS CRVGERIVS noſter, patria Finſtrevaldenſis (2), an. 1546 lucem aſpexit. Vid. Koenigius in Biblioth. V. & N. p. 225. Didicit Halae Saxonum, vbi *Paulum Dolſcium*, magni

(1) Vnde etiam honorificam eius feci mentionem Athen. P. I. pag. II.

(2) *Fürſtenwaldenſem* minus recte vocat Wittenius in Diar. Biogr. P. II. ad an. 1614. 23 Octobr.

magni nominis Medicum & Poëtam, praeceptorem habuit, id quod Pouchenius in Act. Miniſt. Lubec. P. II. f. 546. b. annotauit. Poeſeos in primis & Graecarum litterarum, vt & Philoſophiae fuit ſtudioſus. Vnde, ad cathedram quaſi ab ineunte aetate graſſatus, variis in Scholis, tam ſuperioribus, quam inferioribus, artes liberales docuit, poëtica lauru inſignitus. *Brunsvigae* Cantoris Martiniani & Ludimoderatoris Aegidiani, *Helmeſtadii* Lat. Ling. ac Poeſeos Profeſſoris (3), *Lubecae* Rectoris, *Francofurti* Profeſſoris (4), *Goldbergae* Rectoris, & iterum *Francofurti* Graecae linguae Profeſſoris munia adminiſtrauit. Digitum ad haec ipſe intendit, in Orat. Inaug. Goldberg. pag. C 4 ſq his verbis vſus: *Poſt deguſtata Academiarum ſtudia ex Hypodidascalo trimeſtri Ludimagiſter* (5) *annuus factus ſum: ex ludimagiſtro rurſus homo ſtudioſus per biennium: ex ſtudioſo Cantor, qui dicitur: ex Cantore iterum Ludimagiſter: ex Ludimagiſtro Academicus Profeſſor: ex Profeſſore celebrioris Scholae* (6) *Rector: inde rurſus Academicus Magiſter euaſi: ex hoc tandem iterum nunc me illuſtris Scholae praeſidem fieri, fuit in fatis.*

K Non-

(3) Hiſtor. Feſti Saecular. Acad. Iul. pag. 259.

(4) Crugerius in Dedicat. Orat. Inaug. Goldbergenſ. ad ERIDERICVM, Ducem Sileſiae Lignicenſem & Brigenſem: *Cum ad gubernationem antiquae & illuſtris Scholae Seſtrae Aurimontanae non ſine ſingulari Numinis, ut res ipſa loquitur, prouidentia ex Academia Francofordiana euocatus aduenisſem.*

(5) Quem ludum intelligat, me ignorare fateor.

(6) Lubecenſem noſtram innuit.

Digitized by Google

Nonnullis in locis ita ſe geſſit, vt laudem reportaret inſignem, teſtibus ſcriptoribus infra citandis. Qua autem ratione res ſuas Lubecae egerit, de ea re, ad Athenaei noſtri hiſtoriam in primis ſpectante, fuſius eſt agendum.

§. III.

Cum an. 1580 Lubecae de nouo Rectore Scholae praeficiendo cogitaretur, rogatus fuit Pouchenius, Superintendens, a Dn. Conſ. Plönnies, vt virum idoneum nominaret. Recuſauit primum Antiſtes, cauſam praetexens, quod multi conſilia, quae rei ſcholaſticae emendandae & amplificandae cauſa dederit, in partem benigniorem haud ſint interpretati; quo reſponſo M. Georgium Barthium, Seniorem, ad iram commouit. Sed Conſulis prudentia hos motus mox ſedauit, animumque Pouchenii confirmauit, qui, deſiderante iterum Conſule, commendauit Crugerium, a Chemnitio nuper praedicatum. *Darauff ſagt der Superintendens*, ita legitur in Deliberatione de Rectore vocando T. III Act. Min. f. 143, *das ihm newlich von dem Chemnitio von Brunſchwig geſchrieben were, wie einer zu Helmſtat in Schola Iulia,* Pancratius Kroger, *itziger Zeit Profeſſor Poëtices, ein gar gelehrter Mann, qui non poſſet tantum iuuentuti noſtrae cum fructu praeeſſe, ſed qui & ornamento futurus eſſet toti noſtrae vrbi, eius voluntatem eſſe explorandam.* Ab aliis *Albertus Lonicerus*, Rector Luneburgenſis, *Henricus Menius*, Conrector Magdeburgenſis, *Gregor. Bersmannus*, Prof. Lipſienſis & plures ſunt commendati.

Vid.

Vid. l. c. Crugerii vocationem in primis diſſuaſit Senior, exiſtimans, *minime eſſe ex re Scholae, aut iuuentutis, Pancratium pro Rectore vocare — Ipſum hominem eſſe ad turbas excitandas quaſi natum, & propterea etiam a Brunsuicenſibus dimiſſum — Illum Helmſtadii ita ſe gesſiſſe, vt malint, ipſum quam celerrime iſthinc diſcedere, quam diutius haerere.* Reliqui partim cum Superintendente, partim cum Seniore conſenſerunt. Patet hoc ex Act. l. c. f. 148 ſq. Res dilata eſt vsque ad d. 22 Dec. quo die de Crugerio vocando fuit denuo deliberatum. *Dn. Superintendens*, ita legitur in Actis T. III. f. 164 ſq, *prolixe commendauit Pancratii induſtriam, indefeſſum in inſtituenda iuuentute ſtudium & laborem. Dixit, ipſum fuiſſe ſibi ad multos annos familiariter notum. Se praebuiſſe ipſi ad integrum annum ſumptum in ſuis aedibus. Ipſum Brunsuigae ex Cantore Martiniano factum Rectorem in Schola Aegidiana, & vocatum illum in Scholam Iuliam discesſiſſe Brunsuiga honeſtisſimis teſtimoniis ornatum, nec dubitare ſe, quin recte posſit praefici Scholae noſtrae, & quod maximo ornamento futurus noſtrae Reipublicae.* Contradixit Senior, & minus honorificum de Crugerio tulit iudicium. Alii vel mitius iudicarunt, vel rem in medio relinquendam, quod Crugerium non noſſent, vel ſaltem vocandum eſſe Crugerium ea conditione, vt inſtituatur cum eo colloquium, cenſuerunt. *Reſpondent*, ſunt verba ex Actis f. 165, *Dnn. Conſules: Cum res ſit ardua, & non minus neceſſaria, quam periculoſa, ne quid temere feciſſe videremur, quanta potuimus diligentia per litteras in vrbe Brunsuiga & Helmſtadii perquiſiui-*

mus de eruditione, diligentia, vita, moribus &c. Pancratii, & comperimus, ipſum eſſe talem, cui recte & tuto committi & tradi poſſit iuuentus noſtra erudienda. Quare ſi vobis omnibus ita placuerit, vocabimus ipſum huc ad Colloquium, & tum vbi intellexerimus, Scholae noſtrae ipſum non inutilem operam nauaturum, ſuſcipiemus eum ad annum vnum. Placuit omnibus hominem vocari. Arceſſitus igitur eſt Lubecam, & an. 1581 d. 11 Ian. cum Andr. Pouchenio, Superintendente, de rebus ad religionem, rem ſcholaſticam &c; die autem ſubſequenti cum Senatu de Salario &c. eſt collocutus. Vtrumque Colloquium, vna cum transactione d. 14 Ian. facta, ex Actis. Miniſt. Lubec. T. III. f. 166 ſqq legi hic meretur, & bona quidem fide deſcriptum:

Nachdem M. Pancratius Crüger vorigem Ab„ſcheidt nach von Helmſtedt gefodert, iſt er den „9. Jan alhie glücklich angekommen, und hat „der Hr. Superintendens in Gegenwart der Pa„ſtorum auff Beger des Erbarn Rhats den 11 Ja„nuar. zu St. Cathrinen Unterredung mit ihm ge„pflogen, wie folget.

„*Colloquium cum Pancratio Kröger.*

Colloquii initium fecit Dn. Superintendens „in hunc modum. Etſi, vir ornatiſſime, Dn. M. „Pancrati, minime dubitamus, te eandem no„biscum doctrinam Chriſtianam amplecti & fo„vere, eo quod enutritus es & ſemper hactenus „vixiſti in iis locis & Eccleſiis, vbi vera doctrina „ſonat & docetur, tamen quia ab initio repur„gatae doctrinae conſuetudo fuit non minus

pia

Digitized by Google

„pia & laudata, quam vtilis & neceſſaria, vt ne-
„mo in Eccleſiae miniſtrum ſuſciperetur, quin
„ei norma doctrinae in noſtris Eccleſiis vſitata
„& in certo aliquo libro deſcripta legenda propo-
„neretur, quam ſi amplecteretur, manus ſuae
„ſubſcriptione approbaret & teſtificaretur. Et
„licet hoc ita obſeruatum eſt tantum in Eccleſiae
„miniſtris, tamen quia Scholae ſunt ſeminaria Ec-
„cleſiae, ex quibus nulli docti, pii, ſinceri & fide-
„les miniſtri & doctores prodire poſſunt, niſi ſint
„prius in eis pie educati & recte inſtituti. Cum
„autem ea res ad praeceptores potisſimum per-
„tineat, omnibus modis danda eſt opera, vt ſin-
„ceri & pii praeceptores ſcholis praeficiantur.
„Hinc factum eſt, vt apud nos vna cum Eccleſiae
„miniſtris etiam ludimoderatores normae do-
„ctrinae ſubſcribere cogantur.

„1. Cumque Formula Concordiae ſit corpus
„doctrinae noſtrarum Eccleſiarum, cui non tan-
„tum nos, ſed etiam Eccleſia Brunſuicenſis, vbi
„tu hactenus vixiſti, ſubſcripſit, ſperamus, te
„eandem, vt antea dixi, nobiſcum doctrinam
„amplecti, illudque manus tuae ſubſcriptione
„haud grauate atteſtaturum.

„2. Prudentisſimus Senatus de conſilio Dnn.
„Paſtorum ante aliquot annos praeſcripſit cer-
„tum ordinem lectionum & librorum in ſingu-
„lis claſſibus praelegendorum, qui tibi ſuo quo-
„que tempore exhibebitur. Iſtum ordinem Se-
„natus adhuc hodie obſeruari vult. In primis
„vero neceſſarium eſt, diligenter tractari artes
„Logicas, tam in Graeca, quam Latina lingua,

„& ſemper praeceptis debent addi probati au-
„thores, qui ita proponendi ſunt, vt primo loco
„authoris mens, voluntas & intentio breuiter
„ſignificetur; nec iuuentus prolixis dictatis, vt
„ſaepe fieri ſolet, oneranda & ſtudia eorum re-
„moranda ſunt. Monſtrandus eſt etiam dili-
„genter vſus & imitatio. In tradendis vero ar-
„tibus eſſe & manere debet Syſtema, quod Dn.
„praeceptor Philippus perſpicue in ſuis libris
„propoſuit. Cum vero iam multi non tantum
„apud Gallos & Italos, ſed etiam Germanos ſint,
„qui libros, eosque valde eruditos ediderunt,
„non ſecundum methodum a Dn. praeceptore
„Philippo, ſed a Petro Ramo praeſcriptam, &
„praecepta Rami iam paſſim per Germaniam
„non ſine applauſu publice praelegantur, per-
„miſſum eſt, vt inter praelegendum non tantum
„vocabula artium & ſynonyma a Ramo, ſed &
„ab aliis Dialecticis vſurpata, pueris per collatio-
„nem oſtendantur. E. gr. Initio capitis de Pro-
„poſitionibus dicendum per collationem: Quod
„auctor noſter vocat propoſitionem, hoc vocat
„Rudolphus Agricola enuntiatum. Ramus ſic.
„Sturmius ſic &c. Illudque ob hanc cauſam.
„Quoniam ſaepenumero fit, vt adoleſcentes ex
„Scholis Ramicis huc veniant, aut ex Schola no-
„ſtra illuc proficiſcantur, vt ex illa collatione in-
„telligant, ipſos auctores licet in vocabulis va-
„rient, tamen rebus ipſis inter ſe conuenire, vt
„hoc pacto magis alliciantur, quam abſterrean-
„tur. Interim tamen Σύϛημα Philippicum ma-
„nere debet. Etſi autem ordo ille lectionum &
metho-

„methodus Philippica in Schola noſtra a Prudentisſimo Senatu & venerandis Paſtoribus „praeſcripta, omnino manere debet, tamen ſi „Dn. Rector intellexerit, ex re diſcentium eſſe, „vt aliquid amplius tradatur, quo profectus & „ſtudia iuuentutis promoueri posſint, poterit & „illud facere, ita tamen, vt illud prius Dnn. Inſpectoribus & Paſtoribus ſignificetur. Nam „nihil omnino Rectorem in tali caſu per ſe & „proprio motu, reliquis, quorum intereſt, non „conſultis, agere, volumus.

„3. Habendae quoque erunt certis temporibus publicae Diſputationes & Declamationes, „vt inde iuuentus, videns & intelligens artium & „praeceptorum vſum, magis ad ſtudia incitetur.

„4. Quod ad Diſciplinam (quae non minus eſt „neceſſaria, quam ipſa eruditio & litterarum „ſcientia, iuxta illud: Qui proficit in artibus & „deficit in moribus, plus defeciſſe, quam profeciſſe creditur) attinet, ea cura, Dn. Rector, vobis incumbet, vt pueri cum in Schola, tum in „plateis, choro & templis ſint modeſti. Mature in ſcholam veniant, in ſchola ſint diligentes, „inde dimisſi in plateis non discurrant; ſed cito „domum repetant.

„Det quoque Dn. Rector operam, vt inter „Collegas foueatur & conſeruetur mutuus amor „& fraterna dilectio, & quilibet, quod ſui muneris eſt, diligenter faciat. Si quid commiſſum, „aut in officio praetermiſſum fuerit a Collegis, „werden die Inſpectores nicht Sie, ſondern den „Rectorem darumb zu Rede ſetzen. Dem Rectori

„ctori iſt das Regiment bevolen. Er ſoll zuſe-
„hen, daſs es unter den Schulgeſellen ſo wol,
„als unter den Schülern recht zu gehe. Et ſi quis
„ex ſcholaſticis, aut Collegis quoque (quod non
„ſperamus) Dn. Rectoris auctoritatem & iuſſa
„contemſerit, aut ſuperbe illi ſe oppoſuerit, nos
„operam dabimus, vt ille in ordinem redigatur,
„& ille contumaciae ſuae poenas dignas luat.

„5. Si Dn. Rectori placuerit intrare & videre
„aedes ſibi deputatas, introducetur per M. An-
„dream, meum filium.

„*Reſponſio M. Pancratii Krögeri.*

„Reuerendisſimi atque ornatisſimi viri. Quae
„Reuerentia veſtra nomine Inclyti Senatus cum
„de ſtatu Scholae veſtrae, tum de ordine Lectio-
„num, poſtremo de Rectoris officio propoſuit,
„audiui & intellexi. Et breuisſime quoad eius
„fieri poteſt, reſpondebo.

„1. Primo quod Confesſionem fidei meae atti-
„net, ingenue fateor & corde firmiter credo, eam
„doctrinam, quae in Formula Concordiae de-
„ſcripta extat, eſſe conſenſum Propheticum &
„Apoſtolicum, & per omnia conuenire tribus
„Symbolis ab Eccleſia receptis & approbatis.
„Quare eam toto corde amplector, & probo,
„idque libenter, pro more Eccleſiae veſtrae, ma-
„nus meae ſubſcriptione teſtificabor.

„2. Ordinem Lectionum & Authorum, iu-
„ventuti in Schola publice praelegendorum, a
„prudentisſimo Senatu & reuerendo Miniſterio
„praeſcriptum eſſe intelligo. Et cum ab ipſo ne
„latum quidem vnguem declinari velint, non
dubito

„dubito, quin ipſi pro ſua ſumma ſapientia, ſin-
„gulari eruditione & exquiſito iudicio iſtum or-
„dinem ita inſtituerint, easque lectiones & au-
„thores praelegendos delegerint, qui & iuuen-
„tuti ſit profuturus, & quem omnes docti faci-
„le ſint probaturi. Quare & ego operam dabo,
„ne quid in ea parte etiam ſint in me deſideraturi.
„Et ſi quid inſuper huic ordini pro captu atque
„iuuentutis prouectu addendum fuerit, dabo
„operam, vt id Dnn. Inſpectoribus mature ſigni-
„ficetur. Mentem & intentionem authoris,
„quem quis enarrandum ſuſcepit, breuiter &
„ſummatim, ſine prolixis dictatis, proponen-
„dam & probo & hactenus ita feci. Et niſi mo-
„leſtum fuerit Dnn. Paſtoribus audire, breuiter
„ſignificabo, quem ordinem in docendo obſer-
„vare ſoleam. Dnn. Paſtores diligenter atten-
„dant & dextre iudicent, & ſi intellexerint,
„hac methodo iuuenum ſtudia promoueri
„poſſe, id mihi ſignificent. Sin meliorem
„viam & modum monſtrauerint, ſequar &
„ipſam, quoad fieri poterit. Primum autho-
„rem, quem enarrandum ſuſcipio, μεθόδῳ ἀνα-
„λυτικῇ reſoluo in ſuas partes. Illas partes rur-
„ſus reſoluo, & ita diuidendo atque reſoluendo
„in immenſum variarum rerum campum de-
„ſcendo, ita vt perſcrutando ne minimas qui-
„dem particulas obſeruatu dignas praeteriiſſe
„videar. Deinde μεθόδῳ συστατικῇ ex minutiſ-
„ſimis iſtis partibus rurſus integrum corpus con-
„ficio, & quemadmodum priore methodo Re-
„ſolutionem, ita hac Compoſitionem rurſus

K 5 oſten-

,,oſtendo, & ita quidem, vt non tantum τὸ ὅτι,
,,ſed & διὰ ὅτι, hoc eſt, quare ita fieri neceſſe ſit,
,,& ſimul transfero haec praecepta cum Dialecti-
,,ces, tum Rhetorices ad vſum, & deduco iu-
,,ventutem ad primos praeceptorum fontes.
,,Haec duo ſemper obſeruo in aliorum ſcriptis.
,,Duo ſubſequentia commonſtro obſeruanda eſ-
,,ſe in noſtris ſcriptis. Primo, monſtro, quo-
,,modo iuuentus aliquid ad iſtum modum, quo
,,probatos authores aliquid compoſuiſſe didice-
,,runt, fingere & imitari debeat & posſit, & il-
,,lud non tantum in verbis ſelectis & phraſibus
,,elegantioribus & vſitatis, ſed etiam in argu-
,,mentorum inuentione, figuris, ſchematibus
,,&c. Et hoc dicitur exercitium ſcholaſticum &
,,puerile. Secundo, quando iuuentus ita ſe
,,exercendo aliquos progreſſus in ſtudiis fecit,
,,paulatim illos adſuefacio ad compoſitionem
,,alicuius operis, idque eo ordine, modo, for-
,,ma, arte, methodo, quibus in authoribus
,,monſtratum eſt. Habenda eſt autem in hac imi-
,,tatione ratio aetatis, captus, & virium inge-
,,niorum puerorum, vt primum exerceantur in
,,proſa, deinde in ligata oratione, tertio
,,in declamationibus, diſputationibus, quarto
,,vt non ſemper vtantur ab aliis inuentis, ſed &
,,ipſi inueniant & ſcribant aliquid, quod ab aliis
,,& cum voluptate legi, & quod ad aliquem in
,,vita humana finem vtilem transferri posſit. In
,,tradendis artibus Logicis & enarrandis Autho-
,,ribus Syſtema Philippicum retinere & illud
,,imitari, ſemper mihi ſtudio fuit. Per colla-

tionem

Digitized by Google

„tionem quoque Rami & aliorum Dialecticorum vocabula allegare & methodum monſtrare non infrugiferum ſtudioſis fuerit. Nemo vero, credo, mihi negare poterit, Dn. Philippum, praeceptorem noſtrum, in tradendis praeceptis Dialecticis, & praeſertim in ſecundo libro, ſuccinctiorem eſſe, quam par erat. Quamobrem quaedam capita iſtis inſerenda omnes docti facile vident. In nonnullis etiam locis prolixiorem eſſe, quam neceſſitas poſtulabat, & in duo, imo tria ſaepe capita diſtinxiſſe, quae vno comprehendi poterant.

„3. Diſputationes inſtituere & Declamationes „habere quia operoſum eſt, & multum requirit „temporis, peto mihi veniam dari, ſi multitudine laborum impeditus rarius illas habeam. „Dabitur tamen opera, vt ſingulis annis ter, quaterue fiant. Diſputationes praeterea intelligo non de facultatibus Theologicis, Iuridicis &c. ſed de noſtris artibus, quas quotidie in Scholis tractamus.

4. Quod ad diſciplinam attinet, eſt quidem „hoc meae voluntatis, verum vtrum mearum „virium ſit, plurimum dubito. Iſtam curam „non minus meis Collegis, quam mihi imponendam arbitror, vt ita coniunctis viribus, pari voto, aequali labore effrenem iuuentutem in officio & obedientia retineamus.

„Quod ad Collegas, quorum ego caput eſſe „debeo, attinet, dico: ſi ipſi me ſuum Rectorem agnouerint, geram me non vt Dominum, „ſed vt fratrem erga ipſos, & nemo tam humilem

„lem & demiſſum ſe gereret, quin me multo ſe hu-
„miliorem & officioſiorem ſit habiturus. Sed
„hic intermittere non poſſum, quin referam,
„quod mihi a Lubecenſibus, qui modo Helm-
„ſtadii in Schola Iulia literis operam dant, ſigni-
„ficatum eſt, eſſe nimirum inter Collegas non-
„nullos, qui prioris Rectoris authoritatem ſu-
„perbe contempſerint, iuſſa ipſius detrectarint,
„& pro lubitu ſuo fecerint omnia. Et in eo ſem-
„per inueniſſe ſuos patronos & defenſores, hunc
„Senatorem, illum Conſulem, alium nonnullos
„ex primariis ciuibus. Quod ſi mihi eadem
„quoque fortuna experienda cum ipſis eſſet, &
„id quidem non mea culpa, ſed ipſorum malitia,
„ingenue dico, me multo libentius iſthic man-
„ſurum, quam incertam iſtam aleam hic exper-
„turum. Sed bonos, ſpero, vltro quod ſui eſt
„muneris facturos. Si quibus vero libuerit eſſe
„contumacibus, ſpero Dominos meos inuen-
„turos huic malo remedium.

5. Poſtremo quod ad habitationem attinet,
„etſi libenter illam videre vellem, tamen propter
„viduam adhuc in ea habitantem non faciam, ne
„videlicet vulnus ex morte mariti inflictum re-
„fricare, & hoc pacto dolorem renouare velle
„videar. Spero eam ita inſtructam eſſe, vt
„poſſim commode cum familia mea eam inhabi-
„tare. Ante omnia vno hypocauſto mihi opus
„eſt, vbi priuata mea ſtudia tractare poſſim.
„Alterum occupabunt diſcipuli mei, quos me-
„cum adducturus & hic ſuſcepturus ſum. Ter-
„tium inhabitabunt vxor, liberi & reliqui mei
dome-

„domeſtici. Rogo autem reverendisſimos „Dnn. Paſtores, vt hanc in ſe curam recipiant, „& curent, vt cum familiam meam huc traduxe„ro, omnia ſarta tecta inueniam. Hic finis ora„tionis & colloquii noſtri fuit.

D. 12 Ianuar. in Cancellaria.

„Altero die, qui fuit 12 Ianuarii, praeſentibus „tribus Conſulibus & aliquot Senatoribus, item „& Dnis Paſtoribus, interrogauit Dns Conſul „Hermannus Dornius, vtrum Dni Paſtores col„locuti fuiſſent cum M. Pancratio, in quam for„mam, & quid ipſe reſpondiſſet? Ibi Dns Su„perintendens prolixe reſpondet 1. Et Collo„quium eſſe habitum. 2. Quae praecipua Col„loquii fuiſſent capita. 3. Et quid ipſe ad ſin„gula reſpondiſſet. Conſules pro iſto labore & „diligentia Paſtoribus agunt gratias, & aiunt, ſe „velle illum ad annum vnum ſuſcipere. Paſto„ribus diſcedentibus vocatus eſt Pancratius, & li„cet multis inter ipſum & Dnos Conſules prolixe „actum ſit, tamen re infecta diſceſſum eſt. Cau„ſa eſt, quod Pancratius 300 marcis Lubecenſi„bus in annuum ſtipendium, quantum anteceſ„ſori ipſius numeratum fuerat, non vellet eſſe „contentus, ſed 100 adhuc addi poſtularet.

„Ad 14 Ianuar. transegerunt Dni Conſules „cum M. Pancratio, & polliciti ſunt Dni Conſu„les: Si Deo ita placuerit, Pancratium hic mo„ri, quod velint viduae ipſius, quoad perman„ſerit in viduitate, tradere liberam habitationem „& rerum omnium immunitatem: alere praeter„ea filium vnum ad ſtudia. Et quia M. Pancra-

tius

Digitized by Google

„tius nondum erat liber a ſuo Principe Iulio, pro„miſit, ſe omnem moturum lapidem, vt quam „primum liber dimittatur, & ad futurum Paſcha „huc veniat. Sin minus hoc impetrare poſſit, „tum ad Ioannis feſtum certiſſime venturum. „Diſcesſit hinc d. 15 Ianuar.

§. IV.

Rediit Crugerius, atque munia Rectoris in ſe ſuscepit. Hic vero ſperabat vnusquisque fere florem Athenaei maximum, adeo vt omnia emendarentur, quae in re ſcholaſtica forſan poterant deſiderari. Sed non multo poſt ſpes haec admodum fallax deprehendebatur (7). Crugerius enim, quamuis priuatim plus vice ſimplici eſſet admonitus, pro arbitrio ſuo multa agebat, quae non omnibus placebant. Vnde pro ſacra concione (licet pro eadem a Pouchenio, Superintendente, munus Rectoris auſpicatus, ad inuidiam fere fuiſſet praedicatus) reprehendebatur, imo iudicabatur dignus, qui a ſacra ſynaxi ob implacabilitatem, rixandi & conuitiandi ſtudium, aliaque proaeretica, vt dicebant, peccata arceretur (8). Quo factum, vt non ſolum tempore Crugerii variae ſint habitae Viſitationes, & Commiſſiones, vt vocant, ſed etiam res haec proceſſus iuridici inſtar, iudicibus Commiſſariis a Magnifico Senatu electis, ſit tandem acta. Superſunt ſcripta eriſtica, tam Crugerii, quam Pouche-

(7) A Pouchenio idcirco dicitur: *über alle Vermutunge übel gerathener Rector.* Vid. T. II. Act. Min. f. 562. b.

(8) Act. Miniſt. T. II. f. 564. b. ſq. f. 603. a.

Pouchenii, in Act. Miniſt. T. II. f. 504-618, adeo prolixa, vt ſi integra ederentur, peculiarem librum poſſent conſtituere. Nos potiora momenta inde ſuppeditabimus. Primum ſcriptum Crugerii, an. 1587. d. 30. Mai. ad Commiſſarios directum, eſt libellus accuſatorius, in quo accuſat M. *Andream Pouchenium*, Superintendentem, & M. *Michaelem Rhau*, Paſtorem Marianum, illum ob elenchum pro coetu ſacro adhibitum: hunc ob repudiatam ipſius poenitentis confeſſionem, quae duo facta iniurias ſibi illatas interpretatur, ſimulque aduerſariorum obiectiones & grauamina ſtudet diluere. Idem facere laborat in ſcripto, quod extat f. 569—577, & hanc habet inſcriptionem: *Des Hrn. Rectoris M. Pancr. Crugerii Replica, mündtlich proponirt den 7 Septemb. An. 87.* Sed grauiter reſpondit Pouchenius, ſummus antea Crugerii patronus, adeo vt ei magnam fortunae ſuae partem debeat. Reuocat hoc ei ad memoriam Pouchenius, & ſimul de ingrato Crugerii animo conqueritur, T. II Act. f. 545. a. b. his verbis: *Auch iſt ihm Zweifels ohne unvergeſſen, wie ich ihn, von der Zeit unſer erſten Kundtſchafft an immerzu gefordert, und ihn getreulich mir angelegen und befohlen ſeyn laſſen, und alles Gute zu beweiſen nie aufgehöret. Sintemahl wie er zu Braunſchweig Cantor zu S. Martin war, und es ihm am Tiſche mangelte, ich ihm meine Kinder (dazu ich mit wenigern Unkoſten ſonſt wol hätte kommen können) befohlen, und mit Eſſen, Drincken, Betten und anders den gantzen Sommer ehrlich und wol verſorget — — — Und wie er nach ſeiner Hochzeit ſchwerlich*

lich und kümmerlich von des Cantoris Dienſte ſich erhalten konnte, getreulich ihn bey den Hrn. Superintendenten und der Herrſchafft befodert, daß er zum Schulmeiſter in S. Aegidien Scholen für viel andere beſtellet worden. Und ſollte mein ſeel. Hr. Gevatter und vertrauter Bruder D. Martinus Chemnitius im Leben ſeyn, würde M. Pancratius von demſelben wol berichtet werden, wie empſich ich alle wege dieſes Menſchen Heil, Ehre und Wolfahrt auch darinn geſucht, daß er in die Julius Schole gen Helmſtett promoviret und vociret wurde. Und wie ich vor etlichen Jahren gen Helmſtatt mich begeben, weiß er wol, mit was Freundſchafft ich mich gegen ihn erzeigt, und auf ſein gar ſehnliches ſchweres Klagen wegen vielfältiger und groſſer Beſchwer, auch kümmerlichen Unterhalt, und des Orts Ungelegenheit mich ferner gar gutwillig von ihm erbitten laſſen, und verſprochen, ihn ferner meines beſten äuſſerſten Vermögens zu befordern, und zu beſſer Gelegenheit zu verhelffen, wie ich dann ſolches mit der That entlichen, wiewol es viel Mühe, Unluſt und Beſchwerunge gekoſtet, mit ſeiner Vocation anhero praeſtiret. Sage er dann, oder beſinne es nur, ob er nechſt GOtt nicht mir fürnehmlich zuzurechnen habe alles, was er täglich iſſet, drincket, um und an trägt. Aber Henckers Lohn gibt er mir dafür. Conf. f. 579. a. 592. a. Imo vero Pouchenius ſe ideo bene afflictum Superintendentem (*wolgeplagten Superintendenten*) in ſubſcriptione Litterarum ad Commiſſarios d. 2 Aug. 1587 appellauit. Vid. Act. Miniſt. l. c. f. 567. b. Multa autem in Crugerio reprehenſione digna ſunt iudicata, quae ex Actis recenſebimus ita, vt vtramque partem audiamus, Lectori iudicium, ex

Cru-

Crugerii pariter ac Pouchenii verbis faciendum, relinquentes.

§. V.

Primum momentum *Lectionem Theologicam recuſatam*, & M. *Georgio Henningio*, Subrectori, obtruſam, cum ea Rectoris ſemper fuerit (9); *ſtudium Theologicum ac ſacrum ordinem parui aeſtimatum*, nec non *ſacra publica neglecta* concernit. Crugerius in libello accuſatorio f. 513. a. b: *Hat viel und offtmahls mit groſſer Hefftigkeit und Sturm vor der Chriſtlichen Gemein geklaget und geeiffert, man finde auch unter denen, die die Jugend lehren ſollten, ſo rohloſe und aller Furcht Gottes vergeſſene und übergebene Menſchen, daß ſich ein Schulmeiſter des Catechismi ſchâme, denſelben ſeinen diſcipulen vorzuleſen, befehle ſolches ſeinem Unter-Collegae, der môgte es verrichten, wâre ſeiner Kunſt und Hoheit viel zu geringe &c. Wahr iſts, daß ich dem Subconrectori, da er neu angekommen, die Lectionem Catecheſeos, auf ſein Bitt, als ex profeſſo einem Studioſo Theologiae überlaſſen, und dafür lângere emendationem ſcriptorum an ſeiner Stat auf mich genommen. Iſt aber das mit Vorwiſſen und gutem Bedencken der Hochweiſen Hrn. Vorſteher der Schulen geſchehen, von welchen ich auch zu zweyen mahlen unterſchiedlich auff mein Anſuchen gewehret worden, ſolchs wieder abzuſchaffen, bis auff die künfftige*

(9) *Die Lectio Catechismi, ſampt andern Exercitiis Theologicis, iſt undencklithe Jahre her des Rectoris in Claſſe prima geweſen.* Act. Min. f. 546. a.

tige Viſitation, wie ich ſolches in vorſchiener Viſitation nach der Länge erzehlet, auch darüber lebendigs und herrlichs Zeugnüß erlanget des Hochw. Hrn. Bürgerm. Hrn. H. v. D, darauff ich mich nochmachls referire. Daß ich aber ſolchs aus gottloſem Hertzen und Verachtung des H. Catechismi, und Scham die Kinder Lehre zu treiben ſollte gethan haben, ſage ich frey heraus, es ſey eine - - - - - - Unwahrheit, die nimmermehr wieder mich bewieſen und dargethan ſol oder kan werden. Et in Replica f. 570. b: *Daß er den Catechismum den Subconrectorem, der ihn drum gebeten, hätte leſen laſſen, darinn hätte er bedacht der Jugend beſtes. Derſelbe weiln er ein Theologus ex profeſſo, hätte mit mehrern Nutzen, dann er, ſo kein Theologus ex profeſſo (aber doch ein Chriſt) thun können.* Contra haec Pouchenius f. 530. b ſq: *Weil er ausgibt, es habe der Subconrector, als ex profeſſo Theologus, ihn um die Catechismus-Lection zu überlaſſen gebehten, und derhalben dieſelbige von ihm erlangt, redet er wieder ſein Gewiſſen. Denn M. Crüger, wie er zu Helmſtedt vernommen, daß der Catechismus eine Lection des Rectoris dieſes Orts wäre, hat er alda dereits dieſelbige dem Subconrectori, weil er vernommen, daß auch derſelbe würde anhero erfordert werden, angemahtet, und nachdem der Subconrector anhero vociret, mit weiteren Nöhtigungen dahin, wieder ſeinen Willen, gedrungen.* Ibid: *Ein ſolcher Mann macht für ſeine Perſohn mehr eine Philoſophicam Ethnicam, und alſo Lucianicam, als eine Chriſtianam Scholam.* f. 531. b: *Er hat ſich verlauten laſſen, daß bis daher alle Theologi noch nicht das genus generaliſſimum totius Theologiae recht getroffen, oder gelernet, und wenn man iuxta ſeriem*

Decalog

Decalogi die Sünde zeigt, wie hat er das nicht verächtlich genennet peccatorum enumerationem iuxta praedicamenta. So müſſen dieſem unzeitigen Menſchen praecepta Decalogi diuina des Ariſtotelis praedicamenta heiſſen. Und dazu auch ausgegoſſen, es wäre alhie der Catechismus iuxta methodum Rami noch niemahls geprediget worden. f. 533. a: Daß er die Doctores Eccleſiae verächtlichen Theologiſtas nennet, zeiget ſeinen ſonderbahren Gifft gegen das H. Predig-Ampt, und die H. Theologiam, und rühmet ſich doch, wie er daſſelbige hoch halte und ehre, ſcilicet. f. 547. a ſq: Daß er ſolches (lectionem Theologicam a ſe deuolutam intelligit) bey einem eintzelen Politico Scholarcha geſucht, hat derſelbe in letzter Viſitation bekannt, daß er ſolches S. Erb. W. mit vielen unzeitigen Uberlauff abgelanget, und zugleich bey ſich erwogen, wie M. Pancratius nur ein Philoſophus, und kein Theologus wäre. f. 546. b. ſq: . Er hat dagegen, gibt er für, die emendationem ſcriptorum, oder exercitiorum ſcholaſticorum auf ſich genommen, welches ihn noch mehr ſchuldig macht, daß er entweder den Catechismum und lectionem Pſalterii Buchanani ihm zu leſen zu unwerth geachtet, oder aber aus Verdruß ſolche Arbeit geflohen, und dagegen leichtere Dinge zur Hand genommen — — — Vielleicht hat ihn auch hiezu bewogen, daß er ſich nicht dürffte mit den Poſtillen, und Theologiſchen Pfaffen-Latein, wie er die phraſes loquendi S. Scripturae vergeſſentlich und unchriſtlich, in neulichſter Viſitation, getaufft, und für den anweſenden Viſitatorn ausgeruffen, verunreinige und gemein mache, damit er unverholen bezeuget,

 daß

daß ihme oratio & phraſes Spiritus ſancti nicht ſo anmuhtig ſeyn, als vocabula & loquendi ratio Ciceronis und anderer Heyden, die doch hiemit nicht verworffen werden. f. 547. a ſq: *Die ſacrae lectiones, deren er ſich entmüſſet, ſeyn ihm wiederum publica auctoritate & mandato Viſitatorum getreulich und fleisſig zu treiben auferleget worden, und iſt alſo der begangene error hinwiederum corrigiret.* f. 547. b: *Wie mit groſſer Chriſtl. Andacht und Liebe er den Catechismum treibe, iſt klar: denn er in ſieben viertheil Jahrs und darüber nicht den allererſten Locum de Deo abſoluiret. Iſt auch ein ziemlicher Eifer und Liebe gegen die Chriſtl. Lehre, und eines fürtrefflichen Gottsfürchtigen Chriſtlichen Gemüths Anzeige, daß er über 6 Jahr niemahls unſere Theologicam Lectionem und Auditorium beſucht, ja ausdrückiich ſich hören laſſen, er wolle und begehre zu ſolchen praelectionibus nicht zu erſcheinen, deſſen doch ſich nicht ſchämen, welche aus andern Kirchen und Schulen offt ihrer Geſchäffte halber hieher kommen. Aber Poſtillen- und Theologiſch Pfaffen-Latein lautet dieſem M. Crugero in ſeinen Ohren nicht.* Ad quae Crugerius in Replica f. 571 ſq: *Ob er ſich wol puritatis Latinae linguae befleißige, und ex Cicerone rede, ſo wäre ſolches wieder die Theologiam nicht, und könnte dadurch nicht inquiniret werden, ſintemahl auch doctiores Theologi pure zu reden ſelbſt nunmehr zum höchſten ſich befleisſigten. So hätten auch die Theologiſtae terminos & verba in populari Latina & Graeca lingua, die er auch approbirte, als das vocabulum ὁμοούσιος. Und dieweil er GOtt lob! den Unterſcheid wol wüſte zu machen, als geſchehe ihme in deme auch Unrecht. Daß er aber von Poſtillen Latein geſagt habe, dadurch*

verla-

verlacbe oder ſpotte er ſanctae linguae, oder der Bibel nicht. Er hab das Wort wol von dem ScR. gebraucht, daß er nichts mehr könne als Poſtillen Latein, daraus denn keine Verachtung der Bibel, oder derſelben phraſium erzwungen werden könnte. Dann die Rede habe mit der Theologia nichts zuthun. So ſtehe auch die interpretatio ſeiner Wort bey ihm ſelbſt. Vtrum haec pertineant ad mendacia contra conſcientiam ſui & aliorum commiſſa, quorum ſaepe Crugerium conuincere ſtudet Pouchenius, non auſim definire. Neglectorum a Crugerio ſacrorum publicorum mentionem facit Pouchenius ſequentibus verbis f. 557. b: *Er hat ſelten ſelber die Kirche und Predigten beſuchet.* f. 580. b: *Er hat faſt länger denn ein gantz Jahr, ſeine Stete bey den Knaben in dem Chor nicht bekleidet, und eben ſeine domeſticos und eigenen Sohn desgleichen thun laſſen.* Haec de ſacris, quorum Cauſa Crügerii tempore *Dauidis Chytraei Catechesis* publice fuit praelecta (10). Plura huc ſpectantia in citat. Act. f. 534. b. 535. b. 546 ſqq. 564. b. 582. b. 583. b. 584. b. 600. b. 602. a. 603. a. b. reperiuntur.

§. VI.

Secundum litis argumentum fuit *ſtudiorum reformatio* a Crugerio tentata (11).

(10) Bangerti Catal. Rector. p. D 2.

(11) Quod iam Helmſtadii ſingulare quid in tradendis diſciplinis affectarit, docetur a Pouchenio f. 586. a his verbis: *Ihm iſt nicht unbewuſt, daß ihm ein Fürſtl. Braun-*

Crugerius enim, vti ſingularis erat ingenii, ita etiam a conſueta adhuc docendi & inſtituendi ratione recedere religioni ſibi haud ducebat. Tractabantur hic publice artes ope libellorum *Philippi Melanchthonis*, qui, in primis *Dialectica*, Crugerio adeo diſplicebant, vt quauis occaſione eos emendaret & reprehenderet. Hinc Pouchenius f. 531. a: *Daß er H. Philippum Melanchthonem mit ſeinen artibus dicendi unzehligen vielen mahlen für den Knaben in Praelectionibus alle Wochen, und offt in allen Examinibus Scholae, grob genug ausgemacht und verachtet, verleugnet er wieder ſein Gewiſſen.* —— *Noch neulich den 27 Nov. hat er des Hn. Philippi, und aller bewehrten Dialecticorum, praecepta de Hypotheticis Syllogismis für den Knaben in der Schulen mit wenigen Ehren erwehnet* — — *Bekennet ſelbſt, wie er von Syſtemate Philippi abgewichen.* f. 548. b: *Philippus ſey in tenebris verſiret. Er aber ſey ſonderlich von GOtt dazu beruffen, durch den H. Geiſt gelehret, die artes*

&

Braunſchw. Raht in der Lüneburger Herberge unter Augengeſagt, daſs der Hertzog zu Braunſchweig eben deshalben in die Julius Schule zu Helmſtädt ihn nicht wiederum wolte kommen laſſen, daſs er in artibus & diſciplinis nur alles verkehret, nichts recht könnte bleiben laſſen, ſondern gar eine neue erfundene docendi rationem gebraucht. &c. Conf. f. 606. a. vbi non ſolum commemorata leguntur, verum etiam ſequentia: *Es iſt ihm unverborgen, wie er daſelbſt auch propter methodum ſuam docendi nouam & inauditam, offt von dem gantzen Senatu Acad. Iuliae hart ſoll geſtrafft, und ihm davon ſchlechter Ding abzuſtehen auferleget ſeyn worden.*

Digitized by Google

& diſciplinas liberales zu illuſtriren, und richtig zu ma-
chen. Stehe auch D. Philippo und allen andern hoch
auf ihren Schultern, ſehe derhalben weiter und ferner
aus, denn dieſe andern alle —— Wie man in letz-
tern Examine daſſelbige auch hat mit groſſer Unluſt hö-
ren müſſen, da er auch die vetuſtiſſimam & veriſſimam
diuiſionem Dialectices in inuentricem & iudicatricem,
und was lib. 4. Dialect. von Hn. Philippo de triplici Syl-
logiſmo, Demonſtratiuo, Dialectico & Sophiſtico: auch
von den dreyen unterſchiedenen generibus Propoſitionum:
de Diuiſione & Vſu Locorum Dialecticorum recht und
nützlich geſchrieben worden, redlich zerzauſet, auch
fürgegeben, daß die Loci Dialectici nicht allein dienen
ad inuentionem argumenti, verum etiam ad inuentio-
nem praedicati: und daſs es unrecht ſey, wenn man
ſpricht, argumentum ſey terminus medius, ſondern
ſolle heiſſe documentum, und documentum ſey argu-
mentum & praedicatum: D. Philippus hätte billig
Locos Dialecticos theilen ſollen nicht in Locos Perſona-
rum & Rerum, ſondern in primarios & ſecundarios.
Und ſeyn auch die Loci Dialectici nicht recht, ſon-
dern unrecht von D. Philippo erzehlet worden. Ad
haec Crugerius in Replica f. 571: Daſs er den H.
Philippum ſollte verachtet und verkleinert haben, das
würde ihm kein Menſch überzeugen, ſondern er ha-
be ihn ſeinen diſcipulis commendiret neben dem Ra-
mo, ziehe auch den Philippum dem Ramo zuvor:
denn ob wol Ramus einen beſſern methodum denn Phi-
lippus habe, ſo habe doch Philippus eine beſondere und
eigene Art, welche nicht zu verachten. Aber der H.
Sup. nehme ſeinen Beweiß daher, daß er, der Rector,
ſolle

ſolle geſagt haben, weil er ſo lange mit dieſen Studiis umgangen, als ſollte man desfalls ihm auch etwas ſeyn laſſen, und er ſtünde dem Philippo auf der Schuldern. Dieſe Worte wären ihm in forma & ſenſu verkehrt. Denn da er die Worte gebraucht haben mögte: man laſſe den auch etwas ſeyn, welcher dem andern auf der Schuldern ſtehet, ſo wäre das ſeine Meinung geweſen: dieweilen er das meiſte von dem Hn. Philippo gelernet, als hätte er ſolches ihm zu Ehren geſagt, daß er der Mann ſey, welcher ihn auf den Schuldern trage, nicht aber, daß er ihn mit Füſſen treten wolle. Weniger ſey er der Wort geſtändig, und habe es nicht geredt, daß Philippus in tenebris ambulire und verſire, ſondern es werde ihm fälſchlich angetichtet. Denn er ſelbſt ſey interpres ſuorum verborum. Geſtehe nicht, daß er das Syſtema Philippi ſolte aus der Schulen gebracht haben. Dann es bezeuge die That, und wolle er darthun, daß er den Philippum alſo geleſen zu Helmſtät, habe ihn dividirt in Libros, Capita & Membra, und nichts ausgeſchloſſen, habe auch in ordine nichts verändert, auſſerhalb einen Ort de Modo & Figura. Er habe aber ſolches für ſich nicht erfunden, dann es vor ihm Iodocus Wilichius gehabt. Und wenn ſolches geſchehe, ſo folge darumb nicht, daß er ein Unchriſt ſey, und deswegen verläſtert, und von dem Sacrament abgewieſen werden ſolle. Er bekenne zwar, daß er obſeruationes habe in gewiſſen capitibus, ſeyn aber dem Syſtemati Philippi nicht zuwieder, als exemplum in Sorite, da er ſaget, ſie müſſe quatuor propoſitiones haben, ſo doch die

andern

andern ſagen, ſie müſſe nur allein 3 haben —— Er ſey auf Befehl der Hrn. Viſitatorum bey dem Syſtemate Philippi geblieben, und habe ſeine obſeruationes nach jüngſter Viſitation eingeſtellet, beruffe ſich deſſen auf ſeine Annotata (12). Und was für Unheil und Verſäumniß der Jugend könnte entſtehen, daß er ſeine obſeruationes hätte unterlaſſen, würde ſich finden, und wollte deswegen entſchuldiget ſeyn. Weiln er nun alſo bey dem Syſtemate Philippi geblieben, ſeyn 30 Knaben aus der Schulen weggezogen, welche allein mit 5 erſetzt. Reſpondit Pouchenius in Duplica f. 583: Er verleugnet wieder ſein Gewiſſen, daß er nie habe in Examinibus publicis & praelectionibus Hn. Phil. Melanchthonem verachtet, noch inſcitiae beſchuldiget, und ſein auf den Schultern des Philippi ſtehen alſo verdrehen will, als hab er nur aus den Schrifften des Hn. Philippi Anleitung bekommen zu ſeinen Grillen. Denn wie ſchicket ſich das mit dieſen ſo offt wieder Hn. Philippum augegoſſenem verächtlichen Worten: Hic non conſtat ſibi Philippus: In his eſt ſibi contrarius: Sic dicit in lib. 4 Dialectices, quod cum his non conſen-

(12) Haec ſunt ſine dubio *Cogitata Logica*, quorum meminit Bangertus in Catal. Rector. p. D 2. *Obſeruationum* in Melanchthonem, & vetuſtiores artium ac ſcientiarum magiſtros, magnam Crugerium habuiſſe copiam, adeo vt aliquot corbes iis potuerit replere, teſtatur Pouchenius in Act. Min. T. II. f. 556. a: *deren er* (Crugerius) *etliche Körbe ſoll in jüngſter Viſitation für die Herrn Viſitatorn ins Gemach trug.*

tit: *Philippus verſatus eſt in tenebris. Hie ruffe ich alle, ſo bey den Examinibus Scholae geweſen, auf ihr Gewiſſen zu Zeugen, und kan ihm nicht unverborgen ſeyn, wie er noch am 27 Novembr. den Hrn. Philippum zerzauſet hat, daß er die doctrinam de Syllogismis Hypotheticis nicht, wie ſichs gebühret, recht tradiret habe — — Was ſeel. Hr.* Jodocus Willichius *in Dialecticis und andern artibus tradiret hat, wird nicht verachtet. Wolte GOtt dieſer Crüger könnte nur ſolchen vortreflichen Leuten das ihre ungetadelt laſſen vor den Knaben — — Mit den Praeceptis D. Philippi iſt er ſo wol in Dialecticis als Rhetoricis alſo, in Examinibus Scholae publicis, umbgangen, daß er dieſelbige nude und bloß, mit ihren exempeln, hat die Knaben, pſittaci more ohn allen Verſtand recitiren laſſen, und darnach das allergeringſte nicht weiter davon von den Knaben erfodert, ſondern flugs auf ſein Thun gefallen, mit groſſen ſesquipedalibus verbis:* Haec mea ſunt: Haec ego primus inveni, *und damit die meiſte Zeit zugebracht. Aber damit alle wege ſo kläglichen beſtanden, daß unter 10 oder mehren Knaben nicht einer gefunden worden, der apposite hat reſpondiren können, vielweniger memoriter antworten, ſondern er hats ihnen auch offt aus den Büchern zu leſen befohlen; ja offt viele Knaben ungefragt vorbey gehen müſſen, und gleichwol kaum einen treffen können, der etwas antworten könnte. Und um dieſes ſeines neuen unbeſtändigen Fündlein, und des gemeinen rechtſchaffenen docendi methodi Verdammung willen, welches ſeine tägliche Kunſt iſt, ſeyn ihm*

ihm ſeine Diſcipuln weggezogen, und die Schule gefallen; mit nichten derhalben, daß die bey dem Methodo praeceptorum Philippi in dicendi artibus nicht hätten bleiben wollen, und daß er mit unſäglicher plus quam Orbiliana tyrannide die Knaben verſchüchtert, und in tradendo ſo varius iſt, daß man nicht wiſſen kan, was ihm endlich recht ſey, denn ihm niemand eben iſt. Imo vero vt ad conuictionem vsque oſtenderet Pouchenius, quod contra conſcientiam negarit Crugerius correctionem & reprehenſionem Philippi, ex eius *Dictatu* excerpſit Demonſtrationem, quam ex Act. Miniſt. T. II. f. 593 ſq hic ſiſtam:

„*Erweiſung, daß M. Crûger mit Unwahrheit
„fürgibt, daß er den Methodum & ſeriem
„praecepterum, Dialectices Philippi, alle we-
„ge gehalten, und auch in rebus ipſis
„an Philippo nichts getadelt
habe.*

„Libr. I Dialectices.

„*De Definitione Dialectices.* Crugerius ait;

„I. Si quis attendere ac ſpectare velit, vt Philippum ſpecialem Dialecticam ſibi propoſuiſſe recte dicet: ita eundem contra, quam initio propoſuit, vniuerſam dianoeam explicaſſe, non falſo aſſeuerabit.

„Pag. Dialect. Phil. 3.

„II. Accedit Dialectica & diſtinctis rebus) Crugerius ait: Stoicum hoc eſt. Id Philippo omittendum eſt, ſi ſibi vult conſtare.

In

„*In Praedicamento Subſtantiae.*

„Phil. pag. 31.

„Coelum eſt ſubſtantia finita) Crugerus: Non „opus fuiſſet addi *finita*. Quidquid enim corpo„reum eſt, finitum eſt.

„Phil. pag. 44.

„Ibi reprehendit Crugerus definitionem Vir„tutis. *ſecundum rectam rationem*, ſagt er, ſol heiſ„ſen *ſecundum prudentiam*, & addit: So hat ers „zuvor genennet. Et hoc falſo dicit Crugerus.

„Phil. pag. 55.

„Regula in doctrina relatiuorum, Omne re„latiuum verſatur) Crugerus: ſo ſoll man ſagen: „Omne relatiuum verſatur inter tria, Materiam, „Formale & Terminum. Et: limitis materiale „eſt lapis, ſed fundamentum collocatio, quae eſt „quaſi paſſio in lapide.

„Phil. pag. 56.

„Seruitus in agro fundamentum habet) Cru„gerus: Daſs ſol heiſſen Materiale. Fundamen„tum eſt inſtitutum voluntatis & ordinatio ho„minum, pactio inter aliquos ad rem certam. „Noſter autem author confundit materiale cum „fundamento.

„Ibidem Phil. M.

„Peccati fundamentum eſt) Crugerus: Das „ſol auch heiſſen: Materiale.

VI Regula.

„Phil. fol. 60.

„Fundamentum vocatur materiale) Cruge-

rus:

„rus: Schreibet da oben in ſecunda Regula vor „daſs Materiale, Subiectum, ſo haben wir keine „contention. In his exemplis materiale voca-„tur ſubiectum. Subiectum limitis eſt lapis.

„Baptiſmi materiale eſt homo (ſo muſs es ſine „dubio ſeyn) qui baptizatur.

„Phil. M. fol. 56.

„Seruitus in agro fundamentum habet) Cru-„gerus: Daſs ſol heiſſen, Materiale. Noſter „autor confundit Materiale cum Fundamento. „In relatiuis quatuor ſunt conſideranda. 1. Sub-„iectum, ſiue materiale, ſiue fundamentum. 2. „Formale, vel cauſa relationis. 3. Terminus. „4. Relatio. In definitione Philippaea funda-„menti pro *fundamentum* ponatur *formale*, alias „Philippus ſibi ipſi eſt contrarius. Philippus „de his non ita ſtudioſe cogitauit, facile alias er-„rorem deprehendiſſet. Sed hac ratione res „conciliari poteſt.

„Phil. M. fol. 66.

„Relatiuorum alia oriuntur ex actionibus) „Crugerus: Praemittatur haec diuiſio: Relati-„va aliunde orta, ſunt topica, aut aliarum re-„rum. Topica ſunt Relatiua, quorum funda-„menta indiſtincte ſunt res omnes, ſiue ſub-„ſtantia, ſiue quantitas, ſiue qualitas, ſiue re-„lationes, cum ad aliud explicandum cogitan-„do aut dicendo referuntur. Hoc genus expli-„catur in Topicis. Relatiua aliarum rerum iam „oriuntur aut ex ſubſtantia, aut quantitate aut „qualitate. Relatiua caeterarum rerum habent „ſimilitudinem topicam.

Voca-

„Vocabulum Dei non tantum ponitur in „praedicamento ſubſtantiae, ſed etiam rela„tionis. Vt: non habebis Deos alienos. Ibi „ipſe Deus concedit, eſſe plures Deos.

„Et fol. 67.

„Cauſa & effectus) Crugerus: Cauſa & effe„ctus huc non pertinent.

„Phil. fol. 68.

„Sub diſcriminibus rerum) Crugerus: Hic „Philippus diſcedit a veris fundamentis. Es „ſol heiſſen: de appellationibus corporum rela„tiuis. Wenn man einen ſolchen Nomenclato„rem machte, das wâre ſchöne.

„Phil. M. fol. 69.

„Ex qualitatibus. Cauſa & effectus) Cruge„rus: Das müſt ihr wiederum austhun, denn „das gehöret ad Topica Relatiua.

„Ibid

„Perfectum) Crugerus: Das iſt nicht ex quan„titatibus. Ich weiſs nicht, wie es dazu ſolt ge„braucht werden.

„Ibid.

„Ex notitiis. Doctor. Diſcipulus) Crugerius: „Haec pertinent ad appellationem perſonarum. „Multa inueniuntur, quae a Philippo non ac„curate ſunt excogitata.

„Phil. M. fol. 70.

Praemium) Crugerius: Praemium gehôret „nicht ad qualitatem. Poena proficiscatur ex „actionibus. Iam confundit noſter autor funda„mentum & cauſas relationum, das ſolte gleich nicht

„nicht ſeyn, pax, bellum, priuatio, habitus, „das kômmt aus den actionibus.

„Phil. fol. 71.

„Vſitate in Scholis nominarunt) Crugerus: „*Vnus* eſt in praedicamento quantitatis, und iſt „kein tranſcendens.

Phil. fol. 73.

„Item nomina ſignificantia menſuras) Crugerus: Mihi videntur eſſe quantitates, & huc „non pertinent.

„*De Actione & Paſſione.*

„Crugerus: Haec praedicamenta, vt ſupra „diximus, praecedere debebant magnam par„tem praedicamenti relationis, aut certe totum. „Pertinent enim ad Relationes primi generis, ex „quibus multa relatiua ſecundi generis oriuntur.

„Ibidem.

„Poſtquam ſubſtantia eſt veſtita) Crugerus: „Nihil refert, & quidem hortationes nihil effi„ciunt, nihil proſunt. Definitiones actionis & „paſſionis de Phyſica actione & paſſione dicun„tur. At in populari ratione loquendi actio di„citur, etiamſi nulla mutatio fit in obiecto, vt „cum dicis *amare Deum.* Hic verbum dicitur „actiuum, etiamſi nulla mutatio Deo affertur. „Sed multa verba ſunt, quae non ſunt referen„da ad praedicamentum actionis, ſed ad quali„tatis praedicamentum, vt *amare, odiſſe, triſtem* „*eſſe, dolere, calere, frigere, nigrum eſſe, album* „*eſſe. Ignis calet,* eſt qualitas. *Ignis calefacit* eſt „actio. *Ignis vrit* eſt actio.

De

„*De Habitu.*

„Phil. fol. 82.

„Crugerus: Hoc caput Topicum eſt, non „praedicamentale. Haec in Topicis rectius ex„plicantur.

„Hinc patet, daſs M. Crugerus mit Unwar„heit fürgibt, daſs er an Philippi Dialectica nichts „reformire, auch nicht verachte, ſondern hoch „halte.

„M. Cruger redet wieder ſein Gewiſſen, daſs „er den Methodum praeceptorum Philippi un„verändert in tradendo behalten habe. Denn „er fengt die praecepta und doctrinam dialecti„ces in libro Philippi Dialecticae an von den „Praedicamentis, wie biſsher geſehen, und „darnach expliciret er erſten doctrinam Prae„dicabilium, welchen ordinem Philippus „nicht gehalten, ſondern M. Cruger ertreumet „hat.

„*De Praedicabilibus.*

„Crugerus: Hactenus fuit doctrina Logica. „Nunc ſtatuemus doctrinam Topicam. Ramus „appellat argumenta. Hic non proponitur do„ctrina praedicabilium, ſed tantum pauca quae„dam.

„Phil. M. fol. 10.

„Cur praedicabilia etiam vniuerſalia nomi„nantur?) Crugerus: Interdum non eſt idem, „eſſe vniuerſale, & praedicabile, vt: Chriſtus „reſuſcitauit Lazarum ex mortuis. Hic, Laza„rus praedicatur de Chriſto tanquam accidens.

Acci-

,,*Accidens.*

,,Phil. M. fol. 16 & 17.

,,Aqua calefieri poteſt & rurſus frigefieri) Cru-,,gerus: Aqua eſt frigida. Hic accidens per ſe ,,praedicatur de aqua. Ideo proprium eiusdem. ,,Aqua eſt calida, hic accidens calor, praedi-,,catur non per ſe, ideo dicitur per accidens prae-,,dicari.

,,Quotuplex eſt accidens) Crugerus: Haec ,,diuiſio pertinet ad accidens praedicamenta-,,tarium, non ad praedicabile. Calor non eſt ,,accidens praedicabile, ſed proprium.

,,Phil. M. fol, 17.

,,Accidens eſt, quod adeſt) Haec eſt vera de-,,ſcriptio accidentis praedicabilis, non praedi-,,camentarii. Peccatum eſt per ſe accidens, ,,ſed non praedicatur de homine per accidens, ,,quia non eſt in alio mutabiliter, ſed per pro-,,prium,

,,*De Praedicatione.*

,,Crugerus: Singulis vocibus accidit praedi-,,catio, id eſt, relatio Topica, qua vnum de al-,,tero dicitur. Aber es wirt alhie nicht volkom-,,lich expliciret. Fundamentum praedicatio-,,nis eſt terminus, vel vox quaeuis.

Phil. M. fol. 20.

,,Quomodo diuiditur vera praedicatio?) Cru-,,gerus: Setzet das darzu. Propoſitio ratione ,,elocutionis eſt propria aut figurata, id eſt, ef-,,fertur proprie aut figurate. Das wâre noch deut-,,licher.

M Ibidem.

„Ibidem.

„Tertius modus eſt inuſitatus) Crugerus: „Ante creatum mundum haec propoſitio, vel „praedicatio: Mundus factus eſt ex nihilo, fuit „inuſitata. Iam vero cum id factum ſit, inuſitata „non eſt. Ita etiam haec: Deus eſt homo, Ver„bum caro factum eſt.

„Solcher geſtalt geht Crugerus durch die gan„tze Dialecticam herdurch, und wil doch gleich„wol nicht geſtendig ſeyn, daſs er ſolle weder „in ordine rerum & praeceptionum Dialecticae, „weder in rebus ipſis etwas in Philippo repre„hendiret und getadelt haben, und erbiete mich „ſolcher geſtalt, aus ſeinen *Dictatis* jeder„menniglichen durch die gantze Dialecticam zu „erweiſen, und alle, ſo nur die prima initia Dia„lecticae verae gelernet haben, kônnen hievon „richten, zu geſchweigen deren, welche etwas „weiter hievon gelernet haben. Und dann mir, „als einem Superintendenten, Ampts halben „gebûhret und obligt, darauff zu ſehen, daſs „ſo wol in der Schulen die Warheit der ſtudiren„den Jugend in artibus fürgetragen, und mit „erdichteten falſchen Newerungen nicht verlei„tet werde, als daſs in doctrina Chriſtiana in der „Kirchen nicht falſche opiniones einreiſſen, ſo „habe ich Ampts halber, und nicht Perſonen „weis, ſolchs etliche Jahr her improbiret, und „der Obrigkeit vormeldet, ungeachtet ich in „meiner guten Gottgefälligen Sache wenig bin „gehôret worden, ſondern von dieſem Meiſter

Klûg-

Digitized by Google

„Klûgling, ſampt ſeinen Adhaerenten und „Rûckhaltern, habe viel Schimpffs erdulden „mùſſen, deſſen GOtt zu ſeiner Zeit Richter „ſeyn wird, für dem ich entſchuldigt bin. Plura ad Philippum a Crugerio correctum & contemtum ſpectantia in citatis Actis paſſim leguntur. Reiecto itaque Melanchthoniano Syſtemate, cuncta fere Crugerius immutare conabatur. *Quatuor Orationis Partes* tantum eſſe affirmabat, contra Grammaticorum fere omnium conſenſum. Aliam quoque *Declinationum* (e quibus *Ablatiuum*, ad Varronis auctoritatem prouocans, plane eiiciebat. vid. Act. Min. f. 534. a. 605. a.) & *Coniugationum* formam volebat introductam. Hinc Pouchenius f. 533. b: *Wer kan verſtehen, wie es zugehe, oder es billigen, daß nur vier Partes Orationis, ſeiner Sage nach, ſeyn ſollen, als* Nomen, *Verbum*, *Momentum* und Coniunctio, *und nicht achte, wie alle Grammatici von Anfang biß hieher recht und wolgelehret haben, und dennoch ſo viele Subdiuiſionen dazu macht, daß daraus in der Zahl über* 60 *Partes Orationis werden. Und daß nicht allein* 5, *ſondern* 46 Declinationes, *weiß nicht, wie viel Coniugationes Verborum, ſeyn ſollen.* f. 549. b ſq: *Er hat bald im erſten Viertheil Jahrs nach ſeinem Jntritt ſich an die Paradigmata Declinandi & Coniugandi des Donati, und alſo aller Grammaticorum, ohn Unterſcheid gemacht, und die gäntzlich abgeſchafft, und ſeine unerhörte Art in die Stelle geſetzt, als daß man nicht mehr*

M 2 *ſolle*

ſolle ſprechen: Nominatiuo hic Magiſter. Genitiuo huius Magiſtri *&c. ordentlichen, nach der Rige der 6 Caſuum in vtroque numero, ſondern nur alſo:* Magiſter. Magiſtri. Magiſtro. Magiſtrum. *Und in Plurali:* Magiſtrorum. Magiſtris. Magiſtros, *und alſo in denen andern Declinationum ſpeciebus auch. Mit den Coniugationibus hat es müſſen nicht bleiben bey der immer üblichen Form, ſondern die* Gerundia *und dergleichen gäntzlich weg ſeyn.* f. 579. b: *Er iſt ſelbſt geſtändig, er habe vſitatam Declinandi & Coniugandi rationem in dieſer Schulen abgethan, und ein anders eingeführet, da er auch ſeriem Coniugationum geändert hat, und ex quarta tertiam, ex tertia vero quartam gemacht, darumb daß ſeries Coniugationum ſolle ordine Vocalium folgen, a, e, i, o, aber doch wiederumb eingeſtellet. Aber über vier, oder mehr Jahr hat er damit die arme Jugend redlichen in diſcendo verhindert.* Conf. f. 585. a, vbi eadem fere leguntur, additurque ex mente Crugerii: *daß alle Pronomina nur ſchlechter Dings Nomina ſeyn ſollen.* Ipſe Crugerius f. 572. b: *Es werffe ihm der Sup. auch für, als veråndere er den modum docendi in der Schule, welches er ſich nicht wüſte zu erinnern. Es wåre dann in forma Coniugationum, davon hätte er der Jugend zum beſten, und es deſto leichter zu faſſen, 4 Modos Verborum in O, und dann auch 4 Modos Verborum in OR gefaſſet.* Hi modi ſunt conſeruati in Act. Min. f. 576. b. & ita habent:

Verbi

Verbi in O in temporibus infectis Coniugatio Quadruplex.

	Modi Indicatiui.		*Modi Coniunctiui.*		*Imperat.*	*Infinit.*
Praeſens	o	as	em	es	*	are
	eo	es	eam	eas		ere
	io	is	iam	ias		ire
	o	is	am	as		ere
Imperf.	abam	abas	arem	ares		are
	ebam	ebas				ere
	iebam	iebas				ire
	ebam	ebas				ere
Futur.	abo	abis	em	es		urum
I.	ebo	ebis	eam	eas		urus eſſe
	iam	ies	iam	ias		
	am	es	am	as		

* *Modi Imperatiui.*

Praeſens	— a	vel	ato	ato:	— ato	vel	atote	anto
&	— e	vel	eto	eto:	— eto	vel	etote	ento
Futurum	— i	vel	ito	ito:	— ito	vel	itote	iunto
primum	— e	vel	eto	eto:	— ite	vel	itote	unto.

Perſonae reliquae praeter primam.

as	at	amus	atis	ant
es	et	emus	etis	ent
is	it	imus	itis	iunt
is	it	imus	itis	unt

| Jch, du, er, wir, ihr, ſie |

Verbi in OR in temporibus infectis Coniugatio Quadruplex.

	Modi Indicat.		*Coniunctiui.*		*Imperat.*	*Infinit.*
Praeſens	or	aris	er	eris	*	ari
	eor	eris	ear	earis		eri
	ior	iris	iar	iaris		iri
	or	eris	ar	aris		i.

Imperf.	abar	abaris	arer	areris	arì
	ebar	ebaris	erer	ereris	eri
	iebar	iebaris	irer	ireris	irì
	ebar	ebaris	erer	ereris	i.
Futur.	abor	aberis	er	eris	urus eſſe
I.	ebor	eberis	ear	earis	um iri
	iar	ieris	iar	iaris	
	ar	eris	ar	aris	

* *Modi Imperatiui.*

Praeſens	are	vel	ator	ator	amini	vel	aminor	antor
&	ere	vel	etor	etor	emini	vel	eminor	entor
Futurum	ire	vel	itor	itor	imini	vel	iminor	untor
primum	ere	vel	itor	itor	imini	vel	iminor	untor

Perſonae reliquae praeter primam

aris	atur	amur	amini	antur
eris	etur	emur	emini	entur
iris	itur	imur	imini	iuntur
eris	itur	imur	imini	untur.

| Ich, du, er, wir, ihr, ſie. |

Vtrum nouis ſuis Declinationum & Coniugationum formis multis viris rerum ſcholaſticarum peritis ſe probauerit Crugerius, dubito. Ille tamen non dubitauit, in publicam lucem eas emittere. Teſtatur hoc Pouchenius l. c. f. 585. b: *Er hat eine nouam Declinandi & Coniugandi rationem auch öffentlich drucken laſſen.* Vtinam eam inſpicere licuiſſet! In *Graeca* quoque *Lingua* aliquid immutare auſus eſt, dum *Nomina & Verba Contracta* ex eadem eliminare contendit. Vid. Act. Min. f. 534. b. 606. b. Conf. f. 574. a, vbi ipſe Crugerius *in Graeca lingua*, inquit, *habe er de Coniugatione geſchrieben, daß ihm niemand könne tadeln.*

deln. Contracta Verba haber nicht, habe die Autores Graecos geleſen, fünde kein Exempel. Habe ex Graeco Teſtamento alle Contractiones ausgezogen, bis auf zwey Wort, befünde aber die Exemplaria nicht gleich getruckt. In *Ebraea* vero *Lingua* ſtatuendas eſſe *Declinationes*, euincere laborauit. *In Hebraea lingua*, ſcribit l.c., *haber auch geleſen. Man ſagt, es ſeyn in der Sprache keine Declinationes, ſage da wieder öffentlieh das contrarium.* Offendit quoque multos reiectione vocum vt, re, mi, fa, ſol, la, quibus iſto tempore *Muſici* vtebantur. *Endlich*, ita legitur l. c. f. 556. b, *muß die Muſica auch herhalten, und nur eine Phantaſeye ſeyn, daß man ſinget nach den vocibus muſicalibus, vt, re, mi, fa, ſol, la, ſondern muß heiſſen, a, b, c, d, e, f &c. wie zu Halberſtadt in Gegenwart vieler gelahrter Leute, auf einer Hochzeit, und auch zu Roſtock, er für gegeben, aber wenig Ruhm und Beyfall darinn bey denen bekommen* (13).

 Conf.

(13) Si noſtra vixiſſet aetate Crugerius, hac quidem in re excellentisſimorum Muſicorum aſſenſum facile eſſet conſecutus. Inſtar omnium prouoco ad incomparabilis Muſici, Ioannis Matthelonii, elegantisſimum librum, qui inſcribitur: *Das beſchützte Orcheſtre, oder deſſelben zweyte Eröffnung, worinn nicht nur einem würcklichen galant-homme, der eben kein Profesſions-Verwandter, ſondern auch manchem Muſico ſelbſt die aller-*

Conf. f. 580. b. Praeter iſthaec omnia odioſum reddidit Crugerium *priuata inſtitutio*, fere prodigioſa, cuius ope quatuor annorum ſpatio, per ſingulare aliquod artificium, pueros ſeptem, aut octo annos natos, praeter alia, Latinam Linguam perfecte voluit docere. Rem his enarrat verbis Pouchenius f. 550 b ſq: *Er hat priuatim & publice, anderswo und auch alhie, lecherlichen fürgegeben, junge Knaben ohn alle Praecepta Grammatices in vier Jahren zu lehren congrue und wol gut Latein zu reden, und ſolches bey ſeinem Sohne, ehe denn er 7 oder 8 Jahr alt würde, zu praeſtiren, dafür er 200 thlr. zu Lohne gefordert. Und dann ſolchs ſein Fürbringen in Viſitatione Scholae für lecherlich und nichtig geachtet, und ihm nicht vergünſtigen wollen, dieſe hohe Meiſter-Kunſt in der Schulen zu pflegen, iſt er damit anheim und alda zu treiben, wo jemand ſolchs wollte mit ſeinen Kindern vorhen-*

alleraufrichtigſte und deutlichſte Vorſtellung muſicaliſcher Wiſſenſchafften, wie ſich dieſelbe vom Schulſtaub tüchtig geſaubert, eigentlich und warhafftig verhalten, ertheilet; aller wiedrigen Auslegung und gedungenen Aufbürdung aber völliger und truckener Beſcheid gegeben; ſo dann endlich des lange verbannet geweſenen Ut Re Mi Fa Sol La Todte (nicht tota) Muſica, unter anſehnlicher Begleitung der zwölff Griechiſchen Modorum, als ehrbarer Verwandten und Trauer-Leute zu Grabe gebracht, und mit einem Monument, zum ewigen Andencken, beehret wird. Hamb. 1717.

hengen, gewieſen worden. Dieſe ſeine heimliche Kunſt hat er in conuiuiis und allen Orten hoch ausgeruffen. Es ſolle aber in dieſer heimlichen Kunſt alles durch Hülffe der Vocal-Buchſtaben fortgehen, als a, e, i, o, u. Und iſt zum Behelff von ihm gebraucht, daß man verſchickte junge Knaben, Frantzöſiſche, Spaniſche und andere Sprachen zu lernen, darum es auch ihme allhie nicht entſtehen könnte. Und haben ſich gute Leute, auch von fürnehmen Adel, aus väterlicher Liebe zu ihrer Kinder Wolfahrt, hierzu von ihm bewegen laſſen. Aber wie ſcheußlich er alhie die Leute aufgeſetzt, bezeugt das Werck an ihm ſelbſt, und klagt hierüber nicht allein der Hr. Syndicus D. Cal. Schein, ſondern auch der fürnehme Holſtein. Fürſtl. Raht, Hr. Caſper Hojer, ſampt vielen andern, daß er ſie mit ſeinen groſſen Verheiſchungen übel dabey gebracht, und wenig, daß er ſo hoch ſich verſprochen, praeſtiret habe. Und ſein eigen Sohn iſt in dieſer ſonderbahren Inſtitution nicht hoch geſtiegen. Die 4 Jahr ſeyn bey den Knaben verſpildet, und was ſie von der Grammatica vorhin gelernet, alles vergeſſen. Sintemahl ſie ein Theils gar nicht, oder ſelten in die Schulen kommen, auch nur die Interpretationem vocabulorum anhören, aber in der Grammatica von kei-

nem Collega haben müſſen examiniret, ſondern damit verſchonet bleiben. Haec Pouchenius. Sed audiendus etiam eſt Crugerius. Is vero f. 572. b: *In priuata inſtitutione habe er wol ſonderliche terminos, und brauche ſich derſelben ——— Brauche doch ein Schiffer* (14) *ſeine terminos proprios, wann er von Touwen redet, und theilt dieſelbe nominatim in varias ſpecies —— Und ſo dann ein Schiffer ſeine Touwe auff dem Schiffe mit alſo vielerhandt Nahmen nennen und unterſcheiden môgte, warum es denn ihm nicht frey ſtehen ſollte, in der Grammatica ſeine verba artis zugebrauchen. Alſo hab er in der Syntaxi auch gethan.* f. 573. b: *Weilen ſeine priuata inſtitutio noch zur*

(14) Nauticam, vt ita loquar, Crugerii methodum valde exſibilat Pouchenius Act. f. 533. b: *Wie kômmt zu den artibus dicendi und ſeinen Grillen der Schipper mit ſeinem Bojer, Takel und Touwen? Reime dich Buntſchuch, Laſs mir das gewiſſe und ſtarcke fundamenta ſeyn, zu beweiſen ſeine Obſeruationes inutiles in Grammaticis, Dialecticis & Rhetoricis praeceptis. Was haben die artes dicendi mit dem Schiffe und Bojer gemein? Eſt argumentum a naui ad philoſophiam, und wäre alſo auch nautica ars mater artium dicendi. Et ſic malitioſe confunduntur, quae per ſe & naturam ſunt longe diſtinctisſima. Aber die genera Vocabulorum Latinae & Graecae Grammaticae ſeyn iuxta diſcrimina partium orationis praedicabilium & praedicamentorum wol ſo viel unterſchieden, daſs man dieſer ſeiner Bojerten, Tackelereyen und Touwereien dazu gar nicht bedarff.*

Digitized by Google

zur Zeit bey keinem Knaben 4. Jahr lang continuiret, ſo kônte auch der effectus nicht recht diiudiciret, vielweniger improbiret, noch auch daher mit Fug fürgegeben werden, als ſolte er mehr, denn er praeſtiren kônnte, verſprochen haben. Sey aber gleichwol an denen Knaben, welche er in priuata inſtitutione gehabt, die angewandte Zeit nicht ſo gar unverlohren und umſonſt geweſen, ſondern hätten dennoch pro facultate ingeniorum & aetatis ſo viel gelernet, daß dieſelbige inſtitutio an ihnen nicht vergebens ſey. Ibidem praetexit, paedagogos etiam requiri, qui omnia ſemper cum inſtituendis repetant. Hi cum propter exiguum puerorum numerum haberi non poſſint, ideo etiam excuſat defectum fructus inſtitutionis priuatae. In primis vero vrget, quod a nemine adhuc quadriennium ſit impletum. Pergit f. 574. a: *Er trage keinen Scheu, ſeiner priuat inſtitution halben rationem zu geben. Habe erſtlich die Knaben die Vocabula lehren laſſen, ſie darnach zum exponiren gewehnet aliquot Dialogorum, Officiorum Ciceronis, haben den Pſalterium vertiren, decliniren und coniugiren müſſen. Und weil die Knaben die praecepta nicht ſo bloß faſſen noch begreiffen kônnen, ſo habe er ex probatis authoribus exempla colligirt, daß die Knaben dieſelben exponiren, und darauß den vſum faſ-*

ſen

ſen und lernen können. Habe alle Verba Imperſonalia zuſammen geleſen, einen Tractatum angefangen auf alle Particulas, dieſelbigen wiederum dividirt; die Nomina Mixta hab er auch zuſammen getragen und dividirt, daß ſey ein ſchwer Ding, und hab es vor ihm noch niemand gethan, noch ſich deſſen unterſtanden: damit werde der Schulen treflichen gedienet. In Syntaxi habe er 64 Appellationes auf alle Reguln und Exempla geſchrieben, voll 3 Bogen. Wann nun die Knaben ſolches exponiren, nicht könne es feylen, es werde etwas von ihnen eingenommen. Nun mögte er gerne wiſſen, weil er all ſolche Arbeit und Fleiß dabey thäte, ob er deswegen in den Bann zu thun, daß auch Linacer gethan hat vor ihn. In Dialecticis habe er auch etwas ſonderliches gethan, welches er nicht wolle verachten laſſen, ſonderlich das Buch de Propoſitionibus Compoſitis. Plura ad hoc momentum ſpectantia, tam a Pouchenio quam Crugerio prolata, leguntur in cit. Act. f. 531. a. ſq. 534. a. 537. a. 548 ſqq. 571. a. 585 ſq. Defendere nouam ſuam docendi rationem voluit Crugerius I *auctoritate Thomae Linacri*, cuius Liber de emendata Structura Latini Sermonis iſto tempore in prima Athenaei noſtri claſſe publice fuit praelectus (15), a cuius methodo ſe non abiiſſe affirmat. Sed Pouchenius l. c. f. 534. b. 586. a. iſtud negat. II *conſenſu Martini Chemnitii*, cui olim Brunſuici in Schola Aegidiana eodem modo docenti non diſplicuerit. Verum & hunc Pouchenius, tanquam teſtis αὐτόπτης, f. 533. a. 584 b ſq vocat in dubium. III. *Teſtimonio Helmeſtadienſi*,

(15) Act. Miniſt. T. II. f. 573. a.

ſtadienſi, quod l. c. f. 576. b ſq legitur, & his honorificis verbis abſoluitur: *Seneca lib. 6. Epiſtolarum ſuarum, quas Poëta & Philoſophus ad amicos ſcripſit, dicit, Philoſophiam tribus rebus animum noſtrum excolere atque exornare, vel tria nobis afferre: ſenſum communem, humanitatem & congregationem. Hasce virtutes omnes in ornatisſimo & doctisſimo viro, Collega nuper noſtro clarisſimo, Domino Magiſtro Pancratio Crugerio, Finſteruualdenſi, ſitas eſſe intelleximus, qui dum nobiscum viueret, (vixit autem in ſextum vsque annum) ob eas in primis carus fuit omnibus, maxime vero propter ingenii acumen, quod in ipſo elucebat, & docendi dexteritatem ac facilitatem, quam ſummo ſtudio omnibus probabat, quaque ſtudioſam iuuentutem cum fide & diligentia maxima, publice quidem prioribus annis in Grammatica & Poëtica, poſterioribus vero in Poëtica & Dialectica, priuatim autem in variis artium diſciplinis informabat, vt opera ipſius & nunc temporis Academia noſtra aegre careat. Nec defuit profesſioni & muneri ſuo in celebrandis Illuſtrisſimi Principis ac Domini Iulii, Brunsuicenſis Ducis & Luneburgenſis, Academiae Iuliae fundatoris & parentis, Domini noſtri clementisſimi, laudibus. —— Quare de honeſtisſimo ipſi loco & conditione dignisſima gratulamur, & felicia fauſtaque omnia ex animo precamur, faxitque Deus opt. max., vt in docenda & erudienda iuuentute eam Scholae praeſtet operam, qua in Eccleſiam Chriſti & Rempublicam plurimum boni & doctrinae ſalutaris redundauerit. Ad haec omnes bonos enixe rogamus, vt praedictum virum, M. Pancratium, cum propter eximiam ipſius & multiplicem in variis diſciplinis eruditionem, tum & ob humanitatem ſingularem, cum grauis-*

grauitate ſumma iunctam, ſuo fauore & animi beneuolentia complectantur, commodis ipſius ſeruiant, & ſtudia iuuent. In primis vero inclytae vrbis Lubecenſis Senatui ampliſſimo ac vniuerſae Reipublicae vnice ipſum commendamus, de quo hoc ſibi perſuadebunt, nullius Rectoris (quae ipſius in docendo eſt prudentia, dexteritas & felicitas) opera, maiori ſuorum cum fructu & vtilitate vti ſe poſſe, quam huius viri. Vt taceamus ipſius in docendo laborum aſſiduitatem & tolerantiam, quae vel maxima in laboribus Scholaſticis virtus eſt, qua ille plures antecellit. At enim vero & hanc laudem Crugerium excuſare non poſſe, demonſtrare conatur Pouchenius, dum diſtinguit loca & tempus, refertque, quod in Crugerium ob methodum docendi nouam & inuſitatam ipſe Academiae Iuliae Senatus iam animaduerterit, quodue Illuſtrisſimus Princeps ei idcirco omni ad Scholam Iuliam reditu interdixerit. Vid. Act. Min. l. c. f. 534. a. 541. a. 586. a. 590. b. 616. a ſq, vbi diſertis verbis ſcribit Pouchenius: *Aliud eſſe, habere praeſtantium virorum teſtimonia magnifica, & itidem aliud: Talibus teſtimoniis per omnia reſpondere & ſatisfacere.* IV *conſenſu Dauidis Chytraei*, quem dubium facit Pouchenius l. c. f. 585 a, eo quod Chytraeus in egregiis ſcriptis ſuis non noua Crugeriana, ſed recepta dudum methodo vtatur. Ipſe vix mihi perſuadeo, Chytraeum omnes Crugeri conatus approbaſſe, iſtud tamen certum, quod aliquos non improbauerit, ipſi Crugerio inter amicos ſuos locum conceſſerit, eiusque ſalutis fuerit ſtudioſus. Docent hoc Chytraei epiſtolae ad Crugerium ſcriptae. Prima in

Epiſt.

Digitized by Google

Epiſt. Chytr. p. 602 ſq occurrens, inter alia haec habet: *Dialecticae illae meditationes, quarum me participem aliquando ſermone tuo feciſti, literis conſignatae, aeternam tibi laudem & decus parerent, cum praeſens certamen euentum, Cynico Germanorum proverbio notatum, tandem habiturum ſit. Hoc ſcio pro certo, vinco vel vincor, ſemper ego maculor. Quid de Grammatico opere ſignifices, non ſatis aſſequor. Exiſtimarem, multo rectius & praeclarius te in Dialecticas illas lucubrationes oleum & operam collocare.* Secunda epiſtola p. 678 ſq obuia, ex qua apparet, Crugerium Chytraeo conſilium de loco mutando aperuiſſe, haec etiam verba continet: *Mea fides & diligentia, ſi viuam, tibi non defutura eſt, verum occaſiones ac euentus, ſcis, non in noſtra, ſed Dei manu eſſe.* Tertiam ex pag. 685 integram, quia brevis eſt, volumen autem Epiſtolarum Chytraei rarius, deſcribam: *S. D. Clariſſime vir, amice colende.* Οἱ ἀγαθοὶ καὶ ἀντὶ μικρῶν ὄιδασι χάριν. *Quod igitur exigua haec & multo voluntate mea minora tenuitatis meae officia hoſpitalia non ingrata fuiſſe oſtendis, magnam tibi me gratiam debere fateor. Nathanem Stetini fuiſſe, vere ad te delatum eſt, ſed hinc non diſcedet. Et Stetinenſis Gymnaſii Rector iam conſtitutus eſſe dicitur. Velle me tua cauſa honeſta omnia, non dubites, nec beneuolentia, fides & diligentia tibi mea defutura eſt, ſed occaſiones & euentus, ſcis non in noſtra, verum Dei ſolius eſſe poteſtate. De Dialecticis meditationibus tuis, cum literaria Republica communicandis, quaeſo, vt cogites & conſtituas. Bene & feliciter vale. Idibus Iulii.* Ex quarta denique, quae extat pag. 821 ſq, haec excerpo: *Dolorem mihi*

nuncius

nuncius de praeſenti conditionis tuae ſtatu attulit ——
—— Scripſeram de te, antequam iſta mihi acciderunt, ad Nicod. Friſchlinum, qui ab Hildeſienſi Senatu quaeri Rectorem pietate, doctrina & autoritate praeſtantem indicarat, vt ex adiuncto exemplo cernes, ac Senatum de te vocando deliberaſſe ſcio. Quod, niſi adverſarii tui amici diſſuadeant, ſucceſſurum ſpero. Ad tantos viros, doctrinae ſuae arbitros cum provocaret Crugerius, Pouchenius iis Ouenum Guntherum, Ioannem Caſelium & alios, methodum Crugerianam omnino improbantes, opponebat. Vid. Act. cit. f. 531. a. 583. a. 601. a. Pleraque igitur Crugerii ſtudia Pouchenio diſplicuerunt: quaedam tantum ſuo calculo non indigna deprehendit. Haec ſunt *ſtudium Hebraicum*, *exercitia Stili* & *Poëtica*, de quibus pauca ſunt ſcripta in Act. cit. f. 606. b. 585. b. 586. b. Neque Crugerio litem eſſe motam ob *Declamationes* (quas ſaepius eum & Latino & Graeco ſermone, tam libero, quam metri legibus adſtricto, inſtituiſſe annotauit Bangertus in Catal. Rector. p. D 2), ex f. 605. a. apparet. Idem ſine dubio iudicandum eſt de *Theſibus*, quas nonnunquam in Auditorio publice diſcutiendas exhibuit, quarum exemplum ad annum 1586 ſe reperiſſe, docet Bangertus l c.

§. VII.

Contentioni quoque materiam praebuiſſe *diſciplinam ſcholaſticam*, deprehendo. Haec vti inter eas res, quae vitam ſcholaſticam reddunt miſeram, moleſtam, difficilem, primum

mum fere locum obtinet, ita etiam Crugerius eam non potuit ſic adminiſtrare, vt in nullas cenſuras incurreret. Vid. Act. cit. f. 557 ſqq, vbi docetur, quod in diſciplina nullam obſervarit aequabilitatem, modo nimis lenis, modo nimis rigoroſus, & carnifici, quam praeceptori cum ſeueritate prudentiam coniungenti, fuerit ſimilior. Equidem modum nonnunquam & in ſeueritate, & in lenitate eum exceſſiſſe, quis non credit, qui ſequentia ex Act. cit. f. 580. b: *In der Wiederlegung ſchweiget er ſtille zu der wahrhafftigen Beſchuldigung über ſeiner mehr den Orbiliana ſaeuitia & crudelitate in diſciplina ſcholaſtica, auch bißweilen ſchädlicher indulgentia & patrociniis petulantisſimorum nebulorum, deren etliche auch wol in der Kirchen ſub diuinis ihren Praeceptoribus Trotz und die Feuſte bieten dürffen. Auch wol, wie ein homo furioſus, Beil und Axte wieder fürnehmer Leute Kinder in der Schulen dermaſſen gebraucht, daß ſie dadurch wegen ſeiner Tyranney ihren armen bedruckten Eltern entlauffen, und ſie länger denn in Jahres Friſt nicht haben wiſſen können, wo ſie hingekommen*, legerit, & cum iis, quae f. 535. a. b. 541. b. 598. b ſcripta ſunt, contulerit? Quis vero ſibi etiam non perſuadet, facile eum (quis enim non humani quid patitur?) potuiſſe ad ſummum rigorem inflammari ſcholaſtica ſeditione (*Aufruhr, ſo ſich in der Schulen wieder ihn erhoben*), de qua ipſe in libello accuſatorio conqueritur? Vid. Act. cit. f. 517. b.

§. VIII.

Aluerunt porro litem hanc multa alia, quorum

rum Crugerius fuit accuſatus, Accuſabatur *contemtae inſpectionis ſcholae*, in qua tamen non videtur, niſi quod nimium eſt, & Scholis magis nocet, quam prodeſt, inuito animo admiſiſſe, reliquum libenter paſſus. Vid. Act. cit. f. 515 ſq. Accuſabatur *iniuriarum Collegis illatarum.* Vid. l. c. f. 535. b. 584. a. Accuſabatur *illiciti commercii cum ſacrificulis Pontificiis.* l. c. f. 537. b. 538. a. b. 539. a. 554. b. 558. b. 562. b. 575. a. b. 589. b. 611. a ſqq. Accuſabatur *inconſtantiae in docendo* l. c. f. 531. b: *Iſt in ſeiner inſtitution ſo varius und inconſtans, daß man nicht wiſſen kan, mit wem ers halte. Denn bald iſt er Ramiſch, bald etwas anders, und muß gar nichts in artibus dicendi ihm gut genug ſeyn.* f. 594. b: *Wie gewiß ſeine priuata ſtudia fundiret ſeyn, zeigt das Werck an ihm ſelbſt. Denn was er für hohe Kunſt und Weißheit mit hohen ruhmrähtigen Wörtern (als: Hoc meum eſt. Hoc ego primus omnium inueni. Haec mea eſt diligentia priuata. Magno mihi labore hoc conſtitui) eius Tages fürgegeben, eben daſſelbige hat er alſobald wiederum des andern Tags, oder bald hernach, als ungewiß verworffen, und aber ein anders an deſſen Stete gegrillet, wie der Diſcipulorum Bücher zeigen, darinn ſie ſolch Ding aufgezeichnet, auch ändern müſſen.* Accuſabatur *diſcordiae inter Senatum & Miniſterium quaeſitae.* f. 560. b. Accuſabatur *diſcordiae inter*

Mini-

Miniſterium & Scholam excitatae. f. 562. a. 602. b ſq. Accuſabatur *horarum publicarum neglectarum.* f. 554. b. 562. b. Accuſabatur *Examinum ſophiſticorum* f. 561 b, aliarumque rerum, quas omnes enarrare, nimis longum foret.

§. IX.

Quid vero inde poterat aliud, quam Athenaei ruina ſequi? De hac ſaepius loquuntur Acta. Sic Pouchenius f. 534. b: *Iſt derhalben klar, daß ſeine priuat Grillen, als unbeſtändig, ungegründet, der Schulen geſchadet, aber nichts genutzet, die vſitatas regulas artium dicendi mehr obſcuriret, denn erkläret, die Jugend mehr aufgehalten, denn befördert, die Schule ledig, und nicht frequentem gemacht.* f. 536. a: *Er iſt der Schulen Untergang zu verantworten ſchuldig, und niemand anders.* Crugerius f. 574. b: *Er hab 20 Knaben in prima Claſſe.* Pouchenius f. 586. b: *Hat die Jugend erbärmlich in ſtudiis gehindert, die Schule ruiniret, und gute Leute, beyde in Senatu & Miniſterio noſtro, auch in der Bürgerſchafft ihre Kinder anderswohin mit ſchweren Unkoſten zu ſchicken, beweget. Auch ſo alhie frembde Knaben geweſen, ſind ſie wiederum durch ihre Eltern und Freunde, unter welchen auch Hr. D. Simon Pauli Sohn iſt, abgefordert worden.* Conf. f. 592. a. Auxit ruinam Scholae *Chorus Symphoniacus,* Crugerii tempore ſublatus. Vid. Act. f. 558. b. Quae omnia efficiebant, vt, licet Crugerius in ipſo Patrum Conſcriptorum

ordine patronos haberet (16), non ſolum a Senatu reprehenderetur (17), verum tandem etiam ab officio, ſaepius antea ei renunciato (18), remoueretur. Actum iſtum Pouchenius in Eberi Calendar. Hiſtor. ad d. XXIX Octobr. manu ſua ſic deſcripſit: *Hoc die a Senatu Lubecenſi remotus eſt a Gymnaſiarchia M. Pancratius Crügerus, ob ſimultates & manifeſtas inimicitias, quas aliquot annis aduerſus Superintendentem me, & M. Michaelem Rhau, Paſtorem ad D. Virginem, palam & furioſe exercuit. Et manu ſtipulata iuramenti loco promiſit, nec ſe ipſum, nec per alium, publice, aut priuatim, ſcripto, aut voce, hac de cauſa quenquam conuiciaturum eſſe. Anno* 1588 (19): *Hora 9 antemeridiana, in Conſiſtorii conclaui.*

§. X.

Lubeca egreſſus Crugerius, poſt breue in Academia Viadrina exactum temporis ſpatium, a Goldbergenſibus fuit receptus, & Scholae Aurimontanae an. 1589 IX Cal. Sextil. praefectus. Sed in hoc etiam officio nondum vitae finem expertus,

(16) Queritur idcirco Pouchenius l. c. f. 556. b.
(17) Act cit. f. 561. b.
(18) l. c. f. 556. b. f. 582. b.
(19) Bangertus l. c. habet annum 1589, quoniam eo anno muſei ſui parieti, addito nomine, hoc diſtichon inſcribendum curauit:

Dum ſtudeo ante alios tenerae prodeſſe iuuentae,
Ante alios hominum praemia more fero.

Sed haud dubie ob imminentem hiemem Lubecae in annum 1589 ſubſtitit, licet ſub finem anni 1588 iam eſſet munere abdicatus.

pertus, verum cum in Academia Francofurtana Ioachimus Garcaeus, Graecae linguae Profeſſor, moreretur, eidem fuit ſuffectus, in qua ſtatione an. 1614 vitam cum morte commutauit. Vid. Io. Chriſtoph. Becmani Notit. Vniuerſit. Francof. pag. 70. Varia, ſane non inelegantia, edidit ſcripta Poëtica, Graecaalia, quorum quae mihi innotuerunt, indicem ſubiiciam. Sunt autem

Carmen, cuius inſcriptio: *Qua & magnificentia atque amplitudine, & religione pietateque, mirifico cum applauſu populi ac piorum omnium, illuſtriſſimus Princeps & Dominus D. Iulius, Dux Brunſuic. D. Henrico Iuniori Patri ſuo, Wolffenbytii funus fecerit, carmine indicatum.* Lipſ. 1568. 4. Vid. Cl. Iaenichii Luſat. Literat. Diſp. II. p. D 2.

Carmen Iulio Duci oblatum, in quo muſae introducuntur. Extat in Introd. Acad. Iul.

Hiſtoria baptizati Chriſti, Latino & Teutonico carmine expoſita cum baptizaretur Iulii Ducis filiola, Dorothea Auguſta. Henricop. 1577. 4.

Catalogus Epiſcoporum Halberſtadienſium, a Caroli M. Imperatoris temporibus, ad haec vsque contextus, miſſusque ad Reuerendiſſimum & Illuſtriſſimum Principem ac Dominum, D. Henricum Iulium, iam pridem Poſtulatum, & VIII die Decembris hoc anno Chriſti 1578 *introductum Epiſcopum eius Dioeceſeos, Ducem Brunsuicenſem & Lunaeburgenſem &c. Academiae Iuliae Rectorem primum & perpetuum; tum ad Decanum & vniuerſum Cathedrale Capitulum, a Pancratio Crugerio, Finſtervaltenſi, Academiae Iuliae Profeſſore.* Henricopoli. 1578. 4. Carmine heroico nitido hoc ſcriptum eſt conſignatum.

De peruetuſtis ac nobiliſſ. duabus Saxoniae familiis, Schuicheldia & Hoimia, Liber, illuſtribus aliquot rerum Saxonicarum hiſtoriis aſperſus: & Nuptiis Cunradi a Schuichelde, Henrici Iulii, Epiſcopi Halberſtadenſ. Ducis Brunſuic. & Luneb. Conſiliarii ſummi, & Eliſabethae ab Hoim paratus. Helmeſt. 1580. 4. Heroico carmine hic liber exaratus.

Oratio ad Illuſtriſſimum Principem Dn. Fridericum, Ducem Lignicenſem, &c. & ampliſſimos eius prouinciae Ordines, habita a Pancratio Crugerio, Finſtrevaldenſi: de Difficultate Scholaſtici Muneris, & quo animo ad id acceſſerit: cum illuſtri Scholae Aurimontanae gubernandae praeficeretur, IX. Cal. Sextiles, An. 1589. Francof. ad Viadr. 4. In hac Oratione licet nullam fatorum Lubecenſium diſertis verbis faciat mentionem, nec vnquam nominet Lubecam, videtur tamen paſſim eo digitum intendere. Sic e.g. pag. B 4 ſq ſcribit: *Illi, illi hominum generi quid facias? qui vt ouibus lupi, equis gryphes, columbis miluii, ita ipſa portentoſa & nefaria natura ſua ſcholarum magiſtris vsque adeo inimici atque infeſti incumbunt, vt nihil reliqui faciant ad ſummam petulantiam, malitiam, furorem, atque ad omne genus acerbitatis, vexationum, contumeliarum; vt dolores ipſis inurant ſaeuiſſimos, nec conquieſcere afflictos, aut liberum ſpiritum ducere exagitatos vnquam ſinant. Nihil his tam ſanctum, quod non cauillis ſuis in ſuſpicionem; nihil tam cautum, quod non in inuidiam; nihil tam praeclarum, quod non in odium rapiant. His in bonos adoleſcentes fauor & humanitas, indulgentia eſt; in im-*

improbiores & contumaces ſeueritas, appellatur crudelitas & tyrannis. Si quid grauiter dictum eſt, aſperitati; ſi quid mitius, remiſsioni animi & negligentiae tribuitur. Si cui in poenis propter ſpem emendationis aliquid eſt condonatum, moderationis minus honeſta ratio interueniſſe fingitur. Si propter ingenii duritiem durius animadverſum, priuata odia & a patrum memoria ſimultates, & immanis vindictae cupiditas falſo proferuntur, & tragice exagitantur. Non referam ominis cauſa, quae in hoc genere experientia, & crebrae bonorum virorum querelae docent. Calumnia, calumnia, inquam, nullibi magis patentem campum habet, nullibi frequentius ſedem figit, nullibi impunius graſſatur ac ſaeuit. &c.

Oratio ſacra auguſto matrimonio Illuſtrisſimi Principis & Domini, Dn. Friderici, Ducis Sileſii & Lignitii, &c. & Illuſtrisſimae Principis ac Dominae Dn. Dorotheae Cimbricae &c. continens Paraphraſin narrationis Moſaicae de Ortu Coniugii, ex Cap. 1 & 2 Geneſeos. In Schola Aurimontana Sileſiorum, publicis feriis indictis, quo die nuptiae in Holſatia celebrabantur, prid. Non. Decemb. an. 1589 recitata. Francof. ad Viadr. 4.

Chryſoris, hoc eſt, de Illuſtrisſimae laudatisſimaeque Principis & Dominae, Dn. Dorotheae Cimbricae, oriundae e Daniae Regum genere &c. in Sileſiam atque arcem Lignitiam exoptato & felici fauſtoque adventu, qui incidit in menſem Ianuarium an. 1590, illuſtris Scholae Aurimontanae nomine Gratulatio. Vratisl. 4.

Memoria Matthaei a Logau & Altendorff, Imperatoriae Maieſt. Conſiliarii & Praeſidis Capitanei Du-

catus Suidnicenſis & Iaurovienſis, pie defuncti in Iaurorum caſtro ad VI Non. Martias. An. 1593. Lign 4. Heroico carmine hac Memoria eſt adornata.

Diſputationes duae, quarum vna eſt de genere, altera de ſpecifica differentia Tropi. Reſp. Timotheo Crugerio, Pancratii filio. Francof. 1594. 4.

Programma Graeco confectum ſermone. ibid. 1595. 4. Iaenich. l. c.

Programma in funere Io. Henr. Caminaei. ibid. 1599. 4.

Monumentum memoriae Dauidis Chytraei poſitum carmine. 1600.

Programma, quo Iuuentutem ad humanitatis & Philoſophiae ſtudia colenda hortatur, in iisque cum laude verſatos, ad petendos honorum gradus, officii ratione ductus amanter & beneuole inuitat. Francof. 1601. 4. Graeca lingua ſcriptum eſt hoc Programma, in cuius titulo Crugerius ſe vocat *Poëtam Laureatum.*

Monumentum beatis manibus Pauli Meliſſi conſecratum. ibid. 1602. 4.

Carmen, quo gratulatur Sileſiae Duci Academiam Francofurtenſem frequentanti. 1608. 4. Vid. Iaenich. l. c.

Elegia in Funere Sereniſſ. El. Brand. Ioachimi Friderici. 1608. Conf. Iaenich. l. c.

De Profeſſoribus Graecae Linguae, quos primo ſuo ſaeculo habuit Vniuerſitas Francofurasna. Carmen Panegyricum. Vid. celeb. Ludouici Hiſt. Gymnaſ. & Schol. P. V. p. 322.

Re-

Reſcriptum ad Nagelii Aſtronomiam Nouam. Vid. Koenig. Biblioth. p. 225. Witte Diar. l. c. Praecones Crugerii, eiusque ſcriptorum, ſunt Iaenichius l. c. ſcribens: *Edidit neque multa, neque magna, eius tamen nonnulla generis, ſpeciatim poëmata, quae tum indolis elegantiam, tum feliciſſimum prae ſe ferunt ſtudium grauitatem imitandi Virgilianam*; necnon Cunradus in Proſopog. Mel. Millen. l. p. 38 canens:

Attydis & Latii Seiren Pancratius hercle eſt,
Quae Viadri ad ripas Muſica corda trahit.

Addatur, quem primo loco nominare debuiſſem, Henricus Brockeſius, magnificus quondam Conſul Lubecenſis, cuius elogium, quo Crugerium, praeceptorem ſuum, ornauit, Athen. Lub. P. I. p. 127 iam dedi legendum.

§. XI.

Collegas Crugerii enarraturus Bangertus l. c. nominat primo M. NICOLAVM VORSTIVM, Conrectorem, M. ANDREAM POVCHENIVM, Subrectorem: non commemorat autem Pouchenii ſucceſſorem, M. GEORGIVM HENNINGIVM, Dithmarſum, quem, in Academia Iulia viuentem, iam eo tempore, quo Crugerius Lubecam vocatus, ſpem habuiſſe adipiſcendi Subrectoris munus, & illud adeptum, lectionem ſacram loco Crugerii aliquandiu tractaſſe, ex Actis Miniſt. Lubecenſis ſupra §. 5. eſt demonſtratum. Legi Ἐπιθαλάμια *ſecundis nuptiis ornatiſſ. iuxta ac doctiſſ. viri D. M. Georgii Henningii, Subrect. Schol. Lubecenſium, Praeceptoris fideliſſimi, & honeſtiſſimae pudiciſſimaeque Matronae,*

tronae, Iudithae, R. D. Ioachimi Holtmanni, b. m. relictae viduae, obſeruantiae ergo ſacrata a Diſcipulis. Lubec. 3 Id. April. 1589. 4. Diſcipuli autem erant *Martinus Reinboldi*, Weidenſis: *Ioh. Rhau*, Femarienſis: *Michael Troſtius*, Lubecenſis, & *Luderus Desburgus*, Megapolitanus. Vale muneri ſcholaſtico an. 1592 dixit Henningius, conſecutus Symmyſtae Cathedralis munia, quae adminiſtrauit, vsque dum an. 1616. d. 7 Sept. e vita migraret (20). In Actis Miniſt. Lubec. T. V. P. I. p. 115. b. haec de Henningio occurrunt: *Den 7 Sept. 1616 iſt M. Georgius Henninges, Archi-Diaconus zum Thum, ſeelig in GOtt entſchlaffen, als er an der Schulen albie in Subrectoratu gedienet* 12 *Jahr, im H. Miniſterio aber* 26 *Jahr.* Quae verba alium plane calculum, quem, fateor, me cum reliquorum relationibus conciliare non poſſe, ſuppeditant.

§. XII.

Citantur porro collegae Crugerii M. IOANNES MEINEKE, Cantor; IACOBVS ab HOEGE: IOACHIMVS PASCHASIVS, qui, an. 1583. d. 24. Octobr. Symmyſta Trauemundanus vocatus, Scholam reliquit; & NICOLAVS BALHORNIVS, quorum in antecedenti capite mentio iam iniecta. Acceſſit HENRICVS SCHVTTE, qui ſub ſolo Crugerio occurrit.

§. XIII.

Reſtant tres noui Collegae, Rectore Crugerio introducti. Primus eſt IOANNES MENAR-

(20) Mellii Gründl. Nachr. von Lubeck p. 147. 227.

NARDI, Anhaltinus. Secundus M. NICOLAVS IVNGIVS, Lubecenſis, magni iſtius Philoſophi, *Ioachimi Iungii*, pater (21), qui, teſte Martino Fogelio in Hiſtor. Vit. & Mort. Ioach. Iungii ap. Witten. in Memor. Philoſophor. Dec. VI. p. 261, *an. 1589 violenta morte ereptus. Cum enim ex conuiuio laetus domum pergeret, gladio eum inuitus quidam confecit, aduerſarium ſuum hunc eſſe ratus.* Tertius eſt M. IOACHIMVS DREIERVS, Lubecenſis, qui ab anno 1587 vsque ad annum 1630, adeoque per 43 annos Gymnaſii noſtri fuit Conrector. Vitam eius, laudes & merita complectitur Oratio Kirchmanniana, Athen. Lubec. P. III. p. 417 ſqq inſerta. Hic pauca adiiciam, quae ad nomen, ſtudia & laudes Dreieri pertinent. Nomen eius, tum alii, tum praecipue Ioannes Caſelius, intimus Dreieri amicus, nonnunquam per *Tornaeſium* expreſſit. Docent hoc ſcripta Caſeliana, quae in Bibliotheca publica Lubecenſi aſſeruantur. Studia ipſius fuiſſe in primis Graeca, oſtendunt pereximia illa *Carmina Graeca*, ab illo concinnata, quae in eadem Bibliotheca (22) ſuperſunt. Vnde etiam Ioachimus Morſius, maximis Dreieri amicis accenſendus, in Diar. Apodemic. f. 713. b. eum *Graecum inſignem* appellat. Laudes illius amplificat perinſigne iſtud elogium, quod Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 209. a. b. in Hunnii & Paſtorum Scripto de emendanda Schola 1630. 13 Febr. conſigna-

(21) Vid. Athen. Lubec. P. III. p. 432.
(22) Miſcell. Vol. Ec.

ſignato reperitur, & ſequentibus verbis abſolvitur: *Zum nothwendigen Fundament einer guten Reformation wollte dienen, wenn man des Hn. Conrectoris hohes Alter und gegenwärtigen Zuſtand in Acht nehme. Und weil wir ihn mehrſtentheils als unſern getreuen und lieben Praeceptorem ehren, ſämtlich aber das mit Wahrheit zeugen müſſen, daß ſo lang dieſer ehrliche fromme Mann die Leibes Kräffte gehabt, er ſein Ampt nach höchſter Treue und Fleiß verrichtet, auch bißhero, und auf dieſe Zeit über ſein Vermögen arbeitet, als bitten wir, bey unſer lieben Obrigkeit es dahin zu diſponiren helffen, daß er nunmehr, als er bey 43 Jahren in der Schul unverdroſſen gearbeitet, rude donirt, mit einer ehrlichen prouiſion verſehen, ihm das reſiduum vitae in Ruhe zuzubringen, vergönnet, ſeine getreue Dienſte belohnet, und ein tüchtiger junger Mann, der zur Arbeit wol qualificiret, an ſeine Stat verordnet werde.* Conf. Athen. Lub. P. III. p. 471.

§. XIV.

Poſt dimiſſionem Crugerii GERARDVS SCHVRMANN acceſſit. Hunc an. 1588. XVI Kal. Decembr. Formulae Concordiae nomen dediſſe, ex ipſo codice, in quo ſunt ſubſcriptiones, perſpexi. Mortem ipſius Bangertus l. c. p. D 2 ad annum 1616: Mellius autem l. c. p. 229 ad an. 1613. 4 Februar. retulit.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XII.

De *Rectoratu* *M. MICHAELIS RACKELMANNI.*

A. 1589 —— 1593.

§. I.

EXcepit Crugerium M. MICHAEL RACKELMANNVS, Weida-Variſcus, quem an. 1589. d. 30 Octobr. hic Formulae Concordiae ſubſcripſiſſe, citatus codex teſtatur. Vitam eius nemo, quod ſciam, litteris plene conſignauit. Pauca haec modo habet Io. Auguſtin. Egenolfus, Schol. Crucian. Dresdenſ. Rector, in Catal. Schol. Cruc. Dresd. Collegar. ad calcem Programmat. Scholaſticor. Dresd. 1701. 8. pag. 513 ſq: *M. Michael Rackelmann, Weidenſis Variscus, Rector factus anno* 1585, *officio ſuo praefuit triennium, vsque ad annum* 1588, *quo fatali quodam malo praeter ſpem & culpam oppreſſus, & ſtatione ſua expulſus, in exilium ire coactus eſt, ex quo tamen poſt paucorum annorum decurſum reuocatus, in Schola illuſtri Misnenſi prouinciam Conrectoris adminiſtrauit.* Videtur autem ignoraſſe Egenolfus, quod Rectoris munus per quatuor fere annos in noſtro Athenaeo ſuſtinuerit. Quae fuerint cauſae, ob quas *abdicare ſe Rectoratu*, teſte

Ban-

Bangerto l. c. p. D 2 b, *neceſſe habuerit, & an.* 1593. 9 *Febr. hinc in patriam conceſſerit*, non auſim dicere. Bene eum hic res ſuas egiſſe, concludere licebit ex hoc, vt vulgo vocamus, Poſtſcripto epiſtolae Andreae Pouchenii ad Polyc. Lyſerum 9 Ian. 1593 ſcriptae, ineditae hactenus, ſed a celeberrimo Starckio in Lubeca Lutherano-Euangelica edendae: *Dn. M. Michael Rackelmannus vocationi Misnenſi morem geret, & miſſionem a noſtris adeptus, vt hinc ad diem Purificationis iter ingrediatur. Inuitus patior eum a nobis auelli.* Accepit autem munus Conrectoris in Schola Miſenenſi, eodemque ab an. 1593-1609 functus eſt. Vid. Catalogus Conrectorum Scholae Miſenenſis, quem Cl. Schreberus Vitae Georg. Fabricii, Chemnicenſis, adiecit. Extat ad hunc Rackelmannum epiſtola Dauidis Chytraei, in qua eum laudat & conſolatur. Vid. Epiſt. Chytr. p. 726 ſq. Ceterum iſtud non eſt omittendum, quod Rackelmannus inter diſcipulos ſuos habuerit duos, qui principibus Theologis Lutheranis accenſentur. Hi ſunt *Fridericus Balduinus*, qui Dresdae audiuit Rackelmannum, laudatum idcirco in Memor. Balduin. ap. Wittenium Memor. Theologor. Dec. II. p. 270: *Henricus Höpfnerus*, quem Miſenae M. Danielem Menium, Rectorem, & M. Michaelem Rackelmannum, Conrectorem, praeceptores nactum eſſe, oſtendit Memor. Hôpfner. l. c. Dec. IV. p. 495.

§. II.

Collegas Lubecae inuenit Rackelmannus M. IOACH. DREIERVM, Conrectorem, M. GEORG.

GEORG. HENNINGIVM, Subrectorem, IOANNEM MEINEKE, Cantorem, GERHARDVM SCHVRMANNVM, & haud dubie plures. Tres autem ipſius tempore noui ſunt electi. Primus eſt MARTINVS NORDMANN, Lubecenſis, qui an. 1590. d. 19. Nov. ſcripto nomine ſuo Formulae Concordiae ſe addixit. Sequitur M. GEORGIVS MEISNERVS, Lubecenſis, vir & fide & doctrina inſignis, qui Subrectoris munia ab an. 1592 vsque ad an. 1597 (hoc enim anno d. 22 Octobr. peſtilentia correptus, obiit) tam laudabiliter geſſit, quam legitime impetrauerat. Teſtes produco duas Epiſtolas, quas autographas vir & ſplendido genere & ſolida eruditione conſpicuus Dn. Hermannus Henricus a Dorne beneuole mecum communicauit. Vna inſcribitur: *Splendore generis, magnificentia, prudentia, virtute, rerumque vſu eminentisſimis Viris, Dn. Hermanno a Dorne, ac Dn. Theodorico Brömſen, liberae & Imperialis Reip. Lubecenſium Conſulibus, Scholaeq́ Catharinianae praefectis dignisſimis: Dnis ac fautoribus ſuis vnice colendis.* His autem abſoluitur verbis: *S. P. Ingratus plane ſim, meique disſimilimus, Viri nobiles, Conſules prudentisſimi, Patres patriae, niſi vos venerer, & in oculis feram: cum quod ſumptus liberaliter conceſſiſtis, tum quod praeclarum de me promouendo iudicium non ita pridem concepiſtis, mihique nil tale cogitanti prae multis aliis functionem minime aſpernandam vltro obtuliſtis. Ago igitur & habeo veſtris amplitudinibus gratias, quas mente concipere poſſum maximas: omni contentione elaboraturus,*

vt

vt nemo neque ſumptibus mihi collatis ſe defraudatum, neque honeſta illa ac praeclara de me opinione falſum fuiſſe, vnquam conqueri poſſit. Ad prouinciam oblatam quod attinet, viri ampliſſimi ac Maecenates colendi; etſi res meae, Dei beneficio, ita comparatae ſunt, vt breui in celebri ac honeſto loco, functione aliqua ſplendida (obligatione tamen ſalua) frui potuiſſem: tamen veſtro ampliſſimo de me iudicio obedienter, prout par eſt, & gratum alumnum decet, morem geram, meque ad praefinitum tempus veſtris magnificentiis (Deo iuuante) ſiſtam. Nec enim ignoro, quam deteſtandum vitium ſit ingratitudo: & quod partem noſtri ortus ſibi vindicet patria. Faxit Deus Opt. Max., vt cedat vocatio haec legitima ad nominis ſui gloriam, & Eccleſiae ac Scholae, adeoque totius Reip. Lubecenſis emolumentum. Mihi vero adſit Spiritus ſanctus, vt (quod ſaepius optaui) in omnes grati animi ſignificationes erga patriam elaborare, eidemque beneficia accepta longe maxima abunde rependere queam. Valete Viri prudentiſſimi, meque vobis deinceps ſimiliter commendatum habete. Scripſi Tubingae, VII Idus Iunias, anni ſalutis cIɔ Iɔ XcII. Alterius Inſcriptio eſt: *Magnifico, ampliſſimo & prudentiſſimo viro Dn.* Hermanno a Dorne, *inclytae Lubecenſium Reip. Conſuli digniſſimo, Domino ac fautori ſuo eximie colendo.* Ipſa epiſtola ſic habet: *S. P. Ex litteris cum publicis, tum priuatis per tabellarium huc miſſis, Ampliſſime & prudentiſſime Conſul, fautor omni obſeruantiae genere honorande, haud obſcure deprehendi, quanto me fauore proſequatur non tantum T. Ampl^do., ſed communis etiam noſtra patria, quae*

ad

ad Scholae prouinciam obeundam me alumnum ſuum legitime vocat, & beneuole quaſi inuitat. Idem patriae Scholae Rector & ſuo & Collegarum nomine ſatis humaniter hac eadem vice praeſtitit. Hanc veſtrum omnium erga me humanitatem, beneuolentiam & amorem nonne exoſcularer? qua fronte ſpartam diuinitus oblatam repudiarem? qua audacia patriae, cui me obligatum ſentio, refragarer? Quapropter & gratias immortales toti patriae, in primis vero tuae amplitudini pro oblatis honoribus habeo, & vobis ſignifico, me (ſi vitam viresque conceſſerit Deus) ad ſuſtinendum munus ſcholaſticum dicto tempore venturum. Quanquam enim ſtrenui & nobiliſſimi Riedeſelii in Eyſenbach id iam totis viribus agunt, vt apud Illuſtriſſ. Principes Vinarienſes (qui ſingulari gratia praedictos nobiles amplectuntur) mihi vel profeſſionis quendam locum in Academia Vitebergenſi, vel Rectoratum in aliqua Miſniae Schola impetrent, meque haud dubie ante autumnales Francofurtenſium nundinas promotum cupiant: tamen memor fidei datae, beneficiorumq́ in me collatorum, litteris hisce promitto, me, poſthabitis in poſterum ceteris functionibus, in patriam reuerſurum, oblatum munus ſumma fide ac diligentia adminiſtraturum, & boni praeceptoris officio pro virili functurum. Domum reuerſurus Spiram me deportabo Licet autem per aliam viam in patriam redire mallem, quam vrbem antea viſam reuiſere: tamen vt Hermannum noſtrum conueniam, eiusque conſilia & vitae ſtatum explorem, iter iſtud lubens repetam: praeſertim cum a T. A. hoc facere iubeat, idemque per literas Spira heri acceptas Dnus Hermannus a me petat. Breuitati & nuditati harum litterarum ignoſcas, Maecenas optatiſſime, etiam atq́

O etiam

etiam rogo. Stutgardia enim (quo animi cauſa profectus fui) Tubingam nunc regreſſus, litteris vnico quaſi momento exarandis ita inuoluor, vt reſpirare vix queam. Maturat enim tabellarius abitum, cum meum reditum hic per triduum praeſtolari coactus ſit, qui ſi fortasſis vltra tempus me abſente detentus fuit, obnixe rogo, vt ne huius exiguae morae culpam ſuſtineat, poenasue luat. Intra paucos dies plura ad T. P. ſcribam: Spiram ad Dn. Hermannum litteras miſſurus. Valeat T. A. cum coniuge & liberis dulcisſimis, iisque officioſisſimam a me ſalutem annunciet, meque priſtino fauore in poſterum quoque complecti non deſiſtat. Dabantur ocysſime Tubingae VII Idus Iunias, anni χριστογονίας cIↃ IↃ XCII.

Ad perinſignia Meisneri in Athenaeum noſtrum merita iſtud etiam pertinet, quod effecerit, vt D. Otto Gualtperius eidem praeficeretur, de qua re in ſequenti Cap. XIII. plura. Quanti eum, publico officio nondum admotum, fecerint viri docti, docent Προπεμπτικα duo, *quorum prius in honorem & gratiam nobilisſimi atque eximiae ſpei adoleſcentis, Hermanni Riedeſeln, ſtrenui nobilisſimique Dn. Volperti Riedeſeln in Eiſenbach, viri proſapia & ſtemmate, pietate, doctrina, omnique virtutis genere maxime conſpicui, filii: nec non doctisſimi atque ornatisſimi viri M. Georgii Meisneri honorem, dulcis recordationis ergo compoſitum a M. Ioanne Vrſino Deiſſellano, in illuſtri Paedagogeo Marpurgenſi Praeceptore.* Marpurg. 1591. 4. Mortuo Meisnero hoc ſcripſit elogium ciui & collegae Ioachimus Dreierus:

Ergo qui Sophiae myſtes, caſtaeque Mineruae,
Vraniae, Themidi cultae, Phoeboque ſacratus,

Atque

Atque adeo Chriſto, rutilis qui praeſidet aſtris,
Liquerit auricomi Meisnerus lumina ſolis?
Nomen perpetuo vt tenebris condatur opacis?
Sic vulgus: quod idem Virtus negat, ipſa vetatque,
Grande nefas hoc eſſe rata, vt qui caſtra ſecutus
Phoebea, obſcuris inglorius erret in vmbris.
Ergo quidem fato Meisnerus merſus acerbo eſt,
Vt nunquam redeat conſuetae ad munia vitae,
Aſt virtus, probitas, candor, tam nobile pectus,
Ingenii dotes, Phoebi ſeruantur in arca.

Epiſtola Sam. Huberi ad Meisnerum in Goetzii Act. Huberian. p 4 ſq legitur. Reliqua ad Meisnerum ſpectantia Gualtperius ſingulari complexus eſt Oratione, quam, lectu dignam, Athen. Lubec. P. III. p. 479 ſqq inſerui. Pertinent huc in primis ea, quae p. 512—514 leguntur. Supereſt CHRISTOPHORVS DASTORFF, qui etiam Rackelmanni tempore, anno nimirum 1592, in collegium ſcholaſticum fuit cooptatus. Erat ille patria Vinarienſis, & in Scholam introducendus an. 1592. d. 24 Octobr. Formulae Concordiae ſubſcribebat. Fungebatur munere ſcholaſtico ad an. 1598, cuius anni die 1 Iun. Templi Mariae Magdalenae ſacri, vulgo ad Arcem, Eccleſiaſtes eligebatur, qua ſparta mors eum an. 1613. d. 25 Maii priuauit. Vid. Mellius l. c. p. 166.

Digitized by Google

CAPVT XIII.

De *Rectoratu* *D. OTHONIS GVALTPERII.* A. 1593——1613.

§. I.

VAlet omnino ad laudem Athenaeo noſtro, quod Theologiae Doctorem habuerit Rectorem. Eſt is OTTO GVALTPERIVS, Rotenburgenſis Haſſus, quem Ioan. Chriſtoph. Kalkhofius in Haſſia Literata ap. Ludouicum in Hiſt. Gymnaſ. & Schol. P. I. p. 87 natum eſſe an. 1546 affirmat: Meisneri autem epiſtola, mox exhibenda, annum 1555 oſtendit. Didicit in Academia Marpurgenſi, inque eadem publice Graecas & Hebraeas litteras docuit. Summis quoque in ſanctiori diſciplina honoribus fuit inſignitus. Candidus ceteroquin Lutheranae veritatis teſtis, etſi aliquandó in Calviniſmi ſuſpicionem inciderit. Hunc Theologicum candorem, praeter alia, declarauit *Oratione pro Defenſione Lutheri, Lutheranorumque doctrina: oppoſita Orationi Alberti Hungeri, Ieſuiticae ſectae Profeſſoris & Procancellarii Academiae Ingolſtadienſis, in qua malitioſe conatus eſt Theologiam Lutheri, Caluini, aliorumque, vt ipſe ait, nouatorum, cum Philoſophia Epicuri ſic comparare, vt tandem petulanter aſſerere haud vereatur, Lutheraniſmum nil aliud eſſe, quam perfe-*

perfectum Epicureiſmum, & contra Epicureiſmum nil aliud, quam imperfectum Lutheraniſmum. Habita Marpurgi in ſolenni XXVI Baccalaureorum renunciatione, Marp. 1590. 4. in lucem emiſſa. Etſi vero viueret in ſplendore Academico, nullus tamen dubitauit, eundem cum ſqualore Scholaſtico permutare. Video non ſolum ex litteris Aegidii Hunnii, Athen. Lub. P. I. p. 47 ſqq exhibitis, verum etiam ex epiſtola M. Georgii Meisneri, ad laudatum Hermannum a Dorne, Conſulem Lubecenſem, ſcripta, de eo Muſis noſtris Catharinianis praeficiendo iam anno 1589 (quo Rackelmannus Rectoris munia obtinuit) fuiſſe cogitatum. Digna eſt haec epiſtola, quae, adhuc inedita, ex αὐτογράφῳ hic inſeratur & conſeruetur. His autem concepta eſt verbis:

S. Litteras tuas, Conſul & Mecoenas ampliſſime & prudentisſime, vna cum ducentorum thalerorum faſciculo, quem ſecum vexerat, ciuis noſter Magnus T. VIII Idus VIIbres in oppido Kirchhaim mihi reddidit. Ex quibus ſane cum ſingularem tuam erga nos beneuolentiam, tum paternam in promouendis ſtudiis noſtris curam abunde iterum deprehendimus, gratisque animis agnoſcimus. Poſtridie eius diei Marpurgum reuerſus, dimidiam argenti huc miſſi partem Rotenburgio tradidi: ſeptuaginta thaleros ad Hermanni vſum impendendos retinui: quod reliquum fuit, mihi ſeruaui. Magnas vero gratias T. Amplni pro hiſce & reliquis omnibus in me collatis beneficiis ago, & vt eandem mihi porro beneuolentiam exhibere dignetur, etiam atque etiam oro. Si quid fuerit, in quo vel opera mea qualicunque filio Hermanno viciſſim vſui eſſe, vel fideli inſpectione ipſum

in officio retinere potero, nervos profecto intendam omnes, vt in me nihil quicquam deſideratum videatur, ſed vt promiſſa multoties a me facta prompte conficiantur & fideliter ſeruentur, ne te vnquam, Vir magnifice, phaleratis dictis a me ductum, & vana ſpe lactatum fuiſſe, conqueri poſſis. Artificem laudabit opus: probat exitus acta. In diſputando, vt nuper ſcripſi, filius T. Ampl^nis pulcherrime ſtetit. Contrarium nemo (niſi quis forte calumniari & egregie mentiri velit) loquetur. Idem filius tuus, Vir ampliſſime, ante dies XIV in priuato collegio feudali ſub praeſidio Dn. Eberhardi Bornhorſti I. V Cand. de conſcriptis theſibus: Ad quos amiſſum feudum reuertatur, laudabiliter diſputauit. Eandem deinceps quoque diligentiam atque induſtriam, dum Marpurgi vixerit, me ſuaſore & impulſore, in ſtudiis adhibebit, & non modo nihil fere pecuniae fruſtra hic conſumet, ſed & ita litteris tinctus, morumque elegantia cultus domum aliquando reuertetur, vt magno parentibus ſolatio, cognatis eximio bonori, toti deniq; patriae ſingulari praeſidio & ornamento eſſe queat. De ipſius pecunia mihi concredita nihil exponetur, niſi quod aut ſumma flagitarit neceſſitas, aut ipſa popoſcerit honeſtas, id quod ex rationibus impoſterum mittendis liquido apparebit. Porro de Rectore patriae Scholae praeficiendo quaedam occurrunt ſcribenda, praeſertim cum T. Ampl^do in proximis litteris me eius rei admonuerit. Poſtquam nuper animi cauſa cum Rev. & Clariſſ. Viro Dn. D. Hunnio, praeceptore meo ſumma fide colendo, deambulatum exiueram, ſermo inter nos fortuito ortus de patria ciuitate & ſchola. Coepi ego,

inter

inter reliqua commemorare, ampliſſimum patriae meae Senatum de Rectore quodam, viro inſigniter docto, & prudentia, auctoritate, rerumque experientia praeſtantiſſimo, Scholae noſtrae praeficiendo, anxie laborare. Quod vbi intellexit Dn. Hunnius, ſecum ipſe de huiusmodi viro patriae offerendo deliberauit, & de eodem me probe meditari iuſſit. Poſtridie eius diei poſtquam meditatus ad illum redii, ſententiam rogatus, Rev. & Clariſſ. virum Dn. Othonem Gualtperium, Rotenburgenſem Haſſum, SS. Theologiae Doctorem, Graecarum Hebraearumque litterarum in hac Academia Profeſſorem, ad hanc prouinciam ſuſtinendam caeteris omnibus longe antepoſui. Hanc meam ſententiam ſuo quoque ſuffragio D. Hunnius comprobauit quidem, ſed duplicem ob cauſam ſe eius rei ſuaſorem perhiberi nolle aſſeruit, tum ne tanti viri ſuauitate & familiaritate priuaretur, tum etiam ne eiusdem robore illuſtris Marpurgenſium Schola ſpoliata eneruaretur. Sed, Vir ampliſſime, ſi quid ponderis vnquam mea apud T. Prud. habuit oratio, ſi verus vnquam Meisneri ſermo fuit, hoc mihi credi velim, vnius Gualtperii ope collapſam fere patriae Scholam erigi, aut vacillantem redintegrari, muniri & ad priſtinum vigorem reduci poſſe. Hic eſt, qui vere lumen & columna patriae noſtrae dici poterit, ſi eius habendi copia dabitur. Hic eſt, qui non modo Scholae maxima cum laude & ſummo diſcentium emolumento praeeſſe, ſed & irruentes vndiquaque haereſes exterminare, & aduerſariorum tela cum ſcriptis, tum diſputationibus publicis, ſi opus fuerit, fortiſſimi inſtar athletae retundere & infringere poterit. Licet vero ſummos in Theologia gradus ante nouennium ob ſingularem eruditionem & ſinceriorem religionem a-

deptus ſit, mauult tamen ſcribendo & diſputando, ſi ita neceſſitas & officium flagitent, quam concionando facultatem Theologicam exercere. Linguarum multarum ſcientia inſtructus, octennium iam eſt in facultate, ſeu Senatu Philoſophico, & cum Grecae, tum Hebraeae profeſſionis prouinciam ſuſtinet. In Latine loquendo promptus eſt, expeditus, elegans. In diſputando cum Theologice, tum Philoſophice exercitatiſſimus: cuius rei veriſſimum me poſſum profiteri teſtem, qui in collegium ipſius priuatum Theologicum cooptatus, anno ſuperiori viginti & octo diſputationibus Theologicis interfui, deque praecipuis fidei capitibus differentem ipſum vna cum aliis audiui. Ad examina tam Academica, quam paedagogica ordinarie officiique ratione inuitari ſolet, ſic vt diſciplinam paedagogicam eum intelligere, dubium prorſus ſit nullum. Docuit etiam priuatim Dialecticam, Rhetoricam, atque alias nonnullas Philoſophiae partes. Ante omnia non poſſum non mirari innatam eius humanitatem, ſingularem modeſtiam, pacis & concordiae amorem ſummum, debitam in Deum & Magiſtratum reuerentiam. Et vt ſemel omnia complectar, quicquid eſt, candor eſt, ſuauitas eſt, doctrina eſt. Ineptus ſum, qui hoc penicillo duco eius lineas. Nam ſupra artem eſt, quicquid GVALTPERIVS eſt. Quare cum a T. A intellexerim, quaeri aliquem Scholae noſtrae Rectorem ad tingendam probe, imbuendamque politiori literatura iuuentutem, hoc mihi agendum cenſeo, vt T. Amplni probem meam fidem, & in ſumma re ornem ſummam virtutem. Ex multis ergo, quorum hic mores guſto, & venas pene teneo, ſecerno in primis dictum Gualtperium, multis animi dotibus inſignem, quo nihil ad functionem iſtam ſubeundam puto aptius. Eſt facilis naturae, vt facile a

ſuperio-

ſuperioribus regatur: eſt pulchrae indolis, vt & pulchre ornetur & pulchre ornet: eſt mentis optimae, vt optime ametur. Sed haec de animi dotibus. Statura quidem eius minor eſt, ſed corpus robuſtum: facies ingenua & virilis: barba denſa & prolixa. Annum aetatis degit trigeſimum quartum, duorum liberorum parens. Non dico haec, vt amicum, alias amore dignisſimum, in Veſtram inſinuem gratiam, aut vobis obtrudam, ſed vt patriae ſcholae, in qua & viuere & mori (ſi Deo ita viſum fuerit) ſtatui, ſinceritatem meam probem, eique me bene cupere oſtendam. Quod igitur ſupereſt, hortor & ſuadeo, vt (niſi forte alium quendam elegeritis) ad hunc virum auocandum, multum ſtudii adhibeatis, ſi patriae ſcholae conſultum cupitis. Non dubito, quin Illuſtrisſimi Principes ac Landgravii Hasſiae, quorum mercede militat, abeundi poteſtatem ipſi clementer conceſſerint, ſi ab amplisſimo Lubecenſium Senatu ad prouinciam iſtam adminiſtrandam legitime vocatus fuerit. Conſultum autem mihi videretur, vt (ſi eius opera vti vellet Lubeca) primo ſtatim tempore ad ipſum D. Gualtperium tabellarius ablegaretur, percontatum de ipſius, in ſubeunda hac functione, animo, (de quo tamen vix dubito) antequam D. D. Landgravius res innoteſcat. Haec a T. A. ſubinuitatus pluribus verbis ſcripſi, non otii, ſed ſummae erga patriam obſeruantiae & amoris abundantia. Quam ob cauſam & Clariſſ. viro Dn. D. Hunnio fui author, vt vna mecum eadem de re ad T. A. nonnihil perſcriberet (1). Quod vt ex ſingulari quodam erga me patriamque ſcholam amore a tanto viro profectum eſt, ita haud exigui apud A. T. momenti

(1) Innuit Hunnii Epiſtolam, paulo ante a me citatam.

Digitized by Google

ti fore, prorſus perſuaſum habeo. Vale vir prudentiſſime, libertati ignoſce, & me priſtino fauore complecti perge. Marpurgi XIII KL. VIIIbr. A. cIↄ Iↄ XIC.

Sed iſto nondum tempore, verum anno demum 1593, poſt Rackelmanni abitum, Gymnaſium noſtrum Gualtperio fuit ornatum. Hic autem quam libenter ad ſcholaſticum munus ſe vocari paſſus ſit, docet ipſius Epiſtola ad eundem Magnificum Conſulem Dn. Hermannum a Dorne d. 24 Febr. 1593 ſcripta, quam ex αὐτογράφῳ, retenta, quae in illa eſt, ſcribendi ratione, ſubiiciam:

GOttes Genadt durch Chriſtum, beneben Wünſchung aller glückſeligen Wholfarth, unndt endtbietung meines underdienſtlichen Gruſſes iederzeitt zuvohr. Ehrnveſter Hochachtparer, Wholweiſer, Groſsgunſtiger Herr Burgemeiſter, inſonders vornehmer Herr undt Freundt.

Was E. E. unndt Hochachtpare Gunſten, durch ihren nechſt-ahngenommenen Subconrectorem, Dn. M. Georgium Meisnerum mihr zu ſchreiben, unndt vorters durch einen beſondern abgefertigten Botten, verſchienen 22ten Februarii günſtiglich inſinuiren laſſen, betreffend die Wiederbeſtellung des Rectoratus dero löblichen Schul zu S. Catharinen, hab ich empfangend verleſen, unndt inhaltts nach notturfft verſtanden. Dieweil ich dann in keinen Zweiffel ſetze, demnach E. E. unndt H. A. G. auff meine ringfüige Perſohn zu erwehntem officio Gedancken geſchlagen, Sie werden allerhandt meiner gelegenheit, profesſion, thun unndt Wandels, auch geneigten ungeſparten Fleiſſes ad informandum ſtudioſae iuuentutis florem, von demſelbigen Magiſtro Georgio umbſtendiglich berichtet ſein, wie ohngefehr

vor

vor dreien Jahren von dem Ehrwürdigen unndt hochgelarten D. Ægidio Hunnio, meinem freundtlichen lieben Gevattern, in gleichem meiner Perſohn halber ettwas vermeldet worden; So kan hierauff ich zur erklärung meines Gemüths unndt erforderter zeittlicher nachrichtung, E. E. unndt H. A. G. nicht verhaltten, das obwhol die ferne des Weges, unndt patrii ſoli dulcedo, mihr ettwas Gedancken machen kondten, jedoch ich umb allerhandt erheblichen unndt zum theil M. Georgio bewuſten motiven (unter denen das Calviniſche Weſen bei uns nicht die geringſt) vor mich in GOttes Nahmen gäntzlich entſchloſſen, uff den Fall ich von E. E. unndt H. A. G. unndt einem Hochlöblichen Weiſen Rath zu Lübeck zu ernentem officio Rectoratus legitime vocirt und beruffen werden ſoltte, dieſelbige provinciam nicht zu detrectiren, ſondern zu underdienſtlichen ehren unndt gefallen einer ſo herlichen berumpten Stadt unndt gemein mich williglichen einzuſtellen, auch bei der lieben ahngehenden blüenden Jugendt daſelbſten ſolchen fleiß, ſorg, ernſt, unndt mühe ahnzuwenden, ſo viel deſſen von mihr nach aller muglicheitt unndt verleihenen Gaben GOttes des Almechtigen beſchehen kondte. Es iſt aber beneben dieſem, Großgunſtiger Herr Burgermeiſter, ahn deme, das ob ich whol vor mein Perſohn zu ſolchem

chem vorhabenden Werck erregter maſſen geneigt, gleichwhol pro eius officii ratione, quo iam fungor, meinen gnedigen Fürſten unndt Herrn, Herrn Moritzen, undt Herrn Ludwigen, beiden Landtgraffen zu Heſſen, Graffen zu Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhaim unnd Nidda, obligirt undt verbunden. Unndt demnach ich inſonderheitt mitt L. Ludwigs F. G. Cammer-Secretario unndt Rath in Vertrawen dieſer Sachen halber geredt, unndt mich erkundiget, ob auch von ihren F. G., do ich underthänig darumb ahnſuchen würde, mihr gnedige dimisſion kondte geſtattet werden, iſt mihr ſo viel Vertroſtung geſchehen, do von einem Hochachtparn Weiſen Rath zu Lübeck ein Schreiben an ihre F. G. meiner Perſohn halber abgehen wurde, wolte er ahn ſeinem Ortt, beneben andern guten freunden, die Sachen dahin befordern helffen, das ſie zu begertem endt unndt zweck verhoffentlich gelangen ſoltten, Derowegen E. E. unndt H. A. G., alſs ein weiſer verſtendiger, whol weiter hiernach vernunfftig wirdt wiſſen zu ſinnen, unndt was zu beforderung der Ehren Gottes, unndt der Kirchen unndt Schulen Heil unndt Wholfartt, alſs ein berumpter pietatis & ſtudiorum liberalium Mecaenas, nach denen trefflichen Gaben, ſo ihr von GOtt verliehen, ins Werck zu richten nicht unterlaſſen. Unndt

thue

Digitized by Google

thue ich mich pro honorifico de me iudicio gegen E. E. unndt H. A. G. underdienſtliches fleiſſes unndt freundtlichſt bedancken, dem Almechtigen trewen GOtt E. E. unndt H. A. G. wie auch einen gantzen HLöblichen Rhatt unndt Burgerſchafft unter die flügel ſeiner Barmhertzigkeit zu langwirigem friedtlichem Weſen unndt guter policei unndt Regiment, inſonders zu erhalttung der reinen unverfelſchten, Warheitt in meinem Gebett demütig befehlendt. Datum Marpurg 24 Februarii Anni 93.

E. E. unndt H. A. G.
Dwilliger gefliſſener
Otho Gualtperius D.
Hebraearum & Graecarum literarum Profeſſor.

Legitime igitur vocatus, Lubecam an. 1593. menſ. Iun. acceſſit (2), Rectoris munus felicibus auſpiciis aggreſſus. Hanc vero ſpartam docendo, ſcribendo, publica ſpecimina edendo valde ornauit. Theologicum inprimis ſtudium Gualtperii tempore videtur in Athenaeo noſtro floruiſſe. Sed res a Gualtperio, Gymnaſii noſtri Rectore, praeclare geſtae peculiari paragrapho exponi merentur.

§. II.

Primo ſtatim anno Gualtperius egregio ſpecimine publico ſe probauit. Recitauit enim & Lubecae 1593. 4. edidit *Orationem de Inſidiis & Artibus*

(2) Bangert. Catal. Rect. p. D 2.

tibus Satanae aduerſus militantem in his terris Eccleſiam, eique adhaerentes Scholas pias; itemque praeſide ipſarum in coelis, & nutritoribus in terris: pro conſecratione illuſtris Gymnaſii Lubecenſis, modo pulcerrime renouati. Dedicauit hanc Orationem *ampliſſimis pietate, prudentia, rerum vſu, generis praeſtantia, omnique virtutis atq; eruditionis laude honoratiſſimis viris,* Dn. Theodorico Bromſenio, Dn. Hermanno a Dorne, *inclytae Reipub. Lubecenſis Coſſ. & Scholarchis digniſſimis:* Dn. Ioanni Spangenbergio, Dn. Chriſtiano Peterſen, *Aedilibus & Senatoribus ſpectatiſſimis.* Tractationi praemiſit haec verba: *Tandem ad hypotheſin, quae dixero, pauciſſimis transferam, & dignas eorum laudes, qui fouent Gymnaſium hoc noſtrum, citra adulationis ſuſpicionem tribus verbis exponam.* Quare ſub finem Orationis *agimus porro,* inquit, *gratias ampliſſimis quoque, conſultiſſimis atque honoratiſſimis viris Dn. Scholarchis & Aedilibus Gymnaſiii noſtri,* Dn. Theodorico Bromſenio, D. Hermanno a Dorne, *Conſulibus omni laude & veneratione digniſſimis:* D. Ioanni Spangenbergio & D. Chriſtiano Peterſen, *Senatoribus obſeruantiſſimis. Veſtrum, o Viri, munus eſt, veſtrum decus, veſtra munificentia, quod ſchola haec noſtra tam pulcra ornata eſt facie. Veſtras laudes, veſtrum honorem, ſi quid a nobis proficiſci poteſt, tacebimus nunquam, immo praedicabimus, ornabimus, canemus. Et ſi a nobis beneficium tam ſplendidum obliuioni fortaſſe (quod tamen*

men nunquam futurum ſperamus) tradatur, hoc tamen pulpitum, hi parietes, hae picturae laudes veſtras & nomina veſtra non ſilebunt, aut conticeſcent. Novo ſpecimine Gymnaſtico an. 1595 inclaruit. Prodiit enim hoc anno ex officina Balhorniana *Diſſertatio de Incarnatione Filii Dei, in qua repetitur doctrina de Vnione Hypoſtatica duarum Naturarum in Chriſto, & inde dependente ac conſequente reali Idiomatum communicatione, quemadmodum illa in ſincerioribus Eccleſiis ac Scholis Saxonicis publice ſolet proponi: inſtituta ab Othone Gualtperio, S. Th. Doct. Gymnaſii Lubecenſis Rectore.* Lubec. 4. In Dedicatione ad Magnificum Senatum, Non. Ian. ſcripta, ſub finem fere haec notatu digna verba occurrunt: *Cum igitur hoc tempore, pro more Eccleſiae Chriſtianae, de hoc ipſo adorando Incarnationis myſterio publice agendum atque tractandum eſſet, & vero in Scholis quoque bene conſtitutis laudabilem hunc morem obſeruatum eſſe recordarer, vt orationibus quibusdam moderatores illarum doctrinam eandem, quae publice in Eccleſia ſonaret, repeterent, ſuaeque fidei commiſſae iuuentuti inculcarent, hacque ratione conſenſum ſuum & συμφωνίαν ſuauisſimam atteſtarentur, ego quoque officio meo hac in parte deeſſe nolui. Veſtris igitur Amplitudinib. atque Excell. diſſertationem hanc qualemcunque de Incarnatione Filii Dei, paucis abhinc diebus in Gymnaſio noſtro publice a me inſti-*

Digitized by Google

inſtitutam inſcribere ac dedicare volui: partim, vt intelligeretis, me non prauam aliquam & ſingularem de hoc myſterio opinionem, aut etiam a publica Saxonicarum Eccleſiarum confesſione diuerſam alere, ſed eandem tenere ac propugnare, quae in pia Concordiae formula repetita, & a variis haereticorum ſtrophis perſpicue diſtincta extat: partim vt cognoſceretis, me in officio mihi demandato non ſegniter aut oſcitanter verſari, ſed pro virili ſpartam, quam impoſuiſtis, diligenter fideliterq́ ornare. Continuauit laudabiles conatus anno ſequenti Gualtperius, cumque iſto tempore ageretur controuerſia Huberiana, contra Huberianismum ſuos quoque auditores praemunire laborauit. Demonſtrat hoc ipſius *Commonefactio de Articulo Electionis ſeu Praedeſtinationis ad Vitam aeternam, in qua I. Cauſſae electionis exponuntur, & modus atq́ vſus eius adverſus Calvinianos monſtratur. II. Disceptatur Controuerſia nuper inter clarisſimos viros Dn. Theologos Wittenbergenſes & D. Samuelem Huberum orta, inſtituta ad Scholaſticam Iuuentutem Lubecenſem.* Lubec. 1596. 4. pl. 6. In Dedicatione ad Magnif. Senat. Hamburgenſ. ac Luneburgenſ. cauſam, ob quam ad ſcribendam hanc Commonefactionem acceſſerit, adducit falſo iactatum ab Hubero Eccleſiarum Lubecenſium, Hamburgenſium ac

ac Luneburgenſium conſenſum. *Scrupulum hunc*, pergit, *omnino iuuentuti Scholaſticae eximendum eſſe duxi.* Addit aliam rationem in verbis paulo poſt ſequentibus: *Quia igitur, ampliſſ. viri, in veſtris Rebuspublicis laudatisſimis eadem doctrinae vox ſonat, quae in noſtra, Scholarumq́ veſtrarum cum noſtra pulcerrimus viget conſenſus, breuem hanc Commonefactionem de eodem fidei capite nuper ad Scholaſticam iuuentutem inſtitutam, veſtrae quoq́ iuuentuti communem eſſe, eoq́ nomine Magnificentiae atq́ amplitudini veſtrae inſcribere ac dicare volui.* Finem dicendi facturus iuuenes grauiter alloquitur: *Te igitur ſtudioſam iuuentutem diligenter etiam atque etiam admonitam volo, vt ne temere aut praecipitanter quicquam de ſublimi hac controverſia iudices, ſed ductum eorum ſequaris, qui ſancte in ſe tuae erudiendae prouinciam ſuſcepere, fugias vtrumq́, quod in extrema impingit, de praedeſtinatione dogma: regiam viam obſerues, & totum electionis ordinem integrum, mediorumq́ τάξιν ſartam tectam conſerues.* Potiora ex hoc ſcrripto, hodie rarisſimo, laudando valde conſilio excerpſit ſumme reu. Goetzius noſter, & Actis Huberianis Lubecae collectis pag. 66-77 inſeruit. Idem l. c p. 67 *ſolidam Gualtperii ſcientiam* aſſerit ex hac Commonefactione, quam p. 77 recte *doctam Diſquiſitionem*

P appel-

appellat. Anno 1597 defuncto *M. Georgio Meiſnero*, Subrectori, Collegae & amico ſuauisſimo integerrimoque, ſolemni *Oratione*, in Auditorio Cathariniano habita, eodemque anno typis exſcripta, & integra, ob praeſtantiam, in Athen. Lubec. P. III. p. 479-516 a me repetita, iuſta perſoluit, gratumque animum, poſt fata etiam, declarauit erga illum, quem primum ſuae ad Scholam Lubecenſem vocationis auctorem nuncupat. Conf. l. c. p. 494 ſq, vbi Gualtperius de vocatione ſua Lubecenſi diſſerit, & laudat inprimis ſummam humanitatem, qua laudatisſimus Conſul, Hermannus a Dorne, eum exceperit. Anno 1598 Lubecae ſcripſit *Oden Doricam ad imitationem Pindari, εἰδ. α' ὀλυμπ. in Laudem Odarum Illuſtrisſimi ac literatisſimi Principis, Dn. Mauritii, Hasſiae Landgravii, Dn. ſui clementisſimi &c. quibus uniuerſum Davidis Pſalterium Latino carmine expoſuit: nec non Poëtices per libros duos ab eius Celſitudine methodice, accurate, ſolerterque conformatae*, atque hoc illuſtrisſimo exemplo auditores ſuos ad ſtudium Poëticum diligenter excolendum inflammauit. Excuſa eſt Ode Marp. Cattor. 1598. 4, hodieque in Bibliotheca publica Lubecenſi (3) reperitur. Anno ſubſequenti bene meritus eſt de *ſtudio Logico*, quod hactenus in Gymnaſio noſtro turbas excitauerat. Modo enim Ariſtoteles Ramo, modo Ramus Ariſtoteli erat praelatus. Noſter vero euicturus, mediam viam hic

(3) Miſc. Vol. Ec.

hic eſſe tutisſimam, neque in Ariſtotele, neque in Ramo omnia eſſe reiicienda, in gratiam iuvenum in Athenaeo noſtro litteris operam navantium euulgabat Σύγκρισιν, *ſiue Comparationem Logicam, vtriusque Familiae Logicae, Rameae ſcilicet & Ariſtotelicae; Theſibus ſuccinctis ad diſputandum in Schola Lubecenſi propoſitam, & pro captu diſcipulorum diligenter examinatam.* Roſtoch. 1599. 8. pl. 22. Dedicauit Magnificis Coss. Dn. Theodorico Brombſenio & Dn. Gotthardo ab Hövelen, Scholarchis: *qui Scholae noſtrae curam ſuſtinent praecipuam, adeoque toties mihi in rebus ſcholaſticis ſunt conſulendi*, inquit de laudatis Conſulibus ipſe Gualtperius in Dedicatione, cui ſequentia etiam de ratione ſtudii Logici in noſtro Athenaeo verba inſeruit: Cum ergo in Schola noſtra, inter ce-„teras, etiam profesſio Logica mihi demanda-„ta eſſet: & vero iuuentus noſtra ſaepe multumque „apud me inſtaret, vt ad accuratam aliquam „disquiſitionem praecepta, ſeu theoremata ar-„tis priuatim alumnis primae clasſis reuocarem, „feci id, quod erat officii mei, lubens: praeſer-„tim cum intelligerem, haud poenitendum inde „ad ipſos redundaturum fructum. Oportuit „autem omnino me vtramque familiam Logi-„cam, Rameam & Ariſtotelicam, coniungere, „quoniam vidi, plures ferme ad Scholam no-„ſtram ex aliis aduentantes, in Rameis inſtitu-„tos eſſe, quam in Ariſtotelicis. Et, cum ple-„rique primae clasſis diſcipuli tenuioris ſint for-„tunae, vt in Academiis poſt diu commorari „nequeant, ita ad captum ipſorum me attempe-

„raui, vt ſi quae futura eſſent in hoc diſputatio„nis genere, quae vel rudiores, vel ignauiores „non protinus perciperent, aliquando tamen in „ſuperioribus Scholis, quae Academicae ſunt, „non ſine emolumento ſint repetituri. Fatendum illud equidem eſt, ſyſtema Logicum, Phi„lippeum ſimul & Rameum, ſyſtemate niti A„riſtotelico. Quo refero omnes lectiones meas „Logicas, quas ex praeceptis Philippi ordina„rie inſtituo: cuius praecepta etiam repeto & „diligenter inculco, conſiderans illud ſemper, „non quam multa, ſed quam bene doceatur iu„ventus, praeceptori induſtrio attendendum eſſe. Dedicationem excipit *Praefatio, ante Exercitationes Logicas & Oratorias, ad diſcipulos de facultate Logica & Oratoria inſtituta.* In hac de Logica pariter ac Rhetorica eleganter diſſerit, hiſtoriam vtriusque breuiter attingens. Notat in primis Guidonem Fabricium, in Praefat. Nov. Teſt. Syriac. Ariſtotelem accuſantem, quod omnem ſuam Philoſophiam ex Hebraeorum libris ſit furatus. Varia interſpergit ad diſcipulos monita, quae omnia eo tendunt, vt, artis rationis & dicendi cultores, exercitium diſputatorium & oratorium non negligant. *Decebit,* haec ſunt eius verba, *hoc loco diſcentes, vt magiſtros ſuos audiant modeſte: placide conferant cum aliis: exercitia Diſputationum, publica & priuata, magni faciant: ad veritatis inquiſitionem ſtudio ferantur alacri: Sophiſticam omnem ex animo deteſtentur: non de praeceptis ſolum, ſed de vſu, omnium artium magiſtro, eoque populari, vnice ſint ſolliciti. Et vt breviter,*

viter, quod volo, dicam, ita verſentur in Ariſtotele, Philippo, Ramo, Logicis temporum noſtrorum clariſſimis, vt horum praecepta ad vnguem memoriae mandent, interim perpetuo ad Ariſtotelicos fontes recurrant, & denique vſum praeceptorum in Orationibus Ciceronis, Demoſthenis, Iſocratis, aliorumque ſtudio indefeſſo conſectentur ——— Palaeſtram diſputationum ac declamationum non defugiemus. Ratio tractandi haec eſt, vt prima pagina habeat praecepta Ramea: ſecunda, Ariſtotelica, quibus deinceps ſnb finem vniuscuiusque Diſputationis Gualtperiana Σύγκρισις adiecta. Agit autem Diſputatio I. de Logicae Definitione. II. de Fine & Subiecto Logicae. III. de Partitione, ſeu Diſtributione Logicae. IV. de Inuentionis Argumentis eorumque Generibus, ex cap. 2 Rami. V. de Cauſis, ex cap. 3 4. 5. 6. 7. 8 Rami. VI. de Effectis, Subiectis, Adiunctis. VII. de Diuerſis & Diſparatis. VIII. de Relatis. IX. de Aduerſis. X. ſecunda vice agit de Contradicentibus: vna cum Privantibus. XI. de Paribus & Imparibus. XII. de Similibus & Diſſimilibus. XIII. de Coniugatis & Notatione. XIV. de Diuiſione, ſeu Diſtributione. XV. de Diſtributione ex Cauſis. XVI. de Diſtributione ex Effectis. XVII. de Diſtributione ex Subiectis & Adiunctis. XVIII. de Definitione. XIX. de Teſtimonio. XX. de Sophiſtica & Elenchis Inventionis. Sequitur Συγκρίσεως, *ſiue Comparationis Logicae, Rameae atq; Ariſtotelicae, Liber ſecundus*, in quo Ramum κατὰ πόδα ſequens, agit Cap. I. de Iudicio. II. de Axiomatis Affirmatione & Negatione. III. de Vero & Falſo. IV. de Axiomate ſim-

plici. V. de Axiomate copulato. VI. de Axiomate connexo. VII. de Axiomate diſcreto & disiunćto. VIII. de Enunciationum oppoſitarum legibus. Ex Ariſtoteleis ſeorſim. IX. de Syllogismo. X. XI. & XII. de Speciebus Syllogismorum. XIII. de Syllogismo expoſitorio ex Ariſtotelicis & Ariſtotelicorameis ſeorſim. XIV. de duplici Reductione, oſtenſiua, & ad incommodum, ſeu per impoſſibile. XV. de quarta Syllogismorum figura ex Zabarella. XVI. de propriis Ratiocinationis affectionibus: ſeu ſextuplici Syllogismorum facultate. XVII. de quatuor reliquis Syllogismi facultatibus. XVIII. de tribus ante Demonſtrationem Praecognitis: ex Zabarellae libro ita inſcripto. XIX. de Demonſtratione: Quid ſit: &, quae eius ſpecies. XX. de Syllogismo Compoſito, ſeu Hypothetico ad cap. 13. 14. 15. 16. XXI. ex Zabarellae libro primo de Methodis. XXII. ex Zabarellae libris reliquis de Methodis. XXIII. de Συγχείσει methodica: & elenchis ex Diſpoſitione naſcentibus. Haec de Gualtperii Logica, hodie rariori. Anno 1601 purpuratum iſtum Poëtam, quem ſuis cognitum reddiderat, ſcilicet *Illuſtrisſimum & potentisſimum Principem ac Dominum, Dn. Mauritium, Haſſiae Landgravium, Comitem in Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhaim & Nidda &c. ad mare Balthicum aduentantem, & Lubecam* 16 *Aug. an.* 1601 *ingredientem, ſummiſſe ſalutans, Acclamatione gratulatoria Lyro-Pindarica* excepit, quae Acclamatio, Lubec. 1601. 8 edita, in Bibliotheca publica

(4) aſſeruatur. Triennio interiecto prodiit *Donatus, ſiue Progymnaſmata Grammaticae Latinae. Pro Claſſe tertia.* Lubec. 1604. 8. Cuius libri, in Scholam introducti, non auſim quidem diſertis verbis editorem dicere Gualtperium, quoniam nomen eius nusquam reperio, licet forſan inferioris Saxoniae idiomatis, quo verba Germanica in hoc Donato leguntur expreſſa, Gualtperius haud fuerit plane imperitus; vix tamen ac ne vix quidem dubito, quin ipſius, tanquam Scholae moderatoris, auſpiciis liber hic ſit concinnatus. Simili ratione licebit coniicere, iuvenes iſtos, qui anno 1605 Nuptias Mollerio-Bonnianas publicis cecinerunt Carminibus Graeco-Latinis, Gualtperium habuiſſe anteſignanum. Prodierunt autem dicto anno *Γαμήλια ſecundis Nuptiis clariſſ. & conſultiſſ. viri Dn. Laurentii Molleri, I. V. D. & Regiae Maieſtatis Daniae pariter ac Ducis Holſatici &c. Conſiliarii, nec non Rev. Capit. Ratzeburgenſis Syndici, Sponſi, cum honeſtisſima & lectisſima Virgine Magdalena, amplisſimi, virtute & autoritate praeſtantisſimi Dn. Arnoldi Bonni, Lubecae quondam Conſulis, integerrimi, relicta filia, Sponſa, celebranda decantata ab alumnis Gymnaſii Lubecenſis.* Lubec. 4. Hi diſcipuli Gualtperii ſunt *Ioannes Schelvinus*, Lubecenſis, *Ioachimus Praepoſitus*, Guſtrov. Megapolitanus, *Conſtantinus Toxites*, Styrius, *Petrus*

(4) Ibid.

Loſſte, Wilſtrienſis Holſatus, *Matthias Lepinus*, Plavienſis Megapolitanus. Certiora fidei, pietatis & diligentae Gualtperianae documenta annus 1606 exhibet. Sub huius enim initium doctisſimam habuit Orationem, ſiue *Diſcurſum Hiſtoricum & Didacticum de Magis* (5), vbi, praeter ſacra, etiam profana tractat, &. inter alia, varias Magiae ſpecies, Leconomantiam, Gaſtromantiam, Catoptromantiam, Cryſtallomantiam, Dactyliomantiam &c. docte exponit. Interpoſito aliquo tempore lucem aſpexit ipſius *Pia & Chriſtiana Commonefactio de Sacroſancta Domini noſtri IEſu Chriſti Coena, in qua ſtylo ſimplici recenſentur ordine cauſſae eius: Efficiens, Materialis, Formalis, Finalis, ſimulq; adverſariorum ſtrophae deteguntur & refutantur. Ad pubem Scholaſticam in incluta Lubeca recitata.* Lubec. 4. Quo ſcripto Calvinianismi ſuſpicionem a ſe ſtudet amoliri. Patet hoc inculenter ex Dedicatione, in qua diſertis verbis fatetur, quod tribus Miniſterii membris dedicet *in gratiam eorum, qui nullis ſuffulti rationibus, inuitum ipſum plane, & innocentem, Caluinianum eſſe volunt.* Eodem anno idem hoc ſcriptum Germanice edidit, hoc titulo: *Chriſtliche Wolgemeinte Erinnerung, beneben Gottſeliger Betrachtung, des tewren und hochwürdigen Abendmahls unſers lieben Herrn und Seeligmachers JEſu Chriſti, welcher geſtalt er daſſelbige laut dreyer Evangeliſten, und des H. Apoſtels Pauli unfeilbaren Gezeugniſſen eingeſetzt, auch was*

(5) Integrum huius ſcripti titulum vid. Athen. Lubec. P. I. p. 50.

was für einen trefflichen himmliſchen Schatz unter dem Brodt und Wein er uns in deſſen rechtmäſſigen Gebrauch verſprochen: in ſchlechter Einfalt geſtelt und vorgetragen der Studirenden Jugendt in S. Catharinen Schulen zu Lübeck, als ſie nach Gewohnheit deſſen Ortts zur Beichte geben, und darauff des Herrn Tiſches würdiglichen genieſſen wollen. Lubec. 4. In Dedicatione ad Cives quosdam Lubecenſes haec etiam verba occurrunt: *Zum Bericht auch derer, ſo ſich vielleicht bißhero die Gedancken gemacht, als wen ich hierinnen der Calviniſchen Lehre (welche mir doch gentzlich zuwieder) beypflichten, und deroſelben zugetahn ſein ſolle.* Anno 1608 in gratiam quoque iuuenum, ſacrum noui foederis librum cum fructu lecturororum, edidit *Syllogen Vocum Exoticarum Novi Teſtamenti.* Hamb. 8; repetitam non ſolum in Criticis Sacris, vbi T. IV & V paſſim ſuis locis Gualtperianae Obſeruationes inſertae, verum etiam (ſi Guil. Crowaeo in Elench. Scriptor. in S. Script. p. 281 fides habenda) Wittebergae 1609 recuſam. Doctum hunc libellum reſpiciens, honorifica haec verba ſcripſit Mart. Petr. Cheitomaeus in Praefat. Graeco-Barbaror. N. T. p. m. a 5 edit. Amſtelod. 1649. 12: *Glaciem infregerunt orbis literati Heroës, B. Hieronymus, Druſius, Gualtperius, Balleſterius, alii, quorum veſtigia ſequi laudabile iudicaui.* Magnus quoque harum litterarum ſtator, Auguſtus Pfeifferus, in Quinquagena Locorum Ebraicor. & Exoticor. N. T. ſaepius ad eum prouocauit. Vt adeo non moremur cenſuram ſatis acrem, qua Rich. Simon in

Hiſt. Crit. Commentator. V. & N. T. p. m. 450 ſq edit. Germanic. Rûhlian., eum excepit, ipſe corrigendus, dum l. c. p. 450 refert, Gualtperium primo fuiſſe Rectorem Lubecenſem, deinde Profeſſorem Marpurgenſem. De lectu digna Praefatione, T. IV Criticor. Sacr. occurrente, huius Sylloges vid. Io. Fabricii Hiſt. Bibl. Fabric. P. I. p. 303, vbi breuiter recenſetur. Anno ſequenti edita eſt *Grammatica Latina perſpicua breuitate omnia complectens, quae ad maiora contendentibus hac in re ſunt neceſſaria. Conſcripta olim a Cl. Nathane Chytraeo, iam vero tertia hac editione in gratiam puerorum facta auctior & limatior.* Lubec. 1609. 8. Praefixum habet hoc diſtichon:

Qui negat haec magni deſumpta e fonte Philippi,
Se ſana hoc ipſo mente valere negat.

Reperitur hic iam idioma Saxoniae ſuperioris, quando Germanice quaedam ſunt efferenda. Atque huius libri editionem moderante Gualtperio eſſe factam, vix dubito, quoniam eiusmodi libri ſcholaſtici rarisſime ſine Rectorum auſpiciis euulgantur & communi vſui deſtinantur. Quod ſi vero ob nomen Gualtperii non expreſſum hic forſan dubium alicui oriatur, hoc tamen certum eſt, quod ſuam *Grammaticam Linguae Sanctae per Quaeſtiones & Reſponſiones duobus libris comprehenſam. conſcriptam methodice & in tyronum gratiam propoſitam in Academia Marpurgenſi,* Wittebergae autem 1590. 8 typis exſcriptam, in gratiam alumnorum Gymnaſii noſtri etiam Lubecae 1611. 8 excudendam curarit. Simili in Graecas litteras, auditoribus ſuis Lubecenſibus inſtil-

inſtillandas, merito inclaruit anno 1612, quo ipſius *Grammatica Graeca, ex optimis quibusque Auctoribus collecta: cui libellus de Varietate praecipuarum Dialectorum, Atticae, Ionicae, Doricae, Aeolicae: itemque de Proprietate Poëtica & retexendis Graecorum metris eſt annexus*, Lubecae lucem aſpexit (6.) Hanc fuiſſe in noſtra & vicinis Scholis vſurpatam, docet in Praefatione Grammaticae huius a ſe editae Seb. Meierus, de cuius in hanc Grammaticam meritis in Cap. XV plura dicendi dabitur occaſio. Ceterum non poteſt non augere laudem huius Grammaticae, quod ex optimis illa fontibus ſit deriuata. Hi ſunt Theodorus Gaza, Demetrius Chalcondylas, Laſcaris, Melanchthon, Clenardus, Anteſignanus, Sylburgius, Ceporinus, Cruſius, Ramus, Poſſelius, Crocus, Mecelerus; & in Dialectis, Euſtathius, Auctor breuium Schol. Homer., Plutarchus, Heſychius, Corinthus, Ioan. Grammaticus, Moſchopulus, Tzezes, Henr. Stephanus, Scholiaſtes Sophocl. Aeſch. Dion. Afr. Pindari & aliorum. Vnde non ſolum M. Georgius Meisnerus in praefixo Carmine valde eam commendat, verum etiam Meierus in Praef. iudicat, *ea nihil ſuc-*

(6) Prodiit alias Marpurg. 1590. 8. 1598. 1606. 1611. Goslar. 1621. Lubec. 1617. 8. cui editioni, praeter Indicem locupletiſſimum, acceſſerunt Epilegomena ab ipſo auctore collecta & ſeorſum antehac edita, nunc vero in gratiam ſtudioſae iuuentutis ſuo quaeque loco inſperſa. De editione Lubecenſi Meieriana infra agetur. Conf. Ludouici Hiſt. Gymn. & Schol. P. I. p. 95.

ſuccinctius, nihil limatius, nihil ad fundamenta Graecae linguae fideliter locanda ſolidius inueniri hactenus potuiſſe; a quo tamen iudicio differt illud, quod in Io. Conr. Dieterici Specill. Chreſtomath. Graec. p. 20 offenditur. Eodem hoc anno vtilem iuuentuti ſacrarum litterarum ſtudioſae praeſtitit operam edendo *Collationem praecipuarum ſacrae Geneſeos Translationum inter ſe variantium, Chaldaeae, Graecae LXX, Latinae Vulgatae, Germanicae Dn. Lutheri, reductarum ad fontem Hebraeum, eiusque ſcaturiginem natiuam & propriam. Adiectae ſunt, cum Patrum, tum Neotericorum ſententiae, ex quibus, quousque optimis etiam translationibus ſtandum ſit, haud obſcure cognoſcitur. Deteguntur item Strophae, quibus Bellarminus & alii Vulgata Latina, in locis aliquam multis (in quibus a veritate Hebraica diſcedit) malitioſe abutuntur.* Witteberg. 1612. 8. In Dedicatione ad Reverendiſſ. & Illuſtriſſ. Principem, Dn. Ioannem Fridericum, Archiepiſcopum Bremenſem, &c. (cui filium ſuum natu minorem, *Ottonem Philippum Gualtperium* (7), in aula laudati Principis viuentem, de meliori commendat) fatetur, quod hac opera

(7) Filius natu maior fuit *Aegidius Conradus Gualtperius*, Marpurgo-Haſſus, qui deſignatus Eccleſ. Ieuerenſis Paſtor & Superintendens, *Vindicationem quorundam locorum Scripturae de Vniuerſalibus Dei Promisſionibus, contra depravationes Pauli Toſſani, Doctoris, principaliter concinnatam* ſub praeſidio *Io. Giſenii* pro conſequendis ſummis in Theologia honoribus Gieſſae. 1618. d. 13 Mai. defendit. De aliis eius ſpeciminibus Academicis vid. Ludouici Hiſt. Schol. P. I. p. 89 ſq.

ra ſtudioſis, ſeverius ſtudia ſua vrgentibus, inſeruire voluerit. Deſiderat quidem in hoc labore nonnulla Chriſtophorus Cartwrightus, Eboracenſis, in Praef. Elector. Targumico-Rabbinicor. ſiue Annotat. in Geneſ. p. m. C 4. edit. Londin. 1648. 8; ſed alii tamen honorifice cenſuerunt. Sic M. Laurentius Fabricius, Lingua ſanctae Profeſſor Wittenbergenſis, in praefixa cenſura: *Collatio haec Verſionum magno ſtudio inſtituta, plurimum lucis ad intelligendum vocum ſignificata confert. Digna proinde typo & lectione eruditorum.* Bernhardus quoque Blumius Lubecenſis, Paſtor deinceps in patria Cathedralis, *in doctiſſimam* (retineo eius verba) *σύγκρισιν Verſionum ſacrae Geneſeos viri reverendi & clariſſ. Dn. Othonis Gualtperii, SS. Theol. Doctoris, & Gymnaſii Lubecenſis Rectoris, Praeceptoris ſui plurimum colendi,* elegans & laude multa refertum Carmen, libro praemiſſum, concinnauit. Atque iſthaec omnia ſunt documenta doctrinae, induſtriae, munerisque religioſe geſti. Augent laudes Gualtperii Diſputationes & Theologicae & Philoſophicae, Collegia tam Theologica quam Philoſophica, & alia vtilisſima exercitia, ab ipſo inſtituta, quorum honorifice meminit Bangertus in Vitis ſummorum virorum, *Henrici* atque *Antonii Colerorum*, quos Gualtperius diſcipulis potuit annumerare, Lubeca viris Conſulari dignitate illuſtribus, deque Republica meritisſimis accenſet. Conf. Athen. Lubec. P. I. p. 11 ſq. 26 ſqq. 134. 146.

§. III.

§. III.

Pergo, ad Collegas Gualtperii, tam illos, quos inuenit, quam eos, quos novos accepit. Illi ſunt M. IOACHIMVS DREIERVS, Conrector, M. GEORGIVS MEISNERVS, Subrector, M. IOANNES MEINEKE Cantor (ſtatim poſt Meiſnerum defunctus. vid. Athen. Lub. P. III. p. 487), GERHARDVS SCHVRMANN & CHRISTOPHORVS DASTORF, omnes iam honoris cauſa nominati. In his primum ordine temporis locum occupat IOANNES SESEMANNVS, Cantor, electus an. 1598, & die Matthiae inter Collegas, qui Formulae Concordiae ſubſcripſerant, nomen ſuum profeſſus: anno autem 1624. d. 19 Octobr. mortuus. Vid. Bangertus l. c. p. D 2. Mellius l. c. p. 228. Eodem anno Georgio Meiſnero ſucceſſit M. IOACHIMVS DRENCKHANIVS, Subrector, qui d. 25 Aprilis Formulae Concordiae ſe addixit. Docuit ille in Gymnaſio noſtro ita, vt auditores magni eum facerent. De *Ioachimo Iungio* iſtud iam obſeruaui Athen. Lub. P. III. p. 432. De aliis idem confirmat ſolemnis iſta Gratulatio, quae Lubec. 1600. 4 lucem vidit, hoc titulo inſignita: *Nuptiis humaniſſimi viri, doctrina & pietate praeſtantis, Dn. M. Ioachimi Drenchanii, inclyti Gymnaſii apud Lubecenſes Subconrectoris fideliſſimi, Sponſi; & pudiciſſimae caſtiſſimaeque virginis Annae, Iohannis Smedes, Ciuis Lubecenſ. primarii, filiae, ſponſae gratulantur celeberrimi Lubecenſium Gymnaſii alumni.* Gratulantes autem fuerunt *Paulus Iuncche*, Neotreptovienſis Pom.,

Chri-

Chriſtoph. Willichius, *Georg. Praetorius*, Grabovienſ. Egregium hunc virum an. 1606 ad ſe vocarunt Straleſundenſes, & Athenaeo ſuo Rectorem praefecerunt. In hac ſtatione anno 1616 obiit, in ipſa cathedra morte repentina oppreſſus. Docuit me hoc, quod gratus agnoſco, V. Cl. M. Iac. Wolfius, Rector Straleſundenſ. optime meritus, & dignisſimus Drenckhanii ſucceſſor, qui ex ſuis Aetatibus Rector. Gymnaſ. Sundenſ. MSS. ſequentia pro humanitate ſua mecum communicauit: Excepit M. Laurentium Rhodomannum M. Ioachimus Drenckhan, noſtri ordinis ſeptimus, Lubecenſis, vt coniicio, qui eo quidem tempore Subconrectoris vices in Gymnaſ. Lubecenſi ſuſtinuit: vir amusſitatioris doctrinae & eruditionis, cuius rei fidem ſi coniecturis ſaltim adſtruere velim, non omnino vanus coniector exſtiterim, propterea quod illum iſti prouinciae ſubtractum noſtrates huic Gymnaſio Rectorem praefecerunt, id quod factum fuiſſe reperio an. 1606. 8 Septembr. Primus ille fuit, qui ob funera, debitis horis & paulo accuratiore ordine deducenda, album defunctorum ab an. 1607 inchoatum, perque menſes & dies continuandum, nobis adornavit & reliquit: in quod & ipſe poſt anno 1616 fuit adſcriptus, poſtquam inopinato & prorſus repentino fato de ſtatione ſua decedere iuſſus fuit, quod quidem menſe Iunio in Cathedra eidem contigiſſe comperio, quippe eiusdem die 25 B. V. manes terrae demandati fuerunt; quem diem, vna cum Drenckhanii nomine, ſucceſſor

„ceſſor eius, M. Andreas Helvigius, ſua manu „in indice funerum notauit, adſcripta hac verborum quadriga: *Nunc vere ἐν ὁσίοις.* Ex quo „coniicio, quemadmodum ex aliis quoque veſtigiis liquet, beatum virum ſanctimoniam „ſingulariter ſectatum fuiſſe. Poſt Drenckhanium eodem anno 1598 in ordinem ſcholaſticum Lubecenſem cooptatus eſt IOANNES BRAUNS, Lubecenſis, qui, dato d. 5 Maii Formulae Concordiae nomine, ſeptimae Claſſis Praeceptor eſt conſtitutus, & vsque ad annum 1620 fuit ſuperſtes. Vid. Bang. Catal. pag. D 3.

§. IV.

Anno 1599 duo introducti ſunt Collegae, M. ANDREAS WEDEMANNVS, Ratzeburgo Lubecam vocatus, & HENRICVS ARNHOLT, Brunsuicenſis (8), quorum ille d. 6 Iun., hic d. 16 Decembr. Formulae Concordiae ſubſcripſit. Bangertus l. c. vtrumque vocat quartae claſſis Praeceptorem. Ex quo coniicio, Wedemannum eodem anno, ſub ipſum muneris initium, obiiſſe. Arnholti mortem ad an. 1608 idem l. c. retulit.

§. V.

Anno 1607 (9) Lubeca egreſſo Drenckhanio, Subrectori, ſurrogatus eſt M. ABRAHAMVS GIBELIVS, Torgenſis, qui d. 27 Mart. F. C. nomen ſuum adſcripſit. Fuit ille gener

Gualt-

(8) Subſcriptt. Form. Conc.
(9) l. c.

Digitized by Google

Gualtperii (10) & vnico tantum anno Subrectoris munia ſuſtinuit. Anno enim 1608 munia Paſtoris primarii Burgenſis & reliquarum Eccleſiarum Femarienſium Praepoſiti, ſiue, vt hodie vocant, Inſpectoris munia impetrauit. Quae dum fideliter adminiſtraret, an. 1619 moleſtiae, cum vitae iactura coniunctae, ei ſunt creatae a diuite quodam ciue Burgenſi, qui furibundi inſtar in ipſum fecit impetum, & bombarda, quam explodere volebat, etiam interfeciſſet, niſi praeſentes in domo Gibelii feminae quaedam, conatum ipſius retardaſſent. Cauſa haec erat, quod Gibelius, filium ciuis & alios petulanter in coemeterio ſe gerentes, reprehenſurus, vocem in multis Saxoniae inferioris locis vſitatam, *Pack*, vſurpaſſet. Litem tamen movit Gibelio, vocabulum hoc interpretatus convicium. Sed cum contenderet Gibelius, in bonam quoque partem accipi poſſe hanc vocem, eandemque ab Hebr. rad. דָּבַק, *adhaeſit*, derivaret, ex lite ſuperior diſceſſit. Debeo huius rei notitiam, quod, ne ingratus ſim, haud inficior, pl. rev. Ioan. Hilmero, olim Eccleſiaſtae Burgenſi in Femaria, hodie Symmyſtae apud Hamburgenſes Cathariniano inſigniter merito, qui eandem ex Femaria Hiſtorica MS. mihi beneuole ſuppeditauit. Idem me docuit, Gibelium an. 1629 vna cum vtroque collega, M. Henr. Maſio, Archi-Diacono, & Chriſtian. Marquardo, Diacono, peſtilenti lue eſſe extinctum.

Q Gualt-

(10) Vid. Collat. Tranſlatt. Geneſ. in Dedicat.

Gualtperius l. c. eum *virum Hebraice & Chaldaice peritiſſimum* appellat. Ex ſcriptis eius, quae admodum raro hodie occurrunt, mihi innotuerunt

Strigilis Inſtitutionum Hebraicarum Roberti Bellarmini, Cardinalis. Diſp. I, Reſp. M. Georg. Fabro, pl. 6: Diſp. II, Reſp. M. Henr. Godekenio, pl. 7. Witteb. 1606. 4. Commonitionem praeliminarem ad Lectores ſic auſpicatur Gibelius: *Centum viginti crudorum errorum Grammaticorum foeturas, totidem nempe eas Rob. Bellarmini foecundas plantulas conſtitutum habeo contemplandas exhibere.* &c.

Artificium Accentuum Hebraicorum. Pfeiffer. Biblioth. Auctor. de Accentib. Manuductioni ad Accentuationem praemiſſa p. 1. Loeſcher. de Cauſ. Ling. Hebr. p. 332. Lipenii Bibl. Real. Theol. P. I. p. 6. a.

Difficultatum Etymologicarum Ebraicae Literaturae Enodatio. Witteberg. 1603. 4. Lipen. Bibl. Real. Philoſ. p. 485. b.

Artificium geminum antiquae Puritatis Hebr. Witteb. 1605. 4. Lipen. Bibl. Real. Theol. P. II. p. 18. a.

Theſaurus Dictionum Hagiographicae Linguae Chaldaeae ex Canonicae Antiquitatis puritate, Danielis nempe & Ezrae reſiduis monumentis Chaldaeis collectus: in quo concinnando in id potiſſimum opera data eſt, vt dictiones Hagiographicae Chaldaeae a crudioribus Iudaeorum & Pontificiorum, praeſertim Roberti Bellarmini & Guidonis Fabricii, & aliorum, illitis, aequiuocationibus ac deprauationibus defecarentur. In illuſtri Academia Witebergica publice

publice propoſitus. Witteb. 1606. 4. Diſputationes, Gibelio praeſide defenſas, ad hunc Theſaurum pertinentes, quas vidi, plagulis vndeuiginti conſtabant.

De aeterna Diuinitate Ieſu Chriſti locus clariſſimus Prophetae Ieremiae Cap. XXXIII. v. 16 explicatus, & deterſis variis Iudaeorum, Arianorum, Photinianorum, nec non Caluiniſtarum corruptelis, priſtino nitori reſtitutus. Witteb. 1616. 8. Lipſ. 1617. 8.

Güldene Pforten, oder 2 Jubel-Predigten. Lub. 1617. 4. Vid. Relatt. Innox. 1717. p. 123.

§. VI.

Qui an. 1608 acceſſerunt, litteratis infelicibus ſunt adſcribendi. Etenim GREGORIVS TECKLENBVRG, Lubecenſis, qui d. 7 Nov. Subrectoris munia auſpicatus eſt (11): dieque 21 Dec. codici Formulae Concordiae nomen ſuum inſeruit, an. 1609. d. 22 Nov. e feneſtra delapſus, miſere vitam finiit (12). BALTHASAREM BONHOFF autem, Lubecenſem, (qui d. 21 Dec. F. C. ſubſcripſit) conſtitutum ſeptimae claſſis Praeceptorem, e Schola an. 1613 dimiſſum, aeditui Cathedralis munere oportuit eſſe contentum (13).

§. VII.

Eod. an. 1608 prodiit *Virgiliocento de Angelodracontomachia: ſiue Infelici Angelorum lapſorum Certamine, ex Apoc. XII, exercitii cauſa factus, & publice*

(11) Mell. Nachr. von Lub. p. 227.
(12) l. c.
(13) l. c. p. 230.

in Schola recitatus ab Hermanno Havemanno, *Lubecenſi*. Lubec. 4.

§. VIII.

Quintus tempore Gualtperii Subrector, IOANNES SCHOLVINVS, Lubecenſis, an. 1610 in ſocietatem ſcholaſticam fuit adſcriptus. Didiciſſe illum in Athenaeo noſtro, ex iis, quae ſupra §. II allata, apparet. Continuauit ſtudia in Academia Francofurtana, in qua an. 1608 adhuc eſt commoratus. Subſcripſiſſe eum menſ. Mai. 1610 Formulae Concordiae, Bangertus (14) introductum autem eſſe d. 18 Iun. Mellius (15) annotauit. Exacto in Subrectoratu Lubecenſi triennio, an. 1613. 12 Nov. Paſtor Curslacenſis fuit declaratus. Ex ſuperſtitibus eius agnatis quidam mihi retulit, quod tandem factus ſit Paſtor Buxtehudae, ibidemque diem ſupremum obierit. Edidit.

Aethiopiſſam. Tragico-Comoediam nouam, ex Hiſtoria Aethiopica Helliodori, Epiſcopi Tricenſis. Francof. ad Oder. 1608. 8. Honorificam huic opuſculo, in quo Terentium imitari ſtuduit Scholvinus, praemiſit Praefationem M. Chriſtophorus Neander, Ethic. Profeſſor, his inter alia verbis vſus: *Quid multa? ita in hac palaeſtra te geſſiſti, ut ſi maturitate aetatis accedente foetum hunc tuum more vrſarum lambendo magis magisque formare volueris, ambiguum relicturus ſis, plusne debeamus Heliodoro, qui finxerit & ſcripſerit*

(14) Catal. Rect. & Colleg. p. D 3.
(15) Mell. l. c. p. 227.

rit, an tibi, qui legibus Comoediae aptaris, elegantibus metris deuinxeris, iuſto ordine digeſſeris, aptisſimeque expreſſeris.

Extant quoque huius Scholuini quaedam *Epiſtolae* autographae in Act. Miniſt. Lubec. T. II.

Prima de Damno parochiae ſuae illato. 1617. Dom. 13. Trin. f. 688. Ad Stampelium, Superintend.

Secunda de Concione Catechetica habenda ante concionem Euangelii 1617. 13 Aug. f. 690. Ad eundem.

Tertia de Anno, quem vocant, gratiae, viduae iniuſte denegato 1617. 20. Iul. f. 692 ſq. Ad Paſtorem quendam.

Quarta de eod. argumento 1617. 24. Iul. Ad Stampelium Superintend.

§. IX.

Reſtant duo Collegae, Gualtperii tempore anno 1613 introducti. Hi ſunt BENEDICTVS BOECKMANN, Lubecenſis ſeptimae Claſsis Praeceptor d. 15. Octobr. inauguratus, die Vrſulae Formulam Concordiae amplexus, & an. 1634. d. 26. Iul. defunctus; necnon ALBERTVS MASDORFF, Lubecenſis, quintae Claſſis Praeceptor, d. 18 Octobr. muneri admotus, die Simonis & Iudae Formulae Concordiae, facta nominis ſubſcriptione, obligatus. & d. 3 Iul. 1635 e vita egreſſus. Vid. Bangertus l. c. Mellius l. c. p. 230. De infelici eius coniugio quaedam in Act. Miniſt. Lubec. T. V. P. I. f. 231. b. ad an. 1630 leguntur. Ibidem vocatur quintae claſſis Praeceptor.

§. X.

Atque hos omnes cum Collegas habuiſſet Gualtperius, ipſe tandem vitae ſcholaſticae moleſtiis ac miſeriis infractus, aetateque grauis, de otio quaerendo fuit ſollicitus. *Vir egregie meritus*, inquit B. Jac. Stolterfothus in Memor. Kirchmanni, *D. Otho Gualtperius, qui hactenus per annos bene multos clauum nauiculae ſcholaſticae magna cum laude tenuerat, catenatis & moleſtisſimis, quibus tabernae ſcholaſticae refertae ſunt, laboribus attritus, onus hoc grauisſimum amplius ſuſtinere non poterat. Quare Amplisſimus huius vrbis Senatus, munificus Eccleſiae Scholaeque nutritius, Gualtperium corporis viribus exhauſtum, ob res in hoc ſeminario bene geſtas, rude donare, ipſumque liberaliter ſuſtentare voluit.* Conf. Kirchmanni Orat. de Georg. Stampelio, Superintendente, p. m. 112 ap. Goetz. in Elogg. Germanorum Theologor. ſecul. XVI. & XVII. Obtigiſſe hanc felicitatem Gualtperio an. 1613, tam certum eſt, quam indubitatum, Rectoris munia eodem anno fuiſſe Kirchmanno delata. Obitus Gualtperii in Cl. Ludouici Hiſt. Gymn. & Schol. P. I. p. 89 ad annum 1624 refertur. Hoc ſi forſan non omni caret dubio, craſſisſimus tamen eſt error Car. Ioſ. Imbonati in Biblioth. Latino-Hebr. p. 183 referentis, Gualtperium Stadae an. 1600 peſtilentia correptum obiiſſe.

§. XI.

Iſtud tandem eſt notandum, quod ad Gualtperii Rectoratum videantur pertinere *Notationes neceſſariae ad Scholae Reformationem*, quae, ſine anni

anni mentione, in Act. Miniſt. Lub. T. II. f. 266 ſqq leguntur. Circa annum enim 1607 ſcriptae videntur, quod coniicio non ſolum ex adhaerentibus monumentis, circa id tempus conſignatis, verum etiam ex eo, quod in iis vrgetur vocatio noui Subrectoris: abierat autem an. 1606 Straleſundium Drenckhanius. In his varia ad methodum ſtudiorum ſpectantia, tam generalia, quam ſpecialia, vtiliter proponuntur. Potiora inde excerpta ſubiiciemus.

In artibus tradendis cura potiſſimum ſit, vt praeceptorum vis & ſententia euidenter monſtretur, ſingulis vocabulis accurate ponderatis & conſideratione addita, quibus de cauſis & quo conſilio ſingula verba in regulis artium ſint poſita.

Et ut cognoſcatur, num recte diſcentes aſſequantur ſententiam praeceptorum, commodis & perſpicuis exemplis rerum notarum praeceptiones illuſtrentur & vſus earum monſtretur.

Autorum enarratio fiat per phraſes & modos loquendi bene Germanicos, & in communi ſermone vſitatos. Id enim ad imitationem & proprietatem in loquendo conducit. Et vtile eſt prouectioribus, interpretationem Latinorum auctorum ante verſionem Germanicam ſynonymia vocum & phraſium Latinarum fieri a praeceptoribus.

Inchoatur autem feliciter cuiusque periodi interpretatio a Grammatica vocabulorum ordinatione. Ita diſcentes cernunt, quae vox a qua dependeat, & unde ſingulae ratione ſyntaxeos regantur.

Et ſingularum vocum natiuae ſignificationes ſunt demonſtrandae pueris, propter ſermonis proprietatem. Et

ita illuſtrior erit explicatio, ſi tropus alicubi in vocabulo ſit vſurpatus ab auctore.

Poſt addenda eſt ſyntaxeos & ſtructurae oeconomia, praecipue in repetitione auditarum lectionum.

Phraſium commonſtratio neutiquam eſt praetermittenda, & ſimul formulae teutonicae pueris proponendae, quae autorum phraſibus vicinae ſunt, quas illi Latine reddant, & ſic ſimile exemplum orationis formare conſueſiant.

Nunquam in praelectione vlla in claſſe pergatur, niſi eius pericope prius perlecta diligenter repetatur, tam quoad etymologiam, quam quoad ſyntaxin & rationem phraſium, aut etiam proſodiam.

Quia tantum quisque nouit, quantum memoria tenet, praecepta artium, formulae loquendi ediſcendae ſunt, & memoriter recitandae. Id autem fieri poteſt ordine non eo, quo ſedent pueri, ſed quaſi tranſiliente & per totam claſſem vagante. Ita ſeſe ad hoc exercitium diligentius antea praeparabunt pueri ſinguli.

Styli exercitium, quod principem quaſi locum ſibi in ſtudiis vendicat, exquiſita & ſingulari diligentia & attentione vrgendum eſt. Et hic praeceptorum fides diſcentibus plurimum confert.

Vtilisſima autem ratio huius exercitii eſt, quum pueris materia ſcriptorum conficiendorum praeſcribitur, quae proxime accedit ad formulam eorum, quae vel ex Terentio, *vel* Fabulis Aeſopi, *vel* Cicerone *&c. audiuerunt ſibi enarrari. Ita enim facilior erit imitatio & translatio phraſium & vocum ab autoribus vſurpatarum.*

Digitized by Google

Vſus Latini ſermonis inter ſcholaſticos vigeat. Ideoque coram & cum diſcipulis Praeceptores loquantur tantum Latine.

Leges Scholae condendae ſunt, quae tam praeceptores, quam diſcipulos obligent.

Dies Mercurii eſt commodisſima exhibitioni & caſtigationi ſcriptorum in omnibus claſſibus.

Die Saturni Catecheſis lectio ſacra fieri & obſeruari poteſt, & interpretatio Euangelii horis matutinis, & ſi quid ſcriptorum e die Mercurii corrigendum ſuperfuerit, hoc die etiam porro caſtigari poteſt.

Catechismus Lutheri per quaeſtiones & reſponſiones a duobus ordine pueris in infima claſſe recitari poteſt, vt inde eo facilius & commodius auſcultando & aduertendo caeteri eum addiſcant.

Materia Declamationum praeſcribenda eſt prouectioribus, vt in ea tractanda & efformanda Grammatices, Rhetorices & Dialectices vſum cernant. Interdum etiam Orationes a pueris recitari debent, cui exercitio non dedignabimur e Miniſterio adeſſe.

Diſputationes aliquando ex artium praeceptis, tam Latinae, quam Graecae linguae, haberi vtile eſt, vt inde aeſtimari posſit, quomodo fundamenta & praecepta & vſum artium intelligant.

Quandoque materia Philoſophica aut Theologica propoſitionibus diſtributa ad diſputandum proponi poteſt, cuius rei vtilitas eſt multiplex.

Digitized by Google

In his Diſputationibus puerorum aliquis reſpondeat & argumenta aſſumat, ex Praeceptoribus aliquis praeſideat, idque ordine, vt omnium diligentia exciteiur, & acuantur ingenia, & iudicia recte formentur. Nec his intereſſe aliquibus ex Miniſterio graue erit, vt nulla parte Scholae incrementa & diſcentium profectus impediatur.

Octauo Collega, vt appellatus eſt hactenus, Schola ſine ingenti detrimento & iactura nullo modo carere poteſt. Igitur doctus & maturae aetatis ac iudicii aliquis vocandus eſt, qui proximus ſit in ordine Conrectori, & in claſſe ſecunda, quae cor Scholae eſt, praecipuas operas ſuſtineat cum Cantore.

In his Notationibus vrgentur etiam condendae *Leges*, quae licet tempore Gualtperii nondum videantur typis fuiſſe exſcriptae, non omnia tamen *Statuta ſcholaſtica* defuerunt. Cognoui hoc ex Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 208. b, vbi ſequentia occurrunt verba: *Wie dann tempore Rectoratus D. Gualtperii auch für die Schul gewiſſe Statuta gefaſſet, und ohn Zweifel ab inclyto Senatu confirmirt geweſt, die doch hernach an.* 1621 *per approbationem nouarum Legum ſind caſſirt worden.*

CAPVT

CAPVT XIV.

DE
Rectoratu
M. IOANNIS KIRCHMANNI.
A. 1613—1643.

§. I.

Quantum virum in IOANNE KICHMANNO (1), Lubecenſi, habuerit Athenaeum patrium, nemo ignorat, niſi qui hiſtoriae eruditae eſt omnino ignarus. In ea enim ſumma ipſius eſt laus, ſumma gloria. Imo auſim gloriam Kirchmanni dicere conſummatam, ſi munus, quo functus eſt, Rectoris permiſiſſet, vt omnibus, quos nactus eſt, cenſoribus in adminiſtranda re ſcholaſtica (cuius profecto non erat imperitus) potuiſſet placere. Ex quo apparet, quam graue ſit Rectoris munus, adeo, vt ne tantus quidem vir, quem totus fere orbis eruditus ſuſpexit, potuerit a grauibus cenſuris eſſe immunis. Silentio plane inuolverem

(1) Male vocatur *Henricus Kirchmannus* a Mart. Zeillero Topograph. Saxon. Infer. Francof. 1653. fol. p. 156. Homonymiae cauſa addo verba Hamelmanni Opp. p. „228: Fredericus Weſtphalus, Rector Paderbornenſis, „aliquando elenchum ſuae Scholae euulgauit, cui epi„gramma ſubiecit *Iohannes Kerckmannus*, tunc ipſius „Conrector. Et pag. 1056: Engelberto Copio (Recto„ri Lippienſi) Conrector erat *Iohannes Kirchmannus*, „Selmenſis, qui ab eo tempore Lemgouiae, Suſati & ali„bi Scholis inſeruiuit.

Digitized by Google

verem hanc labem famae Kirchmanni adſperſam, niſi ex Iac. Stolterfohti Orat. Funebr. Wittenianis Memoriis inſerta, Baylii Dictionar. T. II. p. m. 1717 ſq. Buddei Lex. Hiſtor. P. III. p. 256, Ludouici Hiſt. Gymn. P. I. p. 59, & aliunde, dudum ea eruditis innotuiſſet: imo niſi cognitum haberem perſpectumque, famam Kirchmanni ea re non magis obſcurari, quam ſolem, licet illi maculae adſcribantur. Eſt & manet Kirchmannus ciuitatis Lubecenſis decus: gloria Athenaei noſtri, in quod maxima eius merita deprehenduntur, quicquid etiam in Kirchmanno, Rectore Lubecenſi, fuerit deſideratum. De vita & ſcriptis eius poſt citatos auctores commentari, eſſet Iliada poſt Homerum canere. Addantur, ſi placet, quae ipſe in Athen. Lubec. P. I. p. 12 ſq. 50-58. P. III. p. 446-450 in medium protuli. His tamen omnibus de Kirchmanno, eiusque ingenii monumentis, prolixe allatis, aliqua nondum commemorata hac occaſione addere licebit. Scilicet extat etiam ipſius *Ad Legatos Lubecenſes* (Alexandrum Luneburg & Conradum Garmers, Senatores; nec non Ioannem Brambachium, Secretarium) *ex Comitiis Suecicis reduces Gratulatio*, eleganter ſcripta, & Francof. 1594. 4. edita. Praeterea edidit publicarum lectionum cauſa, *Auſonii Griphum de Numero Ternario*. Roſtoch. 1607. 4, praefixa hac Dedicatione:

Nobi-

„Nobilisſimo Iuueni
„*Bugislao Viti F. Bebr*
„Equiti Pomerano.

„Griphum Auſonii de Numero Ternario, „quem adulta hac aeſtate animi cauſa publice „interpretari conſtitui, cui inſcribam, ſi diu me„cum delibero, posſim equidem videri eſſe ex „valetudinario illorum hominum genere, qui „mera ἀκηδία aegri procul inueſtigant ea, quae „ipſi habent domi praeſto. Cui enim potius, „quam tibi, Bugislae nobilisſime? qui partim „naturali propenſione, partim ductu & auſpicio „noſtro humaniores litteras ita colis, vt non niſi „penitus iis imbutus ad ciuilem ſcientiam inge„nium applicare cogites; raro aeui noſtri exem„plo. Nam hodie ita fere comparatum eſt, vt „qui vix in publica haec Gymnaſia pedem intu„lerunt, amoeniores doctrinas, illarumque in„terpretes deſpicatui habeant, & nullis admini„culis fulti confeſtim ad ſuperiorum ſcientia„rum aliquam properent: in quibus cum ſe iam „magnos progreſſus feciſſe, atque adeo regnum „tenere arbitrantur, fieri ſaepe ſolet, vt etiam „pueris ſe deridendos propinent. Tibi vero „longe alia mens eſt. Nam ne pulcherrimam „illam & maxime ἀρχιτεκτονικὴν diſciplinam, cui „te propediem mancipare conſtituiſti, inſcitia „minutarum etiam rerum deformes, non ſolum „vtramque linguam auide addiſcis, verum etiam „per laetos illos ac latos hiſtoriarum campos „attentiore mentis oculo vagaris, ſed nec Poe„tarum lectionem faſtidis, a qua qui abhorreat, eum

„eum ego auerſis Muſis natum, nec vnquam „ad ſolidae eruditionis culmen peruenturum „eſſe, libere ſentio. Macte hac induſtria, mi „Bugielae, & perge ita aliquando humanitatis „ſtudia cum ſeuerioribus Muſis ἀγαθῇ τύχῃ „maritare; neque dubita, hanc eſſe vnam, hanc „ſolam viam, quam calcarunt illi οἱ μὲν νέοι οἱ δὲ „παλαιοὶ, quorum in omni genere litterarum „praeſtantium orbis miratur. Vale. Roſtochii, „a d. XV Kal. Iul. An. cIↄ Iↄc VII.„ De commentario inedito in Auſonii Griphum vid. Athen. Lub. P. III. p. 448. Morſius quoque in Diar. Apodemic. ſcriptis Kirchmanni *Vitam Ignatii Hannielis* accenſet.

§. II.

Magnam in primis conciliauit Kirchmanno gloriam *commercium litterarium*, quod habuit cum viris, qui iſto tempore in orbe litterato fuerunt ipſa lumina. Quare laudatiſſimo inſtituto aliquot Kirchmanni Epiſtolae, plures vero doctiſſimorum virorum ad Kirchmannum ſcriptae, in Epiſtolis Marquardi Gudii, Claud. Sarravii & aliorum, a Petro Burmanno Vltraiect. 1697. 4. editis, ſunt conſeruatae. Continent eae, praeter ſumma praeconia, Kirchmanno eiusque ſcriptis delata, multas res commemorabiles, oſtenduntque, quanti Kirchmannum ſummi viri fecerint, & quam libenter eius conſilio vſi ſint. Hoc autem ordine repeeriuntur:

Iacobi

Iacobi Bongarſii prima. 1602. p. 145 ſq.
——————— ſecunda. 1604. p. 146.
——————— tertia. 1606. ibid.
——————— quarta. 1608. p. 147.
Iſaaci Caſauboni prima. 1601. p. 155.
——————— ſecunda. 1601. p. 155 ſq.
——————— tertia. 1601. p. 156 ſqq.
——————— quarta. 1606. p. 158 ſq.
——————— quinta. 1608. p. 159.
Marci Velſeri vna 1612. p. 186 ſeq.
Davidis Hoeſchelii prima. 1602. p. 187 ſq.
——————— ſecunda. 1603 p. 188 ſq.
——————— tertia. 1605. p. 189.
——————— quarta. 1612. p. 189 ſq.
Iani Gruteri prima. 1600. p. 200.
———— ſecunda. 1600. p. 201 ſq.
———— tertia. 1600. p. 202.
———— quarta. 1600 p. 202 ſq.
———— quinta. 1604. p. 203 ſq. In hac Epiſtola gaudet Gruterus mendacem fuiſſe de morte Kirchmanni famam.
———— ſexta. 1618. p. 204 ſq.
———— ſeptima. 1618. p. 205 ſq. Ex hac epiſtola apparere videtur, in animo habuiſſe Kirchmannum, Caſeliana iunctim edere. Sic enim ſcribit Gruterus: *Gratisſimum fuit intelligere, nondum ſtrangulata eſſe inter plurium manus Caſelii monumenta; & nae tu Philologis eximiam navabis operam, ſi verſus eius, ſi verſiones, ſi alia omnia produxeris in publicum. [illegible] propter ſane plurimum tibi debemus omnes.*
———— octaua. 1618. p. 207 ſq. In hac de Caſe-

Caſelianis, a Kirchmanno edendis, nonnulla quoque leguntur.

——— nona. 1619. p. 208 ſq. Habet haec epiſtola itidem nonnulla de Caſelii ſcriptis colligendis.

——— decima. 1619. p. 209 ſq: Incipit: *Imo ipſemet illuſtrisſimus Dux Brunsuicenſis dedit in mandato Conrado Horneio, Profeſſori Philoſophiae moralis publico Helmſtadii, colligendi edendique publicis ſumtibus Caſeliana. Scripſi ei de propoſito tuo. Tu etiam quaeſo tua cum ipſo communica, vt ita coniunctis operis animisque omnia prodeant plenius ornatiusque. Meretur id ſane Caſeliana Charis.*

Georgii Remi prima. 1605. p. 211 ſq.

——— ſecunda. 1605. p. 212 ſq.

——— tertia. 1613. p. 213 ſq.

——— quarta. 1614. p. 214 ſq.

——— quinta. 1617. p. 215 ſq.

——— ſexta. 1621. p. 216 ſq. In hac Epiſtola commorabile eſt elogium, quod *Auguſtino Kockerto*, ICto Lubecenſi, tributum: *Dolorem ingentem in animo meo excitaſti nuncio obitus V. Cl. D. D. Auguſtini Kockerti, I. C. ſummi, quem ob doctrinae praeſtantiam, morum candorem & varias ingenii dotes mirum in modum adamaueram annos praeter propter duodequadraginta, cum in Galliis & Germania familiarisſime vixerimus: eique in Italiam (ex qua ego paulo ante redieram in patriam) abeunti σύγ[illegible]μα ſcripſeram, cuius exexemplar nullum mihi ſeruaueram, & iam ab heredibus emendicare erubeſco, ſi tamen tanti eſt, cuius me*

me vel alios rationem habere oporteat. Vixit mihi cariſſimus & quaſi anteſignanus in ſtadio & ſtudio iuris noſtri Auguſtinus, eheu! noſter olim Kockertus, qui me aetate aliquot anteceſſit annis, minimum octo aut decem. Complebo ad diem IV Ian. 1621 *annum ſexageſimum, cum Deo propitio. Habuit amicos magnos Auguſtinus in Galliis, Italia, Heluetia, Germania, Belgio, Dania, ac forte etiam in Suecia. Nemo virtutem tanti viri, qui oderat cane & angue peius ambitionem* θυμομαχίαν τε *admiratus fuit: cuius ego filiis ſi velificari poſſim, remis non defuturus ſim.*

——— ſeptima. 1623. p. 217 ſq.
——— octaua. 1625. p. 218 ſq.

Iani Rutgerſii prima. 1618. p. 220 ſq.
——— ſecunda. 1619. p. 221.
——— tertia. 1624. p. 221 ſq.
——— quarta. 1618. p. 222.
——— quinta. 1624. p. 222 ſq.
——— ſexta. 1615. p. 223.

Danielis Heinſii prima. 1605. p. 224.
——— ſecunda. 1606. p. 224 ſq.
——— tertia. 1608. p. 225.
——— quarta. 1610. p. 226. In hac Kirchmanni Liber de Annulis ſummis ornatur laudibus.
——— quinta. 1622. ibid.
——— ſexta. 1624. p. 226 ſq.
——— ſeptima. 1628. p. 227.

Caſparis Barthii vna 1608. p. 228 ſq.

Huberti Giphanii vna. p. 230 ſq.

Conradi Rittershuſii prima. 1600. p. 231 ſq.
———————— ſecunda. p. 232.
———————— tertia. 1602. p. 233.
———————— quarta. 1603. p. 233 ſq.
———————— quinta. 1603. p. 235 ſq.
———————— ſexta. 1604. p. 236 ſq. Liber de Funeribus his laudatur verbis: *Tuum, ornatiſſime D. Kirchmanne, opus de Funeribus Rom. prodiiſſe laetor, & tam tibi, quam reip. literariae gratulor. — — Prae Meurſio, riuali tuo, quem miramur ſimul iisdem nundinis prodiiſſe, tibi Senatus Criticus palmam defert, perfectionemque operis tui collaudat.*
———————— ſeptima. 1604. p. 237 ſq.
———————— octaua. 1606. p. 238 ſq.
———————— nona. 1607. p. 239 ſq.
———————— decima. 1608. p. 240 ſq.
———————— vndecima. 1609. p. 242. In hac epiſtola notatu dignum eſt docti Lubecenſis elogium: *Protulit Lubeca veſtra ſidus aureum, nimis, heu! celeriter praereptum terris! Janum Gulielmium dico, qui omnium eruditorum puncta tulit. Ei te ſucceſſurum auguror.*
———————— duodecima. 1609. p. 242 ſq.
———————— decima tertia. 1609. p. 243 ſq.
———————— decima quarta. 1610. p. 245.
———————— decima quinta. 1610. p. 246 ſq.
———————— decima ſexta. 1610. p. 247 ſq.
———————— decima ſeptima. 1610. p. 249. ſq.
———————— decima octaua. 1611. p. 251.
———————— decima nona. 1612. p. 251 ſq.

Chri-

Digitized by Google

Chriſtophori Coleri prima. 1597. p. 252. ſq.
——————— ſecunda. p. 253.
——————— tertia. p. 253 ſq.
Michaelis Piccarti prima. 1608. p. 254 ſq.
——————— ſecunda. 1616. p. 255 ſq.
——————— tertia. 1616. p. 256 ſq.
——————— quarta. 1617. p. 257 ſq.
——————— quinta. 1616. p. 258 ſq.
——————— ſexta. 1620. p. 259 ſq.
Martini Ruari prima. 1611. p. 261.
——————— ſecunda. 1612. p. 262 ſq.
——————— tertia. p. 264 ſq.
Laurentii Rhodomanni vna. 1605. p. 266.
Ioannis Caſelii prima. 1608. p. 268.
——————— ſecunda. 1608. p. 268 ſq.
——————— tertia. 1609. p. 269.
——————— quarta. 1609. p. 269 ſq.
——————— quinta. 1611. p. 270.
——————— ſexta. 1612. p. 270 ſq.
——————— ſeptima. 1612. p. 271.
——————— octaua. 1612. ibid.
Theodori Buſſii vna. 1610. p. 272 ſq.
Eilhardi Lubini vna. 1613. p. 273 ſq.
Ioan. a Wouwer prima. 1604. p. 274 ſq.
——————— ſecunda. 1604. p. 275 ſq.
——————— tertia. 1604. p. 276. Ex hac epiſtola apparet, Kirchmannum *Theophraſto* inſudaſſe.
Ioannis Meurſii prima. 1619. p. 280.
——————— ſecunda. 1620. p. 281.
——————— tertia. 1623. ibid.
——————— quarta. 1623. p. 282.

Ioannis Kirchmanni ad Henr. Vagetium, Prof. Hamburg. 1634. p. 283 ſq.

———————— ad Theodor. Busſium, I. V. D. Ducat. Slesvic. & Holſat. Cancellarium. 1625. p. 284 ſq. Agit in ea de edendis *Theodorici Monachi Hiſtoria Regum Norvegienſium*, ac *Anonymi ſcripto de Profectione Danorum in Terram Sanctam*, in Bibliotheca, quam p. 284 *a Senatu fidei ſuae commiſſam* dicit, repertis.

Friderici Lindenbrogii prima 1611. p. 285.

———————— ſecunda. 1637. p. 285 ſq.

Ioannis Chriſtenii prima 1628. p. 291.

———————— ſecunda 1629. p. 291 ſqq.

Georgii Calixti vna. 1635. p. 293. Commendat Kirchmanno *Titum Chriſtianum*, Scholae Lubecenſis alumnum.

Iani Gebhardi prima. 1622. p. 294.

———————— ſecunda. 1622 p. 294 ſq.

———————— tertia. 1623. p. 295 ſq. Commemorat inter alia, *S. P. Q. Lubecenſem de adornanda libraria ſerio agitare, Kirchmannumque ad eam rem conſiliarium eſſe vnicum, cuius fauore atque opera negotium quam rectisſime confici queat.*

———————— quarta. 1623. p. 296 ſq.

———————— quinta. 1623. p. 297 ſq.

———————— ſexta. 1624. p. 298.

———————— ſeptima. 1624. p. 299.

———————— octaua. 1625. p. 299 ſq.

———————— nona. 1626. p. 300 ſq.

———————— decima. 1626. p. 301.

———————— vndecima. 1627. p. 302.

———————— duodecima. 1627. p. 303 ſq.

decima

——— decima tertia. 1628. p. 303 ſq.
——— decima quarta. 1630. p. 304 ſq.
——— decima quinta, 1632. p. 305 ſq.
Caſparis Hoffmanni prima. 1624. p. 306 ſq.
——— ſecunda. 1625. p. 307.
——— tertia. 1637. p. 308.
Stephani Ioan. Stephanii prima. 1633. p. 308 ſq.
——— ſecunda. 1634. p. 309 ſq.
——— tertia. 1642. p. 310, ſq.
Gerb. Io. Voſſii vna 1628. p. 319 ſq.
Io. Frid. Gronouii prima. 1633. p. 320 ſqq.
——— ſecunda. 1633. p. 322.
——— tertia. 1634 p. 323.
——— quarta. 1635. p. 324 ſq.

Hoc Commercium litterarium augebo hac occaſione Tredecim Epiſtolis ordine chronologico exhibendis, quarum tres acceptas, debeo M. Iacobo a Melle, Seniori & Paſtori Lubecenſi, Ioachimi Morſii Diarium Apodemicum, in quo autographae extant, mecum communicanti, duas M. Io. Melch. Krafftio, Paſtori & Inſpectori Huſumenſi: octo M. Matthiae Lobedantzio, Paſtori Sandesnebienſi, quorum doctisſimorum & humanisſimorum virorum fauorem grata mente praedico.

EPISTOLA I.

IOANNES KIRCHMANNVS *Ioachimo Morſio.*

Roſtochium.

Nihil gratius mihi potuit accidere literis tuis, ornatisſime Dn. Morſi, quas Quiſtorpius a te

mihi reddidit. Nam & ſingularem tuam erga me beneuolentiam ſpirabant, & ſtipatae erant iis donis, quae ego auro contra aeſtimo. Certe, quod mei cauſa ſumptum facere voluiſti, maximas habeo gratias, operamque dabo, ne te huius poenitere posſit. Non tu quidem meo conſilio eges, patieris tamen, vt tibi recta ad virtutem & ſolidam doctrinam via graſſanti applaudam, & meum in te amorem aliquando, ſi fors ita tulerit, publice teſtatum faciam. Iam Diſſertatiunculam noſtram *de Ira* mitto, quae adhuc maiorem limam deſiderat, neque enim integrum mihi erat omnia, quae in hoc argumento mihi meditata erant, publicare. Legibus noſtris contrarium eſſe hoc plerique clamitabant: coactus igitur fui filum abrumpere & reliqua in aliud tempus differre. Syntagma quoddam *de Annulis* & eorum ſignaculis affectum fere habeo: & vero iam emiſiſſem, niſi quorundam auctorum Graecorum teſtimonia, quae neceſſario mihi laudanda ſunt, deeſſent. Inter illos eſt etiam Theophraſtus περὶ λίθων, cuius inſpiciendi copia mihi hactenus non fuit. Quis eſt autem ille Theophraſtus, quem ab Heinſio editum iri ſcribis? Si is, cuius mentionem feci, magno me beneficio affeceris, ſi meo ſumptu eum huc miſeris. Pretium bona fide tibi reſtituam. Academiae noſtrae res quo loco ſint, ex M. Laurenbergio rectius intelliges. In Dania & Suecia bellum adhuc feruet, cui vereor vt foederatae etiam vrbes immiſceantur. Vale doctisſime & amicisſime Dn̄e Morſi, meq; quod facis,

facis, amare perge. Dabam Roſtochii. 28 Mart. 1612. Dn. Merulae officioſam a me ſalutem dicito.

EPISTOLA II.

IOANNES KIRCHMANNVS Adamo Theodoro Sibero.

Wittebergam.

Cum fama de Taubmanni obitu quotidie magis magisque increbeſcat, facile adducor in illam ſententiam, vt credam, optimum illum & præclare de literis meritum virum fato ſuo functum eſſe. Valde equidem hoc triſti nuntio perturbatus ſum, nec tam mea cauſa, qui quidem ſingularem amicum amiſi, quam reipublicae literariae nomine, quae in hoc viro inſigni ornamento & decore orbata eſt. Sed cum Deo Opt. Max. ita viſum ſit, aequis animis id, quod accidit, ferre debemus, ne ſapientisſimae huius voluntati ac prouidentiae reluctari videamur. Qui tibi has litteras reddet, Ioachimus Morſius, Hamburgenſis, magnus amator eſt illorum ſtudiorum, quae Humanitatis appellantur, in iisque illos iam fecit progreſſus, vt ſpes ſit, illi aliquando in republ. litteraria ius fore ſpectandi in quatuordecim, imo in ipſa orcheſtra. Hunc Muſarum & Charitum pullum de meliore nota tibi commendo, rogoque, vt illum in amicitiam tuam recipere, amore & beneuolentia complecti, & conſilio, ſi id exoptat, iuuare non

grau eris. Accepiſſe te beneficium credes, quum propius aſpexeris iuuenem hunc, omni laude maiorem. Vale. Ad literas meas, quibus de ſtatu trium illarum Scholarum, quae Electoris veſtri ſumtibus aluntur, me certiorem fieri cupiebam, reſponſum auide exſpecto. Vale iterum vir CL. Dabam Roſtochii. 18 April. 1613.

EPISTOLA III.

IOANNES KIRCHMANNVS Theodoro Buſſio, I. V. D.

Roſtochium.

Etſi eram hoc tempore occupatiſſimus, non potui tamen, quin aliquid ad te litterarum darem, ſi forte tuas maiori otio abundantis hac ratione elicere poſſem. Faſciculos hosce heri ad me miſit Frobenius, in quorum altero, quem Piccarti manu ſcriptum video, ſi quid eſt, quod me delectare poſſit, rogo ne inuideas. Panſa D. Rittershuſio parentauit, cuius Orationem forte iam vidiſti. De Didactica Noua ſi forte quid vel a Piccarto, vel a Fratribus intellexiſti, velim mecum communices. Aiunt, eam ab Hoeſchelio probari, quod mihi non ſit veriſimile. Iungium a Senatu veſtro ad gubernandam Scholam & Profeſſionem Ethicam vocatum iam pridem intellexi: hic, ſi venerit, poterit anni ſpatio iuuentutem veſtram linguam Latinam docere, in qua alii hactenus totum vitae tempus fere conſumpſerunt. Dn. D. Stalmecterum

rum Reutrio ſucceſſorem electum, fama eſt, quae ſi vera fuerit, ſperarim te quoque in partem huius felicitatis venturum. Duodecim illos florenos rogo affini meae Benichianae numeres. Apocham afferet vxor mea, quae proximis nundinis, Deo volente, vobis aderit. Vale cum vxore, ſocru & affinibus, quos omnes officioſe ſaluta, Dab. Lub. prid. Kal. Iun. 1614.

EPISTOLA IV.

PAVLVS TARNOVIVS S. D. *Ioanni Kirchmanno.*

Lubecam.

Ita mihi liceat exoptatisſimo tuo conſpectu colloquioque iterum frui aliquando, vt nuper ſum ab eo inuitisſimus auulſus. Nihil dico de comitate & beneuolentia, qua me aduenientem excipiebas, de benignitate, qua me commorantem afficiebas, de dictis, factis, quibus beneuolentiam tuam citra omnem fucum & falla- ciam declarabas. Singula horum, vt de aliis nihil dicam, me incitarunt, vt dieculam adderem; illud vero in primis, quod, vt ſunt humana, certi nihil mihi poſſem polliceri, an vnquam te in hac vita iterum ſim viſurus, & tam iucundis mihique gratisſimis ſermonibus me recreaturus. Vicit tamen Palladis meae in abitu vrgendo peruicacia, quae tamen ipſi ex voto non ſucceſſit. Nam in patria quatriduum haerere, Wismariae etiam, detinentibus nos ex Miniſterio quibusdam, praeter ſpem integrum diem

commorari neceſſe habuimus, & ſeptima tandem veſpera, poſtquam a vobis digreſſi fuimus, huc rediimus ſalui & incolumes, de quo Soſpitatori noſtro immortales debemus gratias, qui tam felix conceſſit iter: vobis vero, quas poſſumus, agimus, qui tam benignum praebuiſtis & iucundum hoſpitium. Quem affectum noſtrum, licet alioquin vobis, vt ſpero, minime dubium, iam pridem teſtatum facere ſcriptiuncula conatus fuiſſem, niſi Ignatiana nobis inſciis itineri ſe commiſiſſent, tabellarium vero, aut aliquem ex aurigis onerare tam leui epiſtola praeter rem videbatur. Nunc, quo magis intelligas, me nimium properaſſe, & eorum, quae coram volebam expedire, nonnulla ſupereſſe, abs te contendo, primum, vt mecum communices, ſi forte ipſe in lectione veterum obſeruaris, aut ſaltem apud Caſaubonum in Notis ad Lampridium inuenias aliquid de Chriſtianorum & Iudaeorum conſuetudine in proponendis eligendorum Sacerdotum nominibus publice, deque eorum vita & moribus apud populum inquirendis. Locum Hiſtorici videbis in charta, quam vna mitto, quem a Caſaubono illuſtratum ex Hiſtoria Eccleſiaſtica non dubito. Quaeſo per domeſticorum aliquem, quicquid ad eum habebis, deſcriptum ad me mittere ne graueris. Vidi vnum ex Theologis, qui Sozomenum Lib. V. cap. 5 de illa conſuetudine mentionem facere diceret. Sed aut ipſe falſus fuit, aut meum Sozomeni exemplar, quod plane nihil habet, ad hoc argumentum pertinens. Petri Bertii Logicam

tam itidem perluſtrare apud te erat animus, propter Arminianam controuerſiam, cujus ſemina ne in ea ſparſerit, valde vereor, & ſimul propter alias cauſas, quas referre omnes nil attinet. Si eius vſus tibi non valde neceſſarius, quaeſo certum hominem nactus vel mihi aut D. Henrico Bacmeiſtero transmitte, qui iampridem eiusdem inſpiciendae copiam promiſit mihi. Auguſtini Valeriani, Epiſcopi Veronenſis, Librorum trium de Rhetorica Eccleſiaſtica mentionem feciſſe me recordor, cum hic nos inuiſeres, & ſimul petiiſſe, vt per occaſionem inquireres apud Rever. & Clariſſ. virum, Dn. Stampelium, Superintendentem veſtrum, an eos haberet, & ad paucas hebdomades dimittere poſſet, cujus mei deſiderii fugit me in illa repentina meorum fuga te denuo monere. Permitto tuo iudicio, an velis & poſſis huius mei voti indicium aliquando facere. Controuerſiae illius, quae fuit inter Senatum veſtrum & Miniſterium, caput video προβληματικῶς fuiſſe nuper propoſitum a Dn. Lindemanno in Diſputationis illius παρέργῳ, quae Candidato Iuris Waſmundio erat tum habenda, & negatiuam ſententiam eundem probaſſe. Theſes ſunt theſes, contra quas cum alii ex Studioſis, tum praecipue noſter Pſeudo-Deſiderius Heraldus ſe omni conatu oppoſuerunt, quibus armis & qua arte non poſſum dicere, qui tum domo abfui; forte id ipſum rectius intelliges ex M. Vorſtio, futuro collega tuo, qui dubio procul certaminis illius ſpectator & auditor fuit. Bibliothecae noſtrae nuper die abhinc deci-

decimo Ill. Princeps, Philippus, donauit, ablegato ad hanc rem Secretario, Henrico Swicheſio, Herbarium Epiſcopi Aichſtedenſis, librum pretioſum, qui aeſtimatur 100 florenis. Repoſitus erat in theca elegantisſimis emblematibus & picturis exornata. Legato, praeter communem & vulgarem honorem, qui transmisſis aliquot vini cantharis exhiberi ſolet, obtulit Academia poculum 22 florenorum. Literas quas vicinus tuus, ni fallor, nobis abeuntibus committebat, remitto, quod nemo a nobis indagari hactenus potuit, qui ſit eius nominis, quod oſtendit inſcriptio. Nomenclatores illos, qui in nuptiis & funeribus recitandis nominibus praeeſſe ſolent, & quibus; ſi cuiquam omnium notisſima ſunt ciuium & incolarum huius vrbis nomina, & alios etiam interrogauimus, an hominem iſto nomine hic noſſent, ſed huc vsque nemo repertus eſt, qui nos ad eum deduceret. Excuſabis, quam potes ſtudioſisſime noſtram in remittendo tarditatem, qui maluiſſemus cui ſunt inſcriptae tradere, quam ſcribenti remittere. Salutem amicisſimam vt adſcriberem, me rogarunt vxor, eiusdem ſoror & liberi, quibus omnibus & ſingulis pergrata eſt beneuolentiae & hoſpitalitatis veſtrae memoria. Reuerendum virum & praeſtantisſimum Dn. Superintendentem veſtrum ſalute officioſisſima impertiri velim meo nomine, eique, vti & toti Miniſterio, gratias agi pro honore & munere mihi immerenti exhibito. M. Dreierum, veterem amicum & familiarem meum, itidem ſalutari

tari cupio, de cuius erga te candore & fide, quam coram non obſcure intellexi, plurimum tibi gratulor, qui cum disſimilibus olim colluctatus ingeniis haud ignoro, quantum malum ſit collega infidelis, indeque colligo, quantum boni ex bono. Πῆμα κακὸς γείτων, ait Aſcraeus, ὅσσον τ᾽ ἀγαθὸς μέγ᾽ ὄνειαρ. Ἔμμορέ τοι τιμῆς ὅς τ᾽ ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ. Quod de collegis verius dici poteſt. Tuos omnes bonos opto & fideles, quo felicius opus Domini peragatis, & tibi, eorum moderatori, minuatur moleſtia, quem diu valere & ſupereſſe ex animo voueo. Coniugi tuae omnes εὐτοκίαν precamur, nec dubitamus, quin ſuſpiria noſtra veſtraque exaudiat Pater ille omnis gratiae & miſericordiae: ſed tamen rogamus, vt fructum eorum adepti bono nuntio nos beare non differatis. Vale & ignoſce loquacitati meae, cuius parte non minima liberari potuiſſes, ſi per Mineruam meam tua praeſentia frui diutius licuiſſet. Raptim, die S. Michaelis. 1615.

EPISTOLA V.

PAVLVS TARNOVIVS Ioanni Kirchmanno.

Lubecam.

Tuam in ſcribendo ſedulitatem amo: meam in eodem officii genere ceſſationem a te recte accipi confido: cui quiduis aliud, quam priſtinae beneuolentiae mutationem vnquam cauſam allaturum, caue ſuſpiceris. De euentu Diſputationis

tionis a Dn. Superintendente habitae nihil dum certi inaudiui: perlegi eam ſtatim vt accepi. In Corollariis quae improbentur, ſuſpicare forte potui. Cur autem Caluinismi inſimulentur, qui ceremoniarum, quas noſti, mutationem ſuadeant, conjectura nulla aſſequor. Fundamenta eorum ſi tenes, per otium communica. Foedus cum Belgis initum a multis ciuitatibus maritimis aliisque non probari multis in Imperio Principibus, deque eo diſturbando conſilia agitari iam pridem audiuimus: quorſum ea eruptura ſint, anxie plerique exſpectant. Edicti Holſatici renouandi cauſam qui dedit, peſſime conſuluit eccleſiae illius prouinciae; apud nos alius ab eo, qui in tuis literis nominatus eſt, auctor ex Paſtoribus paganis, qui de Principis defuncti ſtatu ſiue ambiguo, ſiue periculoſo licentioſius cum locutus eſſet, e ſuggeſtu an in taberna? eiusque verba ad aulam delata Princeps inaudiiſſet, reſuſcitatum creditur, quod iam pridem perpetua oblivione ſepultum putabatur. Fratrum Roſeae Crucis nugamenta Stockholmia huc miſſa exhibui D. Lubino & D. Affelmanno. Vterque iſtorum Fanaticorum ſomnia quid ſibi velint, ignorare profitetur, quin alter, cui ſoli, vnde venirent, indicaui, multum me hortatus eſt, ut ea Vulcano traderem, id genus refutationis fortisſimum eſſe aiebat: non, quod tu ab eodem exigebas. Miſi vnum ex his exemplaribus D. Helvico Gieſſam, ſciſcitandi ſuper his mirabilibus ipſius & Collegarum iudicii gratia: nihil autem de arcanis horum Fratrum cognoſcere

potui

potui. D. Gryphius vt pro more ſolenni introducatur, Senatus etiam nuperrime vrſit, nos vero interdicto Principum prohibemur, de quo puto me antea ad te ſcripſiſſe. M. Helwigius iam ad Sundenſes tranſiit, cui ſucceſſorem a nobis iam pridem deſignatum, quo minus alterutri Principum nominauerimus facit dubitatio de Iure Confirmationis, ad vtrum eorum illud pertineat in hoc caſu. Cauſam ambigendi ex eo ortam intelligo, quod M. Rhedus poſtquam literas confirmationis a iuniore Principe impetraſſet, & ad nos detuliſſet, actutum abiit in Angliam, relicta Profesſione, ex qua M. Simonius exturbatus erat. Factum igitur illud pro infecto habetur in altera aula, non item in altera. Sed hae turbae facile conſileſcerent, ſi grauiores inter Ill^mos. fratres compoſitae forent, id quod nunc operam dant Deputati. De Acciſarum noua indulgentia plus ſpei retulerunt nuperi Legati, rei nihil: & magno in metu multos haerere audio; ne & illa euanescat, quod ſi fit, extra periculum turbarum & ſeditionis nos opto potius, quam ſpero: ita plebs gemit & fremit ſub onere Collectarum proximarum, quibus intolerabiliores impoſitum iri autumant, ita exigente aerario publico, quod vacuum aiunt propter denegatum beneficium Acciſarum, nec repleri ad neceſſarias ciuitatis impenſas, poteſt, niſi ope collectarum. Sed haec curae ſint, cui omnia. Idem te tuosque diu ſoſpitet. Roſtoch. V Mai. cIↄ Iↄc XVII.

EPI-

EPISTOLA VI.

IOANNES KIRCHMANNVS

Ioachimo Morſio.

Hamburgum.

Quod ex Britannia in patriam redux me inter alios compellandum putaſti, agnoſco priſtinum tuum erga me amorem, in quo vt perſeuerare pergas, etiam atque etiam rogo. Gratulor autem tibi de confecta iam peregrinatione, & vt Muſis tuis errantibus ſtabilem ſedem aliquando eligas, opto. De Rhaedo gratum fuit ex te cognoſcere. Rhuarum Lutetiae Pariſiorum haerere, & totum orientalibus linguis deditum eſſe, narravit mihi heri Georgius Rittershuſius, Cunr. F., qui recta inde venit. Indicem eorum, quae te parare ſcribis breui edenda, lubens legi. Syntagma de Annulis hiſce diebus recognoſcere coepi, nec prius ceſſabo, quam ad vmbilicum perduxero, modo a ceteris laboribus tantum mihi ſit otii. Tu ſi quid in hac tua peregrinatione obſeruaſti, quod argumentum hoc ornare poſſet, non mihi inuidebis. Vale & breuitati litterarum ignoſce. Breui plura. Dabam Lubecae. 17. Iul. 1620.

Rectorem Scholae veſtrae introductum eſſe audiui. Deus illius labores fortunet. Vagetium, ſi adhuc apud vos eſt, ſaluto.

EPI-

EPISTOLA VII.

PAVLVS TARNOVIVS Ioanni Kirchmanno.

Lubecam.

Proximas meas, in quibus tibi commendabam nepotem & fratrem, quin iam videris, non dubito. In extremo earum quod adieceram de rumore obitum praematurum Dn. Stampelii nuntiante, eum nimis verum deprehendi cum ex tuis literis, tum ex aliorum ſermonibus. Qui euocauit e ſtatione tam bonum & praeclarum athletam, is ſufficiat non indignum ſucceſſorem. Noſter etiam Weſtphalus, qui a M. Sledani morte Prot-Eccleſiaſten egit, periculoſe totos iam octo dies decubuit, colluctatus cum calculi & colicis doloribus grauiſſimis: victus, an victor ex hoc certamine diſcedet, breui, vt nunc eſt, ſciemus. Illuſtriſſ. noſtrorum Principum Legati Conſiliarii ex vtraque aula bini hic adhuc commorantur, conſilia inter ſe conferentes de Dicaſterio Prouinciali in formam & rationem meliorem redigendo. Praeſes iudicii conſtitutus eſt Nobilis quidam Pomeranus, Henricus Guntersbergius, qui antehac in aula Wolgaſtenſi munus ſimile ſuſtinuit, & olim in hac Academia ſtudiorum cauſa vixit, vſus, ni fallor, conuictu D. Fabricii & contubernio D. Schönermarchii. Stipendium ei annuum promiſſum 2000 florenorum. D. M. Ioachimi Movii, Parchimenſis

ψευδοπροφήτυ mirabili arte vaticinandi ex Scriptura Sacra, cuius τῷ ῥητῷ mirabiles & ridiculas, an lamentabiles? affingit διανοίας, quas interpretationes appellat μυςικὰς (rectius μυθικὰς) memini antehac ad te ſcripſiſſe. Nunc ſignifico, hominem ad Rintelenſem Academiam delatum fatidico (alii fatuidico dicunt) ſpiritu praedixiſſe interitum vicino oppido Hagenſi ad certum diem, quo in eodem nuptiae erant celebrandae. Cum eo nomine a Superintendente iſtius loci, cui Vakenio nomen eſſe audio, compellatus eſſet, ac rogatus 1. ſi euentus non reſponderet, quid de vaticinio illo ſentiendum? reſpondit: illud non eſſe pro verbo Dei habendum. 2. ſi forte poenitentia iram Dei auerteret? repetiuit ante dictum: non eſſe ſuum pro DEi verbo habendum. 3. denique ſi nuptiae illae proferrentur, aut plane intermitterentur, quid tum ſperandum? idem, quod antea binis vicibus reſpondit. Nuptiae vero illae factae ſunt, & Haga adhuc ſalua eſt. Propheta vero ſitne ſaluus corpore ignoratur, certe ex diſcipulis eius aliquot ad ſaniorem mentem redierunt, quorum vnus, qui Scholae Mindenſis Conrectoratu fungitur, quae narraui, cum aliis nonnullis, huc perſcripſit. Plura poteram ex eodem penu depromere, ſed tempore abuti & tuo otio nolebam. Ne tamen plane eſſet inanis haec ſcriptiuncula, quam noſter Kockertus ſibi comitem ad te poſtulabat, haec ipſa fatua vaticinia, quibus multi in hac Schola & alibi dementati antehac fuerunt, attingere viſum fuit. Tu pro tua prudentia,

Digitized by Google

dentia, cum quibus haec communicanda putes, videbis, meque porro amabis, idque in meo nepote oſtendes. Vale & ſalue cum tuis, a me meisqve amanter ſalutatis. Subito ſcripſi 1622. 18 Mart.

EPISTOLA VIII.

IOANNES KIRCHMANNVS Ioachimo Morſio.

Hamburgum.

Accepi nuper literas a Dn. M. Cnopio, qui te officioſe ſalutat, & cum intellexerit, penes te eſſe *Fratris Baſilii Valentini Teſtamentum* MS., quod in arcanis apud Hermetis filios habetur, etiam atque etiam rogat, vt eius copiam ſibi facere non graveris. Magno beneficio hunc virum tibi obſtringes, ſi hac in re te non difficilem praebueris. Quicqvid autem in deſcribendo hoc ſcripto a te impenſum fuerit, id ego tibi bona fide refundam. Scribit etiam, ſe intellexiſſe, *Iſaaci Hollandi Opus Vegetabile* iam typis expreſſum eſſe. Si id venale extat in bibliopolio Dn. Frobenii, mone ipſum, vt id ad me prima quaque occaſione mittat: ſi minus, da operam, vt aliunde illud accipiam circa ver proximum. Nam miro illius deſiderio flagrat Dn. Cnopius, quem nullo maiore beneficio afficere poteris, quam ſi huiusmodi libris illius ſtudia philoſophica iuuare velles. Vale, vir amiciſſime, & breuitati literarum ignoſce. Dabam Lubecae IIX Ian. A. 1632, quem tibi proſperum & felicem precor.

Digitized by Google

EPISTOLA IX.

IOANNES STRVBIVS Ioanni Kirchmanno.

Lubecam.

Quod tam benigne per ampliſſ. Buntingium noſtrum ſalute me impertiuiſti, & de mittendis litteris admonuiſti, in eo & humanitatem & beneuolentiam tuam agnoſco, quam modeſtia & officio rependere ſedulo annitar. Res meae illo iam ſunt loco, vt iure gratias agam omnipotenti illi bonarum cauſarum vindici. Nam ex quo Sermus noſter Dominus homagium a ſuis hic loci exegit, in ipſis primis prouinciae comitiis diuino prorſus conſilio decretum eſt, inſtitutionem triuialem & ſubordinandam ſapienter ac ſolide, & conformandam ex aſſe diſciplinae Iuliae Academiae, ſeu patriae. Qvantum haec ſententia cauſae meae addiderit, aduerſario detraxerit, non eſt obſcurum. Reſpondi etiam tandem, inuitus quidem, at intrepidus & non ſine conſilio bonorum ac intelligentium, meo & melioris doctrinae hoſti, Buſchero (2). Apologiae exemplar

(2) Innuit M. *Statium Buſcherum*, Eccleſiaſten Hannoueranum, qui Rintel. 1635. 8. edidit *Diſquiſitionem de recta Iuuentutis Scholaſticae Inſtitutione ad veram humanitatem & pietatem Chriſtianam, ſiniſtris quorundam iudiciis & incruſtato Ethnicismo oppoſita.* Contra hunc M. *Ioan. Strubius*, Bocnemenſis, Scholae Hannoueranae Rector, Rintel. 1636. 8 euulgauit *Apologiam pro vera & veteri Inſtitutione Scholaſtica; oppoſitam Calumniis M. Statii Buſcheri, Eccleſiaſtae Hannouerani, quas ille ſpecioſe*

plar tibi mitto, & de ea tuum pium & exactum iudicium, niſi moleſtum id eſt, quod in communi cauſa fore non ſpero, cum honore & officio, quod tibi debeo, & debebo, cum viuam requiro. De cetero vacuas illas paucas horulas, quas valetudini ſurripio, profesſioni enim ipſi non poſſum, cuius concatenati labores ſunt, vt noſti, & perpetui, melius poſthac collocabo, ſi Deus voluerit, in quo ipſo tuum quoque nunc conſilium mihi dari opto. Quum enim Scholis hiſce noſtris inferioribus non parum damni ac impedimenti attulerit illa dictandi κακοζηλία, ſeu necesſitas, illam prorſus nunc tollere ex noſtris, quae huius Ducatus ſunt, cum diuina gratia animus eſt. Nec aliud, aut melius iſti malo inuenio remedium, quam ſi autores claſſici, Epiſtolae, Officia, Orationes Ciceronis, Horatius, Virgilius, Terentius, Plautus, Heſiodus, Homerus, Iſocrates, Luciani ſelecta & Plutarchi nonnulla breuibus, idoneis & neceſſariis notis marginalibus illuſtrentur, quas addere alias ſolemus & cogimur. Quae enim repetitionis & exercitii ſunt, huc non ſpectant. Et ſunt quidem ea in

ſpecioſo hoc titulo incruſtauit: Disquiſitio de recta Iuuentutis inſtitutione. Simili ratione, quod obiter addo, offendit Buſcherus M. *Ericum Mollerum*, alias *Wolbertum* Scholae vet. Hildesh. Rectorem, qui 1635. 8 edidit *Reſponſionem ad Argumenta M. Statii Buſcheri, quibus a pag.* 90 *ad* 122 *Disquiſitionis infeliciter arguit & pugnat pro Logico-Ramiſtica analyſi aduerſus Aphoriſmos ad Tabul. Rhetor. Autoris.* Oppoſuit ei Buſcherus *Discusſionem Nouorum Teretiſmatum & Scommatum M. Er. Mülleri de Analyſi Logica.* Rintel. 1635. 8.

re ſpecimina in operibus doctorum virorum, quae tamen adhuc melius videntur aptari poſſe propoſito. Notae enim Haynecii in Afrum criticae fere ſunt. Bondi quoque in Venuſinum deſiderant ſeu additamentula, ſeu limam interdum. Inter reliquos vero auctores, praeter Virgilium, tale quid vix extat. Huic rei me impendere, ſi Deo aliter viſum non eſt, conſtitui. Atque ideo nunc quoque de ea a te doceri pervelim. Noſti enim, quanti te faciam, & quam neceſſarium hoc ſit. Hoc igitur & amori tuo & rei ipſius dabis dignitati & vſui. Nec dubito, te pro tua in publicum bonum cura additurum, quibus vel confirmari, vel informari poſſim in hoc ſtudio. Salue & vale, vir praeclariſſime, & me ama. Hannov. d. VI Mart. cIↃ IↃc XXXVI.

EPISTOLA X.

IOANNES KIRCHMANNVS

Ioan. Adolph. Chilmanno

V. I. D. & Ill^mi Ducis Holſatiae in Aula Gottorpienſi Conſiliario.

Slesvicum.

Poſtquam intellexi, te non ſolum Doctoralibus inſignibus ornatum, ſed quoque ab Illuſtriſſimo Holſatiae Principe in Conſiliariorum numerum cooptatum eſſe, illoque munere iam cum laude fungi, dici non poteſt, quanto gaudio affectus ſim. Iam enim & re ipſa comperi, me ſpe illa, quam de ſtudiis tuis olim concepe-

ram

ram, non fuiſſe fruſtratum, & denuo quendam ex priuatae meae diſciplinae alumnis (3) ad id eruditionis & dignitatis culmen euectum eſſe, vt Principi ſuo & patriae cum bono publico ac laude inſeruire posſit, equidem ſerio laetabar. Atque hanc meam laetitiam literis aliquoties tibi teſtari volui, ſed interuenere ſemper alia, quae me, quotidianis & concatenatis laboribus, vt ſcis, diſtrictum ab hoc propoſito auocarunt. Quod igitur hactenus a me intermiſſum eſt, id iam facio, & tibi, Vir Cl., de hac dignitate, ad quam te fortuna, imo virtus ipſa & doctrina euexit, ſerio atque ex animo gratulor, Deum venerans, vt eam diuinae ſuae gloriae adminiſtram, & Illuſtrisſimo Principi ſalutarem eſſe iubeat, tibique & animi & corporis vires largiatur, vt diu huic muneri praeeſſe, patriam conſilio iuuare, & benignitatis tuae fontes in alios quoque deriuare posſis. Sera quidem eſt haec mea gratulatio: ſed non ideo eam eſſe reprehenſione dignam puto. Gratulationis enim ſerae alia, quam conſolationis eſt ratio. Haec, niſi in ipſo moleſtiarum articulo adhibeatur, tantum abeſt, vt vulneri medeatur, vt etiam illud, quod temporis longinquitate iam conſanuerat, aliquo modo refricet. Gratulatio vero ſerior, ſi forte delectationis minus habet, offenſionis certe nunquam quicquam habet. Sed ſpero, eam

(3) Locum igitur meruiſſet Chilmannus in Athenarum Lubecenſſ. Part. II, Sect. I, quem ei etiam asſignaſſem, ſi, ante abſolutam hanc Partem, Kirchmannianam epiſtolam nactus fuiſſem.

eam quoque vel hoc nomine tibi non ingratam fore, quod tibi offeratur ab eo, quo chariorem neminem habeo, puta a filio meo, qui magni ſua intereſſe arbitrabatur, ſi mea commendatione in notitiam tuam peruenire poſſet. Vt vero pluribus eum commendem, pudor meus non patitur. Neque enim dubito, quin pro veteri noſtra amicitia eum fauore tuo non indignum iudicaturus ſis, ſi modo bonorum & doctorum virorum beneuolentiam mereri tibi viſus fuerit. Cum vero hanc vitae conditionem prae Academica ipſe elegerit, hoc a te etiam atque etiam peto, vt ſi forte in vaſto Iuris pelago feliciter enauigando, & ſcopulis, qui ibi latent, euitandis conſilium & iudicium tuum implorauerit, id ei impertire ne graueris. Gratius nihil mihi facere poteris. Vale, vir ampliſſime, cum vxore & prole, quam te habere ſpero, & Magnificum Dn. ſocerum tuum, quem poſtremum, quod ſciam, in aedibus affinis mei, Dn. Gorgii a Lengerken, vidi, verbis meis officioſe ſaluta. Ante aliquot dies huc venit Dn. Chriſtophorus von der Lippe, a Regia Maieſtate huc miſſus, vt cum Legato Caeſareo, Dn. Comite a Kurtz, quem hic eſſe putauit, fundamenta Pacificationis in hac vrbe inſtituendae iaceret. Cum vero is nondum aduenerit, miſſus eſt ad ipſum tabellarius, qui reuerſus certi quid de eius aduentu afferet. Dabam Lubecae d. 22 Maii. A. 1638.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XI.

IOANNES KIRCHMANNVS

Ioan. Frider. a Winterfelt.

Eccleſ. Cathedr. Lubec. Praepoſito & Eutinenſis Decano, Illmi Holſatiae Ducis in Aula Gottorpienſi Conſiliario.

Gottorpium.

Illuſtrisſimum Principem Veſtrum ſollicitum eſſe de homine, Turcicae & aliarum linguarum perito, qui legatum Perſicum Turcica lingua loquentem intelligere, & eius ſermonem aliis interpretari queat, iuſſu veſtro filius meus pernuper ad me perſcripſit, ſignificans, Celſitudini Ipſius, vt & Tibi rem non ingratam me facturum, ſi talem virum alicunde eruere posſim. Hac igitur de re cum cogitationem ſuſcipio, commodum mihi in mentem venit Graecus quidam, nomine Matthaeus Muttin, ex inſula Cypro oriundus, qui aliquot diebus ante mihi Libellum Catecheticum Lutheri, cum interpretatione Graecanica a ſe editum, obtulit, & ſe Conſtantinopolitani Patriarchae, Dn. Cyrilli, Archi-Diaconum quondam fuiſſe dixerat. Hunc cum adhuc apud nos commorari intellexiſſem, hominem ad me accerſendum curaui, ex eoque quaeſiui, utrum Turcicae linguae peritus eſſet? Quod cum ille affirmaret, conditionem hanc

ipſi obtuli, ſed is initio accipere eam recuſauit, veritus, ne in propoſito redeundi in patriam hac profesſione impediretur. Poſtquam vero ex poſtremis filii mei litteris intellexi, iſtum hominem non inidoneum vobis eſſe viſum, cui partes hae demandarentur, denuo illum ad me accerſiui, & facta ſpe praemii non contemnendi ac dimisſionis ſatis maturae, tandem eum permoui, ut mihi promitteret, ſe primo quoque die Gottorpium iturum eſſe. Egi igitur cum auriga veſtrate, vt Graecum hunc Slesvigam ſecum abduceret, eique pro vectura promiſi duos imperiales, cumque ipſum, Hamburgum cogitantem, per aliquot dies hic detinuiſſem, vt hoſpitio ſine vlla mora exire, & cum auriga in viam ſe dare poſſet, pro ipſo expoſui, quinque imperiales, filio meo reddendas. Spero igitur, Illuſtriſſ. Principem talem virum nactum iam eſſe, quo aptiorem ad hoc munus, his in oris, hoc quidem tempore puto reperiri poſſe neminem. Nam praeter Graecam vernaculam callere ſe ait, & Turcicam, & Latinam, & Italicam, & Hiſpanicam, & Anglicanam: nec morum Turcicorum imperitus eſt. Nullus igitur dubito, quin Illuſtriſſ. Principi ipſum de meliore nota commendaturus ſis, omnemque operam daturus, ſe ſuſcepti itineris ipſum poenitere queat. Vale admodum reuerende Domine, & filium meum tibi commendatum habe. Quod ſi etiam a te impetrauero, ut Illmo Principi humillima mea ſeruitia & deuotisſimum Celſitudini Eius animi mei cultum deferre velles, magno me

me beneficio affectum putabo. Dn. Latendorſium rogo meis verbis ſalutes. Dabam Lubecae d. 21 April. 1639.

EPISTOLA XII.

IOANNES KIRCHMANNVS *Franciſco Witzendorfio:*

Luneburgum.

Ante octiduum recte mihi redditae ſunt literae tuae, ex quibus intellexi, Epicedia in obitum Magnifici patris tui p. m. ab amicis conſcripta Hamburgum miſſa eſſe ad Dn. Vagetium, vt is ea typis excudenda curaret, quod pergratum mihi accidit. Vbi igitur illa lucem viderint, nullus dubito, quin illorum exemplaria quaedam, vna cum concione funebri, ad me ſis miſſurus. Ego poſt ferias S. Iohannis, quod Deus bene vertat, ad officii mei munia redii, parte laborum a Dnn. Collegis, Conrectore & Subrectore, ſubleuatus. Noui hic nihil habemus: nam quae hic de obſidione Brigenſi narrantur, puto te ſcire. Vale cum vxore lectisſima, liberis & tota familia. Dab. Lubec. 30 Iul. 1642.

EPISTOLA XIII.

IOANNES KIRCHMANNVS *Danieli Heinſio.*

Lugdunum Batauorum.

Has litteras aliena manu ad te ſcribo, cum mea per aduerſam valetudinem, qua ante aliquot men-

menſes conflictari coepi, commode non poſſim, quod ſpero, te non ſiniſtre accepturum eſſe. Qui tibi has litteras reddet, Bernhardus Weſtingius, Lubecenſis, a puero ſub diſciplina noſtra vixit, & in Academia Roſtochienſi aliquot iam annos iuris ſtudio operam dedit. Ad quod continuandum cum amicorum ſuaſu in illuſtrem veſtram Academiam ſe conferre decreuerit, intermittere non potui, quin illum veterem diſciplinae noſtrae alumnum, & affinitate aliqua mihi coniunctum de meliore nota tibi commendarem. Pergratum mihi feceris, ſi intellexerit, hanc commendationem aliquid ponderis apud te habuiſſe. Quo loco autem res noſtrae ſint, ex ipſo intelliges. Quare hic finem facio, & te bene feliciterque valere iubeo. Dat. Lubec. Cal. Septembr. 1642.

§. III.

Tantum virum, Profeſſoris munere in Academia Roſtochienſi inſigni cum laude functum, Lyceum noſtrum an. 1613 (aetatis trigeſimo octauo) accepit, &, quae magna certe fuit felicitas, per triginta annos retinuit. Licet enim variae ipſi ſubeundae eſſent moleſtiae, adeo, vt vitae ſcholaſticae miſeriam plus ſatis experiretur, tamen noluit ſtationem moleſtam quidem, at honeſtam & vtilem, relinquere ante, quam ipſe ſummus rerum ſcholaſticarum moderator eum iugum iſtud deponere, & quiete frui iuberet. Animum quidem commouebant cenſurae, quibus vexabatur: erigebant tamen fauor Patronorum, amor Collegarum, incrementa litte-

litterarum, quae in diſcipulis magno numero videbat; praeſertim vero recti conſcia mens, &, quae ſemper fuit, ac ſemper futura eſt, conditio ſcholarum, in quibus qui reipublicae Platonicae ideam quaerunt, profecto errant, ne quid grauius dicam. Aequus & intelligens lector de multis poterit iudicare ex ſequenti rerum Kirchmannni tempore geſtarum, relatione, quae, quantum fieri poteſt, ordine chronologico inſtituetur. Pauca autem ſunt praemittenda ex Kirchmanni Epiſtola (4), paulo ante ſuſceptum Rectoris munus Roſtochio d 3 Sept. 1613 ad M. Georgium Stampelium, recens electum Superintendentem, ſcripta, in qua a Stampelio egregia ſibi promittit. Verba eius haec ſunt: *Cum Deo ita viſum, vt ego quoque ſub hoc ipſum tempus ad capeſſendum Scholae patriae clauum accitus ſim, non dubito, quin in reſtauranda diſciplina collapſa & corrigendis Scholae legibus ac ſtatutis conſilio tuo mihi ſis adfuturus.* Spem hanc non fefelliſſe Kirchmannum, ex ſequenti §. XVI. apparebit.

§. IV.

Cum Lubecam acceſſiſſet Kirchmannus, Formulae Concordiae d. 3 Dec. ſe adſtrinxiſſet, Collegasque, quos inuenit, M. IOACHIMVM DREIERVM, Conrectorem, IOANNEM SESEMANNVM, Cantorem, GERHARDVM SCHVRMANNVM, IOANNEM BRAVNS, BENEDICTVM BOECKMANNVM & ALBERT-

(4) Integra haec Epiſtola comparebit in Lubeca Luthera-no-Euangelica doctiſſimi Starckii, amici mei integerrimi, cuius humanitate licuit mihi quaedam ex ea excerpere.

BERTVM MASDORFFIVM ſalutaſſet, interiecto exiguo temporis ſpatio, nouum Subrectorem introduxit. Scilicet abierat *Ioannes Scholvinus*, Paſtor Curslacenſis deſignatus. Huic ſucceſſor ſabatur M. GEORGIVS FABRICIVS, Slesuicenſis, Iacobi Fabricii, Praeſulis Slesuicenſis & Paſtoris Iacobaei Hamburgenſis, filius, qui auſpiciis Kirchmanni in Academia Roſtochienſi ſtudia litterarum tractauit, & ab eodem etiam an. 1613 Magiſter eſt renunciatus. Diſcipulum Kirchmannus an. 1614 accepit Collegam, quod menſe Aprili factum eſſe arbitror, ſiquidem Fabricius, Subrector, Kal. Aprilis Formulae Concordiae ſubſcripſit. Sed anno ſequenti 1615. d. 11. Octobr. vale dixit, & Hamburgum ſe contulit, vbi d. 29 Nov. Scholae Ioanneae Conrector inauguratus. Hamburgum quoque an. 1620 reliquit, múnia Sacerdotis Weſſelburenſis adeptus. Factus tandem eſt Poppenbüllenſis in Eideroſtadia Paſtor. Vid. quae ex Petr. Saxii Beſchreib. der Land. Eyderſtett &c. attuli Athen. Lub. P. II. p. 137. Intimus fuit Ioachimi Morſii, Hamburgenſis, amicus, quod docent, praeter alia, ſequentia, quae Morſii Albo f. 713 b. inſcripſit:

Magnus honos fuerat quondam, decerpere laurum,
Et nitidas ſacra cingere fronde comas.
Littera prima abiit: nam nunc decerpitur aurum;
Hoc ſine nil virtus, hoc ſine nullus honor.

Ita ſentio, Vir eximia virtute atque eruditione clariſſime, & hanc tibi mei amoris notam cum officiorum meorum delatione ſcribo, confirmo, relinquo: quam pro maxima tua erga me beneuolentia gratam

tam habe, & mei abſentis memoriam conſerua, qui in tui cultum iam pridem me deuoui M. Georgius Fabricius, Sch. Hamb. Conrector, A. 1618. Calend. April.

Mortuum eſſe Fabricium an. 1631. aet. 41 in eodem Morſii Albo f. 786. a. reperi annotatum. Conf. I. A. Fabricii Memor. Hamburg. P. II. p. 1125. Honorificam, occaſione Georgii Fabricii, Chemnicenſis, Fabricii noſtri mentionem facit Antonius Teiſſerius in Elog. Thuan. P. I. p. m. 68: *Il y a eu un autre ſçavant homme nommé George Fabrice, qui étoit natif de Schleswick, & qui eſt l' Auteur d' une Oraiſon, de Suſpicione, imprimée à Hambourg en* 1614. Morſii Albo l. c. Ioannes Elfringius, P. L. C. & Eccleſiaſtes Ritzebûttelenſis, hoc inſeruit manu ſua elogium:

GEORGIVS FABRITIVS
Anagr.
FVIT GREGIS OS IVBAR.

Hei fuit! hei ruit! hei iacet! ille Georgius, ille
Fabritius, gregis os qui fuit atque iubar.

Addidit ibidem Morſius: *Prodierunt nonnullae eius Orationes perpulchrae, plures reſtant: & Epiſtolae ac Verſus, ad priſcorum authorum laudem haud infeliciter ſurgentes.* Adiiciam ſcripta, quae mihi innotuerunt. Haec ſunt

Diſputatio Metaphyſica. Praeſ. M. Georg. Meiero. Roſtoch. 1610. 4.

Oratio de Suſpicione, cenſente & approbante V. Cl. M. Ioanne Kirchmanno, Poeſ. Profeſſ. Publ. publice recitata in inclyta Roſurbina XV Kal. Maii 1613. Hamburg. 1614. 4. Inſcripſit hanc

Digitized by Google

hanc Orationem *Alexandro Luneburg* ac *Iacob. Bordingio*, Coss. atque Scholarchis Lubecenſibus: M. *Georgio Stampelio*, Superintendenti, & M. *Ioanni Kirchmanno*, Rectori. In Programmate huic Orationi praemiſſo Kirchmannus eam *doctam & variis eloquentiae luminibus ornatam* appellat.

Speculum boni Paſtoris, ſeu Oratio Panegyrica piis manibus M. Oswaldi Sledani, *Paſtoris & Superintendentis Eccleſiae Roſtochienſis, ſcripta, & in alma Roſarum Academia an.* 1614 *IV Ian. publice dicta.* Witteb. 4. 1614.

Gratulatio ad Sebaſt. von Bergen ac Ioan. Wetichium, Conſules; nec non Henricum Hartzwigium, Eberh. Tweſtrengium, Barthold Beckmannum, Senatores Hamburgenſes electos. Hamb. 1614. 4. Sermone hoc non ineleganter ſcripto acclamauit PP. CC. nomine parentis.

Oratio, qua Georgium a Wiſch, Friderici, Ducis Holſatiae, Conſiliarium & Praefectum Eiderſtadienſem, de morte vxoris Magdalenae Seeſtadiae conſolatur, Slesuic. 1626. 4.

Annotationes ad Hiſtoriam Friſiae Borealis. Has adducit Antonius Heimreichius in citatorum auctorum catalogo, praefixo Chronico Friſiae Borealis. Slesuic. 1668. 4.

§. V.

Anno 1615. d. 10. Ian. M. GEORGIVS STAMPELIVS, Superintendens, ſolennem recitauit Orationem, Lectionum Theologicarum ab ipſo habendarum indicem. Prodiit illa

la Lubec. 1616. 4. hac inſcriptione: *Hiſtoria Scholaſtica, ſeu Scholarum Theologicarum Ortus & Propagatio. Ad dignitatem & vtilitatem illarum oſtendendam delineata & recitata. Additis Programmate publice propoſito, & Interpretationis ſacrae delineatione.* In Programmate (quod de Magis, Perſarum Philoſophis, eorumque Scholis, docta complectitur) ſub finem fere haec ad Athenaei noſtri hiſtoriam ſpectantia verba leguntur: *Ne officii a Magnifico & Ampliſſimo Senatu mihi demandati, partem aliquam negligere, aut aliquorum, vt feruntur, deſideria contemnere videar: poſtquam iam caeci illi fluctus, qui tranquillitatem noſtram turbare moliebantur, fracti ſcopulisque illiſi, & mare compoſitum, ac malacia quaedam ſeſe oſtendere coepit: deinceps ſummi Iehovae auſpicio & Magiſtratus Magnifici authoritate, nec non Reuerendi Miniſterii conſenſu ſcholam iſtam hactenus clauſam iterum aperire cogor. Quod cum prologuio quodam fieri ſoleat & oporteat, perendie hora IX matutina, Deo volente, in Auditorio ſolito, & ad id deſtinato, breuem quandam orationculam de Scholarum vetuſtate, dignitate & vtilitate recitare, noſtrique conſilii rationes publice exponere ſtatui.* In ipſa oratione, qua ſe *ſcholam Theologicam* aperire dicit, non recentiores deſcribit Scholas, quo fine nonnulli eam citarunt, titulo Hiſtoriae ſcholaſticae haud dubie commoti; ſed ex antiquitate, ſacra pariter ac profana, de Scholis breuiter quidem eleganter tamen, commentatur. Adiecta *Prophetia, ſeu Interpretationis Scripturae Ratio breuiter adumbrata* (quam in praefixo breui Prologo Stampelius vocat *Hermetis in Oratione promiſſi, &*

lectionibus, ſi Deo & auditoribus ita viſum, futuris, velut ὁδηγῦ hactenus praemiſſi, ἰχνογραφίαν, & quaſi σκελετον) oſtendit, Stampelium in Lectionibus ſuis Theologicis Lubecenſibus res magni momenti pertractaſſe.

§. VI.

A. 1615 Georgium Fabricium excepit M. FRANCISCVS VORSTIVS, Holſatus, qui electus Subrector, d. 16 Octobr. Formulae Concordiae ſe addixit. Perſtitit in hoc officio vsque ad an. 1619, quo Paſtoris munus in patria obtinuit. Vid. Bangerti Catal. Colleg. p. D3.

§. VII.

Annus 1616 memoratu dignus eſt ob primum Panegyricum in honorem Magnifici Conſulis Lubecenſis *Iacobi Bordingi* a Kirchmanno ſolemniter celebratum. Elegantisſima Kirchmanni *Oratio Funebris* eod. an. Lubec. 4. eſt euulgata, pertinetque ad illas, de quibus in Memor. Kirchmann. ap. Wittenium Dec. IV Memor. Philoſoph. p. 545 ſcripſit Stolterfothus; *Ad Orationes eius quod attinet, vix ipſe Momus, quod in iis carpere posſit, inueniet. Niſi enim Kirchmanni nomen iis praefixum videres, non niſi ab ipſo Romanae eloquentiae parente, Cicerone, conſcriptas putares. Vide ſis, quaeſo, quam apte, quam concinne omnia ſint diſpoſita, quam neruoſe omnia cohaereant: nihil ibi inuenies ſuperuacuum, nihil affectatum, nihil quod non faciat ad rhombum.* &c.

§. VIII.

An. 1617 laudatus STAMPELIVS, Superintendens, ſolemnem in Auditorio Cathariniano habuit

Digitized by Google

habuit Diſputationem, cuius hic eſt titulus: *Theſes de Perſona & Officio Chriſti Saluatoris, & Vaticinio Ierem. XXIII. 5. 6, & XXXIII. 14. 15. 16 ad συζήτησιν piam & placidam, more olim ſolito, d. 25. Febr. an. 1617. Reſpondente Martino Nordano, iuniore, propoſitae.* Lub. 4. Meminit quoque huius Diſſertationis M. Adamus Helmſius in Diario T. V. P. I. Act. Min. f. 116, additque ſequentia: *Opponentes erant duo Doctores Iuris, tres Paſtores & quinque Diaconi. Habebatur Diſputatio a 7 in 10, & a meridie a 3 in 6.*

§. IX.

Anno 1619 munia Subrectoris M. THOMAE BALTHASARI, Lubecenſi (qui d. 22 April. Formulae Concordiae ſe addixit) ſunt delata, quae ille vsque ad annum 1625 adminiſtrauit. Nam huius anni d. 8 Febr. Symmyſta Marianus fuit electus. Vid. Act. Miniſt. T. V. P. I. p. 139, quae ſecutus eſt Mellius l. c. p. 227: Bangertus vero l. c. menſi Aprili hanc electionem adſcripſit. In definiendo die, quo mortuus Balthaſar, ambo conueniunt. Is autem fuit d. 3 April. 1638. Confirmant hoc Act. Min. l. c. p. 182. b.

§. X.

Anno 1620 *Logicae Kirchmannianae* vſus (qui tamen iam ante videtur fuiſſe) noua iſtius editione fuit confirmatus. Lucem enim viderunt *Rudimenta Logicae Peripateticae pro captu Scholae Lubecenſis. Secunda editio correctior.* Lubec. 1620. 8. Prodiit haec editio ἀνονύμως, ſequentibus Lubec. 1627. 8. 1638. 8. 1653. 8 (quae editio

Obſeruationibus & Notis Seb. Meieri illuſtrata). Guelpherb. 1656. 8. Hamb. 1683. 8. Helmſt. 1695. 8 & pluribus Kirchmanni nomen eſt praefixum. Oſtendit autem vel ſolus huius Logicae titulus, quod tempore Kirchmanni Ramea Philoſophia e Gymnaſio noſtro ſit omnino exterminata. Vſurpatur illa hodieque, ita tamen, vt cum recentioribus Logicis ſedulo conferatur, &, quae illi habent egregia, veteribus Logicis ignota, non omittantur. Si de praeſtantia libri ex multitudine editionum, & Scholarum, a quibus receptus, iudicare fas eſt, habet Logica Kirchmanniana, quo ſe contra iniquas contemtores vindicet. Praecipuus Logicae noſtrae & ſimul Kirchmanni, aduerſarius fuit M. *Ioannes Rhenius*, quod docet controuerſia de canone quodam Logicae noſtrae an. 1635 acta. Haec licet ad memoratum annum pertineat, commodum tamen hic inueniet locum, quo ea coniungantur, quae ad Logicam noſtram ſpectant. Agitata autem fuit dicto anno inter Kirchmannum & Rhenium controuerſia de canone, qui hodieque in Logica noſtra Lubecenſi Part. commun. L. II. c. 3. p. m. 41 legitur.

> Enunciatio vniuerſalis limitatione reſtricta aequipollet particulari, vt: *Omnes homines (qui credunt) ſaluantur*, aequipollet huic: *Quidam homines ſaluantur*.

Variorum doctorum virorum Reſponſa idcirco vel Kirchmanno, vel Rhenio, data ex Act. Miniſt.

niſt. T. IV. f. 264—267. f. 679 ſqq exhibebo. Sic autem ſcripſit

Lipſiae

D. HEINRICVS HÖPFNER.

Controuerſiam, qua de meum qualecunque iudicium Tua Claritas flagitauit, pro modulo meo expendi, ac vidi defenſam abs te tam in Theſi, quam in Hypotheſi partem negatiuam eſſe veritati conformem. Etenim neque regula ſibi conſtat, neque exempla ſunt appoſita & congrua Logicae amuſſi. Idque in adiuncti Tractatus ratione prima & ſecunda, itemque vltima quaeſtione luculenter oſtenſum eſt.

Recte tamen dicitur eſſe mutua conſecutio particularis propoſitionis ex vniuerſali limitata, quando conditio vniuerſali addita particulariter tantum impletur, & in omnibus non inuenitur actu, vti eam, non dico Conſequentis, ſed Conſequentiae neceſſitatem Tua Clar. ipſamet aſſeuerit in Ratione prima & Quaeſtione tertia: Venio ad Hypotheſin: An hae duae propoſitiones

Omnes homines credentes ſaluantur:

Quidam homines ſaluantur

ſint aequipollentes; quae ex generali tractatione facile decidi poteſt. Tam enim non ſunt aequipollentes iſtae duae Enunciationes, vt ne quidem ſe inuicem conſequantur, niſi quatenus poſterior intelligitur de conditionis euentu particulariter determinato culpa hominum, deque voluntate Dei conſequente hominum aliquo-

 rum

rum tantum, cum omnes per gratiam DEI credere poſſent ac deberent, fidem. Sic enim accepta particularis propoſitio in ſacris fundatisſima eſt.

Aliter autem ſe res habet: ſi particularis propoſitio: *Quidam homines ſaluantur* de antecedente Dei voluntate accipiatur, & intentione aliquos ſaluandi, alios vero perdendi. Sic enim neque conſecutio eſt inter vniuerſalem limitatam, & particularem abſolutam. Tantum abeſt, vt earum aequipollentia ſtatui queat. Hoc enim aduerſatur expresſisſimo Dei verbo, quod teſtatur, Deum velle omnes ſaluos fieri, neque vllum perdi; & quos vult perditos, eos non velle perdere niſi ob incredulitatem. Nimirum Deus antecedente voluntate ſic intendit omnes ſaluare, vt ordine prius velit omnibus media ſalutis dare, & vt Act. XVII. 31 fidem praebere.

Et haec quidem ſatis eſſe duco ad ſententiam, cuius notitiam ſuper hac quaeſtione expetis, declarandam. Dabam Lipſiae 29 Mai. 1635.

Clar. T.
ad omnia pietatis officia
promptisſimus

Henricus Höpffnerus. D. mpp.

Obſignationem harum literarum quod attinet, Facultas noſtra opus eſſe haud duxit, vt ſuum ſigillum imprimeret, quia mihi, & non toti Collegio, inſcriptae erant litterae tuae. Ne qua tamen ſuſpicio ſit alicuius diſſenſus hac

Digitized by Google

hac in re, ecce illorum quoque additam ſubſcriptionem

Iohannes Höpner D. Decanus mpp.
Chriſtianus Lange D. mpp.
Mauritius Burchardus D. mpp.

Huſumii
PETRVS DANCKWERTH,
Paſtor.

Ego vero (ſaluo tamen melius ſentientium & intelligentium iudicio) ita ſtatuo, Regulam iſtam Logicam: *Vniuerſalis reſtricta aequipollet particulari non reſtrictae*, in ſano ſenſu, vt veram & omni modo legitimam approbandam, & nullo modo reiiciendam eſſe, idque infinitis poſſe demonſtrari exemplis.

Ex Philoſophia ſit hoc inſtar omnium: *Omne animal quod ridet, eſt homo*: nonne aequipollet huic particulari: *Quoddam animal eſt homo*, ſcil. illud, quod ridet, Nec curo, quid hic vel ille ſpecioſe, ſiue ſophiſtice concludat, modo ſint aequipollentes, vt ſunt, quod nemo, vt reor, cui mens ſana in corpore ſano, negabit. Ita hoc exemplum Theologicum ſeſe habet: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, Et *Quidam homines ſaluantur*, illi ſcil., qui credunt, & praeterea nulli. Hi enim ſunt illi ipſi homines. Quidni igitur aequipolleant hae propoſitiones? Signum OMNIS ad particularitatem hic reſtringitur, vt in illo dicto Chriſti: *Omnis, qui petit, accipit* Matth. 7. ſubintellige, qui in fide petit.

Differunt ſane: *Omnis homo*: &, *Omnis homo, qui credit*: & iterum: *Omnis, qui credit ad finem*, vt cuivis patet.

Deus vult omnes homines ſaluos fieri, voluntate nimirum antecedente. *Deus vult quosdám homines ſaluos fieri*, voluntate conſequente. Hic in cauſa non Deus, ſed hominum incredulitas, ex Io. III. Marc. XVI.

Ita hic nihil vel beneuolae intentioni Dei derogatur, vel blasphemae ſententiae Caluinianorum quicquam conceditur, modo diſtinctio illa probe obſeruetur, omne euaneſcit apparens abſurdum.

Addo & haec: *Nonnullus* & *Quidam* conſenſu omnium Logicorum ſunt ſigna aequipollentia. Ergo: *Nonnulli homines ſaluantur*, &: *Quidam homines ſalvantur*, aequipollentes propoſitiones erunt.

Hinc ita argumentor:

Nonnulli homines ſaluantur:

Nonnulli homines ſunt quidam homines (ſoli, vel omnes credentes)

Ergo quidam homines ſaluantur.

Maior & Concluſio ſunt aequipollentes, imo omnes Propoſitiones. Aequipollentia enim Enunciationis potius ex re, quam verbis ſpectatur. Quod abſurdum alicui poſſet videri, & nihilominus recte concluditur.

Ienae

D. IO. GERHARDVS.

S. Pagellas transmiſſas, in quibus V. Exc. quaeſtionem illam: Vtrum vniuerſalis affirmatiua limitatione reſtricta aequipolleat particulari abſolutae, erudite tractat, ſemel atque iterum perlegi, ac pondera rationum, quae a V. Exc. adducuntur, ita comparata video, vt non me ſolum, ſed & quemuis in aſſenſum pertrahere poſſint, imo debeant. Eandem ſententiam, quam V. Exc. defendit, calculo ſuo comprobat Logicus noſter, vir eruditisſimus Dn. M. Daniel Stahlius, cuius nomine V. Exc. honorifice ſaluto. Ignoſci mihi peto, quod in reſpondendo moram aliquam iniecerim. Laborioſum enim Rectoratus munus, quo iam quarta vice fungor, vix lineas haſce ducere permiſit. Optime in Chriſto vale, & rem literariam, vti hactenus, ita porro quoque feliciter promoue. Diuina non deerit benedictio ac remuneratio. Dab. Ienae 6 Sept. 635.

V. Exc.
colens & amans
Ioh. Gerhard D.

Hamburgi

D. IOACHIMVS IVNGIVS.

S. Quid de primaria quaeſtione ſentiam, vtrum videlicet aequipollentia ſit, cum ex vniuerſali reſtricta particularem irreſtrictam inferimus, intelligere cuiuis licet ex logicae Hamburgenſis

lib. 3. c. 4. §. 10. & 11. conferendo definitionem aequipollentium enunciationum, quae exſtat lib. 2. cap. 10. §. 3. Si aequipollentia foret, vtravis inferretur ex reliqua poſita, quod hic tamen minime fieri conſtat. Norunt etiam diſcipuli mei, ſe de hoc errore a me admonitos, non ſolum cum Kirchmanni, ſed antea quoque cum Diterici Logicam in prima ſcholae noſtrae claſſe explicarem.

Verum acceſſoria quaedam ſunt, de quibus quia ita vis, amice monendus es. Et primo videris iniuriam facere Kirchmanno, eamque duplicem. Vnam in eo, quod ipſum ex Keckermanno Canonem hunc exſcripſiſſe arguis, cum potuerit eum ex Diterico deſumpſiſſe, apud quem iisdem verbis extat lib. 2. Dial. cap. 12. c. 3. Alteram, quod aequipollentiam a Diterico & Kirchmanno traditam confundis cum ea, quam Keckermannus nobis lib. 2. Syſt. Log. cap. 5. can. 5. deſcribit, qui particularis ſuae ſubiecto adjungit excluſivam Tantum, & addit, Quia ſcil. non omnes credunt. Si enim omnes crederent, ſuperuacanea eſſet determinatio ſubjecti. Atqui tam Kirchmannus quam Ditericus excluſiuam omittunt, neque iſtam rationem addunt, quod ſcil. alioquin ſuperuacanea foret reſtrictio. Conſequentia Diterici & Kirchmanni ad formalem ſiue generalem Logices partem pertinet, vi enim formae colligit, & ad ſyllogiſmum vnicum ſemper reuocabilis eſt.

At Keckermanni conſequentia alieno ab ipſo loco propoſita ad Dialecticam ſiue Topicam relegan-

leganda eſt. Concludit enim vi materiae, &, prout circumſtantiae ſunt textus, interdum valet, alias ſecus. Ceterum & huic & illis iſte error, ſiue hallucinatio potius, communis eſt, quod Aequipollentiae vocabulo Conſequentiae loco abutuntur. Non enim credo quenquam illorum, cum haec ſcriberet, ita deliraſſe, vt proprie dictam aequipollentiam, h. e. mutuam conſequentiam hic ſubeſſe exiſtimarit.

Quod Keckermanni conſequentiam materiae vi valere dixi, id ex ſequentibus patebit exemplis.

Act. 2. v. 41. Qui lubenter ſuſceperunt ſermonem Petri, baptizati ſunt. Ergo quidam tantum eorum, qui interfuerunt concioni Petri, baptizati ſunt. Item, Ergo quidam tantum eorum, qui interfuerunt, lubentes ſermonem ſuſceperunt.

Act. 13. v. 48. Et crediderunt (ex auditoribus Pauli) quotquot erant ordinati ad vitam aeternam. Ergo quidam tantum crediderunt. Item, Ergo quidam tantum ordinati fuerunt ad vit. aet.

Et 1. Tim. 5. v. 17. Qui bene praeſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Ergo quidam tantum e presbyteris duplici honore digni ſunt. Item, Ergo quidam tantum presbyterorum bene praeſunt.

In aliis non ſequitur, vt Luc. 9. v. 24. Quisquis perdiderit animam mea cauſa, is ſeruabit eam. Non ſequitur: Ergo tantum is, qui perdiderit.

Luc.

Digitized by Google

Luc. 11, 10. Quisquis petit, accipit, & qui quaerit, inuenit. Non ſequitur, Ergo tantum petentes accipiunt, Ergo tantum quaerentes inueniunt.

Porro ſunt, qui hoc etiam in Tractatu tuo reprehendant, quod licet tota controuerſia de Aequipollentia ſit, nusquam tamen aequipollentiam definias. Haec habui &c. Vale. Hamburgi. 16. Iul.

In margine iuxta verba: *Verum acceſſoria —— reuocabilis eſt* haec etiam leguntur:

Mihi manifeſtam facit iniuriam. In meo enim Tractatu, quem Dn. Doctor etiam habet, iſta Dn. Kirchmanno non tribuo, ſed expreſſe contra Keckermannum diſputo, cuius nomen in ipſo titulo praefixum eſt.

Huſumii

IOHANNES RAGERUS.

Quaeritur primo: An vniuerſalis Enunciatio, quae reſtrictionem patitur, particularis fiat?

Multi hoc ex noſtratibus affirmant, quod &, praeter alia multa, ſubſequentia videntur euincere exempla.

1. Omnes, qui ante me venerunt, fures ſunt & latrones. Hic ſi omnes Chriſti praedeceſſores intelligas, & Prophetas & Iohannem Baptiſtam includas oportet, qui tamen hic excipiuntur.
2. Omnia per ipſum (Chriſtum) facta ſunt, quae ſcil. facta ſunt & creata. Io. 1.

3. Omnia

3. Omnia mihi licent. 1. Cor. 6. Vbi non indifferenter omnia Apoſtolus intelligit, ſed de quibus in praecedentibus egit.
4. Omnia in Rep. debent eſſe communia. Omnia ſcil. ea, quae honeſtas permittit communicari.
5. Nullum opus eſt faciendum in Sabbato. Exod. 20. ſcil. profanum, quod diem ſabbati profanat. Luc. 17.
6. Nemo ſurrexit maior Iohanne Baptiſta, Matth 11. Nemo ſcil. eorum, qui ex ſemine virili nati ſunt.

Sunt hae Enunciationes omnes meo iudicio vniverſales, ſed ſecundum quid, quia habent ſenſum limitatum, & determinate in ſenſu limitato ſe extendunt ad omnia ſubiecta.

Quaeritur vlterius, num enunciatio haec: Omnes homines, qui credunt, ſaluantur, eiusmodi vniuerſalis ſecundum quid ſit?

Dico ego, atque iterum dico, eam talem non eſſe, ſed abſolute vniuerſalem, in qua ſine exceptione praedicatum ineſt omni ſuo ſubiecto. Nam ſine reſtrictione de omnibus credentibus (finaliter tamen: qui enim ad finem vsque perſeuerauerit, ſaluus erit, Matth. 10) dicitur, quod ſaluentur.

Omnes credentes ſaluantur, talis vniuerſalis eſt, quae includit ſuam particularem, indefinitam & ſingularem. V. g. qui dicit; Omnes credentes ſaluantur, is quoque includit quamvis partem illius Vniuerſalis, quod ſcil. & Quidam credentes ſaluentur, & quiuis in Indiuiduo, vt

vt bene ſubſumi poſſit: Ergo & ego credens, & hic, & iſte, & ille credens ſaluatur.

Wittebergae

D. IACOBVS MARTINI
ad
M. Ioh. Rhenium.

Literae tuae recte mihi ſunt traditae, ex quibus tibi motam controuerſiam de quadam a Keckermanno excogitata Regula:

Vniuerſalem limitatione reſtrictam aequipollere particulari;

teque de ea meum petere iudicium, intellexi. Reſpondeo ergo breuiter: Logica Keckermanni, vt multis abſurdis & regulis & exemplis eſt referta, ſic etiam regula, de qua quaeſtio voluitur, eſt abſurdisſima, exemplumque ſubiectum: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur,* abſurdisſime ad eam applicatum.

Nam primo contradictio eſt, eſſe vniuerſalem propoſitionem, & eſſe limitatione ad particularitatem reſtrictam. Nam quae ita reſtricta eſt, non tantum aequipollet, ſed reuera & forma ſua eſt particularis. Quae autem particularis eſt, vniuerſalis eſſe nequit, & contra.

Deinde non video, quomodo Vniuerſalis affirmatiua reſtringi poſſit per terminos affirmatiuos, vt vel ſit, vel aequipolleat particulari; & quidem per aequipollentiam Logicam. Per particularem negatiuam NON id fieri poſſe ſcio, ut: *Omnis homo eſt doctus. Non omnis homo*

Digitized by Google

mo eſt doctus. Vel: *Omnis homo non eſt doctus.* Quae vero non aequipollet particulari affirmatiuae: *Quidam homo eſt doctus*, ſed particulari negatiuae: *Quidam homo non eſt doctus*, quae negatiua eſt, quia praedicatum negatur de ſubiecto: particularis, quia non de toto & omni, ſed tantum de parte. Quod inde fit, quia particula NON, non directe remouet in hac: *Non omnis homo eſt doctus*, praedicatum a ſubiecto, ſed tantum oblique. Directe vero negat, ſignum OMNE coniungi poſſe cum Subiecto, reſpectu Praedicati, quo cum enunciatiue copulatur. In iſta: *Omnis homo non eſt doctus*, rurſus particula NON Praedicato addita, non proprie remouet Praedicatum a re Subiecti, ſed ab eius vniuerſalitate, quam actu expreſſam a Signo OMNIS habet. nempe quod doctus quidem tribuatur Subiecto, ſed non Omni, & ſic non vniuerſaliter. Quod vero non fit in exemplo regulae Keckermannianae ſubiecto: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, & ſimilibus. Nam in illis voces limitantes non reſtringunt particulam, ſiue ſignum vniuerſale OMNIS, proindeque nequaquam faciunt, vt in praeſenti exemplo Praedicatum: *ſaluantur*, particulariter de Subiecto dicatur: ſed ipſam rem Subiecti: *Homines*, limitant ac circumſcribunt, vt non Homo ſimpliciter dictus, ſit ſubiectum, ſed Homo certo reſpectu ac modo ſumptus, nempe *homo credens*, ſiue *qui credit*, ſit verum Subiectum, & *homo* tantum eius pars; idque ideo, vt rei ita limitatae & circumſcriptae, nempe *Homini credenti*

denti, praedicatum, *ſaluatur*, vniuerſaliter & non particulariter tribuatur, atque particula OMNIS, re vera & in genuina ſua ſignificatione ac poteſtate vniuerſaliter diſtributiua cum Subiecto iungatur ita, vt non de quibusdam hominibus, qui credunt; ſed de omnibus hominibus, qui credunt, dicatur *ſaluari*.

Vnde tertio liquet, quod falſum ſit Vniuerſalem propoſitionem in hoc exemplo eſſe limitatam, cum vniuerſalitas propoſitionis nequaquam ſit limitatione reſtricta, ſed tantum, vt diximus, res ſubiecti circumſcripta certa limitatione, vt de ea, ita quidem vt deſcripta eſt, & ſic tantum in illa latitudine, praedicatum dici poſſit vniuerſaliter.

Quarto certum quoque inde eſt, Propoſitionem illam: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, eſſe vniuerſalem, quia eius vera aequipollens eſt, non, vt volunt nouitii iſti Logici, haec: *Quidam homines ſaluantur*, ſed iſta: *Omnes credentes ſaluantur*. Quis autem diceret, eam particularem eſſe. Illa quidem particularis ex hac poteſt inferri hoc modo:

Omnes credentes ſaluantur.
Quidam homines ſunt credentes.
E. Quidam homines ſaluantur.

Quae vero particularis eodem modo ex altera infertur: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, quandoquidem eadem Minor poteſt ſubſumi: *Quidam homines credunt*: ergo etiam eadem particularis ſequitur concluſio: *Ergo quidam homines ſaluantur*. Quae vero Concluſio particularis eſt, non

non quod idem dicat, quod Maior per aequipollentiam: (tum enim, vt recte mones, idem per idem tavtologice probaretur; neque quia eſt particularis: eſſent enim ſcopae diſſolutae: vniverſalis ergo re vera eſt) ſed propter particularem Minorem, quam ſequitur Concluſio tanquam partem debiliorem.

Quinto: Aequipollentes propoſitiones debent habere idem Subiectum & idem Praedicatum, licet non quoad verba, ſemper tamen quoad rem & ſignificationem. Verum hae Propoſitiones: *Omnes, qui credunt, ſaluantur*, Et *Quidam homines ſaluantur*, licet habeant idem Praedicatum, non tamen habent idem Subiectum. Nam in priore Subiectum eſt *Homo, qui credit*: in altera eſt *Homo* ſine limitatione. Quis autem ſibi perſuadebit, *Hominem* & *Hominem credentem* eundem terminum eſſe? Quare τὸ *Salvari* in priore dicitur non de omni homine, ſed de omni credente: in poſteriore vero *ſaluari* dicitur de *quodam homine*, & non de *quodam homine credente*. Certum ergo eſt, quod idem Subiectum non habeant, ſed diuerſa; quare etiam diuerſo modo & in diuerſa quantitate ſumtis, tribuitur Praedicatum vniuerſaliter alteri particulariter.

Sexto hanc noſtram ſententiam confirmat Oppoſitio Propoſitionum. Nam huic Propoſitioni: *Omnis, qui credit, ſaluatur*, opponitur contrarie: *Nullus, qui credit, ſaluatur*, idque inde apparet, quia vtraque eſt falſa, quod contingit in propoſitionibus contrarie oppoſitis,

quorum termini non neceſſario cohaerent, vt in his:

Omnia poma ſunt flava:
Nulla poma ſunt flava.

Si autem illa affirmans eſſet particularis, tum eſſet Oppoſitio Contradictoria, & eſſet vera, quandoquidem verum eſt: *Quidam homines ſaluantur.* Non autem verum eſt: *Omnes, qui credunt, ſaluantur.* Quia ergo haec vniverſalis eſt, & ex parte falſa, eius vera contradictoria particularis eſt vera, nempe

Non omnes, qui credunt, ſaluantur. Vel,
Quidam, qui credunt, non ſaluantur.

Quae certe vera eſt & Caluiniſtis oppoſita, qui dicunt & hanc Theſin affirmant & defendere ſatagunt tanquam vniuerſalem: *Omnes, qui credunt, ſaluantur*; cum negant, credentes gratia Dei excidere poſſe, darique temporarios, contra manifeſtam doctrinam Chriſti Luc. 8. 13.

Inquis: Hanc vniuerſalem eſſe Chriſti: *Omnes, qui credunt, ſaluantur*, dicentis Io. 3. 16: *Omnis, qui credit, habet vitam aeternam.* R. in hoc dicto Chriſti τὸ *credere* ſumi pro *finaliter credere*, quippe qui ita ſe ipſum explicat Matth. 10. 22: Qui perſeuerauerit (nempe fidelis, ſiue in fide) vsque in finem, ille ſeruabitur, i. e. Omnis homo, qui perſeuerauerit in fide vsque ad finem, ſalvabitur. Quae vero propoſitio nequaquam particularis eſt, ſed univerſalis, licet non ita late pateat, atque illa: *Omnis homo, qui credit, ſaluabitur.* Quando nimirum illud *credere* generaliter ſumitur, quatenus etiam temporarios includit

Digitized by Google

dit. Tum enim haec particularis eſt vera: *Quidam homo, qui credit, ſaluatur,* itidemque vera eſt illa vniuerſalis: Omnis qui finaliter credit, h. e. in vera fide permanet vsque ad finem, ſaluatur. Mutantur enim Subiecta, & propter illa, quantitas Praedicationis. Aliud enim ſubiectum eſt *credens*; & aliud, *vsque ad finem credens.*

Tandem non obſtat (quod haud dubie nouitios iſtos decipit), quod terminus, *Homo, qui credit*, ſit ſtrictior termino, *Homo*, cum non omnis homo, ſed tantum quidam homo ſit homo credens. In hac enim propoſitione non eſt, vel habetur reſpectus *Hominis credentis* ad Hominem abſolute ſumtum, ſed ad praedicatum *ſaluari.* Quare non quaeſtio eſt: An omnes homines ſint credentes, vel: An omnes homines ſalventur, ſed: An omnes homines credentes ſalventur: Ideoque quaeritur: Non, An τὸ ſalvari homini vt homini, ſed an homini credenti, & ſic omni credenti homini inſit, & rectè tribuatur. Hoc ergo affirmatur vniuerſaliter hac propoſitione: Omnis homo, qui credit, ſaluatur. Si enim iuxta terminos ſubordinatos Vniverſalitas, vel Particularitas propoſitionum aeſtimanda eſſet, tum tantum illae propoſitiones, quae conſtant ſubiecto, cui praedicatum primo & quatenus tale, ineſt; vt in hac propoſitione: *Omnis ſubſtantia per ſe ſubſiſtit*, praedicatum *per ſe ſubſiſtit*, tantum vniuerſaliter tribueretur ſubiecto, nempe ſubſtantiae, atque omnes hae propoſitiones eſſent particulares: *Omnis ſpiritus per ſe ſubſiſtit:*

ſiſtit: Omne corpus per ſe ſubſtitit: Omne animal per ſe ſubſtitit: Omnis homo per ſe ſubſiſtit: Omnis leo per ſe ſubſiſtit. Item tantum vniuerſalis eſſet: *Omne animal ſentit.* Particularis autem iſtae: *Omnis homo ſentit: Omnis bos ſentit: Omnis equus ſentit: Omnis gallina ſentit*, & infinitae aliae. Vt autem hoc ſtatuere eſt abſurdisſimum, ſic quoque abſurdisſimum eſt dicere: *Homo credens* ſubordinatur *Homini*, & eo ſtrictior eſt terminus; ideo cum quocunque etiam praedicato diſponatur, facere propoſitionem particularem. Non ergo Propoſitio propterea particularis dicitur, quia eius ſubiectum ſubordinari poteſt generaliori termino; vt neque vniuerſalis eſt, quia ſubiectum non ſubordinatur termino generaliori. Sed haec eſt vera ratio: Quando praedicatum ponitur, vt dici debeat de ſingulis, quae ſub Subiecto ſubſumuntur ſiue continentur; vel inter ſingula illa diſtribuatur, tum particula OMNIS attribuenda eſt ſubjecto, tanquam ſignum diſtributiuum vniuerſale, eſt efficitur Propoſitio vniuerſalis. Vnde recte dicitur, particulam OMNE, quando eſt nota vniuerſalitatis & facit propoſitionem vniuerſalem, diſtributiue, non collectiue ſumi. Quando autem Praedicatum ita tribuitur Subiecto, vt non inter ſingula, ſed tantum inter quaedam, quae ſub illo ſubſumuntur, diſtribui debeat, tum particula & nota particularis addenda eſt ſubiecto, vt fiat propoſitio particularis.

Tandem, ſi propoſitio haec eſt particularis: *Omnis qui credit, ſaluatur* tum abſurdisſime ſtatuendum

tuendum & dicendum eſt, pleraſque omnes propoſitiones vniuerſales eſſe paticulares. Quis negabit, hanc propoſitionem vniuerſalem eſſe: *Omnes electi ſaluantur*? Verum poteſt ea mutari in hanc aequipollentem: *Omnes homines, qui electi ſunt, ſaluantur*. Sic *Omnes non credentes damnantur*, & hanc nemo negabit vniuerſalem eſſe, quae etiam poteſt in hanc aequipollentem mutari: *Omnes homines, qui non credunt, damnantur*. Quis vero has aequipollentes propterea particulares ſtatueret? Sic, quis has Propoſitiones Chriſti particulares diceret: *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo*. It. *Omnis, qui negauerit me coram hominibus, negabitur a me coram Patre meo*, Matth. 10, 32. 33. Sic in negatiuis: *Nullus animalis homo intelligit, quae ſunt ſpiritus Dei*. 1. Cor. 2. Vel: *Nullus homo, qui animalis eſt, intelligit, quae ſunt ſpiritus Dei*. Quis has propoſitiones negatiuas particulares eſſe, vel particulari aequipollere ſtatueret? Stultus, non Logicus.

Haec eſt breuiter de Quaeſtione iſta, mea & omnium recte ſentientium, proindeque meorum quoque Dominor. Collegarum ſententia. Si autem nondum quieſcere poſsis, vel etiam aduerſarii tui, ſed deſideratis adhuc totius Collegii Theologici iudicium, peculiari id epiſtola petatur neceſſe eſt. Vt ergo omnia, quae in literis habes, ſic quoque, quae in addito Tractatu de hac materia & quaeſtione continentur, approbo.

T. E.
ſtudioſiſſ.
Iacobus Martini D.

 Si

Si poſt tantos viros, quid ſentiam, dicere liceat, iis omnino calculum do, qui cum Kirchmanno conſentiunt, nullum in ſcirpo nodum quaerentes. Etenim 1) loquitur Kirchmannus de reſtrictione vera & proprie dicta, qua vel Totum ad notionem Partis vel Genus ad notionem Speciei reducitur. Si aliter ſe res habeat, nullum Aequipollentia inuenit locum. Quis enim pro vera haberet reſtrictione, ſi e. c. diceretur: *Omnes homines, qui ratione gaudent, per peccatum ſunt corrupti?* & quis inde hanc aequipollentem eſſe enunciationem euinceret: *Quidam homines per peccatum ſunt corrupti?* 2) Si obiiciatur: *Omnes homines, qui credunt*, idem eſſe ac *Omnes credentes*, & ſic ſubiectum vniuerſale; reſpondeo: materialiter hoc quidem verum eſſe, minime formaliter, quamdiu propoſitio debet dici reſtrictiua. Sic enim notio reſtricta debet manere pars princeps ſubiecti, quod non fit, ſi *homines* omittam, & tantum notionem reſtringentem, *qui credunt*, aut *credentes* tali modo ponam, vt quaſi extra officium reſtringendi, aut potius tanquam ipſum ſubiectum appareat. 3) Metus, in Theologia ad Particularismum delabendi, in hac materia omni caret fundamento. Nam propoſitio: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, ratione decreti diuini omnino eſt voluntatis conſequentis. Quod ſi vero ad voluntatem conſequentem reſpiciatur, aequipollens particularis nihil habet, quod ſit analogiae fidei contrarium. Sed a Logicis ad Hiſtorica.

§. XI.

§. XI.

Anno eod. 1620 nouum Schola accepit Collegam, HERMANNVM BILEFELD, Lubecae an. 1576 natum, quem d. 21 Mart. Formulam Concordiae nominis ſubſcriptione approbaſſe, reperio. Functus fideliter munere ſuo per ſex & viginti annos, rude an. 1646. m. Ian. eſt donatus. Docent hoc Acta Miniſt., in quibus ad cit. an. T. V. P. II. p. 61 de Bilefeldio leguntur ſequentia: *Als ein Hochw. Raht erfahren, daß Hermannus Bilefeldius, nachdem er 26 Jahr der Schul-Arbeit getrewlich fürgeſtanden in Claſſe quarta & Choro Petrino, und nun zu hohen Jahren kommen, und Schwachheit der Stimme ſich an ihn befunden, hat man im Raht beſchloſſen, daß er ſeiner Arbeit ſolle erlaſſen ſeyn, ſein Salarium und alle Accidentia ſo wol in der Schulen, als von dem Chor behalten, auch in ſeiner Wohnung biß an ſeines Lebens Ende verbleiben, die Leichen mögte er, wann er könnte und wollte, hinſingen. Solches hat der Dn. Rector M. Sebaſt. Meierus ihm müſſen nomine Senatus anzeigen, welches auch geſchehen.* Vitae reliquae finem an. 1648. d. 8 Ian. habuit. Filium reliquit *Chriſtianum Bilefeldium*, Antiſtitem Wernigerodenſem, de quo vid. Athen. Lubec. P. I. p. 273 ſq.

§. XII.

Annus 1621 memorabilis eſt ob ſolemnem *Legum*, typis excuſarum, promulgationem. Hoc enim anno prodierunt *Leges de Officiis Praeceptorum*, quibus ipſe Magnificus Senatus Prae-

 fatio-

ſationem, Idibus Ianuariis ſcriptam, praemiſit. Ex ea apparet, quod iam ante fuerint Leges, quodue has Rector (cuius fides ac induſtria laudatur), Magnifici Senatus iuſſu, in chartam coniecerit. *Leges de Officiis Diſcipulorum* videntur iam anno 1620 latae, ſiquidem praefixa iis honoris cauſa denuo nominandi Senatus Praefatio h. a. octauo Calendarum Martii litteris eſt conſignata. Publicam tamen promulgationem ad an. 1621 pertinere, Oratio Kirchmanniana, mox danda, euincit. In laudata Illuſtris Senatus Praefatione, inter alia, haec notatu digna ſunt verba: *Prudenter a maioribus noſtris iam olim leges latae ſunt, quibus iuuentus ſcholaſtica intra modeſtiae ac muneris ſui fines coërceretur. Has leges de voluntate & mandato noſtro recognitas, ac, ne petulantium libidini vllus excuſandi locus relinqueretur, typis deſcriptas, publice affigi, & ante omnium oculos conſtitui volumus.* Vtraeque Leges, tam Praeceptorum, quam Diſcipulorum, Lubec. 1657. 8 ſunt recuſae. Leges de Officiis Diſcipulorum editae etiam ſunt 1628. 8. cui editioni annexae variae Preces Scholaſticae, Germanica lingua ſcriptae. Ad has Diſcipulorum Leges pertinet Kirchmanni *Oratio, cum Leges Scholaſticae, de voluntate ac mandato Ampliſſ. Senatus recognitae, promulgarentur, habita Lubecae* 1621. Quae ex Kraſtiano MSto decerpta, legi integra hic meretur, multa quippe ſtatum, qui fuit hoc tempore, Athenaei noſtri delineantia complectens. Haec autem ſunt, quae Kirchmannus fecit, verba:

Duo

Duo ſunt inſtitutionis literariae & educationis puerilis praecipua opera, ad quae tanquam ad ſcopum aliquem, ii, quibus haec cura commiſſa eſt, omne ſuum ſtudium, omnes cogitationes, omnia conſilia referre debent: *Doctrina & Diſciplina*; quarum illa linguae potisſimum & ſermoni excolendo ſeruit, haec mores informat, & virtutem cum vera pietate animis tenerae iuuentutis inſtillat. Cum autem vtraque in his triuialium ſcholarum officinis tam neceſſaria ſit, vt, alterutra harum labefactata, fieri non posſit, quin etiam ipſae ſcholae peſſum eant & labefactentur: tum vero morum maximam & ſummam rationem eſſe habendam, conſentiens eſt omnium, qui de puerili educatione ſcripſerunt, iudicium. Quid enim eruditio, ſi in animum prauis affectibus corruptum inciderit? quid omnino homines morum elegantia deſtituti, niſi ſub ſpecie & ſimilitudine humana immanes beſtiae? Mores autem potisſimum emendantur diſciplina, cuius fundamentum cum ſint leges, praeclare a maioribus noſtris inſtitutum eſt, vt eae non ſolum publicae proponantur, ſed & iuuentuti ſaepius praelegantur, ne quis eorum, qui ſe nobis in diſciplinam tradiderunt, in legum ignoratione petulantiae & nequitiae ſuae mantellum quaerere, & poenas, quas legum violatores ſibi impendere ſciunt, friuola excuſatione illudere audeant. Has leges de voluntate & mandato Amplisſimi Senatus recognitas & renouatas, hodie, quod, DEUS bene vertat, promulgabimus. Quam ſolemnem

Digitized by Google

promulgationem, quod vos, Ampliſſimi Dnn. Legati, Reu. Clar. & Doctiſſim. Viri, honorifica veſtra praeſentia exornatum huc acceſſiſtis, magnum humanitatis ac beneuolentiae erga hanc noſtram ſcholam ſpecimen edidiſtis: cuius pars quum ad me quoque redundet, non committam, vt homini ingrato hunc honorem habuiſſe videamini. Veſtrum iam erit, Diſcipuli chariſſimi, me vobis has leges recitantem, cum attentione audire, easque animis & memoriae veſtrae ita infigere, vt ſecundum illas veſtram vitam, ſtudia & omnes actiones in poſterum conformetis, nec quicquam committatis, quod a munere ſcholaſticae rationis diſſidere videatur.

LEGES

Audiſtis, ſub quibus legibus Ampliſſ. huius Vrbis Senatus degere velit eos, qui hanc ſcholam frequentare, & vrbis huius hoſpitio frui cupiant. Quae leges cum non ex Lycurgi rhetris, non ex Solonis axonibus, non e decemuiralibus tabulis, ſed ex ipſius Iehouae oraculis maximam partem depromptae ſint, neminem eſſe arbitror tam perfrictae frontis, qui non illis obediendum eſſe, fateri cogatur. Caeterum in quanto honore hae leges hactenus habitae ſint, & adhuc a plerisque habeantur, notius eſt, quam vt de ea re longam orationem inſtituere neceſſe ſit. Conſcientiae veſtrae fidem appello. Ecqua inter omnes haſce leges vel vnica eſt, quae non a plerisque aliquoties violata, ex quaſi pedibus con-

conculcata ſit? Non ea pietas erga Deum, non reuerentia erga Praeceptores, non diligentia in ſtudiis, non modeſtia, non temperantia, non gratitudo reperitur in vobis, quae merito eſſe debebat: contra vero contemptus Numinis, inobedientia, torpor, ignauia, ſuperbia, petulantia, luxus, ingratitudo, perfidia, mendacium, conſpirandi libido & ſexcenta alia vitia, tam altas in plerorumque animis radices egerunt, vt nullis fere monitis, nullis objurgationibus euelli & exſtirpari posſint. Haeret, opinor, in auribus veſtris adhuc pia illa & paterna admonitio, qua iuſſu Ampliſſ. Senatus, praeſentibus quatuor huius Reip Conſulibus, vna cum vtroque Syndico, & Eccleſiarum Paſtoribus, ſuperiori aeſtate ad vos vſus fuit Reu. & Cl. Dn. Superintendens, cum vos adhortaretur, cum ad alia veſtro ordine inprimis digna, tum vero etiam ad deponendos crines, quibus alendis promittendisque aliquas veſtrum plus nimiò indulgere amplisſimus Senatus intellexerat. Quantum ponderis haec admonitio habuerit, res loquitur ipſa. Neque enim quenquam arbitror eſſe, cui vel in mentem venerit, Amplisſimi Senatus mandato hac in parte obtemperare: adeo omnes quaſi ex compacto obſtinauiſtis legibus aduerſari, & ſuperfluam ac recrementitiam illam capillitii ſegetem, illos lendium & animalculorum quibus a pedum multitudine nomen eſt, impuros nidos maiores facere, quam ipſius DEI mandatum, quod magiſtratui & praeceptoribus obediendum ſeuere praecipit. In qua obſtinatione ſi perſe-

perſeueraueritis, ipſi vobis veſtro iumento incommodum accerſetis: aeque ſtulti & extremae dementiae damnandi, quam olim Lycii, quos tanti comam feciſſe legimus, vt non dubitarint quidem ſuis ſe opibus exſpoliare, & grandem mulctam ſoluere Mauſolo, Cariae Regi, quo ſibi liberis eſſe & immunibus liceret a legis imperio, quae crinium tondendorum poteſtatem illis imponebat. Atqui multae cauſae ſunt, quae vos ad hanc crinium luxuriam compeſcendam, atque adeo ad omnes leges ſcholaſticas ſeruandas commouere & extimulare merito debebant: quas omnes ſi recenſere hoc loco inſtituerem, dies, opinor, me deficeret. Etenim vt alia ſublimiora mittam, hoc inſculptum eſſe animis veſtris oportebat, obedientiam, omnis felicitatis & ordinis matrem ac cuſtodem eſſe, quam qui ſtulte contemnat & diſciplinae repagula petulanter conuellat, eum nunquam ſolidum aliquem ſtudii ſui fructum conſecuturum eſſe. Qui enim ad bonam frugem peruenire poſſit is, qui infamiae metum prorſus exuit? qui, quid homines de ſe loquantur, ſusque deque habet? qui denique ipſius Dei vindicem oculum non pertimeſcit? Nam his vitiis, & quidem pluribus atrocioribusque praeditus eſt, qui leges aſpernatur, qui Magiſtratum contemnit, qui Praeceptoribus eam, quam leges requirunt, obedientiam praeſtare petulanter recuſat. Ex luto non fit vrceus, niſi diligenter tundatur; ſic animus diſcentis, niſi diſciplinae obnoxius fuerit, literis informari nunquam poterit.

Quem-

Digitized by Google

Quemadmodum enim aruum vomere ad frugem reddendam, & lanam medicamentis ad combibendam purpuram praeparari videmus: ita ad doctrinam capeſſendam animus diſciplinae cultura macerandus eſt. Doctrinae igitur amore qui tenentur, quo teneri omnes debent, qui ſcholas frequentant, hoc ſibi perſuaderi patiantur, nihil eſſe. quod magis ſcholaſticum deceat, quam diſciplinae ſe ſubiicere & parere illi, cui parendum leges iubent. Hoc enim ſi feceritis, vti facturos plerosque confido, non ſolum Ampliſſ. Senatus aliorumque Euergetarum fauorem vobis comparabitis, ſed & compotes fietis illorum bonorum, quibus DEUS opt. max. obedientes cumulaturum ſe recepit. Nos etiam, quos DEUS & ampliſſ. Senatus in hac ſtatione collocauit, vt mentibus veſtris honeſtae doctrinae lumina praepanderemus, omnes noſtras curas, cogitationes & vigilias in vtilitate veſtra, ſtudiorumque veſtrorum incrementis defigemus. Hanc veſtrae pietati & obedientiae vicem rependemus, vt re ipſa intelligatis, veſtra ſtudia nobis ſerio cordi & curae eſſe. Caeterum ſi qui pudoris obliti, legum auctoritatem aſpernari, diſciplinae iugum excutere, & ſuo arbitrio, vt hactenus fecerunt, viuere animum induxerunt, illi vtvt nequitiam ſuam occultare laborarint, re ipſa tamen ſentient, nobis nec in inquirendo voluntatem, neque in puniendo facultatem defuiſſe. Quis enim vir bonus diutius conniuere poſſit ad enormia illa delicta, quae a quibus-

dam

dam veſtrum quotidie fere ſine vllo pudore deſignantur? a quibusdam dico: nam ſcio, pleroſq; tamen eſſe modeſtiae & honeſtatis ſtudioſos, qui talia toto pectore auerſentur, nec cum refractariis illis & legum contemptoribus vllum habere commercium cupiant. Illos intelligo, qui de induſtria modeſtiam & pudorem habent deſpicatui, qui laudem & gloriam pedibus proculcant, qui omnem moleſtiam praeceptoribus exhibere, & hanc Spiritus Sancti officinam in licentiae fanum & petulantiae tabernam conuertere, contra leges ab Ampliſſ. Senatu promulgatas inter ſe conſpirare, ac iis, qui ex legum praeſcripto viuunt, minas intentare non verentur; illos, qui ſcholaſtica hac quiete pro proſtibulo fruuntur; nocte gladiis armati degraſſantur; qui helluationibus crebrius, quam lectionibus interſunt. Illos, qui a nouitiis, & recens in claſſem hanc translatis, nummos extorquere, & eosdem hoc ipſo in loco luto, nonnunquam etiam lapidibus, inceſſere, aut alia quauis moleſtia afficere non erubeſcunt. Illos, qui vt ancillis placeant, capillos, meretricularum in morem, calamiſtris inurunt, criſpant, diſponunt, diſcriminant: qui, commilitonibus ſuis in canendo occupatis, in diuerſa templi parte catervatim obambulant, aut ſubſellia honeſtorum ciuium occupant nec ipſorum Conſulum illac praetereuntium conſpectum verentur. Illos, qui non impetrata a Praeceptoribus poteſtate emanent, & non ſolum diſcipulos ad Scholam vsque comitati ſe furtim ſubducunt, ſed & mendacia

dacia illis flagitioſe inſtillant, quibus Praeceptores fallere, & abſentiam ſuam excuſare posſint. Illos, qui ad nuptialia conuiuia etiam invocati, tanquam muſcae aduolant, & non ſolum vino ibi ſe ſtrenue ingurgitant, ſed & ſaltare audent, nec prius ſe domum conferunt quam ab iis, qui heris facem praeferunt, in ſoporem ſint collocati. Illos, qui cum iis, qui e ſchola profugerunt, quotidie conuerſantur; quos non literarum amor, ſed ventris ſaginandi ſtudium huc illexit, qui nomine ſcholaſtico ad omne facinus abutuntur: Quos ſi moneas obiurgesue, frontem caperent, ringuntur, verbumque par pro pari referunt: ſi verberes, diris caput boni praeceptoris deuouent. Vt caſtiges, gladiatoria firmitate opus ſit, aut decem lorarii accerſantur oporteat. Hos ego non ſcholaſticos, ſed ſcholaſtici ordinis dehoneſtamenta hac mea oratione perſtringo, iisque nunc iuſſu & auctoritate ampliſſ. Senatus edico, vt aut ad meliorem frugem ſeſe recipiant, aut ſcholam hanc miſſam faciant, ſi putent, aetatem ſibi ex magiſterio noſtro excesſiſſe: imprimis vero illis, qui ſuperfluam illam capillitii ſegetem contra Senatus mandatum hactenus aluerunt, diſerte praecipio, vt, ſi ciuium noſtrorum liberalitate frui cupiunt, caeduam illam capillorum ſyluam ante Kalendas Ianuarii reſecari curent: & toto pectore ſe ad legum hac hora promulgatarum obſeruationem componant. Haec eſt ampliſſ. Senatus ſententia, cui vt pareatis non tam propter metum poenae, quam propter decus honeſtatis, per

per veſtram ſalutem, per parentum veſtrorum de vobis exſpectationem, per quicquid vobis gratum acceptumque eſſe poteſt, etiam atque etiam vos hortor. Sed iam audire mihi videor quorundam ſermones, qui priusquam legibus his obtemperare velint, ſe hinc eſſe diſceſſuros minantur, & in hoc etiam nonnulli fidem obligaſſe data dextra feruntur. O miſelli! an ideo Lubecam orbam & deſolatam fore imaginamini? nolite hanc animo fiduciam concipere: non eſt, quod vobis vsque adeo placeatis. Etſi enim ab vno atque altero maleferiato relinquamur, deſeramur, non relinquemus tamen, non deſeremus, laborioſam quidem hanc, ſed honeſtam ſtationem, in qua nos conſpirans Amplisſimorum virorum ſuffragatio collocauit. An arbitramini, vobis hinc dilabentibus, ſcholam hanc corruituram eſſe? nec alios repertum iri, qui ſubſellia haec complere, aut ciuium liberos etiam rectius & diligentius, quam a vobis fit, informare posſint? mittite amabilem hanc e pectore veſtro inſaniam: non eget hic ludus noſter hiſce tibicinibus, nec paedagogorum erit apud nos inopia, modo ciuium noſtrorum benignitas quorundam veſtrum ingratitudine, & in honeſta vita non claudatur. Eant igitur & proficiſcantur, quocunque volunt, qui Praeceptoribus fidem datam malitioſe frangere & in tabulas refractariorum referri malunt, quam legibus obtemperare, eant, inquam, & nos metu moleſtiarum, quae quotidie nobis ab illis impendent, primo quoque tempore liberent. Nam quod ſperent, ſe

ſe hic latitaturos, & leges iam promulgatas deſpicatui habituros, fruſtra ſunt. Neque enim ampliſſ. Senatus hebeſcere patietur aciem auctoritatis ſuae, aut committet, vt vnus atque alter contumax ac petulans ſcholaſticus honeſtam diſciplinam, in qua reſtauranda totis viribus laboratur, tam illiberaliter aſpernetur, nec Praeceptorum monitiones magis curet quam

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Sed mitto hos legum contemptores, daturos ſatis acres olim poenas ſuae temeritatis, & quod ſuae potius libidini, quam ſeriis Praeceptorum monitis morem geſſerint, ſero nimis & fruſtra queſturos. Nam quales poſt modum fiant eiusmodi adoleſcentes, qui aut inuiti & coacti aliquamdiu recte faciunt, aut petulanter magiſtrum neglexerunt, licet ex viua quaſi pictura proſpicere, quam adoleſcens ille Plautinus ſua ipſius manu delineauit:

Nam ego ad id frugi vſque & probus fui,
In fabrorum poteſtate dum fui.
Poſteaquam immigraui in ingenium meum
Perdidi operam fabrorum illico oppido.
Venit ignavia, ea mihi tempeſtas fuit,
Ea mihi aduentu ſuo grandinem imbremque attulit
Haec verecundiam mihi & virtutis modum
Deturbauit detexitque me illico.
Poſt illa me obtegere negligens fui.
Continuo pro imbre amor aduenit in cor meum.
Is vsque in pectus permanauit, permadefecit
Cor meum, Nunc ſimul res, fides, fama, virtus

Decusque deſeruerunt: ego ſum in vſu
Factus nimio nequior.

Hoc euenire ſolet tam bellis homunculis, qui ſe & lubidinem ſuam magis, quam praeceptorum monita audiunt; nam vbi ſemel pudori nuncium remiſerunt, in omnia vitia iugi impetu ruunt, & tandem, (ſi forte ad frugem rediere incipiunt) cum ſene illo exclamare coguntur:

O mihi praeteritos referat ſi Iuppiter annos!

non disſimiles illas, qui helleborum poſcunt, cum inſania nimias vires iam ſumſit. Vos iam compello, adoleſcentes optimi, qui modeſtiam & obedientiam veſtram hactenus mihi probaſtis, & quos impoſterum quoque ſui ſimiles fore omnino mihi perſuaſi, Vos, inquam, compello, & pro eo, quo ommes modeſtos & diligentes diſcipulos amplector, amore ac beneuolentia hortor ac moneo, vt legum iuſſa obſeruare, & Praeceptoribus debitam obſequelam facere perſeueretis. Ita futurum erit, vt & officii veſtri partes omnes impleatis, & parentum vota, patronorum benefacta, veſtra ipſorum optata aliquando repraeſentetis, vt denique & vobis bene conſcii, &, quod omnium expetendorum caput eſt, Deo, legum ac magiſtratuum conditori, grati atque accepti ſitis. Quem Deum trinum & unum ſupplex oro veneror que vt hanc legum promulgationem ad ſanctisſimi nominis ſui gloriam & collapſae diſciplinae reſtaurationem, dirigat, nobisque, quibus quotidie cum barbarie & ignorantia deluctandum eſt, & animi & corporis vires largiatur, ne ſub

onere

onere, quod nobis impoſitum eſt, ſuccumbamus, ſed id alacriter perferamus, & iuuentutem hanc ſcholaſticam, qua bonis moribus, qua honeſta doctrina, ita imbuamus, vt ampliſſ. Senatus re ipſa intelligat, ex noſtra inſtitutione huic Reipubl. non parum vtilitatis acceſſiſſe.

Haec Kirchmannus, praeter quem ad condendas Leges M. *Georgium Stampelium*, Superintendentem, & M. *Adam. Helmſium*, Paſtorem Petrinum, fuiſſe adhibitum, docent Act. Min. Lub. T. V. P. I. f. 206. b.

§. XIII.

Eodem anno 1621 prodiit *Grammatica Latina, conſcripta olim a Nathane Chytraeo, nunc denuo recognita, & variis Obſeruationibus illuſtrata in vſum Scholae Lubecenſis.* Lubec. 8. In qua editione licet nomen Kirchmanni non ſit expreſſum, illius tamen induſtriae melior haec & auctior editio debetur. Praefixit Kirchmannus hanc Dedicationem: *Nobilibus & eximiae ſpei Adoleſcentibus, Godhardo, Henrico, Nicolao Bromſiis, nob. & amplis. v. Dn. Henrici, Senatoris Lub. F. F. F. & Theodorico Bromſio, nob. & clar. v. Dn. Theodorici, Patricii Lub. F. Patruelibus, Diſcipulis ſuis chariſſimis Grammaticam hanc a ſe recognitam & Obſeruationibus auctam D. D. D. & aetatis, doctrinae, omniumque virtutum incrementa ex animo praecatur Editor.* Hanc Lubec. 1626. & ſaepius alias recuſam Grammaticam (quae deinceps Kirchmanni nomine ornata, magis ſemper magisque aucta, ac hodie etiam in Schola noſtra

vſurpatur), aeque ac Logicam, acri deinceps excepit cenſura *Io. Rhenius*, Kirchmanni aduerſarius. Quod cum percepiſſet Kirchmannus, ſcripſit anno, ni fallor, 1635 ad Iohannem Crochelium, Paſtorem Huſumenſem, conqueſtus de Rhenio, Grammaticae Lubecenſis, Notis quibusdam a ſe illuſtratae, rigido & iniquo cenſore. Commemorat inter alia, vſurpatam eſſe antea in Schola Lubecenſi Grammaticam Vorſtianam, in cuius locum conſenſu Patronorum certis de cauſis ſucceſſerit Chytraeana. Hanc ſe paſſim potuiſſe immutare & emendare. Sed cum ob nonnullas obſeruationes multorum cenſuras ſit expertus, noluiſſe omnia, quae ſenſerit, proferre, ne nouarum rerum ſtudioſus nonnullis videretur. In Grammatica Rheniana nimiam deſiderat prolixitatem. Haec cognoui ex Epiſtola Kirchmanniana, quam in Bibliotheca Kraſſtiana legere licuit. Acceſſerunt ad Grammaticam hanc controuerſiam *Petrus Danckwerth*, & alii, quorum litteras aſſeruat Cl. Krafftius, *Hiſtoriae Eccleſiaſticae & Scholaſticae Huſumenſi*, quam molitur, eas aliquando integras inſerturus.

§. XIV.

Secuta Grammaticam eodem anno eſt Rhetorica a Kirchmanno concinnata, quae hodieque adhibetur. Lucem enim viderunt *Rudimenta Rhetoricae pro captu Scholae Lubecenſis.* Lubec. 1621. 8. Pagina huius editionis auerſa haec habet: *Natalibus, ingenio & litterarum cultu ornatiſſimo adoleſcenti,* Franciſco Duſterhopio, *Fr. F. Fr. N. Patricio Lunaeburgenſi, diſcipulo ſuo cariſſimo, dedicat Iohannes*

hannes Kirchmannus. Huius Rhetoricae variae extant editiones. Prodiit enim

Lubec. 1633. 8. quae edito correctior dicitur.

Ibid. 1639. 8.

Ibid. 1653. 8. Acceſſere (ſtudio Seb. Meieri) in gratiam eorum, qui in ſcribendis Orationibus exercentur, Formulae ex Cicerone & optimis Oratoribus excerptae, & Vſus Figurarum, monſtrans, vbi, quibus in affectibus mouendis, & quibus in locis topicis eae adhibendae & vſurpandae ſint.

Brem. 1652. 12. Accesſit libellus methodicus de Periodis Caſparis Dornauii. Vidi etiam editionem Bremenſem, Kirchmanni nomen prae ſe ferentem, in cuius titulo annus 1612 extabat, & ſimul *pro captu Scholae Lubecenſis*, vbi in exprimendo numero haud dubie operarum error admiſſus, ſiquidem an. 1612 Kirchmannus nondum fuit Rector Lubecenſis.

Brunſuig 1663. 8.

Helmeſt. 1686. 8. Notae inſperſae ſunt exigui momenti: Formulaeque, in titulo promiſſae, omiſſae.

Ibid. 1695. 8.

Ibid. 1705. 8. Editionum Helmeſtadienſium adductarum tituli habent verba: *in vſum Scholae Helmeſtadienſis.*

Plures forſan adſunt editiones, quam gratus ſemper fuerit hic libellus comprobantes.

§. XV.

Hoc etiam anno 1621 introductus eſt DAVID TROSTIVS, Lubecenſis, *Thomae Troſtii*, praecocis

cocis Philologi Athen. Lub. P. III. p. 525 ſqq laudati, pater, quem Bangertus l. c. quartae claſsis Praeceptorem appellat. Idem refert, quod d. 12 April. 1621 Formulae Concordiae ſubſcripſerit, anno autem 1638. d. 14 Jul. vitam cum morte commutarit.

§. XVI.

An. 1622 Kirchmannus ſolemnem *Orationem de reuerendi & clariſsimi viri DN. GEORGII STAMPELII, Eccleſiae Lubecenſis Superintendentis vigilantiſsimi, Vita & Obitu* habuit; quae Oratio, Magnifico Senatui a Kirchmanno Idib. Iun. e. a. inſcripta, a ſumme reu. Goetzio Elogiis Germanor. Theologor. Sec. XVI & XVII p. 93--119 inſerta. Merita Stampelii in rem Scholaſticam Lubecenſem his verbis p. 112 ſq a Kirchmanno deſcribuntur: *Neque vero praetereundum, quod inter varias occupationes etiam reſpiciebat ad primam pueritiae inſtitutionem, quae, Cl. V. Otthone Gualtperio ob fractas corporis vires rude donato, mihi eodem tempore demandabatur, quo ille ad clauum Eccleſiae huius ſedere coeperat. Recte autem a prima aetate inſtitutus Stampelius, in plerisque omnibus, quae ad iuuentutis informationem pertinent, mecum ſentiebat: in quibus autem rebus illius opinio a mea diſcrepabat, de his placide ſententias noſtras conferebamus. Neque enim ille in quenquam noſtrum, quibus ſacer hic labor erudiendae iuuentutis a magiſtratu commiſſus eſt, imperium ſibi arrogabat; nec ego aſpernabar, ſi quid boni conſilii in medium attuliſſet: ſed potius ipſum rogabam, vt ſi quid noſſet, quod in rem ſcholaſticam fore putaret, id e prudentiae ſuae ſcriniis depro-*

depromere non grauaretur. Ita Leges Scholaſticae, tam quae magiſtrorum, quam quae diſcipulorum officia continent, iuſſu Magiſtratus a nobis emendatae ſunt, & recognitus Lectionum ordo, qui deinceps iuuentutis informatoribus in hoc ludo litterario ſequendus eſſet. Haec Stampelii humanitas magnum mihi alleuamentum attulit in hac laborioſa & aerumnabili ſcholaſticae ſocietatis gubernatione: a qua ſuſcipienda fere me abſterruiſſent perpetua disſidia & ſimultates, quae a multis annis inter Eccleſiae Antiſtites & Scholae huius Rectores extiterunt. Sed ille me nutantem confirmabat, & ſecurum eſſe iubebat eorum omnium, quae forte olim accidiſſent. Neque me concepta de eius candore ſpes fefellit. Nam ſi quid forte, vt fieri ſolet, a petulante & domeſtica indulgentia corrupto adoleſcente deſignatum eſſet, quod reprehenſionem mereretur, non ſtatim diſciplinam violatam clamitabat, nec factum impuri illius Diogenis probabat, qui cum puerum male moratum forte alicubi conſpicatus eſſet, confeſtim illius paedagogo colaphum impegit, & cur non aliter puerum inſtitueret, interrogauit: ſed vt in omnibus aliis vitae humanae generibus, ita hic quoque aequitate quadam vtendum eſſe recte iudicabat. Si enim nullus reperitur Magiſtratus, qui omnes illos, quibus praeſunt, legibus & edictis ſuis obſequentes posſit efficere, etiamſi quotidie virgas, ferrum, cruces, rotas intentent, nec eſt, qui legum violatarum culpam in Magiſtratum impingat: Si nullus Eccleſiaſtes, quantumvis eloquens & grauis, qui ex omnium auditorum animis auri famem, dignitatum ſitim, voluptatum illecebras, faſtum, luxuriam,

riam, aliaque vitia radicitus euellere, & virtutes eis ingenerare poſſit, nec eſt, qui auditorum peccata Eccleſiaſtis imputet: iniquus certe cenſor & rigidus iudex ſit, qui propter leuicula puerorum errata infelices illorum magiſtros vituperare & ipſorum exiſtimationi detrahere non erubeſcat. —— pag. 117: *Luget Schola, quae toties te ſuos alumnos ad virtutem & diligentiam adhortantem audiuit,*

§. XVII.

Eodem anno euulgauit Kirchmannus in vſum Scholae *Florilegium Ethicum, ſiue Sententias inſigniores ex optimis quibusque auctoribus Latinis collectas, & in certos Locos diſtributas.* Docet hoc praefixa Dedicatio: *Nobilibus & praeclare indolis adoleſcentibus,* Henrico, Franciſco, Hieronymo Witzendorfiis, *Nob. & Ampliſſimi Viri Dn.* Franciſci, *Senatoris Lunaeb. F. F. F. laudatiſſimorum Reip. Lunaeb. Conſulum Nep. Pronep. Abnepot. Florilegium hoc Ethicum D. D. D. Iohan Kirchmannus. An.* 1622. Saepius deinceps hoc Florilegium, quod hodieque in Schola noſtra explicatur, eſt recuſum.

§. XVIII.

Nouum meritis ſuis in Athenaeum noſtrum hoc anno conciliauit Kirchmannus incrementum, *Ciceronis Orationibus IV Catilinariis* 1622. 8. euulgatis, eo fine, vt ſtili Latini ſtudioſis eae inſeruirent.

§. XIX.

An. 1624 *peſtilentia* in hac Ciuitate graſſata coetum etiam ſcholaſticum ita afflixit, vt penitus fere

re fuerit diſſipatus. Deſaeuiit tamen anno ſequenti lues, quare Io. Kirchmannus publico Programmate Iuuentutem Scholaſticam, metu peſtis dilapſam, reuocauit. Hoc Programma, ne plane pereat, hic conſeruare operae erit pretium. Sic autem ſe habet:

RECTOR
Scholae Lubecenſis
Diſcipulis ſuis
S. P.

Quod nautas facere videmus, ſi quando grauior plurium dierum tempeſtas adverſa ingruit, ut nauem conquaſſatam & tantum non diſſolutam in primum quemque portum vel forte fortuna oblatum appellant, & in littus eiecti tabulas e naufragio ſuperſtites colligant, nauemque reparent, & tandem ventos nacti ſecundos, rurſus ſe mari committant, & inſtitutum curſum abſoluant, idipſum nobis quoque hoc tempore faciendum fuit. Nam cum ſuperiori aeſtate, peſtilens lues, ab offenſo peccatis noſtris Numine Vrbi huic immiſſa, bonam coetus Scholaſtici partem diſſipaſſet, quibusdam ſe vel alio conferentibus, quibusdam qui ſubſtiterunt, ab heris & parentibus intra domeſticos parietes ſe continere iusſis, rem Scholaſticam aliqua ex parte proferre, & recitationes noſtras ad tempus intermittere coacti ſumus, quanquam nemo noſtrum fuit, qui non maluerit quotidianos illos & catenatos labores, qui nobis in hac officina Scholaſtica exantlandi ſunt, animo lubenti obire, quam in officio faciendo ceſſator videri. Et fecimus tamen, quantum potuimus,

Digitized by Google

ſi quantum voluimus per temporis iniquitatem non licuit. Poſtquam vero ſingulari Dei omnipotentis clementia & benignitate, feralis illa Diuo iam pennas quatere videtur, & a nobis abire (atque vtinam abeat ad Thracas & Parthos!) partium mearum eſſe duxi publico quodam programmate, tanquam ſublata e portu lampade, diſperſos hinc inde nauiculae huius Scholaſticae vectores recolligere, & ad curſum ſtudiorum feliciter continuandum excitare. Ac principio quidem non poſſumus ſatis dignas Deo opt. max. gratias agere, quod irae ſuae gladium, quem in nos vibrauit, non cote ſeueritatis, ſed oleo miſericordiae exacuit, & formidabile illud contagium, quod longe lateque per omnes vrbis vicos, & angulos ſerpebat, ac vnicuique noſtrum praeſentem mortem minitabatur, tam clementer a iugulo noſtro auertit. Nam etſi quidem hoc anno aliquot funerum millia in Libitinae cenſum venere; ſi tamen numerum inimus eorum, qui peſte extincti ſint, reperiemus, ex iis, qui vel ad gubernacula Reipub. ſedent, vel populo coeleſtia oracula de ſuggeſtu interpetrantur, vel bonas literas & elementa pietatis iuuentuti inſtillant, hac lue periiſſe neminem, ex ciuibus vero & negotiatoribus primariis oppido paucos. Quod qui non in ſummi beneficii loco reputat, illum oportet omni diuinae bonitatis ſenſu orbatum eſſe. Quare quemadmodum ſalutem & incolumitatem illam, qua hactenus fruimur, vni Deo, vitae necisque noſtrae arbitro, in ſolidum acceptum ferimus:

mus: ſic eundem toto pectore rogamus, vt porro quoque noſtri curam agat, & diram hanc luem plane ab hac vrbe profliget: nec dubitamus, quin miſericors Deus clementisſime exauditurus ſit non modo preces noſtras, ſed & gemitus ac ſuſpiria eorum, qui liberos ac propinquos fidei noſtrae commiſerunt, & impoſterum committent. Hac igitur ſpe freti, ad recitationes publicas, a quibus opinione & voto diutius feriati ſumus, pridie Kal. Nouembr. reuertemur. Veſtrum erit, diſcipuli charisſimi, qui hic remanſiſtis, in officii viam redire, & iis qui fuga ſaluti ſuae, vt putant, conſultum iuere, ac in vicinia adhuc haerent, de hoc noſtro propoſito indicium facere. De parentibus & heris veſtris eam ſpem concepimus, quoniam peſtis deſaeviit, & rariora iam ſunt funera, quam eſſe in vrbe tam copioſa etiam a lue hac immuni hoc anni tempore ſolent, fore, vt poteſtatem redeundi ad intermiſſa ſtudia vltro vobis ſint facturi, nec commiſſuri, vt ludus hic literarius, in quo tot praeſtantes viri; qui publicis priuatisque muneribus obeundis ſeculum hoc ornant, prima pietatis, & bonarum artium fundamenta iecerunt vaſtitate deformetur & ſubſellia, quae paulo ante inundabant frequentia diſcipulorum, ſolitudine ſordeſcant. Vos modo capillatam diſcendi occaſionem arripite, & quam feciſtis ſuperiori aeſtate ſtudiorum iacturam, omnibus induſtriae neruis reſarcite. Metimini vos ſuo quisque modulo ac pede, & diligenter conſiderate, non quam longe a carceribus proceſſeritis, ſed

ſed quam procul adhuc abſitis a meta, quam attigiſſe oportet eum, qui aliquando ad Academias aſpirat, & cum fructu in illis verſari cupit. Meta haec potisſimum conſiſtit in eo, vt praeter capita Religionis Chriſtianae, ſermonis Graeci mediocrem, Latini vero & artium dicendi diſſerendique eam vobis comparetis ſupellectilem, quae ſufficiat ad animi ſenſa non ſemibarbare, aut σολοικοφανῶς, ſed quantum quidem aetas veſtra capere poteſt eleganter, ornate, & prudenter, ſiue prorſa, ſiue verſa oratione efferenda. Leuia quidem haec nonnullis videntur, ſed maioris ſunt momenti, quam centeſimus quisque arbitretur. Quamdiu enim his literis rudes adeleſcentum animi in ſcholis triuialibus ad concipiendam ſapientiam imbuuntur, ſicut lana ſuffici ad purpuram combibendam ſolet, non facile ingruens barbaries regnum obtinebit. Imo qui his artibus non leuiter tinctus in Academias venerit, eum videas in altioribus diſciplinis, ad quamcunque harum animum appulerit, maiores vno anno progreſſus facere, quam aliquem harum imperitum vix toto biennio: Qui vero praepoſteris vſus conſiliis, haec ſtudia in puerili aetate neglexerit, & aliis minus neceſſariis bonas horas occuparit, adultior factus in Academiis non ſine pudore & gemitu ea reprehendere cogetur, ſi modo in luſtro eruditorum cenſeri, nec de re quapiam verba facturus ſcripturusue, etiam pueris ſe deridendum propinare, & ſplendorem doctrinae ſuae, ſi quam multo labore acquiſiuit, minutisſimarum rerum ignoratione in-

infuſcare velit. Quod ne vobis quoque contingat, ad hanc metam pleno gradu contendite nec niſi perfecta re ex animi ſententia, conquieſcite. Non credite vobis dormientibus haec confecturum eſſe Deum. Vigilandum eſt: audiendi, legendi, loquendi, ſcribendi quaedam perſeuerantia adhibenda eſt, quod qui facere recuſat, audiet peruulgatum illud: φεύγων μύλον ἄλφιτα φεύγει. Nos quod attinet, operam dabimus ſedulo, vt perſonam ab ampliſſimo Senatu nobis impoſitam ita ſuſtineamus, ne exſpectationem veſtram fefelliſſe, aut veſtris commodis quicquam praeuertiſſe videamur. Valete. P.P Lubecae X Kalend. Novemb. Anno 1625.

Publicae gratiarum actionis pro ſedata peſte a Subrectore factae mentio fit in Act. Min. T. V. P. I. f. 220. a.

§. XX.

An. 1625. d. 24 Febr. Kirchmannus nouum Subrectorem, M. MARTINVM, WILDE, Lubecenſem, ſequenti Oratione, adhuc inedita, introduxit:

Multa ſunt & varia boni & laudati Magiſtratus officia: ſed nullum eſt, quo praeclarius de Republica mereri & ciues ſuos arctius ſibi devincire poſſit, quam ſi det operam, vt iuuentus ad pietatem in Deum, omneque genus virtutum a teneris annis informetur, & ſimul rectis principiis bonarum litterarum imbuatur. Etenim bonas leges condere, conuiuiorum & veſtium luxum frenare, mendicantium importunitatem coërcere, pauperes liberaliter alere, muni-

munitionibus vrbes circumdare, hoſtium machinationes praeuidere, illisque mature obuiam ire, magnam quidem laudem habet, at multo maiorem praeſtare, vt liberalis diſciplina & praeclara iuuentutis educandae ratio in Republica ſemper exſtet. Illis enim tantum externa ſubditorum bona augentur, & ab iniuria defenduntur: hac vero animae ſalus doctrinae coeleſtis puritas, & totius Reipublicae tranquillitas [illegible]itur & propagatur. Cum vero, quotquot [illegible]imarum ciuitatum mores deſcripſerunt, v[illegible]re omnes adfirment, iuuentutis educat[illegible]m nullibi rectius & commodius ſuſcipi & tractari poſſe, quam in publicis ſcholis bene conſtitutis, quae ob id virtutum officinae & honeſtarum artium fontes merito appellantur, magnam ſane laudem merentur illi Magiſtratus, qui ſcholas vel ipſi aperiunt, vel a maioribus ſuis apertas liberaliter fouent & ſuſtentant, nec quicquam in ſe deſiderari patiuntur, quod ad illarum conſeruationem pertinere videatur. In horum numerum merito etiam cenſeri poteſt Ampliſſ. huius Reipublicae Senatus, qui cum praeclare intelligeret, quantum momenti in iuventutis, quae inſtar veris & germinum ſpem & meſſem futurae reipublicae continet, recta educatione poſitum eſſet, omni ſtudio hactenus in id incubuit, vt hic ludus litterarius, bonis auſpiciis ab anteceſſoribus ſuis fundatus, magis magisque floreret, & ciuium liberi rectam inſtitutionem adepti ad eam doctrinae cognitionem peruenirent, vt aliquando bene de Eccleſiis & Rebus-

Rebuspublicis promereri poſſint. Huius ſuae erga hanc Scholam curae Ampliſſ. Senatus hodierno die illuſtre documentum edit. Cum enim, Reuerendo Viro THOMA BALTHASARO ad verbum Dei in templo Mariano docendum nuper vocato, ludus hic noſter denuo fideli Collega deſtituatur, Ampliſſ. Senatus nihil antiquius ſibi putauit, quam vt primo quoq; tempore alius illi ſurrogaretur, qui partem aliquam operarum ſcholaſticarum in ſe reciperet & in pellendis ex animis iuuenum ignorantiae tenebris iuxta nobiſcum ſtrenue laboraret. Prae reliquis autem dignus, cui partes hae commendarentur, Ampliſſimis Scholarchis viſus eſt, quem hic praeſentem videtis, doctiſſ. MARTINVS VILDIVS, quem etſi quidem non ignoro iis litteris, quae in iuuentutis informatore requiruntur, non leuiter tinctum, ſed penitus imbutum eſſe: tamen cum more receptum ſit, ne prius alicui officium ſcholaſticum demandetur, quam eruditionis ſuae & dexteritatis in docendo ſpecimen aliquod ediderit, ne morem illum migraſſe videamur tuum iam erit, doctiſſ. MARTINE VILDI, huic conſuetudini obtemperare & primam Horatii Oden Lib.I ad C. Cilnium Maecenatem hac hora interpretari, & quidem ita, vt Ampliſſ. huius Reipublicae Legati, vna cum admodum Reuerendo Superintendente ac reliquis Paſtoribus ἐκ τούτων τῶν ἐνύχων de cetera tua eruditione & induſtria iudicare, & ſuper hac re ad Ampliſſ. huius Reipublicae Senatum referre poſſint. Vos autem, Ampliſſimi

Viri,

Viri, etiam atque etiam rogo vt exigui temporis vſuram nobis ne denegetis.

Interpretatio Odae.

Quae res huic Scholae, adeoq́ toti Reipublicae bene feliciterque vertat, cum ex veſtro Clarisſimi &c. Viri, iudicio Magnificus huius vrbis Senatus intellexerit, doctisſimum Virum, MARTINVM VILDIVM, tale nuper ſpecimen dexteritatis ſuae in docendo edidiſſe, vt recte ipſi Subconrectoratus officium demandari posſit, ego iam iuſſu & auctoritate Ampliſſ. Senatus ipſum hodie in poſſesſionem huius muneris immittam. Muneris, inquam, non vilis, non ſordidi, non deſpicabilis; ſed honeſti, ſed ardui, & ex quo non minor in genus humanum redundat utilitas, quam ſi quis magni alicuius Principis Conſiliarius ſit, vel multarum Eccleſiarum Inſpector. Imo cuius necesſitas & vſus tam late patet, vt ſi hoc ex hominum conſortio tollere quis cupiat, non minus horrenda futura ſit confuſio, quam ſi ipſum ſolem e mundo ſublatum velit. Quid enim in familia Pater, in Republica Ciuis, in Curia Senatus, in Imperio Princeps, &, quod maximum eſt, in Eccleſia Doctor recte facit, niſi boni Praeceptoris beneficio? Non ignoro, quosdam eſſe, qui nos & noſtras operas exagitent, quaſi in vmbra verſantes, nihil in publicum conferamus, nec communi ſocietate proſimus. Sed qui ita iudicant, ſtultitiam ſuam produnt, nec ſapiunt inſtar *bimuli tremula patris dormientis in vlna.* Nos audiamus potius M. Tullium Ciceronem: *Nullum*

munus

munus Reipublicae afferre maius meliusue poſſumus, quam ſi doceamus atque erudiamus iuuentutem iis praeſertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapſa eſt, vt omnium opibus refrenanda atque coercenda ſit. Audiamus Eraſmum Roterodamum, qui cum quidam ſapidus artium doctor ſortem ſuam laborioſam & tragicam appellaſſet, his illum verbis conſolatur: *Sortem tuam vt laborioſam eſſe non negauerim, ita tragicam aut deplorandam eſſe prorſus inficior. Ludi literarii magiſtrum eſſe proximum regno munus eſt. An tu putas ſordidam eſſe functionem, primam illam aetatem tuorum ciuium optimis literis & Chriſto ſtatim imbuere, totque probos & integros Viros patriae tuae reddere? ſtultorum humilius opinione eſt, re longe ſplendidiſſimum. Etenim ſi Ethnicis quoque ſemper praeclarum & magnificum fuit, de republica bene mereri, dicam audacter, nemo melius de ea meretur, quam rudis pueritiae formator, modo doctus & integer.* Et alibi ad alium pro eiusdem functionis dignitate commendanda: *Fac memineris, ſecundum Principes & Epiſcopos neminem magnificentius poſſe mereri de Republica, quam ludi literarii Magiſtrum, ſi rudibus adhuc & in quemuis habitum ſequacibus animis mentem inſtillet Chriſto dignam easque literas, quae optime cuique placuerunt.* Quae quidem aliis dicta, nobis quoque dicta putemus & nobis gratulemur, officia noſtra inter maxime neceſſaria haberi. De Brachmanis, Indorum Ludimagiſtris, narrat Diodorus Siculus, illos poſt Regem principem locum obtinuiſſe inter ſeptem illas tribus, in quas omnis Indorum populus erat diſtributus. Ipſe Alexander Ma-

Digitized by Google

gnus, cum aliquando palam diceret, ſe Diogenem eſſe velle, ſi Alexander non eſſet, quid aliud indigitare voluit, quam ſe, ſi regiam ſuam dignitatem cum alia vitae conditione permutare vellet, ſcholaſticam, ſiue Philoſophicam electurum fuiſſe. Etſi autem hodie aliter ſe res habet, & praemii parum, honoris fere nihil Ludimagiſtris exhibetur, non tamen ideo nos oportet deſerere ſtationem, in qua nos DEUS collocauit. Nam & exiguum illud, quod nobis forte ex ſtipendiis ſupereſt, Deus liberis noſtris liberaliter benedicet, & poſt hanc vitam merces noſtra longe vberrima, beata, ſempiterna erit in coelis. In huius igitur tam honeſti & generi humano neceſſarii muneris poſſeſſionem vt te immittam, principio tibi trado leges ſcholaſticas, tam Praeceptorum, quam Diſcipulorum, vna cum *Oeconomia* ſeu *Diſtributione Lectionum & Exercitiorum*, quae in Schola hac Senatus proponenda ſtatuit. Iuxta hanc iuuentutem tibi commiſſam docebis nec latum vnguem ab ea diſcedes. Virgam quoque vna cum ferula tibi offero, quibus, tanquam ſceptris, vſos fuiſſe, omnes ſcholarum magiſtros vniuerſa antiquitas vno ore teſtatur. Neque enim audiendi ſunt nouatores illi, qui moti auctoritate Quintiliani, virgas e ſcholis ſublatas volunt, & neſcio quibus nominibus appellitare ſolent eos, qui virgarum miniſterio petulantiam puerorum coërcent. Quod ſane qui faciunt, inſignem iniuriam facere Spiritui ſancto exiſtimandi ſunt, qui virgarum

vſum

vſum parentibus ſerio in ſacris literis inculcat. Salomon, non Regum modo, ſed omnium mortalium ſapientisſimus, in Prouerbiis cap. 13: Qui cohibet virgam, odit filium. Et cap. 22: ſtultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinae fugabit eam. Et cap. 23: Ne ſubtrahas a puero caſtigationem, ſi percuſſeris eum virga, non morietur. Tu virga percutito eum, & animam eius a ſepulchro eripies. Ad quem locum, quae diuinus Lutherus in margine ſuorum Bibliorum notauit, multa veriora ſunt, quam Pythia, quae tripode ex Phoebi lauruque profatur. Eius autem verba, parentem quemlibet compellantis, haec ſunt: *ſi tu filium tuum virga caedas, non opus erit, vt deinceps a carnifice caſtigetur. Caſtigatione enim pueritia carere nulla ratione neque poteſt, neque debet. Si igitur pater hoc facere negligat, neceſſario id poſtea faciendum erit carnifici, quod quidem aliter fieri nequit Dei ipſius iudicio, quod nemo euitare aut effugere vnquam potuit.* Quae vero parentibus hic dicuntur, ea Praeceptoribus quoque dicta eſſe exiſtimabimus, cum hi in illorum locum ſuccedant, & quae parentes vel rectae inſtitutionis ignari, vel aliis negotiis occupati praeſtare non poſſunt, ad ea ſupplenda atque adeo parentum vices gerendas Praeceptores, quaſi ſacramento quodam conducti ſunt. Dicant igitur, quicquid velint nouatores iſti; Orbilios rigoroſos, ſeueros, tetricos, plagoſos magiſtros appellent eos, qui virgis in vindicanda diſcipulorum petulantia vtuntur; Nos ſcimus, hanc puniendae iuuentutis ratio-

 nem

Digitized by Google

nem ipſi Deo placere, ab omnibus gentibus vſurpatam & adhuc vſurpari ab iis, qui rectam inſtituendae iuuentutis rationem norunt. Scimus hac pudorem, optimum virtutis magiſtrum, incuti, hac auctoritatem docentis ali, hac amoris fiduciam exſuſcitari. Scimus, hanc eſſe ſceptrum paterni imperii, non ſeueritatis fulmen: non faſces praetorios, ſed materni pectoris ſimulachrum, quod intuens diſcipulus exoſculari, & ceu numen ſcholaſticum colere ac venerari debeat. Hac itaque virga ac ferula poteſtatem tibi facio animaduertendi in eos, quos videbis petulanter contra leges delinquere. Tu vero iam ſume parentis animum erga diſcipulos, & cum ſuccedas in locum eorum, a quibus liberi nobis commisſi ſunt, ſi quid minus tibi ex animi ſententia ſucceſſerit, vt multa huiusmodi nobis in puluere ſcholaſtico verſantibus quotidie accidere ſolent, non ſemper a ferula & virgea ſuppellectile, interdum etiam a patientia dolori tuo remedium quaere, omnique ſtudio in id incumbe, vt ſpartam, quam nactus es, ornare & perſonam impoſitam ita ſuſtinere posſis, ne videamus noſtram de te exſpectationem deſtituiſſe. Vos autem, diſcipuli charisſimi, hortor & moneo, vt quem Magnificus & Ampliſſ. huius Reipublicae Senatus dignum iudicauit, cuius fidei munus hoc ſcholaſticum demandaretur, eundem vos quoque non indignum iudicetis, cui omnem obſeruantiam, honorem, obedientiam exhibeatis, quem in oculis feratis, ad cuius nutum veſtras actiones componatis nihil-

nihilque omnino deſignetis, quod ipſi taedioſiſſimas puluerulentae huius officinae moleſtias taedioſiores reddat. Sic ſtudia veſtra gubernabit omnium bonorum auctor & dator, Deus optimus maximus, quem toto pectore oro venerorque, vt hanc noui Subconrectoris inaugurationem fortunet, Scholam clementer conſeruet, & ipſam a cunctis, quae quacunque ratione vel coetum docentium ac diſcentium diſſipare, vel diſciplinam magis labefactare, vel ſtudia doctrinae coeleſtis ac bonarum artium corrumpere, vel quoduis aliud damni genus afferre poſſunt, defendat, omnesque tam diſcentium, quam docentium cogitationes, ſtudia, labores, curas omnes dirigat ad ſui nominis gloriam, Eccleſiae & Reipublicae commodum atque emolumentum.

Hac Oratione Kirchmannus initiauit Wildium in Academia Wittebergenſi ſanctiori doctrina imbutum. Apparet hoc ex *Diſputatione Theologica de Baptismi Sacramento, Photinianis erroribus oppoſita*, quam ſub *Nicol. Hunnii* praeſidio an. 1618 defendit; necnon ex *Collegii Anti-Smalciani pro Auguſtana Confesſione Diſputatione ſeptima, quae eſt I. de Bonis Operibus*, quae an. 1620 contra diſſentientes ab ipſo vindicata. Sanis igitur dogmatibus aſſuefactus, Symbolicis libris ſincera mente nomen dare non renuit. Vnde in ſaepius citato Formulae concordiae codice haec eius verba leguntur: *M. Martinus Wilde, Scholae patriae Subrector, animo & calamo ſubſcribo A.* 1625. 3 *Mart.* In conſeſſu totius Miniſterii hoc eſſe fa-

ctum, docent Act. Miniſt. Lubec. T. V. P. I. p. 140. Vale muneri ſcholaſtico dixit d. 15 Octobr. 1629, Gibelii loco Paſtor & Inſpector Femarienſis vocatus. Obiiſſe eum an. 1640, & per nouennium fere paralyticum fuiſſe, ex Agend. Eccleſ. Femarienſ. mihi ſignificauit Hilmerus, qui poſſidet ipſius effigiem, cui haec adſcripta verba: *Anno Chriſti* 1628. *Aetatis ſuae* 36. Perexi-mium, quo Bangertus Wildium ornauit, elogium vid. Athen. Lub. P. III. p. 470.

§. XXI.

Poſt Wildium an. 1625 in Collegium Scholaſticum receptus eſt ANDREAS HERLICIVS, Straleſundenſis, vocatus ex vrbe Kilonienſi ad Cantoris munia obeunda, quae vsque ad annum 1630, ipſi fatalem, adminiſtrauit. Formulae Concordiae nomen dedit menſe Aprili dicti anni 1625, quo in ciuitatem Lubecenſem adſcriptus.

§. XXII.

Annum 1626 commemorabilem reddit munificentia Viri nobiſſ. generoſ. ac prudentiſſ. THOMAE de WICKEDE, Haereditarii in Caſtorff, Senatoris de Rep. Lubecenſi meritisſimi, d. 30 Mart. eiusd. anni pie defuncti. Is enim laudanda valde liberalitate & amore erga artes liberales, earumque cultores, vehementer praedicando fecit Teſtamentum, in quo Lubecenſes marcas, vt vocant, quadraginta per ſingulos annos (adeoque per vnumquodque ſemeſtre viginti) legauit iuuenibus ex claſſe inferiori ad ſuperiorem translatis, ita tamen, vt

poſt

poſt Examen a Rectore libri boni & vtiles coëmantur, & inter iuuenes diſtribuantur. Quare tanti Viri memoria non ſolum in Republica, ſed etiam in Athenaeo noſtro hodieque ſupereſt: imo toties renouatur, quoties libris diſtribuendis imprimitur Signum, in quo haec verba: LEGATVM DNI THOM. DE WICKEDE. SEN. 1626. Quis ſit finis huius Legati, facile apparet, ſcilicet excitare & inflammare iuuenes ad induſtriam ac litterarum amorem. Μεγάλη χάρις ἀυτῷ.

§. XXIII.

An. 1627 m. Iul. Miniſterium non ſolum de variis Scholae defectibus eſt conqueſtum, verum petiit etiam a Senatu, vt intermiſſa (ſine dubio ob graſſentem ante biennium luem, & turbas bellicas) Examina, eademque ſecutae Viſitationes, redintegrarentur. Litterae ad Senatum, manu B. Nic. Hunnii ſcriptae, occurunt in Act. Miniſt. T. III. f. 548. Superintendens porro & Paſtores d. 10 Aug. cum tribus Collegis ſuperioribus in templo Cathariniano ſunt collocuti, Vid. l. c. fol. 549. Eodem quoque tempore litteris conſignarunt prolixum Iudicium de re ſcholaſtica, & quomodo ea ſit inſtauranda, quod l. c. fol. 551-560 eſt inſertum, vocatumque: *Bericht von etlichen Puncten, ſo bey den Examinibus Scholae Lubecenſis, und ſonſten, ab Anno 1623 obſeruiret, und in Beſſerung zu bringen.* Conf. Act. Min. T. IV. f. 804 ſqq vbi idem hoc ſcriptum, prout manu Hunnii prima vice exaratum, legitur. Quae animadvertiſ-

ſe autem partim, partim introducenda eſſe & exequenda per publicos doctores putant in hoc ſcripto, ſunt ſequentia: (1) Claſsis primae alumnos memoriae quidem mandare praecepta Logica & Rhetorica, verum autem ſenſum ignorare, ſaltem propriis verbis commode reddere non poſſe. (2) Diſputatoria exercitia inſtitui nulla, etſi ea ſint valde neceſſaria, quod nonnullis rationibus oſtenditur. (3) Primanos ad methodicam thematis per Syntheſin & analyſin tractationem eſſe aſſuefaciendos. (4) Extemporanea, vt vocant, oratoria exercitia non eſſe omittenda, ſed nonnunquam inſtituenda. (5) Linguam Germanicam, aeque ac Latinam, eſſe excolendam. (6) Ebraeae linguae ſtudium, plane omiſſum, neceſſario eſſe reſtaurandum. (7) Propter Graecae linguae ſtudium maiorem Nouo Teſtamento, quam auctoribus Ethnicis, operam nauandam. (8) In claſſibus, prima ſaltem & ſecunda, iuuenes ſemper debere Latinis verbis loqui. (9) In prima claſſe Exercitia non ſuperiorum ſolum, ſed etiam inferiorum (qui cum ſuperiorum emendatis exercitiis ſua contulerunt) eſſe corrigenda. (10) Memoriam iuuenum non amplius integris Epiſtolis, aut aliis prolixis locis, ex Cicerone, Xenophonte & aliis auctoribus memoriae impresſis, eſſe onerandam. (11) Exercitium Biblicum, pietatis cauſa, quotidie inſtitui oportere. (12) *Chytraei Catechesin* (quae hoc tempore doceatur, etſi olim alia Compendia Theologica, nempe *Sigwarti Enchiridion*, in Oeconomia Lectionum Lubecenſium

cenſium ſecundae Claſsi aſsignatum, & *Iudicis Corpus Doctrinae*, introducta) retineri quidem poſſe, licet ad praeſentem Eccleſiae, & controverſiarum in ea, ſtatum non ſit accommodata, dummodo iuuenes non ſolum verba, ſed etiam ſenſum eius diſcant, & intra anni ſpatium haec Catecheſis abſoluatur. (13) Lectiones neutiquam eſſe confundendas, ſed in ſingulis claſsibus eas tantum pertractandas, quae vnicuique claſsi praeſcriptae. (14) Neminem, niſi idoneum & ſatis praeparatum, ad claſſem ſuperiorem transferendum. (15) Praeceptores iuſto tempore debere adeſſe. (16) Diſcipulos eſſe coërcendos, vt in puncto horae conſtitutae conveniant. (17) Muſices ſtudium, valde neglectum, eſſe reſtituendum, & quos oportet in templis canere, ad officium cogendos, diſcipulosque negligentes poena afficiendos. (18) Collapſam plane diſciplinam ſcholaſticam eſſe renouandam. (19) Viſitationum Decreta eſſe obſeruanda, & iuuenes a veſtitu indecoro, vano, ſuperbiam prodente arcendos. (20) Plures morum cenſores in Schola conſtituendos eſſe. (21) Propter petulantes ſingulis hebdomadibus diem criticum habendum. (22) Coricaeos rurſus eſſe declarandos. (23) Prohibendum eſſe, ne adoleſcentes ad claſſem ſuperiorem translati exagitentur. (24) Iuuenum vitam, quam extra Scholam agunt, obſeruandam, in eosdemque ob compotationes & diuerberationes animaduertendum. (25) Puniendos quoque eos, a quibus nuper Comoedia

Digitized by Google

non ſine ſpurcitie & impietate acta. (26) Poena ſimiliter dignos iudicari eos paedagogos, qui erga beneficos Ciues ſint ingrati, iisdemque moleſtias creare non vereantur. (27) Calligraphum, qui in Schola ornate ſcribendi artem doceat, requiri. (28) Iuuenes in Examinibus ex libro, aut ore ſuggerentis reſpondere. (29) Exercitia, quae in Examinibus exhibentur, quod ad ſingula fere verba inter ſe conuenire, & vix ac ne vix quidem differre, vnde ſuſpicio quaedam oriatur. (30) Grammaticam Latinam in prima claſſe non amplius tractandam, & neminem ad eam admittendum, niſi eius fuerit gnarus. (31) Repetitionem Catecheticam debere eſſe frequentiorem, quo, in Examinibus praeſertim, Catecheſis ſine haeſitatione queat recitari. Haec ſunt potiora contenta prolixi Scripti, quod Senatui tradere in animo habuere, non autem tradiderunt. Docent hoc verba, quae in cit. Act. f. 562 offenduntur: *Concept eines Schreibens, ſo ad Ius[...]tum Senatum wegen des Schulweſens hat ſollen abgehen, aber verblieben.* Cauſa fuit, quod eodem anno Caeſareus exercitus Holſatiam inuiſeret: vnde Magnifico Senatui permulta negotia valde neceſſaria oborta. Vid. Act. Min. T. IV. f. 800. n. 17.

§. XXIV.

Sub ipſum anni 1630 initium Athenaeum noſtrum, in quo olim didicerat, docendi cauſa ingreſſus eſt M. SEBASTIANVS MEIERVS, Lubecenſis, & Martini Wildii, Subrectoris, locum occupauit. Sed per anni modo quadran-

tem

tem tenuit, defunctoq; tandem venerabili ſene, Ioachimo Dreiero, Conrectoris munia eſt conſecutus. Plura in ſubſequenti Cap. XV de eo in medium proferam. Hic tantum addo memorabilia verba Formulae concordiae ipſius manu ſubſcripta: *Ego M. Sebaſtianus Meier, Lubec. me ſancta fide omnia, quae in Formula Concordiae continentur, amplecti, & cum bono DEo ad extremum vsque vitae meae halitum amplexurum promitto. Lubecae A.* 1630. 4 *Ianuar.*

§. XXV.

Eod. an. 1630. d. 13 Febr. D. *Nicolaus Hunnius* Superintendens. M. *Adamus Helms*, Senior, M. *Ioh. Reiche*, Paſt. Aegid., M. *Michael Siricius*, Paſt. Marian., M. *Bernh. Blume*, Paſt. Cathedr., & M. *Gerh. Winter*, Paſt. Iacob. prolixum de re Scholaſtica Magnifici Senatus Commiſſariis tradiderunt ſcriptum, quod manu B. Hunnii (qui eius auctor eſt) exaratum reperitur in Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 206—235. In eo Magnifico Senatui aguntur gratiae pro opera inſtaurandae Scholae laudatisſime nauata, diuerſisq; capitibus varia tam prudenter, quam ſalutariter proponuntur. Agitur autem cap. I. de Mediis & Modo docendi, in quo f. 211 ex *Oeconomia Lectionum* vſitatae iſto tempore Lectiones ſic exhibentur:

In Claſſe 7.	*In Claſſe* 6.
1. Donatus { Alphabet. Lectio, &c.	1. Donatus { Declinat. Coniugat.
2. Vocabularium.	2. Vocabularium.
3. Catechismus Luth.	3. Pictura litterarum.
	4. Pſal-

4. Pſalmi.
5. Euangelia Dominicalia
6. Hymni funebres.
7. Epiſt. Dominicales.

In Claſſe 5.

1. Donatus.
2. Vocabularium.
3. Diſticha Catonis.
4. Sententiae Publ. Syri.
5. Muſica.
6. Epiſtolae Ciceronis.
7. Pſalmi.
8. Catechismus Latin.
9. Pictura literarum.
10. Analyſis Euangelii.

In Claſſe 3,

1. Grammatica.
2. Colloquia Lud. Viuis.
3. Illuſtres Sententiae.
4. Terentius.
5. Muſica.
6. Nomenclator.
7. Exercitium ad imitationem.
8. Epiſtolae Ciceronis.
9. Erasm. de Ciuilit. Morum.
10. Leges Scholaſticae.
11. Fabulae Phaedri.

4. Catechismus.
5. Pſalmi.
6. Dicta Scripturae.
7. Hymni funebres.
8. Euangelia.

In Claſſe 4.

1. Donatus, Syntaxis.
2. Vocabularium.
3. Terentianae Sententiae.
4. Epiſtolae Ciceronis.
5. Cato.
6. Muſica.
7. Catechismus.
8. Pſalmi.
9. Dicta Scripturae.
10. Euangelium.

In Claſſe 2.

1. Grammatica.
2. Ouidius.
3. Bucolica Virgilii.
4. Terentius.
5. Muſica.
6. Nomenclator.
7. Verſus disiectus.
8. Grammatica Graeca.
9. Iſocrates, aut Sententiae Graecae.
10. Epiſtolae Ciceronis
11. Arithmetica.
12. Eraſm. de Ciuilit. Mor.

12. Cate-

12. Catechismus Lutheri.
13. Enchirid. Sigwarti.
14. Euangelium Latinum.
15. Euangelium Graecum.
13. Fabulae Phaedri.
14. Catechism. Lutheri.
15. Verſus antiquorum Poëtarum.
16. Exercitium.
17. Euangelium Latin.
18. Euangelium Graec.
19. Enchiridion Sigwarti.

In Claſſe I.

1. Epiſtolae Ciceronis.
2. Exercitium verſionis e Latino, vel Exercitium Graecum.
3. Logica.
4. Muſica.
5. Homerus, vel Heſiodus, &c.
6. Exercitium Styli.
7. Xenophontis, Plutarchi, Demoſthenis aut Iſocratis libelli, &c.
8. Exercitium Graecum.
9. Proſodia & Genera Carminum.
10. Declamatio.
11. Grammatica Latina.
12. Rhetorica.
13. Grammatica Graeca.
14. Sententiae Latinae in Graecam translatio.
15. Oratio Ciceronis.
16. Horatius, aut Virgilius.
17. Catechismus Chytraei.
18. Arithmetica.
19. Doctrina Sphaerica.

Cap. II de Diſtinctione & Ordine Claſſium.

III.

Digitized by Google

III. de Doctrina Linguarum, vbi male in primis habet Hunnium Hebraeae linguae neglectio. IV. de Exercitio artium Dicendi; in quo capite vehementer vrgetur exercitium diſputandi; vernaculae etiam linguae exercitium, nonnunquam inſtituendum, ſuadetur. V. de Muſica. VI. de Studio Pietatis & Principiorum doctrinae fidei, ex quo capite ea merentur excerpi, quae ad *Lectionem Theologicam* ſpectant, de qua HVNNIVS ſic commentatur:

„Dieweil Lectio Theologica in die Schul ver„ordnet, die auch mir, dem Superintendenti, „oblieget, ſoll ich davon den Herrn Commiſſa„riis dieſe meine Gedancken, ſo meinen Colle„gis, den Herrn Paſtoribus, auch beliebet, an„zeigen. Als ich in Novembri des 1624 Jahres „ins officium getreten, habe ich das folgende „Jahr mir fürgenommen, *Catechesin Chytraei*, ſo „in der Schul getrieben wird, zu interpretiren; „und daſs ich die diſcipulos nicht mit dictirn „aufhielte, habe ich ihnen die explication al„lein mündlich fürtragen wollen, wie ich denn „alſo die mehrſte *prolegomena* abſolvirt. Weil „mich aber der Auditorum etliche, communi „diſcipulorum nomine, baten, nachdem ſie nicht „alles ſo balden faſſen und behalten könnten, „ich möchte es ihnen dictirn, habe ich mich ih„rem captui accommodirt, und etliche tracta„tus, *de optima ratione Studii Theologici*, *de Princi*„*piis Theologiae* und *de Deo*, dictirt (wiewol ich „poſtremum articulum nicht zu Ende ge„bracht). Und ob es ihnen ſchon ſo deutlich

„und

„und langſamb vorgegeben worden, als müg„lich ſeyn kan, habe ich doch aus ihren ge„ſchriebenen concepten deren ich etliche zur „Handt gebracht, befunden es ſey alſo excipirt, „daſs weder ſie ſelbſt, noch einiger Menſch, „einigen ſenſum oder Verſtand daraus nehmen „kônne; und, da in der claſſe bey 70 diſcipuli „geſeſſen. jedoch kaum 10 oder 12 zu meiner „lection ſich eingeſtellet, unter denen über drey „nicht geweſen, denen (wegen groſſer ruditet) „meine lectio hätte kônnen nützlich ſeyn, dar„umb ich eine ſo vergebliche Arbeit zu verrich„ten, Bedencken getragen, und die lectionem „anſtehen laſſen. Nun will ich den Nahmen „nicht haben, daſs ich dieſes falls mein officium „negligire, gleichwol ſehe ich billig dahin, daſs „die Arbeit alſo angeſtellet werde, damit ſie „nicht gantz vergeblich ſey, ſondern zu einem „nûtzlichen effect gerichtet werde, gebe dem„nach meinen groſsgûnſtigen Herrn dieſen fûrſchlag zu bedencken:

„1. Es iſt ein ſehr nötiges Stûck, daſs die Scho„lares primae claſsis die principia Theologica „recht begreiffen, ehe ſie ad Academias ziehen, „theils, daſs die Theologiam gedencken fortzu„ſetzen, ihres principalis ſtudii, bey zimblichen „Alter, nicht allerdings rudes, noch dem gleich „ſeyn, der vom Pflug herkompt: theils, daſs, „die Iura oder Medicinam ſtudiren wollen, ein „fundament legen, daſs ihnen nützlich ſey, „wann ſie in peregrinationibus, und ſonſten, „durch mancherley ſeductionis pericula gehen, oder

„oder zu Regimenten gelangen, dann es die
„Erfahrung gibet, keine Leute ſeyn der Reli-
„gion ſchädlicher, dann die im weltlichen Stand
„von der Religion urtheilen ſollen und wollen,
„aber derſelbigen rechte fundamenta nicht ver-
„ſtehen. Und iſt einmahl gewiſs, wann ſie in
„Academiis ihr praecipuum ſtudium für die
„Hand nehmen, alsdenn die allermehrſte das
„Compendium Theologicum, ſo ſie das nicht
„albereit geleſen und gelernet; gäntzlich bey
„Seite legen.

„2. Zu deſſen Fortſetzung aber wäre dienlich,
„wann in Claſſibus ſeptima & ſexta allein der
„Catechismus, in quinta & quarta ein ſolches
„deutſches Compendium gelehret würde, das
„faſt wie das Corpus Doctrinae Iudicis, der
„nothwendigſten articulorum extremas lineas,
„iedoch etwas weitleufftiger, als der Catechis-
„mus, exp[illegible]rte: in tertia & ſecunda aber ein
„Deutſches oder Lateiniſches (wie man das am
„beſten erachten wird), das etlicher maſſen ad
„capita controuerſa Anleitung gebe; in prima
„ein plenius Compendium, darinnen contro-
„verſiarum fundamenta nach Nothdurfft deut-
„licher und weitleufftiger, als in vorigen geſche-
„hen, der Jugend proponirt würde: welche
„compendia doch alle dermaſſen müſten ge-
„ſtellet ſeyn, daſs ſie einander ſämptlich corre-
„ſpondirten, und die Knaben, wann ſie von
„einer Claſſe zur andern kommen, in dieſem
„ſtudio nicht turbirt werden.

3. Der

„3. Der modus docendi iſt alſo anzuſtellen, „daſs man angezeigte compendia die Knaben in „den vier infimis claſſibus laſſe auſswendig ler- „nen; in den tribus ſuperioribus aber nur „quoad ſenſum inculcire, auch ſie examinando „gewehne, allein den ſenſum anzuzeigen, und „verbis propriis, aliis aliisque, denſelben zu „reddirn, damit ſie einen Verſtand der Sachen „ſelbſten erlangeten, und hätten ein vtile exer- „citium darneben, etwas promte & plane zu „efferirn, da ſie es recht gefaſſet haben.

„4. In claſſe prima müſte man dahin laborirn, „daſs das Compendium Theologicum in einem „Jahr gantz zu Ende gebracht werde, welches „deſto leichtlicher zu erlangen, wann Dn. Re- „ctor, der das Compendium Sonnabendts ho- „ra octava treiben ſoll, ſampt mir zugleich ei- „ne materiam tractirte, und wir operas con- „jungirten, das biſshero nicht geſchehen, den „diſcipulis aber eine ſchädliche diſtraction ver- „urſachet, wann der Rector eine beſondere, „und ich eine beſondere materiam unter Han- „den haben.

„5. Und iſt am beſten, man enthalte ſich alles di- „ctirens, das viel Zeit nimbt, und wenig Nutzen „hat, ſtelle aber auf mündliche information, daſs „den Diſcipulis, nach Anleitung des Compendii, „die materia ſo lange explicirt, ſtetiges examinirt, „repetirt, und inculcirt werde, biſs man ſiehet, „die Knaben verſtehens recht, da man alsdann „zu folgender materia ſchreiten kan, jedoch, „daſs die praeterita monathlich einmahl repe-

„tirt werden. Davon erlangen die Knaben auch „dieſen Nutzen, daſs ſie gewohnen, ad interrogata expedite zu antworten, und receptas „loquendi formulas zu gebrauchen, darinnen „non-excercitati leichtlich verſtoſſen, zu dem „ſie kûhne werden, in examinibus animo praeſente zu handeln, daran es manchem, zu ſeinem Schaden, zu mangeln pfleget.

„6. Zu dem Ende aber mûſte mir die gantze „prima claſsis in mein Auditorium gewieſen „werden, oder (quod commodius videtur) ich „in prima claſſe docirn, da der coetus am fûglichſten beyſamen bleiben kônnte. Weil aber „die mehrſte primani praetendirn, ſie mûſſen „tempore lectionis meae (hora nona, Montags „und Dienſtags) ihre kleine diſcipulos nach „Hauſe bringen, und wollen ihre hoſpites „nicht geſtatten, daſs ſie dieſelbe Stunde ûber „von den Kindern ab ſeyn ſollen, damit dann „meine inſtitutio gar zu nichte gemachet wird, „als bitte ich, zu bedencken, ob nicht meine informatio auf eine andere Stunde, auch wol auf „einen andern Tag, zu verlegen ſey, das mir „dann gleich gelten ſoll; und habe ich gedacht auf die horam vacuam Donnerſtags und Freytags, die meines Erachtens an die lectionem „Theologicam wol kônnte angeleget werden.

„7. Und weil zu dieſem Werck, bey guten „tûchtigen ingeniis, Diſputationes viel thun, „wie bey allen literatis ôffentlich bekannt, als „ſoll mich nicht verdrieſſen, die primanos in „dem fûrgegebenen Compendio Theologico diſpu-

„diſputando zu exercirn, das ohn allen Zweifel „ſeinen groſſen Nutzen haben wird, wo das an„ders für gut angeſehen, und mir aufgetragen „wird, dann ich bishero dergleichen etwas ohne „Befehl und Beruff nicht habe fürnehmen wol„len.„ Haec de Lectione Theologica, quae hic inſerenda eſſe duxi.

Cap. VII. de Diſciplina Scholaſtica. VIII. de ornato ductu Litterarum. IX. de Examinibus. X. de priuatis Paedagogis. XI. de Viſitationis aut Reformationis executione. Eſt hoc ſcriptum Commentarius in illud, quod an. 1627. m. Iul. conſignatum. Conſilia, quae in vtroque dantur, ſunt plane egregia. Vtinam res ſcholaſticae haud eſſent, & ſemper fuiſſent, ita comparatae, vt non foret facilius, recta conſilia dare, quam data exequi. Interim laudandi valde ſunt, qui ſalutariter ſuadent, monent, reprehendunt.

§. XXVI.

Sequenti menſe Martio huius anni 1630 in ſocietatem Scholaſticam, delato ipſi Cantoris munere, MARTINVS LINCKE, Iuterbocenſis Saxo, fuit cooptatus. Concordiaeq; Formulae d. 7 Mart. ſubſcripſit. Obiit haec munia per integros fere tres & triginta annos, anno 1662. d. 31 Decembr. hora 10 veſpertina e veteri anno & mundo per beatam mortem egreſſus. Annotauit hoc Sebaſtianus Meierus in fronte Carminum, quibus Linckius poſt fata a quibusdam Collegis honoratus *Martinus Linckius*, Lubecenſis, qui Wittebergae. 1659 *Methodicae Au-*

guſtanae Confesſionis Repetitionis Diſputationem XVII ex Articulo de Coena Domini, praeſide *Ioan. Deutſchmanno* disquirendam propoſuit, haud dubie eſt ipſius filius.

§. XXVII.

Poſt Linckium menſe Iunio eiusd. an. 1630 introductus eſt IACOBVS KOCKERTVS, Lubecenſis, Subrectoris (non Conrectoris, vt habet Sigism. Iac. Apinus in Nott. ad Io. Iac. Grynaei Epiſtol. p. 64) officium conſecutus. Erat ille filius *Auguſtini Kockerti* (quod ſubdubitans refert etiam Apinus l. c. p. 65), ICti litteratisſimi, cuius nonnullae Epiſtolae a Gabbema ſunt conſeruatae; pater autem *Ioannis Kockerti*, Medici praeſtantisſimi, Athen. Lub P. III. 252 ſqq a nobis laudati. Philologiam & Poëſin tam egregie callebat, vt ab Hinckelmanno in Progr. Funebr. Io. Kockerti rectisſime *Philologus & Poëta excellentisſimus, Gymnaſii noſtri Subrector celeberrimus* vocetur, Fidem huic elogio conciliant

1. *Index Terentianus*, in gratiam iuuenum litteris, in Schola praeſertim Lubecenſi, operam nauantium eleganter admodum concinnatus, in cuius laudem vide quae ſcripſi Athen. Lubec P. I. p. 104.
2. *Scanderbegus, id eſt, Carmen* Εγκωμιαςικὸν *de Georgii Caſtrioti, quondam Epirotarum Principis fortisſimi, & Chriſtianorum aduerſus Turcas defenſoris acerrimi, Natalibus, Vita & Morte, antehac in Schola Lubecenſi exercitii cauſa diſcipulis propoſitum, nunc vero auctum & maiori ſtudio elaboratum*

ratum. Lubec. 1643 4. In Praef. ad Magnificum Senatum laudat Io. Kirchmannum, praeceptorem & in ſtudio poëtico anteſignanum, ſingularem erga poëſin (cuius ſummam ſimul oſtendit vtilitatem neceſſitatemque) amorem declarat, rationemque reddit laborum poëticorum in Schola exantlatorum. Praefixum quoque, praeter honorificum Auguſti Buchneri Carmen gratulatorium, ipſius Kockerti Programma, quo 3. Kal. Sept. 1643 ad Poëticum hunc Panegyricum, in Auditorio Cathariniano habitum, inuitauit.

3. *Carmen de Pace publica Deo O. M. auſpice per Germaniam in Monaſterienſi Conuentu inſtaurata, anno Chriſti* 1650 *compoſitum, & nunc accuratius recognitum.* Lubec. 1653 4. In praefixo Programmate, an. 1650. pridie Kalend. Auguſti publice propoſito, inſtitutum ſuum his declarat verbis: *Ceterum vt etiam Schola noſtra ſibi de hoc tanto DEI beneficio gratulari, ac vota ſua cum Eccleſiae votis coniungere, videatur, Carmen Eucharisticum de hac ipſa pace Publica, ac muneris huius a DEO nobis conceſſi magnitudine compoſui, illudque, DEO volente, cras mane hora IX in Auditorio Cathariniano recitare decreui.*

Taceo reliqua Kockerti Carmina, mole quidem, non virtute minora. Neque ea repeto, quae de Kockerti, an. 1654, aet. 58. repetina morte abrepti, vita ac meritis attuli Ath. Lub. P. I. p. 102 ſqq. P. III. p. 450. Sola addo pia iſta verba, quae Formulae Concordiae ſubſcripſit: *Ego Iacobus Kockert, Lub. Subrector, me Formulam Con-*

cordiae hanc & amplecti, & ad extremum vſque vitae ſpiritum amplexurum cum bono Deo, confiteor an. 1630. *d.* 20. *Iun.*

§. XXVIII.

Hoc etiam an. 1630 factus eſt *Receſſus de emendanda Schola*, qui poſteaquam cum *Nicol. Hunnio*, Superintendente, & Paſtoribus fuit communicatus, Hunnius *Conſilium de inſtauranda Schola* ad Magnificum Conſulem Protoſcholarcham m. Nov. perſcripſit. Vtile, ſalutare & neceſſarium ipſi viſum eſt, inſpectionem eſſe quotidianam (5): horas publicas hiberno tempore paulo ſerius incipi: Lexica in ſcholam introduci: inſtitui crebro Diſputationes, & quidem Logicas, Rhetoricas, Ethicas, Politicas, Phyſicas: neminem in claſſem primam transferri, qui Grammaticam non calleat: in eadem claſſe praxin Rhetoricam & Logicam in Geneſi & Analyſi diligenter exerceri: lectioni Hebraicae non vnam, ſed duas horas attribui, de quo momento ipſa Hunii verba adſcribam, quoniam plura docent: *Die Lectio Hebraea iſt zwar als ordinaria beliebet worden,*

(5) Alii, religione ac conſcientia doctorum omnia abſolui exiſtimantes, aliter ſentiunt, putantque, nimiam inſpectionem Praeceptoribus in ſuſpicionem neglecti officii adductis moleſtisſimi laboris ſcholaſtici afferre taedium, rerum ſuarum ſatagentes affligere, maleuolisque ſcholarum hoſtibus, qui nunquam deſunt, & illegitimis magiſtris vmbraticis ac clancularii anſam calumniandi ſcholes publicas ſuppeditare. Quis vero nolit bonam intentionem, quae eſt in conſilio Hunniano, laudare, licet optatum inde non ſemper ſequatur commodum?

den, wegen der Stunden aber nunmehr dahin geſchloſſen, daß ſie auf ſecundam pomeridianam dici Saturni zu legen. Weil dann dieſe einige Stunde zu ſolchem ſtudio nicht allein zu wenig beſondern auch gantz unbequem, dann auf dieſelbe Zeit der gantze coetus nicht zuſammen kommt, welcher ſie als ferias achtet und gebrauchet. Wie ſie eben darumb ad lectionem Arithmetices, *welche der* Subrector *hora prima zu halten pfleget, nicht erſcheinen, und er in derſelben kaum zehn auditores, und offt weniger haben ſoll, daß von der lectione Hebraea anders nichts zu erwarten; — — — als iſt inſonderheit von nöthen, ſoll dieſe lectio eingeführet und erhalten werden, daß man ihr zwo Stunden aſſignire, und zwar zu ſolcher Zeit, da der coetus ordinaire zuſammen kommt* &c. omnem claſſium confuſionem eſſe ſummo ſtudio euitandam: Lectionem Theologicam a Superintendente rurſus habendam, de qua re ita ſcribit: *Ich habe mich, ſo viel die lectionem Theologicam betrifft, nach dem, was angeordnet, zu richten, will auch darauff bedacht ſeyn, wie ich mit göttlicher Verleihung dieſelbe wieder vor die Hand nehme, ob iemand wäre, der ſich derſelben gebrauchen wollte. Weil aber ſolcher geſtalt dem Compendio Theologico die gantze Woche durch eine einige Stunde verbleibet, daß nicht wol ein diſcipulus cognitionem totius Compendii mit ſich wird können aus dieſer Schul bringen. ſo wollte die Noth erfordern, daß es mit derſelben lectione anders angeſtellet würde, aus Urſachen, die in vormahls übergebener Erinnerung angezeiget:* facta Scholae reformatione Praeceptoribus, quorum

rum probata dexteritas, diligenter eſſe proſpiciendum ne reformatio ſit irrita & exoptato ſucceſſu careat. Integrum hoc Conſilium ipſius Hunnii manu ſcriptum, extat Tom. IV Act. Miniſt. Lubec. fol. 158 -- 162. Anno etiam 1630 *Receſſus* typis eſt exſcriptus, ex quo nonnulla in Receſſ an. 1662 ſunt repetita.

§. XXIX.

Ad annum denique 1630 referendum videtur *initium Programmatum Funebrium Lubecenſium*, quae deinceps ſemper, ad noſtram vsque aetatem, ordinarie a Rectoribus, vel, his abſentibus, aut, vacante Rectoris munere, a Conrectoribus, litteris ſunt conſignata. Lucem enim vidit *Programma in Exequiis, quas honeſtiſſ. & lectiſſimae Feminae, Eliſabethae Haniae, clariſſimi Viri Dn. Friderici Heini, I. V. D. relictae Viduae, Filiae ſuae chariſſimae, Parentes moeſtiſſimi Ampliſſ. & Cl. V. Dn. Albertus Heinius, I. V. D. & Profeſſor in Academia Roſtochienſi, nec non lectiſſima Femina Anna Luscouia, Lubecae 20 Decembr. 1630 parabant, P. P. a Iohanne Kirchmanno, Scholae Lubecenſis Rectore*, Lubec. 4. pl. 1. Quo Programmate antiquius vix inuenietur. Mihi ſaltem, ſedulo licet inquirenti, non occurrit. Quoniam vero hoc Programma Roſtochienſis Profeſſor elaborandum & publicandum curauit, a Roſtochienſi Academia morem hunc, Academiis fere proprium, Lubeca videtur accepiſſe.

§. XXX.

An. 1634 d. 26 Sept. e Regiomontana ad patriam Scholam vocatus eſt IOANNES LINOVIVS,

Digitized by Google

VIVS, Lubecenſis, qui d. 13 Dec. Formulae Concordiae ſe adſtrinxit, anno autem 1663. d. 7 Sept. mortalitatem reliquit. Vid. Bangert. Catal. p. D 4. Edidit

Felicis Imaginem Mortis. Lubec. 1662. 4. Quod ſcriptum haud inelegans Magnifico viro, Gothardo ab Höveln, Conſuli, quem promotorem ſuum dicit, dedicauit.

§. XXXI.

An. 1635 *Defectus* quidam ſcholaſtici denuo ſunt obſeruati, & in Act. Miniſt. T. IV. f. 431 annotati. Quoniam ſcriptum hoc mera continet odioſa, malo iſtud l. c. quam hic legi.

§. XXXII.

Eodem anno introductus eſt DANIEL LIPPIVS, Wismarienſis, de quo infra Cap. XVIII. §. 10 ad an. 1682 plura commemorabo.

§. XXXIII.

Notatu in primis dignus eſt hic annus ob *Aerarium Viduarum & Orphanorum* inſtitutum. Equidem iam an. 1632 Collegae de eodem ex Legatis, quae ipſis data, erigendo cogitarunt, & inter ſe conſenſerunt; hoc tamen anno demum Aerarii inſtitutio ad finem eſt perducta, Collegis ea, quae ſibi legata, cedentibus, & proprio inſtinctu Aerario addicentibus, Legibus etiam ſubſcribentibus. Factum eſt igitur Aerarium primo ex Legatis, quae Collegis donata, deinde ex propriis ſumtibus, qui in hunc vsque diem a Collegis ad illud quotannis impenduntur. Cum vero iis, quorum munificentia & liberali-

Digitized by Google

tas hic merito eſt valde praedicanda, aliud gratisſimae mentis monumentum erigere non posſim, honoris ſaltem cauſa eosdem nominabo, & eo quidem ordine, quo ſucceſſu temporis Legatorum numerus creuit. Munifici autem fuerunt legatores, aeterna digni memoria, ſuisq; omnes honorum titulis inſigniendi

An. 1568 PAVLVS WIBBEKING, Conſul.

1577 IOANNES STROKRANTZ, Eccleſiaſtes Iacobaeus.

1584 LAVRENTIVS RVSSE, Ciuis.

1586 HANS GRANSIN, Ciuis.

1609 GOTHARDT von HöVELEN, Conſul primarius; qui donauit, praeter certam pecuniae ſummam, Hortum, ex quo vendito parata pecunia reditus Aerarii auxit.

1628 IOACHIMVS WIBBEKING, Senator primarius.

1637 IOANNES FüCHTING, Senator.

1641 CHRISTOPHORVS NEWKIRCHEN, Conſiliarius Pomeranicus, Haereditarius in Möllentin & Vorwerck.

HANS SCHILDER, Ciuis.

1645 GYLLIES DANIELSSEN, Ciuis.

1654 HENRICVS SCHLüTER, Ciuis.

1664 HERMANNVS WARLHOFF, Ciuis.

1670 M. BVRCHARD. MVSCVLVS, Studioſ.

1674

1674 MARGARETA MORITZEN, Ciuis & Herbarii Lubec. Vxor.
1681 TIES BARTELSEN.

Faxit benignisſimus DEus, qui viduarum & orphanorum curam gerit, vt haec Evergetarum nomina in poſterum valde augeantur! Laudanda ſane eſt maiorum noſtrorum cura, qui hac ratione Viduis & Orphanis proſpexerunt. Laudandus eſt Kirchmannus, quo Rectore Leges ad Aerarium pertinentes hoc anno 1635. Calend. Mai. perfectae. Primi autem octo Collegae, qui illis ſancta fide ſubſcripſerunt, ſunt

M. *Iohannes Kirchmannus*, Rector.
M. *Sebaſtianus Meier*, Conrector.
Iacobus Kockertus, Subrector.
Martinus Lincke, Cantor.
David Troſtius.
Hermannus Bileſeld.
Iohannes Linovius.
Daniel Lippius.

Hos Reliqui deinceps, ad noſtra vsque tempora ſunt ſecuti.

§. XXXIV.

An. 1636. d. 28 Mart. publici doctores de numero praeceptorum priuatorum ſunt conqueſti, & damnum inde ad Scholam publicam redundans Miniſterio ſequentibus litteris quae aſſervantur in Act. Miniſt. T. IV. fol. 596 ſq, expoſuerunt:

„Ehrwürdige, Groſsachtbahre, Hoch und „Wollgelahrte, inſonders groſsgünſtige Her„ren, und hochgeehrte wehrte Freunde. Denſelben

„ſelben ſeind unſere bereitwillige Dienſte, und „was wir ſonſten liebes und gutes vermûgen, „mit Wûnſchung von GOtt dem Allmechtigen „beſtendiger Leibes Geſundheit und aller er„ſprieſslicher Wolfahrt iederzeit bevor, und „kônnen denſelben auſs hôchſtdringender „Noth nicht verhalten, welcher geſtalt nun„mehr der Numerus privatorum Praeceptorum „in dieſer Stadt ſo ſehr zugenommen, und an„noch tâglich wâchſet, daſs wir mit unſer aller „euſſerſten Mûhe und Sorge keinem Paedago„go: wenn er ſchon ehrliches Herkommens iſt, „und ſeines Verhaltens gute Gezeugnis fûhret, „bey den Bûrgern notturfftige Unterhaltung „verſchaffen kônnen. Wann denn nun durch „ſolche Einnehmung der Hoſpitiorum nicht al„lein unſere Schule, welche von vielen Jahren „in gutem Beruff geweſen, ûber alle maſſen „ſehr geſchwechet, unſer, die wir daran arbei„ten, ehrlicher Nahme, den wir auff unſere „Kinder und Nachkommen zu erben uns hôhe„ſtes Fleiſſes bis auff dieſe Stunde angelegen „ſein laſſen, bey der gemeinen Bûrgerſchafft „ſehr verſchmâlert und verunglimpffet, und „dabeneben unſere accidentia, welche uns, wie „geringe ſie auch ſein, in unſern Stipendiis mit„gerechnet werden, benommen werden: ſon„dern auch ſolche privat-Schulen e diametro der „Kirchen-Ordnung zu wiederlauffen (6), und „wir uns beſorgen mûſſen, das bei ſolchem Zu-
ſtande

(6) Vid. ſupra Cap. II. §. 2. p. 18.

Digitized by Google

„ſtande wir die hohen Feſte, üblichen Gebrauch „nach, mit der Muſica figurata in der Kirchen „hinferner nicht celebriren können; Und über „das mit unſern Augen anſehen, wie ein Theil „unſer Schüler, wann ſie ihres Verbrechens hal-„ber zur gebührlichen Straffe ſollen gezogen „werden, ſich an die priuatos praeceptores hän-„gen, und uns zu Trotz ihrer Unterrichtung „gebrauchen, auch andere aus der Schulen zu „verführen, und ſonſten auff viele andere Art „und Weiſe der publicae Scholae Schaden und „Nachtheil zuzufügen ſich freventlich belieben „laſſen: Als haben wir Ordinarii Praeceptores „publicae Scholae rathſam zu ſein vermeinet, „dieſe unſere uns auff dem Halſe liegende groſ-„ſe Noth und Unglimpff Einem Hochweiſen Ra-„the dieſer Stadt klagende zu entdecken, und „deſſelben Hülffe in Abſchaffung der Priuat-„Schulen unterdienſtlich anzuruffen. Wann „wir aber uns nicht unbillig auch dabey erin-„nert, wie das Ewre Ehrwürde und Groſsachtb. „Gunſten in dieſem Fall, wan ſie uns groſs-„günſtig die Handt bieten, und mit recommen-„dirung der Scholae publicae beiſpringen wol-„len, ein groſſes nutzen, und unſer propoſitum „mechtig befordern können; Als haben wir „aus gröſſeſtem Vertrauen und Zuverſicht, die „zu E. E. V. G. G. wir ſampt und ſonders geſe-„tzet haben, nicht unterlaſſen wollen, dieſes „unſer wolgemeintes conſilium ihnen zu offen-„bahren, und höheſtes Fleiſſes zu bitten, das „ſie der nahen cognation und geneigten affe-

ction

„ction nach. damit ein Ehrwûrdiges Miniſte-
„rium mit der Schulen allewege verbunden,
„und derſelben wol zugethan geweſen, uns in
„unſer gerechten Sache beyſpringen und befor-
„derlich ſein wollen, damit wir zu unſern vor-
„genommenen Ziel und Zweck gelangen, und
„unſere labores in guter Ruhe ohn einigen de-
„ſpect der Priuatorum verrichten mûgen. Sol-
„ches wie es der lôblichen Kirchen-Ordnunge
„und der hôheſten Billigkeit gemeſs, und zu
„E. E. und G. G. wir uns aller maſſen verſehen;
„als thun wir uns auch gewiſſe Hülffe und Bey-
„ſtandt verheiſſen, und ſolches umb E. E. und
„G. G. ſampt und ſonders, deroſelben geliebte
„Kinder, nach unſern euſſerſten Vermûgen mit
„fleisſiger inſtitution und andern angenehmen
„Dienſten hinwiederùmb zu verſchulden, ſeind
„wir iederzeit willig und gefliſſen, E. E. u. G. G.
„und uns ſemptlich des Allerhôheſten Schutz
„und Gnaden, zu langwiriger beſtendiger Ge-
„ſundheit und allen Wollergehen trewlich em-
„pfhelende. Datum Lubecae A. 1636. 28 Mart.

§. XXXV.

An. 1638 IVSTVS TRIBBECHO, ſiue, ut nonnunqnam expresſit, TRIBBECHOVIVS, Mollenſis Scholae patriae moderator, Lubecam, praevia Kirchmanni commendatione, ab Henrico Colero, Conſule, vocatus eſt, vt publicis doctoribus accenſeretur. Quam ſpartam ita ornauit, vt Caſp. Sagittarius in Hiſtor. Gothan. p. 190 eum *Collegam Gymnaſii Lubecenſis pium, doctum-*

doctumque, ac Poëtam nobilem vocare nullus dubitauerit. Aliud Tribbechouii noſtri elogium non minus honorificum iam attuli Athen. Lub. P. II. p. 363. Pietatem ſane ſpirat ſubſcriptio Formulae Concordiae, his verbis facta: *Ego Juſtus Tribbecho, Mollenſis, Lub. Schol. Collega, haec puriorum Eccleſiarum Symbola ſincero cordis affectu amplector, id quod mea ſubſcriptione teſtor.* 12 *Dec.* 1639. Locum igitur meruiſſet inter *claros Iuſtos*, a Cl. M. Chriſtiano Mûndenio in erudita *Diſſertatione Epiſtolica de iuſta* Iuſtorum Memoriam poſt fata *conſeruandi ratione*, occaſione obitus *Iuſti Henrici Langſchmidii*, Paſtoris Elbingerod. primarii (Gymnaſii noſtri quondam alumni) Götting. 1720. fol. edita, commendatos. Poëtam eum comprobabunt *Carmina* quaedam ſelecta, *Deliciis Poëtarum Lubecenſium* inſerenda. Obiit an. 1674. d. 8 Iul., relicto filio, *Adamo Tribbechouio*, famae immortalis Philologo ac Theologo, Athen. Lubec. P. II. p. 363 ſqq iure collaudato.

§. XXXVI.

An. 1639 *Peſtis* Kirchmanni tempore iterum circulos ſcholaſticos turbauit, totumque discentium coetum diſſipauit. Quae cum ſaeuire deſiiſſet, Kirchmannus ſuo non deerat officio, ſed ſub ipſum anni 1640 initium publico Programmate Iuuentutem Scholaſticam metu peſtis dilapſam reuocabat. Hoc Programma cum hodie ſit rariſſimum, & facile

cile queat interire, conſeruari meretur. Ita autem habet:

RECTOR
Scholae Lubecenſis
Diſcipulis ſuis
S. P.

Quod ante annum & plus eo, duobus maximis exercitibus in vicinia noſtra haerentibus, cum miſeri agreſtes omnibus fortunis exuti, fame &, quae eam comitari plerumque ſolet, peſtilentia perirent, omnes futurum augurabamur, vt lues illa noſtram quoque Vrbem inuaderet, id ſuperiori aeſtate, proh dolor, euentus comprobauit. Nam quae initio in paucas tantum domos irrepſerat, paulatim, vt fieri amat, longe lateque ſerpendo ita inualuit, vt totam fere Vrbem & omnes eius angulos infeſtarit. Etſi vero, quod grata merito mente agnoſcimus, mitius nobiſcum Deus egit, quam peccata noſtra merebantur, & funera multo rariora fuerunt, quam pro fama alibi locorum a maleuolis ſparſa: factam tamen, vt quorundam Scholae Collegarum aedibus hac lue correptis coetus Scholaſticus paulatim diſſiparetur, quibusdam contagii metu, vel in loca tutiora ſe recipientibus, vel intra domeſticos parietes ſe continentibus, quibusdam etiam hinc occaſionem arripientibus ſubducendi ſe iugo Scholaſticae diſciplinae, cuius ſe pertaeſos fuiſſe iam pridem non obſcura documenta dederant. Neque etiam aliter interpretari poſſumus illorum emanſionem, qui Scholam, tanquam locum inauſpicatum fugerunt, interim tamen in plateis hinc inde oberrare viſi, ſunt,

ſunt, non ſolum interdiu ſed & noctu, quo tempore ex infectis aedibus omnis generis ſordes efferri ſolent. Nos quidem diuino praeſidio muniti nullum diem a publicis lectionibus feriati ſumus: & quamquam plerique nos deſeruerunt, nos tamen non deſeruimus ſtationem, in qua poſt Deum, nos ampliſſimus Magiſtratus collocauit. Perſtitimus in officio, hac ſpe ducti, fore vt noſtro & eorum, qui remanſerant, exemplo commoti etiam alii ad officium redirent, & diſcendi occaſionem amplexarentur. Sed aliter res cecidit, & videmus deſidiam ab aliis quoque iam amari, quibus antehac inuiſa erat. Cum vero ὀλομένη haec νοῦσος ſaevitiam ſuam, Dei benignitate, depoſuerit, & Hygieiae nos reuiſentis certiſſima ſigna adſint, mearum eſſe partium duxi, publico hoc Programmate iuuentutem Scholaſticam officii ſui admonere. Etenim non ignoro quosdam, ſi per ipſos ſtaret, aegrae adduci poſſe, vt ad publicas lectiones reuertantur ſiue quod vana eruditionis perſuaſione imbuti, nihil amplius reſtare putent, quod in hac ſchola diſcere queant: vel ſi quid reſtet, id ſe priuato ſtudio facilius aſſecuturos, quam ſi praeceptoribus operam dent, ſiue quod dulcedine ineſcati malint, ad multam lucem in lecto iacere, ac in Muſeo calefacto cum ſuis congerronibus fabulari & nugas agere, quam in ludo literario ſeuera lege proficere. Verum hos velim cogitare, quid ſcita Scholaſticarum legum iubeant, quibus ſe adſtrinxerunt, cum in numerum alumnorum huius Scholae adſcribe-

rentur. Nam ſi eos in capitibus Chriſtianae Religionis, in linguis & artibus, quibus iuventus Scholaſtica impertiri ſolet, progreſſus fecerunt, vt arbitrentur ſe metam ſtudiorum, in hac ſchola praefixam, iam attigiſſe, cur non ad capeſſendum vberiorem ingenii cultum in Academiarum aliquam migrant & aliis dant locum, qui heriles filios ad Scholam deducant, & in templis iuſto tempore ſolemnibus ſacris interſint? Ceterum hi, ſi tenuitatem ſuam paulo accuratius excuſſerint, & quam curta ſit illa liberalis doctrinae ſuppellex, quam ſe posſidere exiſtimant, ſecum conſiderauerint fateri cogentur, ſe vix in veſtibulo verſari illarum artium, in quarum adyta ſe penetraſſe falſo ſibi perſuadent. In quorum vero animo haec fatua inoleuit opinio, ſe ex iſtis inſcitiae ſalebris, in quibus adhuc haerent, ſuoptae Marte emerſuros eſſe, illi grauiſſimo errore ducuntur. Etenim quotusquisque eſt ea ingenii praeſtantia praeditus, vt ſine doctore aut ductore abſoluere hoc triuialis ſcientiae ſtadium queat. Et ſi quem forte natura iis dotibus ornavit, vt facile quid arripiat, fieri tamen non poteſt, vt ipſi in mentem veniant, quae doctus & induſtrius praeceptor in variis auctoribus multo labore, & longo vſu obſeruata ſubiicere auditoribus ſuis ſolet. Praeterea verisſimum eſt, & tanquam ex tripode Delphico prolatum, quod vulgo dici ſolet, viuam magiſtri vocem magis afficere, & altius in animum diſcentis deſcendere, tenaciusque haerere quae ipſa pronunciatio, vultus, habitus, geſtus docentis affigit. Nihil

Digitized by Google

hil dico de ſtyli ſcribendiq́ꝫ ratione, in qua qui ſine perito vtriusq́ꝫ linguae magiſtro & induſtrio correctore, ſine quotidiana & nunquam intermiſſa exercitatione feliciter ſe progreſſurum ſperet, idem faciat, ac ſi absq́ꝫ pennis volare, aut ebur atramento candefacere poſtulet. Cum igitur ſublato iam contagii metu, nullam quis idoneam diutius emanendi cauſam habeat, pro eo, quo modeſtos & probos diſcipulos ſemper amplexus ſum, amore, omnes & ſingulos hortor & moneo, vt primo quoq́ꝫ die ad neglectum aliquamdiu frequentandae Scholae officium redeant, nec ſe otii dulcedine, nec quocunq́ꝫ alio praetextu, ab eo auocari ſinant. Satis diu deſerta haec auditoria ſqualere, & ſcamna ipſa ſolitudinem ſuam lamentari viſa ſunt. Satis diu a plerisq́ꝫ veſtrum, o diſcipuli, in ſtudiorum curſu ceſſatum eſt: a nonnullis etiam in contagii metu mantellum licentiae quaeſitum. Nolite committere, vt Schola haec, tot doctorum virorum, & de Eccleſiis & Rebuspubl. bene meritorum olim altrix, veſtra culpa ad vaſtitatem redacta dicatur. Nolite deſidiae locum dare, quae ſi ſemel in hac tenera aetate animos veſtros occupauerit, omnem ſtatim diſcendi ardorem in vobis extinguet, & vbi adoleueritis, ad quasuis honeſtas actiones cum laude obeundas, vos plane ineptos reddet. Fugite hanc improbam Sirenem, & ne vitae nauigium, quod iam aſcendere coepiſtis, in ſcopulos impingatis, ad illius dulcem cantum cera ſalutarium praeceptionum aures veſtras mature obſtruite. In

Digitized by Google

memoriam vobis reuocate, cur huc a parentibus & tutoribus veſtris miſſi ſitis, & quo fine in vos litterarum ſtudiis conſecrarint. Cupiunt illi, niſi me animus fallit, nec vos, opinor, negabitis, vt in hoc ludo literario fundamenta linguarum & artium cum elementis pietatis fideliter iaciatis, iisq; iactis tuto aliquam ſuperiorum diſciplinarum ſuperſtruatis. At hunc finem non otiando, non dormitando, non domi latitando aſſequemini. Laborandum eſt, dum aetas ad diſcendum, & ad perferendos labores apta eſt. Audiendi quotidie, & conſulendi crebro ſunt talium artium doctores, qui ſint & ea facultate praediti, vt poſſint, & fide, vt velint vobis ſapientiae arculas recludere. Hos qui ſuberbe aſpernatur, aut cum ſupercilio praeterit, neq; mentem ab ignorantia, neq; linguam a barbarie unquam expurgabit. Nos quidem vt hactenus nihil praetermiſimus, ita impoſterum quoque, quamdiu vires nobis ſuppetent, nihil praetermittemus, quod ad ſtudia veſtra re, opera, conſilio iuuanda pertinebit. Quare ſi ea vobis cordi ſunt, ſi parentum & tutorum veſtrorum ſpes ac vota explere, ſi aliquando ad bonam frugem peruenire cupitis, mementote, quae veſtrae iam partes ſint, & omni cura in id incumbite, vt quales eſſe decet eos, qui ſe ſtudiis literarum addixerunt, quorumq; opera ad ciuium filios, & domi, qua literis, qua moribus bonis informandos, & in Scholam ac templum iuſto tempore deducendos conducta eſt, tales

tales vos cum noſtra & herorum veſtrorum approbatione praebeatis.

Quod reliquum eſt, cum triſtis hic, & multis luctuoſus annus iam exactus ſit, DEO ter. opt. max. immortales gratias agimus, quod pro ſuo ineffabili in nos amore in ipſo irae ſuae curſu habenas miſericordiae effuderit, & formidabile hoc ſaeuientis contagii venenum, quo paucorum ſaepe menſium ſpatio totae vrbes ciuibus ſuis viduari ſolent, ita temperarit, vt poena ad paucos, terror ad omnes peruenerit, eundemque ſupplices oramus & obteſtamur, vt hoc etiam, quem hodie in ſacratisſimo IESV Immanuelis nomine, auſpicati ſumus, anno multisq; aliis conſequentibus inclytam hanc vrbem, laudatisſimosq; eius rectores, cum venerandis Eccleſiae miniſtris, omnibusq; ciuibus & incolis, clementer tueri, & profligatis, ſi quae adhuc ſuperſunt, luis peſtiferae reliquiis, Scholae noſtrae priſtinum florem reſtituere, omnia noxia ab aris fociſq; noſtris arcere & tandem aliquando infelici Germaniae, tot aedibus exhauſtae, tot incendiis vaſtatae, tot aliis malis tantum non exanimatae, & niſi is eam de coelo ſuo clementi oculo reſpexerit, propediem efferendae, fidam & multis gemitibus diu exoptatam pacem largiri velit. Valete. P. P. Lubecae Kalendis Ianuarii inchoantibus annum a nato Chriſto cIↃ IↃc XX.

§. XXXVII.

An. 1640. tempore quadrageſimali D. Nicol. Hunnius, Superintendens, habuit Conciones

Catecheticas, in quibus cum quartum Decalogi praeceptum interpretaretur, in noſtra Schola varios, & ſatis enormes defectus, notauit. Patet hoc ex *Beantwortung und Erklerung derjenigen Puncten, welche mir D. Nicolao Hunnio, Superintendenti, d. 9 Mart. 1640 von eines Hochweiſen Raths Deputirten vorgehalten worden.* Extat hoc prolixum ſcriptum (in quo multa in vita diſcipulorum, in inſtitutione praeceptorum; imo in conditione totius rei ſcholaſticae Lubecenſis reprehenduntur) in Act. Miniſt. Lubec. T. IV. f. 800 ſqq. Plenius autem & accuratius litteris conſignatum illud Amicus quidam, Hunnium cognatione attingens, mecum communicauit. Rectorem cauſam rei ſcholaſticae egiſſe; Magnificum autem Senatum contentioni anſam praecluſiſſe, ex eodem ſcripto apparet.

§. XXXVIII.

Eſto autem, rei ſcholaſticae conditionem Kirchmanno Rectore non fuiſſe (vt nunquam eſt, & nunquam erit) omnibus numeris abſolutam, hoc tamen ne liuor quidem ipſe negabit, quod Kirchmannus de Athenaeo noſtro immortaliter ſit promeritus. Probant hoc, praeter iam adducta, alia, breuiter porro commemoranda ante, quam Rectoratum Kirchmanni mittamus. Sic auditoribus ſuis dictauit *Theologiam Thetico-Polemicam*, quam ipſe in Bibliotheca Krafftiana perluſtraui, & egregia multa habere animaduerti. In eorundem quoque gratiam *Commentarios in praecipuos auctores claſſicos, Graecos ac Latinos*, elaborauit, cumque illis per prae-

praelectiones communicauit, de quibus vid. Athen. Lubec. P. III. pag. 448 ſqq. His vt porro inſeruiret, *Conſilium de Methodo Studiorum* dedit, quod citatur & laudatur in Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 212. b. Taceo merita eius pereximia in *Bibliothecam* publicam Catharinianam, inter cuius primos & praecipuos auctores & ſtatores non ſolum locum obtinet, verum per multos quoque annos eius curam ſumma cum laude geſſit, ad claros idcirco etiam Bibliothecarios ſumma cum laude referendus. Sed haec res in *Hiſtoria Bibliothecae publicae Lubecenſis* fuſius meretur enarrari. Obiter addo, quod ex Rectoribus Lubecenſibus ſolus Kirchmannus Bibliothecae publicae fuerit praefectus: poſt illum munia Bibliothecarii ſemper adminiſtrauerint Subrectores.

§. XXXIX.

Laudabilis quoque mos concinnandi *Catalogos Lectionum* Kirchmanni tempore iam fuit, licet Catalogi tum typis nondum ſint exſcripti. Duos eiusmodi Catalogos ἀυτογϱάφους venerand. Mellius mihi donauit, quos hic iuuat inſerere, quoniam nonnulla docent nondum obſeruata:

„ *Series Lectionum*
„ *hoc ſemeſtri hiberno*
„ *in Schola Lubec. habitarum*
„ *A. 1615.*
„ *Exhibita 1 Maii in Examine Verno.*
„ Rector
„ in Catecheſi.
„Propoſuit Locum de Creatione, & pri-

„mam partem Loci, qui agit de Lege Dei in
„genere.

„ In Logicis

„Ea, quae in parte Logices communi reſtabant abſoluit, videlicet Regulas Conſequentiarum, doctrinam de Reductione Syllogismorum, de Syllogismis Hypotheticis & reliquis formis Argumentationum. In Parte vero propria, praeter doctrinam de Demonſtratione, quam leuiter ſaltem attigit, magnam partem Locorum Dialecticorum propoſuit.

„ In Graecis.

„Abſoluto libro I Xenophontis, Iliada Homeri interpretari coepit, in cuius libro primo ſpecimen dabit.

„ In Rhetoricis.

„Doctrinam de Figuris Dictionis & Sententiae, de triplici dicendi Charactere, de Memoria & Pronuntiatione explicauit & exemplis illuſtrauit. His ſubiungere coepit rationem variandi & amplificandi, ſeu de Copia verborum & rerum: in qua adhuc haeret.

„ In Cicerone.

„Duas poſtremas Orationes Catilinarias interpretatus eſt.

„Praeterea ſingulis diebus Saturni examen inſtituit eorum, quae per totam ſeptimanam diſcipulis ſuis propoſuit.

Subrector

„In claſſe prima propoſuit librum primum „Aeneidos & abſoluit.

In

„In ſecunda duas Eclogas priores Bucolicor. „Virgilii explanauit.

„In ſecunda & tertia coniunctis XXXIV Epi„ſtolas priores, quae continentur lib. 1 Epiſt. „colligente Sturmio, expeditas dedit.

Cantor

„Cuius profeſſio in ſecunda & tertia claſſibus „potiſſimum Grammatica eſt, ſemeſtri hoc hye„mali propoſuit pueris Etymologiam Nominis „& Verbi, tum etiam Syntaxin Verborum, quam „exemplis vernaculis Latine a pueris ex tempo„re reddendis, & e bonis auctoribus Latinis in „vernaculum ſtatim conuertendis illuſtrauit. „Vſum praeterea reliquarum tam Etymologiae, „quam Syntaxeos Regularum diligenter mon„ſtrando in Corderii lib. 5. 2 Colloq. bene lon„gis ſuae fidei commiſſos exercuit, Styli exerci„tiis vernaculi ſermonis Latinae reddendis & „Latinis e Cic., aliisque probatis autoribus in „Germanicum vertendis diebus ☿ & Sat. alter„nis interim non neglectis.

Praeceptor quartae Claſſis.

„Hac praeterita hyeme diſcipulis ſuis horis „matutinis dierum ☽ & ♂ propoſuit & praele„git 7ma Grammaticam, inque ea abſoluit qua„tuor partes orationes declinabiles: ab octaua „vero in nonam eos in declinando exercuit, ad„iunctis ſex aut octo vocabulis, quae recitaue„runt.

„Dieb. ☿ hora 7 Catechismus & Pſalmus ali-

„quis Germanicus recitatur. 8va proponit „exempla aliquot regularum Syntaxeos germa-„nica, quae Latine vertunt & exhibent. Idem „etiam fit diebus ♄: hora 8 corrigit, quae dieb. „☿ compoſuerunt, & vocabula repetuntur, quae „per ſeptimanam didicerunt.

„♀. hora 7 propoſuit regulas Syntaxeos, & „peruenit vsque ad regulas de Infinitiuo. Hora „vero octaua exercuit eos in coniugando, ad-„iunctis Diſtichis moralibus Catonis.

„Poſt meridiem diebus ☽ & ♂ hora 1 praele-„git Epiſtolas Ciceronis, quarum ſeptem abſol-„vit, facto initio ab illa, quae incipit: O gra-„tam famam. Hora 2, vbi nulla funera ſunt, „quarta & quinta claſſes coniunguntur, & exer-„citium declinandi & coniugandi inſtituitur, & „hora 3 Colloquia Corderi praeleguntur. Idem „etiam fit diebus ♃ & ♀.

„Dieb. ♄ hora 1 explicatur Euangelium. &c.

„Quintae Claſſis Praeceptor explicauit

„1. Donatum, ſiue Progymnasmata Grammat. „Latinae.

„2. Librum 4tum Catonis, a verſu: Diſce aliquid „&c. vsque ad verſum: Quod potes, id ten-„ta &c.

„3. Ciceronis Epiſtolas 10 ordine, facto initio ab „Epiſtola: Si quid haberem &c.

„4. Librum primum Colloq. Corderi, a Colloq. „46, cuius initium: Da mihi 2 aſſes, vsq; ad „59 Colloquium: Euge &c.

5. Cate-

„5. Catecheſin Lutheri recitarunt; Germani-
„cam quidem integre, Latinam ex parte.
„6. Vocabula 350 ordine didicerunt a titulo de
„Herbis, vsque ad titulum de Sudore.
„7. Verba ſparſim ex lectionibus tabulae inſcri-
„pſit, eaque coniuganda propoſuit.

Albertus Maſsdorff.

In ſexta Claſſe.

„Diebus ☽ & ♂, horis matutinis, pueris ſenten-
„tiolam Latine & Germanice ex Euangelio Do-
„minicali deſumptam recitauerunt. 2. Paradi-
„gmata Declinationum non tantum edidicerunt,
„ſed etiam ad ſingulas paradigmatum termina-
„tiones aliquot exempla a me propoſita applica-
„verunt, qua recitatione finita legendo ſe exer-
„cuerunt.

„A meridie vocabula rerum, quorum 260 per
„hoc ſemeſtre memoriae mandauerunt, reci-
„tant & repetunt, quo exercitio peracto itidem,
„vt mane in declinando, ſic etiam in coniugando
„ad ſingula paradigmata aliquot exemplis ap-
„plicatis, & in legendo exercentur.

„Diebus ☿ Cathechismus Lutheri, quem fe-
„re omnes exacte tenent, recitatur; deinde ſcri-
„pta corriguntur.

„Diebus ♃ & ♀ eadem, quae diebus ☽ & ♂
„tractata ſunt, exercentur.

„Diebus Sabbathi mane Catechismus recitatur:
„deinde ſcripta corriguntur.

„A meridie Euangelium Latinum exponitur,
&

„& dictum aliquod ediſcendum proponitur, de-
„inde ad templum pueri deducuntur.

Ioannes Brauns.
A. 1615. d. 26 April.

„Collega ſeptimae Claſſis nullas habet pueris
„praelegendas lectiones, ſed tantum eos exercet
„in recitatione.
„1. Catechismi Lutheri.
„2. Lectione & recitatione Euangeliorum & Epi-
„ſtolarum Dominicalium.
„3. Vocabulis ediſcendis & recitandis.
„4. In ediſcendis & recitandis paradigmatibus
„declinationum & coniugationum.
„5. Superiores etiam in litteris pingendis.
„6. Partim in legendo; partim litteris colli-
„gendis.
„Veluti haec omnia certo tempore pro puero-
„rum captu perficienda a Dn. Rect. praeſcripta
„ſunt.

Bened. Böckmann.

„Catalogus Lectionum
„hac aeſtate
„in Schol. Lubec. habitarum.
„A. 1615. 10 *Octobr.*

„Rector.

„In Catecheſi

„Explicauit virtutes trium priorum prae-
„ceptorum Decalogi.

„In Logicis.

„Abſoluit doctrinam de Locis Topicis & So-
phiſticis Elenchis.

„In

„In Graecis

„Peruenit ad orationem Mineruae ſedaturae „iram Achillis, quae extat Iliad. A.

„In Rhetoricis

„Praeter doctrinam de Copia Verborum, „quam παρέργως tractauit, duas partes Rheto- „rices, videlicet Inuentionem & Diſpoſitionem „exemplis illuſtrauit.

„In Cicerone.

„Orationem pro M. Marcello interpretatus eſt.

„Conrector.

„In Claſſe prima

„1. Poſtremam partem lib 3. Officior. cum Para- „doxo primo interpretatus eſt.

„2. Epiſtolas Ariſtotelis Graecas abſoluit, cum „repetitione Gram. Graecae.

„In Claſſe ſecunda

„1. Praecepta Proſodiae, cum explicatione trium „Elegiarum, videlicet 11. 12. 13 libri V. Triſt.

„2. Grammaticam Graecam & priorem partem „Orationis ad Daemonicum.

„In Claſſe ſecunda & tertia

„Terentii Heautontim. Actus IIII ſcenas „3. 4. 5. 6. 7. 8 & Act. V. ſcen. I.

„Subrector.

„In prima Claſſe propoſuit lib. 3 Odar. Ho- „ratii.

„In ſecunda explicauit Eclogam 3. 4. 5.

„In ſecunda & tertia abſoluit ea, quae reſta- „bant

Digitized by Google

„bant in libro primo Epiſtolarum, ac finem illi „impoſuit.

„Cantor.

„Tertiae & Secundae claſſis diſcipulis ſeme„ſtri hoc aeſtiuo propoſuit Syntaxin partium „Indeclinabilium, praemiſſa tamen repetitione „Etymol. Nominis & Verbi, item Regularum „de Syntaxi Verborum, vſum iſtarum praece„ptionum per analyſin & geneſin Grammaticam „Tertianis monſtrando in Colloquiis Corderi „7. Styli interim exercitiis vernaculi ſermonis, „ex iisdem Colloquiis Latine reddendis, & vi„ciſſim Latinis e Cic. & aliis probatis autoribus in „Germanicum vertendis, alternis diebus non „neglectis.

„Quartae claſſis Praeceptor

„Hac aeſtate praeterita, horis a Dno Recto„re ſibi deſtinatis.

„1. Diſcipulis ſuis partes Grammaticae indecli„nabiles propoſuit, his abſolutis, de nouo re„petendo & declinabiles adiunxit, atque ita „Grammaticam abſoluit.

„2. Epiſtolas Ciceronis praelegit quinque, facto „initio ab illa: Etſi mihi litterae tuae iucun„diſſimae ſunt, &c. & ſingula ex illis vocabu„la difficiliora cum phraſibus praeſcripſit & „repetiuit.

„3. Singulis ſeptimanis dieb. ☿ exempla aliquot „ex regulis ſyntacticis germanica propoſuit, „quae ex tempore verterunt & exhibuerunt,

quae-

Digitized by Google

„quaeq; ſequenti die ♄ correxit, atque vſum
„regularum monſtrauit.
„4. Catechiſmum Lutheri cum explicatione
„quoq; repetiuit, & Pſalmos aliquot Germa-
„nicos ediſcendos adiunxit.
„5. Tempus, ſi quod poſt lectionum recitatio-
„nem ſuperfuit, reliquum ſingulis diebus
„exercitio declinationum & coniugationum
„impendit.
„6. Vocabula quoque 500, quorum ſingulis
„diebus 8, aut circiter memoriae mandarunt,
„praeſcripſit.
„7. Colloquia Corderi quartae & quintae claſ-
„ſium praeceptoribus communis lectio fu-
„erunt.

„Quintae claſſis Praeceptor

„1. Explicauit Donatum, ſiue Progymnaſmata
„Grammaticae Chytraei vsq; ad Coniunctio-
„nem.
„2. Epiſtolas Ciceronis 7 ordine, facto initio ab
„Epiſtola: Pub. Cornelius &c. vsq; ad Epiſto-
„lam: Ad IX Calend. Iunias &c.
„3. Ex primo Coloq. Corderi libro colloq. 10;
„a 59 colloq: Euge &c. vsque ad 69: Repe-
„tamus &c.
„4. Catecheſin Lutheri Germanicam plene, La-
„tinam ſine explicatione recitarunt.
„5. Vocabula 317 ordine memoriae mandarunt,
„a titulo de Herbis, vsq; ad tit. de Senatu.
„6. Phraſes, verba & vocabula difficiliora ex le-
„ctio-

„ctionibus excerptas tabulae inſcripſit, eaq; „inflecti curauit.

„ Claſsis Sexta

„Diebus ☽ & ♂ pueri horis matutinis in de„clinando & legendo exercentur.

„Horis pomeridianis vocabula, quorum „fere 400 per hoc ſemeſtre memoriae manda„vere, recitant.

„Deinde in coniugando exercentur; quibus „exercitiis finitis reliquum tempus legendo con„ſumunt.

„Idem fit die ♃ & ♀.

„Die autem ☿ Catechismum cum explicatio„ne Lutheri recitant, & ſcripta exhibent.

„Die ♄ horis matutinis idem fit.

„A meridie pars quaedam Euangelii Latini „pro illorum captu explicatur.

„Claſsis ſeptima.

„1. Catechismum cum explicatione Lutheri ger„manice recitant omnes, exceptis paucis, qui „tamen absque explicatione recitare ſciunt.

2. Omnes quidem ferme in Latina & Germanica „lectione exercentur, paruuli tamen, qui „incipiunt, litteras discunt colligere.

„3. Maiores paradigmata declinandi norunt.

„4. Iidemque hoc ſemianno trecenta addidi„cere vocabula.

Praeter hos Catalogos ſine dubio plures Patronis olim in Examinibus ſunt exhibiti, qui, ſi in iis priuatarum etiam lectionum ratio fuiſſet habita, plura de Athenaei ſtatu poſſent docere. Intelli-

telligens lector, qui hos Catalogos, publicarum modo lectionum indices, cum hodiernis contulerit, tempora, me non monente, diſtinguet. Sic de antiquioribus, pro aequitate ſua, rite iudicabit, iisdemque debitam laudem attribuet; recentioribus vero temporibus litterarum incrementa, ſi quae forte deprehenderit, non invidebit.

§. XL.

Accedebat tandem tempus, quo ſupremus rerum ſcholaſticarum Rector Kirchmannum, cum multa, vt in omni reliqua vita, ita praeſertim in ſcholaſtica peregrie feciſſet, multa etiam patienter tuliſſet, ad ſcholam coeleſtem, omnis miſeriae, calamitatis, moleſtiae, inuidiae, cenſurae expertem volebat translocare, in quam ſcholam noſter per beatam mortem an. 1643. d. 20 Mart. eſt introductus. Etſi vero Kirchmannus ex Ephebeo noſtro egrediebatur, non tamen ſtatim eius gloria ſimul ex orbe exibat. Inſtaurabat illam, demonſtrabat & contra maleuolos aſſerebat *Iacobus Stolterfothus* habita a. e. 4 Non. Mai. in Auditorio Cathariniano Oratione Funebri, qua ipſius memoriam celebrauit. Supereſt illa hodieque in orbe erudito: ſupereſt in ciuitate noſtra: ſupereſt in Athenaeo noſtro: ſupereſt in tot aliis Scholis, in quibus libelli Kirchmanniani adhibentur: ſupereſt in Bibliotheca, effigie etiam Kirchmanni ornata: ſupereſt in Templo Mariano, vbi in ipſius Epitaphio haec leguntur verba:

MONVMENTVM NOMINI CL. VIRI IOANNIS KIRCHMANNI, LVDI LITTERARII IN HAC VRBE XXX ANNOS RECTORIS OPTIME MERITI, ANNO CHRISTI CIϽ IϽ LXXV. DIE XVIII IAN. LVBECAE NATI, ET AN. CIϽ IϽC XLIII. DIE XX MARTII IBIDEM PIE DEFVNCTI, ERECTVM.

Kirchmannus quondam faciem hanc, haec ora gerebat,
Dum carus doctis viueret atque ſuis.
Ingenium doteſque viri tibi ſcripta probabunt,
Lector, non vllo diſparitura die.

CAPVT XV.

DE *Rectoratu* *M. SEBASTIANI MEIERI.*

A. 1643 — 1664.

§. I.

DIgnus, qui Kirchmanno ſuccederet, iudicabatur M. SEBASTIANVS MEIERVS, Lubecenſis, cuius virtus ac eruditio ſatis iam erat cognita. Hanc enim probauerat Guſtrouienſibus, apud quos Rectoris munia non ſine laude ſingulari obierat: probaverat

verat etiam Lubecenſibus, apud quos ab an. 1630 per quadrantem anni Subrectoris, & per tredecim annos Conrectoris ſpartam egregie ornauerat. In primis Graecae linguae, cuius fuit peritisſimus, ſtudium promouere contenderat noua, & Magnifico Senatui Lubecenſi dedicata editione, iam diu in Athenaeo noſtro vſurpatae, *Othonis Gualtperii Grammaticae Graecae, recognitae, plurimis, maximeque neceſſariis obſeruationibus per totum opus diſperſis; tum Regulis & Exemplis de formationibus & deductionibus Verborum: nec non doctrina de Accentibus: & Dialectorum ad ipſa Paradigmata adiectione illuſtratae & auctae.* Lubec. 1641. 8 (1). Ob quam diligentiam, & alia ipſius merita, Patres Conſcripti non dubitarunt, praecipuum munus ſcholaſticum illi deferre, eundemque Rectorem conſtituere. Factum illud eſſe an. 1643. d. 24 Iul. ſolemni inauguratione, verbaque nomine Magnifici Senatus feciſſe D. Bened. Winclerum, Syndicum, in Act. Min. Lubec. T. V. P. II. f. 12. b. eſt annotatum. De vita Meieri omnium optime egit Henricus Bangertus in Programmate, quod ob praeſtantiam Athen. Lub. P. III. p. 459—479 integrum inſerui. Conf. quae dixi P. I. p. 58 ſq. Ad iuueniles ipſius conatus pertinet *Diſputatio Logica de Demonſtrationis Definitione, Conditionibus & tribus Legibus Necesſitatis*, quam ſub praeſidio M. *Gerhardi Tidemanni*, Lubecenſis, an. 1613 Roſtochii publico candide philoſophantium examini propoſuit;

 ſuit;

(1) Recuſa eſt Brunsuigae, 1649. 8.

Digitized by Google

ſuit; ad labores autem Guſtrouienſes *Oratio de Sanctis Angelis*, ex ipſius informatione ſcripta & pronunciata a Ioanne Gerdes, Guſtrouienſi, 1621. 4. Sed ratio hic inprimis habenda ſcriptorum Meieri Lubecenſium, e quibus ſimul apparebit, quam praeclare *Studium Oratorium* ipſius auſpiciis per Actus publicos, a tempore Meieri ad noſtram vsque aetatem diuina gratia continuatos, fuerit excultum.

§. II.

Edita autem ſunt a Meiero noſtro per illud tempus, quo Rectoris Lubecenſis munia adminiſtrauit

Programma de Natalium & Emortualium Dierum Honore, Lub. 1643. 4 Octob. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad ſubſequentem de Nicolao Hunnio Orationem.

Oratio Funebris, qua Vitam & praeclara in Eccleſiam merita magni & incomparabilis Viri Dn. NICOLAI HVNNII, Theologi, & Eccleſiarum Lubecenſium quondam Superintendentis celeberrimi, publico in Auditorio 3 Non. Octobr. anno 1643 *proſequi voluit*, Lub. 4. (pl. 6). Inſerta etiam eſt haec Oratio Wittenii Memor. Theologor. Dec. V. p. 580 — 612. Praeter alia multa in Hunnio Meierus curam Scholarum laudauit. *Et ut Scholas*, inquit, *ex quibus, tanquam foecundiſſimo quodam viridario, decerpi poſſunt ſurculi, quos maturior aetas vel in Politiae, vel Eccleſiae hortos transponat, magnae ſibi curae eſſe teſtaretur, in auditoria docentium ſe conferebat, operas eorum inſpiciebat, & ſicubi*

cubi vel languere eas, vel perperam geri animaduerte-bat, vt alia rem via aggrederentur, comiter monebat. Ipſe etiam primis annis, hoc in Auditorio, le-ctionibus ſacris deſtinato, vtiliſſimum de Studio Theologiae recte inchoando, feliciterque pertexendo Conſilium *proponebat.* Leguntur haec verba apud Witte-nium p. 602. Aliud Hunii in rem Scholaſti-cam meritum praedicatur ab auctore anony-mo Praefat. libri, qui inſcribitur: *Pſalmen vnde Geiſtlyke Geſenge D. Mart. Luth. ock ande-rer Gottſeligen Lehrer.* Lûb. 1630. 12, pag. A ij his verbis: *Vnde wat dat Evangelien Böckeſchen anlangend, ys noch heth darher nenes in Nedder-ſaſſiſche Sprake tho finden, darin alle Evangelia vnde Epiſteln, wo de ſûlve albyr gebrücklyck, rich-tig ſind gedrücket geweſen: heth nu vor weinich Jah-ren in der Latiniſchen Scholen den Knaben in Latini-ſcher vnde Hochdûdeſcher Sprake, in ein Boke, van unſerm Herrn Superintendente Doct. Nic. Hunnio ein ſölk Böcklin in richtige Ordening ys gebracht.* In eadem Praefatione pag. A iiij commemo-ratur *Catechismus Geſangs-wyſe, welcken de Lati-niſche Schôler gebruken.*

Compendium Grammaticae Graecae ex D. Othonis Gualtperii Grammatica maiori, nuper recognita, adornatum in vſum Scholae Lubecenſis, pro Secunda & Tertia Claſſe. Lubec. 1646. 8. Diſcipulis ſuis, *Chriſtophoro Gerdeſio, Iohanni Beck, Georgio Groen, Theodoro Hacks, Petro Meier, Georgio Prues, Franciſco Printzer, Iohanni Haſenhart,*

Bartholdo Grunewald, Balthaſari Iawert, Lucae Stolterfohto, Iohanni Teggeman, Iohanni Belitz, Chriſtophoro Siricio, Gerhardo Hinrichſen, Bernhardo Vetten, Henrico Zeidlero, Georgio Lengerken, Friderico Plonnies, Hermanno Schwedern hoc Compendium Meierus dedicauit.

Programma in funere M. Ioannis Reichii, Paſt. Aegidiani. Lubec. 1649. d. 2 Ian. 4. (pl. 1). Reperitur etiam in Goetzii Elogg. Germ. Theologor. p. 189 ſqq.

Grammatica Chytraeo-Kirchmanniana, aucta Tractatu de Elegantia in Compoſitione obſeruanda. Lubec. 1649. 4.

Programma de Otio bene collocando. Lub. 1649. 4. (pl. 1.) Inuitauit hoc Programmate ad *Carmen Heroicum de Salutifera Reſurrectione IESV CHRISTI, Soſpitatoris noſtri, eiusdemque glorioſa Aſcenſione*, quod d. 30 April. IVSTVS TRIBBECHOVIVS, Scholae Collega, in Auditorio Cathariniano pronunciauit.

Programma in funere Iohannis Braunjohan, Reip. Lubec. Protonotarii. Lubec. 1649. prid. Id. Quintil. 4. (pl. 2).

Programma in funere Barbarae Schürerin, Io. Georg. Laurentii, Med. Doct. Coniugis. Lubec. 1650. VI Kal. April. 4. (pl. 3).

Programma de non fugienda Luce. Lub. 1650. 4. (pl. 1). Praemiſit *Carmini Heroico de Veteris & Nouae Pentecoſtes auguſtiſſimo die feſto, deque viſibili Spiritus Sancti ſuper Apoſtolos Effuſione*, quod d. 30 Maii in Auditorio Cathariniano pronunciauit laudatus I. TRIBBECHOVIVS.

Program-

Programma in funere M. Adami Helmſii, Senior. & Paſt. Petrini. Lub. 1653. Cal. Iun. 4. Reperitur apud Goetzium l. c. pag. 222-234.

Programma in funere Iacobi Kockerti, Lycei Lubecenſis Subrectoris. Lubec. 1654. III Cal. Mart. 4. (pl. 2½).

Programma in exequiis Margaretae Iungiae a Chriſtophoro Gerdeſio, I. V. D. & Conſule primario, pamtis. Lub. 1654. 27 Iul. 4. (pl. 3).

Programma de Bacchanaliorum Ethnica origine & turpitudine. Lubec. 1655. 4. (pl. 1). Praemiſit *Carmini Heroico de Baccho Delirante, in quo deteſtandae ſeculi noſtri ineptiae deploratae*, quod M. *Dionyſius Stropius* (2) Lubecenſis, SS. Theol. Studioſus, d. 27 Febr. in Auditorio Cathariniano recitauit.

Programma de Verbis Perſii: Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc, ſciat alter. Lubec. 1655. 4. (pl. 1½.) Praemiſit *Carmini Heroico de Iona, eiusdemque fato, cui breui ſubiicitur, qua ratione Ionas Chriſti ſepulti & tertia die reſuſcitati typus fuerit*, quod *eruditisſimus* (retineo Meieri verba) *inque bonis literis & poëtarum ſcriptis probe exercitatus Dn. IVSTVS TRIBBECHOVIVS, Scholae Lubecenſis Collega induſtrius* d. 17. Mai. in Auditorio Cathariniano recitauit. Elegans hoc Carmen eod. an. Lubec. 4. (pl. 4.) lucem aſpexit.

(2) Hic Stropius, Paſtor deinceps Geiſthachtenſis, luci etiam expoſuit *Bacchum Turbantem, hoc eſt, Diſſertationem, in qua moderni ſeculi mores deſcribuntur, & ſub viſionis velamine, veluti Somnio ſine Somno, repraeſentantur.* Roſtoch. 1653. 4.

Programma in funere Ioannis Henrici Meibomii, Med. D. & Phyſici Lubecenſis. Lub. 1655. m. Mai 4.

Programma in exequiis Magdalenae Brokes a Gothofredo Criwitz, I. V. D. & Conſiliar. Megapol., paratis. Lub. 1655. 27 Sept. 4. pl. 3.

Programma in funere Henrici Balemanni, Comit. Palatini & Reip. Lubec. Protonotarii. Lubec. 1656. d. 22 Dec. 4. (pl. 2½).

Programma in funere Georgii Reichii Med. Doct. Lubec. 1657. m. Ian. 4.

Programma in exequiis Iohannis Poppingii, Conſiliar. Caeſar. & Reip. Lubec. Senatoris. Lubec. 1657. d. 16. Octob. 4. (pl. 2½).

Nomenclator in vſum Scholae Lubecenſis editus. Lubec. 1659. 8. Dedicauit diſcipulis ſuis.

Programma de Lingua rite aſſuefacienda ad Pronunciationem. Lubec. 1659. 4. pl. 1. Praemiſit hoc Programma Meierus *Orationi Valedictoriae de Gratitudine, Virtutum omnium matre*, quam d. 25 Auguſt. memoriter pronunciauit *Iohannes Mauritius*, Tunderenſis. Ipſa oratio eodem anno Lubec. 4. pl. 4½ prodiit hoc titulo: *Oratio de Gratitudine, Virtutum omnium matre, in Schola Lubecenſi, quae eſt ad Divae Catharinae, habita VIII Calend. Septembr. Anni* 1659 *a Iohanne Mauritio, Tunderenſi Holſato.* Res egregie eſt deſcripta, etſi forſan Gratitudinis vocabulum non omnibus arrideat.

Programma in funere M. Gerhardi Winteri, Sen. & Paſt. Iacob. Lub. 1661. VII. Cal. April. 4. Extat ap. Goetzium l. c. p. 274--283.

Pro-

Programma de Officiis erga Defunctos. Lub. 1661. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi ſubſequenti.

Oratio Funebris Magnifico, praenobili, amplisſimo & conſultiſſimo viro, Dn. Chriſtophoro Gerdeſio, Conſuli Reipubl. Lubecenſis primario, ſcripta. Lubec. 1661. 4. pl. 12. Pronunciata eſt in Auditorio Cathariniano d. 27 Sept.

Ioannis Kirchmanni Rudimenta Logicae Peripateticae, nunc denuo recognita, & compluribus Obſeruationibus, Notisq; aucta. Pro Schola Lubecenſi. Lubec. 1661. 8. maj.

Programma de Ritu Vale dicendi. Lubec. 1662. 4. pl. 1. Praemiſſum eſt *Orationi Valedictoriae de Origine & Laudibus Vrbis Lubecae*, quam ſuo Marte conſcriptam d. 26 Mai. recitauit *Caſpar Sagittarius*, Luneburgenſis, magnus ille deinceps Hiſtoricus & Polyhiſtor.

Programma de Honore Viris meritisſimis olim exhibito. Lubec. 1662. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad *Carmen Heroicum de Vita, Rebusq; geſtis Dn. Chriſtophori Gerdeſii*, I. V. D. & Reip. Lub. Conſulis primarii, d. 26 Iun. in Auditorio Cathariniano a *Davide van der Brügge*, Lubecenſi, SS. Theolog. & Humanitatis Studioſ. recitatum.

Programma de Verbis Quintiliani: Multi ad ſolidam eruditionem peruenire poſſent, niſi ſe perueniſſe putarent. Lubec. 1662. 4. (pl. 1). Praemiſit *Benedicti Georgii Schrôderi*, Slesvic. Holſati, *Orationi Valedictoriae, quam de Iuditha, Holofernem in Caſtris interficiente, conſcripſit, & conſcriptam publice & memoriter recitauit prid. Id. Septembr. in*

Auditorio Scholae Lubecenſ. ſupremo. Edita eſt Oratio eod. an. Lubec. 4. (pl. 4), atque condiſcipulis, *Andreae Bilderbeck, Iacobo Nyſſen, Bernhardo Plônnies, Ioachimo a Dobren, Bernhardo Wedenhoff, Hieronymo a Dobren Alberto a Daſſeln ac Hermanno a Dobren* dedicata. Sub finem fere orationem proſam in ligatam conuertit Schröderus, & gratum animum Praeceptoribus ſic declarauit:

Viuat Meierus! Viuat Bangertus, & ille
Polzius! o viuant haec tria fulcra Scholae!
Viuant & niteant tam ſplendida Lumina noſtri
Gymnaſii! o viuant! o valeantque diu!

Programma de verſu: Plures Thyrſigeros, paucos eſt cernere Bacchos. Lub. 1663. 4. (pl. $1\frac{1}{2}$). Praemiſit *Orationi Valedictoriae de Graecae Linguae Praeſtantia,* quam, d. 17 Sept. *Adamus Laurentius Nicolai,* Lubecenſis, memoriter pronunciauit.

Programma de Vi Orationis. Lubec. 1663. 4. (pl. $1\frac{1}{2}$). Inuitauit hoc Programmate ad *Bernhardi Plônnies,* Lubecenſis, *Orationem de dicto Micipſae ad Regem Iugurtham: Concordia paruae res creſcunt, discordia maximae dilabuntur.*

Rudimenta Rhetoricae, a clariſſimo Dn. M. Ioh. Kirchmanno p. m. adornata. In vſum Scholae Lubecenſis. Iam vero acceſſere in gratiam eorum, qui in ſcribendis Orationibus exercentur, Formulae ex Cicerone & optimis oratoribus excerptae: & vſus Figurarum, monſtrans, vbi, quibus in affectibus mouendis, & quibus in locis Topicis eae adhibendae & vſurpandae ſint. Lubec. 1663. 8 Maj.

Haec ſunt Meieri ſcripta, quae mihi licuit inuenire.

nire. Pergo ad enarrandas alias res, ipſius tempore geſtas.

§. III.

Collegas iam habebat Meierus IACOBVM KOCKERTVM, Subrectorem, MARTINVM LINCKIVM, Cantorem, HERMANNVM BILEFELDT, IOANNEM LINOVIVM (qui Meiero Rectore mortui ſunt), DANIELEM LIPPIVM ac IVSTVM TRIBBECHOVIVM; alios autem ſucceſſu temporis accepit. Hos inter primus fuit M. HENRICVS BANGERTVS, qui eodem die, quo Meierus Rector creatus, Conrector eſt introductus. Vid. Act. Min. Lub. T. V. P. II. f. 12. b. Erat ille dies 24 Iul., quo etiam Symbolis Lutheranis nomen dedit his verbis: *Ego M. Henricus Bangertus, Waldeccus, Scholae Lubec. Prorector, huic Formulae Concordiae, in qua invariata Aug. Confeſſio, &c. mente & calamo ſubſcribo Lubecae 24 Iul. an.* 1643. Rerum ab ipſo Conrectore praeclare geſtarum aliquae infra ad ann. 1644. 1660 & 1662 occurrent. Quas vero Rector conſtitutus egit, eas ſubſequenti Capiti XV reſeruamus.

§. IV.

Celebranda autem ſtatim venit *Oratio Funebris Magnifico & Nobiliſſ. Viro Dn.* Henrico Colero, *Conſuli quondam liberae ac Imperialis Reipublicae Lubecenſis primario III. Id. Ian.* 1644 *in Auditorio Cathariniano a Bangerto habita.* Quae Oratio & nitore & rerum notatu dignarum multitudine ſe commendat. Egregium ex ea locum, qui docet,

Digitized by Google

cet, Colerum hunc laudatisſimo inſtituto *Diſputationes Logicas* atq; *Hebraeam Linguam* in Gymnaſium noſtrum introduci curaſſe, dedi Athen. Lubec. P. I. p. 141 ſq.

§. V.

Merito hic quoque praedicanda eſt laudabilis valde cura *M. Adami Helmſii*, Senioris & Paſtoris Petrini, qua ſaluti ſcholaſticae iuit proſpectum. Sic enim legitur in Act. Min. T. V. P. II. f. 14. a: *An. 1644 d. 7 Mart. in Conuentu Rdi Miniſterii admonitio facta ad omnes Dnn. Confratres de ſalute Scholae publicae conſeruanda, & Dnn. Praeceptoribus a calumniis vindicandis. Si vero quaedam de illis audirentur emendanda, referantur ad Collegium Dnn. Paſtorum, qui Dn. Rectorem & Collegas de auditis deberent monere.* Profecto poſt fata etiam colendus eſt Helmſius ob rarum amorem, quo ſcholaſtici ordinis viros eſt proſecutus.

§. VI.

Examinis d. 8 & 9 April. habiti mentio occurrit l. c. f. 17, ſimulque refertur, D. *Ioan. Marquardum*, Senatorem, Magnifici Senatus Legatum, nitida iſtud Oratione ſub finem ornaſſe.

§. VII.

Eod. an. Collegas Catharinianos offendit, M. *Herbordus Rudolphi*, Hannoveranus, praeceptor clancularius, ineptus, rudis, & Scholae publicae calumniator. Quare doctores publici iniuriam ſibi ac Scholae factam Magnifico Senatui ſuppliciter

citer indicarunt; a Rev. autem Miniſterio petierunt, vt a ſacris concionibus habendis arceretur, donec mentem mutaret. Litteras ad Seniorem & Miniſterium datas ex Act. Miniſt. T. V. P. II. Beylag. Q. ſubiiciam:

„Admodum Reverendi, Clarisſimi & Prae-„ſtantisſimi Viri, Dn. Fautores & Amici pl. „colendi. Cum nullum non, quod a Magiſtratu „viris bonis delegatur, officium, multis labo-„ribus, curis & aerumnis eſt implicitum: tum „haud ſcio, an vllum cum munere iſto, quo, qui „in pube erudienda operam atque induſtriam „ſuam collocant, funguntur, aliqua ex parte ſit „comparandum. Etſi enim alii ſuo in munere „non prorſus ab omni onere ſunt vacui, hoc ta-„men in puluere ſcholaſtico contabeſcentibus „praeſtant, quod dignum ſemper laboribus ſuis „reportant praemium, neque aliquam ſolicitu-„dinem habent aut ſuſcipiunt, quin ea largo red-„hoſtimento, honore inſuper, fauore & ſingu-„lari beneuolentia compenſetur. Contra vero „quantum moleſtiarum aequo deuorare animo „coguntur illi, qui ex agreſtibus politos, ex in-„domitis manſuetos, & ex ſtupidis, imo brutis „nonnunquam deterioribus, ſolertes, ſcientes-„que, DEI beneficio, efficiunt! At quam huius „asſiduitatis & moleſtiae dicam eos metere meſ-„ſem aliam, quam plauſtra ſcommatibus con-„vitiisque referta, tabem artus depaſcentem, & „praeceps ſollicitumque ſenium? Hi enim pleris-„que cuiuscunque etiam conditionis ſunt, homini-„bus digni videntur, in quos illudant, in quos calamum

„calamum ſtringant, & quos immerentes per
„ora hominum traducant. Exemplo, ne lon-
„gius abeamus, nobis eſſe poteſt *M. Herbordus*
„*Rudolphi*, homo ſi quis alius in notandis, vocis-
„que libertate perſtringendis viris bonis: in ſe
„autem efferrendo, praedicandoq; facetisſimus.
„Hic cum a nemine noſtrum vllo verbo, nedum
„opprobrio laeſus ſit, tamen vt proiecta ad ſu-
„gillandam aliorum famam eſt audacia, ſuo,
„quod non ita pridem piis manibus Dn. D. a
„Werlen dicare voluit, carmine lugubri, in no-
„ſtram tanta verborum libertate exiſtimationem
„incurrere auſus eſt, vt niſi contumeliam hanc,
„praeter aequum in nos coniectam, in iugulum
„ipſius retorqueamus, nunquam ſalui eſſe pos-
„ſimus. Quis enim aequo ferre poteſt animo,
„ſe publice 1. momum, 2. calumniatorem, 3. ru-
„dem atque indoctum proclamari? Quibus,
„ſi Dîs placet, honorum titulis & inſignibus
„nos ornare non dubitauit, dum vel expresſis
„verbis nos Momos appellitat, mox piplo dif-
„ferre, & linguaj futile virus ſpirare, mox lip-
„pos oculis male inunctis noſtra non videre af-
„firmat. Quae ſane ſi accurata rectae rationis
„trutina examinentur omnia, tanta tamque
„enormia ſunt opprobria, vt qui in illis vlciſcen-
„dis animum ſuum vincere intendat, famam
„non immerito proſtituiſſe videatur. At quisquis
„etiam ille eſt, quantum ſibi, absq; doctorum ſuf-
„fragio, arrogat; hoc certe inficiari non poteſt, car-
„mine, quod calumnia obſtetricante enixus eſt,
„tam turpiter ſe dediſſe, vt conceptis verbis optan-
dum

„dum eſſet, infelicem iſtum partum, imo abor-
„tum, lucem nunquam aſpexiſſe. Quod licet
„Vobis ſatis ſuperque cognitum eſſe ſciamus,
„hoc tamen breui Catalogo, ne & nos ignora-
„re videamur, probare voluimus, Cum vero
„ante annos non ita multos Ampliſſimus huius
„Reipubl. Magiſtratus Scholae a ſe fundatae in-
„ſpectionem veſtrae fidei commiſerit, volue-
„ritque, vt non minus iuſtiſſimos iniuriarum
„nobis illatarum vindices, quam aequiſſimos
„laborum noſtrorum cenſores vos praebeatis,
„per communia Muſarum ſacra, per arctiſſimam
„illam, qua cum Rev. Miniſterio Schola haec
„publica conglutinatur, neceſſitudinem, Vos
„etiam atque etiam rogatos volumus, vt hanc
„iniuriam, quantum in vobis eſt, a ceruicibus
„noſtris propulſare, noſtram exiſtimationem
„vbi meretur, ire defenſum, noſtroque Ad-
„verſario aditum ad ſuggeſtum, donec ad me-
„liorem mentem redeat, intercludere non de-
„dignemini. Hoc veſtrum cum aequitatis,
„tum humanitatis praeſtitum nobis officium vt
„grato ſemper agnoſcemus animo, ita etiam
„omni officiorum genere demereri nunquam
„non annitemur. Dabantur Lubecae A. 1644.
11. Maii.

„ R.R.R. D.D.D. VV Vrarum
„ obſervantiſſ. ſtudioſiſſimi
„ M. Sebaſtianus Meier, Lubecenſis,
„ Scholae Rector, caeteriq; eiusdem
„ Collegae.

Prae-

Praecipua & maxime enormia vitia a M. Herbordo Rudolphi in funebri Carmine commiſſa.

11. 1. *Quot poſſit*, pro, quot poſſint.

24. 2. Pro verbo *ſugillatis*, quod primam productam habet (cum diminutiuum ſit a ſugo, cuius prima longa eſt), tanquam vitioſe a typographo impreſſum ſit, *ſuggillatis*, fuiſſe ponendum, docet in erratis ad calcem carminum adiectis, & ita ſuo ſemet indicio, vti ſorex, prodit, ſuaque ipſe caedit vineta.

24. 3. In Subſtantiuo, *Solum*, primam extendit contra omnium Poëtarum ac doctorum virorum auctoritatem.

25. 4. *Adiuvat* imperſonaliter adhibet, pro, *iuvat*, quod ſine exemplo veterum fieri opinamur.

28. 5. Verſus hic: *In me ſpiraſtis quoties linguai futile virus*, ſeptem pedum eſt.

34. 6. Poſt paulo in verſu: *Tantis pro meritis tu hinc indictus abibis* ſynaloephen neglexit.

50. 7. *Pyeriis* pro *Pieriis*, cum in Graeco πιερίοις ſit iota.

8. Idem verſus iuſto longior eſt, & ſeptenis incedit pedibus.

58. 9. Verſus: *Te edoctum vidit, rapaci Rhodanus vnda* duobus, aut tribus vix in puero tolerandis erroribus conſtat.

1. In

„ 1. In *rapaci* enim primam eſſe corre-
„ ptam deriuatione, quotusquisque
„ 10. puerorum ignorat? 2. In *Rhodanus*
„ item primam extendit contra 1) au-
„ toritatem Horatii, qui lib. 2 Od. 20
„ eandem corripit. 2) naturam vocis,
„ cum in Graeco Ῥόδανος omicron
„ 11. ſit. Praeterea primam verſus eius-
„ dem ſyllabam elidit, quod maxime
„ deforme eſſe ſtatuunt Poëtica Gieſ-
„ ſenſium pag. 611.
„ 59. 12. In *Bicornis* διάστημα primae ſyllabae,
„ ignorauit, quam corripiendam eſſe,
„ elementa artis metricae docent, ipſe
„ vero produxit.
„ 69. 13. *Mercem* laborum ferre, pro *mercedem.*
„ 70. 14. *Trophaea* pro *tropaea.* Eſt enim Grae-
„ cum τρόπαια vel τροπαῖα. Gerh. Io.
„ Voſſius L. II de Art Gramm. cap. 11.
„ 85. 15. *Vilis* cum prima porrecta ſemper le-
„ gatur, hic corripit.
„ 90. 16. Verſus hic: *Verba miſer precibus quis*
„ *fata moueri*, pedis ſexti inops eſt.
„ 91. 17 & 18. In *fata* priorem corripuit: in *pro-*
„ *bo* priorem contra praecepta proſo-
„ diae produxit.
„ 107. 19. *mus* in *ſiccemus* porrectum eſt in
„ penultimo verſu hoc: *Ergo ſiccemus*
„ *oculos, gratemur gaudia noſtro*, qui etiam
„ eſt Heptameter. Praeterea in vltimi
„ 108. 20. verſus prima voce *Vouentes* primam

„ ſyllabam extendi, quis vnquam, niſi
„ proſodiae ignarus, putauerit?
„ Caetera de genere hoc adeo ſunt multa,
„ loquacem Delaſſare queant Fabium.

Quid cum maledicentisſimo hoc homine & ineptisſimo poëta tam in Curia, quam in Conventu Miniſterii ſit actum, memoriae prodidit B. M. Adamus Helms, Senior & Paſt. Petrinus, in Act. Miniſt. T. V. P. II. p. 13 ſqq his verbis:

„Den 20 Maii hat der Herr Syndicus D. Dauid „Gloxinius mich zur Commisſion auf Befehl ei-„nes Hochweiſen Raths auf die Cantzeley ge-„fordert, da M. Herbordo Rudolphi, Hanno-„verano, SS. Theolog Studioſo bey S. Hermann „Warlhoffs Wittwen ſich aufhaltend, fürgehal-„ten worden:

„1. Daſs ein Hochweiſer Rath ſich billig der „Collaboratorum Scholae Catharinianae müſte „annehmen, alſs welche dermaſſen durch Got-„tes Gnade beſtellet wäre, daſs die Bürger nicht „Urſache hätten, ihre Kinder priuatis Studio-„ſis zu untergeben, auch nicht wollte leiden, „daſs einer mehr, dann des Hoſpitis Kinder an „ſich zöge. Weil er nun dawider gethan, und „ſeiner hoſpitae Bruder Kinder zur inſtitution „angenommen, ſollte er ſolches als ein unbil-„liges Werck abſchaffen, und die Eltern er-„mahnen, dieſelbe publicae Scholae zu unter-„geben.

„2. Weil er auch neulich in obitum D. Iohan-„nis a Werlen ein Carmen drucken laſſen, dar-„über die Herren Collegae Scholae ſich be-ſchwe-

Digitized by Google

„ſchweret befunden in Supplica ad Senatum, „auch viele vitia darinnen geſetzet, ſollte er er- „mahnet ſeyn, ſolch famoſum ſcriptum zu er- „kennen, und die Herren Collegas mùndlich „oder ſchrifftlich dahin zu bringen, daſs ſie ihre „Klag fahren lieſſen, oder ſich ſonſten alſo ge- „gen ſie erklâren, daſs ſie mit ihm zufrieden „wâren, oder ein E. Rath wûrde die Mittel fûr „die Hand nehmen, daſs er ſolches mûſte ein- „ſtellen und enderen.

„Darauff er geantwortet:

„(1) Die frembden Kinder hâtte er auf Bitte „ſeiner Hoſpitae und ihrer Eltern ungerne „angenommen, begehrte ſie nich zu behalten.

„(2) Daſs er die Herrn Collegas ſollte in Car- „mine haben mit einem Worte beleidiget, ge- „ſtûnde er nicht. Er hâtte der Momorum al- „leine gedacht, wann ſie ſich des Worts woll- „ten annehmen, ſtellet er dahin, er hâtte ſie „nicht genennet: bath copiam der Supplication, „dann wollte er ſich verantworten.

„Der Herr Syndicus ſagte, copiam der Sup- „plication ihm zu ertheilen, wâre nicht befoh- „len. Es wâre befindtlich aus ſeinen Worten, „daſs er die Herrn Collegas hâtte gemei- „net, denn er hâtte die Momos genennet, „welche den priuatis praeceptoribus zu wie- der wâren. Nun nehmen ſich publicae „Scholae an, und widerſetzten ſich priuat-prae- „ceptoribus dreyerley Perſonen. 1. Ein Hoch- „weiſer Rath. 2. Das Ehrw. Miniſterium, und „3. die Herren Collegae Scholae vom Hochwei-

 ſen

„ſen Rath zu ſolchen Dienſten beſtellet. Die
„beyden erſten würde er ja nicht für Momos
„halten. Ergo ſo müſte er den dritten Hauffen
„meinen. Wolte er ſeinen Unfug nicht erken-
„nen, ſo würde man dem Fiſcali das Carmen
„hingeben, und vor dem Nieder-Gerichte dar-
„auff erkennen laſſen. Darauff antwortet er:
„Er hätte die Herrn Collegas nimmer gemeinet,
„ſondern diejenigen, davon ihm S. D. von Wer-
„len geſagt. Er hätte viele aduerſarios, hätte
„aber die Nahmen derſelben nicht können erfah-
„ren. GOtt ſollte ihn dafür bewahren, daſs er
„einen Hochw. Rath, oder das Ehrw. Miniſte-
„rium, oder die Collegas mit dem Nahmen Mo-
„morum ſollte nennen. Wären etliche vitia
„darinnen, ſo könnte er derſelbigen etliche ge-
„ringe auctoritate Barthii & Rutgerſii defendi-
„ren. Ein ander hätte auch wol vitia in ſeinem
„Carmine gelaſſen.

„Endlich ward ihm geſagt, es wäre beſſer, er
„hätte das Carmen zurück gelaſſen: er ſollte ſich
„gegen die Herrn Collegas mit einem Epiſtolio
„alſo erklären, daſs ſie mit ihm mögten zu frie-
„den ſeyn, und den conſtitutionibus Ampliſſi-
„mi Senatus nicht zu wider handeln, und damit
„Weitläufftigkeit vermeiden.

„Den 18 Iul. ward Conuentus Miniſterii in lo-
„co ſolito gehalten, da von mir, als Seniore,
„proponiret worden der Dnor. Scholae Colle-
„garum Schreiben an das gantze Miniſterium,
„ſo verleſen worden, in cauſa contra M. Her-
„bordum.

Decre-

„Decretum. M. Winterus & M. Hermannus „Weber ſollen ihm daſſelbe fürhalten und er- „mahnen, die Herrn Collegas, wie in Commiſ- „ſione Senatus geſchehen, zu placitiren.

Quo facto a Wintero & Webero, miſer homo iuramento ſe purgare ſtuduit. Sic enim ſcripſit Helmſius l. c. p. 22.

„Den 6 Auguſt. gaben M. Gerhardus Winte- „rus und M. Iohannes Weberus im Chor zum „Thum dem gantzen Ehrw. Miniſterio die Ant- „wort: M. Herbordus hätte ſich erkläret bey „dem höchſten Theil ſeiner Seeligkeit, er hätte „mit den Herren Collegis Scholae im Unguten „nichts zu thun, hätte ſie in ſeinem Carmine „nicht gemeinet, ſo wahr ihm GOtt zur ewi- „gen Seeligkeit ſollte verhelffen (3). Solchen „Beſcheid hab ich dem Herrn Rectori in meinem „Hauſe den 8 Aug. vermeldet, der ſich erkläret, „er wollte erwarten, was die deputirte Herrn „Commiſſarii des Raths ferner dabey thun „würden.

§. VIII.

Anni huius *Autumnale Examen* d. 21 & 22 Octob. habitum commemoratur in cit. Act. T. V. P. II. p. 24, narraturque de Dn. *Gothardo ab Höveln*, Sen. & Legato, quod ad Rectoris gratia-

(3) Non ſine horrore hoc iuramentum cum ipſo Carmine, in publicos doctores aperte ſatis iniurio, contuli.
—— Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Digitized by Google

rum actionem peregregie reſponderit, totique Examini finem impoſuerit.

§. IX.

Eodem anno *Studium Hebraicum* in noſtro Athenaeo eſt inſtauratum. Lucem enim vidit *Compendium Lexici Hebraei a Wilbelmo Schickardo olim editum, nunc vero* in vſum Scholae Lubecenſis *ſeorſim excuſum.* Lubec. 1644. 8. Nomen editoris non eſt expreſſum. Forſan ipſe Meierus in gratiam Athenaei noſtri hoc Compendium euulgauit.

§. X.

Anni 1645 *Vernum Examen*, d. 27 & 28 Mart. inſtitutum laudatur in Act. Miniſt. l. c. p. 28 ob tres in eodem d. 28 Mart. poſt horam quartam habitas Orationes (ad quas audiendas Rector doctos quosdam viros per ſchedulam inuitauit), nec non ob elegantem ſermonem, quo Dn. *Henricus Saſſius*, Senator, riuulos ſcholaſticos clauſit. Idem honor obtigit huius anni *Examini Autumnali*, de quo l. c. p. 56 memoriae prodita ſunt ſequentia: *Dnn. Legati erant Dn.* Gothardus ab Hövelen, *iun. & Dn.* Hinricus Saſſius. *Recitationi trium* Orationum de Summo Bono *aderant, praeter Dnn. Legatos & Verbi miniſtros, duo Doctores Iuris, vnus Doctor Medicinae, vnus Secretarius & duo Advocati. Dn. Hövelius claudebat actum pulchra Oratione Latina.*

§. XI.

An. 1646 menſ. Ian. *Chorus Symphoniacus*, tempore Crugerii ſublatus (vid. ſupra Cap. XI. §. IX.) Magnifici Senatus auctoritate eſt inſtauratus, & ita quidem, vt ad haec vsque tempora potuerit Muſicam ſanctiorem, qua templa perſonant, conſeruare, multisque litterarum cultoribus, quibus res anguſta domi, eſſe adiumento. Nouum hoc Chori initium in Act. Min. T. V. P. II. p. 61 eſt annotatum. Idem confirmant *Leges Chori Symphoniaci Gymnaſii Lubecenſis Anno* 1646. *d.* 3 *Ianuar.*, manu ſcriptae & Libro Chori praefixae. De *Simone Georgio Steinmetzio*, Chori Praefecto, ob praeſtantisſimas virtutes ſingularem honorem conſequuto, vid. Cap. XVI. §. II.

§. XII.

Tertio Februarii die huius an. 1646 Meierus IOACHIMVM SCHEVIVM, Mollenſem, Subſtituti nomine introduxit, vt gereret vices *Hermanni Bilefeldii*, rude donati. Moderanda ipſi ante biennium erat tradita Schola patria, poſteaquam an. 1644. d. 16 Mai. in Colloquio laudabiliter res ſuas egerat. Sic enim ſcripſit Helmſius Act. Min. T. V. P. II. p. 18: *Den* 16 *Maii hab ich und M. Iohannes Reiche das Colloquium mit gedachtem Schevio in meinem Hauſe gehalten, ihn quoad religionem orthodoxum befunden, weil er von dreyen Locis Theologicis de S. Scriptura, de DEo & de Perſona Chriſti gute reſponſa gegeben. Ich habe ihm auch etliche Vers ex Chriſtiano Poëta fürgelegt, welche*

er etymologice, ſyntactice und proſodiace wol erkläret. Eodem die Formulae Concordiae ſubſcripſit hac ratione: *Ego Ioachimus Schevius, Mollenſis Saxo, Scholae Mollenſis deſignatus Collega, haec puriorum Eccleſiarum Symbola ſincero corde amplector, idem mea manu teſtor. 16 Maii. an. 44.* Ex patria an. 1646 auſpiciis Magnifici viri, Chriſtophori Gerdeſii, Conſulis primarii, per litteras Meieri Lubecam vocatus eſt, vbi, poſt Bilefeldii mortem, ex Subſtituto an. 1648 factus eſt Collega & ſeptimae Claſſis Praeceptor. Vid. Act. Min. l. c. p. 61. In hac vero claſſe, & deiinceps aliis, tanta cum laude docuit, vt an. 1679. d. 28 Febr. e ſcholaſtico puluere per beatam mortem, aet. an. 60, egreſſus, praeconem nactus ſit ipſum ſummum Morhofium, ita canentem:

Muſarum e media te nunc, vir docte, palaeſtra
Deque Scholae raptum puluere fata vocant.
Puluis & vmbra ſumus. Tibi quondam in puluere tota
Inque vmbra, SCHEVI, vita, diesque perit.
Et nunc ipſe tuo commiſtus puluere puluis
Mergeris, ac vmbris adderis vmbra tuis.
Et nunc illa tui ſub terras ibit imago:
Plenior aſt ipſo e puluere vita redit.
Lux tibi, lux aliis doctas quae ſparſa per vmbras
Aethereae ſignat nunc tibi lucis iter.

Vid. Morhofii Opp. Poëtic. pag. 551 ſq.

§. XIII.

Vtriusque *Examinis* an. 1646 habiti memoria in Act. Miniſt. l. c. ſupereſt. De priori, 16 & 17 Mart. inſtituto, p. 68 refertur, quod Legati iſtud orna-

Digitized by Google

ornarint Dnn. *Henricus Saſſius*, & *Ioannes Pöppingius*, quorum ille in fine oratoris vices ſuſtinuerit. De poſteriori, d. 19 & 20 Octobr. peracto, inter alia p. 81 eſt annotatum, quod D. *Meno Hannekenius*, Superintendens, iſtud docta *Oratione de Fontibus Apertis* clauſerit.

§. XIV.

An. 1654 d. 2 Nov. IOANNES POLZIVS, Belziga-Saxo, Rector Wismarienſis, Athenaei noſtri Subrector, in locum defuncti Kockerti, eſt inauguratus, cum d. 8. Octobr. Formulam Concordiae hac ſubſcriptione approbaſſet: *Ego, Iohannes Polzius, Belziga-Saxo, Scholae Lubec. vocatus Sub-Rector, hanc Formulam Concordiae, quae invariatam & primam Auguſtanam Confesſionem complectitur, mente animoque comprobo, amplector & hac mea manu ſubſcribo.* Plura de eo in Capp. ſqq. occurrent. Conf. quae dixi Athen. Lubec. P. I. p. 16. 86. 87. 88, vbi pag. 87. lin. 17 pro 1664 lege 1654: corrige etiam annum, quo Rectoris Wismarienſis munia Polzius ſuſcepit. Ego de hac re ſcribens, Hinckelmanni Progr. Funebr. Polzianum ſum ſecutus.

§. XV.

Eod. an. 1654 D. MENO HANNEKENIVS, Superintendens, *Hebraicas*, *Biblicas & Symbolicas in Auditorio Cathariniano Lectiones* habuit, ad quas M. Sebaſtianus Meierus, Rector, hoc inuitauit Programmate:

M. SEBASTIANVS MEIER,
Lubec.
Scholae patriae Rector,
Beniuolo Lectori Salutem.

Omnem Rerumpublicarum & Eccleſiarum fortunam in ſola iuuentutis educatione verti, cum hi, qui vt omnia bene ſe haberent, & proſpere feliciterque cuncta caderent, animitus optarunt: tum illi quoque, qui vt cum Religione Respubl. intercideret, omniaque ad vaſtitatem vocarentur, machinati ſunt, probe intellexerunt. Cum infenſisſimus Chriſtianae Religionis hoſtis & famoſisſimus Apoſtata, Iulianus, Religionem Chriſtianam abolere, omnemque Soſpitatoris noſtri memoriam, ex animis ſubditorum ſuorum delere moliretur, nullo id citius modo ſe impetraturum confidebat, quam ſi omnibus, qui ſub imperio ſuo erant, Scholarum vſu interdiceret. Et certe hoc conſilium nunquam eum fefelliſſet, niſi diuina illud prouidentia clementer anteuertiſſet, eiusque nefarios conatus ſufflaminaſſet. Scholae enim nihil aliud ſunt, quam ſeminaria, in quibus temporis progreſſu plantae & ſurculi progerminant & ſuccreſcunt, qui maximo cum fructu in hortos Rerumpublicarum & Eccleſiarum transponi, & hoc pacto imperia & Regna feliciter, & ex ſubditorum voto adminiſtrari, tum apti & idonei ad ſacerdotia viri deligi poſſunt. Hoc inter Ethnicos animo ſuo praecepit praeuiditque Numa Pompilius, qui cum poſt fata Romuli rerum potiretur, in eam

eam potiſsimum curam incubuit, vt quae ciuitas a Romulo fauſtis condi auſpiciis, partimque vallis foſsis moenibusque cingi & muniri coepta erat: certo quodam Deorum cultu, & Religione aſtringeretur, & populus, quod in actionibus ſuis omni Magiſtratus poena grauius extimeſceret, haberet. Praeterquam igitur quod ſacra, & caerimonias, omnemque cultum Deorum immortalium docuit; Ancilia, atque Palladium, ſecreta quaedam Imperii pignora, dedit, in ſpem certam ingreſſus fore, vt his ſacris quaſi praeſidiis inprimis vero Palladis ſimulachro ſancte religioſeque habito & cuſtodito, res ciuitatis ſint in vado ſalutis, quae opinio ipſum etiam non fruſtrata eſt. Hoc Ethnicum licet: at religioſo tamen animo ſuſceptum a Numa Pompilio inſtitutum maximi faciunt, & accurate adhuc obſeruant, qui in Rebus publicis ad gubernacula ſedent, & clauum torquentes ex ſententia puppim gubernare intendunt, ſuamque in eo curam configunt, vt Palladium h. e. Scholam bene conſtitutam, cum orthodoxa Religione, ſua in ciuitate habeant: quo tenerior aetas ſtatim a primordio vitae, ad pietatem verique Dei cultum, honeſtatem & caeteras virtutes recte informetur. Atque hoc ſi in ſuo quis Magiſtratu per Germaniam commendare: nos certe in noſtro, quem clementisſimus Deus diu ſaluum atque incolumem benigne ſoſpitet, optimo iure meritoque praedicare poſſumus. Praeterquam enim quod inclutus huius Reipublicae Magiſtratus ciuitatem hanc a Maioribus laudabiliter

biliter fundatam aequis legibus moderatur & gubernat, quicquid periculi ingruere, eique imminere videtur, pro virili ſua, ſecundum Deum, auerruncare contendit, & ſalutem civium, quibuscunque poteſt modis prouehere & promouere, eorumque opes & fortunas auctare, ſtabilire, inque ſolido locare, nimium quantum laborat; Iuuentutis ſalutem maximae ſibi curae eſſe, non obſcuris, ſed expresſis minimeque adumbratis documentis prodit. Hoc cum alia innumera laudabiliter ſancita, tum maxime illud teſtari videtur, quod paucis abhinc annis, vt ab ineunte vterque ſexus aetate, in fundamentis Religionis, publice in templo ab Eccleſiae Miniſtris erudiatur, inſtituit, & publicae Scholae ſplendorem, nunquam non reddere illuſtriorem, eiusque honeſtisſimam famam in remotiſſimas etiam transfundere regiones deſudat. Hanc paternam Magiſtratus curam, dum ad ſe quoque Reuerendum Miniſterium pertinere iudicat, rectaque ſecum via reputat, ſuam Amplisſimo Magiſtratui opem & operam, vbi ea exigitur, ferre & commodare nequaquam detrectat; quin quae ad ſalutem Scholae eiusque commodum facere posſint, monet, & pro re nata, ſalutari conſilio ſuccurrit. Inprimis vero *Plurimum Reuerendus, Clarisſimus & Exellentisſimus Dn: MENO HANNEKENIVS S. S Theologiae Doctor celeberrimus, & Eccleſiae Lubecenſ. tum adiunctarum Superintendens grauisſimus*, beniuolam voluntatis ſuae inclinationem, qua toto iſto tempore, quo fatis felicibus vrbem hanc ingreſſus

ſus eſt, in Scholam hanc propendit, magis atque magis aperire & teſtari non deſiſtit, dum praeter taedioſos illos labores, quos hactenus in *Tabulis* ſuis, miranda quadam dexteritate, nec ſine ſingulari mentis acumine conſignatis, publice deſcribendis, earumque legitimo vſu iterum ac ſaepius monſtrando impendit: Vt Iuuentutis ſtudiis quam rectisſime conſulatur, atque paulo adultior aetas ſolido cui olim innitatur, fundamento gaudeat, ipſe *lectionem Hebraeam* publice in Auditorio Cathariniano, *diebus Martis & Veneris a* 1 *in* 2. *pomeridianam* profiteri, ſimulque cum ea perſpicuam ad *lectionem Biblicam & libros Symbolicos* manuductionem proponere ſecum decreuit. Opus ſane, quo quid ſalutarius, & e re Iuuentutis magis dicam non reperio. Cum enim omnis eius labor, qui animum ad Theologiae ſtudium applicare, & Miniſtrum Euangelii olim agere conſtituit, omniaque eiusdem virtutis inſtrumenta, & ſubſidia in lectione ſacrorum Bibliorum conſumenda ſint, quo pacto cum fructu ea leget, aut quae legit, intelliget; niſi idioma illud, quo primitus Biblia expreſſa ſunt, calleat, nulloque adhibito arbitro, ſeu interprete, ea legere posſit? Equidem, qui ipſe viſu non vsque adeo praeditus ductorem ſequitur, ne in foueam aut ſpecum imprudens delabatur, cauet: at qui ipſe recte oculis ſuis vtitur, omnia praetentare, & quocunque modo ne hallucinetur, prouidere poteſt: eodem quoque pacto

pacto, qui aliorum in Bibliis interpretandis vtitur ſubſidio, habet quod ſequatur, ne in praecipitia & abrupta rapiatur, at qui ipſe Hebraea legere & intelligere potis eſt Biblia, is minutiſſima quaeque accuratisſime ſcrutatur & obſeruat. Hebraea igitur guſtanda & excolenda ſunt ei, qui ſpartam olim, ad quam anhelat, ornare & commodis Eccleſiae vſui eſſe intendit. Sed nec Hebraea tantum lingua diſcenda eſt: verum etiam quo pacto Biblia cum fructu legenda, & praeter Biblia, qui libri euoluendi, & noctu & interdiu manibus verſandi, & qua via in iis euoluendis incedendum ſit, ſcire oportet eum, qui linguam ſuam aliis in Eccleſia docendis deuouit. Multi quidem, ſi paulo vltra inſtitutiones Catecheticas ſapiunt, ſe ad grande hoc munus obeundum ſatis inſtructos eſſe arbitrantur, ſed toto coelo errant. Quomodo enim alios quid credendum ſit, docere poterunt, qui quid in Synodis vnanimi conſentientium ſuffragio comprobatum ſit, ignorant? Quomodo haereticorum dogmata elident, eorumque prauitatis myſteria leuato velo patefacient, qui, quid in Conciliis damnatum ſit, nunquam legerunt? Non, credite mihi, per aliquot octerniones extenſae Diſputationes: non compendia defunctorie lecta, veſtrum olim in petitione Miniſterii honorem afferent. Non ex compendiis, & veſtrae, & eorum, quibus praeficiemini, fidei rationem reddetis & exigetis: Biblia & Symbolici libri veſtrum honorem defendent & tuebuntur. Ex his, quicquid ad rem reſpondebitis, licet diuerſum

ſum a vobis ſentientes ſaluo honore ei accedere non posſint, nunquam tamen intercedere poſtulabunt, neque contra hiſcere, aut mutire audebunt. Quapropter, qui ad Theologiae myſteria tractanda animum adiungere conſtituiſtis, hoc plurimum Reuerendi & Excellentisſimi D. Superintendentis beneficium, grato animo amplectimini, & quantum in vobis eſt, gratificandi eius ſtudium, iugi induſtria, asſiduitate, obſequio & obſeruantia excitare & expergefacere annitimini: nec committite, vt quod paratisſimo ſuſcepit animo, veſtra ſocordia aut negligentia intermittere cogatur. Tu vero, clementisſime Deus, & animi & corporis vires ſuffice, vt omnia ad nominis tui gloriam, Scholae noſtrae incrementum, & Iuuentutis in vera pietate informationem feliciter cedant & dirigantur, atque ex hac Schola nunquam non prodeant viri qui Eccleſiae ſalutem, & Reipublicae authoritatem tueri, & propugnare posſint. P. P. Lub. anno M. DC. LIV. III Id. Nouembr.

Tabulae Hannekenianae, paulo ante laudatae, hodieque ſuperſunt. Quam male quosdam habuerit ceſſans earum tempore Hinckelmanni vſus, legi poteſt in Act. Miniſt. T. VII. f. 13. a. b. 17. b. Neque ſolum Tabulae, ſed ipſa etiam *Hannekeniana Grammatica* in noſtro Gymnaſio fuit vſurpata. Docet hoc iterata eius editio, cui hic praefixus titulus: *Grammatica Hebraea cum Tabulis Synopticis viri admodum reu. & excellentiſſ. D. Menonis Hannekenii, SS. Theol.*

Doct.

Doct. & Eccleſ. Lubecenſ. Superintendentis grauiſſimi, in gratiam Scholarum auctior, & noua forma, eaque Tabulis accommodata, edita, accurante M. Henrico Bangerto. Lubec. 1660. fol. Dedicauit hanc editionem Bangertus toti venerabili Miniſterio, & poſt laudatam, ob ſummum vſum, depulſa barbarie, Hebraeae linguae inſtaurationem, *Sicut igitur,* inquit, *aeterno digni encomio cenſendi illi Magiſtratus ſunt, qui exemplo Caroli M. iubent, vt in publicis ſcholis, praeter ceteras, etiam Hebraea lingua diſcentibus proponatur: ſic illos praeclare de re literaria pariter & Chriſtiana mereri exiſtimandum eſt, qui imitatione Capnionis, iſtius trium linguarum Phoenicis, vt Eraſmus appellat, contra contemptum ſanctae linguae depugnant, & ſummam eius dignitatem & neceſſitatem, quibus poſſunt modis, inculcant. In his merito numeramus Virum pl. reuerend. ampliſſ. & excellentiſſ.* Menonem Hannekenium, *SS. Theol. Doctorem celeberrimum, & iam Superintendentem Eccleſiae Lubecenſis vigilantisſimum, Patronum ac amicum meum honoratiſſimum. Qui non modo, praeter Theologiam, etiam Hebraeam linguam annos viginti in florentisſima quondam Marpurgenſi Academia ſumma dexteritate & eximio cum fructu docuit, verum etiam linguae eiusdem praecepta methodo concinna & ſuccincta complexus, in gratiam diſcentium, potisſimum tamen eorum, qui tunc ſe ei erudiendos in illa tradiderant, in lucem emiſit. Cuius libri cum propter diſtracta exemplaria iteranda iam eſſet editio, voluit Vir boni publici amantisſimus, vt, cum munus Hebraea docendi iam mihi in Lyceo noſtro iniunctum ſit, illum recenſitum*

tum denuo publici iuris facerem. Prodit igitur ille non auctior modo, ſed & correctior, & nitidioribus typis, eaque forma, quae Tabulis accommodata, adeoque talis, qui ſingulari cum fructu diſcentium in ſcholis proponi, & legi a ſtudioſis huius linguae poſſit. Ceterum Hannekenius etiam ob redditum Athenaeo noſtro ſtudium Hebraicum a Waſmutho valde eſt laudatus. Locum dedi iam Athen. Lubec. P. III. p. 528.

§. XVI.

An. 1656 menſe Novembri factus & Collegis traditus eſt nouus *Receſſus*, in quo varii defectus, in cultu ſacro, vita & moribus diſcipulorum, inſtitutione ac ſtudiis obſeruati vt emendentur, ſeuere praecipitur. Extat manu ſcriptus T. VI. P. I. Act. Min. f. 205 — 213. Typis vero etiam eſt excuſus & Receſſui de an. 1662 (de quo mox) annexus.

§. XVII.

An. 1662 lucem viderunt *Euangelia & Epiſtolae Dominicorum ac Feſtorum dierum, cum nonnullis Lectionibus aliis, tam ex veteri, quam nouo Teſtamento, certis temporibus Lubecae quibusdam diebus etiam profeſtis publice explicari ſolitis, quae in aliis Euangeliorum libris non reperiuntur. Acceſſerunt Diſticha Iohannis Stigelii Dominicalibus, & Bernhardi Bomgardii Feſtivalibus Euangeliis praefixa. Omnia Graece & Latine diligenter edita. Pro Schola Lubecenſe.* Lubec. 8. Additae ſunt quatuor vniuerſalium Conciliorum, Nicaeni, CPolitani primi, Epheſini & Chalcedonenſis Ἐκθέσεις πίστεως, veluti Euangelicae doctrinae Summae.

§. XVIII.

Eod. an. 1662 prodiit Receſſus hoc titulo: *Receſſus nouiſſimus pro emendandis corrigendisque defectibus Scholae Lubecenſis, item Leges de officiis Praeceptorum & Diſcipulorum de Anno 21 & 28, ſambt darauff erfolgeten übrigen Viſitations- und andern Receſſen de Anno 30 & 56. Iuſſu Ampliſſimi Senatus recognitus & publicatus.* Lubec. 8. Edita hoc anno ſimul eſt *Noua Oeconomia, ſiue Diſtributio Lectionum & Exercitiorum, quae in Schola Lubecenſi proponuntur ſecundum horas & dies per Claſſes ſingulas.* Quae Oeconomia licet non pauca complectatur, quae hodie multo aliter ſe habent, tamen quia ad hiſtoriam huius temporis ſcholaſticam omnino pertinet, integra ob raritatem hic eſt inſerenda & conſeruanda. Ita vero habet:

EXERCITIA CLASSIS SEPTIMAE.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut.	7	Lectio.
	8	Auſcultatio ad Exercitia Sextae Claſſis.
	9	Vocabula & Declinationes.
Pomerid.	12	Pictura literarum docente Calligrapho, & Catecheſeos Germanicae recitatio.
	1	Lectio.
	2	Auſcultatio.
	3	Vocabula & Coniugationes.

Die Mercurii.

Matut.	7	Lectio Euangelii Latino-Germ.
	8	Auſcultatio.
	9	Catecheſis Germanica cum Pſalmis.

Diebus

Diebus Martis & Iovis,

Matut. 7 Lectio.
8 Auſcultatio ad Exercitia ſextae claſſis.
9 Vocabula & Declinationes.

Pomeridiana conveniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut. 7 Lectio Evangelii & Epiſtolae Latino-Germ.
8 Auſcultatio.
9 Repetitio Catech. Pſalm. & Vocabulorum.

Pomerid. 12 Pictura literarum & Modulatio Hymnorum funebrium.
1 Lectio Evangelii Latini.
2 Templum petitur.

EXERCITIA SEXTAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut. 7 Lectio & Vocabula.
8 Paradigmata Declinationum & Recitatio Nominis & Pronominis.
9 Analyſis Grammatica.

Pomerid. 12 Pictura literarum docente Calligrapho, & Catecheſeos Germanicae recitatio.
1 Paradigmata Coniugationum.
2 Vocabuli & Recitatio Verbi, vel Participii.
3 Auſcultatio.

Die Mercurii.

Matut.
7 Lectio ſcriptae Analyſis.
8 Catecheſis Germanica cum Pſalmis.
9 Analyſis Grammatica.

Diebus Martis & Iouis.

Matut.
7 Lectio & Vocabula.
8 Paradigmata Declinationum & Recitatio praeceptorum Donati.
9 Analyſis Grammatica.

Pomeridiana conueniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut.
7 Repetitio Vocabulorum & Emendatio ſcriptae Analyſis.
8 Repetitio Catech. Pſalm. & picturae literarum inſpectio.
9 Analyſis Grammatica.

Pomerid.
12 Pictura Literarum & Modulatio Hymnorum funebrium.
1 Lectio Euang. Latini & interpretatio breuis dicti cum Analyſi.
2 Templum petitur.

EXERCITIA QVINTAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut.
7 Donati praecepta, notata cum Declinationibus.
8 Initia compoſitionis Latinae.
9 Vocabula.

Pictu-

Pomerid.
12 Pictura literarum docente Calligrapho, & Muſicae initia.
1 Colloquium lib. 1. & 2.
2 In coniugandis phraſibus exercentur.
3 Colloquiorum lib. 1 & 2 cum geneſi.

Die Mercurii.

Matut.
7 Syntaxis, Praeterita.
8 Initia compoſitionis Latinae.
9 Emendatio compoſitionis.

Diebus Martis & Iouis.

Matut.
7 Donati praecepta, notata cum Coniugatione.
8 Initia compoſitionis Latinae.
9 Tirocinium Latinae linguae.

Pomeridiana conueniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut.
7 Repetitio Catech. Pſalm. & Praeteritorum.
8 Exercitia ex Colloquiis.
9 Emendatio Exercitiorum.

Pomerid.
12 Muſica Choralis & pictura literarum.
1 Euangelici dicti interpretatio cum Analyſi Etymologica.
2 Templum petitur.

Digitized by Google

EXERCITIA QVARTAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut.	7	Praecepta Donati omnia & ſingula,
	8	Colloquiorum lib. 3. 4 & 5.
	9	Exercitia Styli.
Pomerid.	12	Pictura literarum docente Calligrapho, & Muſicae initia.
	1	Epiſtolae Ciceronis breuiores.
	2	In coniugandis phraſibus exercentur.
	3	Epiſtolae Ciceronis breuiores cum geneſi.

Die Mercurii.

Matut.	7	Catech. Lat. cum interpret. Pſalm. &
	8	Compend. Theolog.
	9	Exercitiorum compoſitio.

Diebus Martis & Iouis.

Matut.	7	Syntaxis Donati cum Exemplis.
	8	Colloquiorum lib. 3. 4 & 5.
	9	Exercitiorum compoſitio.

Pomeridiana conueniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut.	7	Repetitio Catech. Pſalm. & compendii Theol.
	8	Exercitiorum emendatio.
	9	Exercitiorum compoſitio.

Muſica

Pomerid.	12	Muſica Choralis & pictura literarum.
	1	Euangelii totius interpretatio cum Analyſi Syntactica.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA TERTIAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Martis.

Matut.	7	C. Grammaticae praecepta de Etymologia.
	8	S. Terentii Comoediae cum geneſi, vel imitatione.
	9	C. Colloquia Helvici cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam, per tres claſſes.
	1	P. Ciceronis de Amicitia, vel Paradoxa cum imitatione.
	2	C. Grammaticae Praecepta de Praeteritis & Supinis.
	3	S. Terentii Comoediae cum imitatione.

Die Mercurii.

Matut.	7	C. Nomenclat. & Catecheſ. cum Compendio Theologico.
	8	C. Exercitia proponit extemporanea.
	9	C. Exercitia emendat, & ſemper adeſt.

Die Iovis.

Matut.	7	C. Syntaxis.
	8	C. Colloquia Helvici.
	9	S. Epiſtolae Ciceronis cum imitatione.

Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres claſſes.
	1	
	2	P. Sententias illuſtres, cum imitatione.
	3	C. Eraſmi de Ciuilitate morum, vel ſimile quid.
		P. Sententias illuſtres.

Die Veneris.

Matut.	7	C. Syntaxin.
	8	C. Colloquia Helvici.
	9	S. Epiſtolas Ciceronis cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres claſſes.
	1	S. Arithmeticam cum Geometriae initiis.
	2	C. Syntaxin.
	3	P. Sententias illuſtres.

Die Saturni.

Matut.	7	C. Catechiſmum Lutheri cum Compendio Theologico.
	8	C. Exercitia ſe praeſente compoſita.
	9	C. Emendat.
Pomerid.	12	C. Muſic. Choral.
	1	S. Evangelii Graeci Lect. & Interpret. Latin.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA SECVNDAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Martis.

Matut.	7	C. Grammaticae praecepta de Etymologia
	8	S. Terentii Comoedias cum geneſi vel imitatione.
	9	S. Proſodiam & Ovidium.

C. Exer-

Digitized by Google

Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam, per tres Claſſes.
	1	P. Ciceronis de Amicitia, vel Paradoxa cum imitatione.
	2	C. Grammaticae Praecepta de Praeteritis & Supinis.
	3	S. Terentii Comoedias cum imitatione.

Die Mercurii.

Matut.	7	C. Nomenclator.
	8	P. Exercitia Proſae extemporanea.
	9	S. Verſus.

Die Iovis.

Matut.	7	C. Syntaxin.
	8	P. Grammaticam Graecam.
	9	S. Epiſtolas Ciceronis cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	P. Sententias illuſtres, cum imitatione.
	2	C. Erasmi de Ciuilitate morum, vel ſimile quid.
	3	P. Sententias illuſtres, cum doctrina Troporum & Figurarum.

Die Veneris.

Matut.	7	C. Syntaxin.
	8	P. Plutarchum, vel Iſocratem.
	9	S. Epiſtolas Ciceronis cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	S. Arithmeticam cum Geometriae initiis.
	2	C. Syntaxin.
	3	P. Sententias illuſtres, vt ſupra.

Die Saturni.

Matut.	7	C. Catechiſmum Lutheri cum Compendio Theologico.
	8	P. Exercit. proſae orationis meditata.
	9	S. Verſus.
Pomerid.	12	C. Muſicam Choralem.
	1	P. Euangelii Graeci interpretatio & Analyſis Grammatica.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA PRIMAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Martis.

Matut.	7	P. Officia Ciceronis, adhibita Analyſi Logica.
	8	P. Diſputat. ad vſum Logicum, & breuis repetitio concionum.
	9	R. Logicam per exempla & diſſertationes ad intellectum praeceptorum.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	R. Poëtam Graecum, Homerum vel Heſiodum.
	2	S. Horatium vel Virgilium, Grammaticam Graecam.
	3	P. Exercitia Graeca.

Die Mercurii.

Matut.	7	P. Linguam Hebraeam.
	8	S. Verſus Latinos & Graecos alternatim.
	9	R. Exercitia Oratoria, ſecundum Aphthonii Progymnaſmata.

Die

Die Iovis.

Matut.	7	P. Graecum Oratorem.
	8	S. Poëtam Latinum.
	9	R. Rhetoricam per exempla & diſſertat. ad intellectum praeceptorum.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	R. Orat. Cicer. vel breviorem aliam, cum Analyſi Logica & Rhetorica.
	2	R. Exercitia Styli extemporanea, & Variationes Figurarum.
	3	S. Arithmeticam cum Geometria.

Die Veneris.

Matut.	7	P. Oratorem Graecum.
	8	S. Novum Teſtamentum Graecum.
	9	R. Rhetoricam per exempla & diſſertationes pro exercitio Oratorio nouo in ſingulas ſeptimanas.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	R. Orat. Cicer. vt ſupra.
	2	R. Exercitia Styli extemporanea, & variationes Figurarum.
	3	S. Sphaeram.

Die Saturni.

Matut.	7	P. Exercitia Graeca.
	8	S. Verſus Latinos & Graecos alternatim.
	9	R. Compend. Locor. Theologicor.

C. Mu-

Pomerid.	12	C. Muſiam Choralem, per tres Claſſes.
	1	R. Compendium Ethicum, vel Phyſicum.
	2	Templum petitur.

Ratio informandi ſumatur ex Oeconomia veteri, quatenus ea praemiſſo Senatus Decreto non eſt emendata.

„Caeterum, vt ſingulis ſemeſtribus magno cum „fructu diſcipuli ex inferioribus in ſuperiores „claſſes transferantur, haec in ſingulis claſſibus „*Meta* obſeruetur.

„Meta Septimae Claſſis: (1) Exacta lectio. (2) „Catecheſeos, (3) Pſalmorum, (4) Vocabulo-„rum claſſi huic aſſignatorum, (5) Paradigma-„tum, tum Declinationum, quam Coniugatio-„num, recitatio.

„Meta Sextae Claſſis: (1) Mediocris praece-„ptorum Donati, partium declinabilium cogni-„tio. (2) Accurata caſuum in Nominibus: & „Temporum & Modorum in Verbis diſtinctio. „(3) Analyſis ſecundum partes declinabiles. „(4) Exacta Vocabulorum & Pſalmorum huic „claſſi aſſignatorum, nec non Catecheſeos re-„citatio.

„Meta Quintae Claſſis: (1) Praeceptorum „Donati, cum Etymologiae, tum praecipuarum, „maximeque in componendo obuiarum Synta-„xeos regularum cognitio. (2) Expedita, in pri-„mis Tirocinii; poſt Colloquiorum, ex primo „& ſecundo libro Corderi, interpretatio. (3) „Vocabulorum ſub numero 1, 2. 3, & Cateche-„ſeos, abſque interpretatione Dn. D. Lutheri,

Lati-

„Latinae: tum Praeteritorum ſimplicium reci-„tatio. (4) Breuis Periodi Germanicae in Lati-„num ſermonem, ſecundum regulas in tabula „parieti affixa ſcriptas, transpoſitio.

„Quartae Claſsis meta: (1) Exacta totius Do-„nati, quoad Etymologiam & Syntaxin; necnon „Praeteritorum & Vocabulorum, ſub numero „1.2.3. 4 huic claſsi aſsignatorum, tum quoque „Catecheſeos Latinae cum explicatione Dn. D. „Lutheri, vt & Corporis Dn. Matthaei Judicis „cognitio. (2) Accurata Colloquiorum Corde-„ri ex 3.4.5 libro: nec non Epiſtolarum Cice-„ronis a Sturmio collectarum, ſecundum Ety-„mologiam & Syntaxin Donati, reſolutio: & „(3) ſecundum plerasque Syntaxeos regulas „Donati compoſitio.

„Tertiae Claſsis meta: (1) Mediocris Gram-„maticae maioris, quoad Etymologiam & Syn-„taxin, cognitio, (2) Exacta lectionum ex „Terentio, Cicerone & Colloquiis Helvici, pro-„poſitarum reſolutio. (3) absque grauioribus „erratis, ſecundum communiores regulas, Com-„poſitio. (4) Principiorum Graecae linguae in „Legendo & Declinando perceptio. (5) Perfe-„cta denique totius Nomenclatoris & praece-„ptorum in Epitome D. Dieterici huic claſsi as-„ſignatorum cognitio.

„Secundae Claſsis meta: (1) Exacta praece-„ptorum totius Grammaticae Latinae: (2) Com-„pendii Graeci, (3) nec non Florilegii cogni-„tio. (4) Orationum Iſocritis, πρὸς Δημον. κὶ

Νικ.

„*Nix.* reſolutio. (5) accurata ſecundum praece„pta Grammaticae compoſitio.

„Primae Claſſis meta, & quidem *Infimi ordinis:* „(1) pura & elegans in Latinis Graeciſq; Com„poſitio. (2) Praeceptorum Logicae, Rhetori„cae, vt & Hebraeae Grammaticae delibatio. „*Medii ordinis*, praeter puram & elegantem com„poſitionem, vbi ſenſus id ferre videbitur, per „tropos & figuras amplificatio: & praecepto„rum Logicae, Rhetoricae & Grammaticae He„braeae mediocris perceptio. *Supremi* vero *or*„*dinis*, accurata omnium, quae in prima claſſe „traduntur, cognitio: tum Exercitiorum ſecun„dum praecepta Aphthonii diſpoſitio: & in pro„ſa ligataq; elaboratio.

Ceterum ex Receſſ. huius an. 1662 notamus, quod in eo §. 13 Rectoris *Collegium priuatum Oratorium* valde laudetur: §. 14. *Poëſis Graeca:* §. 15 *Matheſis* diligenter exercenda iniungatur. In *Viſitatione*, hunc annum in titulo prae ſe ferente, §. 5 a Magiſtratu *ſcholae clancularíae* ſeuere interdicuntur, atque *dem Fundamento dieſer Schul, der Kirchen-Ordnung gerade zu wider lauffende: zu Verkleinerung, Abbruch und endlichem Verderb der offenen Schulen, gemeiner Education und aller Diſciplin gereichende: in guten Regimentern nicht zu duldende, weiln ſie keiner inſpection unterworffen, und wenig beſtändiges, ſo zu gemeinen Nutzen gedeyen und auffkommen möchte, dadurch verrichtet werden kan: für untüchtig, gefehr- und ſchädlich allezeit geachtete* appellantur.

§. XIX.

§. XIX.

Hoc etiam anno 1662 Bangertus publici fecit uris *de Magnifici Viri Dn. Antonii Coleri, ICti, Reip. Lubec. Conſulis & Haereditarii in Bleyſtorff &c. Ortu, Vita & Exceſſu Commentationem*, quam celeberr. Goetzius de Conuerſ. Pontif. ex Script. Lutheri & Lutheranor. p. 17 *eleganter admodum ſcriptam* rectisſime dicit. Conf. Ath. Lub. P. I. p. 65. 142 ſqq.

§. XX.

Anno 1663 duo noui Collegae in ſocietatem ſcholaſticam ſunt cooptati. Primus eſt SAMVEL FRANCK, Stetinenſis, (an. 1633 natus) cui Cantoris munus d. 19. Febr. commiſſum. Ipſe autem die ſequenti Eccleſiae noſtrae Symbolis hac formula ſe adſtrinxit: *Ego Samuel Franck, Stetinenſis Pom., Lubecenſis Scholae Cantor, Formulae huic Concordiae, cum annexis Symbolis, ſubſcribo, amplexurus eam diuina fauente gratia, dum viuo. Lubecae d.* 20 *Febr. Anno* 1663. Vitam cum morte an. 1679. d. 4 Febr. permutauit. Vid. Mellii Nachr. von Lub. p. 229. Poſt Franckium eodem anno 1663 Scholae Collega à Magnif. Cos. primario, Hermanno a Dorne, adhibito Meiero, Rectore, declaratus eſt ANDREAS LVDERVS, Groeninga-Halberſtadienſis, qui d. 3 Nouembr. ſolemni ritu ſcholaſticum munus coepit: d. 7 Nouembr. Formulae Concordiae ſubſcripſit: d. 20 Dec. 1678 e ſchola terreſtri in coeleſtem commigrauit. Vid. Bangertus in Cal. cit. p. D 4. Mellius l. c. p. 230.

§. XXI.

§. XXI.

Octauo Id. April. h. a. *Adamus Laurentius Nicolai*, Lubecenſis, *Leſſum, carmine heroico Graeco expreſſum, quo IESV CHRISTO, Saluatori ſanctisſimo, iuſta perſoluit*, in Examine publico recitauit, quod Carmen eodem anno Lubec. 4. euulgatum. Vid. Athen. Lubec. P. II. p. 176 ſq.

§. XXII.

Anno 1664 fleuerunt Muſae noſtrae Catharinianae mortem MEIERI, Rectoris ſui, d. 12 Febr. defuncti. Luctus interpretes & Collegae (praeſertim Bangertus vid. Athen. Lub. P. III. p. 459 ſq) & diſcipuli, laudatus Ad. Laur. Nicolai (vid. Athen. Lub. P. II. p. 167 ſqq) aliique numero haud exiguo fuerunt. Graiae in primis Muſae cauſas habebant grauisſimas, cur mortem Meieri acerbe deflerent. Quam peritus enim fuerit Meierus Graecarum litterarum, oſtendunt *Graeca Carmina* longe elegantisſima, quae ſaepius elaborauit: oſtendit Tubingenſium iudicium l. c. P. III. p. 183 iam allatum.

CAPVT

CAPVT XVI.

DE *Rectoratu* *M. HENRICI BANGERTI.*

A. 1664 & 1665.

§. I.

Eam, viuente Meiero, ſibi iam comparaverat eruditionis, dexteritatis, induſtriae laudem M. HENRICVS BANGERTVS, vt vnusquisque facile poſſet in ſpem ingredi, fore, vt ſi Meierum viuendo ſuperaret, ei quoque defuncto ſurrogaretur. Impletam voluit hanc ſpem Magnificus Senatus,& per D. Dauidem Gloxinium, Syndicum, an. 1664. d. 15. Martii Bangertum Rectorem publice renunciauit, conſtituitq; Vid. Oratt. habitae d. 15 Mart. in Schola Lubecenſi, quum Magnificis Dnis Conſulibus praeſentibus M. Henricus Bangertus Rector renunciaretur. Lubec. 1664. 4. Exponit autem perelegans Gloxiniana Oratio *ſummam Scholarum Neceſſitatem*; Bangertina vero *Gentium Scholas* ex antiquitate breuiter quidem, ſed erudite, recenſet. Auxit actus huius ſolemnitatem, quod in eodem Bangertus, Rector, IOANNI POLZIO, Subrectori, munus Conrectoris, Magnifici Senatus auctoritate, contulerit, quod munus neruoſa *Oratione de Plutarchi Dicto, in quo ad doctrinam ſolidam conſequendam naturam, inſtitutionem & exercitationem requirit*, Pol-

zius auſpicatus eſt. Annexus eſt Orationibus a Gloxinio & Bangerto habitis *Catalogus Rectorum ceterorumq; Collegarum*, quorum vltimus eſt David von der Brûgge, Subrector, quem Catalogum conſignando Bangertus egregie de Athenaeo noſtro meritus eſt. Licet enim nonnunquam nobis fuerit ab eo recedendum, adſcribimus illum tamen optimis ſubſidiis, quibus ad conficiendam hanc Hiſtoriam vſi ſumus. Quare etiam in Cap. vlt. ſ. XXII. eum, ob raritatem, integrum, & ſimul ad noſtra vsque tempora continuatum, reddimus.

§. II.

Praeter inauguralem Orationem, ſcripta a Bangerto, Rectore, edita, quae mihi innotuerunt, ſunt ſequentia:

Programma, in quo varia ex Hiſtoria Ioſephi delibantur. Lubec. 1664. 4. (pl. 2). Inuitauit hoc Programmate (in cuius initio diſſeruit etiam *de inſtaurata poſt barbariem Latina Lingua*) ad *Orationes de Ioſephi Venditione* Prid. Non. April. habitas a *Valentino Acidalio*, Lubecenſ., *Ioan. Colero*, Lubec., *Mich. Pampien*, Lubec., *Georg. Balemann*, Lubec., *Menone Hannekenio*, Lubec., *Clement. Sucouio*, Gulzouia-Pomeran., *Io. Petr. Stein*, Lubec., *Adam. Henr. Möllenhoff*, Lubec., *Ioach. Dörnero*, Lubec., *Godofr. Reinholdo*, Oldenburgenſ., *Ioan. Iacob. Ienſſen*, Gruba-Holſat.

Programma de intenſiſſimo, quorundam erga veram Eruditionem Amore. Lub. 1664. 4. (pl. 1½). Praemiſit Orationibus *de Hiſtorici Studii Vtilitatibus* a *Ioan.*

a *Ioan. Colero*, Lubecenſ.; ac *de Ciconia* a *Bernhardo Freſe*, Lubecenſ. d. 14 April. recitatis.

Programma in funere Iohannis Henrichſen, *Reip. Lubec. Secretarii.* Lubec. 1664. d. 9. Sept. 4. (pl. 3.)

Programma de Verbis Platonis: Ὦ Ξενόκρατες, θῦε ταῖς χάρισιν, *i. e. O Xenocrates! Gratiis ſacra fac.* Lubec. 1664. 4. (pl. 2). Praemiſit *Orationibus de Alexandri M. Succeſſore*, quas d. 20 Octobr. *Meno Hannekenius* Lubecenſ., *Adam. Henr. Möllenhoff*, Lubecenſ., *Io. Petr. Steinius*, Lubec. *Henric. Gryphiander*, Oldenburgenſ., *Ioachimus Dionyſii*, Anclamo-Pomeranus, *Ioach. Dorner*, Lubecenſ., *Georg. Chriſtoph. von der Lübe*, Mecklenburg., *Valent. Acidalius*, Lubecenſ., *Sim. Georg. Steinmetz*, Cala-Thüring., *Andr. Zimmermann*, Femarienſ., *Ioan. Frid. Haſenmüller*, Euthino-Holſat. ac *Dan. Lippius*, Lubecenſ. habuerunt. Vti vero hi oratores perſonas *Perdiccae*, *Nearchi*, *Ptolemaei*, *Ariſtoni*, *Leonnati*, *Alcetae*, *Meleagri*, *Pithonis*, *Crateri*, repraeſentarunt, ita etiam de his viris Bangertus in Programmate eruditas quasdam dedit Obſervationes Hiſtoricas.

Programma de Ichneumone. Lubec. 1664. 4. (pl. ½). Inuitauit hoc Programmate ad duas Orationes, quarum priorem *Io. Iac. Ienſſenius*, Gruba-Holſatus, *de Ichneumone*; poſteriorem *Adam. Henr. Möllenhoff*, Lubecenſ. *de Prudentia* d. 3. Nov. habuerunt.

Ἐπιτάφιος *memoriae & honori Elſabae*, *viri integerrimi Hans Francken*, *Ciuis Lubecenſis & Piſto-*

ris induſtrii, viduae, ad filium Iohannem Franck, I. V. D. Illae Saxoniae Principis Conſiliarium ſcriptus. Lubec. 1664. m. Nov. 4. (pl. 6½). Scriptum hoc multis rebus commemorabilibus eſt repletum,

Memoria modeſtisſimi & praeſtantisſimi iuuenis, Simonis Georgii Steinmetz, Cala-Thuringii, Scholae Lubecenſis octennium alumni, & Praefecti Chori ſymphoniaci induſtrii, mortui 25 Dec. 1664. ſepulti 29 Dec. 1664. Hanc Memoriam ob ſcripti raritatem, rei inſolentiam & exempli praeſtantiam hic integram dare, operae pretium exiſtimo. Sic autem ſcripſit Bangertus:

„Quod teſtimonium Simoni Georgio Steinmetz, iam annos octo diſcipulo & auditori „meo charisſimo, ad Academiam circa proximum Paſchatos tempus abituro, impertiri „conſtitueram, id nunc ad coeleſtem academiam hinc profecto paucis verbis tribuere „volui, cum id adoleſcentis probitati debere „me iudicarem, & benefactores illius accuratis precibus a me contenderent. Puer erat „annorum trium & decem, cum ab amicis paternis (nam pater ipſe iamdudum vita deceſ„ſerat) Simon huc ſtudiorum gratia mitteretur. Patria oppidum Kala eſt, quod in Thuringia vno & dimidio miliari a celeberrima „Iena ſitum. Oppidi huius Conſul Simon „Schmidt, qui ante trienſiium mortuus eſt, „habebat hic Lubecae ex ſorore nepotem, Ie„remiam Schubartum, piſtorem apud nos induſtrium

„induſtrium. Huic Steinmetzium per lite-
„ras accurate commendabat, quem & ſua
„commendatione, & quod ex eodem oriun-
„dus eſſet oppido, illius curam inter peregri-
„nos habiturum ſperabat. Fit enim plerum-
„que, vt illos promtius ope & conſilio iuue-
„mus, qui eiusdem nobiscum gentis ſunt, &
„quos idem natale ſolum nobis commendat.
„Schubartus, ciuis noſter, morum pueri inte-
„gritate & ingenii liberalitate adductus, non
„aliis porro obtrudere illum conabatur, ſed
„ſecum retentum, filiolis ſuis, ſeu paedago-
„gum, ſeu σύντροφον & comitem addebat,
„quibus ille prima literarum elementa incul-
„caret, & in piarum precum formulis edi-
„ſcendis praeiret. His initiis ille ita ſe nouo
„commendauit hoſpiti, vt is eum poſtea omni
„tempore, quo hic ſubſtitit, dimittere a ſe no-
„luerit. In diſcipulorum tertiae clasſis ad-
„ſcriptus numerum, ac tutum & modeſtiae
„ſingularis & ingenii diſcendi perquam cu-
„pidi ſigna dedit. Ex quo factum, vt a nul-
„lo diſcipulorum, quos quidem in eadem
„clasſis decuria habebat συμφοιτητὰς, ſupe-
„rari ſe aut obſequii facilitate, aut in literis ca-
„piendis auiditate pateretur, eſſetque propte-
„rea magiſtris ſuis omnibus ſemper perquam
„charus. Atque haec diſcendi cupiditas mire
„in ipſo augebatur, cum ante annos aliquos
„ad claſſem primam Scholae noſtrae transfer-
„retur. Cum enim ea iam in literis diſcendis
„feciſſet tyrocinia, vt magiſtrorum iudicio

 dignus

„dignus reputaretur, qui ſupremae claſsis „praelectiones audire cum fructu poſſet, ad „eam poſt Examen publicum vernum anno „1660 promotus eſt. Ibi vero quaſi in nouam „virtutis & diligentiae palaeſtram introdu-„ctus, non ſegniter depugnauit. Magiſtros, „qui in ea claſſe Latinae & Graecae linguae „auctores exponunt, aſsidue audiuit, priua-„taque induſtria in vtraque lingua ex illis ex-„cerpſit ea, atque in lemmata digeſsit, quae „prae ceteris vſui ſibi aliquando fore exiſti-„mabat. Duo huic rei deſtinabat volumina, „quorum alteri ea, quae ad phraſeologiam „atque ad ſermonis elegantiam referuntur: al-„teri ſententias auctorum grauiores, rheto-„rum connectendi, transeundi & alias for-„mulas, ex Oratoribus, Poetis & Hiſtori-„cis, inferebat. Induſtria hac conſecutus „erat, vt metra varii generis non inepta pan-„geret, & Orationes ex mea diſpoſitione con-„ſcriberet, quarum vnam, quae erat Pithonis „in Actu Oratorio de Alexandri M. ſucceſſore, „die vigeſimo Octobris huius anni, publice „habuit. Quo tempore & Carmen de Infan-„ticidio Herodis a ſe concinnatum publice re-„citaturus erat, niſi & tempore tunc fuiſſet ex-„cluſus, quod trium diſcipulorum carmini-„bus audiendis deſtinatum erat, & poſtea „morbi paulatim ingraueſcentis malignitate „impeditus fuiſſet. Hebraicarum literarum „perquam ſtudioſus erat. Catecheticis meis „praelectionibus frequens etiam intererat.

Quod

Digitized by Google

„Quod enim ad Theologica ſtudia adiungere „aliquando animum conſtituiſſet, nec Hebraei ſermonis notitia carere ſe poſſe, recte „iudicabat, & Catecheſios a Dieterico, Theologo egregio, conſcriptae, rudimenta ante percipienda ſibi fideliter eſſe, quam diſputationes academicas quondam frequentaret, non ignorabat. Non oſcitanter, aut „perfunctorie conciones ſacras, quae ex ſuggeſtu habentur ad populum, audiebat, non „nugabatur, non aliena tractabat in ſacro illo loco, in quo diuina panduntur oracula, ſed „ea animi attentione ab ore dicentis pendebat, vt conciones integras, ſi poſſet, retineret. „Ideo ſemper commentariolos, ſeu codicillos „habebat in promtu, in quibus capita concionis & primaria dicta adnotaret, quae, domum reuerſus, quantum memoria ſuggerebat, in iuſtam concionis formam redegit. „Supereſt integrum, idque ſatis craſſum, illarum concionum volumen, quas aliquot „annis ex ore ſacrorum antiſtitum exceptas „eo ordine, quo quaeque habitae ſunt, deſcripſit, ſiue vt illis legendis & repetendis „pietatem exerceret ſuam, ſiue etiam, vt iis „ipſe aliquando, ſi in ſacrum ordinem adſcriptus eſſet, in docendo vteretur. Natura „ad Muſicam ferebatur. Quantum igitur „ſtudiis magis ſeriis ſuffurari poterat temporis, Muſicorum praeceptis cognoſcendis & „recte canendi ſcientiae tribuebat. Libentius „enim in illis ſolemus elaborare ſtudiis, ad

„quae naturali aliqua rapimur propenſione.
„Multo etiam felicius ſuccedunt, quae ab illa
„εὐφυΐα dependent & proficiſcuntur, quam
„quae inuita Minerua tentantur; in quibus
„cum diu deſudaueris, parum praeclari ta-
„men praeſtiteris. Hac ſolertia indeptus eſt
„non vulgarem artis iſtius cognitionem. Nam
„& recte ad Muſicorum leges cecinit, & Mu-
„ſica quaedam inſtrumenta non inſcite & iu-
„cunde pulſauit, obtinuitque, vt & a Muſicis
„peritiſſimis amaretur, & choro noſtro ſym-
„phoniaco moderando praeficeretur, quo mu-
„nere ſine cuiusquam querela integre fun-
„ctus eſt. Atque hanc quidem ſtudiorum
„ipſius rationem, quam apud nos ſecutus eſt,
„fuiſſe conſtat. Vita vero talis ſemper fuit,
„vt modeſtiam ipſius ego meique Collegae,
„qui publice mecum docent, non potuerimus
„non probare, atque in ea acquieſcere. An-
„nis octo, quibus limina Gymnaſii noſtri tri-
„vit, nec ſocordia, nec contumacia, nec fa-
„cto vllo me vnquam offendit. Quin potius,
„quoties obſeruauit, diſcipulorum alios do-
„centibus non obtemperare ſemper, & haud
„raro moleſtos eſſe, domum reuerſus hoſpi-
„ti ſuo non ſine animi indignatione conque-
„ſtus eſt, eſſe, qui Praeceptorum labores gra-
„viſſimos & in inſtituendo fidem nullo alio
„penſent praemio, quam in ſtudiis quidem
„tractandis negligentia, in moribus vero pro-
„teruia & contumacia. Hoſpes, cuius liberis
„tribus pietatis ſemina & literarum inculca-
bat

„bat prima rudimenta, hoc diſerta voce ei „defert teſtimonium, octennio toto horam „nullam in inſtituendis ſuis liberis neglexiſſe, „nunquam ipſum, aut heram vel verbulo of„fendiſſe, noctem nullam domo abſuiſſe, ſta„ta hora cum diſcipulis cubitum iuiſſe, & con„ſurrexiſſe iterum. Modeſtia ſemper in eo „obſeruata ſingularis eſt. Iniurias condiſci„pulorum, qui in choro ipſum Praefectum „atque praecentorem habebant, deuorare „malebat, quam illis deferendis, Magiſtris „moleſtus eſſe; vt per alios potius, quam per „ipſum reſciſcere neceſſe habuerim, quicquid „immodeſtia aut proteruia aliorum in ipſum „peccaſſet. Cum mater vidua, in tenui ad„modum re, nulla filio ſtudiorum ſubſi„dia poſſet ſubmittere, ille hoſpitis ſui be„nignitate victitauit ſemper, & illa pecunia, „quae bis per hebdomadem in choro colligi„tur, & de qua cuique pro canendi peritia ſua „portiuncula ſuppeditatur, libellos, veſtes, „ceteraque, quae ad cultum corporis ſunt ne„ceſſaria, comparauit. Morbi genus primum „lentum fuit. Nam annum ferme conque„ſtus eſt de laevi pectoris doloribus. Quid „vero mali ibi contraxerit, vix Medicorum, „quos adhibuit experientisſimos, induſtria „indagari potuit. Sumpſit tandem vires ma„lum, & accesſit nouisſime febris continua, „maligna admodum, quae ita dies integros „quatuordecim omnes illius attriuit atque ex„hauſit vires, vt ſub medici diligentisſima cu-

„ra tamen defecerit, & tandem inter pias ad „Deum preces praeſentibus domeſticis & nonnullis condiſcipulorum, noctu ante Natalem Domini, inter duodecimam & primam „pie obdormiuerit, cum vixiſſet annos vnum „& viginti. Extrema oratione ad vos me „conuerto, Diſcipuli dilecti. Vos, qui Steinmetzium tot annos commilitonem, certe „non ignauum, qui aut propter ſocordiam, „aut ob laboris fugam ducem ſuum ſequi noluerit, ſed induſtrium & ſolertem, in Muſarum habuiſtis caſtris, illiusque vitam „omnem & ſtudiorum rationem praeſentes „cognouiſtis, legite veſtigia Steinmetziana, „hoc eſt, ſectamini pietatem, ſtudete morum „integritati, obtemperate docentibus, literas ſumma cum cura & methodo recta tractate. Docentes ab Hebraeorum magiſtris „(*) etiam aedificantes, ſeu aedificatores appellantur. Patimini vos erudiri, exaſciari „atque exaedificari, vt quondam ſitis partes „elegantisſimi aedificii Chriſtianae Eccleſiae. „Cogitate, vos non in licentiae fano, (verba „legis noſtrae, hisce diebus vobis recitatae & „a me explicatae, vobis ingero) aut deſidiae „taberna, ſed ſancti Spiritus officina verſari. „Terrent in ſtudiis ſubeundae moleſtiae? devorandae illae generoſa patientia ſunt. Molles illi, delicati & degeneres eiusmodi terriculamentis a ſtudiis retrahi ſe patiuntur, non item

(*) Vide Io. Druſium lib. I Praeteritor. ad Matth. XXI. 42.

„item illi, qui per laborem eniti ad virtutis „collem ſtudent. Inuia virtuti nulla eſt via: „ſic nulla diligentiae, nulla labori, qui omnia „vincit. Diſcipuli eſtis, aut certo videri vul- „tis. Ecquid igitur detrectatis id praeſtare, „ſine quo nemo hoc nomine dignus eſt? Quin „potius, qui nihil minus, quam quod diſcipu- „li eſt, facere cogitas, abiice ſanctum diſci- „puli nomen, & res tuas tibi habe. Aut muta „nomen, aut eſto, quod nomine profiteris. „Otium ſi amatis, amate non ſupinum illud, „ſocors & languidum, ſed quod crebra lectio, „frequens meditatio, ſaepe repetita exercitia „& antelucana induſtria alunt perficiuntque. „Quod ſi promte praeſtiteritis, (credite pater- „nae admonitioni & vaticinio non falſo) futu- „rum eſt, vt conſilii & operae impenſae nun- „quam poeniteat, atque olim ad functiones „cum dignitate & laborum praemiis obeun- „das adhibeanimi. E muſeo 29 Dec. exeun- „tis anni 1664.

Huic Memoriae Carmina, Steinmetzium valde laudantia, Bangerti Collegae, *David von der Brügge*, Subrector, *Samuel Franck*, Cantor, *Iuſtus Tribbecho & Andreas Lüderus* adiecerunt. Ne quid de commilitonibus dicam, quorum haud pauci Carminibus lugubribus iuſta ei perſoluerunt, Vtinam Chorus noſter Symphoniacus ſemper haberet meros Steinmetzios!

Program-

Programma in funere Henrici Saſſii, Senatoris & Camerarii. Lubec. 1665. 24 Febr. 4. (pl. 1). Conf. Ath. Lub. P. I. p. 260 ſqq.

Programma in funere Catharinae, Ioachimi Peterſen, I. V. D. & Aduocati, vxoris. Lubec. 1665. d. 7 Mart. 4. (pl. 1).

Programma ad Orationes de Litterarum Studiis. Lubec. 1665. 4. (pl. 1). Delineatur hoc Programmate actus oratorius, in quo d. 16 Mart. de doctrina ſolida neceſſaria *Ioachimus Dorner*, Lubecenſ., *Georg. Balemann*, Lubec., *Sebaſt. Bacmeiſter*, Ratzeburg., *Ioan. Hudemann*, Krempa-Holſatus, *Meno Hannekenius*, Lubecenſ., *Ad. Henr. Möllenhoff*, Lubec., *Iuſt. Chriſtoph. Schomerus*, Lubecenſ., *Georg. Chriſtoph. von der Lühe*, Nobil. Mecklenb., *Henr. Gryphiander*, Oldenburgenſ., *Daniel Lippius*, Lubec. & *Io. Petr. Steinius*, Lubecenſ. verba fecerunt.

Programma in funere Chriſtophori Gerdeſii, Georg. F., Chriſtoph. Cos. N. nati 1650. 7 *Aug. mortui* 1665. *d.* 9 *April.* Lubec. 1665. d. 13 April. 4. (pl. 2).

Programma de Studiis Theologo neceſſariis. Lubec. 1665. 4. (pl. 1), Inuitauit hoc Programmate ad *Orationes de Vtilitate Linguarum & Artium in Studio Theologico, eiusque Exercitio*, quas d. 18 Mai. *Georg. Chriſtoph. von der Lühe, Men. Hannekenius, Henr. Gryphiander, Georg. Balemann, Ian. Neuhauſen* ac *Valentin. Acidalius* habuerunt.

§. III.

Ad Collegas, qui aderant, cum Bangertus Rector crearetur, praeter iam commemoratos,

DANIEL

DANIEL LIPPIVS & IOACHIMVS SCHEVIVS pertinent. Solus tempore Bangerti acceſſit DAVID von der BRüGGE, Subrector, qui an. 1664 d. 16 Maii a Bangerto introductus, in ipſo initiationis actu lectionum δοκιμαστικὴν in Auditorio primae claſſis ex Horat. Carmin. L. I. Od. 24: *Quis deſiderio ſit pudor* &c. inſtituit. *Programma* Bangerti, quo ad hanc Introductionem inuitauit, declarat *Verba Mentii, Philoſophi Sinici: Regi ſummae curae ſcholae ſtudiaque ſunto, vt iuuenes puerique dicto audientes eſſe diſcant, maioresque natu reuereri.* Lub. 4. (pl. 1½). Sequenti die 17 Mai. Brûggius Formulae Concordiae *& mente & manu*, vt ipſius verba habent, ſubſcripſit. Reliqua, quae de Brûggio inueſtigare potui, iam attuli Athen. Lubec. P. I. pag. 104 ſqq. P. III. p. 416.

§. IV.

Infauſtus autem & atro carbone notandus fuit anni 1665 dies Iunii vltimus, qui Bangertum (quem iure dicit *Rectorem perinduſtrium* Goetzius de Conuerſ. Pontific. ex Script. Luth. & Lutheranor. p. 32) Muſis noſtris Catharinianis, imo bonis litteris omnibus immatura morte, per infelicem e curru lapſum, quo factum eſt ipſius crus, ademit: Bangertum, inquam, qui vel ſola Helmoldi editione ita inclaruit, vt Lubeca eo poſſit ſuperbire, tanquam viro, cuius laus & gloria in republica litteraria eſt immortalis. Demonſtrant hoc praeconia a viris praeſtantisſimis ei delata. Sic Martin Böckelius, Syndicus Lubecenſis excellentisſimus, in elegantisſima ad Banger-

Bangertum Epiſtola, editioni Helmoldi praemiſſa, illum nuncupat *virum elegantisſime doctum ſimulque optimum, & ingenii facilitate & doctrinae copia & iudicii elegantia literatorum vulgus longe ſuperantem.* Conr. Sam. Schurtzfleiſchius in Diſſ. de Reb. Slavic. §. 6. p. 8 eum vocat *ciuem ſuum doctisſimum atque Polybiſtorem induſtrium.* Burc. Gotth. Struuio, V. C., iudice, in Epiſtol. Gratulat. ad B. Io. Roddium I. V. L. & Secretar. Lubecenſem, Ien. 1714. 4. pag.)(3, *commendatur adhuc Henrici Bangerti in Helmoldo illuſtrando induſtria, qui licet Südeccae Waldeccorum eſſet natus, multum tamen dedit Hiſtoriae Lubecenſi, dum Gymnaſio praeeſſet, eruendae.* Ioanni Möllero, Rectori Flensburgenſis Scholae clarisſimo in Diatrib. de Helmold. §. 13 audit *omnis literaturae elegantioris ac hiſtoriae in primis, veteris pariter ac modernae, peritisſimus: artifex formandae iuuentutis eximius, & ſolertisſimus tot Mercuriorum, e Schola eius, tanquam ex equo Troiano, magno egreſſorum numero, Phidias ac Prometheus.* B. Godofr. Hechtius in German. Sacr. & Literat. p. 419 ſq *multiplicem,* inquit, *variamque lectionem demonſtrauit, & iudicio, quod adhibuit in fabuloſa aetate, optimo ſuſpecta diſtinxit accurate, & obſeruationibus eruditisſimis profecto tantam Helmoldo & Arnoldo lucem attulit, quanta indigere videbantur.* Idem in Obſeruat. de Buſto Luſatiae antiquisſimo Miſcell. Lipſ. T. VII. p. 187: *Bangertus, vir rerum, quae aetate media inter Slavos ſunt geſtae, peritisſimus, atque in antiquitate apprime verſatus.* Addo Henr. Aug. Schumacherum in Conſpect. Waldecc. Literat. p. 30 ſqq

Ban-

Bangerto maximam laudem attribuentem. *Quid dicam*, ait, *de Henrico Bangerto? Hic enim tantus eſt, vt eius meritis mea praedicatio digna reſpondere non poſſit. Ex caſa quidem prodiit, dum Adorffii in lucem ſuſceptus, qui locus obſcurus & paucis notus eſt, verum ideo fama celebratus, quod Bangertum protulerit, qui ſibi ſempiternam nominis famam comparauit ——— In ſchola Mindana cum docendae iuuentutis partes, & Rectoris dignitatem ſuſcepiſſet, praefuit huic muneri optime, & hoc ſemper egit aſſidue & voluit, vt optimarum artium ſtudia florerent, iisque iuuenes imbuerentur. Neque hunc animum remiſit, cum ſcholae Oldenburgicae, & demum Lubecenſis, Rector deſignaretur, quin potius operam ac laborem inſumſit, vt ſe dignum hoc officio gereret, & induſtriae ſpecimen ſemel atque iterum exhiberet. Vix dici poteſt, quam multi iuuenes Lubecae certatim ad eius, non ſecus atque ad Pythagorae & Ariſtotelis cuiusdam, ſcholas confluxerint, & doctrinae fideique ipſius ſe permiſerint, qui omnes tamen fructum inſtitutionis huius cepiſſe ſe, libentes & grati ſunt profesſi.* &c. Plura Bangerti elogia legi poſſunt ap. Mollerum l. c. & in Iſagog. ad Hiſt. Cherſ. Cimbr. p. 440 ſqq. Conf. Athen. Lubec. P. I. p. 13 ſq. 62 ſqq. P. III p. 348 ſqq. Merebatur igitur Bangertus, quem honorifico *Programmate Funebr.* (pl. 1½. 4) Collega ipſius, *Io. Polzius*, Conrector. ornaret, & in eo ipſius vitam (cuius praecipuas rationes inde excerpſi & Athen. Lubec. P. I. p. 62. 63 inſerui) litteris conſignaret. Imo merebatur, qui pro roſtris etiam Gymnaſticis ſolemni ritu laudaretur. Praeſtitit hoc officium

ficium praeceptori optime merito diſcipulus gratisſimus, *Adamus Henricus Möllenhoff*, qui d. 24 Aug. 1665 *Orationem de Ortu, Vita & Obitu M. Henrici Bangerti* habuit ſolemnem, ad quem actum laudatus Polzius *Programmate de laudando antiquorum inſtituto Viros de Republica optime meritos debitis ornandi poſt eorum e vita abitum encomiis* (pl. 1. 4) inuitauit.

§. V.

De *Fatis* ac *Scriptis* Bangerti egi Ath. Lub. P. I. p. 64 ſqq. Sed habeo, quae nunc adiiciam. Fatis ipſius addo triſte illud, quo ab an. 1642 vsque ad an. 1656, adeoque intra quatuordecim annos, ſeptem filios morte amiſerit. Scriptis editis adiungo *Epiſtolam de Felicitate beate morientium ad Dn. Pet. Flüggen, Sereniſſ. Princip. Mecblenb. Praefectum Schönebergenſem, in funere Eliſabethae, filiae.* Lubec. 1661. 4. (pl. 1). De *ineditis* obſeruo, quod ea posſideat vir longe doctisſimus, Ioan. Henr. Heubelius, deſignatus Hiſtor. & Iuris publici in Acad. Kilonienſ. Profeſſor & Hiſtoricus Slesvico-Holſaticus, iis inſtructus ſubſidiis & requiſitis, vt ſperem, Germaniam poſſe eum aliquando Galliae Mabillonio opponere. Ille vero an. 1720. d. 4 Aug. mihi retulit, quod Bangerti *Hiſtoriam Lubecenſem: Helmoldum cum Nott. MSS. & Conſilio de edendo rurſus Helmoldo: Ιδιοβιογραφίαν: ac Epiſtolas ad Micraelium, Sagittarium, & plures viros doctos, horumque ad Bangertum Epiſtolas* inter κειμήλια ſua aſſeruet, ſimulque quae eſt ipſius humanitas, promiſit, ſe mihi ea non

eſſe

eſſe denegaturum, quae nouae, quam molior, Helmoldi editioni queant inſeruire.

§. VI.

Tria, quod aiunt, addo de ſcripto Bangerti poſthumo, ſcilicet *Programmate de Eloquentia, eiusque Vi.* Lubec. 1665. 4. (pl. 2). Compoſuerat hoc Programma paullo ante obitum, inuitaturus ad *Valentini Acidalii*, ſupra iam commemorati, *Orationem Valedictoriam de Moleſtia cum vera Silendi ratione coniuncta.* Cum autem mors opinione citius Bangertum oppreſſiſſet, recitata eſt d. 11 Iul. Oratio auſpiciis *Ioannis Polzii*, Conrectoris, qui Bangertinum Programma actui huic publico praemiſit.

CAPVT XVII.

DE *Rectoratu* *HERMANNI NOTTELMANNI.*

A. 1666 — 1674.

§. I.

Laudatiſſimus Bangerti ſucceſſor fuit HERMANNVS NOTTELMANNVS, Flotha-Weſtphalus, quem natum eſſe an. 1626. didiciſſe tum in aliis, tum praecipue in Osnabrugenſi Athenaeo, & poſtea Helmeſtadii ac Lipſiae, conſecutum porro munia Profeſſo-

 ris

ris ac Inſpectoris Academiae Equeſtris Luneburgenſis, (1) tandemque an. 1666. d. 10 Mai. Gymnaſii noſtri Lubecenſis Rectorem eſſe conſtitutum, docui iam Athen. Lubec. P. I. p. 14. 70 ſqq, vbi alia etiam de Nottelmannianis meritis annotaui. Hic addo primum, quod, licet iuridicum ac politicum ſtudium ſit amplexus, non dubitarit tamen, Libris Symbolicis an. 1666. d. 3 Sept. ſe adſtringere. Deinde pleniorem ſcriptorum a Nottelmanno, Rectore Lubecenſi, editorum notitiam dare operae pretium arbitror. Quae autem mihi licuit inueſtigare, ſunt

Programma de Affectibus moderandis, Lub. 1666. 4. (pl. $1\frac{1}{2}$). Praemiſſum eſt *Orationi de cobibenda Ira*, quam d. 21 Iun. habuit *Io. Petr. Steinius*, Lubecenſis.

Programma de Ornamentis quibusdam Lubecae. Lub. 1666. 4. pl. 1. Inuitauit hoc Programmate ad audiendum *Paupertatis Encomium*, quod d. 28 Iun. *Daniel Lippius*, Lubecenſis, publica Oratione celebrauit.

Programma de Gymnaſiis Veterum. Lub. 1666. 4. (pl. 1). Praemiſit Nottelmannus *Exercitationibus Oratoriis* d. 25 Octobr. inſtitutis, quas ipſe ſub

(1) Duo vidi Nottelmanni Programmata Luneburgenſia, in forma, quam patentem vocant, edita. Priori an. 1662. d. 23 Febr. ſcripto ad *Henr. Wilhelm. Balthaſ. a Weihe* Orationem *de Lenitatis ac Seueritatis ſalutari in Imperante temperamento*: poſteriori an. 1663 IV Kal. Novembr. euulgato ad *Chriſtoph. Adolph. a Wangenheim* Orationem *de defendenda Patria* Auditores inuitauit.

ſub finem his verbis delineauit: „Periclita-
„buntur ingenii ſui vires ęgregii iuuenes, &
„ſuſceptis *Caeſaris* partibus, *Brutum* quidem,
„tanquam *Parricidam*, primo loco accuſabit
„*Iuſtus Chriſtophorus Schomerus*; Contra *Bruti In-*
„*nocentiam* in ſtatu coniecturali, ſeu inficiali,
„negando factum, defendet *Gerhardus Grüne-*
„*wald*; Sed a fratre, quicum alias concordiſ-
„ſime viuit, hic protinus diſſentiet, & factum
„non negando, ſed approbando, *Iuſtitiam* eius
„in ſtatu iurediciali demonſtrabit *Paulus Grü-*
„*newald*. Quae vt clarius elucescat, de voce
„ipſa ſollicitus, non parricidam appellandum,
„ſed *Tyrannicidae* nomine ornandum eſſe Bru-
„tum, in ſtatu definitiuo eleganter oſtendet
„*Gotthardus Marquart*.

Programma in funere Gotſchalci a Wickeden, Reip. Lubec. Conſulis, Haereditarii in Caſtorff & Weſſ-loh. Lub. 1667. d. 11 Ian. fol. (pl. 2).

Programma de Cicerone in primis legendo. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi publicae *de Virtutibus Imperantium* a *Gothardo Marquardo* d. 15 Maii recitatae.

Programma de Differentia inter antiquos & hodiernos Germanos. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Praemiſit *Orationi de praecipuis antiquorum Germanorum Virtutibus.* d. 13 Iun. a *Iuſt. Chriſtoph. Schomero*, Lubecenſ., habitae.

Programma de Exercitiorum Oratoriorum ſumma Vtilitate. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi publicae d. 20 Iun. habitae, qua *Ioan. Her-*

man. Heſſius, Lubecenſis, *Comparationem inter Macrocosmum & Microcosmum* inſtituit.

Programma de Oratione Moribus Oratoris conuenienti. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad Actum Oratorium *de diuerſis Humanae Vitae Aetatibus*, prid. Calend. Novembr. habitum; in quo *Infantiae* laudes *Nicol. Owmannus*, Holſatus; *Adoleſcentiae*, *Ioan. Môllenhofius*, Lubecenſis; *Virilis Aetatis Ioachimus Bentzingius*, Lubecenſis, *Senectutis* autem *Chriſtoph. Antonius Eraſmi*, Lubecenſis, celebrarunt.

Programma de monito: Γνῶθι σεαυτόν. Lub. 1668. 4. (pl. 1). Praemiſſum Orationibus publicis, quas *de Hercule in bivio Voluptatis ac Virtutis haerente* d. 12. Mart. *Io. Paul. Heinrichſen*, *Io. Wilb. Peterſen*, *Bartold. Botſaccus*, Lubecenſes, recitarunt.

Programma de Amore in Patriam. Lub. 1668. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi publicae *de praecipuis Lubecae Laudibus*, d. 7 Mai. a *Ioan. Mathaei Embke*, Lubecenſi, habitae.

Programma de Viuendi Regulis. Lub. 1668. 4. (pl. 1) Inuitauit hoc Programmate ad Orationes quas *Ioan. Môllenhoff*, Lubecenſis, *de Symbolo C. Iulii Caeſaris*: *Si ius violandum, regnandi cauſa violandum eſt; in ceteris pietatem colas*, necnon *Chriſtian. Tribbecho*, Lubecenſ. *de Symbolo Octav. Auguſti*: *Feſtina lente*, VI. Kal. Nov. habuerunt.

Programma de Laudis Honorisque Deſiderio, omnib

fe

fere communi. Lubec. 1668. 4. (pl. 1). Praemiſſum eſt *Frid. Ioachimi Langelott* Orationi *de vera Laude, ex ſola Virtute petenda*, XIII Kal. Dec. habitae.

Programma in funere Iuſtinae Eleonorae Mentzeriae, D. Balthaſ. Mentzeri Filiae, D. Menonis Hannekenii Coniugis. Lubec. 1669. 4 Febr. 4. (pl. 1).

Programma de Vi Exercitationis. Lub. 1669. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationibus, quas d. 1 April. *Ioan. Chriſtianus ab Hatten, Holſat. de Symbolo Tiberii: Boni paſtoris eſt, tondere pecus, non deglubere; Ioan. Anton. Neukrantz,* Lubec. *de Symbolo Caligulae: Oderint, dum metuant; Franc. Henr. Pingeling,* Weſtphal., *de Symbolo Claudii: Generis virtus, Nobilitas, Ioach. Giſaeus,* Holſat. *de Symbolo Neronis: Artem quaevis alit terra;* ac *Meno Reichius,* Lubec. *de Symbolo Galbae: Miles legendus, non emendus,* habuerunt:

Programma de Concordia. Lub. 1669. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad Orationes publicas d. 15 April. habitas, de quibus p. 8 ita: „Debitum patriae ſuae pietatis officium exſoluent quatuor ingenui iuuenes (Concordiae quadrigas dixeris) Academiae Candidati. Quorum primus *Bartholdus Botſaccus,* „Diſcordiam e patria eiectam in perpetuum „exilium mittet. Alter, *Iohannes Wilhelmus Peterſen,* Concordiam ab exilio reducem laetis

 omni-

„ominibus excipiet, inque patriam reducet. „Tertius, *Iohannes Paulus Henrichſen*, Iuſti„tiam Concordiae recens introductae nouo „foedere coniunget. Quartus autem, *Meno* „*Reichius*. dulcisſimae patriae de tantis bene„ficiis gratulabitur, gratias aget, dicetque „non vltimum vale.

Programma de Symbolis quorundam Imperatorum. Lub. 1669. 4. (pl. 1). Orationibus publicis, d. 28 Octobr. habitis, a *Ioan. Reimaro*, Lubec. *de Symbolo M. Salvii Ottonis*: *Vnus pro multis*; *Nicol. Ienſenio*, Holſat. *de Symbolo Auli Vitellii*: *Optime olet occiſus hoſtis, & melius civis*; necnon *Bernhardo Steinio*, Lubecenſi, *de Symbolo Fl. Veſpaſiani*: *Lucri bonus odor ex re qualibet*, eſt praemiſſum.

Programma de Ingeniorum in cognatis Disſimilitudine. Lub. 1670. 4. (pl. 1.) Indixit hoc Programmate Actum Oratorium, d. 30 Mart. habitum, in quo *Daniel Haſenmüller*, Vthino-Holſat., *Vitam Aulicam*; *Michael Mutterer*, Rhena-Megapolit., *Militarem*; *Ioan. Chriſtoph. Tunder*, Lubecenſis, *Eruditam* commendarunt.

Programma de Mutatione Rerumpublicarum. Lub. 1670. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationibus *Henrici Nicolai*, Lubecenſ. *de Virtutibus, quibus Incrementa ſua debent Reſpublicae*, ac *Ioachimi Giſaei*, Huſani, *de Cauſis, quibus decreſcere atque imminui Reſpublicae ſolent*, d. 5 Mai. habitis.

Programma de Ingeniorum in Fratribus Disſimilitudine. Lub.

Lub. 1670. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationibus a *Nicolao Heitzig*, Lubecenſ., *de Symbolo Titi Veſpaſiani*: *Bonus Princeps, Orbis Amor*, ac *Georgio Schröder*, Lubec. *de Symbolo Domitiani*: *Fallax bonum, Regnum*, d. 17 Nov. recitatis.

Programma in funere D. Menonis Hannekenii, *Superintend.* Lubec. 1671. d. 23 Febr. 4. (pl. 1).

Programma in funere D. Davidis Gloxinii, *S. C. M. Conſil. & Reip. Lubec. Conſulis primarii.* Lubec. 1671. poſtrid. Calend. Mart. 4. (pl. 1).

Programma in funere Pauli Neucrantzii, *Med. D. & Reip. Lubec. Phyſici.* Lub. 1671. d. 29 Mai. 4. (pl. 1). Conf. Athen. Lubec. P. I. p. 74 ſq.

Programma de Traiani & Hadriani Symbolis. Lub. 1671. 4. (pl. 1). Indicauit hoc Programmate Orationes *Gabrielis Andreae Poggenberg*, Suerinenſ. *de Symbolo Traiani*: *Qualis Rex, talis Grex*; nec non *Georg. Andreae Witkopff*, Lubecenſ. *de Symbolo Hadriani*: *Non mihi, ſed populo*, in ſolemni Actu d. 2 Nov. dictas.

Programma de Educatione Iuuentutis. Lub. 1672. 4. (pl. 1). Praemiſit *Orationibus publicis*, quas *Petrus Bohrſius*, Pomeran. *de Inſtitutione priuata*, ac *Chryſtophorus Chryſius*, Molnenſ. *de Inſtitutione publica* d. 25 April. habuerunt.

Programma in funere Alberti Balemanni, *Paſtor Marian.* Lub. 1672. d. 29 Iun. 4. (pl. 1). Inſertum

 eſt

eſt Goetzii Elogg. German. Theologg. p. 426 ſqq.

Programma de Symbolis Antonini Pii & Antonini Philoſophi. Lub. 1672. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationibus, quas *Ioan. Wolfius*, Suerinenſ. *de Symbolo Antonini Pii*: *Melius eſt, vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere*, ac *Henricus Michaelis*, Lubecenſ. *de Symbolo Antonini Philoſophi*: *Regni clementia cuſtos* d. 7 Nov. recitarunt.

Oratio Funebris Memoriae D. Menonis Hannekenii, Superintendent. Lubecenſ. conſecrata, & in auditorio maiori Lycei Lubec. publice recitata. Lub. 1673. 4. pl. 5. Actus ſolemnis, in quo habita haec Oratio, his deſcriptus eſt verbis in Act. Miniſt. T. VI. P. II. pag. 31: *An. 1673. d. 25 Febr. hat der H. Rector Nottelmannus eine Parentationem dem Seel. Hrn. Superint. D. Men. Hannekenio gethan, welche er den 17 Febr. indigitiret hatte, da vor 2. Jahr der H. Superint. war geſtorben, aber wegen einiger Beſchwerung an den Augen hat ers müſſen bis nun her differiren. Sie iſt aber ſehr wol gehalten, daß jedermann begnüget hat. Und waren zugegen 3 HH. Bürgermeiſter, die meiſten Doctores Iuris & Medicinae, das ganze Miniſterium, etliche Herren des Rahts und Canonici, nebenſt andern Gelehrten und Studioſis, in dem Auditorio Maiori, da die Catheder und Bäncke oder Tiſche mit ſchwartzen Boje bedecket waren, da der Cantor mit etlichen aus der Cantorey und einer Symphoney vorher und nachher muſicirte.* Merita Hannnekenii in rem ſcholaſticam his verbis

verbis Nottelmannus praedicat: *Vidimus, quomodo muneris ſui partes obierit Hannekenius in Eccleſia; videamus, vt idem fecerit in Schola; cuius ephoriam ab ampliſſimo Magiſtratu ſibi commiſſam ita ornavit, vt nihil antiquius habuerit ſtudiis commodisq; iuuentutis. Teſtes ſunt ipſi hi parietes, intra quos eruditiſſimas ſaepe* Lectiones*, cum* Hebraicas*, tum* Theologicas*, ex hac ipſa cathedra, iuuentuti quondam inſtillauit; tanta quidem fide ac perſpicuitate, vt ſibi maxime gratulentur, quibus id temporis contigit, inter auditores eius nomen ſuum profiteri. Quid dicam de optimis & diuinis monitis, de ſalutaribus praeceptis, quibus iuuentutem noſtram, in examinibus praeſertim, ad pietatem, induſtriam, aliasq; virtutes inflammabat; a vitiis autem paterno animo dehortabatur? Sic autem admonebat, vt grauitatem comitate miſceret; qui eſt in bonis ingeniis monendi ſtimulus acerrimus.* Vid. pag. D 4. Conf. Wittenii Memor. Theologor. p. 1699 ſqq.

Programma in funere Ioachimi Carſtens, I. V. D. Reip. Lub. Syndici primarii ac Conſiſtorii Praeſidis. Lub. 1673. d. 20 Nov. fol. (pl. 1).

Programma de Honoribus apud Romanos nonnunquam venalibus. Lubec. 1674. fol. pat. Praemiſit Orationibus publicis, quas *Ioannes Homannus,* Magdeburgenſ. *de Symbolo Didii Iuliani:* In Pretio Pretium; ac *Io. Frid. Emmenius,* Lubecenſ. *de Symbolo Septimii Seueri:* Laboremus, VII. Id. April. recitarunt.

Programmata de Symbolis Impp. Coccei Nervae, Aurelii Commodi & Aelii Pertinacis non omiſiſſem, ſed ſuis commemoraſſem locis, ſi ex αὐτοψίᾳ eadem, fruſtra quaeſita, citare licuiſſet. Interim quoniam ipſe Nottelmannus ad ea provocat, nolui plane nullam eorum facere mentionem.

Tabula Grammatica Analyſi Ebraeae inſeruiens ad Methodum Schickardianam confecta. Prodiit (in fol. pat.) ſine auctoris, loci & anni mentione: Verum autem ipſius auctorem eſſe noſtrum Nottelmannum, nobilisſimus eius Filius per litteras me docuit. Complectitur potiora praecepta de Nomine, Pronomine, Vocalium Mutatione & Verborum Formatione. In fine haec addita ſunt verba: *Lector hanc dum perluſtras Tabulam, vnum rogaris: Temere ne iudices.*

His ſcriptis editis addo *Scripta inedita*, ſiue Collegia in noſtro Athenaeo habita, quae ipſe posſideo.

Collegium Ethicum habitum ad Tabulas Balthaſaris Cellarii.

Apparatus Auctorum, Ethicae ſtudio inſeruientium. Primi, qui in hoc Apparatu commemorantur, ſunt *Plato* & *Ariſtoteles*: vltimi *Conrad. Horneius*, cuius Philoſophia Moralis prae omnibus commendatur, *Dürrius* ac *Giphanius*.

Introductio in Ethicam. In hac vnumquodque Caput habet (1) Sectionem Praeceptorum. (2) Sectionem Axiomatum. (3) Autores, vel Hiſtoricos, vel Philoſophos & Scholaſticos.

Moralia

Moralia in compendium redacta. In hoc ſcripto nonnulla ex Iure Naturae & Gentium delibantur.
Ethica Aphoriſtica.
Quaeſtiones ex Tabulis Ethicis Cellarii.
Collegium Logicum.
Collegium Rhetoricum in Kirchmanni Rhetoricam.

§. III.

Quas ſub initium Rectoratus ſui praelectiones habuerit Nottelmannus, docent duo Catalogi Lectionum, ex autographis hic inſerendi. Prior ita habet:

RECTOR
aeſtiuo ſemeſtri an. 1666
docuit & abſoluit
publice
IN THEOLOGICIS

Doctrinam de Ieiunio, Sacramentis in genere, Baptiſmo, Sacra Euchariſtia.

IN LOGICIS

Doctrinam de Natura Logicae, Terminis, Praedicationibus, Praedicabilibus, Antepraedicamentis.

IN RHETORICIS

Librum primum, in eoque doctrinam de Natura Rhetoricae, Inuentione, Argumentis, Generibus Cauſarum.

IN CICERONE

Orat. pro M. Marcello & pro Caio Rabirio, ad oſtendendum vſum rhetoricum in genere dem. & delib., iudicial.

IN

IN GRAECIS

Homeri librum 9 Iliados, in quo praeſtantisſimae Heroum Orationes.

IN EXERCITIIS STYLI

Dedit Imitationes Orationum Ciceronis, Diſpoſitiones Progymnasmatum, Exercitia Hiſtorica.

Inſtituit etiam Declamationes publicas & Diſputationes Logicas.

Priuatim.

1. Exponit *Tabulas Metaphyſ. Stáblii.*
2. Exercet auditores in Progymn. iuxta ductum *Aphthonii.*
3. Explicat *Ciceronis* librum, qui inſcribitur: *Orator.*

H. N. 22 Octob. 1666.

Poſterior Catalogus ſequentibus conſignatus eſt verbis:

RECTOR
hyberno ſemeſtri
ab autumnali an. 1666 ad an. 1667 tempus
vernum
docuit & abſoluit
publice

IN THEOLOGICIS

Doctrinam de Theologia in genere & de Sacra Scriptura.

IN LOGICIS

Doctrinam de Praedicamentis, Poſtpraedicamentis, Enunciat. Natura & Partibus.

IN

IN RHETORICIS

Lib. 2 de Diſpoſitione & Lib. 3 de Elocutione capita priora 4 de Elegantia, Compoſitione, Periodo, Numero.

IN CICERONE

Orat. pro Rege Deiotaro: Epiſt. 1 ad Q. f., prolixam & prudentiae plenam.

IN HISTORIA VNIVERSALI

Duos primos millenarios, ſ. hiſt. 2000 annorum, tam ſacram, quam ciuilem.

IN STYLI EXERCITIIS

Dedit Imitatt. ex Cic: Hiſt. dierum memorab., ex tempore: Diſpoſit. Progymn. domi componend.

IN DISPVTATIONIBVS

Theſes Logicas ſingulis fere menſibus exhibuit diſp.

Priuatim.

1. Lectiones Metaphyſicas inſtituit & abſoluit.

2. Superioribus & ad Academiam parantibus *Cellarii Tabulas Politicas*, illorum rogatu, explanauit.

§. III.

Sequentibus annis eadem fide ac diligentia docuiſſe Nottelmannum, non eſt dubium. Quamuis etiam in moderando res ſcholaſticas omnem adhibuerit induſtriam, tamen, vt ſunt harum rerum fata, euitare non potuit, quominus ipſius quoque tempore graues de corrupto

rupto Scholae ſtatu querelae (2) ſint auditae. Atque hae anſam dedere *Viſitationi Scholaſticae* in Curiae

(2) Huc ſpectant ſequentia ipſius Nottelmanni verba ex quadam *Gratiarum actione in fine Examinis*, quam autographam poſſideo: Equidem inter ſegetes ſuccreſcunt zizania; & in omni ſocietate, imo in ipſa Eccleſia, mali ſunt mixti bonis. Nihil adeo mirum, ſi in Scholis etiam inueniantur, qui querelis potius, quam laudibus, argumentum praebent. Sed iam non tangimus illos. Malo enim hortari eos ad meliorem frugem, quam querelis meis in odium adducere. Vereor etiam, ne inepte faciam ac imprudenter, ſi aures veſtras, tam beneuolas tamque attentas, quereſis onerem, Vosque triſtes abire velim, qui tam ſerena fronte ad nos acceſſiſtis. Diſſimulandum tamen non eſt, coetum hunc noſtrum duabus potisſimum cauſis male audire. Primo quidem, ob immoderatam illam veniendi atque abeundi licentiam. Deinde, ob inſolentem in veſtitu luxum. Prius illud diuiſam culpam habet, nec in vno ſitam, ſed multis. Non diffitemur etiam, fuiſſe nos hactenus in iſta parte aliquanto indulgentiores, cum primis illorum gratia, qui pueris inſtituendis integros dies occupati vix ſpacium habent temporis, quo ſua ſtudia tractent, repetant, diſcant, ſcribant, meditentur. Nunc autem, vbi res abuſum habitura videtur, & nos officio noſtro fungemur & ipſi illi per ſe facile hoc quicquid eſt emendabunt, cauebuntque, ne licentia fiant deteriores, aut odiis bonorum publicam praebeant occaſionem. Luxum in veſtitu quod attinet, ipſi iam, Maecenates, totum hunc gregem luſtraſtis, atque oculis veſtris arbitrari poteſtis, num quid obſeruatum ſit, ab honeſtate ac moribus tantopere alienum. Atqui tales ſunt quotidiani. Feſtis diebus ſi quid elegantiae maioris eſt, quam excuſari poſſit, ad parentes illud pertinebit, quamquam & nos officio noſtro non ſumus defuturi. Munditiem videlicet amant muſae, faſtum & luxum ex aequo oderunt, &c.

Digitized by Google

Curiae loco, qui Cancellaria vocatur, an. 1671. d. 25 Ian. inſtitutae, de qua in Act. Min. T. VI. P. II. pag. 1 nonnulla leguntur. Hinc ſecutus eſt *Eines Hochweiſen Rahts der Stadt Lübeck* Reces, *ſo bey Viſitation der Lateiniſchen Schulen zu St. Catharinen iſt auffgerichtet, und öffentlich in der Schulen publiciret und verleſen worden, den 9 Febr. Anno* 1671. Lub. 8. pl. 1; de cuius Receſſus ſolemni promulgatione in Act. l. c. haec ſcripta ſunt: Den „9 Febr. ſeyn die obengedachte HH. Bürger„meiſter (H. D. David Gloxin, H. Matthaeus „Rodde, H. Joh. Ritter, H. D. Georg Dieterich „Brauer), der H. Superintendens und Paſtores, „nebſt den 2 Deputatis Senatus und dem Proto„notario aus S. Catharinen Kirche in die Schule „gegangen, in primam Claſſem. Woſelbſt nach „der FiguralMuſica der Protonotarius den Reces „des Rahts publice geleſen; nachmahlen hat der „Cantor die Leges Scholaſticas Latinas von der „unterſten Catheder geleſen. Nach ſolcher „Vollendung hat der Proconſul, D. Gloxin, mit „einer teutſchen Oration die Praeceptores und „die Jugend zur Obſeruantz der Legum ange„mahnet —— Darauf endlich auch der H. Re„ctor auf die oberſte Catheder getreten, und „Teutſch eine Danckſagung gethan, welches „mit einer Figural Muſic iſt wieder beſchloſſen. In hoc autem Receſſu (ad mores potiſſimum ſpectante) confirmata eſt priſtina Oeconomia Lectionum, & nihil fere in ea mutatum, praeter hoc vnicum: *Weil ohn das viel Lectiones Graecae gehal-*

gehalten werden, ſoll des Montags Nachmittags von dem Herrn Rectore anſtatt des Homeri, *ein guter lateiniſcher* Hiſtoricus *in prima claſſe geleſen, und hergegen die Grammatica Graeca von dem Sub-Rectore vermöge der Oeconomia fleisſig getrieben werden.* Vid. §. 2. pag. 2.

§. IV.

Eiusdem anni 1671 menſe Maio petierunt Collegae a Senatu, vt diſcipulis liceret, non hora ſexta, ſicut olim, ſed hora ſeptima Scholam adire. Cui petito Magnificus Senatus annuit. Vid. Act. Min. l. c. p. 3. Ibidem laudat *Diſputationem* d. 17 Mai. in Gymnaſio noſtro inſtitutam, M. Dan. Lipſtorpius, R. Miniſt. Senior, teſtis *αὐτόπτης*.

§. V.

Examinum m. Octobr. 1671, ac m. Mart. 1673 habitorum, l. c. honorifica mentio iniicitur. De priori pag. 8 haec leguntur verba: *Es iſt alles wol in prima claſſe abgehandelt.* In poſteriori habita Oratio pag. 33 hoc modo praedicatur: *Es hat H.* Thomas Hinrich von Wickede, *Senator, die Admonitionem ad Iuniores & Scholaſticos gethan, und zwar ſehr gravitätiſch wegen ſeiner Perſohn, und erudite wegen der Lateiniſchen Sprache.*

§. VI.

Vnicus tantum tempore Nottelmanni nouus acceſſit Collega, quum defuncto Iuſto Tribbechouio MARCVS WIDA, Sclavia-Pomeranus, ſuccederet. Lucem ille an. 1647. d. 7 Nov. aſpexit. Didicit in noſtro Athenaeo Lubecenſi, quod,

quod, fundamentis feliciter iactis, cum Academia Roſtochienſi permutauit. Rediit deinceps Lubecam, quae vti illum viderat inter diſcentes, ita etiam inter docentes, locum ei concedebat. Introductus autem eſt an. 1674. d. 18 Aug. (3) per Ioannem Polzium, Conrectorem, Rectoris, aegrotantis, vice fungentem. Orationis & Speciminis inauguralis mentio fit in Act. Min. T. VI. P. III p. 50. b. Subſcripſit Symbolis noſtris an. 1675. d. 19 Mai. Cum in puluere ſcholaſtico per temporis ſpatium haud exiguum laudabiliter deſudaſſet, an. 1713. d. 14 Aug. ex arena hac victor diſceſſit.

§. VII.

Lectum, cui affixus fuit Nottelmannus, cum introducendus eſſet laudatus Wida, fuiſſe feralem, docuit anni huius 1674 dies 5tus Septembris, quo die laborioſam ſtationem ſcholaſticam cum aeterna quiete permutauit. Honorifico Programmate (4. pl. 2) ad exſequias d. 12 Sept. ipſi factas inuitauit IO. POLZIVS, Conrector, a quo cum Roſa comparatur. Reliqui Collegae, DAVID von der BRüGGE, Subrector, SAMVEL FRANCK, Cantor, DANIEL LIPPIVS, IOACHIMVS SCHEVIVS, ANDREAS LVDERVS & MARCVS WIDA egregiis Carminibus eum poſt fata honorarunt. Brüggianum non poſſum non ſubiicere. Sic autem habet:

(3) Mellii Nachr. von Lub, p. 230. Act. Min. l. c. habent *d. 28 Aug.*

Ite pii Iuuenes pullatis veſtibus, ite
Phoebeii Iuuenes, date iuſti ſigna doloris:
Veſter Apollo iacet. Lux admiranda Lycei
Tingitur Oceano. Sophiae Morumque magiſter,
Qui vobis toties praecepta ſalubria vitae
Tradidit & duxit doctas Heliconis ad vndas,
Heu! moritur: moeſtos lacrimis confundite vultus
Palladii iuuenes; date triſti pectore voces;
Luctiſonas voces & lamentabile carmen.
Aſt ego, dum nequeo dignos exſculpere verſus,
(Nam mens aegra ſtupet) lacrimarum flumina fundam
Rectoris tumulo. Vos dignum ponite marmor,
O Heliconiades, talique inſcribite verſu:

EPITAPHIVM.

Hic ſitus eſt Latiae princeps facundia linguae
Nottelmanniades, gloria prima Sophum.
Tullius eloquio; ſed diuite carmine Naſo;
In ſophiae ſtudiis doctus Ariſtoteles.
Quod Clariae viuus conſperſerat ora iuuentae
Phocidos & liquidis corda rigauit aquis;
Caſtalio functi ſtillant nunc oſſa liquore,
Muſarumque piis conditur in lacrimis.

Vnde etiam a B. M. Io. Reichio, Paſt. Aegid., in Act. Min. T. VI. P. III. p. 81 *de Schola noſtra bene, imo optime meritus*; ab excellentisſimo autem Goetzio in Nott. ad Orat. de Val. Herbergeri Symbolis pag. 21 *vir omni laude conſpicuus, deque Phrontiſterio Lubecenſi praeclare meritus* dicitur.

CAPVT

CAPVT XVIII.

DE

Rectoratu

M. ABRAHAMI HINCKELMANNI.

A. 1675 — 1685.

§. I.

QVantus vir fuerit ABRAHAMVS HINCKELMANNVS, probant praeterea, quae a ſumme vener. Pippingio in Sacr. Decad. Septen. p. 597 ſqq, ſumme rev. Goetzio in Bibliothec. Anti-Fanatic. Lubec. §. 4, ſummo Fabricio in Memor. Hamburg. P. II. p. 874. 879., B. Schulteto in dem von Schulen zur Kirchen beruffenen Hamburgiſchen Prediger p. 83. ſqq, & a me Athen. Lubec. P. I. pag. 14 ſq. 75 ſq, iam allata, peregregia illa praeconia, quae magni nominis viri ei pariter ac ſcriptis eius detulerunt. Laudatus Fabricius in Nott. ad Cod. Apocryph. N. T. P. I. p. 137 *eruditisſimum Theologum* nuncupat. Plura elogia, quibus ſummus hic vir Hinckelmannum eiusque ſcripta ornauit, vid. in Bibliogr. Antiquar. p. 237. 338. & in aliis eius libris pasſim. Maxime rev. Erdm. Neumeiſterus in elegantisſimo Elogio M. Conſtantin. Ambroſ. Lehmanni, Archidiac. Nobelenſ. Hamb. 1718. 4. pag. A 3 canit:

Digitized by Google

Und Hamburg iſt ihr auch mit groſſem Danck verbunden,
Das heiſt, von Dôbeln war der groſſe Hinckelmann.
Ach, daß ein ſolches Licht zu früh bey uns verſchwunden,
Da dencket manches Hertz annoch mit Seufzen dran.

Quae verba Latinus huius Carminis interpres ſic transtulit:

Hammoniaeque illi debetur gratia noſtrae;
Hinckelmannus enim prodiit inde potens.
Ah, citius iuſto ſol occidit ille! quod ipſum
Cum gemitu recolunt tot pia corda graui.

maxime rev. Io. Chriſtoph. Wolfius in Biblioth. Hebr. P. I. p. 196: *Abrahamus Hinckelmannus, vrbis quondam huius & literati orbis, qua literarum orientis in primis ſtudioſus eſt, decus & ornamentum, in egregio libro, quem Detectionem Fundamenti Böhmiani inſcripſit.* Idem l. c. P. II. p. 1222 citatam Detectionem *praeſtantisſimam* appellat. Ab eodem laudatur valde ob excultum ſtudium Rabbinicum l. c. p. 722. De *Alcorano* ab ipſo Hamb. 1694. 4 edito fuſe ac honorifice agit Tentzelius Dialog. Menſtr. 1694. p. 722-745. Add. quos citat Goetzius in Eclog. de Peregrinatt. Erudition. Orient. colligendae cauſa ſuſceptis, pag. 27 *Praefationem* ad Alcoranum *eruditisſimam* dicit Wolfius l. c. p. 440, qui p. 574 obſeruat etiam, quod Hinckelmannus ſingulari quaternione *Phraſes & Abbreuiaturas Rabbinorum communiores* collectas ediderit in 4. Memoria inſtructisſimae ipſius *Bibliothecae* hodieque in Catalogo Hamb. 1695. 4. euulgato ſupereſt. *Bibliothecae Manuſcriptae, pleraque*

ex

ex parte conſtantis ex Codicibus Orientalibus, Hamb. 1695.4 (cuius Catalogi auctor eſt Sebaſt. Gothofr. Starckius) notitiam conſeruauit quoque Tentzelius in Dial. Menſtr. 1695. p. 682—693. Adde, quae de Codice aliquot librorum Biblicorum Hebraico, qui olim fuit in Hinckelmanniana, nunc eſt in Morgenwegiana Bibliotheca, annotauit Wolfius l. c. p. 311. Promiſit quoque Hinckelmannus in Detect. Fund. Boehm. p. 52. *Photii Opus MS. contra Manichaeos*, quod ſi, morte haud impeditus, edere potuiſſet, tantam ſine dubio ei attuliſſet laudem, quantam inde reportaturus eſt laudatus Wolfius, digniſſimus ipſius ſucceſſor, qui nuper admodum ſe T. I Anecdot. Graecor. hoc opus publici iuris facere velle promiſit. Plures Hinckelmanni praecones facile poſſem afferre, ſi opus eſſet. Etenim pauci offenduntur, qui Hinckelmanni, eiusque ſcriptorum (exceptis *Eriſticis Hamburgenſibus*, in quorum vno, an. 1694 euulgato. memini me legiſſe ſtrenuam muneris ſcholaſtici Lubecae geſti defenſionem contra aduerſarii ſcommata, a re ſcholaſtica delumta, quae inprimis auctoritate Lutheri ſtudet diluere) mentionem facientes, elogia non ſimul proferant.

§. II.

Nullus autem dubito affirmare, Hinckelmanno viam ad tantam gloriam non parum ſtrauiſſe munera Scholaſtica, magna fide ac diligentia adminiſtrata. Taceo Gardelegienſe: Lubecenſe autem, quod an. 1675. d. 7 Ian., verba nomine Senatus faciente D. *Henrico Michaelis*, Syndico,

ſuscepit (1), non poſſum non pro inſtituti ratione collaudare. Quid vero opus eſt verbis, vbi rerum adſunt teſtimonia Scripta intelligo, ab Hinckelmanno, Rectore Lubecenſi, elaborata ac edita, quae, praeter alios labores, ſatis ſuperque oſtendunt, quod officio ſuo minime defuerit. Et licet apud Pippingium p. 601 memorentur *Programmata quaedam de Atheismo & aliis argumentis*, Stendaliae & Lubecae. 4; operae tamen erit pretium ſcripta Hinckelmanni ſcholaſtica Lubecenſia eo, quo prodierunt, ordine ex αὐτοψία accurate recenſere. Sunt autem

Programma de Legibus Moſaicis a Gentilibus per plagium ſurreptis, ad Orationes publicas de Legum multarum Neceſſitate, & vera ſub iisdem Libertate. Lub. 1675. d. 18 Mai. fol. (pl. 1). Verba fecerunt *Adamus Herold*, Dresdenſ. *de Neceſſitate multarum Legum in Republica*, ad Ariſtot. lib. 1 Rhet. c. 1: ac *Paulus Vermehren*, Lubecenſ. *de Vera ſub Legibus Libertate.*

Programma de Theologia Gentili, ad Act. Orat. de vitandis Humanae Eruditionis Scopulis d. 4 Nov. 1675. fol. (pl. 4). In hoc actu *Ioannes Friderici*, Strausberga-Neo-March. *Philoſophiae Theoreticae*: *Theodorus Marcus Lenten*, Glûckſtadio-Holſat. *Philoſophiae Practicae*: *Ioannes Reiche*, Lubecenſ. *Hiſtoriae*, *Oratoriae & Poëtices Scopulos* detegere conati ſunt.

Programma in funere Ioannis Polzii, Gymnaſii Lubec. Conrectoris. 1675. d. 14 Dec. fol. (pl. 1).

Program-

(1) Act. Min. T. VI. P. III. p. 81.

Programma in funere Hermanni Peterſen, Senatoris, Lub. 1675. d. 24 Dec. fol. (pl. 1).

Programma exequiis Catharinae Schumacheriae, Magnif. Conſulis, Dn. Matthaei Roddii, vxoris d. 26 Dec. 1675 dicatum. fol. (pl. 2).

Programma de Eloquentiae Praeſtantia, ad Act. Orat. *de Eloquentia* d. 6 Iun. 1676. fol. (pl. 1). In hoc Actu *Adamus Herold,* Dresdenſ. dixit *de Eloquentia Veterum & eius Dignitate.* Hujus deinde exemplum conſummatum, in *Cicerone* fuiſſe, monſtrauit *Albert. Balemann,* Lubecenſ. Porro *de Eloquentia Theologi* diſſeruit *Ioannes Heſſe,* Lubecenſis: *de Eloquentia Viri ciuilis,* autem *Theodorus Marcus Lenten,* Glückſtadio-Holſat.

Programma in funere Ioannis Havelandi, I. V. L. & Protonotarii. Lubec. 1676. d. 18 Octobr. fol. (pl. 1).

Programma prius de Patriarcharum Scholis, ad Act. Orat. *de Scholarum Publicarum Dignitate* d. 23 Nov. 1676. fol. (pl. 2). Oratores fuerunt *Nicol. Henr. Maſius,* Schlagſtorpio-Megapol., *Chriſtianus Schevius* ac *Ioan. Polzius,* Lubecenſes.

Programma in funere Henrici Wendtii, Medic. Doct. & Phyſici primarii. Lub. 1676. d. 11 Dec. fol. (pl. 1).

Programma exequiis Ioannis Kockerti, Med. Doct. 1677. *d.* 10 *Ian. ſcriptum.* fol. (pl. 1).

Programma de Caroli V. Morte, ad Act. Orat. *de Caeſare Abdicante* d. 26. April. 1677. fol. (pl. 1). Orator fuit *Paulus Vermebren,* Lubecenſ.

Programma poſterius de Patriarcharum Scholis, ad Act. Orat. *de Cauſſis pereuntium bonarum Litte-*

rarum d. 1. Nov. 1677. fol. (pl. 1½). Oratores fuerunt *Godofr. Coberus*, Prizwalda-Marchic. & *Iuſt. Martin. Goſslar*, Moringa-Thuring.

Programma in funere Matthaei Roddii, Reip. Lub. Conſulis Directoris. 1677. d. 5 Dec. fol. (pl. 1).

Programma in funere Henrici Michaelis, I. V. D. Syndici primarii & Conſiſtorii Praeſidis. Lub. 1678. d. 20 Ian. fol. (pl. 1).

Programma de neceſſaria Animi Cura. Lub. 1678. fol. pat. Praemiſſum eſt Orationibus, quas *de Admirandis Animi humani, praecipue vero Intellectus & Conſcientiae*, d. 21. Mart. habuerunt *Ioannes Polzius* atque *Chriſtophorus Wendt*, Lubecenſes.

Programma in exequiis M. Adami Laurentii Nicolai, Symmyſtae Iacob. Lub. 1678. d. 15 Octob. fol. (pl. 1). Inſertum eſt Goetzii Elogg. Theolog. German. p. 530 ſqq.

Programma de Livii praeſtantia. Lub. 1678. fol. pat. Quo inuitauit ad Actum oratorium d. 31 Octobr. inſtitutum, & his verbis deſcri- „ptum: Cum ſuperioribus menſibus librum „quintum Livii, rebus *Camilli* maxime „inſignem, pertractauerimus, tribus ex „noſtro ſtudia aemulantium coetu, ſpecta- „tae probitatis & eximiae exſpectationis iu- „venibus, ſelectiora, liberiore ſtilo pro- „ponere commiſimus: *Laudem* quidem *Ca-* „*milli*, *Io. Gabr. Sandhagen*, Borchholthuſa- „Weſtphalo; *Orationem Camilli, qua Romanis* „*diſſuadet, Remp. Veios transferre*, *Ioan. Ern.* „*Müllero*, Bergenſi Thuringo; & *exhortato-* „*riam* tandem *ad Ardeates, vt Romanis a Gallis* *obſeſsis*

„*obſeſſis opem ferant, Michaeli Vermehren*, Lu-
„becenſi.

Επιτάφιος in funere M. Dan. Lipſtorpii, Paſt. Cathedral. & Senior. Lub. 1679. d. 21 Mart. fol. (pl. 2). Reperitur in Goetzii Elogg. Theolog. German. p. 537 ſqq.

Programma de Republica infinitis converſionibus expoſita. Lub. 1679. fol. pat. Inuitauit hoc Programmate ad Actum Oratorium *de Marco Manlio*, de quo Actu ita ſcripſit: Recenſuit „nuper hanc hiſtoriam libro VI. Livius no-„ſtris Diſcipulis. Ex quorum coetu duo „praeclara ingenia, *Ioh. Godofr. Scriver*, Viri „pl. Rev. Dn. Chriſtiani Scriverii, Theologi „Magdeburgenſis ex pietate & doctrina cele-„berrimi, filius, & *Iohannes Vivenneſt*, Star-„gardia-Pomeranus, ſuorum in Eloquentia „profectuum ſpecimina ſimul vt ederent, eam „ſibi repraeſentandam elegerunt. Dicet igi-„tur ille, quae *Manlium ſeditionem & res nouas* „*molientem* dixiſſe credibile eſt: Hic verba *A.* „*Cornelii Coſſi Dictatoris, Manlianos furores repri-* „*mentis* exprimere ſtudebit.

Programma de Erroribus quibusdam Ludouici Cappelli in Notis ad Villalpandi Deſcriptionem Templi Hieroſolymitani. Lub. 1679. fol. pat. Praemiſſum eſt *Orationi de Templo Hieroſolymitano Secundo*, quam d. 29 Octobr. habuit *Ioan. Gabr. Sandhagen*, Borcholthuſa-Weſtphalus.

Programma de Bello Punico ſecundo. Lub. 1680. fol. „pat. Praefari, inquit ſub finem, haec in-„cepi adductus nouis ſpeciminibus Oratoriis,

„quae ex hiſtoria Belli Punici ſecundi deſum-
„ta, diuerſis, ſi Deo ita viſum fuerit, tem-
„poribus edent noſtri Diſcipuli. Ex quibus
„prima vice craſtino die (d. 21 April.), hora
„ſueta, *Iohannes Daniel Spalckhaver*, Berga-
„Rugianus, Orationem Legati Romanorum
„*de Obſidione Sagunti & Hannibalis iniuriis conque-*
„*rentis* exprimere ſtudebit. Cui aliam *ſub per-*
„*ſona Hannonis in Hannibalem grauiter inuehentis*
„ſubiungere conſtituerat *Gerhardus Kulemann*,
„Magdeburgenſis: cuius vero intercurſu fe-
„bris nunc a ſtudiis plane diſtracti inceptis ſuc-
„cedet *Ioachim Henricus Sprengel*, Viſmarienſis.
„*Hannibalem* tandem *defendet* & bellum con-
„tra Romanos ſuadebit *Michael Vermebren*, Lu-
„becenſis.

Das Bild des irrdiſchen und himmliſchen Menſchen, bey dem ſeligen Abſterben Hrn. Martini Hinckelmanns, geweſenen wolverdienten Apothekers und E. E. Rahts Mitgliedes in Döbeln, betrachtet von deſſen älteſten Sohne M. Abraham Hinckelmann, des Gymnaſii in Lübeck Rectore. Luneb. 1680. 4. (pl. 4).

Programma de Carthaginenſium in Americam Nauigatione, ad Act. Orat. in quo, *Quid Scipio & Hannibal poſt huius per Alpes tranſitum dicere potuerint*, expreſſum. Lub. 1680. d. 21 Octob. fol. (pl. 1). Oratores fuerunt *Otto Frider. Brandt*, Sunderburgo-Cimber, & *Franciſcus Balemann*, Lubecenſis.

Επιτάφιος *in funere Ioannis Borgeblii, Med. Doct.* Lub. 1681. d. 29 Dec. fol. (pl. 1).

Oratio

Oratio de Fundamentis verae Pietatis & Eruditionis ſolidae in Scholis probe iaciendis. Lub. 1682. 4. (pl. 4).

Programma de Sacrificiis Ebraeorum, ad Orat. publ. in *Laudem Redemtionis humani generis a Chriſto factae*, ad imitat. Orat. Ciceron. pro M. Marcello conſcriptam. Lub. 1682 fol. (pl. 1). Orator fuit *Georg. Ovens*, Amſtel. Batauus. Actus habitus eſt d. 10 Mai.

Programma in Exequiis Sam. Pomarii, SS. Theol. D. & Superint. Lubec. Lub. 1683. d. 11. Mart. fol. (pl. 1). Reperitur etiam apud Wittenium in Memor. Theolog. Dec. XVI Append. pag. 2117 ſqq.

Chriſt-rühmlichſter Lebens-Lauff D. Sam. Pomarii &c. Lub. 1683. fol. (pl. 2).

Diſſertatio de Meſſiae Paſſione veteribus Ebraeis nota. Lubec. 1683. fol. (pl. 1). Praemiſſa eſt Actui Oratorio *de Ieſu patiente*, in quo *de Amore Chriſti in Coena*, *de Sudore ſanguine & de Morte Meſſiae* d. 29 Mart. Orationes publicas habuerunt *Daniel Henricus Schacht*, *Daniel Lipſtorp* atque *Caſpar Lindenberg*, Lubecenſes.

Programma de neceſſario Hiſtoriae Orientalis Studio. Lub. 1683. fol. pat. Praemiſit *Orationi de Praeſidiis, quae ad pietatem, prudentiam & eloquentiam affert Studium Hiſtoricum*, d. 25 Octobr. ab *Henrico Schaubio*, Lubecenſi, habitae.

Programma de Conuerſione Muhammedanorum. Lub. 1684. fol. pat. Praemiſſum eſt *Orationi de Rebus geſtis Iohannis Hunniadae*, quam d. 13 Kal. April.

Sixtus

Sixtus Chriſtianus Lipenius, Hala-Saxo, recitauit.

Ἐπιτάφιος in *funere Danielis Lipſtorpii*, *I. V. D. & Polybiſtoris*, *Lubecae d. VII Id. Sept.* 1684. *ſcriptus*. fol. (pl. 1). Conf. Athen. Lubec. P. III. p. 98 ſqq.

Ἐπιτάφιος *in funere Ioachimi Wendii*, *Paſtoris Cathedralis*. Lub. 1684. 18 Sept. fol. (pl. 1). Inſertus eſt Goetzii Elog. Theol. Germ. p. 591 ſqq.

Hiſtoriae Epiſtolarum Ciceronis Pars prima. Lubec. 1684. 4. pl. $1\frac{1}{2}$. Praemiſit Imitationi duplici Orationis Ciceronis pro Archia; priori *de Laude Studii Theologici* a *Ioachimo Dreuſike*, Leontino-Marchic: poſteriori *de Laude B. Martini Lutheri* a *Chriſtian. Iuſt. Heintzelmann*, Palaeo-Soltquellenſ. in ſolemni actu inſtitutae.

Programma de Cicerone, *eloquentiae magiſtro*. Lubec. 1685. fol. pat. Praemiſit Actui Oratorio d. 10 April. habito, de quo ipſum iuuat audire. Poſteaquam, inquit, *Ciceronis librum* „*primum de Oratore* pluribus ſcholis explanaui„mus, inceſſit cupido excitatiora quaedam, „ex noſtro ſtudia aemulantium coetu, inge„nia, ad imitationem quaſi incomparabilis „illius libri, *Dialogum de Oratore ſacro* concin„nandi. Hic quamuis onus humeris ſuis gra„vius ſuſcipere videbam, nolui tamen Diſci„pulorum mihi multis nominibus cariſſimo„rum induſtriae intercedere; ſed Vobis, Le„ctores optimi, craſtino die finitis ſacris, eos pro-

„producam hoc ordine, vt *Iohannes Stocfiſch*, „Rupino-Marchicus, ſub perſona *Eraſmi*, „*Quaeſtionem de Oratore ſacro perfecto, & cur* „*tam pauci eo nomine digni exſtiterint?* proponat; „hanc poſtea *Benjamin Chriſt. Botzern*, Sedino-„Pomeranus, *Lutherum* repraeſentaturus, „excipiat, *cauſſamque in difficultatem artis, ex-*„*poſito ſimul ampliſſimo Oratoris eiusmodi apparatu* „*conferat*; Cui *aſſentietur, & de Neceſſitate huma-*„*niorum artium in tali Oratore* pluribus diſſeret „*Phil. Melanchthon*, ſub cuius nomine latebit „*Andreas van der Brûgge*, Lubecenſis. Vtrique „*contradicet, & Oratoriae ſacrae limites coërcere* conabitur *Iacobus von Lengerken*, Lubec. perſo-„na *Thomae Mori* ornatus. *Satisfacient* tamen „*huius argutiis Lutherus & Eraſmus*, quibus ſe „adiunget *Capnionis* nomine *Sixtus Chriſt. Lipe-*„*nius*, Hala-Saxò, *neceſſitatem Graecae & Ebraeae* „*linguarum* defenſurus. Redibit cum his dein-„de in concordiam, & victas non tantum ma-„nus porriget *Morus*, ſed & adhuc *ea pars, quae* „*in accurata doctrinarum diuinarum cognitione ver-*„*ſatur, quam neceſſaria ſit in Oratore Eccleſiaſtico*, „pluribus perſequetur. Gratum tandem ſibi „eſſe aſſenſum hunc *Mori* teſtabitur *Lutherus*, & „*Carmine Latino ad Chriſtum* toti operi finem im-„ponet *Melanchthon*,

Επιτάφιος *in funere Andr. Hermanni Helbergii, Phil. & Medic. Doct.* Lub. 1685. prid. Kal. Maii. fol. (pl. 1).

Haec ſcripſit Hinckelmannus eo tempore, quo Rectoris Lubecenſis munere functus eſt, & tam elegan-

eleganter quidem, tamque ornate, vt vehementer optarem, celeberr. D. Nottelmannum, Phyſicum Luneburgenſem meritisſimum, exequi propediem laudabile propoſitum, Programmata Nottelmanniana atque Hinckelmanniana edendi (2) Colloquium cum Hinckelmanno d. 23 Mart. 1679 habitum, ideo quod in Programmatibus, Funebribus praeſertim, argumenta plerumque ſacra & exegetica, non ſcholaſtica, tractaret, deſcriptum legitur in Act. Miniſt. Lub. T. VII. fol. 138 ſq.

§. III.

Praeter haec ſcripta, aliae res Rectoratum Hinckelmanni celebrem reddiderunt, quae, temporis habita ratione, porro ſunt recenſendae. Commemorandae autem ſtatim veniunt *Praelectiones Theologicae* SAMVELIS POMARII, SS. Th. D. & Superint. Lubecenſ. meritisſimi, qui paulo poſt ſuſceptum Praeſulis munus, Auguſtanam Confesſionem & legendo & diſputando coepit egregie declarare. Superſunt ipſius doctae Praelectiones in Bibliotheca Melliana, hac inſtructae Praefatione:

Tit.

„Quod Deus bene vertat, ſtudiisque noſtris & „vſibus publicis felix ac ſalutare eſſe iubeat, or„dior hac vice *Praelectiones* meas *Theologicas* in „hac Inclyta Schola Lubecenſi publicas. Sic „enim iam olim ante ſesquiſeculum quaſi ipſum „in Conſtitutione Eccleſiaſtica Lubecenſi per D. Ioh.

(2) Conf. Athen. Lubec. P. III. p. 385.

„Ioh. Bugenhagium, Pomeranum, conſcripta
„decretum fuiſſe lego, vt Superintendens Le-
„ctionem aliquam Latinam in Lectorio habeat,
„quantum per officii ſui rationem licuerit. Ita
„vſu receptum fuiſſe doceor ex Actis noſtris Mi-
„niſterialibus, Praedeceſſores meos pientisſi-
„mae memoriae, B. Stampelium, B. D. Nic. Hun-
„nium, B. D. Menonem Hannekenium, quo-
„rum anima in faſciculo viuentium iam colliga-
„ta eſt, huic ipſi lectioni in hoc Auditorio Maio-
„ri vacaſſe ſub initium officii ſui, quin & *Diſpu-*
„*tationes* hoc ipſo in loco coram Eruditis inſti-
„tuiſſe publicas: quorum veſtigia deſerere, mi-
„hi religioni duco. In primis cum tenore In-
„ſtructionis officii a Magnifico Senatu mihi tra-
„ditae non ad conciones tantum & inſpectiones,
„ſed & ad Lectiones ipſas habendas obſtrictum
„me videam. Quantum itaque per occupatio-
„nes alias muneris publici conceſſum mihi fue-
„rit, meo cum animo conſtitui, in poſterum
„ſingulis diebus Martis & Veneris, quos voca-
„mus, hac ipſa hora IX matutina Lectionem
„hic ſubire publicam, ac deinceps eandem etiam
„perſequi, cum in primis diſcipulos ipſos pri-
„mae claſſis, huic Lectioni dicatos, ardorem
„juſtum ad auſcultandum attuliſſe ſenſero, quem
„vt afferant, & pietas ipſorum exigit, & neceſ-
„ſitas ac vtilitas rei poſtulat. Diſpicienti autem
„mihi, qua in materia cum primis occuparem
„Iuuentutem hanc egregiam ſcholaſticam, inci-
„dit tandem auguſtus ille & primus Eccleſiarum
„γνησίως Euangelicarum Liber Symbolicus, In-
variata

„variata *Auguſtana Confeſſio*, quae Inſtitutionibus „Catecheticis Dieterici in hocce Lyceo receptis „in calce annectitur, quam in poſterum expli„care ingrediar, vbi pauca de Libris Symboli„cis in genere praemiſero. Hic erit deinceps „ſcopus meditationum noſtrarum, haec meta „laborum futura eſt. Caeterum cum Studioſos „Theologiae hisce Lectionibus in primis for„maris ac informare intendam, hac quidem Le„ctione praevia Ideam Studioſi Theologiae vo„bis ob oculos ſubiiciam. Definitio *Studioſus Theo„logiae eſt Homo a Deo ſelectus, vt per verbum eius in„formatus, ac in Oratione, Meditatione & Tentatione „aſſiduae occupatus veritatem fidei ad pietatem vitae „dirigat, & honori Dei ac ſaluti Eccleſiae vnice ſtudeat.* Hactenus Pomarius, quem has Praelectiones, quibus intercesſere & ſuccesſere crebrae in Articulos Aug. Confeſſ. Diſputationes, auſpicatum eſſe an. 1675. d. 4 Iun., ad finem perduxiſſe d. 17 Aug. an. 1677, ex ipſo autographo cognoui.

§. IV.

Hic peregregius labor vti ſine dubio commoda attulit Athenaeo noſtro, ita damnum ei intulerunt *clamularii nonnulli magiſtri*, de quibus an. 1675. m. Iul. Rector, totius Collegii Scholaſtici nomine, grauiter eſt conqueſtus. Quid in hoc negotio d. 27 Iul. deliberatum ſit in Act. Min. T. VII. f. 29 ſqq memoriae eſt proditum. Nouae mox querelae anſam dedit *ſchola clancularia Mag. P. K.*, cuius inepti magiſtelli craſſiſſimam ignorantiam malo verbis laudati Pomarii, teſtis gra-

vis

vis & idonei, quam meis delineare. Sic autem ſcribit T. VII Act. Min. f. 53 b: *An. 1676. d. 31 Ian. Nachdem der H. Rector Scholae nomine Collegarum bey mir wegen H. M. P. K. Klage geführet, daß er in detrimentum & decrementum Scholae publicae alhier von 20 bis 30 diſcipulos colligirte, und doch nicht denenſelben die Exercitia einmahl recht corrigirte, wie er mir denn einen Libellum Compoſitorium vorgewieſen, darinnen er ſeinen Schülern unterſchiedene vitia ſtehen* „*laſſen*, e. g. *Neſcio aut-aut*, pro *an*, *crutiari*, *in*-„*fortui* pro *infortunio*, *Catigeſimo* pro *Catechismo*, *abu*-„*tant* pro *abutantur*, *vincti* ſunt Patri coeleſti, „verbunden / *quod* annos pro *quot*, ſumus *felici* „pueri, *animi noſtrae recreetur*, *evatum* pro *effa*-„*tum*, *periculoſa morbo*, *a ſua morbo*, *incidere in* „*morbo*, qui *huic morbo* a nobis auferre poſſit, &c. *hab ich ihn vor mich gefodert, und gefraget, wie viel er diſcipulos zu informiren hätte, und qua auctoritate er ſolche frequenz an ſich zôge.* &c. Ad quae reſpondit ita, vt quaerenti non ſatis fecerit. Vid. Act. cit.

§. V.

Multo praeſtantior fuit doctor M. MARTINVS LIPENIVS, qui hoc anno 1676 iacturam, quam Gymnaſium noſtrum morte *Ioannis Polzii* fecerat, feliciter coepit reſarcire. Functus ille erat munere Conrectoris Athenaei Halenſis per 14 annos Rectoris autem & Profeſſoris Gymnaſii Sedinenſis per quadriennium ita vt eius fides, dexteritas, peritia, etiam Patribus Conſcriptis Lubecenſibus innotuerit. Quare eum an. 1676. d. 19 April. Gymnaſii noſtri Conrectorem eli-

 gebant

gebant (3). Deferebatur ei hoc munus d. 22 Aug. in ſolemni actu, ad quem Hinckelmannus Inſcriptione quadam inuitauit. Rectoris *Proluſionem de Religionis & verae Eruditionis Connubio*, publicamque renunciationem, ſecuta eſt noui Conrectoris *Oratio inauguralis de Martis ac Artis Connubio*, quae, aeque ac *Specimen Inaugurale ex Homeri Iliad. 6. v. 477 ſqq*, a Rectore ei propoſitum, laudatur in Act. Min. T. VII. f. 69 b. Ceterum de Vita, Scriptis ac Meritis Lipenii fuſe egi Athen. Lubec. P. I. p. 88—97. Hic exiguum ſpicilegium poſt meſſem faciam. De *Vita* eius pauca occurrunt in celeberr. Io. Fabricii Biblioth. Fabric. P. III. p. 177. In deſignando *munere*, quod Lubecae adminiſtrauit Lipenius, errarunt C. W. P. G. in Viror. Eruditor. Onomatomorphoſ. p. 34 (vbi nomen Lipenii a λίπος deriuatur), Henricus Ittershagen in Indic. Auctor. adiecto Candidato Miniſterii Literato, pag. G 3 a quibus Rector Lubecenſis appellatur. Non hic ſolum, ſed plures errores deprehenduntur in Io. Car. Poëtii Praefat. Biblioth. Portatil. Exeg. Bibl., qui eum non ſolum ex Conrectore Halenſi Rectorem Gymnaſii Lubecenſis conſtitutum eſſe, ſed etiam an. 1703 adhuc ſuperſtitem fuiſſe ſcribit. *Ionae Diaplus Thalaſſius* laudatur a Ven. Wolfio Bibl. Hebr. P. II. pag. 175. De eius *Bibliothecis* vid. Fabricii Biblioth. Fabr. P. III. p. 175 ſqq, vbi ſimul errores quidam annotati: Unparth. Bibliothecar. P. XIII. p. 30 ſqq, vbi reperiun-

(3) Annotatum hoc etiam eſt in Act. Min. T. VII. f. 60. a.

riuntur Abrah. Hinckelmanni, Io. Wilh. Peterſenii, Thom. Bartholini, Henr. Meibomii, D. G. Morhofii, Adr. Bailleti & I. F. Reimmanni iudicia, addita cenſura ſatis rigida: Car. Arndii Biblioth. Politico-Herald. Praeloq. p. 5, vbi citantur auctores eas laudantes: Georg. Serpilius in Vit. Script. Biblic. Perſon. Nehem. p. 109, vbi laborem Bibliothecis impenſum vocat *gute und nützbahre Arbeit*, quamuis in Lipenio aeque ac Bolduano & Draudio deſideret, quod ſine *αὐτοψία* ex Catalogis Nundinalibus libros citarint: Chriſtoph. Matth. Pfaffius in Introd. in Hiſtor. Theolog. Literar. p. 23, vbi de Lipenio iudicat, quod ſit *admodum luculentus, quia omnes, quos inuenire licuit, librorum titulos, omnes autores in vnum ſudit, licet erroribus haud excuſandis vbique ſcateat, non contemnendo tamen vſui iis, qui in hiſtoria literaria haud parum iam profecere, eſſe poſſit.* Conf. Tentzelii Dialog. Menſtr. 1698. pag. 99. V. C. Io. Molleri Prodrom. Cimbr. Literat. pag. C 4. b. Ob *Bibliothecam Theologicam* Lipenio inter enarratores interpretum Biblicorum locum aſſignat, & ſimul de hac Bibliotheca quaedam annotat Wolfius Bibl. Hebr. P. II. p. 278. *Bibliothecae Iuridicae* (quam B. Andr. Langius in eleganti Introd. in Notit. Legg. Nauticar. & Scriptor. Iur. Reique Maritim. cap. I. p. 3 *magni nec inutilis laboris opus* appellat) noua extat editio, hoc ornata titulo: *Martini Lipenii Bibliotheca Realis Iuridica, in qua libri iurisprudentiam omnem, publicam & priuatam, naturalem, ciuilem, Romanam, Germanicam, Canonicam, Feudalem, diuerſarumque gentium iura*

particularia illuſtrantes, cum omnibus fere Diſputationibus, quae in hunc diem prodierunt, ordine Alphabethico ſub Titulos redacti, recenſentur. Opus ad comparandam cognitionem ſcriptorum Iuridicorum vtiliſſimum. Editio nouiſſima, innumeris mendis purgata, maximo librorum numero aucta, qui partim praeteriti erant, partim poſt vltimas editiones demum lucem aſpexerunt. Acceſſit ampliſſimus Index Scriptorum Nominalis, cuiusuis autoris ſcripta ſub vno intuitu repraeſentans. Cura & ſtudio Frider Gottliebii Struvii, *D. Cum Praefatione* Guiliel. Hieron. Brückneri, *ICti, Conſil. Saxonici, Curiae Prouinc. Facult. Iurid. & Scabin. Ienenſis Aſſeſſoris, & Pand. Prof. Ord.* Francof. & Lipſ. 1720. fol. Praefixa elegans Praefatio Brückneriana multa habet, quae Lipenio ad laudem valent. Potiora haec ſunt: *Bibliotheca Iuridica egregiam Iuris cultoribus vbique praeſtat vtilitatem —— Omnes bonarum literarum amantes grato animo mecum fatebuntur, Lipenium labore plus quam Herculeo, quatuor Bibliothecis conficiendis inſumto, optime meritum eſſe de re literaria —— Nec manca & biulca eſt haec opera, quoniam per omnes facultates eiusdem autoris diligentia decurrit aequalis & indefeſſa. Idcirco vbi iam Bibliotheca Iuridica nouam quaſi faciem induit, duplo auctior typis excuſa, & in autorum Indice ſubiectas referens materias, non defraudandus erat primus eius autor debita laude, vt eius nomine in fronte libri ſuppreſſo & alieno praefixo, obliuioni prorſus traderetur Lipenii memoria. Non recte occinant maleuoli Lipenio noſtro,*

ipſum

ipſum Gymnaſii Conrectorem & iuris imperitum falcem miſiſſe in alienam meſſem — — Pro defenſione Lipenii id tantummodo adduxiſſe ſufficiet, quod nec ante, nec poſt ipſum (ſi praeſentem excipias editionem) alius pleniorem meliusque exaſciatam protulerit Iuris Bibliothecam — — Sicut Iuridica inter Lipenii Bibliothecas prima prodiit, ita inter auctas prima nunc comparet, optandumque foret, vt reliquae pari felicitate ſuccederent. Haec illuſtris Brücknerus, qui in hac ipſa Praefatione & hanc quoque editionem non ab omnibus erroribus cenſet immunem. Conf. quae notaui Athen. Lub. P. III. p. 97. 98. 155. 173. Quemadmodum vero Lipenius Bibliothecis ſuis nomen *Viri diligentisſimi*, quo eum inſignit ſummus Fabricius in Centur. Fabricior. pag. 12, ſibi comparauit, ſic quoque meretur idem ob maximam induſtriam, quam Conrectoris in Gymnaſio noſtro munus adminiſtrando omnibus ſemper probauit. Requirebat hoc ipſius religio & pietas, quam docent, praeter hanc ſubſcriptionem: *Ego M. Martinus Lipenius, Gorza-Brandenburg. Marchicus, Exrector Gymnaſii apud Stetinenſes Carolini, Conrector Lubecae, hic in officio & fide ſucceſſor datus, F. C. manu menteque ſubſcribo, die* 22 *Auguſt.* 1676, litterae ipſius ad celeberrimum Theologum, *Balthaſarem Bebelium*, intimum Lipenii amicum, ſcriptae, quae adhuc ineditae aſſeruantur.

§. VI.

Anno 1679 coepit Hinckelmannus manu ſua conſcribere iſtud *Album*, quod hodieque,

poſt abitum Hinckelmanni a laudato *Lipenio*, deinceps a *Suantenio*, & tandem a *me* continuatum, ſupereſt, atque memoriam gratorum & bonorum aeque, ac ingratorum & malorum auditorum, conſeruat.

§. VII.

D. 20 Febr. dicti anni defuncto Andreae Lüdero CHRISTOPHORVS CHRYSIVS, Molnenſis, datus eſt ſucceſſor. Hic an. 1651. d. 29 Ian., patre *Ioanne Chryſe*, Ciue Molnenſi, matre *Wibeke Everſen*, natus, inter maiores ſuos *Ioannem Erhardum*, Wernigerodenſem, Superintendentem Generalem Leoburgenſem numerat. Ex ſchola patria an. 1669 venit Lubecam, vbi a Nottelmanno (cuius auſpiciis an. 1672. d. 25 April. publicum edidit laudandae induſtriae ſpecimen. vid. ſupra Cap. XVII. §. 1) coetui Gymnaſtico fuit adſcriptus. An. 1673 abiit Roſtochium, vbi cum per biennium, & quod excurrit, eſſet commoratus, Lubecam rediit. Hinc an. 1678 contulit ſe Lipſiam, vnde an. 1679 fauore ſummi Ritteri, Conſulis, eſt reuocatus ad ſcholaſticum munus capeſſendum. Cum autem d. 19 Febr. ſincera mente F. C. ſubſcripſiſſet, die ſequenti ſolemniter eſt initiatus. Hinckelmannus *de Requiſitis boni Praeceptoris*: Chryſius autem *de Requiſitis boni Auditoris* verba fecit, & ſimul propoſitam a Rectore *Epiſtolam VI Lib. XIII Epiſtol. Famil. Ciceronis* explicauit. Vid. Act. Min. T. VII. f. 135 ſq. Scholaſtico munere, egregie adminiſtrato, vna cum vita, mors eum an. 1691. d. 16 Mai. priuauit.

§. VIII.

§. VIII.

Poſt Chryſium acceſſit CHRISTIANVS SCHEVIVS, Lubecenſis, in locum defuncti parentis, Ioachimi Schevii, a Magnifico Conſule Protoſcholarcha electus. Munus, dato d. 27 Mai. Libris Symbolicis nomine, an. 1679. d. 19 Iun. ſuſcepit. Hinckelmannus in hoc actu ſolemni habuit *Orationem de Felicitate Praeceptorum publicorum*: Schevius autem *de Infelicitate Praeceptorum publicorum*, ſimulque propoſitam a Rectore *Epiſtolam VI Lib. IV. Familiar. Ciceronis* egregie pertractauit. Deſcriptus eſt hic actus in Act. Min. T. VII. f. 145. b. Exſpirauit in ipſo aetatis flore Schevius an. 1688. d. 8 Aug., cum ſpartam ſuam per novem tantum annos ornaſſet.

§. IX.

Tertium eodem anno 1679 nouum Collegam Lubecenſe Collegium Scholaſticum accepit. Erat ille IACOBVS PAGENDARM, ex celebri in Weſtphalia Pagendarmiorum familia (de qua vid. Hamelmann. Opp pag. 225. 641) originem trahens. Natus eſt Hervordiae an. 1646. d. 6 Dec., patre *Henrico Pagendarm*, Ciue ac mercatore primario, matre *Anna*, *Antonii Fürſtenavii* (cuius fideli opera ipſe Ferdinandus III, Imperator, in rebus haud exigui momenti vſus eſt) filia. In Schola patria *Ludolphi Wervels*, *Laur. Burgardi*, M. *Gottſchalck Laers*, *Io. Mantii* & M. *Chriſtoph. Krachtii*; Hildeſienſi M. *Io. Lohmeyeri* & *Henr. Oldenkopff*; necnon Magdeburgenſi *Sanderi* & M. *Io. Cammerhoff* fideli inſtitutione ita pro-

ſecit, vt Academiam Iuliam cum fructu poſſet adire. Cum in ea aliquod temporis ſpatium exegiſſet, fratre, M. Io. Anton. Pagendarm. Rectore deinceps Verdenſi, ſuadente, almam Leucoream petebat, ibidemque non ſolum laudatum fratrem in ſtudiis litterarum habebat anteſignanum, verum etiam doctores Academicos diligenter auſcultabat. An. 1670 Cantoris Osnabrugenſis munia ei ſunt demandata. Quae cum per nouem annos bene adminiſtraſſet, Patres Conſcripti eum vocarunt Lubecam, vt eodem munere fungeretur. Adiit illud, cum d. 27 Aug. Libris Symbolicis & animo & manu ſubſcripſiſſet, an. 1679. d. 28 Aug. Magnifici Senatus auctoritate ab Hinckelmanno introductus. Rectoris Oratio *Diuinitatem Muſicae*: Cantoris autem *Definitionem*, *Diviſionem*, *& Encomia Muſicae* expoſuit, cui propoſitae a Rectore *Odae X Lib. II Carminum Horatii* accurata explicatio inſerta. Vid. quae de hac introductione in Act. Min. T. VII. f. 149 memoriae ſunt prodita. Conf. Append. P. I. f. 301, vbi legitur M. Io. Georg. Eileri, Aedis Martin ap. Mindenſes Paſtoris, Epiſtola ad D. Sam. Pomarium, Sup. Lubec. 1679. Prid. Id. Mart. ſcripta, in qua honorifica Pagendarmii (multis, ad Cantoratum Lubecenſem adſpirantibus, de quibus vid. Act. Min. T. VII. App. I. p. 299 ſq, praelati) mentio iniicitur. Cum autem per ſeptem & viginti annos munus ſuum laudabiliter adminiſtraſſet, an. 1706. d. 14 Ian. per beatam mortem in chorum Angelorum & electorum fuit adſcriptus. Vita Pagendarmii,

ex

ex Biographia Germanica Haſſelmanniana deſumta, in Nov. Lit. Mar. Balth. 1706. pag. 127 ſq legitur. In iisdem Pagendarmius quoque ob rei nummariae ſtudium praedicatur. Vid. an. 1699. p. 16, vbi *funebris nummi (e locuplete penu Iac. Pagendarmii, Cant. Lub., amoenitatum iſtarum ſtudioſisſimi, depromti) accurata delineatio* exhibetur: an. 1700. p. 13, vbi alius nummus exequialis argenteus ex eiusdem *Nummophylacio*, quod *ſelectisſimis varii generis & metalli nummis, in primis vncialibus, refertum* dicitur, aere ſignatus ſiſtitur. De doctisſimis ipſius filiis, *Hermanno Henrico* ac *Io. Gerhard Pagendarmio* Athen. Lub. P. II. p. 180 ſqq nonnulla in medium attuli.

§. X.

Vltimus, qui Hinckelmanni tempore inauguratus eſt, Collega fuit IOANNES KOCHIVS, Lubecenſis, rude donato DANIELI LIPPIO ſurrogatus. Docuerat hic, an. 1635. d. 10 Octobr. introductus & ipſo Martini die Symbola Lutherana nominis ſubſcriptione profeſſus, per ſeptem & quadraginta annos in Schola noſtra, neque ſolum in filiis ſuis, *Iacobo Lippio* (4), Eccleſiaſte deinceps Cathedrali, ac *Daniele Lippio* (5), Conrectore poſtea Wismarienſi, ve-

Hh 5 rum

(4) De eo vid. Athen. Lubec. P. I. p. 356 ſqq.

(5) Huius extat Oratio, ſequentem prae ſe ferens inſcriptionem: M. Danielis Lippii, Lubecenſis, Wismarienſis Scholae per biennium circiter Conrectoris, *Oratio de pii & fidelis Humaniorum Studiorum Praeceptoris publici Conditione, publice in Lyceo Wismarienſi praeſente Splendida Procerum Ciuitatis corona, cum Conrectoratui ſuo Wismarienſi Vale diceret, habita.* Cui addita ſunt

rum etiam in duobus millibus diſcipulis (6) fidem, dexteritatem, peritiam abunde ſatis probauerat.* Quare Magnificus Senatus pro ea, qua illuſtris ſemper fuit, prudentia ac humanitate, veteranum in caſtris Muſarum militem honeſtisſime dimittendum eſſe cenſuit. Factum illud ſolemni ritu an. 1682. d. 30 Mai. per Abrahamum Hinckelmannum, Rectorem, qui hac occaſione elegantem habuit Orationem, hoc titulo mox euulgatam: *Oratio de Fundamentis verae Pietatis & Eruditionis ſolidae in Scholis probe iaciendis, in Dimisſione Collegae emeriti & Renunciatione noui habita.* Lubec. 4. pl. 4. In qua Oratione (dedicata Io. Rittero, magnifico & immortaliter merito Conſuli, cuius amor, in Gymnaſium noſtrum cum maxime laudatur) valde praedicantur merita Lippii, qui emeritus, quiete fruens, ad an. 1690 d. 23 Ian. fuit ſuperſtes. Locum ab eo relictum, dato d. 26 Mai. 1682 Formulae Concordiae nomine, habitaque & Oratione inaugurali, & publica ſimul in Epiſt. I. Lib. I. Familiar. Ciceron. praelectione, dicto d. 30 Mai. ante laudatus IOANNES KOCHIVS occupauit. Leg. Act. Min. T. VII. f. 190. a. Egregium ſane fuit omen Hinckelmanni, Kochium ex Diſcipulo Collegam nacti, quod non poſſum non

ſunt Teſtimonia maxime reu. Facult. Theol. Roſtochienſis, & Magnifici Senatus Wismarienſis. Roſtoch. 1677. 4. Pertinet itaque hic Lippius ad Athen. Lubec. Part. III. Sect. III.

(6) *Tot & plures numerat Lippius noſter diſcipulos*, inquit Hinckelmannus in cit. Orat. p. D 2 ſq.

non adſcribere. *Si amor*, haec ſunt Hinckelmanni verba in Orat. cit. p. D 3 b, *diſcipulorum ex pietate diligentia ac doctrina ortus, magna apud bonos omnes ſolet eſſet commendatio, dubitari Tu certe non potes, in Collegium noſtrum ita Te hodie cooptari, vt hominem commendatisſimum. Nondum enim nobis piae illae & ardentes preces, quas in his ſubſelliis ad Deum Te fudiſſe obſeruauimus, nondum modeſtia & cupiditas diſcendi ita memoria nobis excidere, quin carum & acceptum Collegam ex carisſimo olim diſcipulo Te nobis faciant, magnumque nobis omen de felici Tua in poſterum opera ſuppeditent.* Non fuit vanum omen. Kochius enim fide ac diligentia locum, quem nactus erat, tuitus eſt vsque ad vitae finem, qui ei iam an. 1691. d. 26 Aug. mature ſatis obtigit.

§. XI.

Similia fata Lubecae quidem non ſubiit Hinckelmannus, quamuis deinceps Hamburgi praematura morte ſit extinctus. Cum enim *intra hoc Lubecenſe Gymnaſium*, repeto verba celeberr. Fabricii in Memor. Hinckelm. ap. Pipping. Memor. Theolog. p. 598, *vtut illuſtre ſatis doctrina eius contineri non potuerit*, ſed is ad maiora fuerit natus, abiit an. 1675. d 3 Aug. Hamburgum, munia Symmyſtae Cathariniani capeſſiturus. Vtrum ipſum muneris ſcholaſtici taedium aliquod ceperit, quod nonnulli affirmant, non auſim dicere: hoc certo cognoui, quod a multis aegre admodum ſit dimiſſus. Docet hoc etiam *Teſtimonium*, quod Hinckelmanno petenti Rev. Miniſterium Lubecenſe noluit denegare.

Litteris

Litteris iſtud conſignauit B.M. Henricus Engenhagen, Senior, cuius αὐτόγραφον cum ad manus meas peruenerit, non poſſum non ex eo illud deſcriptum exhibere:

„ B. L.

„ S.

„ Quanquam gentiles, eorumque Philoſophi „diuinam rerum humanarum gubernationem „aut in dubium vocarint, aut plane negarint (Pli„nius enim, rerum naturalium ſcrutator dili„gentisſimus, Lib. 2 Hiſt. Nat. cap. 7 irriden„dum, cenſet, illud, quod eſt ſummum, curam „agere rerum humanarum: & M. Ann. Lucanus „L. V. de Bell. Civil. canit:

„ ——— Nunquam ſic cura Deorum
„ Se premit, vt veſtrae morti, veſtraeque ſaluti
„ Fata vacent);

„ſacrae tamen litterae, ductu Spiritus ſancti a „ſanctis viris conſignatae, eam ſatis confirmant. „Auctor Pſalmi ſecundi graduum, Cuſtodem „Iſraelis non dormire, nec dormitare, & Salo„mo inter ipſa vitae tentamenta iam ſapiens, „cor hominis excogitare quidem viam, ſed „Deum greſſus dirigere, teſtatur. Imo non „tantum diuinum hoc regimen confirmant, ſed „nonnunquam ita comparatum eſſe monſtrant, „vt ſumma cum admiratione cogamur exclama„re: O quam imperueſtigabiles ſunt Dei viae! „Quod non ita pridem Vir Pl. Reuer. & Clariſſ. „D. ABRAHAMVS HINCKELMANNVS, Ly„cei noſtri Rector optime meritus, ac ob lingua„rum variarum, Philoſophiae & Theologiae

notitiam

„notitiam inſignem, nec non vitae integritatem
„omni laude extollendus, Amicus noſter ſingu-
„laris, expertus eſt. Nam dum munus ſuum
„curat, & quae ſpectant ad Rectoratum, ſibi
„ante decennium a Magnifico & Nobiliſſ. Rei-
„publicae noſtrae Senatu commiſſum, medita-
„tur; ecce! praeter omnem ſpem & exſpecta-
„tionem ab Amicis ad Diaconatum Eccleſiae D.
„Catharinae in Hamburgenſi Ciuitate ſuſcipien-
„dum praegnantibus rationibus inuitatur &
„paulo poſt a Senioribus, ſeu Presbyteris illius
„Eccleſiae vnanimi conſenſu in locum deſun-
„cti Dn. Beckmanni vocatur. Pl. Rev. & Clar.
„HINCKELMANNVS noſter hunc Dei digi-
„tum videns, imo ſentiens, non diu cum carne
„& ſanguine contulit, ſed voluntati diuinae ſeſe
„ſubmiſit. Ac cum ſine conſenſu Superiorum
„diſcedere nefas eſſe putaret, Conſulem noſtrae
„Reipublicae Directorem, nec non Scholarchas
„adiit, ab illis dimisſionem, &, ea impetrata, a
„Nobis litteras, quas vocant Teſtimoniales, pe-
„tiit. Quarum communicationem cum non
„potuerimus illi denegare, hiſce teſtamur &
„confirmamus, Pl. Rev. & Clar. noſtrum HIN-
„CKELMANNVM ab Amplisſimo Senatu di-
„misſionem, ſed aegerrime, obtinuiſſe; a nobis
„vero non absque noſtro luctu & moerore di-
„ſcesſiſſe. Namque in docendo pietatem cum
„eruditione ſerio hic coniunxit, diſcipulos ſuae
„fidei commiſſos exacta & Latinae, & Graecae,
„& Ebraeae, nec non artium & diſciplinarum,
„ac Compendii Theologici, quo facilius adyta
Facul-

„Facultatum penetrare poſſint, cognitione, fi-
„deliter & feliciter imbuit: cum ordine noſtro
„ſacro concordiam ſedulo coluit: Dnos Col-
„legas, quibus erat praepoſitus, intime dilexit,
„& vt paucis multa comprehendamus, ſpartam,
„quam hic nactus, ſic ornauit, vt Athenaei no-
„ſtri ſplendor omnium ſermone celebretur. Id-
„circo Eum ſanctis ſuſpiriis Deo commendamus,
„atqve vt in rei literariae ſubſidium atque Eccle-
„ſiae Euangelicae in Vrbe Hamburgenſi com-
„modum, ſaluum & incolumem quam diu-
„tisſime eum ſeruare dignetur, feruenter pre-
„camur. Scriptae Lubecae An. MDCLXXXV.
„prid. Calend. Aug.

„ Senior, Paſtores & caeteri Ec-
„ (L.S.) cleſ. Lubecenſium Sym-
„ myſtae.

Hoc honorifico teſtimonio inſtructus, & omni ex parte abitum (7) decenter meditatus, Lubeca Hinckelmannus eſt egreſſus, magna rerum bene geſtarum laude relicta. Quamuis enim Hinckelmannus quoque, in officio ſcholaſtico conſtitutus, non in omnibus potuerit cunctis placere (vid. Act. cit. T. VII. f. 13. a. b. 17. a. b. 51. b. 150. a. 151. b. 176. a. b. 178 ſqq. 188. b., vbi odioſa, quae tempore Hinckelmanni in re ſcholaſtica acciderunt, annotata), gloria tamen eius vt aliis in locis, ita Lubecae etiam eſt immortalis. Inſtaurauit eam haud ita pridem excel-

(7) De abitu Hinckelmanni quaedam etiam leguntur in Act. Min. T. VII. f. 234. a. b.

excellentiſſ. noſter Goetzius in Orat. de Hymn. & Hymnop. Lubecenſſ. p. 30 ſq, vbi inter alia honorifica de Hinckelmanno affirmat, *quod in hoc Athenaeo omnes Rectoris pii, docti, prudentis, & rerum ſuarum ſatagentis numeros impleuerit.*

§. XII.

Poſt diſceſſum Hinckelmanni MARTINVS LIPENIVS, Prorector, non ſolum habuit Actum Oratorium, verum etiam Programmata Funebria exarauit. Hoc enim auctore prodierunt

Vltimi Honores M. Henrici Engenhagen, Sen. & Paſtor. Iacob. Lub. 1685. d. 8. Sept. fol. (pl. 1). Inſertum eſt hoc Programma Goetzii Memor. Theolog, German. p. 596 ſqq, vbi p. 601 ſcriptorum Engenhagenii notitia adiecta.

Programma de Rebus Hungaricis. Lubec. 1685. fol. (pl. 1). Praemiſit *Orationi publicae de Matthia Coruino Hanniade, Rege Hungariae XXXI, Turcorum terrore, Bohemorum fulmine, Pannonum & Dacorum communi praeſidio*, quam d. 22. Octobr. *Henr. Ludouic. Reuterus,* Wittenburgo-Mecklenburgic. recitauit.

Vltimi Honores D. Henrici Seedorffii, ICti & Conſiliarii Haſſiaci, vna cum coniuge, Roſina Barbara Braueria von Hachenburg iisdem exequiis elati. Lub. 1686. d. 19 Febr. fol. (pl. 1).

Memoria Ioannis Nicolai, Paſt. Petr. Lub. 1686. d. 29 Iun. f. (pl. 1). Reperitur apud Goetzium l. c. p. 615 ſqq, addita p. 620 Scriptorum ipſius Poëticorum mentione.

CAP.

Digitized by Google

CAPVT XIX.

DE
Rectoratu
M. ENOCHI SVANTENII.
A. 1686 — 1717.

§. I.

CUm a Patribus Conſcriptis de nouo Rectore conſtituendo diu eſſet deliberatum, ex multis, tum ab Hinckelmanno, tum ab aliis commendatis (1), electus tandem eſt M. ENOCHVS SVANTENIVS, Poëſeos in celeberrima Roſtochienſi Academia Profeſſor, an. 1686 d. 17 Aug. introductus. Vid. Act. Min. T. VII. f. 257. a, Albertum noſtrum, cui Lipenius p. 113 haec inſcripſit: *Introductus eſt nouus Dn. Rector d. 17 Aug. 1686 eleganti Oratione habita* de Cauſis intereuntis Rei Literariae, *per Magn. Senatus Syndicum & Oratorem, Dn. D. Radouium, in ſolenni & maximae conſpicua panegyri eruditorum noſtrae ciuitatis.* Libris Symbolicis d. 26 Aug. ſponte ſubſcripſit, laudatus idcirco in Act. cit. f. 257 ſq. Reliqua ad Suantenii vitam, fata, ſcripta Academica (2) & laudes ſpectan-

(1) Nomina eorum expreſſa ſunt in Act. Min. T. VII. f. 234 ſq.

(2) His ipſe non annumerauit, quia Reſpondentem habent auctorem, *Lipſana Syriaca in Codice Graeco N. T. extantia, Philologice conſiderata*, quae ſub ipſius praeſidio Aug. Varenius, iun. Roſtoch. 1684. defendit.

Digitized by Google

ſpectantia in Athen. Lubec. P. I. p. 15, 77-84 legi poterunt. Hic recenſenda reſtant Scripta, quae, cum eſſet Rector Lubecenſis, officii cauſa euulgauit. De his obſeruo, quod omnia Lubecae in fol. typis ſint exſcripta: cuncta, vnico excepto, Latino ſermone elaborata: pleraque nonnullis exceptis, penes quae plagularum numerus indicabitur, vnica tantum plagula conſtent. Ea, quae mihi licuit oculis vſurpare, ſunt

Memoria Friderici Plönnies, Senat. & Camerar. 1686. d. 5. Non. Octobr.

Programma de Neceſſitate Patientiae, Praemiſit *Orationi de Patientia,* quam an. 1687. d. 17 Mart. habuit *Hieronymus Dathe,* Hamburgenſis.

Memoria Bernhardi Frieſii, V. I. D. 1687. III Id. Mai.

Programma de Fortuna Belli ancipiti. Praemiſit Oratorio *de Victoria Mohacenſi* Actui, in quo 1687. d. 20 Octobr. verba fecit, ſimulque vale dixit *Chriſtian. Albert. Kalliſen,* Apenrada-Holſatus.

Memoria Catharinae Margaretae a Dale, natae Braueriae ab Hachenburg. 1688. Prid. Kal. Febr.

Programma de coniungenda cum Conſilio Induſtria. Praemiſit Actui *de* Leopoldi *Imperatoris, dicto:* *Conſilio & Induſtria*, in quo an. 1688. d. 10. April. *Chriſtian. Henr. Drewerus,* Lipſienſis vale ſimul dicens, fuit orator.

Memoria M. Ioannis Reichii, Paſtor. Aegid. & Senioris.

Digitized by Google

1688. Idib. Mai. Extat in Goetzii Elogg. Theolog. German. p. 628 ſqq.

Memoria M. Georgii Balemanni Symmyſtae Mariani. 1688. 17 Aug. Reperitur l. c. pag. 653 ſqq.

Programma de pulchra cum laborioſiſſimis Difficultatibus Contentione. Praemiſit Actui Oratorio, in quo *de Symbolo* Sept. Seueri, *Imperatoris:* Laboremus, *Dav. Henr. Wetſtein*, Lubecenſi ac *de Symbolo* Fl. Cl. Conſtantini, *Imperatoris:* Difficilia quae pulchra, *Gabriel Fitzmann*, Lubecenſ. d. 25 Octobr. 1688 verba fecerunt.

Memoria Ioan. Pommereſchii, I. V. D. & Reip. Lub. Syndici. 1689. (pl. 3).

Programma de Redemtione Generis humani. Praemiſit Orationi publicae *de Sanguineo luctantis Soſpitatoris Sudore*, d. 21 Mart. 1689 a *Iacobo Lippe*, Lubecenſi, habitae.

Andencken Hn. Diederich Bartels, Rahts verwandten. 1689. d. 1 Oct. (pl. 2).

Programma de Libertate, ad Act. Orat. *de Libertate Re omnium optima & peſſima*, in quo an. 1689. d. 24 Octobr. *Franciscus Henr. Matthiaſſen*, Lubecenſ. & *Ioachimus Wolters*, Warde-ra--Holſatus, pro roſtris Gymnaſticis dixerunt.

Memoria M. Ioan. Schachtii, Paſt. Iacob. 1689. IV. Kal. Nov. Reperitur ap. Goetz. l. c. p. 641 ſqq.

Memoria Ioach. Rôderi, I. V. D. 1689. III Kal. Nov.

Memo-

Digitized by Google

Memoria Antonii Henr. Gloxinii, V. I. D., S. Caeſ. Mai. Conſiliarii & Comit. Palat. 1690. d. 30. Ian. (pl. 1½).

Programma de Laudibus Ioſephi. (pl. 2). Praemiſſum eſt Actui Oratorio, in quo *Glorioſisſima Concinnitudo inaugurati coronatique ſerenisſimi Regis Romani, Ioſephi, vna cum Symbolo Regali: Amore & Timore, ſubmiſſe d. 10 April. 1690 obſeruata a Bened. Petr. Winclero* atque *Petr. Kellingo*, Lubecenſibus.

Memoria Nicolai Schomeri, V. I. D. Senat. & Camerarii. 1690. d. 18 Nov.

De Symbolis Ottonum, ſalubribus corrigendi temporis Regulis Programma. Praemiſſum eſt Actui Oratorio, in quo an. 1691. Kalend. April. *Sebaſtian Spangenbergius*, Lubecenſ. de *Ottonis I.* Symbolo: *Aut Mors, aut Vita decora*; *Ioannes Lindemannus*, Lubecenſ. de *Ottonis II.* Symbolo: *Pacem cum Hominibus, cum Vitiis Bellum*; *Henricus Fockius*, Lubecenſ., de *Ottonis III.* Symbolo: *Virtus vnita valet*, publica verba fecerunt.

Memoria M. Menonis Reichii, Paſt. Iacob. 1691. VIII Id. Iul. Inſerta eſt Goetzii Elogg. cit. pag. 653 ſqq.

Programma de Virtute & Fortuna, humanarum Actionum fulcris. Praemiſit Actui Oratorio d. 17 Mart. 1692 habito, in quo *Ioan. Godofr. Borgebl*, Lubecenſ. *Symbolum Maximiliani I.*

Imperatoris: *Tene menſuram & reſpice finem*, atque *Godofred. Beisner*, Lubecenſ. *Symbolum* *Maximiliani II. Imperatoris*: *Dominus prouidebit*, pro roſtris Gymnaſticis explicarunt.

Memoria M. Martini Lipenii, Conrect. Lubec. 1692. d. 15 Nov.

Programma de Quaeſtione: *An omnis iucundus motus Honeſtati affinis ſit?* Praemiſſum eſt duabus Orationibus, an. 1693 d. 6 April. habitis, quarum priorem de *Alberti I* Imperatoris Effato: *Quod optimum, idem iucundiſſimum*, *Ioan. Gerb. Winter*, Schönebergа-Mecklenb; poſteriorem de *Alberti II* Imperatoris Effato: *Amicus optima vitae poſſeſſio* *Daniel a Mellen*, Lubecenſ. recitauit.

Memoria Henrici a Kirchring, Haeredit. in Brandenbaum & Conſul. Reip. Lubec. 1693. d. 31 Mai. (pl. 2).

Memoria Henrici Balemanni, V. I. D., Senator. ac Camerar. 1693. d. 26. Iul.

Memoria M. Gerhardi Henrici Hopmann, Symmyſt. Aegid. 1693. prid. Id. Sept. Extat ap. Goetz. l. c. p. 660 ſqq.

Memoria Ioan. Fitzmanni, Med. D. & Poliatri. 1694. III Non. April.

Memoria Gothardi Marquardi, Conſ. Lubec. 1694. III Id. April. (pl. 2).

Memo-

Memoria Hermanni a Lengerken, Med. D. 1694. Idib. Mart.

Memoria Georgii Lindenberg ; V. I. D. 1694. d. 30 Mart.

Programma de Regum maieſtate deueneranda & non laedenda, praemiſſum Actui Oratorio Gymnaſtico *de Britanniae Rege*, *Carolo* I *Stuarto*, d. 25 Octobr. 1694. inſtituto, in quo *Henricus Sivers*, Lubecenſis, & *Ioannes Ehrenfried Pfeiffer*, Miſena-Miſnic. oratores extiterunt.

Memoria Ioan. Frid. Mülleri, Med. D. 1694. 16 Novemb.

Memoria Arnoldi Iſſelhorſt, Reip. Lubec. Protonotarii. 1695. poſtr. Id. Febr.

Memoria Nicolai Carſtens, Praefect. Môlnenſ. 1695. d. 27 April.

Programma de Mediocritate in Sciendo & Faciendo. Praemiſit Actui Oratorio Gymnaſtico, d. 24 Octobr. 1695 habito, in quo de Symbolo *Henrici I.* Imperatoris: *Tardus ad Vindictam, ad Beneficentiam velox, Hermannus Blatzen*, Lubecenſ; ac de Symbolo *Henrici II* Imperatoris: *Ne quid nimis, Henricus Balemann*, Lubenſ. verba fecerunt.

Memoria M. Ioan. Reichii, Symmyſt. Iacob. 1696. 18 Mart. Reperitur ap. Goetz. l. c. p. 666 ſqq.

Memoria Ioannis Siricii, Conſ. Lubec. 1696. III Id. Mai. (pl. 2).

Memoria Hermanni Weſthof, Paſt. Iacob. 1696. d. 23 Decembr. Extat ap. Goetz. l. c. p. 674 ſqq.

Digitized by Google

Programma de Animi humani & admirandis & deteſtandis Facultatibus. Praemiſit Actui Gymnaſtico, *de Animo Humano & optimo & peſſimo*, d. 23 Mart. 1697 adornato, in quo *Nicol. Gothard. Carſtens*, & *Nicolaus a Brômſen*, Lubecenſes, oratores fuerunt.

Programma de Morum, a Fortunatis etiam, habenda ratione. Praemiſſum Actui Oratorio Gymnaſtico, d. 15 April. 1697 inſtituto, in quo de *Conradi I* Imperatoris effato: *Fortuna, cum blanditur, fallit*, *Ioach. Erneſt. Brand*, Holſatus; de *Conradi* II Imperatoris effato: *Omnium Mores, tuos in primis, obſeruato*, *Balthaſar Gerhardus Hannekenius*, Lubecenſis, verba fecerunt.

Memoria Chriſtiani Möllenhoff, Symmyſtae Templi Arcis & S. Spiritus. 1697. d. 18. Aug. Extat ap. Goetz. l. c. p. 682 ſqq.

Programma de tribus in vita mortalium paribus fere paſſibus procedentibus: Sapientia, Labore, Inuidia. Praemiſſum eſt Actui Gymnaſtico de dictis *Platonis*: *Sapientia Labore venit*; & *Plinii*: *Qui inuidet, minor eſt*, d. 21 Octobr. 1697 adornato, oratoribus *Henrico Weſterheide* ac *Ioanne Brandt*, Lubecenſibus.

Memoria Auguſti Pfeifferi, Theol, D. & Superint. Lubec. 1698. d. 20 Ian. (pl. 1½).

Program-

Programma de variis Admirandis. Praemiſit Gymnaſtico Actui Oratorio *de Artificio multiplici, vt Homo Homini admirabilis euadat,* quem d. 27 April. 1699 ſolus ſuſtinuit *Io. Chriſtophorus Tesdorff,* Lubecenſis. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. h. a. p. 159.

Memoria Georgii Radovii, ICti, Rev. Capitul. Lubec. Praepoſiti & Reip. Lubec. Syndici. 1699. V Id. Mai. (pl. $1\frac{1}{2}$).

Memoria Sophiae Margaretae, Viduae Braueriae, natae Brandeſiae. 1699. 28 *Aug.*

Memoria Marci Timanni, Med. D. 1700. Id. Febr. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. h. a. p. 63 ſq.

Memoria Annae Iſernhagen, Antonii Wincleri, Conſ. Lub., Vxoris. 1700. d. 29 Mart.

Programma de potentisſimarum Familiarum ex maſculis Haeredibus Felicitate. Praemiſit *Auguſtisſimarum ac potentisſimarum, Auſtriacae & Luneburgenſis, Proſapiarum Elogio Gymnaſtico,* quod Actu Oratorio *Ioannes Godofredus Carſtens,* Lubecenſis, & *Arnold. Chriſtianus Wacker,* Femaria-Holſatus d. 1 April. 1700 concinnarunt. Conf. Nov. Lit. M. B. h. a. p. 117 ſq.

Memoria Ioan. Lindemanni, Med. D. 1700. IV Id. Iul. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 256.

Memoria Ioannis Ritteri, ICti, Comit. Palat. Caeſar. & Reip. Lubec. Conſulis primi. 1700. VI Id. Sept. (pl. 2).

Memoria M. Bernhardi Krechting. Paſt. Marian. & Senioris. 1700. 28 Octob. Reperitur ap. Goetzium l. c. p. 688 ſqq.

Memoria Henrici Oſtermann, V. I. D, 1700. d. 21 Dec.

Memoria Henrici Lipſtorpii, Med. Doct. 1701. d. 16 Febr.

Programma de Hermathena. Praemiſit Actui Oratorio, in quo de Symbolo *Leopoldi*, Imperatoris: *Conſilio & Induſtria*, *Bernhardus Henricus von der Hude*, Lubecenſis; de Symbolo *Ioſephi*, Regis: *Amore & Timore*, *Gotbardus Arnoldus Iſſelborſt*, Lubecenſis, pro roſtris Gymnaſticis d. 17 Mart. 1701 dixerunt.

Memoria Matthaei Dietrici Bacmeiſters, Med. Doct. 1701. VI Id. April.

Memoria Ioachimi Friderici Carſtens, *Senator. & Camerar.* 1701. d. 29 April.

Memoria Hermanni Focken, Senator. 1701. d. 27 Mai.

Memoria Benedicti Petr. Wincleri, V. I. D. 1702. VII Id. Aug. (pl. 1½).

M*emoria Ludouici Pincier, V. I. D. Reverendiſſ. ac Sereniſſ. Lubec. Epiſc. a Conſiliis Aulicis, Rev. Capit. Lubecenſ. Canonici Senior. & Theſaurarii.* 1702. d. 5 Decembr. (pl. 2).

M*emoria* M. *Chriſtoph. Anton. Eraſmi, Archi-Diaconi Petrini.* 1703. d. 6 Febr. Reperitur apud Goetzium l. c. p. 695 ſeqq. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 47 ſq.

Programma de Vitis Cultum apud Veteres. Inuitavit hoc Programmate ad ſolemnem Orationem, quam *de Vita Vitis & Vite Vitae* d. 19 April. 1703

1703 habuit *Hermannus Lebermann*, Lubecenſis. Conf. cit. Nov. Lit. p. 120.

Memoria Henrici Dieterici a Kirchring, Senatoris. 1703. d. 23 April. Conf. eadem Nov. Lit. p. 119 ſq.

Memoria M. *Thomae Honſtedt, Paſt. Cathedral. & Sen.* 1704. d. 14 Febr. Inſerta eſt D. Henrici Pippingii Memor. Theologor. Dec. VII. pag. 1519 ſqq. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. 1704. p. 94 ſq.

Programma de Laudibus CAROLI III, *Hiſpaniae Regis*. Praemiſit *Ethopoëtico Actui Oratorio, de Diſceſſu, Itinere & Acceſſu ad Regnum CAROLI III, Hiſpaniarum Regis*, quem Actum d. 10 April. 1704 celebrarunt *Chriſtian. Frider. Claaſſen*, Mecklenb., *Ioan. Adolph. Granau*, Ploena-Holſat., *David. Meineke*, Wismarienſ. Conf. Nov. Lit. M. B. h. a. p. 191 ſq.

Memoria Hieronymi a Dorne, in Gallibn & Weslohe Domini, Reip. Lub. Conſulis. 1704. d. 21 Octobr. pl. 2. Conf. cit. Nov. Lit. p. 347 ſq.

Programma de Laudibus Leopoldi I & Ioſephi I, Caeſarum Romanorum. Praemiſit Gymnaſtico Actui Oratorio, quo *Luctuoſa inuictisſimi atque glorioſisſimi Imperatoris* Leopoldi I. *Abſentia, & ſerenior potentisſimi auguſtisſimique Caeſaris* Ioſephi I. *Praeſentia* d. 23 Iul. 1705 demiſſe fuit obſeruata a *Georgio Henrico Gercken*, Lubecenſi. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 319 ſq.

Memoria M. Balthaſaris Gerbardi Hannekenii, Paſtor. Mariani. 1706. d. 25 April. Legitur ap. Goetzium

Digitized by Google

zium l. c. p. 706 ſqq. Conf. N. L. M. B. h. a. p. 287 ſq.

Inſcriptio ad Orationem ſolemnem, & ſimul valedictoriam, *de felicium & infelicium in Imperiis Viciſſitudinum Cauſis, & vnde aut increſcant, aut decreſcant Reſpublicae*, d. 22 Iul. 1706 a *Georg. Henr. Gercken*, Lubecenſ. habitam. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 320.

Memoria Georgii Ritteri, Rev. Miniſt. Senioris & Paſtoris Petrini. 1706. d. 30 Iul. Extat ap. Goetzium. l. c. p. 714 ſqq. Add. Nov. Lit. Mar. Balth. h. a. p. 369 ſq.

Memoria Ioan. Melch. Goebelii, Med. Doct. 1706. d. 25 Nov. Conf. N. L. M. B. 1707. p 29 ſq.

Inſcriptio ad Orationem publicam & valedictoriam *de vtiliſſima honeſtae Peregrinationis Iucunditate*, quam d. 25 Nov. 1706 habuit *Auguſtus Ioachimus Wendt*, Lubecenſis. Conf. Nov. Lit. M. B. 1707. p. 29.

Inſcriptio ad Orationem ſolemnem *de Vtiliſſima Legum in Republica Neceſſitate*, d. 20 Dec. 1706 a *Ioan. Chriſtoph. a Wahrendorff*, patricio Lubec., habitam. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. 1707. p. 32.

Memoria Antonii Wincleri, ICti, Conſulis Reip. Lubecenſ. 1707. d. 24 Febr. (pl. 2). Conf. cit. Nov. Lit. pag. 95 ſq.

Inſcriptio ad ſolemnem Orationem valedictoriam *de auguſtiſſimo Reſurgentis Chriſti Triumpho*, quam d. 28 April. 1707 habuit *Ioan. Herman. Siricius*, Lubecenſis. Conf. cit. Nov. Lit. p. 222.

Memo-

Memoria Petri Bernhardi Claſenii, V. I. D. 1708. Kal. Mart.

Memoria Nicolai Hannekenii, *Med. Doct. & Poliatri primi.* 1708. d. 8 Mart. (pl. 2).

Inſcriptio ad Orationem Gymnaſtico-Valedictoriam *de Ortu*, *Incrementis ac multiplicibus Fatis inclytae Vrbis liberae Imperialis Lubecae*, d. 15 Mart. 1708 habitam ab *Adolph. Iacob. Dannecker*, Lubecenſ. Conf. Nov. Lit. M. B. 1708. p. 94.

Memoria *Sixti Chriſtiani Lipenii*, *Gymnaſii Scholaeque Lubecenſis Subrectoris.* 1708. d. 27 Mart. Conf. Nov. Lit. l. c.

Memoria Ioach. Chriſtiani Pincier, *V. I. D. Reverendiſſ. ac Sereniſſ. Lubec. Episc. a Conſiliis Aulicis, Capit. Lub. Canonici, Theſaurarii & Structuarii.* 1708. d. 19 April.

Inſcriptio ad Orationem publicam *Sam. Gerhard. a Melle*, Lubecenſis, *de Studio Immortalitatis* d. 21 Mart. 1709.

Memoria Thomae Fridenhagen, *Reip. Lub. Senatoris* 1709. d. 30 April.

Memoria Sebaſtiani Gercken, *ICti*, *Reip. Lubec. Conſulis.* 1710. d. 18 Febr. (pl. 2).

Inſcriptio ad Orationem Gymnaſtico-valedictoriam *Ioannis Rodde*, Lubecenſis, *de Methodo ſtudendi*, *& in primis excolendi Iura*, d. 20 Febr. 1710.

Memoria Ioannis Petri Stein, *Paſt. Aegid & Sen.* 1710. Non. Mai.

Inſcriptio ad Orationem ſolemnem, natali ſereniſſimi

niſſimi Principis Mecklenburgici, *Adolphi Friderici III*, ſacram, *de Aurei Felicitate Seculi, qua ferreorum grauitatem corrigit temporum prudens piumque Ducis ſereniſſimi regimen, in triplice Statu Hierarchico*, per *Chriſtianum Hövet*, Woldega-Mecklenb., vale ſimul dicentem, 1710. VII. Id. Iun.

Memoria Michaelis Hentſchel, Paſt. Iacob. 1711. d. 4 Febr.

Memoria Reimari Petri von Rheder, Reg. Mai. Dan. Status, Iuſtitiae & Cancellariae Conſiliarii, Gubernatoris de Segeberg, Rev. Capituli Lubec. Canonici & Praetoris. 1711. d. 6 Mart. fol. pat.

Memoria Ioannis Nolto, Med. D. & Poliatri primi. 1711. d. 23 Mart. (pl. 2).

Memoria Ioan. Frid. Leopoldi, Med. D. 1711. d. 11 Mai.

Inſcriptio ad Orationem ſolemnem *de Symbolo Caroli VI, Caeſaris auguſtiſſimi: Fortitudine & Conſtantia*, quam d. 11 Febr. 1712 habuit *Paulus Vermehren*, Lubecenſis, vale dicens.

Memoria Bartholdi Stuhlmanns, Paſt. Iacob. 1712. d. 25. Febr.

Memoria Laurentii Woltersdorff, V. I. D. *& Senatoris.* 1712. d. 10 Octobr.

Memoria Francisci Balemanni, Archi-Diac. Aegid. 1712. d. 19 Dec.

Inſcriptio ad *Hermanni Vlrici von Lingen*, Lubecenſis, Orationem Gymnaſticam *de religioſo argumento*:

mento: Gentes nec omnino nullum, nec omnino multiforme Numen credidiſſe, d. 16 Febr. 1713.

Inſcriptio ad *Chriſtophori Dreyer*, Lubecenſis, Orationem Gymnaſticam *de Problemate: An Literis, an Armis comparatae inſignior Praerogatiua Laudis competat?* d. 2. Mart. 1713.

Inſcriptio ad *Ioachimi Chriſtophori Wendt*, Lubecenſis, Orationem Gymnaſticam *de Neceſſitate ac Vtilitate Educationis*, d. 6 April. 1713.

Memoria Caſparis Lindenbergii, Paſt. Petr. 1713. d. 8 Mai.

Memoria Andreae Langii, V. I. D. 1713. d. 24 Octob.

Memoria Balthaſaris Dehns, Symmyſtae Petrini 1713. d. 26 Octobr.

Inſcriptio ad *Chriſtiani Vermehren*, Lubecenſis, Orationem Gymnaſtico-Valedictoriam *de Communi ſperatae Oblectamento Pacificationis*, d. 7 Mart. 1714.

Memoria Ioannis Weſtken, Reip. Lubecenſ. Conſulis primi, 1714. d. 9. Aug. (pl. 2).

Memoria Emanuelis Sebaſtiani Harder, Symmyſtae Templi Arcis & S. Spiritus. 1714. d. 22. Nov.

Inſcriptio ad *Hermanni Antonii Rhon*, Lubecenſis, Orationem Gymnaſtico-valedictoriam, cuius argumentum: *Neminem ad ſuperiores aut debere, aut valere progredi Diſciplinas, niſi ſolida inferiorum cognitione Diſciplinarum ſolertiſſime ſit imbutus instructusque*, d. 11 April. 1715.

Memoria Ioannis Heſſen, Paſt. Petrin. 1715. d. 19 Novembr.

Memoria Chriſtiani Wedelii, Med. Doct. 1716. d. 30 April.

Prae-

Praeter haec a Suantenio, Rectore Lubecenſi, euulgata ſcripta, multis argutiis referta, ſuperſunt *Inſcriptiones*, occaſione nouorum Collegarum editae, de quibus deinceps ſuis locis.

§. II.

Primum, Rectore laudato Suantenio, *Examen* inſtitutum eſſe an. 1687. d. 12 Mart., in Act. Min. T. VII. f. 272. a ſq reperi annotatum. Autumnale itaque anni praecedentis Examen fuit intermiſſum.

§. III.

An. 1688 Cal. Novembr. in defuncti Davidis van der Brügge, Subrectoris per 24 annos meritisſimi, locum per ſolemnem introductionem ſubſtitutus eſt MICHAEL FREVDIVS, Mecklenburgicus, Conrector hactenus Scholae Wismarienſis per 12 annos praeclare meritus, qui dicto die Subrector a Suantenio introductus, *de diuina in conſeruandis Scholis Prouidentia* publice verba fecit. Libris Symbolicis an. 1692. d. 6 April. mente addictisſima & manu ſubſcripſit. Per breue autem tantum temporis ſpatium licuit ei hoc officio rite defungi, ſiquidem iam an. 1692. d. 26 Dec. e vita migrauit. Vid. Mellii Nachr. von Lûb. p. 218. Mortuum eleganti Carmine laudavit Enoch. Suantenius.

§. IV.

Poſt Freudium ſcholaſticae ſocietatis particeps euaſit IOANNES SCHEVIVS, Lubecenſis, Chriſtiani Schevii, fratris, (de quo vid. Cap. XVIII. §. 8) factus ſucceſſor. Hic cum Lubecae, Gothae, (quam vt adiret, facile effecit cognatus

tus ipſius, Adamus Tribbechouius, vir cum paucis comparandus,) Gieſſae, Ienae doctores publicos non ſine inſigni fructu audiuiſſet, patriaeque eſſet redditus, ſcholaſticum munus an. 1688. Id. Decembr. ſibi deferri paſſus eſt. In ſolemni introductionis actu ſermonem *de vitando in Scholis Otio* pronunciauit, ſimulque *Ciceronis Epiſtolam XXI. Lib. V ad Atticum* auſpicii cauſa pertractauit, quod Suanteniana Inſcriptio docet. Anno ſequenti 1689 d. 18 Sept. Symbolis Lutheranis mente ac manu candida ſubſcripſit. Inter Collegas, hodie ſuperſtites, ſenior eſt. Augeat Numen viri meritiſſimi annos & vires, vt porro queat Claſſi quartae, cui praeeſt, eſſe emolumento.

§. V.

Anno 1689 in Examine autumnali primam habuit Orationem AVGVSTVS PFEIFFERVS, Superintendens, vir dudum ita celebratus, vt mea laude minime indigeat. Extant eius *Sermones Miſcellanei, per publica Examinum interualla dicti*, ad calcem Pfeifferianae Memoriae, e Filiorum Pietate extructae. Roſtoch. 1700. 4. Qui Sermones, ad Rectorem ceterosque Collegas, honorifice compellatos, & ob fidem ac diligentiam ſaepius laudatos, nec non Iuuenes, modo ob virtutes praedicatos, modo ob vitia, a quibus iuuenilis aetas raro eſt immunis, reprehenſos, nunquam non ad praeclara quaevis inſtigatos, ſemper directi, multis de cauſis commendari, & breuiter hac occaſione recenſeri merentur. Primus, an. 1689. in Exam. Aut. dictus, *de coniungenda Doctrina & Disciplina*

agit,

Digitized by Google

agit. Secundus an. 1690. in Exam. vern. pronunciatus, *Scholam cum Eccleſia contendens*, haec inter alia verba habet honorifica: *Quo nomine tibi, Amicorum optime, incluti huius Gymnaſii Scholaeque Rector, tuisque Collegis ex animo gratulor de tot floridisſimis ingeniis, quae dotes ſuas veſtra cura acquiſitas atque adauctas per hoc biduum* Magnifici *Senatus Delegatis, mihi, meisque in visceribus IEſu Chriſti dilectisſimis fratribus abunde in vario literarum genere probarunt.* Tertius, an. 1690 in Exam. autumn. inſtitutus, *Ieſuitarum Scholas* perſtringit: Quartus, an. 1691 in Exam. aut. recitatus, *per moleſtum laborem Scholaſticum* deſcribit, & Praeceptores ſolatur. Quintus, an. 1692 in Exam. Autumn. habitus, *Odium Pietaſtrorum erga Scholas* iniquitatis conuincit. Sextus, an. 1693 in Exam. Vern. prolatus, *Philologiam atque Philoſophiam* Facultatibus, vt vocant, ſuperioribus praemitti debere, demonſtrat. Septimus, an. 1693 in Exam. Aut. inſtitutus, *Fanaticos Scholarum & humaniorum litterarum infenſisſimos hoſtes* ſiſtit. Octauus, an. 1694 in Exam. Vern. dictus, *de Inquiſitione Doctrinali*, quae Examen vocari ſolet, agit. Nonus, an. 1695 in Exam. aut. habitus, *Pietiſtas inſcitiae & barbariei Patronos* producit. Decimus *Fanaticos Scholarum impudentisſimos calumniatores* refutat. Vndecimus omnibus Gymnaſii & Scholae alumnis perpetuam *adverſus Barbariem & Vitia Victoriam* exoptat.

§. VI.

An. 1691 d. 27 Nov. defuncti Chriſtophori Chryſii ſucceſſor, GERHARDVS MINVS, Lubecen-

becenſis, Scholae Collega ſolemni ritu eſt declaratus. Ex Inſcriptione, qua Enochus Suantenius, Rector, VI Cal. Decembr. ad hunc Actum inuitauit, liquet, quod auſpicii cauſa dixerit *de Patrocinio Scholarum*, ac *Ciceronis Epiſtolam XXV L. XII ad Familiares* enarrarit. Formulae Concordiae d. 16 Decembr. eod. an. Chriſtiana παῤῥησία ſubſcripſit. Caeterum de vita viri huius meritisſimi ſequentia mihi innotuerunt, quae bona fide cum Lectore communicabo. Natus eſt Lubecae, ſed ob praematurum Parentis optimi obitum Gadebuſchi educatus in aedibus indulgentisſimi & beneficentisſimi Auunculi ſui, Dn. M. Petri Winteri, Paſtoris ibidem fidelisſimi. V. Elog. Germanor. quorund. Theologor. collecta a Ven. Dn. D. Goetzio, Superint. Lubecenſium Eccleſiar. meritisſimo, pag. 280. Eo loco, liberis prioris coniugii B. huius viri demortuis, puer ſexennis paternum maternumque animum invenit, quem ſecundum diuinam prouidentiam ac directionem indies grato praedicat animo. Vt autem prima pietatis & linguae Latinae principia edoceretur, commiſſus eſt fidei atque informationi Dn. *Zachariae Kirchhofii*, viri ſolertisſimi, & Dn. *Io. Fichtelii*, Byrutho-Franci, tunc temporis Rectoris Gadebuſchenſis, in humanioribus egregie exercitati, ceu quaedam ingenii monumenta poſteritati ab eo relicta, ſcilicet *Aeſchinus Comoedia, continens Phraſes & Elegantias ſex Comoediarum Terentii. Cui ſub finem Supplementi Phraſiologici loco adduntur Colloquia ſeptem.* Lubec. 1669. 12; & *Praxis Syntactica, iuxta Syntaxin Re-*

gularem & Figuratam Nathanis Chytraei, e materia Symboli Apoſtolici concinnata, cuius vſu ſedulo Diſcentes facile Syntaxin memoriae inculcare poſſunt, Lubec. 1659. 8. primum edita, deinde ab ipſius filio Dn. *I. I. Fichtelio*, Collega Scholae Teutonicae Sueco-Holmenſis, in *Hodego Grammatico Theoretico-Practico*, Holm. 1705. 8. pag. 242 ſqq repetita, ſatis ſuperque teſtantur. His praeceptoribus aliquot annos vſus, laudato B. Dn. Wintero ab Illuſtriſſimo Principe Megapolitano Schönebergam ad Paſtoris primarii & Senioris Circuli Razeburgenſis munus obeundum vocato, Lubecam remiſſus eſt, vt, quas amare coeperat, literas continuaret. Primo igitur a doctiſſ. Dn. Io. Hoefero inſtituebatur, ſed eo poſt quinque menſes officio Paſtoris in Granbau praefecto, in Scholam publicam introducebatur, Praeceptores nactus, quos tunc temporis Lyceum habebat clariſſimos, ſcilicet Dn. *Dav. von der Brügge*, Dn. *Io. Polzium*, Dn. Herm. *Nottelmannum*, &, poſt eius exceſſum e vita, Dn. *Abr. Hinckelmannum*, quorum virorum memoriam & merita non ſine debita laude ſaepius recolit. Ab his publice & privatim per quatuor annos iis artibus, quae ad humanitatem pertinent, informatus, iuſſu aliorum Scholae patriae valedicebat, a Praeceptoribus cum bona gratia dimiſſus ad ſtudia Academica. In Studioſorum igitur numerum receptus, quoties potuit, frequentauit Philoſophica, Philologica, Theologico-thetica, polemica, diſputatoria, examinatoria, exegetica, Biblica Collegia clariſſimorum atque excellentiſ-

ſimorum

ſimorum Dnn. Magiſtrorum, Profeſſorum & Doctorum, puta Kiliae Dn. M. *Plomanni*, Dn. *Heldbergii*, Dn. *Clauſenii*, Dn. D. *Morhofii*, Dn. *Opitii*, Dn. D. *Kortholti*, Dn. D. *Waſmuthi*, Dn. D. *Franckii*; Gieſſae Dn. D. *Hannekenii*, Dn. D. *Rudrauffii*, Dn. D. *Clodii*; Argentinae (eo ipſo tempore, quo ciuitas illa ſeſe potentisſimi Regis Galliae armis ſubmittere cogebatur) Dn. D. *Schmidii*, Dn. D. *Iſ. Fauſtii* & Dn. D. *Bebelii*, virorum quauis laude maiorum, iam fato defunctorum. Conſilio atque auxilio excellentisſimi Dn. D. Leopoldi, plurimorum Evergetae (יהוה יסעדנו על ערש דוי) aliquot annos in Academiis commoratus, per Hollandiam in patriam redux ſtatim, praeuio Examine ſolemni, Candidatis Rev. Miniſterii adſcribebatur, vnde conciones ad populum, etiam *δοκιμαστικάς*, habere potuit. Tandem an. 1691 accidit, vt clarisſimo Dn. Chriſtoph. Chryſio mortuo, officium vacuefactum ei, promotore Magnifico atque illuſtri Conſule Dn. Iohanne Rittero (cuius familiam hodie, florentisſimam Lubecenſes, vtinam quam diutisſime! conſpiciunt coluntque) demandaretur. Cui officio vti iam per triginta annos, & quod excurrit, praefuit, ita, diuina gratia annuente, in poſterum nullum ſcholaſticum fugiet laborem, memor illius:

Dum vires, annique ſinunt, tolerate labores.

Numen concedat & annis & viribus incrementum, vt iuuentus porro ipſius ope posſit bene formari!

§. VII.

Exiguo temporis ſpatio interiecto, IACOBVS STEINBRECHER, Neoſtad. Holſatus, defuncti Ioannis Kochii ſucceſſor, in Collegium ſcholaſticum fuit adſcriptus. Factum illud eſt, praevia Inſcriptione Suanteniana teſte, an. 1691. d. 17 Decemb., quo die introductus, Sermone Inaugurali *de Educatione Doctrinaque Puerili* recitato, *Ciceronis ad Atticum Epiſtolam* VIII. *Lib. IV* publice pertractauit. Anno ſequenti d. 14 April. Formulae Concordiae nomen dedit. Cum in noſtra Schola diligenter laboraſſet, per beatum ex hac vita diſceſſum ad coeleſtem an. 1709. d. 22 Febr. eſt translatus.

§. VIII.

An. 1693 laudatus antea Pfeifferus inſigni hoc teſtimonio ornauit CHRISTIANVM LEBRECHT FELS ob fidem inſtitutionem, qua nonnullos etiam noſtri Gymnaſii alumnos Ebraeam linguam docuit:

Nachdem Vorzeiger dieſes, Chriſtian Lebrecht Fels, *Conuerſus e Iudaiſmo, mich um ein Zeugniß ſeines Verhaltens angeſprochen, ſo habe ich demſelben um ſoviel weniger entſtehen können, als mir gewiſſe Wiſſenſchafft beywohnet, daß er nicht allein über 20 Jahr nach ſeiner Bekehrung und Tauffe bey der Chriſtl. Religion beſtändig verharret, ſondern auch in währender Zeit hin und wieder gute Proben bey der ſtudirenden Jugend abgeleget, die er, weiler die Lateiniſchen Terminos artis wol verſtehet, und ſeine Sachen methodice proponiret, in kurtzer Zeit ſo wol in Ebraiſmo,*

mo, als Lectione Rabbinica weit gebracht; wie denn auch hie in dieſer Stadt er etliche aus dem Gymnaſio angeführet. *Es iſt auch dabey ſeine dexteritaet, die er in Uberführung und information anderer Juden bezeiget, nicht zu vergeſſen. Welches alles denn hoffentlich alſo beſchaffen, daß ich nicht allein Urſach habe, ermelten Chriſtian Lebrecht Felſen allen beſtens zu recommendiren, ſondern auch jedermann um ſo viel mehr verſichern kan, daß ſie ihre Gutthaten wol anwenden, und von GOtt, dem Vergelter alles Guten, reichen Seegen zu erwarten werden haben. Sign. Lübeck. d. 16 Iun. 1693.*

(L. S) Auguſtus Pfeiffer D.
Superintendens.

Deſcripſi hoc Teſtimonium ex autographo Pfeifferiano, quod inſertum eſt Act. Min. Lub. T. VIII. n. LXXII. De Felſii fatis, meritis & ſcriptis plura annotauit Ven. Wolfius, ciuitatis Hamburgenſis & totius litterati orbis decus perinſigne, in Biblioth. Hebr. P. I. pag. 1009.

§. IX.

Extra ordinem docuerat etiam, patris vice functus, SIXTUS CHRISTIANUS LIPENIUS, qui tamen, mortuo Michaele Freudio, doctoribus ordinariis fuit annumeratus, & Subrector conſtitutus. Ex inſcriptione Suanteniana cognoui, quod an. 1693. d. 26 Ian. in ſolemni introductionis actu *de Litterarum Perennitate* verba fecerit, interſerta penſi cuiusdam *Virgiliani e Lib. VIII Aeneid.* pertractatione. Formulae Concordiae d. 29 Ian. e. a. ſubſcripſit. Re-

liqua ad ipſum ſpectantia in Athen. Lub. P. III. p. 450 ſqq legi poſſunt.

§. X.

Deceſſerat exeunte fere an. 1692 Martinus Lipenius, Conrector, Sixti Chriſtiani, modo laudati, parens, quare de nouo Conrectore eligendo Patres conſcripti erant ſolliciti. Eligebatur autem IOANNES HENRICVS HESSIVS, Smalcadienſis, Gothani Gymnaſii per X annos Sub-Rector, & Scholae Smalcaldicae per totidem annos Rector, qui, Suanteniana Inſcriptione teſte, an. 1693 d. 27 Iul. inauguratus, Orationem *de Studiis iuueni ad Academiam abituro neceſſariis* habuit, & eruditum ſpecimen ex *Homer. Iliad. ω. a verſ.* 518--551 dedit. Formulae Concordiae d. 30 Iul. a. e. mente manuque ſincera, laetaque ſubſcripſit. Quemadmodum vero dolendum, quod praematura mors eum an. 1695. d. 11 Ian. Athenaeo noſtro & bonis litteris praeripuerit, ita etiam aegre ferendum, quod plenior ipſius vitae deſcriptio deſideretur. Studui tamen memoriam ipſius ab obliuione vindicare in Athen. Lub. P. I. pag. 16. 97-102. Perpauca de eo annotauit Cl. Io. Mich. Weinrichius in Kirchen- und Schulen-Staat des Hertzogth. Henneb. p. 566, vbi perperam nomini ipſius magnum iſtud M praefixum cernitur. Elegantisſima quaedam eius *Carmina*, tam edita, quam inedita, in Deliciis Poetarum Lubecenſium D. V. aliquando comparabunt.

§. XI.

§. XI.

Ad praecipuos Heſſii diſcipulos non ſolum pertinet, verum etiam ſucceſſor ipſius factus eſt M. MARTINVS CHRISTIANVS GöLDELIVS, qui, Suanteniana Inſcriptione teſte, an. 1695. d. 19 Novembr. Conrector creatus, publicum *de Θείῳ Vocationum* ſermonem habuit, eidemque enodationem *particulae Homericae ex Odyſſ. μ. α verſ.* 184-221 interſeruit. Formulae Concordiae d. 21 Nov. a. e. nomen ſuum adſcripſit. Reliqua omnia docebit vitae curriculum, mecum, iſtud deſiderante, humaniter communicatum, quod, cum ſit verbis luculentis conceptum, hic, vna cum ſcriptorum notitia, non potui non bona fide exhibere. Lucem autem primam aſpexit an. 1665 Gothae, natus parentibus honeſtis, patre *Iohanne Göldelio*, Cantore & Collega illuſtris Gymnaſii Gothani, & matre *Barbara Maria Heslingia*, auo *Ioh. Gôldelio*, Paſtore Liebenſteinienſi in Ducatu Gothano. Curae & informationi virorum de republica litteraria optime meritorum eſt commiſſus, quos inter maxime rev. Dn. *Adamum Tribbechovium*, S. S. Theol. D. & Superintendentem Eccleſiarum Gothanar. Generalem, *Georgium Heſſum*, Gymnaſii Rectorem, *Io. Henr. Rumpelium*, Selectae Claſſis Collaboratorem, poſtea Superintend. Saltzungenſem, M. *Ioh. Balthaſ. Strobelium*, Conrectorem, *Ioh. Henricum Heſſium*, Subconrect., Smalcaldienſem deinde Rectorem, *Wenigerkindium*, Ducalis Coenobii Inſpectorem, *Cyriac. Guntherum*, Tertium, *Io. Gôldelium*, Cantorem, *Rempium*, Succentorem,

 grata

grata mente numerat: quorum opera fida, quicquid ad Theologiae rudimenta & humaniores artes pertinet, eo, quo par erat, ſtudio imbibebat. Altioribus percipiendis maturus Gymnaſio vale dicebat, voce Hoſanna ſub auſpicium anni noui ſingulis Ordinibus acclamata, & a Sereniſſ. Principe, Friderico, ſtipendio Frantzkiano donatus, & ab Ampliſſimo Senatu variis beneficiis mactatus, vitae ſcholaſticae totus mancipabatur. Qui Academicae doctrinae viam planam ſternerent, & quorſum propenderet indoles, lucem praeferrent, Ienae ſibi an. 1684 eligebat viros in omnibus facultatibus celeberrimos; in Philoſophicis *Ioh. Paulum Hebenſtreitium*, *Ioh. Andr. Schmidium*, *Caſp. Posnerum*; in linguis orientalibus *Ioh. Andr. Danzium*; in Hiſtoricis *Caſp. Sagittarium*; in Eloquentia & Poëſi *Georg. Schubartum*; in Theologicis *Ioh. Guilielm. Baierum* & *Fridem. Bechmannum*. Abſoluto triennio an. 1687 titulum Magiſtri accepit, Decano Erhardo Weigelio, Mathemat. Prof. P., quoque licentiam legendi, vt vocant, impetraret, *Oratorem Deliberantem* vt Praeſes, R. Ioh. Scharnhorſtio, defendit. Ad illuſtre Gymnaſium Schleuſingenſe Rumpelii ſyſtaticis litteris munitus, & unanimi Sereniſſ. Principum & Nutritorum ſuffragio an. 1692 Conrector vocatus, pro virili munus ſuum adminiſtrauit, cum ad vacantem Rectoratum Smalcaldienſem litteris Procerum vocatoriis praeter ſpem inuitaretur. Sed intercedente breui poſt B. Heſſii morte, diuinae placebat prouidentiae, vt praeceptori in officio diſcipulus ſuccederet.

Qua-

Quapropter oblatum a Magnifico & ampliſſimo Senatu Lubecenſi Conrectoratum an. 1695 ſubmiſſe ſuſcepit, & ad methodum ſui anteceſſoris, cuius voce fuerat commendatus, omnes labores ſcholaſticos accommodauit, quorum ſaxum, quamdiu Deus velit, adhuc lubens voluit. Proponebantur quidem aliae conditiones, quas vero modeſtiae cauſa praetermittit, ne in ſuſpicionem iactantiae videatur incidere. Malebat enim ſorte ſua contentus, acquieſcere, quam itineris & mutationis pericula ſubire. In lucem edidit Gothae adhuc iuuenis Carmen in Electionem Conſularem, cuius titulus: *Reſpublica Gothana in Autumno refloreſcens*, ad imitationem Claudiani; *Parentationes*, Ienae auf Fr. Eliſabeth Dorothea Lutherin: Schleuſingae auf (S. T.) Hrn. Adam Wachter, Hochfürſtl. Naumburgiſch. Ober-Forſt- und Wildmeiſter: auf Hrn. Otto Zaſtroen, Hochfürſtl. Naumburg. Raht und Amts-Hauptmann der Hennebergiſchen Aemter: Lubecae auf Hrn. Reimar Peter von Rheder, dero Königl. Maj. zu Dennemarck und Norwegen Etats-Iuſtice- und Cantzelley-Rath, Ven. Capit. Canonicum und Groſs-Vogten (3); *Comoedias* duas, vnam Latino, alteram vernaculo ſermone expreſſam, quarum tituli ſunt: *Sol Regni Macedonici ex Occaſu recens ortus, vel Alexander Magnus primum decumbens, ſed dein cura Philippi ſanatus, Actu Oratorio repraeſentatus* (4): it. *Der*

(3) Habit. 1711. d. 6 Mart. [illegible]dit. a. c. 4. (pl. 2½).
(4) An. 1697. d. 23 Octo[illegible]

glückliche Thron Henrici VII, *Kônigs in Engelland, welcher zwar von 2 Ertzbetriegern, Nahmens Lambert Symmel und Perkin Warbeck gerüttelt, aber durch Verbindung der weiſſen und rothen Roſen, oder der Yorck- und Lancaſtriſchen Häuſer, endlich durch die Mariagen mit Spanien und Schottland befeſtiget wurde, aus denen berühmten Scribenten, Polydoro Vergilio und Francisco Bacone de Verulamio, kûrtzlich zuſammen getragen, und der ſtudirenden Jugend zum groſſen Nutzen in einem vermiſchten erbaren Schauſpiele Oratoriſch und Poëtiſch vorgeſtellet* (5); *Tragoediam* vnam, cuius titulus: *Die vom zweyfachen Sturme zerſcheiterte Crone, bey Entleibung Henrici des Dritten, Kônigs in Franckreich, in einem Trauer-Spiele auf der Schaubûhne vorgeſtellet von der Studirenden Jugend* (6); M*emorias* Latinas Men. Nicol. Hannekenii, Medic. Doctoris (7): Enochi Suantenii, Rectoris (8): Danielis Brandes, I. V. Doctoris (9): Zachariae Vogelii, Eccleſiaſtae Laurentiani (10); Memorias Germanicas Arnoldi Borgehlii, SS. Theol. Candidati: Bartholdi Stuhlmann, Paſtoris Iacobaei (11): Io. Godof. Borgehlii, Med. Doct. & Phyſici (12): Henrici Woldt, Senatoris (13): *Pro-*

gram-

(5) Ed. 1703. 4. (pl. 2½).
(6) An. 1699. 4. (pl. 1½).
(7) An. 1717. d. 21 Mai. fol. (pl. 1).
(8) An. 1717. d. 2 Aug. fol. (pl. 1).
(9) An. 1718. d. 13 Ian. f. (pl. 1).
(10) A. 1717. d. 25 Nov. fol. (pl. 1).
(11) A. 1712. d. 25 Febr. fol. (pl. 2).
(12) A. 1720. d. 23 April. f. (pl. 1).
(13) A. 1720. d. 4 April. f. (pl. 1).

Digitized by Google

grammata in Iubilaeum Lutheranum (14) & Actum Oratorium a quatuor iuuenibus morum probitate & humanitate praeſtantibus inſtitutum (15), quorum primus Gerh. Henr. Carſtens, Lubecenſ., praemiſſo Prologo, Leonem X de Indulgentiis conſultantem imitabatur: ſecundus Io. Dan. Minus, Lubec., Tetzelium Indulgentias Thraſonico more iactantem exprimebat: tertius Godofr. Chriſtian. Goetzius, Annaemontanus, Lutherum, narratione fatorum ſuorum data, Indulgentias refutantem effingebat: quartus Meno Nicol. Carſtens, Lubec, Conſiliarium Saxonici Electoris nomine Luthero de progreſſu Chriſtianae religionis gratulantem ſiſtebat; *Sciagraphiam Laborum Scholaſticorum Lycei Lubecenſis* (16); *Carmina* in funera, nuptias & dignitates litteratorum vtroque ſermone compoſita, quorum catalogum paginae non capit anguſtia. Prelum adhuc expectant

Paren-

(14) Celebrauit hoc *Oratione Panegyrica de Lutheranae Reformationis Difficultate & Neceſſitate*, d. 4 Nov. 1717 recitata.

(15) A. 1717. d. 18 Nov.

(16) *Sciagraphia Labor. Scholaſticorum, Magnificis inclytae Reipublic. Lubec. Dn. Conſulibus, & conſultiſſ. generoſo ac prudentiſſimo Senatui, nobiliſſimis & experientiſſimis Dominis Doctoribus, maxime & admodum reuerendo & praeclariſſimo tam Miniſterio Eccleſiaſtico, quam Collegio Scholaſtico, reliquisque Ordinibus genere, doctrina & Mercatura florentiſſimis, in ſingulis Examinibus, ſi Deus vires & annos conceſſerit, in parentum notitiam, ſtudioſae iuuentutis incitamentum & Athenaei Lubecenſis incrementum repraeſentanda.* Lubec. 1706 4. (pl. 1½).

Parentationes Ienae habitae in fun. Io. Henr. Beyſchlag, Medic. Candidat: Friderici Weitzen, LL. cultoris: Richteriae, Doct. vxoris.

Collegia de Parentationibus & Epiſtolis Germanice & Latine conſcribendis.

Parentationes Lubecae recitatae in fun. Bernh. Ioach. a Dale, I. V. Cultoris: Annae a Luzau: Hieron. Nicol. a Wickede: Ioh. Venninghauſen, S. R. M. Dan. Conſiliarii Iuſtitiae.

Orationes de Difficultate Regiminis Scholaſtici: de Θείᾳ Vocationum: in Obitum Sereniſſ. Principis ac Dn. Friderici, Ducis Gothani: de Lutheranae Reformationis Difficultate & Neceſsitate.

Quaeſtiones Cl. Hubneri Oratoriae ad praxin perductae.

Explicationes in Oratorem Weiſii Politicum.

Deliciae Cl. Morhoſii Oratoriae variis exemplis illuſtratae.

Kirchmanni Rhetorica exemplis e Luthero petitis expolita.

Curtianae Orationes ad ductum Thilonis diſpoſitae & elaboratae.

Plutarchi Paedagogia formulis Graecis & exemplis Hiſtoriae litterariae exornata.

Animaduerſiones Philolog. in Libr. III. *Cicer. de Offic.*

Notae in Hiſtoriam Cellarii.

Orationes Ciceronis pro A. L. Archia, M. Marcello & in L. Catil. praxi Rhetorica & exemplis imitationum amplificatae.

Collegium Germanico-Latino-Poeticum cum Inven-

tione

tione Diſpoſit. & Elocut. Carminum ſingulorum ad ſenſum Morhof. in Hyle Inuent. Poetic.

Lubecae Memorabilia ab A. 1699—1719 *metrice continuata, quae fata ſecunda & aduerſa litteratorum ſpectant.*

Kirchmanni Florilegium rythmice elaboratum, & adgenium veterum Prouerbiorum diuerſae nationis compoſitum.

Parodiae Ovidianae, Virgilianae & Horatianae.

Diſpoſitiones variorum argumentorum, & alia plura, quibus omnibus cum ſtudioſa iuuentute communicandis inter continuos labores ſibi tempus, vires & ſumtus ſufficientes exoptat. Ego vero, vt cuncta optata conſequatur vir egregiis meritis, longinquo temporis ſpatio partis, conſpicuus, & telam feliciſſime pertexat, ex animo voueo.

§. XII.

Eodem, quo Gôldelius Lubecam venit, anno 1695, laudabili IACOBI PAGENDARMII, Cantoris, cura, recuſae ſunt, iam ante excuſae, *Cantiones ſacrae, quas coetus noſter Scholaſticus ſub horarum interuallis canere conſueuit.* H*is additae ſunt I. Precationes pro ſtudioſa iuuentute.* II. *Quinque fidei Chriſtianae capita*: III. *Symbolum Divi Athanaſii.* IV. *Litania Germanica. Et denique IV Vulgaris Hymnus funebris. Ad maiorem in Scholaſtica pube excitandam pietatem congeſtae.* Lubec. 8.

§. XIII.

An. 1698 in Athenaeo noſtro *Laudes Lubecae* ele-

eleganti Carmine Heroico per *Andream Langium* ſunt decantatae. Conſ. Athen. Lub. P. III. pag. 50.

§. XIV.

An. 1702 lucem vidit M. THOMAE HONSTEDTII, Rev. Miniſt. Senioris & Paſtoris Cathedralis, egregius Catechismus, hoc titulo: *Einfältige, doch gründliche Catechismus-Erklärung, inſonderheit nach den Worten des Catechismi aus heiliger Göttlicher Schrifft fürgeſtellet.* Lub. 1702. 12. ibid. 1707. 12. Qui Catechismus publica auctoritate in quatuor inferiores Scholae noſtrae claſſes eſt introductus. Nam in Magnifici Senatus Decreto an. 1702. d. 17 Mart. (quod Catechismo eſt praefixum & Act. Min. T. VIII. Append. n. III etiam inſertum) haec inter alia verba leguntur: *Welcher Catechismus in denen vier unterſten Claſſen hieſiger Lateiniſchen Schulen ſo fort eingeführet werden ſoll.* Quare hodieque vſurpantur.

§. XV.

An. 1703 coepit ſumme reuerendus atque excellentisſimus Praeſul noſter, D. GEORGIVS HENRICVS GOETZIVS, anteceſſorum veſtigia laudatisſime premens, bene de Gymnaſio noſtro mereri. Docent hoc *Orationes*, ſub finem Examinum recitatae, &, praeter erudita argumenta, ſalutaria vitae ac morum praecepta, iuvenibus valde neceſſaria, complexae. Docent *Praelectiones Theologicae*, in Auditorio Cathariniano habitae. Docent *Scripta*, rei ſcholaſticae promo-

mouendae ergo vel in Examinibus publicis, vel alio tempore euulgata. Notitiam omnium eorum, quae ad hoc Caput pertinent, atque ante annum 1718 ſunt edita, hic ſuppeditare, operae erit pretium. Sunt autem

De Odio Pontificiorum in Hymnos Eccleſiae Lutheranae Commentariolus, Lectionibus Sacris de Parallelismo Iudae Proditoris & Romanae Eccleſiae ad Artic. Smalcald. P. II. Art. II p. 310 tempore hoc Quadrageſimali in Auditorio Cathariniano habendis, praemiſſus. Lipſ. 1703. 4. (pl. 4½). Auſpicatus eſt has Lectiones d. 13 Mart. Vid. pag. 35. Lucem deinde vidit *Parallelismus Iudae Proditoris & Romanae Eccleſiae*, Lubec. 1706. 4. (pl. 3).

De Ioh. Bugenhagii Meritis in Eccleſiam & Scholam Lubecenſem Oratio, d. 27 Mart. 1703. in Schola Lubecenſi recitata. Lipſ. 1704. 4. (pl. 3).

Programma de Praeſtantia Epitomes Hunnianae. Lub. 1703. 4. (pl. 1). Hoc Lectiones Theologicas in D. Nicol. Hunnii Epitomen Credendorum habendas, & ad d. 15 Iun. 1703 hora 9 antemerid. incipiendas Iuuentuti Scholaſticae Lycei Lubecenſis indixit.

Lübeckiſcher Schul-Brunnen, in einer beſondern am 28ſten Octobr. (war der 21ſte Sonntag nach Trinitatis) im Jahr Chriſti 1703 in der Haupt-Kirchen zu St. Marien gehaltenen Predigt aus Num. XXI. 18 *gezeiget.* Lub. 1704. 4.

Princeps Graecae doctus, Iuuentuti Scholaſticae in Phrontiſterio Lubecenſi, litteras Graecas diſcenti, com-

commendatus. Acceſſerunt Io. Cunr. Dieterici duo Programmata, quibus Reſtaurationem Graecarum Literarum, auſpiciis Io. Reuchlini, Mart. Cruſii, Mich. Neandri & Laur. Rhodomanni olim factam, deſcripſit; vt & Io. Zwingeri Oratio inauguralis de Barbarie ſuperiorum aliquot ſeculorum, orta ex ſupina Linguae Graecae ignoratione. Lipſ. 1704. 4.

De Mercatoribus Eruditis Diatribe, in Examinae Autumnali 1705. *exhibita.* Lub. 4. (pl. 2).

Spicilegium poſt Meſſem, ſeu Additamenta ad Diatriben de Mercatoribus Eruditis in Examine Autumnali 1706 *propoſita.* Lub. 4. (pl. 2).

ΚΗΠΟΦΙΛΟΣ, *ſeu de Eruditis Hortorum Cultoribus Diſſertatio, Lectionibus Theologicis in D. Nicolai Hunnii Epitomen Credendorum habendis praemiſſa.* Lub. 1706. 4. (pl. 2½).

Diatribe de Ruſticis Eruditis, Examini Vernali A. 1707 *ſacrata.* Lub. 4. (pl. 3).

Analecta Literaria de Ruſticis Eruditis, in Examine Autumnali A. 1707 *propoſita.* ibid. 4. (pl. 2).

Auctuarium Analectis Literariis de Ruſticis Eruditis adiectum, inque Examine Vernali, die Georgii, A. 1708 *exhibitum.* ibid. 4. (pl. 2).

Praelectionum Sacrarum, in B. Dn. D. Nicolai Hunii Epitomen Credendorum, habitarum, Specimen. Lub. 1708. 8. (pl. 3). Specimen hoc, quod complectitur Notas in IV Capita, *Iuuenibus ornatisſimis & florentisſimis, Auditorium Cathariniarum, Lectionibus ſacris deſtinatum, frequentaturis* inſcripſit, ſimulque promiſit praelectionum in Hunnii Epitomen continuationem.

De

De Poenitentia Simſonis Commentatiuncula Sacra, Lectionibus ordinariis Iuuentuti Schol. Lubec. dicatis, & in Auditorio Catharıniano habendis, praemiſſa. 1708. 4. (pl. 2). Sub finem huius Commentatiunculae indicat, quod Praelectiones in Hunnianam Epitomen velit denuo auſpicari.

De Sutoribus Eruditis Obſeruationes Miſcellaneae, in Examine Autumnali 1708 *propoſitae*, Lubec. 4. (pl. 3).

De Alectoromachia, vulgo Hanen-Kampfe, in Lyceo Lubecenſi d. 16 *Octobr.* 1708 *inſtituta Diſſertatio.* ibid. 1709. 4. (pl. 2).

De Viris doctis, LVCAE inſignitis nomine, Oratiuncula Scholaſt. in Phrontiſterio Lubecenſi d. 18. *Octobr. An.* 1707, *finito Examine Autumnali, recitata, atq; cum prelo egreſſa eſſet, in Examine Vernali d.* 18 *Mart.* 1709 *exhibita.* 4, (pl. 2).

Selecta ex Hiſtoria Litteraria, in Examine Autumnali A. 1709 *propoſita.* Lub. 4. (pl. 4½). Caput I. ſiſtit Mercatores eruditos. II. Ruſticos eruditos. III. Sutores eruditos. IV. Sartores eruditos. V. Viros eruditos ab opificiis ad litterarum ſtudia reuocatos.

Ex Hiſtoria Litteraria, Specimen Catechismi Hiſtorialis, in Examine Vernali an. 1710 *editum.* ibid. 4. (pl. 3).

Elogium Batto-Medlerianum, exponens Vitas Iacobi Batti, Eccleſiae Rigenſis Superintendentis, & D. Nicolai Medleri, Eccleſiae Brunovicenſis Praeſulis, in lucem publicam protractum. Lubec. 1710. 4. In-

ſcripſit Adoleſcentibus Examen Autumnale ſubituris.

Puer decennis, ſ. Eruditus in primo decennio vitae ſuae memorandis fatis obnoxius, in Exam. Vern. 1711 *exhibitus.* Lub. 4. (pl. 2).

Disquiſitio Sacra: Num Moribundus quarta Petitione Orationis Dominicae uti poſſit? in Exam. Autumnal. d. 26 *Octobr.* 1711 *exhibita.* 4. (pl. 1½). Recuſa eſt an. 1717.

Muſeum Eruditi variis memorabilibus conſpicuum, in Examine Vernali Lycei Lubecenſis d. 14 *Mart.* 1712 *apertum.* 4. (pl. 2).

Theoremata de Liberalitate Viduarum in Exam. Aut. d. 17 *Octob.* 1712 *propoſita.* Lub. 4. (pl. 2½).

Diſſertatio Theologica de Cultu Iudae Proditoris in Exam. Vern. d. 3 *April.* 1713 *exhibita.* Lub. 4. (pl. 1).

De Valerii Herbergeri, Theologi piiſſimi, notiſſimique, Symbolis, vulgo Denck- und Leib-Sprüchen, in Lyceo Lubecenſi d. 17 *Octobr. A.* 1713 *habita Oratio.* 8. (pl. 1½).

Miſcellanea Hiſtorico-Theologica de Coniugio Eruditorum, in Exam. Aut. d. 15 *Octobr.* 1714 *propoſita.* 4. (pl. 2).

Diſſertatio Hiſtorico-Litteraria de Eruditis, qui vel aquis perierunt, vel diuinitus liberati fuerunt, ad Exod. XIV, in Exam. Vern. d. 8 *April.* 1715 *propoſita.* 4. (pl. 3.)

Symbolum Emanuelis Sebaſtiani Harderi, Verbi Diuini Miniſtri apud Lubecenſes in Aede Arcis & Spiritus Sancti, Oratiuncula Scholaſtica, finito Examine Verna-

Vernali, d. 9 *April.* 1715 *recitata, eaque paulo poſt, in Examine Autumnali, d.* 14 *Octobr., anni eiuſdem, publici iuris facta, expoſitum.* 4. (pl. 1½). Symbolum eſt: *Erigit Seruator Humiles.*

De Peregrinationibus, Eruditionis Orientalis colligendae cauſa, ſuſceptis, Ecloga Hiſtorico-Litteraria, in Exam. Vern. d. 30 *Mart.* 1716 *propoſita.* 4. (pl. 3½).

Ecloga de Conuiuiis Eruditorum, ad Pericopam Euangelicam Dom. XVII p. Trinitat. in Exam. Autumn. d. 19 *Octobr.* 1716 *propoſita.* 4. (pl. 3).

De Peregrinationibus periculoſis ob Doctrinae Euangelicae Hoſtes Diſſertatio, pridie Cal. Aprilis A. 1716 *ad Lycei Lubecenſis Ciues directa, atque d.* 15 *Mart.* A. 1717 *in Examine Vernali publici iuris facta,* 4, (pl. 1½).

Bibliotheca Anti-Pontificia Presbyterii Lubecenſis, Iuventutis Scholaſticae, in Lyceo Lubecenſi Examen Autumnale ante Solennia Iubilaei Lutherani ſecundi, d. 18 & 19 *Octobr. A.* 1717 *ſubiturae, commodis ſacrata commendataque.* 4. (pl. 4½).

Bibliothecae Anti-Pontificiae Clarorum Lubecenſium Specimen, d. 19 *Octobr.* 1717 *in Phrontiſterio Lubecenſi editum.* 4. (pl. 2).

Bibliothecae Lutheranae, Scriptores quosdam Apologeticos, Lutheri Doctrinam & Vitam vindicantes, complectentis, Specimen, quod Sermoni Saeculari, d. 10 *Nov.* 1717 *in Auditorio Cathariniano a ſe habito praemiſit.* 4. (pl. 3). Praedicauit Sermone Saeculari *Emolumenta, quae elapſo ſaeculo ſecundo Eccleſiae Lubecenſi contigere.*

§. XVI.

An. 1703 *Ieſum Dolorum Filium* ex cathedra Gymnaſii Lubecenſis inferiori eleganti Carmine heroico decantauit *Ioan. Hermannus ab Elswich*, Rendesburgo-Holſatus, quod Carmen, Notis Philologico-Theologicis ornatum, eodem anno lucem aſpexit. Conf. Ath. Lub. P. I. p. 301.

§. XVII.

Anno 1705 facies rerum ſcholaſticarum viſa eſt quodammodo immutata. Vt enim in nullis rebus facilius, quam in his, aliquid poteſt deſiderari, ita etiam a ſacro ordine emendatio efflagitabatur. Cum vero haec a Magnifici Senatus auctoritate dependeret, ſaepius ſacri ordinis viri Eum rogarant, vt corruptae rei ſcholaſticae conſuleret. Factum illud eſt an. 1695. d. 24 Nov. per Litteras Miniſterii ad Senatum ſcriptas, quae extant T. VIII Act. n. CII: nec non an. 1697. 16 Octobr. per prolixum Scriptum, quod cum Notis Variorum legitur in Act. Min. T. VIII. n. CXXXIX. Conf. T. VII. f 301. a. b. Nominati deinde ſunt d 4 Nov. 1700 in conuentu Miniſterii, qui Scholaſticae Viſitationi intereſſent. Vid. cit. Act. T. VII. f. 325. b. Hoc tamen negotium a Magnifico Senatu, quibus de cauſis, neſcio, ſic eſt dilatum, vt licet an. 1701 in Conſiſtorio (v. Act. Min. T. VII. f. 335 ſq, & an. 1702. d. 26 Ian. in Commisſione (v. Act. cit. f. 338. b) denuo vrgeretur, anno demum 1705 lucem videret *Eines Hochw. Rahts der*

Kayſerl.

Digitized by Google

Kayſerl. Freyen Reichs-Stadt Lübeck Verordnung wegen der Schulen zu St. Catharinen, publiciret am 2 Novembr. 1705. 8. (pl. 2); in qua Ordinatione p. 16 Scholae clancularíae *ſchädliche und in Republica nicht zu tolerirende Winckel-Schulen* appellantur. Prodiit ſimul *Noua Oeconomia, ſiue Diſtributio Lectionum & Exercitorium*, in qua Lectiones publicae *Hebraicae*, quae methodo Wasmutho-Opitiana tractantur, *Hiſtoricae*, ad ductum Chriſtoph. Cellarii, *Geographicae* ac *Sphaericae*, *Exercitationes Oratoriae* &c. praecipiuntur. *Collegia Ethica* & *Politica* hac etiam occaſione ſunt commendata.

§. VXIII.

Laudabile ſpecimine h. a. ſe probauit *Georgius Fridericus Neumannus*, (16) Stolbergenſis, *Oratione de Favore Lubecenſium in Exteros, recitata in Lyceo Lubecenſi d. VIII Cal. Octobris* 1705, quae lucem aſpexit Lipſ. 1709. 4. (pl. 5).

§. XIX.

An. 1706, defuncto Pagendarmio, Cantore, in Collegium Scholaſticum fuit cooptatus HENRICVS SIVERS, Lubecenſis, quum d. 18 Mart. Libris Symbolicis mente manuque ſubſcripſiſſet. Ille an. 1674 natus, in praeci-
Ll 3 pua

(16) Scripſit hic Neumannus etiam
De Eruditis, qui Patriam ſuam nonnunquam obſcuram nobilitarunt. Lipſ. 1707. 4.
De Theologis, qui Patriam ſuam nonnunquam obſcuram nobilitarunt. ibid. 1708. 4.
Stolbergam Litteratam. ib. 1709. 4.

Digitized by Google

pua felicitatis parte ponit, ſingularique gratiae diuinae acceptum refert, quod Praeceptoribus Athenei patrii publicis vſus ſit, de re litteraria perquam egregie meritis, *Suantenio* nimirum Rectore, *Mart. Lipenio*, *Heſſio* & *Gôldelio*, Conrectoribus, *Brûggio*, *Freudio* & *Sixt. Chriſt. Lipenio* Subrectoribus, *Pagendarmio*, Cantore, *Wida*, *Chryſio* & *Chriſtiano Schêvio*, Collegis. Laudat etiam vtilem operam, ſibi a *Mellio* noſtro (quem Muſae vetant mori) in priuatis ſcholis Heraldicis nauatam. Doctorum publicorum ſolerti admodum inſtitutione per tria fere luſtra fruitus, habita an. 1694 de Carolo I, Brittanniarum Rege, in publica panegyri Oratione (Vid. ſupra §. I, ſusceptoque an. 1696 Academico itinere, Profeſſores Academiae Ienenſis omni laude maiores, in Philoſophicis *Treunerum*, in Hebraicis *Danzium*, in Mathematicis *Hambergerum*, in Hiſtoria litteraria & eloquentia *Schubartum*, in Homileticis *Züllichium*, in Theologicis *Velthemium* & *Bechmannum* audiuit. Roſtochii vero *Fechtii*, *Grapii* & *AEpini*, Theologorum celeberrimorum, Collegiis lectoriis, examinatoriis, diſputatoriis, homileticis interfuit. Dignus proinde laude, qua eum ornauit Suantenius in Teſtimonio an 1705. Non. Sept. ipſi dato, ex quo, cum mihi iſtud videre eſſet licitum, ſequentia excerpſi: *Declarauit pietatem, & continuam expoſuit ſolertiam ſolida literarum cognitione, morumque egregio nitore illuſtratam, & tam in Gymnaſtica, quam Academica conſortione his illuſtribus donis commendabilem ſe redididit Vir iuuenis praeſtantiſſimus*

ciſſimus HENRICVS SIVERS, Lubecenſis. Videlicet per tempus bene multum in Gymnaſio Lubecenſi noſtro inſtitutione ductus atque eruditus eousque profecit in laudabili eximiae ac modeſtae conuerſationis tenore, vt & primus ſui ordinis & praefectus chori ſymphoniaci, varia ac multiplici muſicae rei peritia conſpicuus euaderet celebrareturque. Academicae abhinc illuſtrationis affectator, intentum iis artibus & diſciplinis animum ſolertisſime adiecit, ſine quibus nec conſtans eruditio, nec morum lautitia comparari poteſt: ac diligentia ſemper auguſta eas accumulauit dotes, quibus, vel ſacro coetui, vel egregio alii cuidam muneri, idoneum adiumentum decusque conciliet. Poſtquam porro in Holſatia Balckii, Neoſtadienſium, & Wetteringii, Sarovienſium Paſtoris animarum, filios quatuor annorum ſpatio, vt in Athenaeum Lubecenſe mitterentur, Parentum deſiderio ſatisfacturus praeparauerat: primum an. 1703 Lubecenſi, dein an. 1704, cum Hamburgi vnicum Chriſtophori Rantzovii, filium litteris imbueret, & Georgii Eliezeris Edzardi, Gymnaſii Profeſſoris celeberrimi, priuata in Rabbinicis opera vteretur, Hamburgenſi Colloquio ſe ſtitit, vtrobique pro Concione verba faciendi licentiam nactus. Sed cum B. Pagendarmius matri ipſius viduae, quae Mercurio mercaturaeque eum deſtinauerat, auctor olim ſuaſorque extitiſſet, vt Muſis & Muſicae illum conſecraret, eique timidulo decem annorum puero, primum canendi ſpecimen edituro, calcar animumque addidiſſet, ſpondens fore, vt ipſi aliquando ſuccederet: diuino tandem con-

ſilio augurium eius comprobatum fuiſſe, euentus docuit. *A parentibus*, inquit idcirco celeberr. Goetius noſter in Additam. ad Diatrib. de Mercarorib. Erudit. §. 4, *nundinationi deſtinatus, ſuaſu & conſilio anteceſſoris ſui laudatisſimi, B. Iac. Pagendarmii, in Scholam miſſus, artibus ingenuis & literis praeclaram nauauit operam, vsque dum ad Cantoris vocaretur munus, atq; Praeceptori ſuo, qui olim quaſi iocans eum allocutus erat: Tu aliquando meus euades ſucceſſor, rite ſurrogaretur.* Conf. M. Ioach. Mantzelii Praeſagia Eruditor. de Erudit. §. 39. Anno enim 1706. d. 12. Mart., cum in aedibus Magnifici Dn. Wincleri, Conſulis primarii, vnicum nepotem erudiret, Cantor electus, & d. 22 April. introductus eſt, habita Oratione *de Impedimentis Studii Scholaſtici praecipuis*, ac, quam indicat Inſcriptio Suanteniana, Lectione inaugurali in *Horat. Lib. II. Od. XVI.* Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. 1706. p. 223, vbi ſolemnis huius Actus mentio etiam iniicitur. Seruet Numen virum meritisſimum, vt porro queat iuuentutis commoda promouere!

§. XX.

Annus 1708 commemorabilis eſt ob ſimilem ſolemnem actum, in quo ZACHARIAS STAMPEELIVS, Subrector fuit declaratus. Patria huius praeclare meriti viri eſt Nova Soltquella, Electoralis Marchiae veteris Brandenburgenſis ciuitas, Ducatui Lunaeburgenſi finitima, vbi in lucem editus an. 1654. d. 24 Auguſt.,

patre

patre *Chriſtophoro Stampeelio*, Camerario laudatae ciuitatis, & auo paterno *Stephano Stampeelio*, ICto & Secretario ibidem. Auus maternus fuit *Chriſtophorus Zerniz*, Camerarius veteris Soltquellae. Puer ſex annorum traditus eſt publicis patriae Scholae Praeceptoribus, viris probatae dexteritatis & plerisque ad Eccleſiaſtica munera paulo poſt vocatis, quorum inſtitutioni capita pietatis & fidei Chriſtianae, linguarum etiam Latinae & Graecae fundamenta in acceptis refert. Miſſus deinde fuit an. 1672 ad capeſſendum vberiorem ingenii cultum in Lyceum Magdeburgenſe, cui ea aetate praeerant *M. Antonius Guernerus Cuno*, Rector, & M. *Chriſtianus Soldenerus*, Conrector, quorum ille eum ad Academiam abiturum peregregio Teſtimonio ornauit. Academica ſtudia 1674 Ienae ductu D. *Georgii Goetzii* in Philoſophia Morali, D. *Io. Chriſtoph. Hartungii* in Methaphyſicis, D. *Georg. Adam. Struvii* & D. *Adriani Baieri* in Iure Ciuili inchoata, an. 1676 Francofurti ad Viadrum in Collegiis *Strykii*, *Rhetii* & *Becmanni* vlteriores progreſſus fecerunt, & anno 1680 Regiomonti manuductionibus Practicis finem inuenerunt. Interiectis annis palaeſtra informatoria eum ſibi vindicauit 1677 & ſqq in arce generoſi Domini von Wulffen, Commiſſarii militaris, Hereditarii in Tempelberg, Madlitz & Körſsdorff, feudis Brandenburgenſibus inter Berolinum & Cuſtrinum ſitis: 1681 & ſq in inſula maiori Mariaeburgenſi Prutenico-Regia: 1683 a decimo octauo Octobris vsque ad nonum eiusdem menſis anni 1685 Evangeli-

ci Dirſchavienſes in Pomerellia Gedano vicina primas publicae inſtitutionis partes ipſi crediderunt, & aegre quidem, non tamen ſine inſigni Teſtimonio dimiſerunt. Inde maternis litteris in patriam ad ſuſcipiendas curas oeconomicas auocatus, moleſtas Praefectorum militarium cohabitationes (ſeu, vt vulgo vocant, inhoſpitationes, Einquartierung) aegre ſuſtinuit, cumque agrorum hortorumque cultura, rerumque domeſticarum cura Muſis minus commoda videretur, illae Viri litteris fauentisſimi Dn. Sebaſtiani Gerckenii, I. V. D. & Magnifici poſtea Conſulis de libera Imperiali Republica Lubecenſi meritisſimi, cui iam Magdeburgi & Ienae ſatis innotuerat, conſilio & commendatione commodiora inuenerunt Lubecae hoſpitia. Sed an. 1693 d. 24 Auguſt. ad vacantem in Ducali Slesvicenſi Lyceo Conrectoratum vocatus, id, quod demandati muneris erat, diuino adiutus auxilio per integros quindecim annos, & quod temporis excurrit, qua potuit fide & ſolertia, vnice curauit. Anno autem ſaeculi huius octauo, fatis ita dirigentibus, ab Illuſtri & Magnifico Reip. Lubecenſis Senatu in locum p. d. Dn Sixt. Chriſt. Lipenii, Subrectoris de Catharinianeo Lubecenſi meritisſimi, electus, acceptis litteris vocatoriis & dimisſione ab Aula Gottorpienſi legitime impetrata, Lyceo Slesvicenſi *Oratione de publicorum Praeceptorum Praemiis* publice habita vale dixit, Maecenatibusque Lubecenſibus incolumis redditus, praevia d. 30 menſis natalis Aug. p. d. Enoch. Suantenii, Rectoris celebratisſimi, intro-

Digitized by Google

troductione, & inaugurali *de Pulveris Scholaſtici Ortu & Progreſſu* ſermone recitato, adiuncta ad *Verſ.* 700—710 *V Aeneid. Virgil.* (quorum epiphonema ſic ſe habet:

Quo nos fata trahunt, retrahuntque, ſequamur
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt)

Commentatione *de Obſequio Fatis, vti trahunt retrahuntque, praeſtando*, datoque Cal. Nov. 1708 Libris Symbolicis nomine, puluerulentas functiones vt rite ſuſcepit, ita peractis iam quatuordecim annis diuino fretus auxilio & rebus ſuis contentus, pie, confidenter, diligenter in hodiernum vsque diem exſequitur, id quod aetatis inter mortales reliquum eſt (quod Deus litterarum & Bibliothecae ergo iubeat multum eſſe!) diuinae in ſe voluntati matutinis nocturnisque precibus humillime commendans. Scripſit

Memoriam Germanicam Sebaſtiani Gercken, I. V. D. & Conſulis. Lub. 1710. d. 18 Febr. fol. (pl. 3).

——————— *Michaelis Hentſchel, Paſt. Iacob.* 1711. d. 4 Febr. f. (pl. 2.)

——————— *Enochi Suantenii, Rectoris.* 1717. d. 2 Aug. f. (pl. 1).

§. XXI.

Annus quoque ſubſequens 1709 ob noui Collegae introductionem notari meretur. Eſt is PAVLVS HEY, Borlumo-Slesvicenſis, an. 1678 d. 14 Octobr. natus parentibus *Gerhardo Hey*, Borlumenſium Paſtore, & *Maria, Pauli Martini*, Paſto-

Paſtoris Borlumenſium, & *Annae*, ex *Petro Ketels*, mercatore apud Bredſtedenſes natae, filia. Auus paternus fuit *Petrus Hey*, Slesvici & Holſatiae Ducis in Praefectura Huttenſi Quaeſtor, Avia *Lucia*, filia *Georg. Weslingii*, Kilonienſium Conſulis. Cum decimum ſeptimum aetatis annum nondum expleuiſſet, priuatam Praeceptorum inſtitutionem cum Profeſſorum Academicorum lectionibus commutaturus Kilonium ſe contulit, ita ſuadente viro magnifico & ſumme rev. Dn. Joſua Schwartzio, S. Th. D., Danorum Regis Conſiliario Conſiſtoriali & Ducatuum Slesvici & Holſatiae Superintendente Generali, qui, praeter alios, in aedibus paternis Academiam petituri exactisſime recognouerat ſtudia, illumque Academicis laboribus aptum ſuffecturumque deprehenderat. Initio menſis Octob. 1695 Prorectore Magnif. Dn. D. C. Franckio, & Phil. Ord. Decano Dn. Georgio Paſchio in Studioſorum numerum receptus alboque inſertus Academico, Profeſſores publice ac priuatim ſ. docentes, ſ. diſputantes attente & asſidue audiuit, *Franckio* in primis & *Maio* valde familiariter vſus. Kilonio 1699 m. Decembr. digreſſum ſtudiis ac moribus filiorum generis, virtutum & eruditionis laude conſpicui, honoribus inſignes praefecerunt Viri, quos inter praecipue nominandi Samuel & Paulus Strickeri: ille Gottorpienſis Camerae Conſiliarius, & Regis ac Ducis Vectigalium Inſpector, cuius filium vnicum in Academiam Kilonienſem duxit, & Profeſſoribus commendauit; hic Eccleſiae & Scholae Cathe-

thedralis Slesvicenſium Paſtor & Inſpector, cuius in aedibus commorabatur, cum an. 1709 m. Mart. Lubecam ſecedere a Viro Magnifico Dn. Ioanne Weſtkenio, primario Reip. Lubec. Conſule, iuberetur, qui paulo poſt in defuncti Iacobi Steinbrecheri locum ſurrogandum Collegam Scholae eum deſignauit. A Dn. En. Suantenio, Rectore, ſolenniter d. 11 Iun. a. e. introductus, Oratione *de Scholis Literarum Morumque Officinis*, & *lectione inaugurali in Cic. ad Famil. Epiſt. IV. Lib. XIV* habita, oblatum ſcholaſticum munus d. 12 Iun. Adiutore Deo Optimo Maximo aggreſſus eſt. Libris Symbolicis e. a. d. 27 Aug. mente manuque ſubſcripſit. Benedicat Numen ipſius laboribus, vt merita in iuuentutem, diu ſuperſtes, valde poſſit amplificare! Seruet quoque litterarum morumque officinam noſtram, & indies magis ac magis eam iubeat florere!

§. XXII.

An. 1711. d. 26 Octobr. glorioſiſſimorum Caeſarum, RVDOLPHI ab HABSBVRG atque CAROLI III *Res geſtas* in Gymnaſio noſtro nitido Carmine Germanico, paulo poſt luce donato, cecinit *Hermannus Vlricus a Lingen*, Lubecenſis. Vid. Athen. Lub. P. III. p. 91 ſq.

§. XXIII.

An. 1714 d. 25 Ian. introductus eſt MATTHIAS SCHMID, Möllnenſis, defuncti Marci Widae ſucceſſor. Accepit is an. 1682 viuram huius vitae, communicatae a parentibus honeſti nominis: patre quidem *Andrea Schmid*, Muſico Senatus ac Ciuitatis non incelebri; matre

Wolber-

Wolbertha, *Gerb. Burmeiſteri*, Senatoris ac Camerarii ibidem vnica filia. Quibus cum nimis mature fuiſſet orbatus, maternus ſolicita cura auus prouidit, vt ſolido pietatis, doctrinae ac morum cultu exornaretur. Eapropter, patrii primum ludi diſciplinae committebatur; deinde vero Ratzeburgenſem Cathedralem, ac Michaelitanam Luneburgenſem Scholam frequentauit, in quibus virorum clarisſimam iuuentuti erudiendae operam impendentium, in primis autem *Eberh. Ioach. Elſeldii*, Rectoris Schol. Luneb. Michaelit. meritisſimi, ductu ac auſpicio iuſtos in literis elegantioribus progreſſus fecit. Maturior autem factus conſortioni Academicae, Roſtochium ſe an. 1705 contulit, ibidemque per triennium, & quod excurrit, ſedulam Philoſophiae, Philologiae ac Theologiae operam nauauit. Qua re commoti ſunt non ſolum Paſtor Gûlzovienſis, Dn. Tochtermann, ſed & Glûekſtadii Dn. Gôrſſenius, ſerenisſimo Danorum Regi a Conſiliis Iuſtitiae, ac Leoburgi Dn. Ioach. Conr. a Pleſſe, potentisſimi Magnae Britanniae Regis ac Electoris Hannover. Conſiliarius ac Praefectus primarius, vt fidei eius ac inſtitutioni liberos ſuos committerent. Tandem, Deo ita dirigente, a Magnifico Dn. Io. Weſtken, Conſule tum huius Reipublice primario, an. 1714 ad munus ſcholaſticum vocatus eſt Lubecam, quod auſpicaturus ſolemni ritu *de Iano Praeceptoris boni imagine* verba fecit, ſimul teſte Suanteniana Inſcriptione, *Cic. ad Attic. Epiſt. XIV. Lib. V.* interpretatus. Receptus in numerum Colle-

Collegarum, Libris Symbolicis d. 26 Ian. e. a. ſubſcripſit. DEVS fortunet ipſius conatus, vt diu poſſit bene de tenera iuuentute mereri!

§. XXIV.

An. 1715 *Preces Germanicae*, quae ſingulis diebus publice recitantur, pio ac laudabili inſtituto ſunt recuſae.

§. XXV.

Annus 1717 finem laboribus Suantenianis impoſuit. Sequuti ſunt, vacante poſt obitum Suantenii Rectoratu, Göldeliani quidam, quorum notitia ſupra §. XI iam eſt data.

§. XXVI.

Defunctum autem Suantenium Amici, Collegae, Diſcipuli valde commendarunt. Horum nemini non placuerunt verba ſumme reu. Goetzii in Orat. de Scholar. Increment. pag. 5: *Non immerito tua, perbeate SVANTENI, quam habuiſti, virtus, quamque, cum per triginta & quod excurrit, annos, Studii Cathariniani in hoc Ephebeo fuiſſes Director, conſeruaſti, illis, quibus nota fuit cognitaque, dignis celebranda eſt laudibus. Tuae ſiquidem inſtitutioni, tuis conſiliis, tuaeque diſciplinae multum ſe debere ingenue profitentur omnes, gratam propterea nominis tui & doctrinae memoriam ſpondentes.*

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XX.

DE

Rectoratu

IOANNIS HENRICI a SEELEN.

A. 1718 ſqq.

§. I.

Vix ac ne vix quidem a me potui impetrare, vt illud quoque tempus attingerem, quo mihi licuit Athenaeo Lubecenſi praeeſſe. Nam quae ego quidem adhuc egi, leuia eſſe non inficior, & haud comparanda cum iis, quae anteceſſores mei laudatisſime praeſtiterunt. Interim vt Hiſtoria Athenaei tam plena exhiberetur, quam fieri poterat, iſthaec non plane omittenda eſſe exiſtimaui. Confirmarunt me dubitantem, an vitae meae ac ſcriptorum aliquam facerem mentionem, tum permulti alii, de vita ac ſcriptis ſuis commentati, tum in primis duo viri, quos Lubeca noſtra veneratur & ornamentis ſuis annumerat, D. Georgius Henricus Goetzius ac M. Iacobus a Melle, quorum ille in Epiſtola inſerta Diario literato, quod vocatur Bûcher-Saal P. XLIV. p. 556 ſqq, pleraque ſcripta ſua recenſuit; hic in Notit. Maior. p. 7 ſq de vita ac ſcriptis ſuis eſt commentatus. Cauſas ſane habeo graues, cur praedicem (& vtinam ſatis poſſem praedicare!) diuinam providentiam

videntiam ac gratiam, quam per omnem vitam ita ſum expertus, vt Iacobaeum iſtud (1) meum quoque faciam: קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את־עבדך

§. II.

Natus ſum anno 1688. d. 8 Auguſt. in Ducatus Bremenſis regione, quae Kedingia appellatur. Locus meus natalis, vno lapide Stada diſtans, dicitur Aſela, olim, quam hodie, diuite Eccleſia parochiali celebrior. Sic enim ſcribit Borchardus, Archiepiſcopus Bremenſis, permutans Eccleſiam Asle Stadio vicinam cum Eccleſia Brügge in Diplomate (2) Bremae 1335. die Michael. dato: *Borchardus, Dei gratia, Sanctae Bremenſis Eccleſiae Archiepiſcopus, omnibus praeſentia viſuris, ſalutem in omnium ſaluatore. Quia debitis ſollempnitatibus obſeruatis, Eccleſiam in Asle noſtrae dioceſis, ad menſam praepoſiti noſtrae praedictae Bremenſis Eccleſiae deputatam, cum Eccleſia in Brugge, ſimiliter noſtrae diocesis, ad menſam praepoſiti Nouimonaſterii & conventus ſui deputata, etiam noſtrae dioceſis de conſenſu ſeu conſilio capituli noſtri permutationem celebrauimus, pro eo, quod poſſesſiones temporales praedictae Eccleſiae in Asle praeponderant poſſeſſionibus temporalibus praedictae Eccleſiae in Brügge, decreuimus recompenſam temporalium fieri canonicam & condignam. Ordinamus igitur & decernimus, vt poſtquam Rector in Asle, qui*

Mm *nunc*

(1) Gen. XXXII. 11.

(2) Integrum hoc Diploma legi poteſt in D. Henr. Muhlii Diſſertatt. Hiſtorico-Theolog. & ſpeciatim in Hiſt. Coenob. Bordesholmenſ. p. 584 ſq.

nunc eſt, diſceſſerit, & praepoſitus Nouimonaſterii, quicunque pro tempore fuerit, poſſeſſionem pacificam eccleſiae in Asle ſibi & monaſterio ſuo per viam permutationis vnitae, fuerit aſſecutus. &c. Patrem veneratus ſum ERICVM ZACHARIAM von SEELEN, Ammenſa-Brunſvigum, celeberrimorum Ienenſium Theologorum, *Ioannis Muſaei* (cuius asſeruo varia collegia, manu beati parentis ſcripta, quae inter *Loci Theologici*, adhuc inediti, inprimis commemorabiles) *Sebaſt. Niemanni* ac *Fridem. Bechmanni*: diſſertisſimi Oratoris ſacri *Georg. Goezii*: maximi Philologi *Io. Friſchmuthi*: excellentisſimi Mathematici *Erhardi Weigelii*, per integros octo annos auditorem, deinceps in annum vigeſimum Paſtorem Aſelenſem, an. 1698 die, qui Simoni ac Iudae ſacer eſt, cum pro ſacra concione de amore, quo homo hominem debet complecti, verba faceret, apoplexia tactum, & paulo poſt defunctum, cum aetatis annum quinquageſimum primum ageret, atque verum *Quietismum Sacrum* ex Pſ. LXXIII. 28 demonſtratum Stad. 1691 4. euulgaſſet. Matrem, cuius mors me in Academia Wittenbergenſi viuentem valde afflixit, MARGARETAM ELISABETHAM HOFFMANNIAM dilexi. Erat illa filia M. ANTONII HOFFMANNI, cuius aui mei memoriam non poſſum non hac occaſione paucis renouare. Produxit eum Minda, Weſtphaliae vrbs haud incelebris, cum annus milleſimus ſexcenteſimus duodecimus ageretur. Abſolutis in patria ſtudiis ſcholaſticis, Gieſſam ſe contulit, inde Mar-

purg-

purgum, vbi in primis adhaeſit fideliſſimo praeceptori ſuo, D. *Menoni Hanneckenio*, t. t. Theolog. & Hebr. Ling. Profeſſori, deinceps Praeſuli Lubecenſi immortaliter merito, cuius ſingularem fauorem magnam felicitatis partem exiſtimauit. Docent hoc ea, quae ipſe de vita ſua in chartam coniecit, e quibus apparet, quod Hannekenius illum primicerium ſuum vocare conſueuerit. Duas quoque Sylloges Quaeſtionum Theologicarum principaliorum, ab Hannekenio Marpurg. 1643. 8 editae, Diſputationes, quartam ſcilicet ex loco de Chriſto, *de Communicatione Idiomatum*, necnon decimam ſeptimam, *de Conciliis & Papa*, reſpondendo defendit, ſicuti etiam eruditas laudati Hannekenii ad hanc Syllogen Obſeruationes calamo excepit, quas Obſeruationes manu beati aui ſcriptas, tanquam κειμήλιον, aſſeruo. Marpurgo abiit Wittenbergam, vbi *Diſputationem Gnoſtologicam de Abſtractione, Principio Cognoſcibilis productiuo*, praeſide M. Gerhardo Wichmanno, Lubecenſi, publice συζητήσει ſubiecit, quae Diſputatio ibid. 1660. 4 eſt recuſa. Auctum deinceps induſtriae praemio, Magiſtri ſcilicet honore, Comes de Roſenhaan, Legatus Suecicus, ſacrorum peragendorum cauſa ſibi adſciuit. Permutauit hoc officium cum alio munere ſanctiori, poſteaquam Comes de Oxenſtierna, Legatus itidem Regius, eum a ſacris eſſe iuſſit. Anno 1648 Aſelae Paſtor conſtitutus eſt, electus non multo poſt in Dioeceſi Kedingenſi & Oſtenſi Praepoſitus, nec non Conſiſtorii Regii per Ducatus Brem. ac Verd., quod

Stadae eſt, Conſiliarius, quae munia obiens an. 1675 e vita migrauit, repentina morte, cum menſe poſt coenam aſſideret, defunctus. Quanti eum fecerit excellentiſſimus Theologus, *Io. Georg. Dorſcheus*, docet Epiſtola ad ipſum Osnabrugae degentem ſcripta, quam lectu haud indignam non poſſum non ex ἀυτογράφῳ deſcriptam hic conſeruare:

Salutem a Domino Ieſu!

Reuerende plurimum clariſſimeque Dn. Hoffmanne, Frater in Domino coniunctiſſime! Et humanitatem tuam ſingularem laudauit Dn. Heuſius noſter, & peculiarem tuum in me affectum commendauit, vt iam plena animi propenſione in amicitiae conſuetudinem tecum transeundum eſſe cenſeam. Requirit autem illud a nobis tum vocationis noſtrae ſanctitas, quae exemplar coniunctionis penitiſſimae noſtrae in nobis apparere voluit, & temporum horum difficultas. Sed de eo negotio multus fui in Dedicatione ad Academiam Hafnienſem, praefixa Septenario meo Admirandorum Chriſti, quem eo vsq; ad vos penetraſſe ſpero. Alias equidem opuſculis meis adſtat illa iniquitas, quae vel in lucem miſſa intra certos aliquos carceres detinet, e quibus ad amicorum manus pertingere nequeunt, vel iam concepta & elucubrata a prelo & luce arcet. Inter quae ſunt meae Obſeruationes ad Conſtitutionem Vrbani IIX de Feſtis, *& alia. Sic nobis vndiquaque aduerſa ſunt haec tempora, vt opus eſſet & magno pretio adornare Bibliothecas, & graui labore conficere libellos, & in prelum etiam ſumtus expendere. Interim vili ſalario, inter rei familiaris detrimenta, viuendi incommoda ſuſtentare. Mitto tibi,*

tibi, quod nuper e prelo liberatum eſt, tumultuarium Germanicum hoc opuſculum. Subſequetur aliud, ſed ad quod tuo opus eſt conſilio. Refutaui Iudicium Theologicum Erneſti Euſebii (3) de Pace *apud vos ſparſum. Edam in lucem primum in forma Diſputationis Academicae, deinde auctius in forma abſolutiore. Spero cum bona venia Pacificatorum me id praeſtiturum. Imo cogito praecipuo alicui viro ex illis inſcribere. Et ſtere Saluius erat in animo, quem omnes noſtri in oculis habent. Conſule candide in medium, quid videatur, candide, & in quam partem inclines aperi proxima occaſione literis D. Ottoni traditis. Si propendes in Saluium, aut ſubſtituis alium, mitte ſimul titulum, quo honorandus eſt. Ignoſce primitias vſurpatae amicitiae iſta importunitate inſignienti & vale in Domino Ieſu proſperrime. Dab. Argentorati,* 19 *Apr.* 1647.

T. R. Dtem
toto animo complexus

J. Georg. Dorſcheus D.

Nomen ab obliuione vindicauit edito libro Theologico, cuius inſcriptio eſt: *Parallela Heortologica, oder Theol. Bedencken von Jährigen Gedenck-als Brand-Bete-Danck- und ordentlichen Feſt-Tagen; von Mittel-Dingen und Chriſtlicher Freyheit. Wobey zugleich vom Ambt der Weltlichen Obrigkeit in Religion- und Kirchen-Sachen; auch vom Beruff und Wahl der* Mm 3 *Pre-*

(3) Sub ficto *Erneſti de Euſebiis* nomine alii putant latere *Henr. Wagnereccium*, alii *Io. Caramuelem*, alii *Io. Mulmannum*, alii *Fab. Chiſium* &c. Leg. Placcii Theatr. Pſeudonym. p. 268.

Digitized by Google

Prediger, mit Zuziehung und Einraht der Geiſtlichen des Orts, gehandelt wird. 1669. 4. Alph. 3. pl. 13. Multa alia in hoc libro pertractantur argumenta, e. c. *de Calendario Gregoriano ab Euangelicis non ſtatim recepto* p. 380 ſqq: *de Cyclo Lunae* p. 402 ſqq: *de Pericopis Euangelicis* p. 424 ſqq: *de Synedrio Iudaico* p. 525 ſqq. &c. Accedunt Documenta, vulgo *Beylagen*, quae inter multa egregia ac ſingularia, e. g. *Iudicium viri docti de Mich. Hauemanni Aſtraea* p. 41 ſq: *Seb. Niemanni, Theol. Ienenſ. Reſponſum de Magiſtratus in rebus eccleſiaſticis ſic dicta poteſtate architectonica* p. 42 ſq: *Quiſtorpii Epiſtola de Morte Hugonis Grotii* p. 45 ſq. &c. Litteris etiam conſignauit *Agenda Eccleſiaſtica Bremenſia*, quae vero adhuc lucem non aſpexerunt. His gaudeo parentibus, & tanto magis gaudeo, quanto integrior ſemper fuit eorum exiſtimatio. Adoleſcentulum me parentes optimi mercaturae faciendae deſtinauerunt: at deinceps, cum neſcio quem erga litteras amorem in me deprehendiſſent, mutarunt conſilium, Muſisque totum conſecrauere. Primis igitur litterarum elementis ac rudimentis domeſticorum praeceptorum ope, imbutus, in diſciplinam traditus ſum TOBIAE SCHEPLERO, Symmyſtae Aſelenſi meritisſimo, viro, quem multi ad munus ſcholaſticum, quam eccleſiaſticum, aptiorem iudicarunt, cuius fidelisſima inſtitutione, per ſex annos frui licuit. Deinceps Athenaei Stadenſis alumnis ſum additus, inque hac florentisſima tunc quidem temporis Muſarum ſede ſtudiorum humanitatis ac Philoſophiae curſum haud exiguum

guum abſolui. Suis me annumerauit haec Schola integros ſeptem annos, & ordini ſupremo adſcriptum adeo conſtantem habuit, vt raro admodum exemplo, quadriennium in eo conſumſerim, quum omnes fere, poſteaquam annum vnum alterumve ibi exegerunt, in Academias ſe conferant. Ego autem ſero demum Stadam dulcisſimam reliqui, diſſuadentibus licet ſaepe amicis, qui ob cauſas non ſpernendas abitum in Academiam vrgebant. At cum ipſe nullo negotio perſpicerem, eruditionem non tantum in Academiis, verum vbique hauriri poſſe, exoptatisſima, qua fruebar, occaſione tractandi ſtudia litterarum diu vtendum eſſe arbitrabar. Singulari enim, & paterno vix disſimili, amore ac fauore me complectebatur vir longe celeberrimus MICHAEL RICHEY, Rector Stadenſis, hodie Profeſſor Hamburgenſis, vir de re litteraria praeclarisſime promeritus, & cum paucis comparandus, (quem diutisſime ſeruet Numen, & omni felicitatis genere beet!), cuius domeſticae conſuetudini, Bibliothecae inſtructisſimae, fidelisſimaeque inſtitutioni, publicae, priuatae, priuatisſimae, plurima me debere gratisſimus profiteor, ad cineres tantum doctorem exoſculaturus. Vtilis quoque erat informatio IOANNIS CHRISTOPHORI ROITZSCHII, viri itidem doctisſimi, qui ex Conrectore Stadenſi factus Eccleſiae Spicenſis in Ducatus Bremenſis parte, quam Wurſatiam appellant, Paſtor haud ita pridem eſt defunctus. Praeter hos publicos doctores laudandi ſunt ii, quorum pri-

vata induſtria profeci. Veneror cineres DIEDERICI von STADE, primum Secretarii, deinceps Archiuarii, viri, in quo antiqua fides & ſolida eruditio fuit demiranda, cui, ante Richeyum hoſpiti, vt in aliis ſtudiis, ita praeſertim in hiſtoricis non pauca debeo. Neque excidit memoria CHRISTIANVS LEBRECHT FELS (de quo in Cap. anteced. §. 8. nonnulla annotavi), cuius auſpiciis non ſolum vberiores in ſanctiori lingua, (publice etiam tradita), habui progreſſus, verum coepi quoque R. Selom. *Ben* Melech Commentarium in loca ſelecta voceſq; & res difficiles S. Scripturae, מכלל יופי dictum, legere. Fideliſſima autem praeceptorum opera factum, vt an. 1709. d. 5 Kal. Febr. ſolemni ritu Oratorium *de Vanitate Diuinationum* ſpecimen (cui Richeyus elegantiſſimum *de eo, quod nimium videtur in Iac. Frid. Reimmanni Piis Deſideriis Hiſtoriae Litterariae* Programma praemittebat; occaſionem vero dabat lepidus vates, Iſaacus Bickerſtaff dictus) edere potuerim; alia etiam tentarim, quae iuuenilia ac leuia ſponte praetereo. Tandem vero Stada, fideliſſima litterarum mearum nutrice, habita *de Officiis Diſcipulorum ex mente Ludov. Viuis Oratione* vale dicendi cauſa, abire, & Academicos doctores auſcultare neceſſarium duxi. Ex Academiis eam Patronorum & Amicorum voluntate elegi, quam purioris doctrinae ſtudium laudatiſſimum dudum inclytiſſimam reddidit, Wittenbergam intelligo. In itinere non poteram non inuiſere, praeter pulcherrimam & multis cimeliis rariſſimis in-

ſtructam

Digitized by Google

ſtructam Arcem Saltzdahlenſem, Bibliothecam Guelpherbytanam longe lateque celeberrimam, quae incomparabiles theſauros litterarios perluſtrandos vſurpandosque offerebat. Operae non minus pretium ducebam ſubſiſtere aliquandiu Helmeſtadii, vbi ſi per colloquia cum viris famam dudum in orbe litterato conſecutis, IO. FABRICIO, IO. ANDR. SCHMIDIO, HERMANNO von der HARDT (qui, praeter alia, ſuum conatum, ſi quid ego iudico, paradoxum, de vera Hiſtoria ex Mythologia detegenda, prolixe enarrabat, hacque occaſione alia, quae magis arridebant, proponebat) & in primis IO. GEORGIO ECCARDO, hodie Hanoverae imo totius orbis eruditi, ornamento nec non per vſum Bibliothecarum nihil me didiciſſe dicerem, ingratus forem. Wittenbergenſis Academiae ciuibus adſcripto, praeſtantisſimis doctoribus, quos gratisſimi animi declarandi ergo nominabo, vti licuit. Quemadmodum vero a ſtudiis Philoſophicis fieri ſolet initium, ita ſtatim doctorem eligebam IO. CHRISTOPH. WOLFIVM, Curſu, quem vocant, Philoſophico Metaphyſicam, Logicam, Pneumaticam ac Phyſicam, ex mente recentisſimorum Philoſophorum, eleganter admodum profitentem, & deinceps Hiſtoriae Philoſophicae initia cum auditoribus communicantem. Pendebam porro ab ore D. GOTTLIEB WERNSDORFII, diuiniorem doctrinam proponentis ac contra veritatis hoſtes, Fanaticos praeſertim, vindicantis: res in ſacra republica geſtas ex idoneis fontibus enarrantis: ſanctio-

remque dicendi rationem oſtendentis. Interearam ſcholis D. MARTINI CHLADENII, in quibus modum interpretandi ſacrum codicem docebat, & incautos ac temerarios interpretes, praeſertim recentiores, caſtigabat: Libros Symbolicos exponebat: diſputandoque vniuerſam fere Theologiam excutiendam curabat, de quo labore teſtari poteſt laudati Praeſidis *Programma, Benedicti Picteti Sententiam de Pietismo exponens*, quo an. 1712, finitis litterariis certaminibus, palaeſtram, in quam vna cum commilitionibus ingreſſus eram, occluſit. Adiungebam me D. HENR. KLAVSINGIO, Koenigii Theologiam Poſitivam declaranti, & Curſum, vt vocant, Mathematicum abſoluere contendenti. Auſcultabam D. IO. GVIL. IANVM, Neumanni Theologiam Aphoriſticam illuſtrantem. Adibam D. CHRISTIANVM VATERVM, res phyſicas, ductu Phyſiologiae, quam euulgauit, tam per rationes, quam praecipue per experimenta demonſtrantem: nec non D. IO. HENR. HEVCHERVM, in duorum corporum humanorum ſectione naturalem eorundem ſtructuram & conditionem oſtendentem. Audiebam IO. CHRISTOPH. WICHMANNSHAVSEN, linguarum, quae ab oriente nomen habent, doctorem. Aderam IO. GVIL. BERGERO, hoſpiti honoratiſſimo, ampliſſimum hiſtoriae campum aperienti, & priſcam verba faciendi rationem inculcanti. Adiutorem quoque in litteris Graecis accuratius cognoſcendis mihi conciliabam M. GEORG. FRID. THRYLLITIVM, virum ad hoc ſtudiorum

Digitized by Google

diorum genus natum & factum, & in Graecis ſcriptoribus ad ſtuporem verſatum, cuius auſpiciis varia monumenta Graeca legi relegique. Quae dum agerem, iamque appropinquaret tempus, quo docendo diſcere ac vires periclitari in animo habebam, litterarium deinceps iter ſuſcepturus, intercedebat luctuoſisſimum fatum, & dilectisſimae parentis inopinata mors circulos meos turbabat. Quare, aegerrime licet, Wittenberga (vbi per tempus ſatis longum ſubſiſtere animus erat) discedere, & aliquam ſororum rerumque domeſticarum rationem habere cogebar. Almam tamen Leucoream, interiecto exiguo temporis ſpatio, repetere & deſtinata exequi, apud animum firmiter conſtitueram. Sed aliud ego, aliud Numen cogitabat, volebatque praeceptorum meorum, Richeyi inprimis, praeſagium, mihi aliquando in ſcholaſtico puluere deſudandum eſſe, impletum. Scilicet vacabat iſto tempore munus Conrectoris Flensburgenſis, THOMA CLAVSENIO (hodie SS. Theol. D. Conſiliar. Eccleſ. Regio, per Ducat. Slesvic. & Holſat. Superintendente Generali, Praepoſito Slesvic., Rendesburg., quem, honoris cauſa nominatum Holſatiae gratulor) Concionatore Aulico Hafnienſi conſtituto. Innoteſcebam ego, praeter omnem ſpem atque opinionem, per ſupra laudatum WOLFIVM (qui ante Clauſenium ſpartam Conrectoris Flensburgi ornauerat) Patronis quibusdam Flensburgenſibus, mihi plane ignotis, qui dicta munia prae multis aliis,

iſta

iſta ambientibus, mihi deferri cupiebant. Ego quidem, tenuitatis meae probe conſcius, & muneris, ſi religioſe adminiſtretur, grauitatem cum annis ac aliis rebus comparans, ſatius eſſe putabam, oblatum munus recuſare, quam nonnulla, quae obſtare videbantur, difficulter vincere. Sed inſtabant Flensburgenſes, meque denuo ad ſe arceſſebant. Quid facerem? ſuadentibus praeſertim fideliſſimis Amicis, vt diuino nutui, haud obſcure ſeſe prodenti, magis, quam amori, quo ferebar in Academiam, obtemperarem. Et ſane experientia me poſtea docebat, nutum fuiſſe vere diuinum. Certe niſi talis extitiſſet, ego munia iſthaec, qui ea, quod ſanctiſſime affirmo, aegre admodum in me deuolui patiebar, non impetraſſem, haud paucis ad ea adſpirantibus. Praeuio igitur examine ſatis rigoroſo, per plurima vota Conrector eligebar, &, per ANDREAM HOYERVM, Praepoſitum ac Paſtorem Ioanneum, inauguratus, XV Kal. Decemb. 1713 hoc munus auſpicabar. Quod cum per biennium fere pro viribus geſſiſſem, ab ampliſſimo Senatu Stadenſi d. 10 Octobr. 1715 per vnanimia, vt aiunt, electus, ad idem officium obeundum vocabar. Quam vocationem niſi Patroni ipſi, qui me elegerant, dixiſſent diuinam, manſiſſem Flensburgi, vbi, praeter Numinis auxilium, quo me laborantem adiuuabat, Patronorum experiebar fauorem plane ſingularem, & merito a me praedicandum, inuidiamque (quae raro deeſt, quando iuniores aetate grauioribus praeferuntur;

tur, neque eligentes ſemper annos numerant) deuictam mox videbam. Accedebat miſera & Ciuitatis & Athenaei Stadenſis, ex peſtilenti lue & funeſto bello orta, facies: quae tamen omnia non poterant impedire, quo minus eum docendi cauſa adirem locum, cui magnam (imo dixerim fere maximam) partem debeo earum litterarum, quae in me quidem deprehenduntur. Cum igitur eodem die, quo ante biennium Orationem inauguralem habueram, in publico actu oratorio Patronis, Fautoribus, Collegis, Diſcipulis vale dixiſſem, itineri me accingebam, quo feliciter abſoluto Stadenſibus redditus, diuino fretus Numine, munus Conrectoris an. 1716. d. 3 Ian. aggrediebar. Deferebat mihi iſtud Senatus, quem denuo honoris cauſa appello, nomine M. IOAN. ERNEST. BVTTNERVS, Conſiſtorii Regii Conſiliarius, Miniſterii Stadani Senior & ad S. Nicolai Paſtor primarius, habita *de Anima Scholae* Oratione, ad nomen meum alludente. Quam Orationem, quoniam elegans eſt & ingenioſa, non poſſum non ex autographo maxime reu. auctoris deſcriptam, hic conſeruare. Haec autem in ea facta ſunt verba:

Tit.

Animam fere egit haec Schola, ex quo duobus „morborum generibus afflicta fuit Stada noſtra, „nec Marte ſolum, ſed & morte infeſtata; quibus „acceſſit tertium, infelix & inopinatus doctorum ſuperiorum diſceſſus, quo ſuis priuata magiſtris

„giſtris vidua eſt facta haec ſchola. Vt enim „corpus eſt mortuum, quando deceſſit anima, „ita ſchola iacet mortua, dum illi, qui animare „eam ſunt ſoliti, vel diſceſſerunt, vel plane de„ceſſerunt. Ignoſcite, Auditores, quod animam „ſcholae tribuo, quod exanimatam eam dico & „corpus mortuum, quando rectoribus & magi„ſtris deſtituitur. Si enim, referente Dionyſio „Halicarnaſſeo, Appius Claudius Sabinus vrbem „Romam iure comparauit homini, eiusque ani„mam vocauit Senatum, corpus vero ciues atq; „multitudinem, quis mihi vertet vitio, ſi ſcho„lam eodem nomine appellem. Quid enim „aliud eſt coetus ſcholaſticus, quam corpus, „quod animatur, quando informatur? quid „anima? niſi qua homo intelligit & loquitur. „Vt autem intelligant artes & diſciplinas ſcho„larum alumni; vt eleganter loqui diſcant non „tantum Latinam, ſed linguas etiam alias, Grae„cam, Ebraeam, & quas non? nemo docet & „efficit, niſi doctor ſcholaſticus. Quemadmo„dum ergo, quod ait Plinius, nihil viuit ſine „anima; & homo, auctore Tertulliano, ſine „anima ne hominis quidem, ſed cadaueris no„men obtinet: ita nihil in ſchola ſine rectore & „magiſtro viuit, quia haec demum vera eſt vi„ta, quam artes & virtutes nobis parant, quam „doctrina magiſtrorum confert, ſine qua brutis „ſimiliores ſumus quam hominibus; dum qui „ſcholas frequentant, tum demum bene viue„re incipiunt, quando artes liberales diſcunt, „quas docere praeceptores ſolent diſcipulos, do-

ctores

Digitized by Google

„ctores ea de cauſa dicti. Quemadmodum „etiam, quod ait Epiſcopus Mediolanenſis Am„broſius, caro & anima velut lege ſociantur con„iugii, ex quibus homo conſtat; ſic quando „coetui ſcholaſtico iungitur magiſter, animam „accipit ille coetus, hominique quam trunco „redditur ſimilior, qui ſcholam frequentat. „Quam ob cauſam ſua cum corpori cuilibet ſit „forma, formae autem nomine ipſa quoque ani„ma veniat, in animum mihi induxi occaſione „illius, cuius cauſa hanc conſcendi cathedram, „& qui Scholae huic Stadanae conſtituendus eſt „Con-Rector, ab *anima* vero nomen obti„nuit, dicere quaedam de *Anima Scholae*, „& ſcholarum magiſtros cum ea conferrre. Quod „vt ſuccedat eo felicius, Vos, Domini & Fauto„res honoratisſimi, ea, qua par eſt, veneratio„ne rogo atque obteſtor, vt aequo adſitis animo „& ſicubi non recte expoſita fuerint ſingula, in „partem meliorem accipiatis, linguisque & ani„mis faueatis.

„De *Anima Scholae* facturus verba non „male agere mihi videor, ſi nonnulla praemiſero „de iis, qui rebus etiam inanimatis animam tri„buere non ſunt veriti. Eruditis ignoti non „ſunt Zoroaſtres, Hermes Triſmegiſtus, Or„pheus, Pythagoras, Plato & Stoici, at quan„ti viri & Philoſophi! qui *Mundo* aſſeruiſſe *Ani„mam* perhibentur, quanquam modo diverſo „eam expoſuerunt. Neque minus affirmant „nonnulli, Ariſtotelem, Philoſophorum Cory-

phaeum,

„phaeum, *Coelo* tribuiſſe animam. Verba Sta-
„giritae haec ſunt: ὁ ὐρανὸς ἔμψυχος καὶ
„ἔχει κινήσεως ἀρχήν. In eandem iuiſſe ſenten-
„tiam ex Patribus etiam dicitur Origenes, Hiero-
„nymus & Auguſtinus, quorum tamen illos re-
„traxiſſe pedem confirmat Petrus Hurtadus de
„Mendoza, iſtum mutaſſe mentem teſtatur
„apud Casmannum Patritius. Vt taceam alios,
„qui rebus etiam aliis animam tribuerunt. Ani-
„manda igitur cum ſit Schola haec noſtra, de
„eius quoque *Anima* ſolicitum eſſe oportet. Di-
„xi hanc eſſe magiſtrum ſcholae & doctorem.
„At vero cum debilis ſit anima ſine animo, velu-
„ti nonnemo ex Philoſophis loquitur, eaque
„ita dicatur dicta ab animo, vti domina a do-
„mino; Animus vero Catoni ſit Deus (quem
„etiam per coeli animam intellexiſſe paullo an-
„te laudatum Ariſtotelem, nonnulli ex eius in-
„terpretibus affirmant); ipſi fatebuntur docto-
„res ſcholaſtici, ſine DEo ſe nihil profecturos in
„ſchola, aut eam animaturos eſſe. Anima cer-
„te originem debet DEo, qui flatum vitae in ho-
„minis flauit faciem, eoque homo in animam
„viuam factus eſt, vtique ex Dei flatu, vt loqui-
„tur Tertullianus. A DEo quoque ſunt artes &
„diſciplinae, ipſique artium & diſciplinarum
„magiſtri, immo & officinae earum, ſcholas in-
„telligo, quae propterea Spiritus ſancti officinae
„dicuntur, in quibus homines formantur. In-
„cidit heic mihi, quod de templo Delphico re-
„fert hiſtoria. Hoc ſi quando peregrini aut
„hoſpites acceſſerunt, Sacerdoti in more fuiſſe
dicitur

„dicitur clamare: Heic fiunt homines. Id ſi „de ſcholis aliquis dixerit, meliori iure dixerit. „In ſcholis enim illud peragitur opus longe no„biliſſimum, vt veri hominis perſonam induat, „quisquis animum ac mentem optimis artibus, „mores virtute & honeſtate imbuit. Expendiſ„ſe id quondam fertur Socrates, inſignis apud „Graecos vir & philoſophiae alter quaſi parens, „cuius e ludo tanquam ex equo Troiano omnium „artium doctores magno numero prodierunt. „Is enim, cum Xenophontem, nobiliſſimum „Athenis iuuenem haberet obvium, interrogan„temque, vbinam locorum veri fierent homi„nes, reſpondiſſe perhibetur: ſequere & disce; „eumque ad coetus diſcentium iuuenum abdu„xit. Homines igitur dum fiunt in ſcholis, & „ſcholae, tanquam homines, eos gignunt, ani„ma ſcholae vtique non erit, niſi qui eam for„mat, doctor atque magiſter. Et vt homo ſine „anima non eſt homo, ſic nec ſchola ſine magi„ſtro ſchola dici, nec diſcipulus ſine praecepto„re genuinus homo fieri poteſt. Homo ſane ſi„ne anima non viuit; diſcipulus etiam ſine prae„ceptore vita homine digna deſtituitur. Vita „enim vt eſt propria animae ἐνέργεια, eiusque „perpetua comes atque ſocia, ita vis praecepto„ris eſt bona vita. Nec enim viuere bonum eſt, „niſi bene viuas, inquit Seneca. Cui praeiuit „Tullius, quando viuere ſe haud poſſe affirma„uit, niſi in literis viueret. Animi autem cul„tus vt eidem Tullio eſt quaſi quidam humanita„tis cibus, qui vitam hominis non modo alit, ſed

Nn „&

„& conſeruat: ita animus rerum nobilisſima-
„rum praeceptis ac diſciplinis innutritus maxi-
„me viget atque floret. Sed ad *Animam Scho-*
„*lae* reuertor. Disquiri ſolet inter eruditos,
„vtrum anima, cum ſit forma hominis, asſi-
„ſtens an informans dici debeat. Asſiſtentem
„Auerrȯes, informantem alii eſſe dicunt. Scho-
„lae ſi haec forma, tanquam anima, eſt tribuen-
„da, & asſisſtens & informans erit. Asſiſtit for-
„ma corpori, quando ei praeſens eſt, vt nauta
„naui, currui & equis auriga, quorum vterque
„curſum promouet, eoque dirigit, quo tendit:
„ille quidem, ne venti alio rapiant nauim; hic
„ne equi exorbitent, ſed currus in orbita ma-
„neat. Sic coetui ſcholaſtico praeſens ſit opor-
„tet magiſter, eumq ue ita dirigat, vt ne inſvi-
„ta vel moribus exorbitet, aut petulantia ſua in
„deuia & praecipitia decurrat. Siue igitur in
„corde ſit animae ſedes, ſiue in capite eiusque
„cerebro, de quo non minus inter Philoſophos
„eſt controuerſia, ſufficit, eam eſſe totam in cor-
„pore toto, & totam in ſingulis eius partibus,
„quibus deinde vt asſiſtat neceſſe eſt. Quod de
„Scholae animae omnino aſſerendum eſt. Non
„minus autem informans forma eſt anima, ea-
„que quam maxime, quia per vnionem ſui cum
„corpore ita informat corpus, vt certam ei na-
„turam largiatur. Largitur anima corpori ani-
„mato vim vegetandi, nutriendi, augendi, mo-
„vendi, ſentiendi, appetendi, intelligendi, ra-
„tiocinandi, iudicandi & alias. Quid dicam
„de Anima Scholae, de doctore ſcholaſtico?

Annon

„Annon hic ingenium diſcipuli, totiusque ſibi „crediti coetus ſcholaſtici ita excitare & animare „ſolet, vt vegetum accipiat corpus mentemque „vegetam, vt nutriatur artibus & augmentum „virtutum capiat? Et quaeſo Te, vnde alias ha- „bet diſcipulus, quod rite moueri & promoueri „poteſt, niſi a praeceptore, artium & ſtudiorum „promotore, a quo etiam ſenſus cum animo mo- „ventur. Anima vti ſentit, ita non ſolum ipſa „vtitur ſenſibus, ex iisque maxime viſu & audi- „tu, ſed etiam corpus eorum reddit particeps. „Videt praeceptor atras ignorantiae tenebras, vi- „det mores diſſolutos & agreſtes, videt damna „inde oritura, eaque & animo & oculis videt. „Neque minus ipſi vident diſcipuli, dum aperti „ſunt ipſis oculi a praeceptoribus. Nec vident „ſolum, verum & audiunt. Audit non raro „praeceptor, male rem gerere diſcipulum, & „diſcipulus ob eam rem ipſe male audit. Qui „ſi dicto ſemper audiens eſſet praeceptori, nun- „quam male, ſed bene ſemper audiret. Appe- „tit laudem diſcipulus, quam etiam intelligit „ſibi conferendam, ſi cum ratione appetat. „Quam ob cauſſam obſeruet oportet diſcipulus „id, quod habet Cicero: Duplex, inquit, eſt „animorum vis & natura: vna pars in appetitu „poſita eſt, quae eſt ὁρμὴ Graecae, quae homi- „nem huc & illuc rapit: altera in ratione, quae „docet, & explanat, quid faciendum fugiendum- „que ſit. Ita fit, vt ratio praeſit, appetitus ob- „temperet. Nihil ergo eſt appetendum, quod „rationi aduerſetur. Nihil a diſcipulo ſuſci-

„piendum, quod praeceptori aduerſum intelli-
„gat. Ratiocinari autem dum docet anima, diſ-
„cat diſcipulus a praeceptore nil ſine ratione
„ſuſcipere. Vti enim nihil magis proprium eſt
„homini, quam διαλέγεσθαι, ratiocinari & diſer-
„te aliquid explicare, ita hoc ab anima habet
„homo. Diſcat etiam diſcipulus limato & po-
„lito vti iudicio & de rebus ſincere iudicare. Hoc
„ſi fecerit, verum ſcholae membrum erit, ab anima
„ſcholae recte formatum. Quemadmodum igi-
„tur anima corpus non tantum format & mouet,
„ſed etiam gubernat, ita ſcholae magiſter ex
„vtraque ratione anima Scholae dici meretur.
„Mouet enim coetum ſcholaſticum, tanquam
„corpus ſuum, doctrina, qua ei vitam compa-
„rat; gubernat vero diſciplina; quarum neutra
„ſine altera corpus recte formari poteſt; ſed vt
„doctrina ſine diſciplina quoque corpus ſolet
„dici ſine anima, ita doctrina animatur & vitam
„accipit, quando diſciplina accedit. Id quod
„probe obſeruandum eſt magiſtro ſcholarum,
„qui tanquam anima non modo vitam conferre
„debet ſcholae per ſanam doctrinam ſeu inſtitu-
„tionem, qua artes & ſcientias docet, ſed & gu-
„bernare eam per honeſtam diſciplinam. Mu-
„tus enim eſt & inſtar mortui ſedet inter erudi-
„tos, qui nunquam eſt ingreſſus ſcholam, nec
„quicquam artium & ſcientiarum didicit. Viuus
„autem fit & vox eius viua, quando vitam agit
„eruditione plenam, eamque praeceptori acce-
„ptam refert. Quam ob cauſſam ſapienter di-
„ctum videtur ab Ariſtotele, qui rogatus, quo

docti

„docti differrent ab indoctis, ὅσα, inquit, οἱ „ζῶντες τῶν τεθνηκότων, quo viuentes a mortuis. „Doctrina enim, teſte Seneca, format hominem „& fabricat, vitamque diſponit, actiones regit, „agenda & omittenda demonſtrat. Quando „igitur ex fabrica noſtri corporis & ſingularum „partium figura, poſitu, functione, vtilitate „colligimus, humanam naturam non caſu ex „atomis Democriti confluxiſſe, ſed ab aeterna „mente architectrice conditam eſſe; non minus „ex iuuene erudito, variisque artibus & ſcien„tiis imbuto iudicare aliter non poſſumus, niſi „ab anima ſcholae docta eum haec hauſiſſe. Ca„vendum tamen, ne doctrina haec ſit coacta aut „inuita (a parte discentium). Vt enim inuitos „canes qui venatum ducit, nihil agit; ſic nullus „vnquam praeceptor aliquid proficiet, ſi ad do„ctrinam hauriendam vel ineptus vel piger „eſſe diſcipulus deprehendatur. Quemadmo„dum autem doctrina eſt illa vita, quam cor„pori ſcholaſtico dat anima ſcholae; ita diſcipli„na eſt ea vis animae huius, quae guber„nat ſcholam. Intelligo autem diſciplinam „regendorum morum, qua coercentur diſci„puli, vti doctrina informantur. Quae vtra„que ab anima pendet, vtraque ad corpus ten„dit, quod imprimis rectione indiget. Cor„pus enim quanto vilius eſt anima, anima „vero quanto nobilior eſt corpore, tanto ma„gis animae imperium, corpori obſequium „competit. Imperare autem & obedire, gu„bernare & obſequi ſe mutuo excipiunt. Im-

 perium

Digitized by Google

„perium ſi intermittit anima, & corpus obſe-
„quium, ordo turbatur. Neceſſe eſt igitur, vt
„diſcipuli regantur diſciplina, ne more cyclo-
„pico ſine ordine viuant, ſuisque cupiditatibus
„frena laxent. Cum enim homo poſt lapſum
„procliuis ſit ad mala, haec animae inſita eſt vis,
„vt lethale hoc vulnus corrigere posſit; quod
„idem de ſcholae anima eſt ſentiendum, quae
„certas corpori ſcholaſtico praeſcribit leges,
„quibus peruerſi eiusmodi mores coërceri ſo-
„lent. Ideo namque exercenda eſt diſciplina,
„vt vitentur non modo mala, ſed etiam poenae
„ſubtrahantur.

„Sed non permittit tempus, vt pluribus haec
„perſequar, nec veſtra, Fautores optimi, at-
„tentione nimis abuti licet. Ad Te, vir
„clarisſime, Joannes Henrice a Seelen, me
„conuerto. Ab anima nactus es nomen,
„Scholaeque huius anima in poſterum di-
„cendus es. Audiuiſti vim animae, quod
„corpus formet, vt autem formet, ex naturae
„libro didicit. Quare & Tibi trado librum, vt
„diſcendum ſcias ex libris formare corpus ſcho-
„laſticum idque informare; praeſentem intelli-
„go iuuentutem & quae hanc eſt ſecutura. Li-
„brum hunc Tibi trado ex cathedra, loco emi-
„nentiori, dignitatis indicio & ſede docentium
„altius extructa. Animae enim ſedem ideo
„nonnulli poſuere in capite tanquam nobiliori
„& ſublimiori corporis parte, quia inferiora
„membra eo melius dirigere poſſe putarunt. Do-
centes

„centes ideo excelſiorem elegerunt locum, vt „diſcentes eo commodius doctrinam percipere „poſſent. Doctor dicendus es iuuentutis: do„ce, quod docet anima. Docet anima homi„nis, eſſe Deum, conditorem rerum omnium: „Tu idem docebis. Docet anima, qualis ſit „DEus, nempe iuſtus iudex, bonorum remu„nerator, ſcelerum vindex: eadem doctrina a „Te requiritur. Docet anima multiplicem ſa„pientiam & ſcientiam, ſacram & profanam: ean„dem ob cauſam Tu quoque Scholae huius ani„ma eris. Docet anima diſcrimen inter hone„ſtum & turpe, nam virtutes a vitiis diſtinguere „docet. Et haec Tua erit cura non infima. Do„cet anima loqui & ſcribere: Tu docebis elo„quentiam, ad eamque perueniendi medium, „ſtilum puriorem. Barbare enim loqui eſt ma„gis balbutire quam loqui. Haec ſi feceris, „Tuamque Tibi nunc creditam iuuentutem „omni ſtudio animaueris, Anima huius Athe„naei iure meritoque diceris. Et ad hoc opus „requiruntur libri, quibus ipſe vteris in cathedra „docturus, quos etiam ſedentibus in ſubſelliis „& diſcentibus commendabis. Accipe etiam „ſigna imperii ſcholaſtici. Imperat, vt perce„piſti, anima corpori, idque regit. Et Tibi „conuenit imperium in hoc corpus ſcholaſti„cum. Rege igitur illius membra, rege oculos, „vt ne videant vanitatem, mundique illecebras, „ſed in Te, Tuumq; os immoti videant. Rege „aures, vt attentae ſint ad percipiendum ea, quae „DEo & hominibus grata. Rege manus, vt ca-

„lamo excipiant ea, quae vel memoriae ſunt „imprimenda, vel ad ſtilum & eloquentiam pa„randam in chartam coniicienda. Manus enim „cauſam eſſe ſapientiae, non ſine cauſa dixit „Anaxagoras. Rege pedes, vt mature hoc Mu„ſarum domicilium ingrediantur, nec niſi abſo„luto penſo & finito ad ſtudia deſtinato tempo„re egrediantur. Rege mores, rege ſtudia, rege „quicquid regendum ſe Tibi obtulerit. Et ſic „nomen Animae Tibi nemo in dubium voca„bit.

„Tuum autem, Vir clarisſime, vti eſt regere „atque docere, ita veſtrum, iuuenes ornatisſi„mi & carisſimi, erit obedire & diſcere, ſi ge„nuinum Animae huius corpus dici volueritis. „Ductores ſequuntur illi, qui ab iis ducuntur; „doctores, qui docentur. At vero praeceptores „duces ſunt in via ſapientiae & virtutis, minime „ergo contemnendi ſunt, ſed iis obediendum. „Qui enim doctores ſuos contemnit & duces, „ipſam etiam ſapientiam & virtutem, omniaq; „ſimul iura, diuina & humana, contemnit. Di„ſcendum eſt, animoq; ſemper voluendum il„lud tritum: Dic cur hic? Homines eſſe vultis, „tales eritis, ſi artes & doctrinam imbiberitis. „Pecudes eſſe auerſamini, tales autem mane„bitis, ſi artes & doctrinam neglexeritis. Fa„cite igitur, vt haec Anima cum corpore veſtro „ita vniatur, vt per doctrinam eius homines ve„ri euadatis. Nolite autem obliuiſci, curam „animae nunquam eſſe intermittendam, eamq;

magis

Digitized by Google

„magis quam corpus fouendam. Grato vos „ſemper oportet eſſe animo erga veſtram ani- „mam, vt ei ne ſubtrahatis, quod ipſi de- „betur; memores illius Tullii: Nullum of- „ficium referenda gratia magis eſt neceſ- „ſarium. Denique ſi plures vna cum Platone & „Galeno ſtatuere velimus animas, non tamen „ſibi contrarias aut infenſas, ſed amice vnitas „inueniemus. Totum ſi conſideramus coetum „ſcholaſticum, diuerſas etiam animas in eo de- „prehendimus. Quot enim diſcentium ſunt „claſſes, tot ſunt corpora; quot corpora, tot „animae. Agite igitur, quotquot in hac ſcho- „la eſtis animae, animate vos & ad vnitatem per- „petuam animos veſtros componite. Inprimis „autem, qui in claſſibus ſuperioribus tanquam „vno corpore, duae eſtis Animae fraterna con- „iunctione coniuncti viuite tanquam vna in „duobus corporibus anima, eoque erga iuuen- „tutem veſtram eſte animo, vt animam effla- „re malint ſinguli, quam hisce animabus ca- „rere.

Hac Oratione initiatus, munia Conrectoris, Roitzſchii, praeceptoris, ſucceſſor factus, in me ſuſcepi, quae aliquot ſupra biennium hebdo- madas tantum adminiſtraui, maximorum in- terea Patronorum fauorem, ſi non promeritus, ſaltem expertus. Benignisſimus enim DEUS, cuius ſingularem & nunquam ſatis praedican- dam prouidentiam per omnem vitam ſenſi, rem ita dirigebat, vt cunctis Patrum Conſcriptorum Lubecenſium, ſancte ad extremum vsque ha-

Digitized by Google

litum colendorum, ſuffragiis an. 1717. d. 21 Decemb. Athenaei Lubecenſis Rector eligerer, & d. 3 Ian. 1718 vocarer. Quod munus, arduum licet, tanto maiori fiducia & alacritate capeſſebam, quanto certior eram de diuina voluntate, ſiquidem ipſe Magnificus & Illuſtris Reip. Lubecenſis Senatus in Litteris, collatum officium nunciantibus, vocationem meam ſingulari Numinis directione factam & vere diuinam appellat. Quae verba vti ſaepe animum meum confirmarunt, ita ad demisſisſimas gratias ſummo Numini perſolvendas, & ad cultum, quo Magnificum Senatum venerari fas eſt, me nunquam non inflammabunt; imo ad demandatos labores pro virili porro exequendos incitabunt. Introductus autem ſum, poſtquam d. 21 Febr. Symbolis noſtris mente ſincera & ſacris per Lutherum emendatis ſine omni fuco addicta, nomen dederam, d. 24 Febr. Magnifici Senatus nomine a D. GEORG. HENR. GOETZIO, Superintendente, concinna *de Scholarum Incrementis Oratione*, an. ſeq. 1719. d. 27 Mart. euulgata; ad quem ſolemnem Actum laudatus Praeſul erudita *de Praeceptoribus Lutheri Commentatione* d. 22 Febr. inuitauit. *Oratio*, quam ego auſpicii cauſa *de praeclaris Gymnaſii Lubecenſis meritis in rempublicam ſacram, ciuilem & litterariam*, habui in Athen. Lubec. P. I. p. 1—22 legitur.

§. III.

Scripta mea ipſe vix digna iudico, quae recenſeantur. Attamen cum pleraque, Lubecae edita,

edita, ad Hiſtoriam Gymnaſii noſtri pertineant, omnium adhuc euulgatorum notitiam, temporis ordine conſignatam, dabo. Sunt autem

Stada Literata, doctorum Virorum Stadae anno 1711 *viuentium Vitas, Honores atque Opera, edita & inedita, exhibens.* Stad. 4. (pl. 16).

Oratio ſolemnis de Praeceptoribus Eruditis, qua celeberrimorum virorum Adriani Bailleti, Dauidis Schulteti & Ioan. Chriſtoph. Wolfii huius argumenti ſcripta ſupplentur, publice dicta XV Kal. Decemb. A. 1713, *cum demandatum ſibi munus docendi auſpicaretur.* Flensb. 1713. 4. (pl. 11½).

De Scriptoribus Gentilibus falſo in Chriſtianorum ordinem relatis, ſpeciatim de fruſtra quaeſitis in Virgilio rebus diuinioribus, Diſſertatio. Flensb. 1714. 4. (pl. 4). Praemiſſa eſt Actui Oratorio, in quo *Petr. Andr. Hoeck*, Flensburgenſ., *Laudes Geographiae*; *Nicol. Fedderſen*, Flensburgenſ., *Laudes Mercaturae*; ac *Dietericus Ambroſius*, Bredtſtedenſis (oratione metri legibus adſtricta vſus) *Vindicias Poëſeos* aduerſus Tanaq. Fabri futilem de Futilitate Poëſeos librum propoſuerunt.

De Ingrato quorundam Pſeudo-Lutheranorum erga Lutherum Animo Commentatio. Flensb. 1714. 4. (pl. 3½). Praemiſſa eſt Orationi publicae, quam *Paulus Samuel Wegener*, Cotzenbüttela-Eidoroſtadienſis, *de Grato Animo* habuit.

Prin-

Digitized by Google

Princeps Muſicus ex ſacra & profana Hiſtoria exhibitus. Flensb. 1715. 4. (pl. 3). Praemiſſus eſt Orationibus *Olai Molleri*, Flensburgenſ. *de Eruditis Muſicis*; necnon *Petri Crameri*, Flensburgenſ. *de Hiſtoria.*

Memorabilium Bremenſium Specimen, ſiue de Feſto Lanceae & Clavorum, quibus Chriſti Corpus fuit perfoſſum, in Ducatu Bremenſi olim celebrato iuſſu Innocentii VI, Pontificis, cuius Bulla ex MSC. inſerta, Commentatio. Flensb. 1715. 4. (pl. 5).

Lutherus de Scholis optime meritus, ſiue de praeclaris Rebus, quibus Lutherus Scholas ornauit, Oratio, III. Non. Ian. 1716 *in Gymnaſio Stadenſi habita, cum Conrectoris munus auſpicarer. Accedit Conſilium B. Lutheri de Bibliothecis ingratiam Scholarum erigendis, cum Annotationibus quibusdam recuſum.* Flensb. 1715. 4. (pl. 7).

Commentatio de Vita, Scriptis & Meritis in Rempublicam literariam Io. Chriſtoph. Wolfii, Obſeruationibus nonnullis Exegeticis, Philologicis, Hiſtorico-Eccleſiaſticis, Litterariis, Philoſophicis inſtructa. Stad. 1717. 4. (pl. 7).

Cogitata de conſeruando maxime neceſſario Stili Latini puri & emendati Studio. Stad. 1717. 4. (pl. $2\frac{1}{2}$).

Disquiſitio de Reformatione Lutheri non humanis coepta ac promota Conſiliis, cui inſerta egregia ac vere Lutherana Confesſio Gaſp. Contareni, Cardinalis, de Iuſtificatione, & acceſſit Proluſio de Viſitatione Scho-

Scholarum per Lutherum inſtituta. Stad. 1717. 4. (pl. 4½). Praemiſſa eſt Actui Oratorio Iubilaeo, d. 2 Novembr. habito, in quo *Petrus Andreas Hoeck*, Flensburgenſ. *de iis, quae in Reformatione Lutheri diuiniora ſunt*, verba fecit.

Diſſertatio de Reformatione Lutheri ſpectante etiam ad Mores. Stad. 1717. 4. (pl. 4). Reſp. *Petro Andrea Hoeck*, Flensburgenſ.

De Integritate Vocis ΕΠΕΙΡΑΣΘΗΣΑΝ *Hebr. XI.* 37. *Schediasma Philologicum.* Lubec. 1718. 4. (pl. 1½). Inuitaui hoc Schediasmate ad Examen publicum d. 4 & 5 April. inſtitutum.

Inquiſitio in Samuelis Basnagi ſententiam de Vaticinio Iacobi. Gen. XLIX. 10, *euincens, non eſſe illam veriſimiliorem, ſed Accentuum rationi & genio Hebraeae Linguae aduerſari.* Lubec. 1718. 4. (pl. 2). Praemiſi Orationibus (quibus ipſe *de Meritis Clarorum Lubecenſium in Linguam Hebraeam* praefatus ſum) *Iacobi Gletzel*, Anclam. Pomeran. *de Elegantia Hebraeae Linguae*: ac *Chriſtian. Henr. Peterſen*, Ploena-Holſati, de *Diuitiis Hebrae Linguae*, d. 7 April. habitis.

Memoria Ioannis Iacobi Stolterfohti, Philoſ. & Medic. Doctor. ac Phyſici. Lubec. 1718. d. 8 April. fol. (pl. 2).

Memoria Michaelis Vermebren, Paſtor. Aegidian. Lubec. 1718. d. 3. Mai. fol. (pl. 1).

Melete-

Meletema Critico-Morale, quo Modi Moralia tradendi per Meditationes vſus non plane ſpernendus aſſeritur, Lectionibus Moralibus in Gymnaſio Lubecenſi habitis praemiſſum. Lubec. 1718. 4. (pl. 1½).

Vindiciae Librorum Symbolicorum, & in primis Auguſtanae Confesſionis, aduerſus Godofr. Arnoldum, affirmare auſum, Honorem Deo eiusq; Verbo per Symbola eſſe ereptum. Lubec. 1718. 4. (pl. 2). Inuitaui his Vindiciis ad Orationem publicam (cui ipſe *de Lubeca felici ob honorem & amorem, quo Auguſtanam Confesſionem affecit, afficitq;* quaedam praefatus ſum) *de eximiis Lutheri, tanquam primi & praecipui Auguſtanae Confesſionis auctoris, in rempublicam ſacram meritis*, quam *Godofredus Chriſtianus Goetzius*, Annaemontanus, in memoriam Auguſtanae Confesſionis d. 29 Iun. habuit.

חנוך *ſiue de Inſtitutione Iuuentutis apud veteres Hebraeos ad Prou. XXII. 6 Commentatio.* Lubec. 1718. 4. (pl. 2). Indixi hac Commentatione Examinis publici ſolemnia d. 17 Octob. & ſq. celebrata.

Exercitatio de emphatica falſorum & impiorum doctorum denominatione, qua a Iuda Ep. com. 13 ΑΣΤΕΡΕΣ ΠΛΑΝΗΤΑΙ *vocantur.* Lub. 1718. 4. (pl. 2½). Praemiſſa eſt *Petr. Andr. Hoeck*, Flensburgenſ. *Orationi de magna Planetarum Coniunctione menſe Auguſto facta*, d. 20 Octobr. habitae.

Ecloga

Ecloga Archeologica de Dea Pace. Lub. 1718. 4. (pl. 1½). Praemiſſa eſt *Chriſtiani Lipenii,* Lubec. *Orationi de Pace inter CAROLVM VI Imperatorem Auguſtum , & Turcarum Imperatorem nuper conciliata.* d. 27 Octobr. habitae.

Programma de Incrementis, quae Studium Politicum ex Reformatione Lutheri cepit, ſub auſpicium Lectionum Politicarum ſcriptum. Lubec. 1719. 4. (pl. 1).

De Vere Sacro Obſeruatio Philologico-Antiquaria. Lubec. 1719. 4. (pl. 1). Hae Examinis Verni d. 27 Mart. & ſq. inſtituti cauſa publicam Muſarum officinam aperui.

Selectorum Litterariorum Specimen I, exhibens notitiam pleniorem Bibliothecae Hiſpanicae Nicolai Antonii , Bibliothecarum omnium principis. Lubec. 1719. 4. (pl. 3). Praemiſi Actui Oratorio Gymnaſtico, in quo d. 30 Mart. *Iac. Fridericus Pforthuſen,* Lubecenſis, *de Litterarum flore magna Reipublicae felicitate* verba fecit, ſimulque dixit vale.

Memoria Chriſtophori Wendii, Rev. Miniſt. Lubecenſ. Sen. & Paſtor. Cathedr. Lub. 1719. d. 25 April. fol. (pl. 1).

De Medicorum Meritis in Sacram Scripturam Diatribe Hiſtorico-Critica. Lubec. 1719. 4. (pl. 6). Edita eſt occaſione Orationis Panegyricae, & ſimul valedictoriae, illuſtris Medici, *Ioannis Bohnii Memoriae* ſtudio *Godofr. Chriſt. Goetzii,* Annaemontani, d. 25 Maii ſacrae.

Iudi-

Iudicium Hildebrandinum de Coniugio Lutheri modeſte expenſum. Lub. 1719. 4. (pl. 2). Scriptum hoc ſecundis ſumme reu. Praeſulis noſtri Nuptiis conſecratum in Nuptial. Goetzian. p. 488 ſqq ad calcem T. III Sermon. Nuptial. Lubecenſſ. eſt repetitum.

Memoria Gabrielis Fitzmanni, Paſt. Travemünd. Lubec. 1719. d. 31 Iul. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen II, exhibens notitiam Librorum Michaëlis Serveti de Trinitate, quos libros rariſſimos Bibliotheca publica Lubecenſis aſſeruat, occaſione Lectionis Theologicae de SS. Trinitate, Examini publico d. 16 Octobr. & ſq. habito deſtinatae, editum. Lubec. 1719. 4. (pl. 1½).

Annotationum Philologicarum in Novum Teſtamentum ex Plutarcho erutarum Specimen. Lubec. 1719. 4. (pl. 2). Praemiſſum eſt Orationi d. 19 Octobr. habitae a *Ioan. Iac. Haccio*, Ratzeburgenſi, *de eo, quod in Graecae Linguae Studio pulchrum eſt.* Ad continuandum, ſi Deus vitam & vires porro conceſſerit, hoc argumentum calcar mihi addidit magnus quondam Theologus, Caſpar Loeſcherus, quippe in Catalogo ſcriptorum, Memoriae ipſius adiecto, inter opera affecta & inedita ſecundo loco reperitur *Plutarchus ſacrae Scripturae interpres.* Vtinam tanti viri labor prodiret!

Memoria Ioannis Braſchii, Med. D. Lubec. 1720. d. 18 Ian. fol. (pl. 1). Eadem Memoria Germanico etiam idiomate a me eſt conſcripta.

Selecto-

Selectorum Litterariorum Specimen III, exhibens notitiam Chronici adhuc inediti ab Hermanno Kornero conſcripti, cuius nitidum exemplar Lubecae aſſeruatur. Lubec. 1720. 4. (pl. 1½). Praemiſi Orationi ſolemni ſiſtenti *Memorabilia ex Vita CAROLI IV, Imperatoris*, quam *Meno Nicolaus Carſtens*, Lubecenſis, d. 15 Febr. habuit, ſimulque vale dixit.

Non-Chriſtiani Paſſionis Chriſti Teſtes. Lubec. 1720 4. (pl. 1). His producendis anſam dedit *Ioannis Henrici Vermebren*, Lubecenſis, Oratio *de admiranda, quae in CHRISTO patiente fuit, Conſtantia*, d. 7 Mart. habita, quae etiam fuit valedictoria.

Guilielmi Burtoni, Angli, Λείψανα *veteris Linguae Perſicae, quae apud priſcos Scriptores, Graecos & Latinos, reperiri potuerunt. Accedit Marci Zuerii Boxhornii Epiſtola ad Nicol. Blancardum de Perſicis Curtio memoratis Vocabulis, eorumque cum Germanicis cognatione. In gratiam Philologiae & humanitatis ſtudioſorum edita, Praefatione, Notis & Additamentis inſtructa.* Lubec. 1720. 8.

Memoria Ioannis Godofredi Carſtens, Medic. Doct. Lubec. 1720. d. 18 Mart. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen IV, exhibens notitiam inediti Chronici Lubecenſis, monumenti praeſtantisſimi cuius auctor anonymus Detmarus eſſe coniicitur. Lubec. 1720. 4. (pl. 2). Praemiſſum eſt *Georgii Davidis von Braunſchweig* Patricii Luneburgenſis, Orationi ſolemni & valedictoriae

Digitized by Google

de amico inter Lubecam & Luneburgum Vinculo, d. 21 Mart. habitae.

Selectorum Litterariorum Specimen V, exhibens notitiam rariſſimi codicis Bibliorum Lutheranorum, lingua Saxoniae inferioris Lubecae 1533. *fol. nitide excuſorum.* Lub. 1720. 4. (pl. 2). Praemiſſi Orationibus d. 21 Mart. habitis, quibus *Hermannus Franzius*, Lubecenſis, *Memoriam Wolfgangi Franzii;* ac *Ioannes Iacobus Haccius*, Ratzeburgenſis, *Memoriam Georgii Haccii* inſtaurarunt, ſimulque vale dixerunt.

Pietas ex Nummis Conſularibus Lubecenſibus delineata, Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Inuitaui hoc ſcripto ad Orationem ſolemnem, Symbolum Viri illuſtris, magnifici ac conſultisſimi DN. ADOLPHI MATTHAEI RODDII, Reip. Lubec. Conſulis primarii immortaliter meriti: *Sincere. Iuſte. Pie* explicantem, quae d. 11. April. a *Petro Andrea Hoeck*, Flensburgenſi, vale dicente, habita.

De Improuidentia multorum noſtrae aetatis hominum circa Litteras Diſſertatio. Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Praemiſſi Orationi Gymnaſticae *de Prouidentia Dei circa Litteras*, quam *Franciſcus Iacobus Helms*, Lubecenſis, d. 18 April. habuit, ſimulque vale dixit. *Improuidentiae* vocabulo minus eleganti, & vix alia, quam Tertullianea auctoritate vindicando, vſus ſum, quia res plane non elegans, ſed ad inelegantem barbariem viam ſternens erat exprimenda.

Memo-

Memoria Ioannis Godofredi Borgeblii, Medic. Doct. & Phyſic. Lubec. 1720. d. 23 April. fol. (pl. 1).

Memoria Ioannis Roddii, I. V. L. & Reip. Lubecenſ. Secretarii. Lub. 1720. d. 3 Mai. fol. (pl. 1).

De Improuidentia multorum noſtrae aetatis hominum circa Litteras, & ſpeciatim Hiſtoriam, altera Diſſertatio. Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Edita eſt Occaſione *Praelectionum Hiſtoricarum*, quibus rogatu nonnullorum auditorum *Chriſtophori Schraderi Tabulas Hiſtorico-Chronologicas* illuſtrare coepi.

Memoria Ioannis Reichii, Archi-Diac. Aegid. Lubec. 1720. d. 15 Octobr. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen VI, exhibens notitiam rariſſimi codicis Bibliorum Gloſſatorum, lingua Saxoniae inferioris Lubecae 1494. fol. editorum. Lubec. 1720. 4. (pl. 3). Praemiſi Orationi Gymnaſticae, quam d. 24 Octobr. *de legitima ſacri codicis Interpretatione ſacrae Reipublicae maxima Felicitate* habuit *Theodorus Fridericus Dornſtrauch*, Oldesloa-Holſatus.

De Pietate Ioſephi erga Mariam ad Matth. I. 19 Schediasma exegeticum, Verſionem in primis Lutheri vindicans. Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Inuitaui hoc Schediasmate ad Orationem *de laudanda veterum Chriſtianorum pietate, inſtituto Natiuitatis Chriſti Feſto oſtenſa*, quam d. 30 Dec. habuit *Bernhardus Möllmann*, Flensburgenſis.

Grammatica Latina Lubecenſis Chytraeo-Kirchmanniana, cum nouis quibusdam Obſeruationibus, &

Praefatione de Studio Grammatico. Lubec. 1721. 8.

De Studio conſeruandi Religionem per Nummos. Lub. 1721 4. (pl. 1). Inuitaui hoc Programmate ad Orationem ſolemnem, Symbolum Viri illuſtris & magnifici DN. PETRI HENRICI TESDORPFII, Reip. Lubec. Conſulis immortaliter meriti: *Pie. Honeſte. Temperanter* explicantem, quam d. 28 April. *Ioannes Philippus Praetorius*, Bucouienſ. Meſo-Marchic., Chori Symphoniaci Praefectus, habuit, ſimulque vale dixit.

Hiſtoriae Litterariae ex Nummis illuſtratae Specimen. Lubec. 1721. 4. (pl. 1). Inuitaui hoc Specimine ad Orationem ſolemnem, Symbolum Viri illuſtris, magnifici ac conſultisſimi DN. DANIELIS MVLLERI, Reip. Lubec. Conſulis immortaliter meriti: *In Domini Metu* explicantem, quae d. 1 Mai. a *Bernhardo Möllmanno*, Flensburgenſi habita.

Memoria Ioannis Wolteri, V. I. D. & Reip. Lub. Senatoris. Lubec. 1721. d. 26 Aug. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen VII, CAROLI M. *Homiliarium, Spir.* 1482 *fol. opus longe rarisſimum, recenſens.* Lubec. 1721. 4. (pl. 2). Praemiſi Orationi Gymnaſticae, quam *pro ſacro Studio in Henr. Corn. Agrippam* d. 23 Octobr. habuit *Bernhardus Möllmann*, Flensburgenſis, vale ſimul dicens.

De

De eclectico Philoſophandi ſtudio, eiusque commodis & incommodis ad Godofr. Chriſt. Goetzium, Annaemontanum, in celeberrima Academia Lipſienſi Philoſophiae Magiſtrum creatum, Epiſtola. Lipſ. 1722. 4.

Schediasma Philologico-Sacrum, quo Homerus Paſſionis Chriſti teſtis, a Iacobo Hugone productus reiicitur. Lub. 1722. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi *pro Chriſto patiente*, ad imitationem Orationis Ciceronis pro Roſcio Amerino elaboratae, quam d. 11 Mart. debebat habere *Ioannes David Make*, Vkermunda-Pomeranus.

Selectorum Litterariorum Specimen VIII, exhibens Diſquiſitionem de Religione Hadriani Turnebi. ibid. 1722. 4. Praemiſi hoc memorabile litterarium Orationi ſolemni, qua *Chriſtoph. Gottl. Rhon*, Lubecenſis, vale dicturus, d. 9 April. *Memorabilia e Vita FRIDERICI BARBAROSSAE, Imperatoris* (cui multa debet Lubeca), enarrauit.

Ad Doxologiae ſolemnis GLORIA PATRI verba: SICVT ERAT IN PRINCIPIO, Commentatio Philologico-Sacra, in originem vſus, verumque & genuinum ſenſum eorum inquirens. ibid. 1722. 4. Inuitaui hac Commentatione ad *Ioan. Chriſtoph. Schwartz*, Lubecenſis, Orationem valedictoriam *de Litterarum Studiis Gloriam Dei amplificantibus*, d. 16 April. publice habitam.

Digitized by Google

Athenae Lubecenſes, ſiue de Athenaei Lubecenſis inſignibus meritis, per inſtitutionem optimorum virorum acquiſitis, in Rempublicam ſacram, ciuilem & litterariam Commentarius, praeter glorioſas Memorias quorundam Conſulum Lubecenſium, quos ſequuntur alii Viri meritisſimi ad Senatum Lubecenſem pertinentes; multas praeſtantisſimorum Theologorum, ICtorum, Medicorum, Philologorum & Philoſophorum Vitas, partim renouatas, partim nunc primum litteris conſignatas, adiectam Scriptorum editorum & non editorum notitiam habentes, complectens. Partis I, Lubec. 1719. 8. (Alph. 1. pl. 2), praeter Orationem Inauguralem *de praeclaris Gymnaſii Lubecenſis meritis in rempublicam ſacram, ciuilem & litterariam* breuiter agentem, ac praecipuos doctores publicos collaudantem, Sectio I Conſules Lubecenſes, II Syndic. Senatores, Protonot. & Secretarios Lubecenſes; III Theologos exhibet. Partis II, ibid. 1720. 8. (Alph. I. pl. 4) Sectio I Viros illuſtres Conſiliarios & ſplendidis muneribus inſignes; II Theologos exhibet. Partis III, ibid. 1721. 8. (Alph. I. pl. 11) Sectio I Iurisconſultos; II Medicos; III Philologos & Philoſophos ſiſtit.

§. IV.

In meo etiam Rectoratu continuauit ſumme reuerendus D. GEORGIVS HENRICVS GOETZIVS, Superintendens, honoris cauſ

denu

denuo nominandus, laudabile inſtitutum, Scripta Scholaſtica, occaſione in primis Examinum, euulgandi. Nam praeter iam commemoratam *de Praeceptoribus D. Martini Lutheri Commentationem*, d. 22 Febr. 1718. 4. (pl. 2½), ac *Orationem de Scholarum Incrementis*, d. 24 Febr. 1718 recitatam, an. autem 1719. d. 27 Mart. 4. (pl. 2) luci datam, edidit

Eclogam Theologicam de moribundi Lutheri Colloquio, in ultima Coena habito, in Exam. Vern. d. 4 April. 1718 exhibitam. 4. (pl. 1½).

Diſſertationes, Oraculum Lutheri: Fleiſſig gebetet iſt über die Helffte ſtudiret, ac Praeſagium Lutheri de Iohanne Stromero, Anteceſſore Academiae Ienenſis, editum, illuſtrantes, inque Examn. Autumn. d. 17 Octobr. 1718 propoſitas. 4. (pl. 3).

De Inſidiis Pontificiorum Iuuentuti Scholaſticae ſtrui ſolitis, Orationem Scholaſticam, d. 4 April. 1713 recitatam, & in Exam. Aut. d. 16 & 17 Octobr. 1719 publicae luci expoſitam. 4. (pl. 2½).

De Literarum Sacrarum Cultoribus, contemtim Schwartzmäntel & Catechiſmus Knechte vocatis, Diſſertationem, Examini Vernali d. 18 & 19 Mart. 1720 inſtituto ſacratam. 4. (pl. 1½).

Hiſtoriſche Nachrichten von unterſchiedenen Lieder-Freunden, welche in ihrem Leben, und beſonders auff denen Sterbe-Betten, mit geiſtlichen und lieblichen Liedern ſich erbaulich getröſtet haben; der Lübeckiſchen Schul-Jugend, bey dem am 14den und 15den Octobr. A. 1720 angeſtelten Herbſt-Examine

mine zur heiligen Nachfolge vorgeleget. 8. (pl. $3\frac{1}{2}$).

Orationem Scholaſticam de Hymnis & Hymnopoeis Lubecenſibus, h. e. Lübeckiſche Lieder-Hiſtorie, continuo Autorum Syllabo, Hymnos pasſim notos, illosque ab iis, quos vel Lubeca tulit, vel publice docentes audiuit, confectos, ſiſtentem, atque finito Examine Autumnali in Auditorio publico d. 15 *Octobr.* 1720 *recitatam.* Lub. 1721. 8. (pl. $3\frac{1}{4}$).

Philippi Saltzmanni, Theologi Citenſis, Vitam ac Merita in Scripta Lutheri, nec non Memoriam Eraſmi Gruberi, Praeſulis Eccleſiarum Ratisbonenſium, de Scriptis Lutheri praeclare meriti, gemino Sermone Scholaſtico, in Lyceo Lubecenſi d. 5 *April. & d.* 18 *Octobr. A.* 1718 *habito, inſtauratam.* Lub. 1721. 8. (pl. $2\frac{1}{2}$).

§. V.

An. 1618. d. 19 Octobr. decretum eſt in Senatu, vt Rector publicis ſumtibus *Catalogos Lectionum* typis exſcribendos curaret. Satis factum eſt Magnifici Senatus voluntati, ac Collegae dederunt.

Catalogum Lectionum atque Exercitationum partim per proxime elapſum ſemeſtre, & quod excurrit, ſpatium habitarum, partim in poſterum habendarum, m. Octobr. 1718. 4. (pl. 2).

Catalogum Lection. atque Exercitat. ab Examine Autumnali 1718 *vsque ad Examen Autumnale* 1719 *habitarum.* 4. (pl. 2).

Cata-

Catalogum Lection. atque Exercit. ab Examine Autumnali 1719, *vsque ad idem Examen* 1720 *habitarum.* 4. (pl. $2\frac{1}{2}$).

Catalogum Lection. atque Exercit. ab Examine Autumnali 1720 *vsque ad idem Examen* 1721 *habitarum.* 4. (pl. $2\frac{1}{2}$).

Qui Catalogi non ſolum Lectiones & Exercitationes, tam Gymnaſticas, quam reliquas indicant, verum etiam docendi methodos, quibus etiam incrementa, quae nonnullae diſciplinae, e. g. Logica, & aliae per recentiores, imo recentisſimos, doctores habuerunt, obſeruantur.

§. VI.

An. 1719 coepi in Sermonibus, qui Examinibus more conſueto praemittuntur, ex mente veterum Ebraeorum *quinque Gradus ad Sapientiam* deſcribere. Hinc *Silentium* in Exam. Vern. 1719: *Auſcultatio* in Exam. Aut. a. e: *Memoria* in Exam. Vern. 1720: *Exercitatio* in Ex. Aut. a. e: *Studium doctrinae magis ſemper magisque amplificandae* in Exam. Vern. 1721 dicendi materiam ſuppeditauit.

§. VII.

An. 1720 *Legum noſtrarum Memoriam Saecularem* per publicam earum praelectionem, interpretationem & inculcationem (alio etiam tempore factam) colendam curaui. Iubilaeum hunc actum hoc auſpicatus ſum ſermone:

Quod DEVS immortalis, legislatorum omnium princeps, bene ac feliciter euenire iubeat!

Digitized by Google

Viri clariſſimi, doctiſſimique
Honoratiſſimi Dnn. Collegae, Amici aeſtumatiſſimi,
Vosque Iuuenes dilectiſſimi.

Singularis eſt Dei O. M. gratia, qua ſub initium huius anni poſſumus Legum noſtrarum Iubilaeum celebrare. Ipſi centum ſunt anni, quibus publica haec bonarum mentium officina legibus vtilisſimis ſaluberrimisque eſt gauiſa. Annus enim agebatur milleſimus ſexcenteſimus & vigeſimus, cum Magnificus huius liberae atque imperialis Reipublicae Senatus laudatisſimam ſuſciperet curam de Legibus, quibus hodieque Athenaeum noſtrum eſt munitum, condendis, confirmandis, euulgandis. Profecto nunquam ſatis praedicari poteſt piorum maiorum opera, legibus his ferendis nauata. Etenim ducunt ad pietatem, veram cunctarum virtutum ſcaturiginem, nil niſi ſalutare, niſi honeſtum iubent, vitiisque pesſimis viam praecludunt. Laetamur itaque iis, & merito laetamur, hoc praeſertim tempore, quo ſaecularem earum colimus memoriam. Iubilaea cum gaudio intenſisſimo, cum laetitia maxima ſolent eſſe coniuncta. Quidni & nos hoc tempore gaudeamus? Difficilia quidem, fateor, & triſtia ſunt haec, in quae nos incidimus, tempora, ſed tamen non omni laetitia nos priuarunt. Laetitiam autem hoc die nobis merito conciliat, quod in Schola hac per integrum ſaeculum ope legum noſtrarum iuuenes, ſi non omnes (haec enim felicitas nullis plane legibus obtingit), aliqui tamen a vitiis, ad quae iuuenilis aetas ſolet eſſe valde procli-

vis,

vis, ſint abducti, & optimis virtutibus aſſuefacti. Seruet Deus nobis hanc felicitatem, & amplificabitur gaudium noſtrum! Equidem optarem, in Iubilaeo hoc non omnes gaudio perfundi, ſed quorundam animos triſtitia repleri. Eos intelligo, qui res ſuas male egerunt, qui mentes recti conſcias non habent, qui, vt paucis dicam, legibus nullo modo obtemperarunt. Hi ſi hoc in primis die moerore percellantur, animique eorum poenitudine facinorum ducantur, felix eſt illorum conditio, & participes tandem etiam fieri poſſunt gaudii, quo omnes pii, omnes boni, omnes obedientes afficiuntur. Hi legibus non terrentur, ſed officiorum ſuorum ſe lubentisſime admoneri patiuntur. Atque hic etiam hodierni noſtri conventus finis eſt, qui vt feliciter obtineatur, Leges a Magnifico Senatu latae publica praelectione ſunt repetendae & denuo promulgandae. Adeſte igitur, Iuuenes amantisſimi, animis pietatis, honeſtatis & omnium virtutum cupidis, animis obſequentibus, animis attentis. Percipite officia veſtra, quae Legibus optimis, nunc praelegendis, continentur.

§. VIII.

An. 1721 in Examine Autumnali nouum auſpicatus ſum Orationum Gymnaſticarum argumentum, quo *Scholas Biblicas* contemplor. *Scholam Paradiſiacam* in dicto Examine: *Scholam Adami* autem in ſubſecuto Exam. Vern. 1722. (d. 26 & 27 Mart. dieb. Iov. & Ven. habito) perpendi.

Vtrum

Vtrum hoc argumentum, quod late patet, ad finem aliquando ſim perducturus, ille nouit, quem vitae ac rerum mearum arbitrum agnoſco veneror que.

§. IX.

Sub ipſum anni huius 1722 initium *Librum Theſium* comparaui, cui a Reſpondentibus memoriae & incitamenti ergo inſcribuntur Theſes, quae in Gymnaſticis exercitiis diſputatoriis ventilantur.

§. X.

Tandem aliqua hic etiam mentio facienda *Domus Viduarum*, Magnifici Senatus liberalitate, quae gratisſima merito praedicatur mente, Collegis donatae, ex AErario autem Collegii Scholaſtici haud ita pridem exaedificatae, ſtructuram non ſine labore ac moleſtia dirigente honoratisſimo Collega noſtro, Dn. Ioanne Schevio. Vtinam daretur occaſio praedicandi Evergetas, Domui huic fauentes, quam libenter vellem ea, quae occaſione huius Domus *de Cura Viduarum apud Veteres* ſcripſi, edere, & ſimul hodiernorum Patronorum piorumque Legatorum munificentiam eo, quo par eſt, modo celebrare!

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT XXI.

exhibens

MEMORABILIA QVAEDAM

ad

HISTORIAM ATHENAEI LVBECENSIS

ſpectantia.

§. I.

S*Acra Coena* tempore verno & autumnali, quo Catecheticae Conciones habentur, Praeceptores aeque ac Diſcipuli, primum ariani, deinde Iacobaei, porro Petrini, & idem Aegidiani ac Cathedrales vtuntur. Vt i coetui ſcholaſtico, tam docentium, quam centium, vno eodemque die liceret hoc ſamento frui, iam an. 1676 Hinckelmannus & llegae, variis de cauſis, rogarunt. Vid. Act. 1. T. VII. f. 70 ſqq. Sed huc vsque antiquus ;, quo quatuor dies his ſacris dicati, obti-:. Pro inſtauratione & conſeruatione huius ; ſcholaſtico-ſacri contenditur in Act. cit. T. I. f. 226. b.

§. II.

lemnis precum publicarum formula, *Li-* dicta, ſingulis diebus Martis & Iovis mpore, quo in Templis, in Schola etiam ur.

§. III

§. III.

Examina, quae ordinarie ſunt ſemeſtria, a duobus Magnifici Senatus Legatis, nec non Rev. Miniſterio, inuiſuntur. In iisdem plerumque Actus Poëticus ordinarie a Subrectore: poſt ea Oratorius a Rectore inſtituitur.

§. IV.

Laudabilem *Vale dicendi ritum* vel publice, vel ſaltem priuatim, ii obſeruant diſcipuli, ad Academias abituri, qui mente recti conſcia & re bene geſta a nobis diſcedunt. Praedicauit hunc ritum, & merito praedicauit Sebaſtianus Meierus in Progr., quo inuitauit an. 1662. d. 26 Mai. ad Orationem Valedictoriam, quam de Origine & Laudibus Vrbis Lubecae Caſpar Sagittarius, Lunaeburgenſis, recitauit. *Prudenti*, ſic auſpicatur, *conſilio ab Ampliſſimo inclytae huius Reipubl. Magiſtratu, & laudatiſſimis Scholae Curatoribus, inter alia ſancitum eſt, vt ſupremi ordinis diſcipuli, vltimam Scholae ſalutem dicturi, & Academico ſe coelo commiſſuri, publica Oratione vale dicant, & ſic bono cum alite, liquidoque auſpicio in Academiam, quam ſibi deſtinauerunt, migrent.*

§. V.

De *Libris Scholaſticis Lubecenſibus* obſeruari meretur, quod in multis aliarum prouinciarum & vrbium Scholis adhibeantur. Si quis inde velit de eorum praeſtantia iudicare, forſan non errauerit.

Digitized by Google

§. VI.

Comoediae in Legibus quidem non ſunt prohibitae, ſaepius tamen, ſine dubio ob abuſum, ab iis vix ac ne vix quidem ſeparandum, turbas excitarunt. Vid. Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 231. a. b. T. VII. f. 51. b. 326. a. b. T. VIII. n. 139. §. 20.

§. VII.

Qui *Legatis* ad vſum vel Athenaei noſtri, vel Collegarum, laudatisſimam ſuam munificentiam declararunt, hic honoris & gratae mentis ſignificandae ergo ſunt omnino etiam nominandi. Non diffiteor autem, me in hoc argumento anteſignanum habuiſſe ſaepius laudatum Mellium, ex cuius Lubec. Religioſ. Cap. LXXXVI Euergetarum nomina, pace ipſius ſiſtam: pleniorem beneficiorum deſcriptionem eius Operi (quod vtinam videret lucem!) non ſurripiam. Laudantur vero a Mellio

HENRICVS RAPESVLVER, Conſul, 1531.
ANNA NENSTEDEN, 1536.
LÜTKE SCHEPENSTEDE, 1539.
CORDT von RIDEN, Senator, 1550.
IOHANNES STROKRANTZ, Eccleſiaſtes Iacobaeus, 1577.
LORENTZ RVSSE, 1583.
THOMAS von WICKEDE, Senator, 1626. Vid. quae ad h. a. dicta ſunt ſupra Cap. XIV.
IOHANNES GERDES, 1631.
CHRISTOPHORVS von NEVKIRCHEN, Conſiliarius Pomeranicus, 1641.
CARSTEN BÖSE.

His

His addendus omnino eſt IOHANNES FVCHTING, Senator.

Conf. quae occaſione *Aerarii Viduarum & Orphanorum* relata ſunt ſupra Cap. XIV. §. 33.

§. VIII.

Digni quoque ſunt, quorum honorifica hic fiat mentio, ii, qui ſingularem erga bonas litteras, earumque cultores, amorem per *Legata, litterarum ſtudioſis conſecrata*, vulgo dicta *Stipendia*, oſtenderunt. Horum tantum Lubeca poteſt oſtendere numerum (licet non eadem fuerit omnium liberalitas), quantum paucis aliis in locis reperire licebit. Notitiam chariſſimorum & laude digniſſimorum nominum debeo, quod gratus profiteor, citatae Mellii Lubecae Religioſae, in cuius Cap. LXXVIII ordine alphabetico concinnatus, &, praeter indicatum Legatorum valorem, aliis nonnunquam obſeruationibus illuſtratus, eſt hic Catalogus:

ELEONORA von der AA.
RVBEN ABT.
M. WILHELMVS ANTONII, primus Eccleſiaſtes Lutheranus Aegidianus.
NICOLAVS BARDEWICK, Conſul.
IOACHIM BARDT.
HANS BARTELS.
Der BERGEFAHRER AELTERLEVTE.
WILHELM BERTRAM.
IACOBVS BORDINGVS, I. V. D. & Conſul.
MARGARETA BORGES.
CARSTEN BÖSE.

IO-

IOHANN BOYSENBORCH.
IOHANN BRANDES, Canonicus.
HENRICVS BRÖMSE.
HANS BVSCH.
Die CASSA.
HENRICVS CONRADVS.
ROTGER van DONEN.
HERMANNVS DWERCH, Canonicus.
ANDREAS EGGERS.
ANNA ESCHENBORGS, v. BRVWERS.
THOMAS FICKE.
BEREND FRESE.
HANS FRESE.
IOHANNES FVCHTING, Senator.
WARNER GANTENBERG.
HANS GODENDORP.
HANS GRENSIN.
THOMAS HEBBENS.
TALEKE HINTZEN.
WOLTER van HOLSTEN.
S. JACOBS KIRCHE.
LORENTZ JESSE.
HENR. KNESEKE.
HENRICVS KÖHLER, Senator.
Die KRAMER COMPAGNIE.
ANNA LANGEN.
GERHARD von LENTEN.
LAVRENTIVS LEVE.

Digitized by Google

S. MARIEN KIRCHE.
IOACHIM MECKLENBVRG.
ABELKE MEYERS.
N. MIDDENDORFF.
PETRVS MÖLLER.
MORITZ MORITZEN.
MAGDALENA MVLLERS, *Arnoldi Bonni*, Cos. filia, *Laurentii Mülleri*, Cos. Vidua.
M. BVRCHARDVS MVSCVLVS.
ANNA NENSTEDEN.
LEONHARD von ORADEN.
HENNING OSTHVSEN, Praepoſitus Capituli Lubecenſis.
IOHANNES PALE.
HENNING PARCHAM, Senator.
HENRICVS RAPESVLVER, Conſul. Ex huius Legato nonnihil inſtaurandae Scholae noſtrae Catharinianae an. 1531 fuit impenſum.
ALBRECHT ROLEFFS.
LORENTZ RVSSE.
ELISABETH SACHTLEVENS.
IOACHIMVS SAGER.
REYMAR SANDOW.
HENRICVS SCHABBEL. De huius illuſt Stipendio, quod omnibus reliquis palma praeripit, dixi quaedam Athen. Lubec. P. p. 38 ſq. De Schabbelii liberalitate ſcrip etiam nonnulla ſunt in Act. Min. Lub. T. I p. 414. Leges Stipendii inſertae T. VII. A pend. p. 98. Ad praecones huius Stipe

dii pertinet Botſaccus in Anabapt. Reprob. Dedicat. p. C b 3.

Die SCHIFFER.

Von SCHINCKELS Capelle zu St. Marien.

BENEDICTVS SCHLICKER, Senator.

Der SCHONENFAHRER - SCHVTTING.

HANS SCHVLTE.

DITERICH SCRIVER.

HANS von SENDEN.

HERMANN SIEGMANN.

IOHANN STALHODT.

D. IOHANNES STAMMEL.

GESEKE STANGEN.

LVCAS STEFFENS.

GOTTSCHALCK von STITEN, Senator.

EVERT STORTELBERG, Conſul.

IOHANNES STROKRANTZ, Symmyſta Iacobaeus.

ANNA STROKRANTZEN, Iohannis Vidua. Diſpenſatores Legatorum Strokrantzianorum ſunt quinque Paſtores, Rector, Conrector.

HANS SVLSE.

GERDT TEGELER.

HANS VPTÖGER.

Die WANDSCHNEIDER.

DEKE WARMBÖKEN.

HIERONYMVS WARMBÖKE.

HENRICVS WEDEMHOFF, Senator.

BARBARA WICHMANNS.

IOACHIM WVLFF.

Horum nonnulli pertinent quidem ad tempora ſacrorum emendationem antecedentia: plerique tamen poſt repurgatam religionem liberalitate ſua valde praedicanda ſtudia, tam ſacra, quam alia promouere cupiuerunt. Vtinam multi hodie maiorum premerent veſtigia!

CAPVT XXII.

ſiſtens

SYNOPSIN

Hiſtoriae Athenaei Lubecenſis,

ſiue

CATALOGVM

RECTORVM ET COLLEGARVM

ab

HENRICO BANGERTO

vsque ad annum 1664 concinnatum:

a

IOAN. HENR. VON *SEELEN.*

vsque ad annum 1718 continuatum.

RE*ctores*, qui Scholae Lubecenſi poſt introductam Lutheranam religionem praefuere, e variis monumentis conquiſitos, & *Collegas*, quos reperire licuit, hic (1) ſubiicere

(1) Ad calcem Orat. Inaugural.

Digitized by Google

iicere viſum eſt, quod optimorum virorum nomina, tempus & ordinem cognoſcere, multis, noſtris potisſimum hominibus, gratum futurum exiſtimarem.

Cum anno cIↃ IↃ XXX Johannes Bugenhagius, Paſtor, Witteberga ad id negotium euocatus, ordinem ſacrum concionum & rituum in templis Lubecae ſeruandum ſcripto complexus eſſet, Amplisſimus Senatus communem Scholam in coenobio D. Catharinae inſtituit. Huius Rector

I. Hermannus Buscoducenſis, introductus eodem anno eſt, &

Eraſmus Sarcerius, Annaemontanus, Conrector. Hic Roſtochio ad hoc munus vocatus eſt. Dauid Chytraeus in Saxon. an. 1530. p. m. 156. Sarcerii huius extat *Rhetorica*. In ea inter caetera Oratiuncularum Paradigmata vnum poſuit, in quo *Sententia vera de Verbis Coenae*, anno 1528 (2) Lubecae in Schola declamato, defenditur. Editus ab ipſo & *Libellus in vſum puerorum, qui primum exponere diſcunt*, eumque Hieronymo Northoff, & Hermanno Brunings, Lubecenſibus, dedicavit, anno 1533.

II. M. Hermannus Bonnus, Osnabrugenſis Weſtphalus. Hic antea regii pueri Ducis Iohannis in aula Serenisſimi Danorum Regis Praeceptor fuerat. Inde ad Rectoratum Scholae Lubecenſis vocatus. Quem cum an-

 num

(2) In hoc numero haud dubie error typographicus.

num laudabiliter geſſiſſet, Eccleſiarum Lubecenſium Superintendens factus eſt. Vir Latine, Graece, & Hebraice doctus fuit, quique & ſoluto orationis genere & metris incluſo valuit. De Carminibus illius vnum ex charta lacera *ab* interitu vindicare & huc referre placuit:

Epitheta boni Magiſtratus, ſeu Principis, Latine reddita ex Polluce, ab

Hermanno Bonno.

Haec ſunt, quae faciunt praeclarum nomina Regem,
Rex pater eſſe ſuis debet, placidusque, benignus,
Mitis & humanus, manſuetus, prouidus, aequus,
Magnanimus, liber, nec lucri turpis auarus.
Non ſinet adfectus dominari, ſed rationis
Omnia conſilio peraget, nec ſpurca voluptas
Principis egregium pectus vitabit honeſti.
Praeterea iuſtus, prudens, fortisque futuri
Sollicite populi commiſſa negotia curet.
Vindictae fugiens, & plurima diſſimulabit.
Qui tenet imperium, lenis bellator & audax,
Sed qui bellandi cauſſam non praebeat vlli.
Pacis amans, ſemper pacis defenſor & author.
Defendet miſeros, caſtigabitque rebelles.
Corriget & mores populi, vitiisque recidet
Semina, conſtituens legum monumenta bonarum.
Principis haec refert meminiſſe vocabula ſemper,
Vt ſciat imperium cum maieſtate tueri.

Geminum ei Epitaphium ſcriptum reperio. in vtroque eximiae viri laudes commemoratae ſunt

ſunt. Alterum monumento illius ad D. Mariae, in ſacello, parieti adfixum, legitur:

Epitaphium Domini Magiſtri
Hermanni Bonni,
Primi Eccleſiae Lubecenſis Superattendentis.

Eximios inter docta pietate miniſtros,
Sincere Chriſti qui pia iuſſa docent,
Poſtremo minime ponendus in ordine Bonnus,
Seu vocem ſpectes, ſeu pia ſcripta viri.
Muſarum a puero ingenti perculſus amore,
Subdidit ingenio linguae vtriusque decus.
Praefuit effraeni magna cum laude iuuentae,
In qua ſumma rei ſpes melioris ineſt.
Ardua transadiit ſanctae penetralia linguae,
Theſaurum verae quae pietatis habent.
Hinc populo ſummi prompſit mandata tonantis,
Et moeſtis Chriſti dicta ſalutiferi.
Quid dicam? quoties maleſani pectora vulgi
Demulſit, dictis ad meliora vocans?
Omnibus eſt vitae candore probatus honeſtae,
Optatus miſeris portus & aura fuit.
Quanta bona in Bonno ſint terris nuper adempta,
Agnoſcis damno pulchra Lubeca tuo.
Orandum, in meſſem det Chriſtus vt ipſe magiſtros,
Et ſeruet coetus organa vera ſui.

Obiit anno cIↄ Iↄ XLIIX. die 12 Februarii, aetatis ſuae anno XLIV.

Alterum, a Vincentio, Rectore, poſtea ſcriptum, aeque dignum, quod in lucem retrahatur:

Viri Clariſsimi D. Hermanni Bonni Epitaphium.
M. Petro Vincentio, Vratisl. authore.

Hoc cineres Bonni ſeruantur & oſſa ſepulchro,
Mens habitat ſupra regna beata poli.
Donec in hoc fragilis mortali carcere vitae,
Humana vinctus conditione fuit;
Ingenio facili ſtudiisque ſalubribus apto,
Doctrinae a teneris attigit omne genus,
Praeceptasque bene docuit felicius arteis,
Commodaque ingeniis contulit ampla bonis.
Qui quanquam tantis doctrinae dotibus eſſet
Praeditus, vt poſſet ſplendidiora ſequi;
Dignatus tamen eſt teneram formare iuuentam
Artibus, & meritum duxit id eſſe grave.
Vtque togae quondam Romanae Quinctilianus,
Sic Lubeca tibi gloria Bonnus erat.
Omnia luſtrarat vigili monumenta labore,
Quaeque dedit Latium, Graecia quaeque dedit.
Vnde tulit totum famam decusque per orbem,
Sed non haec illi gloria ſumma fuit.
Doctrinae Chriſti immenſo flagrabat amore,
Hinc aeterna venit gloria, vera ſalus.
Ergo reuelati docuit myſteria verbi,
Filius aeterni quae tulit arce patris.
Sola quod acceptos faciat nos gratia Chriſti,
Gratia ſincero credita firma fide.
Illi haec ſumma fuit doctrinae, hic deniq; finis,
Hic ſcopus, ingenii huc contulit acer opes.

Vt

Digitized by Google

Vt ſua ſaluifico conſtaret gloria verbo,
Et tuus illaeſus, Chriſte, maneret honos.
Caeſarea vnde ſacris praefectus in vrbe miniſtris,
Cum laude officio praefuit atque fide.
Et voce & ſcriptis ſaluantis dogmata Chriſti,
Et vitae ornauit moribus vsque piis.
Excitus donec ſuperae ad conſortia vitae,
Scandit adorati coelica templa Dei.
Nunc vbi ſanctorum praeſignis in agmine laeto,
Sperato fruitur iam propiore Deo.
At nos gratamur Bonno commercia coeli,
Qui ſumus in terris pars aliquanta ſuper,
Aque Deo in ſedes vt deducamur easdem,
Venerit, optamus, cum ſua cuique dies.
Vnius, hoc faxis Chriſti o fili vnice, patris,
Crimina qui deles ſanguine noſtra tuo.

Conſcripſit etiam *Chronicon Lubecenſe*, idiomate Saxonico, breue quidem illud, ſed in quo tamen praecipuas Reipublicae commutationes, bella & pericula commemorauit, interſperſis ſalutaribus monitis & praeceptis, quae rerumpublicarum Rectoribus & ciuibus ſint obſeruanda. Editus liber ab illo eſt XXIIX Martii, anno cIↄ Iↄ XXXIX.

Scripſit etiam Vitas Apoſtolorum, Martyrum, Episcoporum & ſanctorum Patrum veteris Eccleſiae. Liber inſcribitur *Farrago Exemplorum* &c. Is primum, ipſo adhuc ſuperſtite, editus eſt Halae Saxonum: deinde poſt quadraginta plus minus annos denuo excudendum illum curauit filius eius, *Arnoldus Bonnus*, anno 15 9: qui

tandem Lubecae Conſul factus eſt 19 Decembr. 1594, mortuus 16 Iun, 1599.

III. M. Guilielmus Rutenius, bonus in primis Grammaticus. Qui, cum aliquot annos Scholae huic praefuiſſet, Magdeburgum abiit, & per tempus ibidem vixit. Incidebat autem in obſidionem vrbis, quae XVI Sept. anno cIↃ IↃ L coepta, IX Novembris anni ſeqtientis finita eſt. Poſt obſidionem Lubecam reuerſus, ibi pie obdormiuit, anno ſalutis cIↃ IↃ LV, ſeptimo Octobris; vti inſcriptio lapidis ſepulchralis ex aduerſo Auditorii Theologici oſtendit.

IV. Matthias Braſſanus. Hic anno 1543 a Bonno Superintendente ex vrbe Sundio vocatus eſt. Deceſsit anno cIↃ IↃ LII. 16 Kal. Febr. Epitaphium illi a Petro Vincentio, ſucceſſore, ſcriptum, parieti exteriori Auditorii noſtri adfixum, ad noſtram vsque aetatem, ſed litteris iam maximam partem exoleſcentibus, durauit. Legitur etiam Carmen in tumulum ipſius in Iohannis Boceri Elegiarum libro primo, in quo inter ceteras laudes etiam Philoſophiae & trium linguarum cognitionem ipſi elegans ille poëta tribuit, cum ſcribit:

Atque tibi Sophiae penetralia tota patebant,
Et noras linguae triplicis omne decus.

V. M. Petrus Vincentius, Vratislauienſis. Huic officium Rectoris anno cIↃ IↃ LII. 4 Nouembr. commendatum a Syndico fuit. Die octauo menſis eiusdem *Carmen de Lubeca* publice recitauit. Etiam hunc Bocerus elegia perdocta

docta celebrauit, in qua optimi Praeceptoris laudibus illum ornat, & Poëtam doctiſſimum vocat. Elegia, numero XI, incipit:

Accipe Vincenti tibi miſſum Carmen ab iſto, &c.

Edidit Carmen, *Precationem pueritiae Chriſtianae, contra Concilium Tridentinum*, quod illis annis agebatur, cuius initium:

Summe Deus, quem terra ſuum, quem pontus & aër &c. Item *Enchiridion obſeruatae Latinitatis elegantioris in Philippica prima Ciceronis*, quod *Hermanno V. Doren, H. F.*, ac reliquis diſcipulis dedicavit. Poſtquam annos aliquot Scholam rexiſſet, cum Magnifico viro, *Hermanno Falcone*, Conſule, V. I. Doctore, legato Reipublicae, in Angliam profectus eſt. Iter illorum idem Bocerus egregio Carmine, Elegia VII, proſecutus eſt.

Ex Collegis illius fuit *Iohannes Pruneman*, qui obiit an. 1553, vt conſtat ex illius Epitaphio, quod ad D. Catharinae fugientibus literis columnae adfixum supereſt.

VI. Laurentius Mollerus. Hic anno cIↄ Iↄ LVII. die tertio Maii a Magnificis Coſſ. Antonio a Stiten & Ambroſio Meier introductus eſt. *Valentinus*, Synd. oratione habita ipſum diſcentibus commendauit. Reſpondit Rector novus oratione, in qua Magiſtratui egit gratias, ſuamque in adminiſtranda impoſita docendi prouincia operam, fidem & ſtudium promiſit. Mollerus tandem, qua neſcio de cauſa, Rectoratu ſe abdicauit.

Illius tempore, aut certe paulo ante aduentum,

tum, noui Rectoris *M. Hermannus Wipperman*, Conrector, obiit, anno cIↄ Iↄ LXX. die XV Octobr., hora quarta veſpertina, vt habet inſcriptio Epitaphii in aede D. Catharinae.

VII. M. Iobus Magdeburgus. Huic anno cIↄ Iↄ LXX. 23 Octobr. a Magnificis Coſſ. Rectoratus demandatus eſt. Quatuor ferme annos non ſine laude ei praefuerat, cum anno cIↄ Iↄ LXXIV, circa d feſtum Iohannis, Suerinum diſcederet, vocatus ab Illuſtrisſimo Principe *Iohanne Alberto*, ad filiorum informationem. Scripſit *Epitomen pro Claſſe Prima Scholae Lubecenſis ex Iohanne Rivio, de Verborum & Rerum Copia*, editam Lubecae typis Balhornii. *Graecae* etiam *Linguae Praecepta* concinno admodum ordine in vſum Scholarum digesſit, quae quidem typis exſcripta nunquam ſunt, iuuentuti tamen cum fructu, propter accuratam, qua conſcripta erant, methodum propoſita.

Circa eosdem annos Collega fuit *Nicolaus Boldewin*.

IIX. M. Ioachimus Hanſius. Stendalia, vbi etiam Rector ludi literarii fuerat, anno cIↄ Iↄ LXXIV euocatus eſt. Rami Philoſophiam in Scholam Lubecenſem introduxit. Dictauit diſcipulis *Obſeruationes in Dialecticam Philippi Melanckthonis*: item *Praelectiones in P. Rami Logicam*. Quas ex ore dictantis cum aliis Primae Claſsis diſcipulis excepit Samuel Gerveſius, poſtea Conrector Soltquellis, & deinde Rector Scholae Wismarienſis, vti commemorat ipſe in

Epiſtola

Epiſtola MS. ad Iohannem Schraderum, III Idus Maii anno cIↃ IↃ XXCIII. Scripſit etiam *Annotationes in Ciceronis Tuſculanas Quaeſtiones.* Interdum etiam *Theſes* diſputandas propoſuit. Mortuus eſt *ἄπαις* anno 1580. Collegae illius anno 1577 fuere *M. Nicolaus Vorſtius*, Brabantus, Conrector: *M. Iohannes Meineke*, Subconrector: *Iacobus ab Hoege*, Cantor: *Ioachimus Paſchaſius*, Soltwedelenſis: *M. Nicolaus Stintius*: *Nicolaus Balbornius*: *Caſparus Meinart*. Anno ſequenti, qui fuit 1578, *Iacobus ab Hoege* propter ſenium a Cantoris munere ad Quartam Claſſem docendam retractus eſt. In locum illius *Iohannes Meineke*, hactenus Subrector, ſurrogatus fuit. Huic autem ſubſtitutus *M. Andreas Pouchenius*, Subrector, M. Andreae Pouchenii, Superintendentis, filius.

IX. M. Pancratius Crugerius, Finſterwaldenſis. Subſcripſit Rector Concordiae libro Lubecae anno 1580. Subſcripſerunt cum eodem tunc temporis *M. Nicolaus Vorſtius*, *M. Andreas Pouchenius*, *M. Iohannes Meineke*, Cantor, *Iacobus ab Hoege*, *Ioachimus Paſchaſius*, *Nicolaus Balbornius*, *Henricus Schutte*. Ex his *Paſchaſius* Eccleſiae Chriſti, quae Travaemundae eſt, miniſter vocatus eſt 24 Octobr. anno 1583.

Acceſſerunt deinde noui Collegae ſub Rectoratu Crugerii

Iohannes Menardi, Anhaltinus.
M. Nicolaus Iungius, Lubecenſis.
M. Ioachimus Dreier, Lubecenſis, Conrector.

Sub-

Digitized by Google

Subſcripſit 28 Novembr. an. 1587. Obiit 1630.

Gerhardus Schurmann. Subſcripſit 16 Novembr. an. 1588. Obiit 1616.

Rector Crugerius, vt de ipſius docendi ratione ex Epiſtolis MSS. alicuius, qui ei σύγχρονος fuit, aliquid adiungamus, pulſa iterum Ramaea Philoſophia, ab anteceſſore introducta, ſuum quoddam philoſophandi genus introduxit, in calamum ſua *Cogitata Logica* (ſic enim appellauit) dictitans. In quibus ad Ariſtotelica principia propius acceſſit, & Philippum non omnia, quae ad artis integritatem pertinent, habere affirmans, ſupplere,quae deeſſent, voluit. Non minus in Rhetoricis multa *de Tropologia & Figuris* congeſſit, quae publice propoſuit. Vir fuit in dicendo diſertus, in diſputando acutus, in diſciplina ſcholaſtica regenda ſeuerus. In Theologicis illius tempore *Catechesis D. Davidis Chytraei* publice propoſita eſt. Examina etiam publica auctoritate Magiſtratus habita. Et quidem anno 1583. X Kal. Maias M. Andream Pouchenium, Superintendentem, M. Georgium Barthium, Seniorem & Paſtorem ad D. Aegidii, Gerhardum Grenzinum, Senatorem, & Secretarium aliquem Examini interfuiſſe reperio.

Frequenter quoque Primae Claſſis alumnos publice ſub ipſo declamitaſſe, in eiusdem viri Epiſtolis MSS. lego, qui Martio & Aprili menſibus anno 1583 quater, auditorio frequenti, de variis argumentis, in ligata & proſa oratione, Lati-

Latine & Graece peroraſſe diſcipulos adnotauit. Nonnunquam etiam *Theſes* publice ventilandas in Auditorio propoſuit; quarum exemplum ad annum 1586 reperio.

Anno 1589 Crugerium adhuc in ſtatione ſua hic Lubecae perſtitiſſe video. Illo enim anno diſtichon hoc muſei ſui parieti, vbi adhuc legitur, inſcribendum, ſuo etiam ſubſcripto nomine, curauit:

Dum ſtudeo ante alios tenerae prodeſſe iuuentae,
Ante alios hominum praemia more fero.

Illo anno aut vita exceſſit, aut alio migrauit. Nam, qui ei ſucceſſit[1], Rackelmannus, anno eodem, Octobri menſe, Rector introductus eſt. Reperio autem, aliquem Pancratium Crugerium, Finſtrewaldenſem, Goldbergae in Sileſia IX Kal. Sextiles hoc ipſo anno Scholae Rectorem eſſe conſtitutum. Extat enim huius Oratio, quam, cum iutroduceretur, habuit.

X. M. Michael Rackelmann. Subſcripſit Concordiae libro Lubecae 30 Octobr. an. 1589. Collegae noui illius tempore acceſſere

Martinus Nordtmann, Lubecenſis. Subſcripſit 19 Novembr. anno 1590.

M. Georgius Meiſnerus, Lubecenſ. Subconrector. Subſcripſit 20 Octobr. an. 1592.

Chriſtophorus Dastorff, Vinarienſis. Subſcripſit 24 Octobr. an. 1592. Hic Paſtor electus ad D. Mariae Lubecae Kal. Iunii. 1598.

Rackelmannus abdicare ſe Rectoratu poſtea certis

tis de cauſis neceſſe habuit, & anno 1593. 9 Februar. hinc in patriam conceſsit.

XI. Otho Gualtperius, SS. Theologiae Doctor, & in Academia Marpurgenſi Hebraearum & Graecarum literarum Profeſſor. Vtriusque linguae Grammaticam edidit, Hebraeae quidem anno 1589: Graecae autem anno 1590. Venit Lubecam anno 1593. menſe Iunio. Subſcripſit Concordiae libro die 25 eiusdem menſis. Poſt ſuſceptum Rectoratum anno eodem, praeſentibus Magnific. Coss. Dieterico Brômſs, & Hermanno a Dorn, *Orationem de Inſidiis & Artibus Satanae aduerſus Eccleſiam & Scholas*, pro conſecratione Gymnaſii Lubecenſis, tunc renouati, recitauit. Vulgauit etiam *Diſſertationem de Incarnatione Filii DEi*, Lubecae anno 1595. Collegas primum habuit, qui ante ſub Rackelmanno notati. Noui autem, qui illius tempore asſumti, Concordiae libro hoc ſubſcripſerunt ordine:

1. *Ioannes Seſemann*, Cantor. Subſcripſit ipſo die Matthiae anno 1598. Obiit anno 1624.
2. *M. Ioachimus Drenckhanius*, Subconrector. Subſcripſit 25 April. an. 1598. Rector Scholae Straleſundenſis factus an. 1606.
3. *Iohannes Brauns*, Lubecenſis, Praeceptor Setimae Claſsis. Subſcripſit 5 Mai. anno 1598. Obiit anno 1620
4. *M. Andreas Wedemannus*, Praeceptor Quartae Claſsis. Raceburgo Lubecam vocatus. Subſcripſit 6 Iun. an. 1599.

5. Hen-

5. *Henricus Arnbolt*, Praeceptor Quartae Claſsis. Subſcripſit 16 Decembr. an. 1599. Obiit an. 1608.

6. *M. Abrahamus Gibelius*, Torgenſis, Subconrector. Subſcripſit 27 Mart. an 1607.

7. *Gregorius Teiklenburg*, Lubecenſis, Subconrector Subſcripſit 21 Decembr. an. 1608. Infelici caſu vitam finiit.

8. *Balthaſar Bonhoff*, Lubecenſis, Praeceptor Septimae Claſsis. Subſcripſit 21 Decemb. an. 1608. Tandem aedituus Templi Cathedralis factus.

9. *Iohannes Scholvinus*, Lubecenſis, Subconrector. Subſcripſit menſe Maio an. 1610. Electus Paſtor Curslacenſis 12 Novembr. 1613.

10. *Benedictus Bökeman*, Lubecenſis, Praeceptor Septimae Claſsis. Subſcripſit die Vrſulae an. 1613. Obiit 26 Iul. 1634.

11. *Albertus Masdorff*, Lubecenſis, Praeceptor Quintae Claſsis. Subſcripſit die Simonis & Iudae an. 1613. Obiit 3 Iul. 1635.

XII. M. Iohannes Kirchmannus. Vir excellenti doctrina, ex Academia Roſtochiana, vbi Profeſſor Poëſeos fuerat, Lubecam in patriam vocatus eſt. Inter monumenta ingenii eſt *Liber de Funeribus Romanorum*, & alius *de Annulis*. Concordiae libro ſubſcripſit 3 Decembr. 1613. Obiit 13 Kal. April. 1643. Collegae illius fuere, qui ſuperſtites erant Gualtperio e vita decedente. Noui vero, ipſo Rectore lecti, Concordiae libro ſubſcripſere:

1. *M. Georgius Fabricius*, Subconrector. Subſcripſit Kal. Aprilis 1614.

2. *M. Franciſcus Vorſtius*, Holſatus, Subconrector. Subſcripſit 16 Octobr. 1615. Electus Paſtor in patria anno 1619.

3. *M. Thomas Balthaſarus*, Lubecenſis, Subconrector. Subſcripſit 22 April. 1619. Electus Miniſter verbi diuini in aede Mariana, 1625. menſ. April. Obiit 3 April. an. 1638.

4. *Hermannus Bilefeldt*, Lubecenſis. Subſcripſit 21 Mart. 1620. Obiit 8 Ian. an. 1648.

5. *Dauid Troſtius*, Lubecenſis. Praeceptor Quartae Claſsis. Subſcripſit 12 April. an. 1621. Obiit 14 Iul. 1638.

6. *Martinus Wilde*, Lubecenſis, Subconrector. Subſcripſit 3. Mart. 1625. Paſtor oppidi *Burg* & Inſpector Eccleſiarum in Femaria *inſula* vocatus eſt anno 1630.

7. *Andreas Herlicius*, Stralſundenſis, Cantor. Subſcripſit menſe Aprili an. 1625. Obiit an. 1630.

8. *M. Sebaſtianus Meier*, Lubecenſis, antea Rector Scholae Guſtrovienſis. Hic primum Subrector, & paulo poſt Conrector, deinde Rector. Subſcripſit 4 Ian. an. 1630. Obiit 12 Febr. 1664.

9. *Martinus Lincke*, Iûterboccenſis, Cantor. Subſcripſit 7 Mart. an. 1630. Obiit vltimo Decembris hora 10 veſpertina 1662.

10. *Iacobus Kockertus*, Lubecenſis, Subrector. Subſcripſit 20 Iun. an. 1630. Obiit 21 Febr. 1654, quo die cum Iacobaeae (3) Paroeciae diſcipulis, pro more Scholae noſtrae, S. Synaxi vſus fuerat, apoplexia correptus exſpirauit.

11. *Iohannes Linovius*, Lubecenſis. E Regiomonte Borusſiae, vbi Praeceptor Scholae publicae fuerat, ad patrium ludum vocatus eſt 2 Septembr. an. 1634. Obiit 7 Septembr. 1663.

12. *Dan*

(3) *Petrinae* forſan.

12. *Daniel Lippius*, Wismarienſis, Praeceptor ſeptimae Claſſis introductus eſt 10 Decembr. (4) an. 1635.

13. *Iuſtus Tribbecho*, Mollenſis. E patria, vbi Collega & Ludimoderator fuerat, commendatione beati Kirchmanni, auctoritate Magn. Coſ. Henrici Coleri vocatus eſt 1638, & ſub finem anni introductus.

XIII. M. Sebaſtianus Meierus. Introductus Rector 24 Iul. 1643.

1. *M. Henricus Bangertus*, Waldeccus. Antea Rector Scholae Oldenburgi. Inde literis Ampliſſimi Senatus vocatus 17 April. 1643. Introductus 24 Iul. an. 1643.

2. *Ioachimus Schevius*, Mollenſis, poſtquam biennium ferme Scholae patriae Collega & Moderator fuiſſet, iuſſu Magnifici Coſ. Chriſtophori Gerdeſii, Conſulis primarii p. m. a Rectore Meiero in locum Hermanni Bilefeldi, rude donati, vocatus, & an. 1646. 3 Febr. Subſtituti nomine introductus eſt. Tandem poſt Bilefeldi exceſſum anno 1648 Collega, & ſeptimae Claſſis Praeceptor conſtitutus eſt.

3. *Iohannes Volzius*, Belziga Saxo, Subrector. Antea Rector Scholae Wismarienſis, nomine Dominorum Scholarcharum literis Rectoris Meieri vocatus eſt. Introductus die ſecundo Novembris an. 1654.

4. *Samuel Franck*, Stetinenſis, Cantor. Electus die quinto Februarii. Introductus d. 19 Febr. an. 1663.

(4) Pro *Decembr.* ſcripſit *Novembr.* manu ſua ipſe Lippius in Catal. Bangert., quem ego poſſideo.

5. *Andreas Lüderus*, Grûninga-Halberſtadenſis, Electus a Magnifico Viro Dn. Hermanno a Dorn, Conſule primario, adhibito M. Sebaſtiano Meiero, Rectore, 8 Octobr. 1663. Introductus 3 Novembr. an. 1663.

XIV. M. Henricus Bangertus. In pleno Senatu 4 Mart. 1664 electus, die 15 illius menſis introductus.

David a Brügge, Lubecenſis, Subrector. Electus 6 Mai. introductus d. 17. eiusd. an. 1664.

XV. Hermannus Nottelmannus, Gueſtphalus. Antea Academiae Equeſtris Luneburg. P. P. & Inſpector. Introductus Rector an. 1666. d. 10 Mai. Obiit an. 1674. d. 5 Sept.

Marcus W d i, Sclavia-Pomeran. introductus m. Aug. 1674.

XVI. M. Abrahamus Hinckelmannus, Doebela-Miſnicus, Rector primum Scholae Gardelegienſis, deinceps Gymnaſii Lubecenſis. Venit Lubecam an. 1674. m. Nov. introductus autem eſt an. 1675. d. 7 Ian. Formulae Concordiae ſubſcripſit an. eod. d. 11 Maii. Vocatus an. 1685 Eccleſiaſtes Hamburgenſis, Lubecae dixit vale. Ipſo Rectore acceſſerunt

1. *M. Martinus Lipenius*, Gorza-Marchic., ex Rectore & Profeſſore illuſtris Paedagogii Sedinenſis an. 1676. d. 22 Aug. Conrector Athenaei Lubecenſis conſtitutus, Ioannis Polzii ſucceſſor.

2. *Chriſtophorus Chryſe*, Molnenſis, Andreae Lûderi ſucceſſor, an. 1679. d. 20 Febr. introductus.

3. *Chriſtianus Schevius*, Lubecenſis, Ioachimi Schevii,

Digitized by Google

vii, parentis, ſucceſſor, an. 1679. d. 19 Iun. introductus.

4. *Iacobus Pagendarm*, Hervordia-Gueſtphalus, ex Cantore Osnabrugenſi factus Cantor Lubecenſis & Samuelis Franckii ſucceſſor, introductus an. 1679 28 Aug.

5. *Ioannes Kochius*, Lubecenſis, emerito Danieli Lippio an. 1682. d. 30 Mai. ſurrogatus.

XVI[illegible]M. Enochus Svantenius, Roſtochienſis, Poëſeos in Academia patria Profeſſor publicus, an. 1686 d. 16 Aug. Athenaei Lubecenſis Rector creatus, an. 1717. d. 23 Iul. mortuus. llo Rectore in Collegium Scholaſticum cooptati unt

. *Michael Freudius*, Mecklenburgenſis, Scholae Wismarienſis per XII annos Conrector, in locum Davidis von der Brügge an. 1688 Cal. Novembr. Subrector inauguratus.

. *Ioannes Schevius*, Lubecenſis, Chriſtiani Schevii, fratris, ſucceſſor, introductus an. 1688. Id. Decembr.

Gerhardus Minus, Lubecenſis, Chriſtophori Chryſii ſucceſſor, an. 1691. VII Cal. Decembr. introductus.

. *Iacobus Steinbrecher*, Neoſtad. Holſatus, Ioannis Kochii ſucceſſor, an. 1691. d. 17 Decembr. introductus.

Sixtus Chriſtianus Lipenius, Hala-Saxo, Michaelis Freudii ſucceſſor, an. 1693. d. 26 Ian. Subrector ſolemni ritu declaratus.

Ioannes Henricus Heſſius, Smalcaldienſis, Gymnaſii Gothani primum Subrector, deinde Scho-

Digitized by Google

lae patriae Rector, tandem Gymnaſii noſtri Conrector, M. Martini Lipenii ſucceſſor, an. 1693. d. 27 Iul. inauguratus.

7. *M. Martinus Chriſtianus Göldelius*, Gothanus, Gymnaſii Schleuſingenſis Conrector, noſtri Gymnaſii Conrector an. 1695. d. 19. Nov. introductus & Ioanni Henrico Heſſio ſurrogatus.

8. *Henricus Sivers*, Lubecenſis, Cantor, Iacobi Pagendarmii ſucceſſor, introductus an. 1706. d. 22 April.

9. *Zacharias Stampeelius*, Soltquella-Marchicus, Scholae Slesvicenſis Conrector, an. 1708. d. 30 Aug. in locum Sixti Chriſtiani Lipenii Subrector Athenaei noſtri renunciatus.

10. *Paulus Hey*, Borlumo Slesvicenſis, Iacobi Steinbrecheri ſucceſſor, an. 1709. d. 11 Iun. introductus.

11. *Matthias Schmid*, Mölnenſis, Marci Widae ſucceſſor, an. 1714. d. 25 Ian. inauguratus.

XVIII. Ioannes Henricus von Seelen, Kedinga-Bremenſis, antea Flensburgenſis, deinde Stadenſis Conrector, Lubecenſis Rector an. 1718. d. 24 Febr. in ſplendida panegyri renunciatus.

Tu, Deus omnipotens, clementer protege, ſerua,
Amplifica noſtrum Gymnaſium atque Scholam!

V. CL.

V. CL.

MICHAELI RICHEY,

Hiſtor. & Graec. Ling. in Gymnaſ. Hamburg. P. P.

S. P. D.

Io. Henr. a Seelen.

Quo maiora ſunt Tua; Fautor optime, in me merita, eo gratior mihi ſemper eſt quaeuis Tibi inſeruiendi occaſio. Non poteram igitur non laetari noua haud ita pridem ſeſe mihi offerente, cum me rogares, vt pleniorem Operum ἀνεκδότων ad Hiſtoriam Lubecenſem ſpectantium, a Viro, quo neminem ad Hiſtoriam Lubecenſem ſcribendam aptiorem iam olim recte iudicauit Caſp. Sagittarius, quemve Te quoque magni aeſtimare dudum intellexi, IACOBO a MELLE, conſcriptorum tecum communicarem. Faciam igitur lubens rem & tibi & mihi gratam, cumque MSSta Melliana euoluere mihi licuerit, ex αὐτοψίᾳ fide dignam dabo eorum recenſionem.

Primum primae magnitudinis (quam etiam tria ſequentia habent) opus, Germanica exaratum lingua, ita tamen, vt documenta proprio ſemper idiomate inſerta ſint, inſcribitur *Lubeca Religioſa*, haecque capita complectitur: I. Von dem Heidenthum unſer ehemahligen Vorfahren. p. 1. II. Von der Bekehrung unſer Vorfahren zum Chriſtenthum. 10. III. Von dem Stifft Oldenburg / und deſſen Biſchöffen. 21. IV. Von

Von dem Stifft Lübeck/ und deſſen Biſchöffen. 27. V. Von der Reformation und Annahme des Evangelii zu Lübeck. 93. VI. Von den Kirchen zu Lübeck/ inſonderheit von S. Marien Kirche. 141. VII. Von S. Jacobs-Kirche. 249. VIII. Von S. Peters-Kirche. 279. IX. Von S. Aegidien-Kirche. 319. X. Von der Thum-Kirche 335. XI. Von der ehemahligen Kirche S. Johannis auf dem Sande. 381. XII. Von S. Clements-Kirche. 383. XIII. Von S. Lorentz-Kirche. 385. XIV. Von der Capelle auf S. Marien Kirch-Hofe. 387. XV. Von S. Gertruden Capelle. 390. XVI. Von der Capelle des H. Creutzes. 392. XVII. Von der Capelle S. Thomae, und der zu Mägdebeke. 394. XVIII. Von den Klöſtern zu Lübeck/ inſonderheit von S. Johannis Kloſter. 395. XIX. Von St. Marien Magdalenen Kloſter / oder der Burg. 429. XX. Von S. Catharinen Kloſter. 444. XXI. Von S. Annen Kloſter 457. XXII. Von den Hoſpitalen und Armen-Häuſern zu Lübeck/ inſonderheit von dem H. Geiſt. 460. c. XXIII. Von dem Wayſen- oder Kinder-Hauſe / wie auch von dem Schweſter-Hauſe/ und S. Michaëlis oder Segebergs Convent. 465. XXIV. Von dem Gaſt-Hauſe. 497. XXV. Von dem Pocken-Hauſe. 501. XXVI. Von den Conventen zu Lübeck. 504. XXVII. Von S. Aegidien-Convent. 506. XXVIII. Von S. Catharinen-Convent. 507. XXIX. Von Cranen-Convent. 509. XXX. Von S. Johannis-Convent. 514. XXXI. Von Kruſen-Convent. 515. XXXII. Von den Calanden zu Lübeck/ inſonderheit von S. Aegidien-Caland. 516. XXXIII. Von S. Clements-Caland 531. XXXIV. (a) Vom Calande des H. Geiſtes. 533.

XXXIV. (b)

XXXIV. (b) Von dem Calande S. Iohannis auf dem Sande. 533. XXXIV. (c) Von dem Calande zu S. Jürgen. 533. XXXV. Von S. Brigitten Hoffe. 534. XXXVI. Von Füchtings-Hoffe. 535. XXXVII. Von Glandorpen-Hoffe und Gange. 540. XXXVIII Von Kochs-Hofe. 541. XXXIX. Von den elenden Häuſern zu Lübeck. 542. XL. Von S. Agneten-Hauſe. 543. XLI. Von dem Armen-Hauſe bey S. Annen. 544. XLII. Von Brandenburgs-Armen-Hauſe. 545. XLIII. Von Clenſen-Armen-Hauſe. 546 XLIV. Von S. Elſaben-Hauſe. 547. XLV. Von Gercken-Armen-Hauſe. 549. XLVI Von Ilhorns-Armen-Hauſe. 550. XLVII Von Köhlers Armen-Hauſe. 551. XLVIII. Von Lunten Armen-Hauſe. 552. XLIX. Von Moyelken Armen-Hauſe. 552. L. Von Segebergs Armen-Hauſe. 553. LI. Von Serntins Armen-Hauſe. 554. LII. Von Stiten Armen-Hauſe. 555. LIII. Von Warendorffs Armen-Hauſe. 556. LIV. Von derer von Wickede Armen-Häuſern. 557. LV. Von den Armen-Gängen zu Lübeck. 558. LVI. Von den Gottes-Buden und Gottes-Kellern. 560. LVII. Von dem Siechen-Hauſe und der Capelle zu S. Jürgen. 561. LVIII. Von dem Peſt-Hoffe. 567. LIX. Von dem Hauſe der Unſinnigen. 568. a. LX. Von dem Siechen-Hauſe und der Capelle zu Schwartow. 571. LXII. Von dem Siechen-Hauſe und der Capelle vor Travemünde. 572. LXIII (a). Von den geiſtlichen Brüderſchafften zu Lübeck/ inſonderheit von S. Adrians Brüderſchafft. 573. LXIII (b). Von S. Albrechts oder Adalberti Brüderſchafft. 573. LXIII (c). Von S. Annen Brüderſchafft. LXIV. Von S. Antonii

Brůderſchafft. 575. LXV (a). Von S. Barbaren Brůderſchafft. 585. LXV (b). Von der Becker Brůderſchafft. 584. LXV (c). Von S. Bernhards Brůderſchafft. 585. LXV (d). Von des H. Blutes Brůderſchafft. ibid. LXV (e). Von S. Brandani Brůderſchafft 585. LXVI (a). Von S. Canuti Brůderſchafft. 586. LXVI (b). Von der Brůderſchafft des Capittels zur Burg. 586. LXVI (c) Von S. Catharinen Brůderſchafft. 586. LXVI (d). Von der Circkel-Brůderſchafft / oder der Geſellſchafft der H. Dreyeinigkeit. 586. LXVII (a). Von SS. Coſmae und Damiani Brůderſchafft. 608. LXVII (b). Von des H. Creutzes Brůderſchafft 609. LXVII (c) Von S. Dominici Brůderſchafft. 611. LXVII (d). Von der H. Dreyfaltigkeit Brůderſchafft. 612. LXVIII. (a). Von der H. Drey Kőnige Brůderſchafft. 612. LXVIII (b). Von S. Enwalds Brůderſchafft. 612. LXVIII (c). Von S. Eraſmi Brůderſchafft. 612. LXVIII (d). Von S. Franciſci Brůderſchafft. LXIX (a). Von der Brůderſchafft der Geiſſelung Chriſti. 613. LXIX (b). Von S. Georgii, oder der Reiten-Diener Brůderſchafft. 613. LXX. Von S. Gertruden Brůderſchafft. 614. LXXI. Von S. Gregorii Brůderſchafft. 616. LXXII. Von aller Heiligen Brůderſchafft. 617. LXXIII (a). Von S. Hůlpen Brůderſchafft. 618. LXXIII (b). Von S. Jacobi Brůderſchafft. 618. LXXIV (a). Von S. Iohannis Brůderſchafft. 619. LXXIV (b). Von S. Johannis Ablaß Brůderſchafft. 619. LXXV. Von S. Joſten Brůderſchafft. 620. LXXVI. Von des H. Leichnams Brůderſchafft. 621. LXXVII. Von S. Leonhards Brůderſchafft. 632. LXXVIII (a).

Von

Von S. Loyen Brüderſchafft. LXXVIII (b). Von S. Lucas Brüderſchafft. 633. LXXVIII (c). Von Majores Brüderſchafft. 633. LXXVIII (d). Von S. Margareten Brüderſchafft. 633. LXXIX. Von S. Marien Brüderſchafft. 634. LXXX. (a). Von S. Marien Berg-Gangs oder Heimſuchungs-Brüderſchafft. 641. LXXX (b). Von S. Marien Mitleidens Brüderſchafft. 641. LXXXI (a). Von S. Marien Roſen-Krantzes Brüderſchafft. 642. LXXXI (b). Von S. Marien-Magdalenen Brüderſchafft. 643. LXXXII. (a). Von S. Nicolai Brüderſchafft. 644. LXXXII (b). Von S. Olai Brüderſchafft. 644. LXXXIII. Von S. Rochi Brüderſchafft. 645. LXXXIV. Von St. Thomas Brüderſchafft. 646. LXXXV. Von S. Valentini und Chriſtophori Brüderſchafft. 646. LXXXVI. Von den Schulen zu Lübeck. 647. LXXXVII. Von den Bibliotheken zu Lübeck. 668. LXXXVIII. Von den Legatis für Studirende. 671. LXXXIX. Von Praebenden / oder wöchentlichen Armen-Gaben. 678. XC. Von Speiſung der Armen. 682 XCI. Von Kleidung der Armen. 684. XCII. Von ſonderbaren Allmoſen und Legatis für Hauß-Arme. 687, XCIII. Von Beſchenckung der Kirchen und Klöſter / wie auch der Armen- und Siechen-Häuſer. 689. XCIV. Von Vigilien und Seel-Meſſen / Memorien und Gedächtniſſen von der Cantzel / Conſolatien und Statien. 706. XCV. Von Vicarien und Commenden. 747. XCVI. Von Beſchenckung der Geiſtlichen 784. XCVII. Von Wittwen-Kaſten und Todten-Laden. 796. XCVIII. Von Ausſtattung dürfftiger Jungfrauen und Jungfer-Laden. 832.

832. XCIX. Von den Diaconis und Armen-Pflegern 850. C. Von ehemahls geſuchter Gemeinſchafft der Klöſter. 858 CI. Von Memorien-Gäſtereyen. 864. CII. Von Seel-Baden. 867. CIII. Von Wall-fahrten. 869. CIV. Von Gelübden. 882. CV. Von ſonderbahrer Anſtalt und Verordnung der Begräb-niß. 883. CVI. Von Heerfahrten wieder die Ungläu-bigen. 885. CVII. Von dem ſteinernen Creutze vor dem Burg-Thor. 886. CVIII. Vom Jeruſalems-Berge. 888. CIX. Von verurtheilten Miſſethätern. 890.

Secundum opus eſt *Commentarius de Rebus Lubecenſibus*, in quo Latina lingua conſcribendo hodieque occupatur. Hoc vero principatum obtinebit, & non ſolum totam Lubecam Religioſam, ſed alia multa complectetur, adeo vt ſi doctiſſimus auctor iſtud ad finem perducat, & in lucem prodire iubeat (quod Tu mecum vehementer optabis.) Ciuitati noſtrae Annales aeternitati, vt ille aiebat, ſcriptos queamus gratulari. Copioſa huius operis Praefatio agit de *Rerum Lubecenſium Scriptoribus*, ineditis & editis, quorum data notitia cenſuram interdum habet adiunctam. Commentarii inediti ſunt

Liber Ciuitatis, vulgo das Stadt-Buch/ ſuperior & inferior, das Obere und Untere/ oder Nieder-Stadt-Buch.

Alberti a Bardewick, Reip. Lubec. circa finem ſaeculi XIII Cancellarii, Annales Lubecenſes.

Faſti Lubecenſes, vulgo Raths-Matriculen/ ſiue Raths-Linien.

Lectoris Franciſcani, vulgo Minoriten-Leſe-Mei-

ſters (quem Detmari nomine inſignitum fuiſſe, coniicit) Chronicon Lubecenſe vernaculum; nec non Apographum huius Chronici chartaceum.

Hermanni Korneri Chronica Nouella.

Chronica iuſſu Henrici Caſtorpii, Conſulis ſenioris: iuſſu Klingenbergiorum: iuſſu Nicolai Bôddekers, Epiſcopi Suerinenſis: a Iohanne Godendorp, Vicario Templi Cathedralis, ſcripta, quae Reimarus Kock citauit.

Ἀδέσποτα Chronica Lubecenſia, ad quae idem prouocauit.

Iohannis Rufi Chronicon.

Statii, Monachi Lubecenſis Dominicani, Chronicon.

Chronica & Faſti Lubecenſes, in Bibliotheca Hamburgenſi & Gottorpienſi.

Libri duo Memoriales, vulgo Memorien-Bücher/Conuentus S. Michaelis, ſiue Segebergici, aut Domus Sororum, membranacei.

Codices Confraternitatum Lubecenſium, S. Antonii, S. Mariae, Corporis Chriſti, & aliorum.

Friderici, ſiue Vritze Grawert liber ad Confraternitatem Circuli ſpectans, vulgo das Cirkel-Buch.

Reimari Kock, Wiſmarienſis, templi noſtri Petrini Paſtoris, Chronicon vernaculum.

Michael Kampferbeke, Stephanus Döring, Iohannes Bruns, Iacobus Hampe compilatores & continuatores Chronici Kockiani.

Wilhelmus Pale, eiusdem Chronici epitomator.

Henrici Rehbein Summariſcher Begriff/ der Stadt Lübeck Chronicon. Io-

Digitized by Google

Iohannis Marquardi, I. V. D. Equitis aurati D. Marci & Reipublicae patriae Lubecenſis Conſulis, Chronicon Lubecenſe, das iſt / Beſchreibung der Stadt Lübeck &c.

Hieronymi a Dorne, Reip. Lubec. Conſulis, opus vernaculum de Gentibus, ſeu Familiis Lubecenſibus.

Caſp. Sagittarii Oratio, in Gymnaſio noſtro an. 1662 habita, de Origine, incrementis & varia fortuna Lubecae.

Eiusd. Hiſtoria Lubecenſis ab an. MCCCCI. ad MDCLXXXVI. inedita.

Andreae Langii, I. V. D. Compendium Hiſtoriae Lubecenſis.

Benedicti Rechow, Gedanenſis, Lübiſches Jahr-Buch / oder Chronick.

Teſtamenta antiqua.

Hactenus Commentarii luce nondum donati. Sequuntur ſcriptores ac libri, qui vel meras continent res Lubecenſes, vel interdum modo eas attingunt. Commemorantur autem & magna ex parte diiudicantur

M. Adami Bremenſis Hiſtoria Eccleſiaſtica.

Helmoldi, Arnoldi & Presbyteri Bremenſis Chronica Slavorum.

Albertus Stadenſis eiusque Continuator ab Andr. Hojero editus.

Hermanni a Lerbeke Chronicon Comitum Schavenburgenſium.

Incerti auctoris Chronica Slavica, ab Erp. Lindenbrogio edita.

Alberti Krummedyk Chronicon Epiſcoporum Lubecenſium,

M Hen-

M.Henrici Aquilonipolenſis Poëma Latinum de Primordiis Lubicanae Vrbis Caeſareae.

Alberti Krantzii Saxonia, Vandalia, Metropolis & Chronicon regnorum Aquilonarium.

Dav. Chytraei Chronicon Saxoniae.

M. Herm. Bonni, Superintendentis, Chronicon Lubecenſe.

M. Eraſm. Sarcerii, Conrect. Lubec., Oratio de Lubeca. Marp. 1537. Francof. 1551.

Io. Busmanni Carm. Eleg. de Laudib. Ciuit. Lub. Hanov. 1547. 4.

Io. (Hans) Regkmann, ſiue Reckemann, Chronicon Lubecenſe, vernaculo idiomate Saxonico compilatum. Spir. 1619. fol.

M. Petr. Vincentii, Rect. Lubec., Elegia de Origine, Incrementis & Laudibus Lubecae.

Mich. Henckelmanni Orat. de Lubeca. Roſtock 1602. 4.

Stephani Macropii, Andreaemontani, Panegyricus, occaſione reditus Legatorum Lubecenſium e Moscovia editus, fata vrbis noſtrae & praecipua ipſius facta breuiter recenſens. Lubec. 1603. 4.

M. Henr. Sandmanni Declamatio ἐπιδεικτικὴ de Fundatione & Incrementis inclytae Lubecae. Francof. ad Viadr. 1609.

Deſiderii Regii Apex Lubecenſis. 1649. 8.

Henrici Bangerti Hiſtoriae Lubecenſis initium.

Conradi ab Hoeveln der Stadt Lübeck glaub- und beſehens würdige Herrligkeit. Lub. 1666. 8.

Bern. Middendorp Raths-Linie. 1669.

Gode-

Godeſcalci Kerckring & Godeſchalci Müller Außzug Lübiſcher Chroniken. 1678. 8.

Henrici Kerckring, Conſulis Lubecenſis, Verzeichnüß von denen Adelichen Familien der Zirckel-Geſellſchafft in Lübeck. 1689. 4.

Gothardi ab Hövelen Oratio in Laudem Lubecae, habita Wittebergae 1697, & ibidem (fol. pl. 8) excuſa.

Die beglückte und geſchmückte Stadt Lübeck. 1697. 8.

Georg. Frid. Neumanni Orat. de Favore Lubecenſſ. in Exteros. Lipſ. 1709. 4.

Caſp. Henr. Starckii Lebens-Beſchreibung M. Herm. Bonni, Superintend. Lub. 1710. 8.

Io. Hilmeri die von GOtt gewürdigte Lob-Eck. Lub. 1716. 8.

I. H. v. S. Athenae Lubecenſes,

I. a M. Hiſtoria Lubecenſis antiqua, media, recentior: Lubeca Literata ann. 1698. 1699 & 1700: Notitia Maiorum: Epiſtola de Balneis Animarum Lubecenſibus: Commentatio de Itineribus Lubecenſium ſacris: Gründliche Nachricht von der Stadt Lübeck: de Lapidibus figuratis agri litoriſque Lubecenſis.

Poſt tot rerum Lubecenſium ſcriptores enarratos pergit: *Nunc ampliora quaedam & maiora conamur, ſcilicet, vt illa omnia quae de antiquitatibus & rebus patriis, multorum annorum decurſu, improbo labore at indefeſſa diligentia, e ſcriptis editis & ineditis, aliisque documentis domeſticis innumeris, collegimus, notauimus, digesſimus, communi eruditorum ſermone expreſſa, in vnum volumen redigamus, breui quidem,* at

at ſatis rem exhauriente, titulo Rerum Lubecenſium, *ad poſteros transmittendum.* In hoc praeſtantisſimo opere agit Lib. I. Cap. I. de Situ Lubecae p. 1. II. de Nomine Ciuitatis. p. 5. III. de Conditoribus & Statu Lubecae veteris. p. 13. IV. de Fundatione Lubecae hodiernae, & variis ipſius Dominis p. 23. V. de externa & interna Vrbis facie. p. 37. Lib. II. Cap. I de Gentilismo Lubecenſium p. 57. II. de Conuerſione Lubecenſium ad Religionem Chriſtianam. p. 62. III. de Episcopatu Oldenburgenſi. p. 69. IV. de Episcopatu Lubecenſi p. 74. V. de Emendatione Sacrorum Lubecenſium p. 134. Lib. III. Cap. I de Templo S. Mariae. p. 145. II. de Templo S. Iacobi p. 226. III. de Templo S. Petri. p. 256. IV. de Templo S. AEgidii. p. 278. V. de Templo Cathedrali. p. 294. VI. de Templo St. Iohannis in Arena. p. 331. VII. de Templo S. Clementis. p. 334. VIII. de Templo S. Laurentii. p. 337. IX. de Sacellis Lubecenſibus. p. 339. Lib. IV Cap. I. de Monaſterio S. Iohannis. p, 347. II. de Monaſterio Arcis, vel S. Mariae Magdalenae p. 366. III. de Monaſterio S. Catharinae. p. 381. IV. de Monaſterio S. Annae. p. 394. V. de Conuentibus Lubecenſibus. p. 411. VI. de piis Lubecenſium Hoſpitiis. p. 458. VII. de Confraternitatibus Lubecenſium Sacris. p. 530. Hoc argumentum ad pag. 616 vidi perductum, ſed nondum finitum. Offendi autem in hoc opere, magna & accurata diligentia conſcripto, praeter Inſcriptiones Templa ornantes, varia rarisſima Documenta, adhuc inedita, quae ei non poſ-

 ſunt

ſunt non ſingulare decus conciliare. Vtinam eſſet abſolutum, & lucem videret!

Tertium opus eſt Genealogico-Heraldicum, Lubecenſium Familiarum Genealogias & multarum etiam Inſignia exhibens. Inſcribitur *Lübeckiſche Geſchlechter*. Familiae autem, in quarum gratiam propaginum tabulae adornatae, vocantur von der Aa: von Achelen: von Adeleveſen, oder, von Aldesleven: Aland: von Alen: von Allen: von Arneborg: Aſcheberg: von Attendorn: Backhuſen: Balemann: von Bardewiek: Bartels: Baſedow: Bauert: Beke: Berck: Bere: Bergmann: Bernewick: Berskampe: Bilderbeke: Billinghuſen: von Bilrebeke: Bilring: Blomenrod: von Bockholt: Böckmann: von Boicenborg: Boje: Boitin, oder Bodin: Bomhauer: Bonhorſt: Bonnus: Bording: Borgehl: Borneſeld: Borſtelt, und von Borſtel: Bramſtede: Brandenburg: Brandis: Brauer: Braunjohann: Brekeſeld: Brekewold: von Bremen: Bremer: Brokhuſen: Brokes: von Brömſen: von der Brügge: Brüggemann, oder Brüggemaker: Brüning: Bruns: von Brunswick: Brußkow: Buck, und von Bucken: Bußmann: Bütepage: Buxtehude: von Calven: von Camen: Carbow: Carſtens: Caſtorp: Claholt: Claſen: Clevorn: von Cölne: Conſtantin, oder Conſtin: von Coßfeld: Crane: Cratz: von Cremon: Criſpin: Cröpelin: von Crumeſſe: von Dale: von Dame: von Dartzowe: von Daſſel: von Dedinghuſen: Dehns: von Deling: Detert: Diman: Dives, oder Diveſſen: Dobbin: von Dorne: von Dortmund: von Dovaye: Drughe und Droghe: von Dulmen: Ebeling: Elers: von Elpen: von Elſewich: von Elvern: Emmen: Emmermann: Engelſtede: Engenhagen: Eraſmi: Erp: von Erteneborg: Eſchenburg: von Eſſen, oder von Eſſende: Ewinckhuſen: Falcke: Feldhuſen: le Févre: von Fiſſhuſen: Fiſch: Fitzmann: Focke: Freſe: Fromold, oder Fromoldes: Galline: Garlop: Gercken: Gerdes: Gerwer: Geverdes: von Ghoer, oder von Guren: Gildehuſen: Glopin: Goldoge: Grammendorp:

Digitized by Google

dorp: Grawert: Greverade: Grote: Grünewald: von Güſte-
row: Gutzmer: von Hachede: Hadewerck: Hagelſtein: vom
Hagen: Hake: Hakes: Halcholtſcho: Hannekenius: von Han-
nover: Harder: von der Hardt: Hartmann: von Hattorpe:
Haveland: Heidebuy: Heidorn: Hellberg: Helms: Hent-
ſchel: von Hereke: Herentrey, oder Herentey: von Heringen:
Hertze, oder Hartze: von Hervorde: von der Heyde: Hildemar:
von Hildenſem: Hinrichſen: Hitfeld: Hogefeld: Holck;
Holt: von Holthuſen: Honerjäger: Honſtede: Hope: Hop-
mann: von Hövelen: Hovemann: Hoyemann, oder Hoge-
mann: Hübens: Humborg: Hunnius: Huno: Hupe: vom
Huſe, de Domo: Hütterock, Jborch: Jlehorn: Joris: von
Jſernloh: Jſſelhorſt: Junge: Kahle: Kalatz: Kampferbeke:
Käyſer: Kenckel: Kerckring: vom Kile: Kirchmann: Klene-
denſt: Klingenberg: Köhler: Kollmann: Kolthoff: Kortſack:
Köſter: Krechting: Kreck: Krowel: Krull: Kruſe: Kule: Ku-
re: Küſel: Lafferdes: Lange: Langhaar: Lebermann: von Len-
gerke: von Lennepen: von Lente: Leopold: Leve: Lindemann:
Lindenberg: Lipenius: Lipperode: Lipſtorff: Loß: von Lübeck:
Lüchowe: Lüders: von Lüdinghuſen: von Lüne: von Lüneburg:
Lunte: Marquard: ver Mehren: Meier: von Melle: Meß-
mann: Meteler: Michaelis: Middendorff: von Minden: Mo-
gelke, oder Moyelke: von der Mölen: Mölenſtrate: Mölſen-
hoff: Möller und Müller: von Möllne: Mönnick: Morkercke,
oder Mürkercke: Mornewech: von Morum, von dem More,
de Moris: Mulich: von Münſter: Münter: Nau: Nenſtede:
von Neſtwede: Niebur: Nieſtadt: Nolte: Nordanus: von
Nuſſe: Odbernshuſen: Odesloe: Offe: Oldenborg: von O-
ra, und von Orade: up dem Orde: von Oſenbrügge: Oſthu-
ſen und Oſtinghuſen: Ottendorp: Overdyck: Pagendarm:
Pakebuſch: Pape: Papendorp: Paſche: Peperſack: Perken-
tin: Perſevale: Peterſen: Pfeiffer: Pincier: Pleſkowe: Plön-
nies: Pomarius: Proveſting: Rapeſülver: Rehbinder: Re-
horſt: Rehwold: Reiche: Reiger: von Rentelen: von Re-
val: Reuter: Riebode: Ritter: von Robele: Rodde: Rode:
Röder: Roland: von Roſtock: Ruſſenberg: Saſſe: Salige:
von Santwelle: Schacht: von Scheninge: von Schepenſtede:
Schinckel: Schlicker: Schomerus: Schoneke: Schonenberg:

Schönewedder: von Schottorpe: Schröder: Schumacher: vom See: Segebade: Segeberg: von Sina: Siricius: vom Sode: von Soltwedel: von Soſt: von Sövenbröderen: Spegeler: Spegelmaker: Springintgot: von Stade: Stakelet, oder Stokelet: Stalbuck: Stalhodt: Stampelius: Stange: Stauber: Steſſens: Stein, und vom Steine: Steinbeke: Stekemeß: Stencke: von Stiten: Stolle: Stolterſoht: Storning: Stortelberg: Stotebrügge: Striedebeke: Striperock: Suderland: Sukow: Sundesbeke: Sütthoff: Swarte: Swarting: Tamke: Tegetmeyer: Teſtede: Teßdorff: von Thunen: Tidemann: Timmermann: Tinappel: von Tiſenhuſen: Tode: Todinghuſen: Travelmann: bey der Traven: von Vellin: von Velthem: von Verden: Vickinghuſen: Vincke: Vlowich: von Ultzen: Unckel: Volquerſtorp: Vorrade: Vot: von Urden: Vroling und Vroleke: von Vreyden Vromedhe: Vundengot, oder Wundengot: Wachendorp: von der Wage: von Wangerſen: von Warendorff: Warmböke: Warneke: Wedemhoff: Weller: Wendt: von dem Werder: von Werle: Werlhoff: Weſſeler: Weſtfal: Weſthoff: Weſtken: von Wetken: Wibbeking: von Wickede: Widderich: Wigerinck: Wikinghoff: Wilde: Winckler: Wincenberg: Winterkamp: von Winthem: Witick: Witte: Wittenborg: Wlome: Woldt: Wolffram: Wolffrath: Wolter und Wolters: Woltersdorff: Woltvogel: Wrot: Wulff: Wullenpund: Zeidler: Zerrentin: Zirenberg: Zöling, oder Söling: Zworne. Has Familias, in quibus multae, quae iam plane deſierunt, habebat volumen, quod ego perluſtraui. Indeſeſſa auctoris induſtria hoc opus ſuccedente tempore haud dubie ita augebit, vt in poſterum nulla Familia celebrior Lubecenſis in eodem deſideretur.

Quartum eſt *Muſeum*, quod licet totum non ſpectet ad res Lubecenſes, ſed permulta alia, ex variis regionibus ac locis petita & comparata, complectatur, aliqua tamen etiam habet, quae ad Hiſtoriam Naturalem ac Curioſam Lubecen-

ſem

ſem pertinent, cuius rei documentum eſt elegans de Lapidibus Figuratis Agri Litorisque Lubecenſis Commentatio ex hoc ipſo Muſeo concinnata. Eius inſcriptio eſt: *Muſeum Mellianum, vel Sacrarium Naturae & Artis, in vſum & oblectationem oculi animique curioſi adornatum Lubecae.* 1709. Contenta autem ſunt I. *Naturalia*, & quidem (1) *Foſſilia*, vt Terrae, p. 1. Salia, p. 10. Sulphura, p. 15. Bitumina, p. 17. Lapides informes, p. 20: figurati, p. 28. Gemmae, p. 43. Mineralia, & iis affinia, p. 53. (2) *Vegetabilia*, vt Semina, p. 69. Radices, p. 92. Plantae, p. 111. Cortices, p. 113. Ligna, & quae iis adnaſcuntur, p. 118. Fructus, p. 128. Succi concreti & liquidi, p. 141. Gummata & Reſinae, p. 149. (3) *Animalia*, vt Inſecta, p. 157. Reptilia, p. 165. Teſtacea, p. 168. Cruſtacea, p. 182. Piſces, p. 184. Aves, p. 188. Quadrupes, p. 194. Homo, p. 200. II. *Artificialia*, qualia ſunt, Quae ad Religionem vel Superſtitionem ſpectant, p. 203. Nummi, p. 212. Gemmae ſculptae & caelatae, p. 223. Vrnae Sepulchrales, & affinia, p. 227. Arma & Vtenſilia, p. 230. Veſtes, & quae ad ornatum corporis pertinent, p. 240. Libri, Chartae & Membranae, p. 249. Varia, p. 252-262. Dives eſt hoc Muſeum tum aliis rebus, tum Lapidibus, in primis Echinitis, adeo, vt dubitem, an detur aliquod, Echinitis magis inſtructum. Inter Nummos, quos peculiari libro fuſius deſcripſit, ſunt p. 215 ſq Nummi Virorum illuſtrium; videlicet Solonis, Biantis, Thaletis, Socratis, Platonis, Ariſtotelis, Demoſthenis, Catonis, Ciceronis, Virgilii, Agrippae, Horatii,

Digitized by Google

Ovidii, Marcelli, Miltiadis, Themiſtoclis, Ariſtidis, Cymonis, Lyſandri, Alcibiadis, Thraſybuli, Cononis, Timothei, Epaminondae, Hannibalis, Lycurgi, Scipionis, Godefridi de Luzinem; nec non Feminarum illuſtrium, ſcilicet Sapphus, Corinnae, Polyxenae, Timocleae. Deſcriptiones ceteroquin breues quidem ſunt, ſed accuratae. Sic ea, quae ad Religionem aut Superſtitionem pertinent, p. 203 ſqq hac ratione delineauit:

Agnus Dei, Pontificis *Innocentii XII*, quatuor diverſorum generum:

I.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. I.

B. M. V. SCHOLAR. PIAR. S. PANTAL. Effigies B. Mariae, ſub qua: ET. NOMEN. VIR. MARIA.

II.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. I.

S. P. NOLASCVS. ORD. B. M. DE. MER. Effigies Sancti, ſub qua: INNOC. XII. P. M.

III.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. IVB. 1700.

SALVATOR. MVNDI. SALVA. NOS. Effigies Salvatoris, ſub qua: ROMA.

IV.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. P. MVND.

Agnus

Digitized by Google

Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. IVB. 1700.

REDEMPTOR. MVNDI. Chriſtus, crucem ferens.

Agnus Dei, Pontificis *Clementis XI*, cui inſcriptum:

SANCTVS. FRANC. DE. SALES. Imago Sancti, infra: CLEMENS. XI. PONT. MAX.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: CLEM. XI. P. M. A. XIV. 1714.

Alius, eiusdem Pontificis, cum epigraphe:

S. PIVS. V. P. MAX. Caput mitratum.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. P. M. Agnus Dei, ſub quo: CLEM. XI. P. M. A.

Amuletum Pontificium, benedictam *Ceram* continens, quod olim collo geſtauit *Anna Grant*, femina Hibernica.

Amuletum Pontificium, vitro duplici incluſum, cui inſcriptum: NOTRE. DAME. DES. CARMES. IPN. S. e Gallia allatum 1716.

S. *Annae* & S. *Mariae* effigies, e ligno caelata & deaurata.

S. *Antonii* Eremitae effigies, eleganter picta, in tabella lignea.

Ectypon *Sigilli*, quo olim Lubecae *Confraternitas S. Antonii*, apud Praedicatores, ſeu in templo Arcis, vſa fuit. Exhibet illud S. Antonium, cum perigraphe: *Sigillum Fraternitatis ſancti Anthonii apud fratres Predicatores in Lubek.*

Bulla argentea, Roſario annectenda, hinc effigiem B. Mariae Virginis (nótre Dame de Lieſſe), inde vero Sacramentum Rhemenſe, exhibens.

Digitized by Google

Bullae argenteae, Roſariis annectendae, Reliquiis AEdis Lauretanae contactae. Ab vno latere omnes *S. Mariam Lauretanam* exhibent, ab altera vero partim *S. Antonium de Padua*; partim caput *S. Anaſtaſii contro la tentatione Diabolica*; partim *il Crucifiſſo miracoloſo di Cyrolo*, quinto Laureto lapide.

Bullae aereae, Roſariis appendendae, cum imagine *B. Mariae Lauretanae*, aliorumque ſanctorum in averſa typis ac nominibus, vt S. M. M. (ſancta Maria Magdalena). S. PAVLVS APOS. S. A. S. IOSEPH. S. FRAN. ORA P. N. (Sancte Franciſce, ora pro nobis). S. FR. D. PAVLA (S. Franciſcus de Paula).

Cerei benedicti Cetobricenſes, ex vrbe Luſitaniae Setubal, vulgo S. Ubes. Geweihete Wachs-Kertzen von S. Ubes.

Crux argentea Ordinis de *Calatrava*, a Pontifice Romano benedicta, quae fulmen auerruncare creditur.

Crux argentea, literis Ruſſicis inſignita, quam Moſcus quidam, an. 1702 ad Narvam caeſus, collo geſtauit. Similis meminit Worm. p. 352.

Crux aurea, gemmis diſtincta, quam M. K. per complures annos collo geſtauit.

Crux aerea, pari modo, ac praecedens argentea, literis Ruſſicis exornata, quae eundem poſſeſſori Moſco vſum praeſtitit.

Crux oricbalcea, Roſario annectenda, cui inſcriptum: CRVX S. VDALRICI, &c. Similis Crux, cum inſcriptione S. P. BENEDICTI, &c. affixum eſt Roſario Annae Grant.

Phylacterium Iudaicum, ſeu *Tephillin*, quod capi-

ti

ti precantium circumvoluitur. Grew p.377. Pericopae, 4 ſchedulis huius Phylacterii inſcriptae, ſunt ſequentes: Ex: XIII. 1-10. Ex. XIII. 11-16. Deut. VI. 4-9. Deut. XI. 13-21.

Chriſti crucifixi ſignum aeneum, cum quatuor clavis & ſuppedaneo, nec non ſemicinctio. Nov. Lit. M. B. 1702. p. 29. E monaſterio quodam Iutiae Septentrionalis huc allatum eſt.

Signum aliud *Chriſti crucifixi* aeneum, praecedenti fere ſimile, ſed minoris formae, & cruce deſtitutum.

Signum ligneum *Chriſti crucifixi*, mineris & fluoribus exornatum, cui 4 foſſores metallici partim adſtant, partim vero adgeniculantur.

Effigies *Chriſti crucifixi*, ex ebore.

Alia effigies *Salvatoris crucifixi*, ex ebore.

Simulacrum *Chriſti crucifixi*, ex aere deaurato.

Effigies picta Chriſti crucifixi, adſtante *Maria* & *Iohanne*. A dexteris conſpicitur (1) *S. Catharina*, cum lemmate: *Sicut Roſa inter ſpinas, ſic amicus meus inter filias.* (2) *Iohannes B.* cum lemmate: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* (3) *S. Petrus*, cum lemmate: *Tu es Chriſtus, filius Dei vivi.* A ſiniſtris comparet (1) *S. Paulus*, cum lemmate: *Abſit gloriari, niſi in cruce Domini.* (2) *S. Thomas*, cum lemmate: *Dominus meus, & Deus meus.* (3) Sancta quaedam, cum lemmate: *Amaritudine impleuit me Dominus.* Inferne geniculatur perſona eccleſiaſtica, dicens: *O fili Dei, ſicut vis & ſcis, miſerere mei.* In ſuperiori tabulae parte *S. Maria* coronatur.

Digitized by Google

Corporale ſericeum, acu pictum, auroque & argento diſtinctum, e Gallia.

Flagri Pontificii, ad diſciplinam poenitentiae adhibiti, fragmentum.

Statua lignea *B. Franciſci* typici, cum *Reliquiis* Sanctorum, pectori inſertis. Nov. Lit. M.B. 1700. p. 297. Haec olim conventui S. Iohannis Lubecenſi inſerviit.

Lampas aenea, quales in templis & ſacellis adhiberi ſolent, e tribus catenulis ſuſpenſa.

AEdis Lauretanae pulvis, qui peſtem, aliosque morbos propulſare creditur.

Lauretanae Virginis, eiusque infantis, *Menſurae*. Ligamentum ſcilicet ſericum rubrum, cui argento inſcriptum: *Altezza della B. V. di Loreto. La Cintura. Il Capo. Altza del Bambno.* Accedit ſericeum *capitis* tegumentum, auro pictum, cum Virginis Lauretanae effigie.

Statua lignea *B. Mariae V.*, cuius pectori Reliquiae ſub Cryſtallo rotundo incluſae fuerunt.

Fruſtulum ligni de trunco, prope *Hervordiam*, in monte S. Crucis, cui *B. V. Maria* ſpecie Columbae inſediſſe perhibetur. v. Nic. Schaten Annal. Paderborn. P. I. p. 396. Gobel. Perſon. Coſmodrom. p. 257. ſq.

Tabula plumbea quadrata, effigiem *S. Mariae doloroſae* exhibens, cum literis Ruſſicis.

Effigies antiqua *B. Mariae V.* eleganter picta.

Effigies antiqua picta *B. V. Mariae*, adgeniculante Monacho Franciſcano, cum lemmate: *Sub tuum praeſidium confugimus, ſancta Dei genitrix.*

Effigies *B. V. Mariae*, in tabula cuprea eleganter picta.

Icun-

Icuncula *B.V.Mariae*, e matre perlarum caelata.

B. V. Mariae protome, ex ebore artificioſe elaborata, & capſulae ligneae incluſa.

Moscoviticae Chriſti & Sanctorum imagines, in tabula complicatili pictae & deauratae.

Oleae ramus, cum *Palmae* fruſtulo, quem Romae an. 1719 ipſa Dominica Palmarum, e Pontificis *Clementis XI* manu accepit I. F.

Oſiridis ſimulacrum, lapideum, forma *Scarabaei* expreſſum, coloris ſubviridis, e Mumia AEgyptiaca erutum.

Pentaculum, ſeu Amuletum, ex Alcis vngula elaboratum, cum effigie Chriſti crucifixi & reſurgentis, infantibus contra epilepſiam appendi ſolitum, Worm. p. 378 & 337.

Icones antiquae SS. *Petri* & *Pauli* Apoſtolorum, in membrana pictae.

Bulla aurea *Reliquiarum*, qua olim *Francisca Nigrona*, femina nobilis Genuenſis, ante hauſtam evangelicae doctrinae lucem, fuit vſa. De Bullis, iam apud Romanos figuram Cordis (huius noſtrae inſtar) referentibus, v. Act. Er. 1712. 187. & Beger. Theſ. Brand. I. 9 ſq.

S. Roſae Virginis, quam Viterbienſes colunt, Menſura, ligamine ſerico, coloris rubri, determinata, cui auto argentoque inſcriptum: MISVRA DI SANTA ROSA VERGINE VITERBESE.

Roſarium de ligno eremi *Iudaeae*, quae Quarantana dicitur.

Roſarium Lauretanum, reliquiis AEdis S. 1719 admotum, e Nuce Indica paratum, & argento exornatum. *Roſa-*

Roſarium e globulis odoratis.

Roſarium e globulis ligneis, argento exornatis.

Roſarium ex ebore, tam exile & tenue, vt *grano piperis* includatur.

Roſarium e globulis ligneis, nigri coloris, quo vſa fuit *Anna Grant*, femina Hibernica.

Roſarium e globulis ligneis, appendente cruce, quae cruciculis aliis e matre perlarum diſtincta eſt.

Icuncula *Sancti* cuiusdam, ex achate nigro, argento deaurato incluſa, cum duabus literis AT vtrinque dependentibus.

Signum aeneum *Sanctae* cuiusdam, librum tenentis.

Sepulchri Dominici Hieroſolymitani ectypon ligneum, hölzernes Model des H. Grabes zu Jeruſalem.

Schedulae Colonienſes prophylacticae, chartacea altera, altera ſericea, capitibus 3 Regum admota, indeque, ſi credere fas eſt, vim adepta, varios morbos & ſubitaneam mortem averruncandi. Vtrique inſcriptum: *Sancti tres Reges, Caſpar, Melchior, Balthaſar, orate pro nobis, nunc & in hora mortis noſtrae. Ces Billets ont touché aux trois teſtes des ſaints Roys à Cologne, ils ſont pour les Voyageurs, contre les malheurs des chemins, maux de teſte, mal caduque, fiévres, ſorcellerie, toute ſorte de malefice, & mort ſubite.*

Speculum, cuius áuerſa pars continet imaginem *B. Virginis Hallenſis*, cum perigraphe: S. MARIA. V. HAL. Adſtant 2 Angeli, coronam tenentes ſuper Spiritum S. cum verbis: ANGELVS DEI.

Addam Libros, Chartas & Membranas, de quibus p. 249 ſqq leguntur ſequentia:

Alba

Alba varia Academica & Apodemica, videlicet:
Franciſci a Domsdorff, Nobilis Weſtphali.
Henrici Lubberti, Paſtoris Behlendorffienſis.
Ioachimi Morſii, Patricii Hamburgenſis.
D. Ieremiae Reusneri, I.C. Wittenbergenſis.
M. Iohannis Stolterfothi, Paſtoris Lubecenſis.
M. Arnoldi Stolterfothi, Archidiaconi Straleſundenſis.

Alphabetum Rusſicum, volumini chartaceo, vndecim vlnarum, eleganter inſcriptum, & minio exornatum.

Breuiarium antiquum, ſiue Horae Canonicae, in membrana, cum picturis elegantisſimis. Gallum poſſeſſorem olim hic liber habuit, ceu ex Calendario Gallico praemiſſo, & precibus eiusdem idiomatis ſuffixis, patet. Imo participia feminina, pagina penultima occurrentia, v. g. *bleſsée*, *enyvrée*, *delivrée*, &c. ad Feminam quandam Gallicam pretioſum hunc codicem manuſcriptum ſpectaſſe arguunt.

Specimen *Calligraphiae* muliebris, a femina Belgica, *Maria Garnier*, an. 1699 exaratum.

Tabulae binae chartaceae, a *Matthia Buchinger*, natura *manibus pedibusque deſtituto*, ſolius cubitorum cartilaginis adminiculo, artificioſe calamo, & penicillo exaratae.

Charta incombuſtibilis, ex Amianto Hungarico parata, Worm. p. 351.

Charta Sinica.

Diplomata & *Sigilla* varia, Pontificum, Principum, Comitum, Nobilium, & priuatorum, e ſaeculo XIII & ſequentibus.

Mem-

Membrana, continens elegantem *picturam*, quam *L. v. Weſtervelt* an. 1644 plumbo ſcriptorio exaravit.

Micrographiae ſpecimen, membrana ſcilicet, cui capita Catecheſeos Chriſtianae, & nonnulli Pſalmi Dauidici, minutisſimis literis & ſpatiis ſunt inſcripti.

Aliud *Micrographiae* ſpecimen, an. 1693 exaratum, membrana ſcilicet, cui integra Pasſionis Chriſti hiſtoria, in forma crucis, minuſculis literis inſcripta eſt.

Aliud *Micrographiae* ac *Calligraphiae* exemplar, membrana ſcilicet, cuius margini capita Catecheſeos, & Pſalmus CXVII in viginti linguis: Davidis autem, in medio exſtantis, pallio Latina Pſalmorum verba ſunt inſcripta.

Teſtamenta plurima antiqua, Procerum & Civium Lubecenſium, ex ſaeculo XIV & ſqq.

Scriptura *Malabarica*, a iuuene Malabarico, e Gentilismo ad Chriſtianam fidem conuerſo, & olim *Kuthjan* dicto, iam vero *Timotheo* appellato, qui cum Misſionario Danico, *Henrico Plützkow*, ex emporio Coromandeliae Tranquebar huc aduenerat, an. 1713. d. 2 Ian. ſtylo ferreo in folio palmae exarata. v. Lauer. Muſ. R. p. 126. Worm. p. 382 ſq.

Alia ſcriptura *Malabarica*, folio palmae inciſa. Haec ſpeciminis loco ſufficiant. Nam ſi omnium, quae hoc Muſeum (ex quo nonnulla etiam in Novis Literariis Maris Balthici pasſim leguntur deſcripta) continet, notitiam dare vellem, totum iſtud eſſet deſcribendum.

Vti vero Muſeum aliquo tantum modo ad Hiſtoriam Lubecenſem Naturalem & Curioſam ſpectat, ita Scriptum, quod ſequitur, Hiſtoriam Lubecenſem, & ſimul Weſtphalicam, propius attin-

attingit. Titulum gerit: **Die zu Lübeck wol aufgenommenen Weſtfälinger /** & recenſet Weſtphalos, quos Lubeca recepit, honoribus auxit, atque in honeſtiſſimum Ciuium ordinem cooptauit. Poſt Praefationem, oſtendentem, quomodo Weſtphalia filios ſuos longe lateque in orbem emiſerit, agitur Cap. I **von Ankunfft und Aufnahme der Weſtfälinger in Lübeck.** II. **von Lübeckiſchen Biſchöffen, und Capitularen.** III. **von Lübeckiſchen Raths-Perſonen, und deren Bedienten.** IV. **von Lübeckiſchen** Superintendenten, **Predigern, und Kirchen-Bedienten.** V. **von Lübeckiſchen Rechts-Gelehrten.** VI. **von Lübeckiſchen** Medicis. VII. **von Lübeckiſchen Schul-**Collegen. VIII. **von Lübeckiſchen Bürgern und Handels-Leuten aus Weſtfalen bürtig.** IX. **von Weſtfälingern, die gegen ihre Wirthin und Wolthäterin, die Stadt Lübeck, erkändtlich geweſen ſind.**

Habes, Vir celeberrime, notitiam MSStorum Mellianorum, quae, aeque ac alii, luce digniſſima iudicabis. Vtinam vero tibi etiam placeret, poſt Petrum Lambecium ac alios, ad deſcribendas Res Hamburgenſes & animum & manus admouere, quantum Hiſtoricum & patriae tuae Ciuitati poſſemus gratulari! Numen largiatur modo tantas corporis vires, quanta ingenii polles facultate. Sic limata & plane exaſciata orbis eruditus de Te ſibi poterit polliceri. Vale reipublicae litterariae ac patriae ornamentum, & recuperata nuper valetudine diutiſſime fruere. Lubec. Cal. Mart. MDCCXXII.

FINIS.

Operarum errores corrigendi.

PAg. 8. lin. 27. ἐπιδειπ]ικη leg. ἐπιδεικ]ικη. p. 24. l. antep. *Paedalogia* l. *Paedologia*. p. 31. l. 12. *Confraternitas* l. *Confraternitatis*. p. 34. l. vlt. *ſau* l. *ſua*. p. 35. l. 22 *indicauit* l. *iudicauit*. p. 36. l. pen. *Beae* l. *Bene*. p. 37. l. pen. *Syndolog.* l. *Synodolog.* p. 45. l. 9 poſt *Rectoris* add. *munus*. l. 18. 1338. l. 1538. l. 20. *Tengroram* l. *Tengrorum*. l. 21. *ſcriptum* l. *ſcriptam*. p. 48. l. 8. *reprobratum* l. *reprobatum*. p. 60. l. 14. *Stilitate* l. *Silitate*. p. 63. l. 18. *ille* l. *illi*. p. 76. l. 8 dele; *cognitione*. p. 71. l. 1. 1574. l. 1547.

1547. p. 88. l. 16. *fru* l. *fructu*. p. 92. l. 12 *puribus* l. *puris*. p. 98 lin. pen. del. *oſten*. p. 99 l. 22 *commilitionibra* l. *commilitonibus*. p. 123. l. 4. *omnia* l. *omina*. p. 124. l. 11 *idole* l. *indole*. l. 15. *triuales* l. *triuiales*. p. 132. l. 11. *yt* l. *vt*. p. 138. l. 4. *praeſtatisſimorum*. l. *praeſtantisſimorum* p. 141. l 14. *qupd* l. *quod*. ib. *Conrectorem* p. 142. l. 21. *eiusmo* add. *di*. p. 232. l. 18 *inculenter* l. *luculenter*. p. 233. l. 14 *lecturororum* l. *lecturorum*. p. 243. l. 4. *defenſas* l. *defenſae*. p. 244 l. 26 *palaeſtram* l. *palaeſtra*. p. 254. l. 9. *praeſtantium* l. *praeſtantiam*. p. 273. l. vlt. *D* l. *De*. p. 282. l. 27 *ſe*. l. *ne*. p. 286. l. 5. *labatur* l. *dabatur*. p. 291. l. 3. συζητησιν l. συζήτησιν. p. 292 *iniquas* l. *iniquos*. p. 308. l. 4. *particularis* l. *particularis*. l. 21. *eſt* l. *&*. p. 309. l. 2. *paticulares* l *particulares*. p. 313. l. 23. *publicae* l. *publice*. p. 314. l. vlt. *ex* l. *&*. p. 315. l. 20. *aliquas* l. *aliquos*. p. 322. l. 7 *rediere* l. *redire*. l. 10. *illas* l. *illis*. p. 325. l. 3. *edito* l. *editio*. p. 330. l. 4. *Diuo* l. *Diua*. p. 336. l. 29. *ſocietate* l. *ſocietati*. p. 341. l. 23 poſt *ex* inſere *Wolfg. Franzii*. p. 342. l. 22. *nobiſſ.* l. *nobiliſſ.* p. 343. l 16. *graſſentem* l. *graſſantem*. p. 350. l. 24. *cummuni* l. *communi*. p. 358. l. 29. *cui* l. *qui*. l. 31. *ſcholes* l. *ſcholas*. p. 369. l. 20 *aegrae* l. *aegre*. p. 370. l. 18. *ſuoptae* l. *ſuopte*. p. 373. l. 29. CIↃ IↃC XX. l. CIↃ IↃC XL. pag. 377. lin. 18 *Latinae* leg. *Latine*. lin. 26 *orationes* l. *orationis*. p. 379. l. 9. *pueris* l. *pueri*. p. 385. l. 13 *peregrie* l. *peregregie*. p. 390 l. 13 pro 4 pon. 8. p. 398 l. 6 *efferrendo* l. *efferendo*. p. 408. l. 12. *deiinceps* l. *deinceps*. p. 419. l. antep. *Vocabuli* l. *Vocabula*. p. 428. l. 14 *tum* l. *tam*. p. 429 l. vlt. *Iſocritis* l. *Iſocratis*. p. 445. l. 5 *lectionum* l. *lectionem*. l. 25. *factum* l. *fractum*. p. 475. l. 20 *ſanguine* l. *ſanguineo*. p. 480. l. 9. *formaris* l. *formare*. l. 14. *aſſiduae* l. *aſſidue*. p. 496. l. 14. *Albertum* l. *Album*. l. 19. *maximae* l. *maxime*. p. 501. l. 24. *Lubenſ.* l. *Lubecenſ.* p. 516. l. 18 *fidem* l. *fidelem*. p. 518. lin. pen. *comparabunt*. l. *comparebunt*. p. 526. l. 19 *vſurpantur* l. *vſurpatur*. p. 527. l. pen. *Graecae* l. *Graece*. p. 528. l. 8. *Examinae* l. *Examine*. l. 21. *Auctuarium*. l. *Auctarium*. p. 533. *laudabile* l. *laudabili*. p. 549. l. 9. *flere* l. *fere*. p. 562. l. 24 *animae* l *anima*. p. 571. l. 8 *Praeceptoribus* l. *Praecocibus*. Hos oculo fugitiuo animaduerti in iis plagulis, quas relegere licuit. Si plures ſunt, (qui propter auctoris abſentiam haud difficulter potuerunt irrepere) rogatur Lector, velit ipſe medicam emendantis manum adhibere.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google